GERARDI IOANNIS VOSSI

COMMENTARIORVM

RHETORICORVM,

SIVE Vossius (G.)
K

ORATORIARVM INSTITVTIONVM

Libri ſex,

Ita tertiâ hac editione caſtigati, atque aucti,
ut novum opus videri poſſint.

LVGDVNI BATAVORVM,
Ex Officinâ IOANNIS MAIRE,
CIↃ IↃ C XXX.

BRITISH MUSEUM

ILLVSTRISSIMIS
HOLLANDIÆ
WEST-FRISIÆQVE
ORDINIBVS,
DOMINIS POTENTISSIMIS,

GERARDVS IOANNES VOSSIVS
DEDICAT CONSECRATQVE.

TANTA eſt laus ac gloria veſtra, maximi ac ſapientiſſimi PROCERES, ut nulla penè orbis regio ſit, quò non pervaſerit fama eorum, quæ, præſentiore dubium virtute, an ſecundiore fortunâ, tot jam annos pro libertate geſſiſtis. Sed nihil tamen videtur illis maius eſſe, atque excellentius, quæ recenti imprimis memoriæ omnium inhærent. Quid enim novum eſt magis, atque inauditum, quàm claſſe vos Mexicanâ potitos eſſe, & prope incredibili gazâ Hiſpaniarum regis? Quod ut nunquam antea vobis, ita vicinorum adhuc principum contigit nulli: Regi verò, atque hoſtibus, eò luctuoſius viſum, quò indignius putarent, jam de ſuo vos adverſus ſe armari. Quis etiam ſatis prædicârit, quòd, ſine ullo prope ſanguine veſtro, Veſaliam cepiſtis; illam viribus ſuis inclytam, & hoſtili ſic præſidio firmatam; illam annorum aliquot manubijs ac prædâ divitem; illam belli delectam contra vos ſedem? Eóque clariùs hac parte divinus erga vos favor eluxit, quòd hoſtis illo tempore in fœderatorum viſceribus graſſaretur, & cùm magna daret damna, multò tamen majora anhelaret. Ita ut cepiſſe hanc urbem, non modò ſit ſtitiſſe hoſtilis victoriæ curſum: ſed ſua etiam recepiſſe, hoſtes finibus ejeciſſe, compluriaque oppida, quæ ab eo tempore in veſtrâ, & ſociorum ſunt clientelâ, addidiſſe fœderatorum terris. Denique quàm amplum illud, atque auguſtum, quàm Arauſionenſium Principi, quàm vobis, quàm fœderatis glorioſum, quòd in veſtram ſociorumque poteſtatem redegiſtis Sylvam Ducis, urbem antea ſemper infeſtam, ac ſic naturâ loci, & veterano milite munitam, ut opinio eſſet prope omnium, viribus eam humanis expugnari non poſſe. At vos hanc quinctum intra menſem viciſtis, & quidem hoſtium duce obſeſſis cum ingenti exercitu ſuppetias incaſſum ferente. Atque horum ſingula cùm per ſe magna ſint, eò tamen majorem admirationem cient, quòd quæcunque adhuc diximus, intra annum vertentem peregiſtis. Neque ſe nominis tanti decus cancellis continet gloriæ militaris: uti in nationibus quibuſdam videmus, quæ, belli laudibus contentæ, literas ſtudiaque deſpicatui habent. Vos enim non armis modò, ſed doctrinâ etiam excellere, pulcherrimum ſemper duxiſtis. Imò ægre admodum fuerit vobis, ſi myſtica illa gentium Pallas terrarũ ulli poſthabuiſſe Bataviam veſtram videretur. Vt nihil mirandum ſit, ſi ſic animati multos adeò à libertate partâ numeretis, qui cùm ſummos in Republica geſſerint honores, non eò minùs ingenij doctrinæque monumentis clariſſimi fuerint. Sed de illis celebris eruditionis viris, qui, ut dixi, præfuerint Reip. vel præſint, aliàs fortaſſe commodior ſe offeret agendi locus. De Academiâ verò, quæ propiùs me tangit, unum illud, etſi non citra invidiam, dixero, in mediis eam bellorum tempeſtatibus ac procellis, ita caput extuliſſe, ut, ſi annos numeremus, qui non multò plures ſunt quinquagenis, virorum excellentium, & magnitudine, & numero, quaſvis provocare orbis Academias poſſit. Hæc cùm animũ ſubeunt meum, illuſtriſſimi PROCERES, verè vos felices prædico, quorum meritis voluerit Deus tantopere Academiam hanc, & univerſam debere Rempublicam: neque cives modò, ſed exteros etiam, qui auxilia veſtra expoſcunt: adhæc quicquid uſpiam elegantiorũ eſt hominum, & amantium ſtudia literarũ. Quo nomine ut vobis ex animo gratulor, ita mihi gaudeo, cui ſub imperio veſtro in terrâ ut belli artibus, ita doctrinâ omni florentiſſimâ, à puero ſcientijs imbui, & ſecurè hactenus vitam degere contigerit: imò qui jam ab annis xv. miſtum me videam fulgentiſſimis Academiæ hujus luminibus, atque id favore veſtro: cùm probè mihi conſcius ſim; ſplendorem me ex eâ accepiſſe potiùs, quàm eò attuliſſe. Vt igitur pro affectu illo erga me tam benevolo, quem alijs etiam beneficijs declarâſtis, gratum animum teſter, offero nunc, quo nihil habeo majus, memet ipſum, ac mecum animi noſtri fœtum; quem genui adoleſcens, atque ubi triennio lucem viderat, corpore & viribus auctiorem produxi in conſpectum omnium; nunc verò, poſt viginti annorum intervallum, talem vobis ſiſto, ut dubium relinquat, magiſne idem, an alius videatur. Quamquam verò ſobolem hanc noſtram laudare non eſt meum; eò minùs, quia quò plus auſus fuero promittere, hoc plus neceſſe habeam præſtare: niſi tamen induſtriæ ſaltem mihi conſcius eſſem, minimè auſus fuiſſem eam dicare, partim vobis, quos Deus vice ſuâ in Bataviâ eſſe juſſit; partim ijs, quos nomine veſtro præeſſe Academiæ vultis. Nec parum me ad hoc animavit, quòd propoſitum mihi fuiſſet, ut Inſtitutiones hæ Partitionibus noſtris, autoritate veſtrâ in Scholas omnes Bataviæ inductis, commentarij loco forent. Simul ſperavi, me, hoc labore ſuſcepto, meliùs ſatisfacturũ muneri, quod mihi abhinc ſeptennio à Nobiliſſimi Academiæ Curatoribus injunctum fuit. Placuit ijs tum, ut non modò temporum omnium geſta tractarem; ſed illa etiam exponerem, quæ ad bene ne dicendi artem pertinerent. Quomodo futurum videbant, ut quia hiſtoria eſt fons prudentiæ univerſæ; Rhetorice autem viam ad eloquentiam munit: juventus operâ quoque noſtrâ perduceretur ad connubium illud Palladis, & Mercurij, quod antiquitas Hermathenam vocabat. Morem igitur ijs geſſi, quibus æquum erat: propenſaque adeò ijs obtemperandi voluntas vobis ingrata eſſe non poterit: præſertim cum ſummo ſtudio conjuncta bene de publico merendi, ac potiſſimùm de Bataviæ Scholis, & Academiâ veſtrâ. Quamobrem planè ita fore confido, ut quemadmodum ante ſexennium Hiſtoriam meam de Hiſtoricis Græcis, ſi non pretio ſui, at vobis placendi ſtudio æſtimâſtis: ita aliquo nunc loco ſinatis apud vos eſſe Commentarios noſtros de Rhetoricâ facultate. Ex quibus nihil, fateor, honoris vobis acceſſerit: ſed veſtra præceſſere beneficia, quæ gratuita erant: noſtrum ſequitur officium, quod debetur: & quò magis debetur, eò minùs poterit diſplicere.

Deus Opt. Max. veſtrum erga ſtudia amorem foveat, & conſervet: imprimis verò prudentiam & fortitudinem largiatur, quò & domi quietè ac ſalubriter diu regatis, Bataviæque & Fœderatorum proferatis imperium, non in terris modò vicinis, ſed etiam longè diſſitis, imò, ut facitis, etiam extra Europam. Niſi poſt grave hoc & diuturnum bellum longa nos pax manet. Cujus ſpem toto ſinu admiſero libens. Sed publica vincat utilitas: quæ curæ erit, & Patri ſupremo, & vobis, Patriæ Patres. Lugduni Bat. Anno CIↃ IↃ C XXX. IV. Kal. April.

AD LECTOREM.

ANNI iam triginta ſunt, quòd ore & calamo bene mereri de ſtudiis adnitar. Ac initia quidem in Lugdunenſi hâc Academia feci anno cIↄ Iↄ xcix, & proximo. Quo tempore publicè Acroamatica Ariſtotelis expoſui: privatim verò Rhetorica eiuſdem interpretabar. Mox ab Ampliſſimo Senatu Dordrechtano, (cui[illegible] incredibilis ſemper erga rem literariam amor fuit) ad præfecturam celebris ſui gymnaſij vocatus; iis, quæ in arte Oratoriâ ex Ariſtotele obſervâſſem, multa ex Rhetorum alijs, Græcis potiſſimùm, adieci; multa etiam ex literaturâ adſperſi; eaque ſex concluſi libellis: quos auctoribus illis, à quorum tunc conſilijs pendebam, publici juris feci anno cIↄ Iↄ cvi; neque id ſine aliquo eruditæ caveæ applauſu. Inſperato hoc favore exceptus, eoſdem triennio pòſt longè emiſi auctiores. Hinc diu alia me potiùs ſtudia tenuerunt: præſertim ab anno cIↄ Iↄ c xv; quo, auctoritate Procerum noſtrorum, Lugdunum ad regimen Collegij vocabar. Vbi toto quadriennio ſtudijs haut alijs, quàm ſacris, vacare muneris me ratio ſinebat. Itaque eo tempore ſex libris ſum complexus Hiſtoriam de controverſiis à Pelagio, & Maſſilienſibus, motis. Alia etiam compluria pro muneris huius ratione commentabar: quæ partim divulgavi, partim, ut immatura, adhuc premo. Poſtea ſeu onere, ſeu honore hoc in ſucceſſorem derivato, rebus ita, ut videtur, ferentibus, aliquantiſper divertere malui ad ſtudia priora. Ac primùm quidem, quæ de naturâ Rhetorices, & Rhetoribus antiquis, ſcripſeram adoleſcens; item Partitiones Oratorias, quibus & ipſis hactenus cum blattis & tineis certamen erat, lucem adſpicere ſum paſſus. Commentarium etiam de arte hiſtoricâ comitem his, vel aſſeclam potiùs dedi. Sed ne tum quidem de Inſtitutionibus Oratorijs ad incudem revocandis quicquam cogitabam, cùm abhinc ſeptennio Ampliſſimi Academiæ Curatores illam mihi provinciam darent, ut non modò temporum omnium ſeriem, ſed ſtudium etiam profiterer bene dicendi. Nimirum quidquid à publico munere, & negotijs privatis, otij ſupererat, Eccleſiaſticæ potiùs, externæque hiſtoriæ impendebam. Atque eâ occaſione cùm alia contexui; tum Hiſtoria de Græcis Latiniſque Hiſtoricis libros ſeptem: qui & ipſi lucem jam diu viderunt. Interea evênit, ut Illuſtres Hollandiæ & Weſt-Friſiæ Ordines curam ſuſciperent de Scholis reformandis. Quâ occaſione decretum etiam fecere, ut in cunctis ditionis ſuæ urbibus Partitiones noſtras adoleſcentia doceretur. Eo factum, ut priùs Partitiones iterum in manus ſumerem: mox etiam laborem ſuſciperem limandi ac locupletandi Inſtitutiones noſtras: nempe ex quo totis viginti annis

nis hæ poſtremò fuerant excuſæ. Ac amici quidem cùm hæc viderent, maioraque ætati huic convenire non iniuriâ putarent; planè erant auctores, ut quò leviori operâ defungerer, eò in utroque opere iiſdem uti vellem, tum verbis, tum exemplis; hoc ſolùm diſcrimine, quòd in Partitionibus omnia breviùs in juniorum gratiam tractarentur. Quomodo non aliud in novâ utriuſque operis editione neceſſe fuiſſet, quàm ut me ipſum exſcriberem. Atque id magis mihi licuiſſet, quàm nonnullis nec ineruditis, nec obſcuri nominis viris; qui multa adeò ex Inſtitutionibus noſtris, ad verbum inſerciunt commentationibus ſuis, quandoque etiam paginas totas, tacito eius nomine, unde eas hauſerint. Hæc ſi mortuo me fierent, fortaſſe moroſior aliquis cum Syneſio [a] *diceret,* Ἀσεβέστερον [b] εἶναι ἀποθανόντων λόγους κλέπτειν, ἢ θοιμάτια, ὃ καλεῖται τυμβωρυχεῖν. *Nunc faciunt ea vivo: nec iccirco eos deſinam æſtimare: ſed ſuffecerit mihi, ſi ab illis, qui necdum viderint priores editiones noſtras, non aliquando reus peragar culpa aliena: atque ita contingat illud vetus, Æmilius ut peccet, plectatur Rutilius. Interea viderint, quomodo ſatis tueri poſſint candorem ſuum. At ſi ipſe me exſcribere voluiſſem, defenderem me illo Iſocratis* [c], Ἄτοπος [d] εἴην, εἰ τοὺς ἄλλους ὁρῶν τοῖς ἐμοῖς χρωμένους, αὐτὸς μόνος ἀπεχοίμην τῶν γ' ἐμοὶ εἰρημένων. *Sed utcunque hæc bellè dicerentur; mihi nihilominus Tullium potiùs viſum eſt æmulari; qui de arte hâc ſæpius, ſed aliter atque aliter egit. Quare utramque ſobolem ita potiùs inſtructam dimiſi, ut utraque diceret alteri indicta: atque ubi, ſalvâ artis* ὕλῃ, *fieri aliter non poſſet, quin in re convenirent, ſaltem aliis & verbis, & exemplis, rem unam exponerent. Metuebam enim, ne, ſi eandem omnino canerent cantilenam, locum haberet illud vetus,* Δὶς [e] κράμβη θάνατος: *atque ideo fœtuum horunce alter alteri vitam facilè evitaret: quod cùm ingenii non minùs, quàm corporis fœtus, amare ſoleam, tam mitis parens æquis videre oculis neutiquam potuiſſem. Malui igitur, ut germani iſti duo ſibi mutuò lucerent facem: ac præcipuè ut Inſtitutiones id officii Partitionibus præſtarent: unde & his Rhetorices contracta, illis Rhetoricorum commentariorum nomen feci. Quamquam verò hîc fuſiùs penè omnia exponerem; multaque adeò adſpergerem non tam ad Oratoriam, quàm ad literaturam pertinentia: operam tamen dedi, ne nimis à naturâ artis abirem, vel ne inutilibus eam quæſtionibus involverem: à quorum utroque, antiquitatis judicio, parùm ſibi in Dialecticis caverat Eubulides Mileſius* [f]; *ſummus alioqui vir, imò ſi quoſdam veterum audimus, nemini eâ in arte ſecundus* [g], *ſanè Demoſthenis ipſius præceptor* [h]. *Fortaſſe tamen, quod in Eubulide culpatur, nec ipſe ſatis videar effugiſſe. Quali judicio non offendar; dummodo ne in eorum referar numerum, qui, ut ait Symmachus* [i], affectant copiam pudore defectus: ut qui plus balbutiunt, plus loquuntur. *Nam profectò nunquam ignoravi,*

[a] Epiſt. 162.

[b] Magis eſſe impium, ſuffurari ſcripta mortuorum, quàm eorũ veſtimenta, quod vocãt ſepulchra effodere.

[c] Epiſt. 6.

[d] Ineptus eſſem, ſi cũ alios videã mea mutuantes, ipſe ſolus iis abſtinerem, quæ priùs dixiſſem.

[e] crambe repetita mors eſt.

[f] Laërtius.

[g] Photius in bibliotheca cod. 265.

[h] Idem ex Plutarcho in vitis x orator.

[i] lib. 1. ep. 76.

ravi, referre, non quantum ſcriberetur; ſed quid ſcriberetur: molem operis quandoque induſtriæ eſſe argumentum; ſed rerum pondus eſſe ſignum ingenij, ac doctrinæ: non quaſi utrumque hoc me conſecutum exiſtimem: verum quia ubique id mihi curæ fuit, ne paginas inanibus replerem verbis; ſed in hac operis magnitudine, pro tam vario argumento, brevis potiùs, quàm longus eſſem. Poſtrema dictionis cura eſſe ſolet. In quâ ſi curioſulis non omnia eiuſdem videantur coloris: cogitare oportet, quàm diverſis ea ſcripſerim temporibus. Alia enim vetera ſunt, quæ adoleſcentiæ debentur: alia paullò pòſt conſecuta, quæ propterea non ita multùm à prioribus recedunt: alia, quæ nunc do, planè ſunt nova, & quaſi de matre adhuc rubent. Sed de verbis non multùm laboro, dum rem ipſam ſatis probem. Cuius penè ſolius gratiâ agricolas volui imitari; qui, ut plus frugum ager ferat, eum arare non contenti, etiam iterant, & tertiant. Item pictores, οἱ [a] ταῖς σκιαῖς τὰ σώματα προχαράττοντες, δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ χειρὶ ταύτας ἀπακριβῶσι, καὶ πληροῦσι τοῖς χρώμασι: ut in re aliâ Nazianzenus [b] ait. Sed de inſtituto noſtro abunde. Deinceps, ſi Deus volet, denuo me conferam ad hiſtoriam univerſam: imprimis illam Eccleſiæ veteris, diutius à me, quàm par erat, intermiſſam. Non quidem diffiteor, pulchrum eſſe (ut iterum Syneſii [c] verbis utar) τὴν [d] γλῶτταν καθήρασθαι, καὶ τὴν γνώμην ἡδίω ποιῆσαι: ſed profectò pulchrius multò eſt περιεργάζεσθαι [e] τὰ δαιμόνια πράγματα. Deus, ſpero, ad præclarum hoc inſtitutum mihi ſuggeret vires. In quo voto deſino, teque, Lector candide, ſalvere etiam & etiam iubeo. Lugduni Bat. An. CIϽ IϽ CXXX. III Kal. April.

[a] qui priùs corpora adumbrant, poſteaque alterâ & tertiâ manu additâ, ea accuratiùs exprimunt, & coloribus ſuis abſolvunt.

[b] epiſt. 114. ad Theodoſium, vel Theodulū.

[c] epiſt. 153.

[d] linguam mundari, & ſententiam reddi ſuaviorem.

[e] occupari conſideratione rerum divinarum.

GERARDI IOHANNIS VOSSI
COMMENTARIORVM RHETORICORVM,
SIVE
ORATORIARVM INSTITVTIONVM
LIBER I.

CAP. I.
DE NATVRA RHETORICES.

CVM RHETORICES FINIS ſit perſuaſio; Officium eius ſit bene dicere, ſiue dicere ad perſuadendum accommodatè; Materia ſit qualibet quæſtio, ac præcipuè civilis: rectè definitur Rhetorice, facultas de unaquaque re bene dicendi ad perſuadendum; ſive, ut definit Ariſtoteles, facultas perſpiciendi in unaquaque re, quod in eâ eſt ad perſuadendum idoneum.

Ac quemadmodum quatuor ſunt partes officij Oratorij; argumenta invenire, inventa diſponere, diſpoſita exornare, & exornata pronunciare: ita totidem ſunt partes Rhetorices; Inventio, Diſpoſitio, Elocutio, & Pronunciatio ſive Actio.

COMMENTARII IN CAP. I.
PARS I.
DE FINE RHETORICES

QVEMADMODVM in ſcientijs contemplativis ſubiectum, ſic finis ſe habet in diſciplinis activis, itemque in artibus: quia, ut in illis * primò videndum eſt, cuius rei doceantur principia & affectiones; ita in his ante omnia cognoſcendum eſt, * cuius gratiâ inſtituatur tractatio. Quare cùm Rhetorica ſit ars στοχαστικὴ ſeu Coniecturalis, quod Ariſtoteli Facultatis nomen ſignificat; non tam neceſſe eſt anquiramus Oratorijs noſtris commentationibus inſigne aliquod antipagmentum, quàm ut in ipſo Facultatis veſtibulo genuinum monſtremus artis ſcopum.

* *Ariſt. in poſt. Analyt.*
* *Ariſt. lib. 7. Metaphyſ. context. 23.*

Non quidem ignoro, cùm vocabula ſint ſigna rerum, priùs agi potuiſſe de Rhetorices etymologiâ, vocabuli ambiguitate, alijſq; : ſed ne Lectorem ad penetralia diſciplinæ feſtinantem diu nimis detineam in veſtibulo; ſatius iudico ſumma carpere rerum faſtigia. Quæ iam prætereo, aut ieiuniùs tracto, plenè fuſeque proſequor tractatu eo, quem ſeorſum ſcripſi, *De naturâ ac conſtitutione Rhetorices*.

Eſſe aliquem architectonicum Oratoris FINEM, nemo ſanus ambigit. Quemadmodum enim neceſſariò aliquis in artibus finis eſt, quia in activis & effectivis, ſublato fine, principium eius, actio nempe, tollitur : itidem iure cenſetur inter ea, quæ ante diſciplinas ſunt præcognoſcenda, eſſe aliquem earum finem ultimum, quia appetitus noſter ferri nequit in infinitum *. Sed quis ille ſcopus ſit, ad quem perpetuò Oratori collimandum eſt, id verò variè à varijs ventilatur. Ariſtoteli, viro profectò extra omnem ingenij aleam conſtituto, finis eſt perſuaſio. Nec dubium mihi, quin ſubſcripturi ſint huic ſententiæ, quotquot eam examinabunt ad Logicæ ſtateræ libramentum. Illud quippe finis ultimus eſt, propter quod omnia fiunt, ipſum verò nullius fit gratiâ. Atqui Orator omnia agit, ut perſuadeat. Perſuadere igitur eſt architectonicus Oratoris finis. Qui verò cum Quinctiliano pertendunt, perſuaſionem non eſſe Oratoris ſcopum, quia non ſit in poteſtate artificis, cùm Orator non ſemper ſit exorator: hi etſi tam altè opinionem eam imbiberunt, ut neque Suadam ijs aliud perſuaſuram putem : tamen, niſi me ratio fugit, aliquid remittent, ſi conſideraverint, quæ natura ſit Facultatum. Ea verò iſtiuſmodi eſt, ut æquè reſpiciant utrumque contrarium, ac proinde non neceſſariò conſequantur finem ſuum. Non igitur aſſentiendum ijs, cùm in omnibus diſciplinis finem eſſe aſſerunt determinatum, ac certum, etiam quod ad eventum. Bene dicere certè neutiquam eſt finis ultimus, quando id, quod alterius cauſsâ fit, finis ultimus eſſe nequit. Ad hæc, ut conſignantiſſimè dicit uno minor Ariſtotele Iul. Scaliger, * *Non tuo, ſed iudicis arbitratu, bene dicendum eſt; cui ſi non videare bene dicere, non ſolùm nequicquam, ſed etiam nequaquam bene dixeris. Igitur fine tuo fruſtratus abeas, etiam ſi fueris conſecutus.*

* *Ariſtot. lib.* 1. *Eth. cap.* 2.

* *Lib.* 1. *de re poët. cap.* 1.

Non tamen exiſtimandum eſt, ex Ariſtotelis ſententiâ, ſimpliciter Oratoris finem eſſe perſuadere; ſed perſuadere iuſta & bona. Nam etſi eodem modo affectus ſit ad perſuadendum ſive iuſta ſive iniuſta, ſi facultatem ipſam reſpiciamus: tamen diſpar eſt ratio voluntatis; quia ſibi tantummodo proponere debet iuſta & utilia.

Tenendum præterea, ut omnem dimoveamus ambiguitatem, τὸ πείθειν ſive perſuadere Rhetoribus eſſe nihil aliud, quàm oratione probabili in cuiuſvis animo aliquam gignere opinionem. Nam aliæ quidem artes perſuadent; verùm, ut teſtatur Ariſtot. cap. I. & II. non apud omnes; ſed tantùm apud illos, qui artium iſtarum principia noverunt; neque ſimpliciter ex probabilibus, ſed ex proprijs artis principijs.

II. RHETORICES DEFINITIO, DEQVE TRIPLICI HVIVS ARTIS MATERIA.

COgnito Oratoris ſcopo, facile erit definitionem Rhetorices exſtruere. Quippe artes à fine definiri debent, ut ſcientiæ à ſubiectis. Nam ut alia admiſceantur, finis tamen præcipuè formæ locum ſubit. Optimè igitur Rhetorice ab Ariſtotele definitur, *Facultas videndi in unoquoque, quod contingat ad perſuadendum conducere*. Ἡ Ῥητορικὴ inquit, ἔστιν δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν.

Porrò hæc definitio præter finem, quem perſuadere eſſe diximus, ad plenius explicandam Rhetorices naturam, aperit etiam tum OFFICIVM Oratoris, quod eſt videre, quicquid aptum eſt ad faciendam fidem; tum MATERIAM, quæ eſt res quælibet, quà perſuaderi poteſt.

Intellige autem Materiam COMMVNEM, quæ eſt quælibet quæſtio, ſive ea ſit θεωρητικὴ,* & cognitionem reſpiciat, ſive πρακτικὴ*. Siquidem interdum uſu venit, ut ad concluſionem activam argumentum ſit adferendum è ſcientiâ ſpeculatrice: quomodo olim, ne eclipſi, tanquam diro monſtro territus, pugnam detrectaret exercitus; Agathocles *a* quidem Siculis, at Sulpitius Gallus *b* Romanis neceſſe habuerunt oſtendere, id naturali ordine ſtatis fieri temporibus, eoque in prodigium trahi non debere. Atque hoc quidem factum actionis gratiâ. Interdum verò, contrà quàm Zabarellæ *c* viſum, ſolam ſibi cognitionem propoſitam habet orator. Nam & de mundi huius architecto, & animarum immortalitate, & quibuſvis naturæ myſterijs, populari, affectuoſo, ornatoque tractabit dicendi genere, ſuamque in ſententiam pertrahet multos, quorum fores fruſtra ſolidis ſolùm rationibus pulſaſſet Philoſophus. Quamobrem meritò Ariſtoteles materiam Rhetorices facit τὸ ἕκαστον *d*: ac fuit hæc quoque ſententia Gorgiæ Leontini; eidemque ſubſcribit Tullius in Part. Orat. & Topicis.

Sed PROPRIA Rhetorices materia eſt res πρακτικὴ *e*, ſive ea ſit

* *Contemplativa.*

* *Activa.*

a *Iuſtinus lib. 22.*

b *Livius lib. 44. Val. Max. lib. 8. cap. 11. Fab. l. 1. cap. 10. Plinius lib. 2. c. 12. Plutarchus in Paullo. Frontinus lib. 1. cap. 12.*

c *lib. 2. de natura Log. cap. 18*

d *res omnes.*

e *activa.*

infinita ac generalis, quæ voce à Mathematicis petitâ θέσις nuncupatur; ſive finita ac ſpecialis, quæ ὑπόθεσις dicitur. Interdum enim Oratori à quæſtione finitâ adſcendendum eſt ad infinitam. Adde quod & quæſtio infinita ab Oratore tũ ſeparatim, tum, in quo plurimi hallucinantur, cognitionis quoque cauſſâ tractari queat. Nam & is quodam verborum flumine ediſſertabit, num omnia poſſideat bona, quem penes eſt virtus: aut an virtutem ament, qui eam ſectantur emolumenti gratiâ; uti faciunt, qui res expetendas voluptate & indolentiâ metiuntur. Negari autem nequit, quin utrumque hoc genus, imprimis tamen id quod collimat ad actionem, magis proprium ſit Oratoris, quàm quæ pertinent ad cœli motum, abditaque naturæ. Quare etſi de his quoque dicere poſſit Orator; Ariſtoteles tamen, poſtquam τὸ ἕκαστον ſubiecerat Oratori, poſtea univerſalitatem hanc expreſſim reſtringit ad ea, quæ in conſultationem veniunt. Hermagoras quoque in hac opinione fuit: quemadmodum & eam Cicero ſecundo de Oratore defendit ſub perſonâ Antonij. In iſtiuſmodi quoque materiâ tantummodo ſe antiqui exercebant. Nam circa Demetrij Phalerei * tempora primùm declamantes ſe excoluere in quæſtionibus, quæ ad fori imitationem limitarentur perſonis, cæteriſque circumſtantijs.

** Fab. lib. 2. cap. 4.*

Verùm MAXIME PROPRIA Oratoris materia eſt ὑπόθεσις ſive quæſtio finita, quam antiquiores *Cauſſam*, juniores etiam *Controverſiam* vocant *. Atque inde eſt, quòd Ariſtoteles libr. I. cap. III. diſertim dicat, eſſe τῆς ῥητορικῆς τρία εἴδη τὸν ἀριθμόν *: quod item Tullius, ſuccinens Ariſtoteli, ſolam quæſtionem finitam, conſideratam nimirum quatenus perſuaderi poteſt, ſubijciat Oratori primo Rhetoricorum. Horum ſententiæ eo lubentius inſiſtam, quia is animus eſt meus, ut commentationes hæ non ſolum facem alluceant Partitionibus noſtris Oratorijs: ſed etiam, & manuductionis, & libri commentarij ſint loco in Rhetoras antiquos, ac Ariſtotelem imprimis. Neque enim aut mihi, aut ſapienti cuiquam, ſuum conſilium probant, qui id agunt, ut, ejectis veteribus, regnum obtineant ſoli. Quamobrem & ipſe, veterum exemplo, maiori cum cura de hypotheſi generatim membratimque tractabo: cætera fere non niſi ſtrictim attingam. Neque eſt, quòd metuat quiſquam, ne, id ſi fiat, Rhetorices imperfectio ſpem deſtituat utentium. Nam etſi Rhetores propriè & primò ſpectent hypotheſin; non tamen ea ſolùm ſcriptis conſignant, quæ huic primò inſunt; quod ſanè ſi ab ijs factum eſſet, fidenter dico, nec hypotheſin quidem perfectè explicaſſent.

** M. Seneca.*

** Tres numero Rhetoricæ formas.*

Siquidem nulla propemodum incidit cauſſa, quin à quæſtione definità recurrendum ſit ad infinitam. Ita ſi in deliberativo genere diſceptetur, an Sparta mœnibus ſit cingenda, ventilanda quoque erit theſis, an ex re ſit urbes cingi muris. Neque in demonſtrativo laudabitur aut eloquentia Tulliana, aut iuſtitia Ariſtidis, quin deſcendatur in locum communem de laudibus eloquentiæ, ac iuſtitiæ. Neque in iuridiciali quæretur, iuréne Clodium occiderit Milo, quin definita hæc quæſtio reuocetur ad infinitam, an quapiam de cauſsâ homini hominem liceat interimere. Atque inde eſt, quod Tullius in Topicis dicat, propoſitum (ita θέσιν vocat) partem eſſe cauſſæ, ſive ὑποθέσεως: cui adſidet illud eiuſdem in Partitionibus: *Cum*, inquit, *de cauſsâ dixero, in quâ eſt propoſitum, de utraque dixero.* Neque fidei abſonum videri debet, quod quæſtionem infinitam dicat finitâ contineri. Nam quamvis genus potentiâ comprehendat ſpeciem, quomodo animal continet potentiâ hominem, cùm poſſit eſſe non homo: ſpecies tamen actu continet genus, quomodo omnis homo actu animal eſt. At actus magis eſt habenda ratio, quàm poteſtatis. Quamobrem cùm Rhetores, quibus animus fuit plenè explicare quæ ad ὑποθέσιν pertinent, non ea tantùm ſibi adferenda exiſtimârint, quæ primò hypotheſi inſunt; verùm etiam, quæ ei conveniunt ratione quæſtionis infinitæ, cui hypotheſis potentiâ ineſt: profectò planum fit, paucis tantùm ei præceptis opus fore, qui ea cognoverit, quæ de hypotheſi generatim membratimque explicantur à dicendi magiſtris.

At alterum quoque ſcrupulum inijciunt. Is de ſimplici eſt themate, abſq; quo mancam ac mutilam fore Rhetoricen aiunt. Mihi verò ne hæc quidē pars à Rhetoribus inſuperhabita videtur. Quippe qui ſciat genus demonſtrativum, is haut magnopere laborabit de ſimplici themate, quicum illud ita pleraque habet communia, ut interim multò amplius oratorij artificij, quàm thema ſimplex requirat. Neq; neſcius ſum, futurum ut hoc ipſum in controverſiam vocent multi: verùm ratio in mundo eſt, quâ planum id fiat. Nam ſimplex fuerit thema, ſi de homine, temperantiâ, aut regno agas; ac definitionem, partes, proprietates, cæteraque, quæ ſimplici themate conſiderari Logici iubent, cognitionis cauſsâ pertractes. Verùm coniuncta fiat quæſtio generis demonſtrativi, ſi de his ipſis agatur ſub formâ laudis aut vituperationis. Potiſſimum autem inter tractationem utramque diſcrimen erit, quòd perfecta quoque ſimplicis ſit thematis tractatio, quæ in ſingulis partibus τὸ ὅτι tantummodo dicit ac docet: at in genere demonſtrativo inſuper ſit probationibus opus, quia, ut ſuo loco * commonſtrabitur, hoc quoque in genere eſt aliquis orationis ſtatus. Magis etiam in demonſtrativo, quam in ſimplici themate, locum habent τὸ παθητικὸν, amplificationes, illuſtria verborum ſententiarumque lumina. Itaque quemadmodum qui arcum ſcit intendere, eundem nullo negotio remittet: ita qui imbiberit generis demonſtrativi præcepta, haut detrectabit ſimplex thema, quod ab illius perfectione haut modico diſtat intervallo. Et hæc de Rhetorices materiâ.

* Cap. 6. huiuſce libri.

III. DE PARTIBVS RHETORICES.

PROXIMVM eſt, ut de rebus videamus ad perſuadendum ordinatis. Ac primò eorum conſpectum ſubijciemus, tum quia hæc res nobis viam munit ad partitionem Rhetorices, tum quia volupe eſt, armamentaria & οἰκονομίαν huius diſciplinæ uno quaſi intuitu luſtrâſſe. Ad perſuadendum igitur neceſſe habet Orator auditorem docere, conciliare, & concitare. At illud fit oratione, tanquam inſtrumento; ſive bene dicendo, qui inſtrumenti finis proximus eſt. Ad bene dicendum verò opus eſt Inventione, Diſpoſitione, Elocutione, & Pronunciatione. Nam Memoriam quę iuvent, ad diſtinctam artem pertinet, quæ Μνημονευτικὴ vocatur. Itaque, etſi memoriter dicat Orator, meritò tamen memoriam tum Ariſtoteles, tum alij antiqui præterierunt Rhetores.

Eſt autem inter ultimũ Rherorices finem, & media ad eum deſtinata, iſtiuſmodi velut catena: Orator res invenit; inventas diſponit, diſpoſitas verborũ ſententiarumque luminibus exornat; exornatas memoriter apteque pronuntiat; idque ut bene dicat. Bene dicit autem, ut auditorem doceat, conciliet, concitet, * è quibus primum requirit acumen Oratoris, alterum lenitatem, tertium vim: primum eſt debitum, alterum honorarium, tertium neceſſarium. Conciliare verò, docere, & concitare nititur, ut perſuadeat; quod primum eſt intentione, & ultimum conſecutione.

* Cic. 2. de Orat.

Hinc liquet, Rhetoricen rectè, pro quatuor officij Oratorij partibus, in quatuor diſtribui membra; Inventionem, Diſpoſitionem, Elocutionem, & Pronunciationem; quæ Græcis, Εὕρεσις, Τάξις ſive Οἰκονομία, Λέξις ſeu Ἑρμηνεία, & Ὑπόκρισις.

Atque hæc quidem præcipua ſunt capita eorum, quæ, ut dixi, ubertim expoſui libro ſingulari de Rhetorices natura. Nunc in ipſa artis penetralia nos conferamus.

CAP II.

DE INVENTIONE.

INVENTIO eſt excogitatio argumentorum ad perſuadendum idoneorum, quatenus ſunt iſtiuſmodi.

Argumentum, iuxta Ciceronem, eſt probabile inventum ad faciendam fidem.

Argumenta alia ſunt artificialia, alia inartificialia: Illa Oratori & invenienda ſunt & tractanda; hæc non inveniuntur ab Oratore, ſed aliunde allata tantummodo ab eo tractantur.

Argumenta artificialia trium ſunt generum, λόγοι, ἤθη, πάθη. Ex his λόγοι ad docendum faciunt; τὰ ἤθη ad conciliandum; τὰ πάθη ad concitandum. Λόγων, ſive argumentorum quibus docemus, forma quidem eſt argumentatio; materia verò magnâ ex parte ſunt res contingentes.*

*Rationes ſive argumentationes, mores, affectus.

Argumenta hæc petuntur è locis; qui ſunt capita ac ſedes argumentorum.

Loci alij ſunt generales, alij ſpeciales.

Loci generales ſunt domicilia propoſitionum omnibus cauſſarum generibus communium.

Eiuſmodi ſunt duo. Prior eſt poſſibile, & impoſſibile. Nam ſive inſtituitur ſuaſio, vel diſſuaſio; ſive laus, vel vituperatio; ſive accuſatio, vel defenſio: ſemper probandum eſt, aliquid potuiſſe, aut non potuiſſe, poſſe, aut non poſſe fieri.

Alter eſt magnum aut parvum; quo pertinent comparatorum loci; ut cùm oſtenditur, aliud eſſe alio utilius, vel inutilius; honeſtius, vel inhoneſtius; æquius, vel iniquius.

Loci ſpeciales ſunt domicilia ac ſedes argumentorum ſingulis cauſſarum generibus propriorum. Itaque pro varietate eorundem variant.

I. QVID SIT INVENTIO ORATORIA.

CVM primò & imprimis videndum ſit, quid dicamus; inde quomodo dicamus: liquet rectè initium ſumi ab Inventione.

Eſt igitur Inventio, excogitatio argumentorum ad perſuadendum idoneorum, quatenus ſunt iſtiuſmodi; hoc eſt, argumentorum, quæ probentur vel omnibus vel multis. Nam hæc ſola ſunt ad faciendam fidem idonea; non item quæ probantur ſapientibus vel omnibus vel multis, vel maximè probatis. Atque hac ratione diſtinguitur Inventio Oratoria à Dialecticâ. Nam Inventio Dialectica (quemadmodum etiam ſcripſit Alexander Aphrodiſienſis *) univerſalis eſt; ut quæ monſtret argumenta quævis probabilia: Oratoria eſt particularis, ut quæ ſuppeditet tantum argumenta πιθανά *. Itaq; Rhetori identidem è promptuariâ Logicorum cellâ; at non itidem Logico è Rhetorum pharetris proferenda ſunt argumenta.

* 1. Top.

* perſuadibilia.

Additur in definitione, quatenus argumenta ſunt idonea ad perſuadendum. Nam ſi ἔνδοξα * & πιθανά non differunt, niſi ut genus & ſpecies; & Dialectica generatim conſiderat ἔνδοξα: neceſſe fuit, ut obiectū Rhetoricæ Inventionis à Dialecticæ obiecto etiam formali diſtingueretur, ſive conſiderandi modo.

* probabilia.

Nonnullis Inventio Oratoria ita laxè definitur, ut etiam expoſitioni ſimplicis thematis conveniat. De quo quid ſentiam, non obſcurum eſt ex ijs, quæ de materia oratoris ſuperiori capite dicebam.

II. QVID, ET QVOTVPLEX SIT ARGVMENTVM ORATORIVM.

ARGVMENTVM quid ſit, & vnde dicatur, oſtendit Agrætius, grammaticus vetus: *Arguere*, inquit, *eſt oſtendere, & patefacere. Virgil. Degeneres animos timor arguit. Vnde argumenta dicuntur, quæ cauſſam cauſſæ oſtendunt.* Vbi cauſſæ nomine priori quidem loco rationem intelligit, ſive fundamentum, cui ſententia noſtra innititur: poſteriori autem loco ſignificat ὑπόθεσιν ſive controverſiam.

Rhetor verò non de quibuſvis agit argumentis; ſed de ijs, quæ conducunt ad faciendam fidem. Vnde ea Ariſtoteli πίστεις vocantur. Sunt hæc vel ἔντεχνα, ac rei inſita; vel ἄτεχνα, atque remota à re. Quinctilianus tranſtulit artificialia, & inartificialia. Ἄτεχνα aliunde allata ab Oratore duntaxat tractantur; ut ſunt teſtes, ſyngraphæ, &c. Itaque eorum propriè non eſt inventio. Ἔντεχνα, verò, quæ κατ' ἐξοχὴν Probationes dicuntur, & invenienda ſunt, & tractanda. Illa pertinent ad orationem continuam: teſtes, tabulæ, juſiurandum, quæ ἄτεχνα ſunt, reſervantur altercationis artificio: ut adductis aliquos veterum locis probat Franc. Polletus lib. IV. Hiſtoriæ Fori Rom. c. XII.

Argumenta ἔντεχνα trium ſunt generum: alia τοῦ ἤθους, *a* ratione Oratoris; alia τοῦ πάθους, *b* ratione auditoris; alia τοῦ λόγου *c*, ratione cauſſæ. Siquidem Oratori non tantùm opus eſt ſententijs ἀποδεικτικαῖς *d*, quibus cauſſam probet; ſed etiam ἠθικαῖς *e*, quò oſtendat, ſe eſſe fide dignum; & παθητικαῖς *, ut ad vehementiorem quempiam affectum compellat auditorem. Eleganter hac de re Antonius apud Tullium in ſecundo de Oratore: *Mea totius orationis, & iſtius ipſius in dicendo facultatis, tres ſunt rationes: una conciliandorum hominum, altera docendorum, tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, ſecunda acumen, tertia vim deſiderat. Nam hoc neceſſe eſt, ut is, qui nobis cauſſam adiudicaturus ſit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defenſionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur.* Hinc liquet, eum, qui Orator eſt futurus, duabus imprimis diſciplinis imbutum eſſe oportere, Logicis, ut argumentandi ſit peritus, & Ethicis, quo virtutes vitiaque norit, & perſpectum habeat, quid homines ad ſpem, metum, iram, concitet.

a *moris.*
b *affectus.*
c *rationis ſive argumentationis.*
d *demonſtrantibus.*
e *Mores dicentis exprimẽtibus.*
* *affectum concitantibus.*

III. DE ARGVMENTATIONE ORATORIA, ET VERISIMILIBVS AC SIGNIS, VNDE EA CONSTAT.

IN argumentis ἀποδεικτικοῖς duo ſunt conſideranda; forma ſive argumentatio, & materia.

ARGVMENTATIONES apud Oratores duæ ſunt præcipuæ; Enthymema, & Exemplum. Quemadmodum enim Logicus vel ex medio univerſali concludit, ut in Syllogiſmo; vel ex ſingularibus, ut cùm Inductione utitur: itidem & Oratoria argumentatio alia per univerſale fit; ut Enthymema, quod eſt Syllogiſmus imperfectus; alia per ſingulare, ut Exemplum, quod eſt Inductio imperfecta. Atque inde eſt, quòd cùm Ariſtoteles, tum Dionyſius Halicarnaſſenſis *, Enthymema appellent Syllogiſmum Rhetoricum, Exemplum autem Rhetoricam Inductionem.

* *Epiſt. ad Ammæum.*

Nam etſi Orator Syllogiſmo quoque utitur, neque eo tantummodo tripartito, ſed (ſi pleroſque omnes audimus Rhetores, quorum ſententiam alibi † expendemus) & quadripartito, & quinquepartito; cùm nimirum adjungit Syllogiſmo Dialectico rationẽ vel alterius præmiſſarum, vel utriuſque: id tamen rarum eſt præ Enthymematis & exemplis: quibus magnopere gaudet, tum ut occultet artificium, quod agnitum cauſſæ magis obeſt, quàm prodeſt;

† *Lib. 3. cap. 5.*

(atque hacpropter etiam , cùm Syllogiſmo utitur , partes eius ferè tranſponit) tum ne videatur diffidere iudicis auditorumque prudentiæ, quaſi neceſſe ſit, utramque Syllogiſmi partem exprimi , velut apud ignaros etiam rei vulgariæ. Sed de formâ argumentorum infra copioſius agendum erit. Sequitur **MATERIA**, de qua ubertim Ariſtotelis interpretes : nos de eâ præcisè, & quaſi brevi trademus manu.

Enthymematum & Oratoriæ omnis argumentationis materia magnâ ex parte eſt contingens. Siquidem ferè verſatur circa humanas actiones, quæ pendent ab hominis arbitrio. Atque id in cauſsâ eſt, cur Hermogenes ſolam materiam contingentem ſubijciat Oratori. Verùm rectiùs Ariſt. I. Rhet. & Tullius I. de Invent. ſtatuunt, fieri nonnunquam, ut materia enthymematis quoq; ſit neceſſaria, quemadmodum & exemplorum. Appellat Ariſtoteles utrumq; hoc genus in ſuâ enthymematis definitione εἰκότα καὶ σημεῖα *. Quid verò his nominibus ſignet, varij variè ſertam ducunt. Mihi veriſimile fit, εἰκότα vocari propoſitiones quaſvis eo nomine probabiles, quòd adſerant quidpiam ut plurimùm contingens. Ita ſimile vero eſt eam, quæ mater eſt, amare unicè liberos & adfectus ſuos : quamvis & hodie ſint matres non matres : & Agave olim, attamen in furorem priùs acta à Baccho, quemadmodum poëtæ fabulantur, Pentheum † diſcerpſerit : ac Medeam etiam * *ſævus amor* docuerit *commaculare manus natorum ſanguine*, ut canit Maro. † imò Aëdon quoque Ityn filium ſuum in fruſta conciſum, inque olla coctum, edendum appoſuerit marito ſuo Polytechno : ut ex Boei Ornithogonia refert in Metamorphoſi Antonius Liberalis. Σημεῖα verò ab Ariſtotele appellari cenſeo, propoſitiones aliquid demonſtrantes ab ijs, quæ vel antecedunt rem, vel conſequuntur. Ab antecedenti quidem, cùm ex ſegnitie ſocordiaq; colligimus, quempiam ad paupertatem redactum iri : aut cùm ex laſſitudine corporis ſpontaneâ morbum præſagimus. Par ratio in facto pueri ab Areopagitis damnati, quòd coturnicibus effodiſſet oculos, ac vivos deinde emiſiſſet. Nam ex eo coniecturam capere erat, futurum ut, niſi huic malo obviam iretur, multa aliquando ſævè crudeliterq; patraret in Remp. A conſequenti verò eſt, cùm arborem floruiſſe colligimus, quia habeat fructum. Quamquam id non quavis in arbore habeat locum, cùm ficui loco floris ſit ὀπὸς *, unde non florere, ſed lactere dicitur; quemadmodum docent Macrobius lib. III. Sat. c. XX. & Turnebus lib. XVIII. Adv. c. IV. Alterum quoque à conſequenti exem-

** Veriſimilia & ſigna*

† Eurip. Bacch. Pauſan. Corinth. Ovid. 3. Met.

** Vide Diodorum Sic.*

† Ecl. 8.

** Succus lacteus.*

plum dabo è Varronis † Andabatis: *Candidum lacte è papillâ cùm fluit, ſignum putant Partuis, quòd hic ſequatur mulierem à partu liquor.* Hæc ſigna ſi certa ſint & indubitabilia, uti ſunt quæ convertuntur cum re, Græcis τεκμήρια, Ciceroni in Partitionibus *Propriæ rei notæ* dicuntur. Eius exemplum Cic. lib. II. de Invent. ponit; *Si peperit, cum viro concubuit.* Alia ſigna *notæ communes*, & ſimpliciter σημεῖα vocantur: ſuntque duûm generum. Nam vel habent ſe ut ſingulare ad univerſale; vel ut univerſale ad ſingulare. Prioris generis ſignum eſt: Sinon eſt Græcus, & Sinon eſt inſidiator: ergo omnes Græci ſunt inſidiatores. Ita enim, è Donati ſententia †, colligere iubet Æneas, cùm apud Maronem* ait: *Accipe nunc Danaûm inſidias, & crimine ab uno Diſce omnes.* Sed peccare hoc argumentandi genus adverſus canonas tertiæ figuræ, ex Analyticis prioribus liquet. Alterius generis exemplum eſt: Qui febricitat, crebrò reſpirat: hic crebrò reſpirat: ergo febricitat. Verùm hæc quoque argumentatio ἀσυλλόγιστος eſt, cùm in ſecundâ figurâ non poſſint eſſe puræ putæ affirmantes. Itaque perſpicuum eſt argumenta è notis communibus deſumta ſæpenumero inducere in fraudem.

† *Apud Nonium in* Partuis *&* Lacte.

† *In eius verbis quædam deſunt in codd. vulgatis, ſed integrũ locũ è vett. libb. apponit Pierius in 2 Æn.*

* *2 Æn.*

Fruſtra autem miratur Raphaël Regius †, ſigna non neceſſaria à Fabio σημεῖα appellari. Nam cum Ariſtoteles I. Rhet. ἀνώνυμα facit, proprio nomine carere indicat, eoque idem generis ac ſpeciei nomen eſſe ſentit; ut bene obſervavit Franc. Luiſinus, quem vide lib. I. παρέργων cap IX. Ac compluria huius generis adferemus cap. IV. ubi de duplici ſuaſionis acceptione adverſus Scaligerum diſſeremus. De utroque ſignorum genere ita Fabius lib. V. cap. IX; *Signa ſive indubitata ſint, non ſunt argumenta, quia ubi illa ſunt, quæſtio non eſt: argumento autem, niſi in re controverſâ, locus eſſe non poteſt; ſive dubia, non ſunt argumenta, ſed ipſa argumentis egent.* Quæ ſententia Quinctiliani iure à viris doctis reprehenſa fuit. Etſi enim argumenta fuerint certa, atque indubitabilia; quæſtio tamen erit, quia latent argumēta iſtiuſmodi in re, ex quâ ſunt eruenda ab Oratore; eruta autem atque oculis ſubiecta terminant ac decidunt controverſiam, vnde & Græcis τεκμήρια vocari ſcribit Ariſtoteles, quia τὸ τέκμαρ καὶ πέρας ταὐτόν ἐστι κατὰ τὴν ἀρχαίαν γλῶτταν*. Et hoc niſi eſſet, corruerent ſcientiæ contemplativæ, quia demonſtrationes non eſſent argumenta. Sin fuerint ſigna dubia, ut ſingula ſingulatim incerta ſint, & imbecillia: coniuncta tamen plurimùm poſſunt, neque ipſa egent probatione. Vnumquodque enim inijcit ſuſpicionem; ſed plura faciunt fidem. Atque hoc Fabius ipſe fatetur lib. V. cap.

† *Comm in Quinctil. lib. 5. cap. 9.*

* *Vox τέκμαρ, vetuſta lingua idem eſt, quod terminus.*

XII. *Hæc imbecillia naturâ,* inquit, *mutuo auxilio ſuſtinentur. Itaque ſi non poſſunt valère, quia magna non ſunt; valebunt, quia multa ſunt, quæ ad eiuſdem rei probationem omnia ſpectant. Vt, ſi quis hæreditatis gratiâ occidiſſe hominem dicatur: Hæreditatem ſperabas, & magnam hæreditatem, & pauper eras, & tum maximè à creditoribus appellabaris, & offenderas eum, cuius hæres eras, & mutaturum tabulas ſciebas. Singula levia ſunt, & communia; univerſa verò nocent, etiamſi non vt fulmine, tamen ut grandine.* Hæc ille. Et juvat illud Publij Syri:

> *Auxilia humilia firma conſenſus facit.*

Quare valet in argumentis, quod de ſignis medicis veriùs, quàm elegantius, ſcribit, vetus Sorani interpres, Cœlius Aurelianus lib. 1. de morbis acutis cap, 11. *Non ex uno, vel duobus; ſed ex multis concurrentibus, ſignificatio firmatur. Vnum enim quiddam ad aliud quiddam, commune eſt. At verò in unum conveniens multorum concurſus diſcretionum facit intelligentiam prominere.*

Cum autem dicimus, Oratores, tum neceſſarijs, tum probabilibus uti argumentis, non tantùm neceſſaria appellamus, quæ dicuntur κατὰ παντὸς *, nedum καθ' αὑτὸ †, vel καθόλου πρῶτον *, de quibus Philoſophus in priori ἀναλυτικῶν ὑςέρων †: verum illa etiam, quæ licet conſtent materiâ contingenti, tamen videntur aliter ſe habere non poſſe. Iſtiuſmodi eſt illud Tullij pro Quinctio: *Etenim ſi veritate amicitia, fide ſocietas, pietate propinquitas colitur: neceſſe eſt iſte, qui amicum, ſocium, affinem, famâ ac fortunis ſpoliare conatus eſt, vanum ſe, & perfidioſum, & impium eſſe, fateatur.* Atque hæc universè dicta ſunto de argumentis ἀποδεικτικοῖς *.

* *de omni.*
† *per ſe.*
* *univerſaliter primo.*
† *cap. 4.*

* *demonſtrativis.*

Sunt autem argumenta demonſtrativa, ſive rationes, duûm generum. Nam vel conducunt ad quippiam uni alicui perſuadendum, E. G. Socrati aut Zenoni; quorum utriq; multa perſuaderi potuiſſent, quæ non probarentur in vulgus: vel iſtiuſmodi ſunt, ut omnibus, aut pluribus, fidem facere poſſint. Priora illa aſpernatur Rhetor. Nam licet ars in agendo verſetur circa ſingula; in præceptis tamen tantummodo ſpectat univerſalia, eo quòd ſingularia ſint infinita. Vnde eſt, quòd Ariſtot. 1. Eth. medicum ait ſanitatem conſiderare huius vel illius, quia medetur ſingularia: at 11. Poſt. Analyt. & 1. Rhet. dicat medicum nō conſiderare ſingularia: E. G. quid ſalubre ſit Socrati, aut Calliæ; ſed quid tali, aut talibus. Nam in Ethicis loquitur de medicinâ operante; in Analyticis, & Rhetoricis, de docente. Quare & Rhetorices docentis eſt, ea tantùm tractare, quæ aut univerſis, aut maiori conveniunt parti, h. e. quæ probabilia ſunt talibus, quales ſunt, qui conſultare ac deliberare, vel in iudicium venire ſolent. Neque obſtat, quòd de ſingularibus ſit diſceptatio in foro, aut curiâ; quia rationes vim accipiũt à generalibus propoſitionibus: unde M. Antonius apud Tull. II. de Orat. *Nulla deniq; eſt cauſſa, in quâ id, quod in iudicium venit, ex reorum perſonâ, ac non generum ipſorum universâ diſputatione, quæratur.* Et aliquantò antè: *Ignari*, inquit, *omnes controverſias ad univerſi generis vim & naturam referri.*

IV. QVID LOCVS SIT, ET QVOTVPLEX.

ARGVMENTA petuntur è locis. Eſt verò locus, (prout Theophraſtus definit apud Alexandrum in I. Top. *) ἀρχή τις ἢ στοιχεῖον, ἀφ' οὗ λαμβάνομεν τὰς περὶ ἕκαστον ἀρχάς. *principium quoddam vel elementum, ex quo principia rei cuiusque ſumimus.* Hoc eſt, loci ſunt principia ſeu domicilia, ex quibus argumenta ad rei cuiuſque probationem deſumuntur. Vnde Ciceroni in Topicis locus definitur ſedes argumenti. Imò, ut plerique tradidere, etiam Aphrodiſienſi initio Topicorum. Sed decepit eos interpres, qui τὴν τοπικὴν πραγματείαν, vertit *de ſedibus argumentorum.* Locis hiſce, velut ſignis admonemur, quæ inſtituto noſtro inſerviant. Neque enim fieri poteſt, quin abunde ei ſuppetat argumentorum, qui haut gravetur, animum per locos ſingulos circumferre, ac ſecum expendere, quæ ſint de naturâ rei; quæ antecedant eam, aut conſequantur; quæ affinia ſint aut pugnantia, atque alia, quæ ad εὐπορίαν * pertinent.

** pag. 5. edit. Ald.*

** argumenti inventionem, ſive propoſitionum copiam.*

Loci alij ſunt Dialectici, alij Rhetorici. Dialectici ſunt univerſales, & ab Ariſtotele in Topicis explicantur: cuiuſmodi ſunt, Cauſſa, Effectus, Definitio, Diviſio, Oppoſita, alijque; quorum cognitione omnino Oratori opus eſt; quia non minus è locis Topicis, quàm Oratorijs, argumenta depromi ſolent; ut ſuperiùs diximus. Atque inde eſt, quòd nonnemo tractationem eorum Rhetoricis inſerſit; ſed ignarus limitum Dialecticæ, ac Rhetoricæ. Illorum tamen ſtudium non improbamus, qui è locis Topicis quædam tantummodo delibant. Nam cum aliud ſit Logica communis, quæ Organo traditur; aliud, ut Averroës vocat, Logica appropriata, quæ Ariſtoteli * dicitur τρόπος τῆς ἐπιστήμης †: nihil certè prohibet, de eâdem re in diverſis agi diſciplinis, ſi una tractet accuratè, altera pingui Minervâ, & pro ratione inſtituti.

** lib. 2. Metaph. cap. 3.*

† Modus ſcientiæ.

E locis Rhetoricis, de quibus ſolis acturi ſumus, alij communes ſunt tribus cauſſarum generibus, qui κατ' ἐξοχὴν vocantur τόποι*, quia ſunt generalia propoſitionum domicilia: alij ſunt proprij cuique generi, qui εἴδη* dicuntur, quia ſunt ſedes propoſitionum in hâc vel illâ dicendi formâ.

*loci.

*formæ ſive ſpecies.

V. DE LOCIS COMMUNIBUS.

LOCI communes ſunt duo, Poſſibile & impoſſibile, Magnum & parvum. Nam reperiri hæc in genere Deliberativo, Demonſtrativo, & Iuridiciali (de quibus dicendi generibus proximo capite dicturi ſumus) liquet ex exemplis, quæ ſubtexam.

Ac primò argumenti ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου † in Deliberativo exemplū eſt, cùm Cicero* diſſuaſit Pompeianis poſt prælium, ne rurſus tentarent belli aleam, eo quòd non videretur fieri poſſe, ut qui integri fuerāt impares, hi fracti eſſent ſuperiores. Item ſi quis hodie principi cogitanti de perfodiendo Iſthmo Corinthiaco, neget ſucceſſurum negotium, quod, ut Plinius † ſcribit, primus tentârit Demetrius Rex; deinde Iulius Cæſar; hinc Claudius Caligula; tandem etiam Domitius Nero; ſed irrito omnes & infelici conatu. Οὕτω χαλεπὸν ἀνθρώπῳ τὰ θεῖα βιάζεσθαι †, ut in Corinthiacis inquit Pauſanias.

† ab impoſſibili.

* epiſt. 3. lib. 7. ad famil.

† lib. 4. cap. 3.

† Vſque adeo difficile eſt homini vi cogere ea, quæ divino ſunt ordinata conſilio.

In Demonſtrativo exemplum erit, ſiquis inficias eat, Romulum eſſe Martis filium, quia fieri nequeat, ut mulier Deo miſceatur. Sanè & Platonis eſt in Sympoſ. Θεὸς δὲ ἀνθρώπῳ οὐ μίγνυται*: quod ipſum ex Platone refert Appuleius lib. de Deo Socratis. Huc addas licet, quòd Romulus neque morte obitâ potuerit Deus fieri animalis: falſumque eſſe, quòd ex Labeone prodidit Appuleius †, atque etiam Servius* ſcripſit, *Eſſe quædam ſacra, quibus animæ humanæ vertantur in Deos, qui appellentur animales, quòd de animis fiant.* Simile exemplum foret, ſi quis eo, quòd Deus eſt immortalis & optimus, oſtendiſſet populo Rom. Caium Cæſarem, hominem, imò monſtrum hominis, Deum eſſe non poſſe, ideoque ridiculoſiſſimam (ut ita cum Plauto dicam) eſſe aſſimilationem, cùm, in cuiuſdam orationis initio †, eo, ſe Deum eſſe demonſtrare voluit, quòd ut, qui bubus aut gregi præſunt, ipſi nec boves, nec de grege ſint, ſed his longè præſtantiores: ita ipſe, cum generi præſit humano, neutiquam homo credi debeat, ſed hominum genere excellentior; nempe (cor hominis!) numen aliquod.

* Deus non miſcetur homini.

† de Deo Socratis.

* in 3. Æn.

† Philo Alexandrinus.

In Iuridiciali exemplum eſt, cùm Clodius negat ſe inceſtu Romæ violâſſe pulvinaria Damiæ, ſeu Bonæ Deæ, eo quod tum temporis, quo id actum dicitur, fuerit Interamnæ *. Aut cùm Roſcius negat ſe occidiſſe patrem, quia, quo tempore hic interemtus ſit, ipſe viſus ſit Ameriæ †.

* Cic. pro Mil.

† Cic. pro Roſc. Amer.

Eadem eſt magni ac parvi ratio †. Nam aliud alio vel utilius eſt, vel honeſtius, vel æquius. Ita in Deliberativo, qui ſuadet, id, cuius autor eſt, magna ait conſequi emolumenta; detrimenta autem parva, aut nulla: contrà qui diſſuadet, parva eſſe vult emolumenta, detrimenta ſumma certaque.

Similiter in Demonſtrativo tanta alicuius in Remp. dicuntur fuiſſe merita, ut multis antiquitas pro iſtiuſmodi beneficijs decreverit aras, feſta, ludos, alioſque honores heroicos. Et ſi quis Helenen vituperet, negabit formam, quâ præſtitit, rem tantam eſſe, ut ſingularem eâ laudem mereatur.

Itidem in Iuridiciali, qui accuſat, factum aggravat, eiuſque magnitudinem & atrocitatem ante oculos ponit: contrà reus aut inficiatur, aut imminuit.

Sed loci Communes intelligi non poſſunt, niſi priùs actum ſit de locis Proprijs. Hi autem variant pro varietate cauſarum, ac dicendi generum. Itaq; Ariſtoteles pleniori Locorum communium declaratione in librum II. reiectâ, deinceps tractat de Generibus dicendi. At enim, inquies, in eo legem migrat à ſe præſcriptam initio φυσικῆς ἀκρ. ubi ab univerſalibus occipere iubet: & meritò quidem, cùm omne totum notius ſit partibus ſuis; ut quod, iuxta Auerröem, eſſentialibus quidem partibus notius ſit notitiâ confuſâ, & quantũ ad nos; ſubiectis verò h. e. ſpeciebus, compertius ſit notitiâ diſtinctâ, ratione noſtri, & naturâ. Verùm non eſt, quod argumentum hoc pulverem nobis ob oculos ſpargat. Siquidem Ariſtoteles in Phyſicis ab ijs ſolùm univerſalibus principium capere iubet, ſub quibus particularia continentur, tanquam partes ſubiectæ. Ita tractandum ait de corpore generatim accepto, priuſquam deſcendatur ad corpus ſimplex aut mixtum; ac de his agendum, antequam conſiderentur meteora, plantæ, animalia; quæ corporis mixti ſpecies ſunt. At hic res ſe multò ſecus habet, quia loci particulares neutiquam comprehenduntur ſub univerſalibus, ſive potiùs communibus: uti liquidò parebit ex ijs, quæ membratim de ſingulis generibus dicturi ſumus.

ſunt tribus cauſſarum generibus, qui κατ' ἐξοχὴν vocantur τόποι*, quia ſunt generalia propoſitionum domicilia: alij ſunt proprij cuique generi, qui εἴδη* dicuntur, quia ſunt ſedes propoſitionum in hâc vel illâ dicendi formâ.

*loci.

*formæ ſive ſpecies.

V. DE LOCIS COMMVNIBVS.

LOCI communes ſunt duo, Poſſibile & impoſſibile, Magnum & parvum. Nam reperiri hæc in genere Deliberativo, Demonſtrativo, & Iuridiciali (de quibus dicendi generibus proximo capite dicturi ſumus) liquet ex exemplis, quæ ſubtexam.

Ac primò argumenti ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου † in Deliberativo exemplũ eſt, cùm Cicero * diſſuaſit Pompeianis poſt prælium, ne rurſus tentarent belli aleam, eo quòd non videretur fieri poſſe, ut qui integri fuerãt impares, hi fracti eſſent ſuperiores. Item ſi quis hodie principi cogitanti de perfodiendo Iſthmo Corinthiaco, neget ſucceſſurum negotium, quod, ut Plinius † ſcribit, primus tentârit Demetrius Rex; deinde Iulius Cæſar; hinc Claudius Caligula; tandem etiam Domitius Nero; ſed irrito omnes & infelici conatu. Οὕτω χαλεπὸν ἀνθρώπῳ τὰ θεῖα βιάσασθαι †, ut in Corinthiacis inquit Pauſanias.

† ab impoſſibili.

* epiſt. 3. lib. 7. ad famil.

† lib. 4. cap. 3.

† Vſque adeo difficile eſt homini vi cogere ea, quæ divino ſunt ordinata conſilio.

In Demonſtrativo exemplum erit, ſiquis inficias eat, Romulum eſſe Martis filium, quia fieri nequeat, ut mulier Deo miſceatur. Sanè & Platonis eſt in Sympoſ. Θεὸς δὲ ἀνθρώπῳ οὐ μίγνυται*: quod ipſum ex Platone refert Appuleius lib. de Deo Socratis. Huc addas licet, quòd Romulus neque morte obitâ potuerit Deus fieri animalis: falſumque eſſe, quòd ex Labeone prodidit Appuleius †, atque etiam Servius * ſcripſit, *Eſſe quædam ſacra, quibus animæ humanæ vertantur in Deos, qui appellentur animales, quòd de animis fiant.* Simile exemplum foret, ſi quis eo, quòd Deus eſt immortalis & optimus, oſtendiſſet populo Rom. Caium Cæſarem, hominem, imò monſtrum hominis, Deum eſſe non poſſe, ideoque ridiculoſiſſimam (ut ita cum Plauto dicam) eſſe aſſimilationem, cùm, in cuiuſdam orationis initio †, eo, ſe Deum eſſe demonſtrare voluit, quòd ut, qui bubus aut gregi præſunt, ipſi nec boves, nec de grege ſint, ſed his longè præſtantiores: ita ipſe, cum generi præſit humano, neutiquam homo credi debeat, ſed hominum genere excellentior; nempe (cor hominis!) numen aliquod.

* Deus non miſcetur homini.

† de Deo Socratis.

* in 3. Æn.

† Philo Alexandrinus.

In Iuridiciali exemplum eſt, cùm Clodius negat ſe inceſtu Romæ violâſſe pulvinaria Damiæ, ſeu Bonæ Deæ, eo quod tum temporis, quo id actum dicitur, fuerit Interamnæ *. Aut cùm Roſcius negat ſe occidiſſe patrem, quia, quo tempore hic interemtus ſit, ipſe viſus ſit Ameriæ †.

* Cic. pro Mil.

† Cic. pro Roſc. Amer.

Eadem eſt magni ac parvi ratio †. Nam aliud alio vel utilius eſt, vel honeſtius, vel æquius. Ita in Deliberativo, qui ſuadet, id, cuius autor eſt, magna ait conſequi emolumenta; detrimenta autem parva, aut nulla: contrà qui diſſuadet, parva eſſe vult emolumenta, detrimenta ſumma certaque.

Similiter in Demonſtrativo tanta alicuius in Remp. dicuntur fuiſſe merita, ut multis antiquitas pro iſtiuſmodi beneficijs decreverit aras, feſta, ludos, aliosque honores heroicos. Et ſi quis Helenen vituperet, negabit formam, quâ præſtitit, rem tantam eſſe, ut ſingularem eâ laudem mereatur.

Itidem in Iuridiciali, qui accuſat, factum aggravat, eiuſque magnitudinem & atrocitatem ante oculos ponit: contrà reus aut inficiatur, aut imminuit.

Sed loci Communes intelligi non poſſunt, niſi priùs actum ſit de locis Proprijs. Hi autem variant pro varietate cauſarum, ac dicendi generum. Itaq; Ariſtoteles pleniori Locorum communium declaratione in librum II. reiectâ, deinceps tractat de Generibus dicendi. At enim, inquies, in eo legem migrat à ſe præſcriptam initio φυσικῆς ἀκρ. ubi ab univerſalibus occipere iubet: & meritò quidem, cùm omne totum notius ſit partibus ſuis; ut quod, iuxta Auerröem, eſſentialibus quidem partibus notius ſit notitiâ confuſâ, & quantũ ad nos; ſubiectis verò h. e. ſpeciebus, compertius ſit notitiâ diſtinctâ, ratione noſtri, & naturâ. Verùm non eſt, quod argumentum hoc pulverem nobis ob oculos ſpargat. Siquidem Ariſtoteles in Phyſicis ab ijs ſolùm univerſalibus principium capere iubet, ſub quibus particularia continentur, tanquam partes ſubiectæ. Ita tractandum ait de corpore generatim accepto, priuſquam deſcendatur ad corpus ſimplex aut mixtum; ac de his agendum, antequam conſiderentur meteora, plantæ, animalia; quæ corporis mixti ſpecies ſunt. At hic res ſe multò ſecus habet, quia loci particulares neutiquam comprehenduntur ſub univerſalibus, ſive potiùs communibus: uti liquidò parebit ex ijs, quæ membratim de ſingulis generibus dicturi ſumus.

CAP. III.

DE GENERIBVS CAVSSARVM.

CAVSSARVM ſeu quæſtionum finitarum genera ſunt tria; Deliberativum, Demonſtrativum, & Juridiciale.

Differunt hæc imprimis quatuor modis.

Primò partibus, ſive officio. Nam Deliberativo ſuademus, vel diſſuademus; Demonſtrativo laudamus, vel vituperamus; Iuridiciali accuſamus, vel defendimus.

Secundò fine, idque dupliciter; ratione rei, & auditoris. Ratione rei, quia Deliberativi finis eſt utilitas, Demonſtrativi honeſtas, Iuridicialis æquitas. Ratione auditoris, quia in Deliberativo Orator propoſitam habet ſpem ac metum, in Demonſtrativo delectationem, in Iuridiciali clementiam, ac ſævitiam.

Tertiò diſcrepant tempore. Nam Deliberativum verſatur circa futurum; Demonſtrativum maximè circa præſens; Iuridiciale circa præteritum.

Quartò auditorum genere. Nam in Deliberativo auditor eſt ſenator, in Demonſtrativo auſcultator, in Iuridiciali iudex.

I. QVOT SINT CAVSSARVM GENERA, ET QVO MODO DIFFERANT.

CAVSSARVM ſive controverſiarum, quas Græcis ὑποθέσεις vocari cap. I. diximus, Ariſtoteles, Dionyſius Halicarnaſſenſis, a ac plurimi alij, tria faciunt genera, Deliberativum, Demonſtrativum, & Iudiciale: Græcè Συμβουλευτικὸν, Ἐπιδεικτικὸν, & Δικανικόν. Deliberativum eſt, quo ſuademus vel diſſuademus; Demonſtrativum, quo laudamus vel vituperamus; Iudiciale, quo accuſamus vel defendimus. Non plura eſſe dicendi genera, probatur in hunc modum. Auditor omnis, vel tantùm auſcultat, ut de facultate Oratoris iudicium ferat, qui Ariſtoteli θεωρὸς b, Ciceroni c *auſcultator* dicitur: vel ideo audit, ut ſit in re, de quâ agitur, diſceptator, moderatorque ſententiæ: atque hic rurſum vel præteritum conſiderat, ut iudex; vel futurum, ut ſenator. Ex primo genere reſultat Demonſtrativum; ex altero Iuridiciale; ex poſtremo Deliberativum.

a ἐν τέχνῃ

b *Spectator.*

c *in Partit.*

Id ipſum & aliâ ratione evincitur. Siquidem Orator vel circa præteritum verſatur, ut de Iuridiciali diximus; vel circa futurum, ut vidimus de Deliberativo; vel circa præſens, ut in Demonſtrativo. Quamquam hoc nonnunquam aſſumat futurum; ut quando aliqua eventura conijcimus; itemq́; præteritum, velut cùm facta commemorantur, ſive viventium, ſive defunctorum; quomodo hos cõſtat olim Athenis in Ceramico extra urbem laudari ſolitos, Suida * teſte: Romæ autem, pro Roſtris †: quod Acron * inibi factum ſcribit in memoriam ſepulchri Romuli. Sed hi tum proponebantur ut prȩſentes, quia cùm reliqua fluxa ac fragilia ſint, *virtus clara æternaq́; habetur*, ut ait ille †. Rectè etiam, cùm agitur de Demonſtrativo, ſolùm fit mentio temporis præſentis, quia hoc illi proprium eſt, cùm futurũ ei commune ſit cum Deliberativo; præteritum cum Iuridiciali; præſens cum nullo: tum etiam quia principaliter id tractat; præteritum verò ac futurum rariùs; atque adeo non niſi, ut de præſentibus iudicium fiat. Neque enim ſuperſtites laudamus, quòd probi aliquando fuerint: quippe haut laudem merentur, qui à virtute deſciverunt: neque eos extollimus, quòd probi olim ſint futuri: nam

* *in Κεραμεικοῖ.*
† *Hieronymus in vita Nepotiani.*
* *In Epod. Horat.*
† *Salluſt. Catil.*

Prudens futuri temporis exitum
Caliginoſâ nocte premit Deus;

ut ait poëta Venuſinus *: verùm unum id unicè ſpectamus, cuiuſmodi impræſentiarum ſit is, quem exornaturi ſumus: eique rei firmandæ, tum res præclarè geſtas commemoramus; tum è præteritis ac præſentibus de futuris facimus coniecturam: ut liquidò pareat, quamvis genus Demonſtrativum in omnia diffundatur tempora, optimo tamen iure ei præſens duntaxat adſignari. Atque ex his quidem duo utcumque cognoſcere eſt, quot ſint dicendi genera, & quomodo ea differant. Verùm nequid, quod ex re & ad rem ſit, neglexiſſe cuiquam meritò videamur, de utroque pleniùs dicemus. Ac primò alijs quoque modis ea diſtingui oſtendam: deinde reſpondebo argumentis, quibus alij, plura paucioráve eſſe dicnedi genera, adſtruere ſunt adnixi.

* *lib. 3. od. 29.*

Sanè tria hæc genera non ſolùm differunt auditoribus, partibus ſive officio, & tempore circa quod verſantur: de quibus abundè hactenus egimus: verùm illuſtre quoque diſcrimen petitur à ſcopo, idque geminum. Vnum eſt ratione auditorum. Nam Demonſtratiuum propoſitam habet delectationem auſcultatoris; Deliberativum ſpem aut metum conſultantis; ſpem, ſi ſuadeat Orator; metum, ſi diſſuadeat; Iuridiciale clementiam aut ſævitiam Iudicis;

clementiam, in defenſionibus; ſævitiam, in accuſationibus. Quamquam id perpetuum non eſt. Nam interdum in defenſionibus Orator ad ſævitiam accendit; cuius rei exemplum habemus Orat. pro Roſc. Amer. Alterum diſcrimen eſt ratione rerum. Nam quia nemo fatebitur, ſe ſuadere inutilia, aut laudare turpia, aut feciſſe iniuſta; Ariſtoteles principalem Deliberativi finem eſſe voluit utilitatem; Demonſtrativi honeſtatem; Iuridicialis iuſtitiam & æquitatem. Hinc Arſace apud Heliodorum lib. VIII. Æthiop. ait: Πρὸς ταῦτα ῥητόρευε, ϗ δίκαια, ϗ πρέποντα, ϗ συμφέροντα μάτην ὁριζόμενος: *ad hæc rhetoricare, & iuſta, & decora, & utilia fruſtra definiens.* Nam ſingulorum dicendi generum fines ab eâ nominantur. Et plana eſt diſtinctio, ſi intelligatur ita evenire ut plurimùm. Alioqui non careat res controverſiâ. Nam, ſi cum Stoicis volumus argutari, quandoquidem nihil eſt honeſtum vel æquum, quin idem ſit utile; nec quicquam utile, quin idem ſit honeſtũ (ſanè etiam Socrates eos exſecrari ſolet, qui hæc ſeiunxiſſẽt *) iam tria hęc genera ſcopo diſtingui non poſſunt. Quod ſi honeſtũ & utile, ut Peripatetici ſciſcunt, & re, & ratione inter ſe differunt; ac honeſtum quidem eſt, quod propter ſe expetitur; utile autem, quod expetitur propter aliud: nemo inficias ire poſſit, cùm Oratorem oporteat eſſe virum bonum, quoties, ut ſæpe uſu venit, honeſtum pugnat cum utili, nullius eum rei auctorem futurum eſſe, niſi honeſtæ, & ęquæ, etiamſi ea utilitati adverſetur. Ariſtides † certè conſilium, quod à Themiſtocle iuſſu Athenienſium ſolus acceperat, eo diſcuſſit, quod perutile quidem eſſet, at minimè honeſtum. Par fuerit ratio, ſiquem adhortemur, ut, M. Attilij Reguli exemplo, malit ad acerbiſſima reverti ſupplicia, quàm fidem hoſti datam fallere. Item ſicui ſuadeamus, ut potiùs in prælio fortiter occumbat, quàm turpiſſimas accipiat vitæ conditiones. Neq; elabimur, ſi dicamus, honeſtum ac utile, fines eſſe ſubordinatos. Nam in huiuſcemodi non ſuadetur, quod propter aliud expeti ſolet; ſed, quod in ſe ac naturâ ſuâ bonum eſt. Neque igitur utilitas propriè finis erit, cùm hæc eorum ſit, quæ ad aliud referuntur; uti quoq; ſcripſit Alexander Aphrodiſienſis lib. IV. natur. quæſt. cap. I. Quare vel aſſerendum cum Quinctiliano *, celerem magis ac rotundam eſſe diſtributionem, quâm veram, quia omnia quodammodo ſtent mutuis auxilijs: in quâ etiam ſententiâ (ne verbis velitari & σκιαμαχεῖν † videamur) eſt illud naturæ miraculum Iul. Scaliger lib. I. de re poët. cap. I. vel dicendum; quoties ſuadetur, ut honeſtum præferamus utili, honeſtum iuduere formam

utilis,

** Cic. 3. offic. & 1 de Legg. & Plutarch. lib. 4. Sympoſ.*

† Plutarchus in Ariſtide.

** lib. 3. cap. 4.*

† cum umbra depugnare.

utilis; quia cùm vir bonus omnia honeſtate metiatur, honeſtum inutile conſcientiæ ac nomini ſuo utilius iudicat, quàm turpe utile: vel denique dicendum, ita ſtatui, quia ut plurimùm, licet non perpetuò, utilitas ſit generis Deliberativi finis: at adæquatum huiuſce generis finem eſſe Bonum; quo comprehenditur, tum quod propter ſe expeti debet, cuiuſmodi eſt honeſtum; tum quod propter commodum expetitur, quale eſt utile; tum quod expetitur voluptatis cauſsâ, quod iucundum appellatur. Sanè pro hac ſententiâ facit, quod apud ſapientes ac probos plus valent argumenta, quæ ab honeſto ducuntur: at apud vulgus magis perſuadent, quæ petuntur ab utili, aut jucundo. Quare qui Bonum fecerit huiuſce generis finem, is univerſa fuerit complexus.

Verùm de fine haut vltra procudo ſermonem. Accedo ad diſcrimen, quod ſumitur à ratione tractandi. Id verò geminum eſt. Neque enim in ſolâ conſiſtit elocutione, quæ, uti ſuo loco † dicemus, minùs exacta eſt in iuridiciali, accuratior in deliberativo, at planè exquiſita in demonſtrativo: verùm etiam in inventione ipſâ; quandoquidem in iuridiciali maximè utimur enthymematibus, in deliberativo exemplis, in demonſtrativo amplificationibus. Quamquam Demoſthenica in deliberativo quoque magis abundant enthymematis; quam ob cauſſam fortaſſe Pytheas ajebat †, τοὺς λόγους Δημοσθενικοὺς λύχνων ὄζειν *. Plus quidem olei, quàm vini, conſumſiſſe Demoſthenem, ſcribit & Hieronymus apologia in Ruffinum, & Diomedes Grammaticus: quod ipſum confirmat, tum Servius, qui eum, uti & Lycurgum, abſtemium fuiſſe ait: tum Lucianus *, qui & ipſe aquam eum bibiſſe refert; contrà quàm Æſchines fecerit, quem tragœdias inter pocula ſcripſiſſe, narrat Calliſthenes.

† *initio libri ſexti.*

† *Plutarchus, Ælianus, Libanius.*

* *orationes Demoſthenicas lucernam olere.*

* *in Encomio Demoſth.*

II. OCCVRRITVR ARGVMENTIS, QVÆ MOVENTVR ADVERSVS DOCTRINAM DE TRIBVS CAVSSARVM GENERIBVS.

ET hæc dicta ſunto de modis, quibus tria dicendi genera diſtinguuntur. Proximum eſt, ut, quod me facturum receperam, ſerram cum ijs reciprocem, qui plura pauciorâve eſſe dicendi genera contendunt. Ac pauciora quidem fuerint genera, ſi audimus M. Antonium, qui apud Ciceronem lib. II. de Oratore removere videtur demonſtrativum. Neque enim, quòd laus, aut vituperatio etiam locum habeant extra deliberationem ac iudicium, id ei ſatis valida videtur ratio ad adſtruendum hoc genus, quia & alia facit

Orator, quæ non conſtituant diſtinctum cauſſæ genus. Verùm nobis, ſive M. Antonius, ſive Tullius, parum valido tibicine hanc videtur ſtatuminare ſententiam. Nam quod ait, Oratorem quoque de alijs tractare, id ſanè verùm eſt; ſed, quod pace eius dixerim, ἀπροσδιόνυσον *. Neque enim, quam adduximus definitionem, ea adæquati eſt Oratoriç facultatis objecti, ſed ſolius ὑποθέσεως. Laudem verò ac vituperationem eſſe ὑποθέσεως ſpecies, haut inficiabitur, qui ſciat laudari quoq; ac vituperari ſingularia; ὑπόθεσιν autem eſſe quæſtionem de ſingulari inſtitutam.

* *nihil ad rem.*

Alium, ac fortaſſe validum magis arietem intorquent alij. Cum, inquiunt, honeſtum & iuſtum haut aliter differant, quàm genus & ſpecies: omnino genus iuridiciale comprehendi videtur ſub demonſtrativo. Sed facilè etiam hunc impetum eludimus. Neque enim finis ſolùm conſiderari debet ratione rei, ſed etiam auditoris. At huius ratione in Demonſtrativo finis eſt delectatio, ſub quâ cõprehendere nequeas clementiam ac ſævitiam, quæ ſibi in Iuridiciali proponit Orator. Adde quod diverſimodè iuſtum conſideratur in hiſce dicendi generibus. Nam in Iudiciali iuſtum eſt prædicatum primariæ concluſionis: at in Demonſtrativo eſt medius terminus. Qui enim Ariſtidem laudat, is commendat eum à iuſtitiâ, quç illi Iuſti peperit cognomentum. At qui reum defendit, is, in quo actor iniuſtè feciſſe adſerit, in hoc nec tranſverſum unguem ab æquitate receſſiſſe contendit.

Sed ecce Ariſtoteli quoque litem intendit Iulius Cæſar Scaliger, cuius verba aſſcribam è libro primo capite primo de re Poet. *Acuto*, inquit, *homini, ac primæ alumno Philoſophiæ, videantur iudicialis partes, deliberativa & demonſtrativa. Numquam enim agitur aut defenditur reus ſine laudatione ac vituperatione, vel perſonæ, vel rei, vel facti, vel dicti, vel conſilij: quemadmodum ne ſine deliberatione quidem. Deliberatur enim de ſupplicio rei, aut abſolutione. Quamobrem neutiquã eſſe poterunt ſpecies aut genera cauſarum, propterea quod nulla ſpecies alterius pars eſſe quit.* Ita ſubtiliter Scaliger: ſed, niſi me ratio fugit, etſi in genere Iuridiciali quiſpiam laudatur aut vituperatur, non ideo fit demonſtratio pars Iuridicialis (eademq; Deliberativi ratio) quia poſſunt ſpecies diverſæ materiâ convenire: ſed formâ neceſſariò differunt, quæ quia amplitudinem materiæ ad certam reſtringit ſpeciem, iccirco Philoſophis dicitur εἰδοποιὸς *. Quare aliud conſtituitur cauſſæ genus, cùm laus aut vituperatio adhibetur ad honeſtatem aut turpitudinem commonſtrandam; aliud item cùm

* *ſpecifica.*

ad ſuadendum, diſſuadendúmve; aut ad accuſandum vel defendendum: quandoquidem diverſus in his eſt finis, qui in rebus iſtiuſmodi formæ locum obtinet.

Nec meliori iure plura alij faciunt cauſſarum genera. Videtur ijs præter tres iſtos fines, honeſtum, utile, & iuſtum, quartus etiam eſſe finis, iucundum. Id ſi eſt, manca inquiunt, mutilaque fuerit Oratoria, ni quartum tribus illis adiungas dicendi genus, cuius finis ſit voluptas. Certè apud Maronem † Iuno à pulchritudinis voluptate Æolo ſuadet & perſuadet, ut ventos emittat. Verba eius adpono: † 1. Æn.

Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore nymphæ,
Quarum, quæ formâ pulcherrima, Deiopeiam,
Connubio iungam ſtabili, propriamq; dicabo.

Verùm ne ab hoc quidem turbine navi noſtræ periculum eſt, ne frangat ratem. Et ratio in promtu eſt, quia cùm utile vel preſsè accipiatur, pro bono, quod commodi cauſsâ expetitur: vel latè, pro quovis bono, quod expetitur propter aliud: hoc loco ſumitur poſteriori modo, quo iucundum comprehenditur ſub utili: cui rei firmandæ nonnulla adferam cap. proximo. Eſt & altera ratio, cur voluptas potis non ſit quartum conſtituere dicendi genus. Nam Rhetorica ancillatur Politicæ: Politicæ finis eſt beatitudo civilis: beatitudo conſiſtit in actione virtutis: virtus autem non proponit ſibi voluptatem, cui qui mancipantur, beſtijs, quâm hominibus ſunt propiores; ſed honorem, ac publicam utilitatem. Quare etſi Rhetorica, ſi in ſe, h. e. naturâ ſuâ conſideretur, etiam perſuadeat à voluptate: non tamen voluptas primarius eſt finis; neq; quartam parit Rhetoricæ formam, quia eam conſideramus cum Ariſtotele, quà eſt Politicæ famula, h. e. quâ eius amplitudinem Oratores reſtrinxere ad uſum civilem.

At inquit diſertiſſimus Muretus *, tres primæ Ciceronis *in Catilinam orationes ſub nullum ex illis tribus generibus includi queunt.* Mirifica ſanè cenſura, quamq; nihil tueatur præter cenſentis auctoritatē. Nos quidem perſuaſiſſimū habemus, eſſe eas omnes generis Deliberativi. At inquit idem, *in primâ nulla deliberatio eſt: quin id tantum agebat Cicero, vt exiret Catilina, quò ipſe poſtea cum Senatu deliberare poſſet. Secundâ autem, itemq; tertiâ, nihil aliud agit, quàm vt exponat populo ea, quæ geſta ſunt, eumque confirmet, ac bene ſperare jubeat.* Verùm hæc profectò ἄῤῥητα ἀμείνω †. Omnes enim generis deliberativi proprietates his in orationibus concurrunt. Nam primâ hortatur Catilinam,

* præfat. in Catil. 2.

† præſtitiſſet non dici.

tilinam, ut urbe exeat; cui rei firmandæ, quem potius in partes advocem, quàm Tullium ipſum? Ait is: *Sin tu, quod te iamdudum hortor, exieris, exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna & pernicioſa ſentina Reip.* In ſecundâ verò tertiâque populo narrat, quæ geſta erant, ut rebus ſuis proſpiciant. Id indicant verba hæc Orat. II. *Inſtruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias veſtra præſidia, veſtroſq; exercitus: & primum illi &c.* Et aliquanto pòſt: *Quæ cùm ita ſint, Quirites, veſtra tecta cuſtodijs vigilijſque defendite. &c.* Tertiam quoque orationem ita claudit obſignatque: *Vos Quirites, quoniam iam nox eſt, veneramini illum Iovem, cuſtodem huius urbis ac veſtrum, atque in veſtra tecta diſcedite, & ea, quamquam iam periculum eſt depulſum, tamen æquè ac priori nocte feciſtis, cuſtodijs, vigilijſq; defendite &c.* Hinc verò eâdem illud quoque evincimus, ſpectari in ijs tempus futurum; ac finem eſſe utilitatem. Denique etiam auditores conveniunt: quippe qui in primâ ſint ſenatus, in ſecundâ tertiaque concio.

Alijs quoque armis idem Muretus inibi veteres impugnat. *Tu,* inquit, *qui Oratorem Hippiam quendam* παντοδαῦ * *facis, quæro ex te, cum ille de corporum cœleſtium motibus, de fulguribus, de terræmotibus diſputabit: in quo iſtorum trium generum eum verſari dices? neque enim tum laudabit, neque vituperabit, neque ſuadebit, neque diſſuadebit, neque accuſabit, neque defendet.* At verè hic plumbeus, qùod dicitur, pugio eſt. Nam de huiuſcemodi rebus bifariam tractat Orator; indefinitè, & finitè. Si cognitionis cauſsâ de ijs agat, indefinita erit quæſtio, eoque res eæ non pertinebunt ad ὑπόθεσιν, quam ſolam veteres in tria iſthæc diſpertiunt genera. Secus ſe res habet, ſi de ijs tractet finitè. Tum enim, ſi circa conſultationem verſetur, res huiuſcemodi quoque cenſebuntur generis συμβουλευτικοῦ †: ſin is laudem ſibi; aut vituperationem propoſitam habeat; referentur ad demonſtrativum. Itaque ſuaſorij generis fuit Periclis ‡ oratio, cùm de ijs, quæ ad ſolis lunæque curſum pertinent, diſſeruit apud Athenienſes, quò vanum eorum animis metum abſtergeret, qui Solis obſcuratione internecionem ſibi portendi arbitrabantur. At demonſtrativi ſit generis oratio, ſi quis, Cæſarem vituperaturus, naturales exponat cometarum cauſſas, quò hoc pacto appareat, naturalem fuiſſe ſtellam crinitam, quæ, ut lib. I. refert Tranquillus, *ludis, quos primò conſecratos ei heres Auguſtus edebat, per ſeptem dies continuos fulſit:* unde & eam *creditum eſt animam eſſe Cæſaris in cœlum recepti:* quemadmodum & *hâc de cauſâ ſimulachro eius* (ac par nummorum

* *omniſcium.*

† *deliberativi.*

‡ *Val. Max. l. 8. c. 11. Fab. l. 1. c. 10. Plutarch. in Pericle: Plin. l. 2. c. 12.*

morum vett. ratio eſt,) *in vertice additur ſtella:* ut idem inibi ſcribit.

Verùm cum excetrâ mihi negotium eſt. Nam, ut illa olim capitum ſemper augeſcebat incremento : ita nobis difficultatem alia ſemper excipit atque alia. Quippe quidam * hic renidens & renitens hypotheſes quoque multas ab Oratore tractari ait, quæ ſub nullo horum trium generum comprehendi queant. Nam neque eo cõtineri orationes, quibus res geſtas narramus, aut quibus aliquid ſubditis mandamus : neque hortativas, aut petitorias : neque conſolationem aut commendationem : neque gratulationem, aut lamentationem : eſſe autem & alia huiuſcemodi plura. At me quidem hic auſter non percellet. Neque enim veteres quamlibet orationem ſubijciunt hypotheſi, ſed eam ſolùm in quâ quæſtio eſt de re ſingulari. At nulla eſt quæſtio in orationibus, quibus aut mandamus, aut narramus. Neque hoc, quæ quorundam calumnia eſt, imperfectionem arguit Rhetorices. Nam mandata, ſi ἁπλῶς inſtituantur, ſunt artis expertia; cùm in eorum tractatione non ſit opus locis Inventionis ſive Oratoriæ, ſive Dialecticæ. Sin viſum rationes addere, quibus ad hoc imperandum impulſi ſumus, fit quæſtio generis Deliberativi. Quippe his utimur, ut in quos fortaſſe haut plenum habemus imperium, ij animis id lubentibus agant, quod vel malignè detrectare quibant, vel præſtare inviti. Vide ſis Catuli hac ipsâ de re ſententiam apud Tull. lib. II. de Orat.

* *Keckermannus in ſyſtemate Rhetorico.*

Narratio quoque, quatenus orationis pars eſt, ad diſpoſitionem Oratoriam pertinet. At ſi ſeparatim inſtituatur, conſidereturque; non tam ad Oratoriam referri debet, quàm ad Hiſtoricam facultatem : de quâ peculiari commentario egi.

Neq; eſt, quòd vanâ quemquam ſtipulâ eludant, quæ de gratulatione, lamentatione, aut ſimilibus occinunt. Nam, ut huiuſcemodi ad unum pluráve affectuum genera referuntur, quatenus ſunt παθητικὰ †; ita meritò ſubijciuntur generibus cauſſarum, quatenus in ijs quæſtio λόγοις, ſive probationibus tractari debet.

† *affectum cientia.*

Hanc fuiſſe Ariſtotelis mentem, indicio eſt, quod cùm tria feciſſet argumentorum genera, λόγους, ἤθη, πάθη ‡: de cauſſarum quidem generibus tractet in doctrinâ λόγων, quos variare docet pro cauſſæ varietate : at de affectibus, ex quorum cognitione pendet affectuoſarum orationum tractatio, diſtincto agat libro.

‡ *probationes, mores, & affectus.*

Verùm exemplo quoque uno alteroque rem illuſtremus. Sanè oratio funebris, quâ laudat defunctum, generis eſt demonſtrativi, eoque & argumenta ex huiuſce generis locis depromit. At quà eſt παθητικὴ, pertinet ad doctrinam affectuum, atque ex eâ argumenta petit, imprimis autem ex loco Doloris. Itidem gratulatio generis demonſtrativi eſt, quà bonum extollit, quo quis auctus eſt: at affectuoſa eſt, quà gaudium teſtatur. Hortativa generis eſt deliberativi, quà argumenta petit ab honeſto, utili, iucundo: at affectuoſa eſt, tum quà amorem excitat rei, ad quam inflammat; tum quà æmulationem gignit; tum quà & ſpem parit præmiorum, ſi res ſuſcipiatur, & metum gignit contrariorum, ſi ea negligatur. Vt itaque rem in pauca conferam, ita ſtatuo: cùm orationum aliæ magis reſpiciant intellectum, aliæ verò affectum: ac illæ quidem magis egeant argumentis ἀποδεικτικοῖς †, hæ autem παθητικοῖς *: omnes quidem orationes, quà λόγοις egent, ſubijci tribus cauſſarum generibus; at eaſdem quà ſunt affectuoſæ, ad παθολογίαν pertinere; indeque depromi debere argumenta, quibus tractentur. Quod ſi qua oratio ſit, quæ nullis indigeat argumentis ἀποδεικτικοῖς, ea quidem non poterit referri ad aliquod è tribus cauſſarum generibus: attamen quia quæſtio non erit, eo neque iſti hypotheſios ſive quæſtionis definitæ diſtributioni in tria genera quicquam derogabit.

† probantibus.
** affectum movẽtibus.*

III. QVICVM TRIA CAVSSARVM GENERA CONFERANTVR: ATQVE VT IN ORATIONIBVS, VBI PLVRA DICENDI GENERA CONCVRRVNT, VNVM TAMEN DOMINETVR.

VERVM de hiſce tandem aliquando pauſam faciamus, ac ſermonem convertamus ad alia. Ac primò occurrit illud, levè profectò, & de quo ambigam, magiſne pigeat præterire, an referre: Nonnulli * tria hæc dicendi genera triplici Chimæræ formâ deſignari putarunt: quemadmodum & ſunt, qui fabulam hanc interpretati ſunt de tribus potiſſimis orationis partibus, Exordio, Contentione (ſub quâ Propoſitionem comprehendunt) & Peroratione. Sed hac de re diſceptationem relinquam iſtius μυθολογίας ‡ autoribus; cùm mihi ſanè non tantum longè arceſſita, ſed etiam φορτικὴ †, & inſubida uideatur.

** Heſiodi ſcholiaſt. in* θεογον. *& ex eo Cælius Rhodigin. lib. 13. cap. 9.*
‡ fabulæ enarrationis.
† inſulſa.

Illud magis operæ pretium fuerit monuiſſe, quamvis plura ſæpe dicendi genera in unâ eademque concurrant oratione; ſemper tamen aliquod eſſe genus primarium, quod maximè attenditur. Ita oratio pro Marcello ratione primarij ſcopi, qui eſt Cæſari gratias agere pro reſtitutione Marcelli, pertinet ad genus Demonſtrativum. Nam qui gratias agit, beneficium laudat & extollit. At ubi in eâdem defendit illos, à quibus ſuſpicabatur Cæſar vitæ ſuæ inſidias ſtrui, generis eſt Iuridicialis. Quà adhortatur eum, ut ob communem ſalutem ſuæ conſulat ſaluti, ad Deliberativum referenda eſt. Et oratio Maniliana verſatur in genere Deliberativo. Nam etſi multa dicuntur in laudem Pompeij: tamen præcipua quæſtio eſt, an Pompeius ſit eligendus ad perſequendas reliquias belli Mithridatici.

Atque hinc liquet, Eccleſiaſticas quoque conciones generis eſſe Deliberativi. Laudantur quidem in ijs, ac vituperantur plurima: verùm non ad delectationem, uti in Demonſtrativo fieri ſolet; ſed quò auditores ſanctis ſanctorum exemplis inflammentur ad ſanctimoniam; eorundem peccatis humanæ admoneantur fragilitatis; impiorum pœnis deterreantur ab impiorum moribus. Tractantur quoque in ijs multa, quæ ſub hypotheſi non continentur; uti cùm Trinitatis, aut ſalutaris ἐνανθρωπήσεως * myſterium exponitur, vel propugnatur. Verùm etſi huiuſcemodi propriè & primò pertineant ad quæſtionem infinitam: tamen eo induere videntur naturam generis Deliberativi, quod ſcientia eorum non expetatur propter ſe, ſed ob ulteriorem finem: is eſt, tum commune bonum, h. e. Dei gloria; tum ſingulare in communi conſiſtens, h. e. noſtri glorificatio; quæ & à gloriâ Dei proficiſcitur, & in gloriâ Dei perficitur, & ad Dei gloriam tendit.

* *incarnationis.*

IV. TRIA DICENDI GENERA VEL ABSOLVTE TRACTARI, VEL COMPARATE.

PROXIMVM eſt, ut quædam univerſè exponamus de ratione ac viâ tractandi tria hæc dicendi genera. Tractatio ea inſtituitur bifariam, abſolutè & comparatè. Abſolutè tractari dicũtur, cum ἁπλῶς † oſtenditur, aliquid eſſe utile, honeſtum, iuſtum. Comparatio verò appellatur, cùm docemus, aliud alio eſſe utilius, honeſtius, iuſtius. Prioris generis fuerit, ſi nullâ comparatione factâ aut Homerum laudes, aut Tullium: item ſi iuventutem adhorteris ad ſtudium eloquentiæ, aut philoſophiæ: item ſi in ius voces furem, aut adulterum. At comparatio ſit, ſi quæratur; maiorémne laudem mereatur Homerus, an Maro; Demoſthenes, an Cicero: magiſne viro principi eloquentiæ danda ſit opera, an philoſophiæ:

† *ſimpliciter.*

num atrociùs puniendus ſit fur, an adulter. De ratione inſtituendæ comparationis, non eſt quod multùm laboremus. Siquidem, qui proprios nôrit, aſſumtoſque locos, is ex Topicis comparatorum locis, ac ijs, quæ ab Ariſtotele in Rhetoricis traduntur de magno & parvo, nullo negotio perſpicere poterit, quo pacto in unoquoque genere inſtituenda ſit comparatio.

V. ALIIS E LOCIS TRACTARI THESIN, QVAM HYPOTHESIN, AC PRÆTER LOCORVM DOCTRINAM, ETIAM PROPOSITIONVM NOTITIAM REQVIRI.

PORRÒ, ſive abſolutè, ſive comparatè inſtituitur tractatio, aliquanto alia theſios, quàm hypotheſios tractandæ ratio eſt. Interdum enim loci ita proprij ſunt quæſtionis finitæ, ut infinitæ accommodari non poſſint. Quomodo, Xenophontem laudaturus, patriam adferes, quòd Athenienſis; item eruditionem & res geſtas, quia idem philoſophus ac dux fortis fuit, ac par ratio aliorum, quæ ad peculiares Rhetorum locos pertinent. At ſi hominem universè voles laudare, non ſpeciales hi loci conſuli debent, ſed illi, qui Dialectico & Rhetori ſunt communes: uti locus efficientis, quia Dei ipſius opus eſt: item formæ, quia rationis eſt particeps, & ita in alijs. Verumtamen & ſæpe uſu venit, ut ijſdem ex locis generalis ac ſpecialis quæſtio tractetur: ut, An ducenda ſit uxor: & illa, An ducenda ſit Catoni. Quocirca ita de his quæſtionis finitæ generibus inferiùs agam, ut ab ea ſubinde adſcendam ad infinitam.

Obſervandum præterea, in tractatione trium generum exigi cognitionem principiorum, quibus veritas in ſingulis dignoſcatur inventionis locis. Sanè, ſicuti Ariſtoteles in Topicis non tantùm locos tradidit ad inveniendum, ſed etiam canonas ad iudicandum: ita de his tribus generibus, non ſolùm aſſignat ſedes argumentorum, ſed & copiam adducit propoſitionum, quas in ſingulis generibus, velut in procinctu paratas habeamus. Sed quemadmodum in Logicis contigit, ut nonnulli, quos χθὲς ϗ πρώην † novitatis ſtudiũ infatuaverat, locos tantummodo docerent, regulis, quas Maximas vocant, inſuperhabitis: itidem plerique omnes veterum ac recentiorum εὕρεσιν * hanc Rhetoricam mutilatè docuerunt, præteritâ illâ ampliſſimâ canonum ac propoſitionum doctrinâ. Si igitur in eo ſimus omnes, ut in diſciplinarum exercitu ſolidæ potiùs, quàm umbrati-

† *heri & nudiuſtertius.*

* *argumẽti inventionem.*

umbratilis gloriæ, ſtipendia mereamus, ac plenam veramque doctrinam anteponamus miſcellæ, & quaſi confuſaneæ ac tumultuariæ exercitationi, (πεφυρμένῃ ἀσκήσει, qualem Gorgiæ, Protagoræ, cæteriſque de Sophiſtarum grege attribuit Halicarnaſſenſis *; ac nos agnoſcimus in ijs, qui νῦν καὶ χθὲς †, proſcindendo Ariſtotelem convicijs, infelicem apud ſuos ſunt gloriam aucupati) his quidem, quæ vulgò tradi ſolent, adiungemus, quæ ingenioſè nervoſeque tradita ſunt ab uno penè Ariſtotele.

*in Iſocrat.

†hodie atque heri.

Atque hæc generatim de tribus dicendi generibus dicta ſunto. Nunc de ſingulis videamus ſingulatim.

CAP IV.

DE GENERE DELIBERATIVO.

IN genere deliberativo duo imprimis ſunt cognoſcenda: primò, de quibus; deinde, ex quibus inſtituitur deliberatio: illud Materiam vocamus, hoc Locos argumentorum.

Materia eſt, quicquid à nobis fieri poteſt, ſive id publicum ſit, ſive privatum.

Res, de quâ publicè inſtituitur deliberatio, Ariſtoteli quintuplex eſt; nempe pecunia; pax & bellum; regionum præſidia; ea quæ exportantur, & importantur; ac poſtremò leges.

Loci Hermogeni ſunt ſex: ex quibus proprius Deliberativi generis eſt utile. Sed aſſumit è genere Demonſtrativo Honeſtum; ex Iuridiciali Æquum, & Legitimum: adhibet etiam è locis communibus Poſſibile: atque ex omnibus his colligit de Eventu.

I. CUR ARISTOTELES ORDIATUR A GENERE DELIBERATIVO.

E tribus dicendi generibus, utrum à Deliberativo, an Demonſtrativo initium ſumamus, non uſque adeo refert. Si facilitatis habenda ſit ratio, primum ſibi locum vindicat Demonſtrativum. Itaque ab eo ordimur in Partitionibus noſtris. Hic Ariſtotelem potiùs ſequemur, qui primo loco tractat de συμβουλευτικῷ ſive Deliberativo: idque propter eius dignitatem. Nam bonum quodq; quo communius, hoc notius eſt: at deliberatur publicitus de ijs, quæ ad ſtatum Reip. pertinent: iudicia verò quamvis publica, ſunt tamen de men de rebus privatis; uti de pecuniarijs controverſijs, pactionibus, alijſque id genus rebus. Quodque ad demonſtrativum genus attinet, interdum quidem eo ſeorſum utitur orator, præſertim in orationibus funebribus: attamen rarò id facit, ſed deliberationi fere, aut judicio admiſcet: unde eſt, quod M. Antonius apud Cic. in ſecundo de Oratore tertium hoc genus non videatur agnoſcere. Et ſanè in tot orationibus Tullij, duabus exceptis, unâ ad Quirites; altera, quam in Senatu habuit poſt reditum ab exilio, nullam, puto, reperias, quæ propriè ſit generis Demonſtrativi. Nam Maniliana magis eſt generis Deliberativi, ut ſuperiùs vidimus. At Philippicâ ſecundâ defendit ſe Tullius, Antonium accuſat: atque id ſine eo, ut ille patriæ hoſtis judicetur. Quare omnino magis pertinet ad genus Deliberativum, ac Iuridiciale.

Addam etiam alterum argumentum. Nam Latini quoq; Rhetores (qui in duplici verſabantur materiâ; Suaſorijs nempe, quæ ad genus Deliberativum pertinent, & Controverſijs, quæ generis ſunt Iuridicialis) à Deliberativo ordiri ſolent. Quippe ut ex Quinctiliano †, Tacito *, alijſque † videre eſt, pueros quidem excolebant in Suaſorijs, ut facilioribus & minoris uſus: provectiores verò in Controverſijs exercebant, tanquã operoſioribus, & ad ipſum forum pertinentibus; ad quem velut ſcopum Rhetores penè ſolùm collimabant. Verùm quòd genus Deliberativum putârunt facilius eſſe Iuridiciali, toto cœlo errarunt; ut cap. IX. ex Ariſtotele oſtenſuri ſumus.

† *lib. 2. cap. 1.*

* *in dialogo de cauſſis corrupta eloquentia, quem alij Fabij vel alterius putant.*

† *uti Seneca lib. 6. cõtrov. ubi de Severo Caſſio loquitur.*

II. DE ALIIS APPELLATIONIBVS GENERIS ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ.

DICITVR autem hoc genus alio quoque nomine Δημηγορικὸν, & Ἐκκλησιαστικὸν, ſive Concionale; quia apud Græcos in concione ſoleat conſultari; quod apud Romanos maximè in Senatu fieri conſuevit. Nam hi iudicia exercebant in foro, conſilia autem inibant in curiâ; quod diſcrimen oſtendit iſte Taciti locus lib. III. Annal. *Id ſolùm Germanico ſuper leges præſtiterimus, quod in curiâ potius, quàm in foro; apud Senatum, quam apud Iudices, de morte eius anquiritur.* At Athenienſes, ut dixi, deliberabant ἐν ἐκκλησίαις: quæ duplices erant, ut ex Ariſtophanis interprete in Acharn. cognoſcimus: aliæ κύριαι dicebantur, quæ erant νόμιμοι, καὶ ὡρισμέναι, hoc eſt legitimæ ac ſtatæ (ſtatis enim temporibus fiebant) aliæ autem extra ordinem cogebantur, urgentibus quibuſdam negotijs: quas συγκλήτους & προσκλήτους vocabant. Vide & Pollucem, Arpocrationem, Ammonium, atque alios.

III. DE GENERIS HVIVS MATERIA, FINE, TEMPORE, AC PARTIBVS.

MATERIA generis Deliberativi ſunt res in manu ac arbitrio noſtro poſitæ: τὰ φαινόμενα ἀμφοτέρως ἔχειν *, ut Ariſtoteles ſcribit. Senſit idem Tullius, qui ſecundo de Oratore auctor eſt, incîdi deliberationem omnem, ſi intelligatur, quidpiam fieri non poſſe, aut imponatur neceſſitas. *Neque enim quiſquam*, ut idem in Partitionibus ait, *delıberat, quâ ratione perpetuò victurus ſit; quoniam intelligit, ſibi moriendi neceſſitatem incumbere: neque quiſquam deliberat, quomodo volare poſſit: ſcit enim ſibi alas non adeſſe.* Vide Ariſtotelem lib. III. Eth. Nicom. cap. III.

* *quæ videntur in utrãq; partem cadere poſſe.*

FINIS generis Deliberativi Ariſtoteli & Ciceroni in Partit. eſt utilitas. Idem Tullius lib. II. de Oratore in perſonâ Antonij diſputat, finem eius eſſe dignitatem: *Ergo*, inquit, *in ſuadendo nihil eſt optabilius, quàm dignitas. Nam qui utilitatem putat, non quid maximè velit ſuaſor; ſed quid interdum magis ſequatur, videt.* At lib. II. de Inventione honeſtatem & utilitatem finem facit: eſtque in eâdem ſententiâ Fabius lib. III. cap. VIII. Trapezuntius quoque lib. IV. Rhet. *id quod ex honeſto ac utili, intellectu in unum conflatur, finem eſſe deliberationis* affirmat. Quæ noſtra ſit in hac opinionum varietate ſententia, ſuperiori capite oſtendimus. Nunc illud addo, multis in reip. adminiſtratione idem eſſe viſum utile & iuſtum. Certè Lyſander Lacedæmonius, teſte Plutarcho, utili utebatur tanquam honeſto: ac Alcibiades quoque in eo, quòd iuſtitiam publico metiretur emolumento, eidem imitatus dícitur τοὺς ἀρίστους Λακεδαιμονίων, οἷς ἓν καλὸν ἁπλῶς καὶ δίκαιόν ἐστι τὸ τῆς πατρίδος συμφέρον †. Quid quod Ariſtides, qui & Iuſti nomen reportavit, ex quorundam ſententiâ pariter animatus fuit? Sanè, quemadmodum idem ſcribit, Ὁ Θεόφραστος φησὶ τὸν ἄνδρα τοῦτον, περὶ τὰ οἰκεῖα καὶ τοὺς πολίτας ἄκρως ὄντα δίκαιον, ἐν τοῖς κοινοῖς πολλὰ πρᾶξαι πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς πατρίδος, ὡς συχνῆς ἀδικίας δεομένην. Καὶ γὰρ τὰ χρήματά φησιν ἐκ Δήλου βουλομένων Ἀθήναζε κομίσαι παρὰ τὰς συνθήκας, καὶ Σαμίων εἰσηγουμένων, εἰπεῖν ἐκεῖνον, ὡς οὐ δίκαιον μὲν, συμφέρον δὲ τοῦτ᾽ ἐστι. *h. e. Theophraſtus ait, hunc virum in rebus*

† *proceres Lacedæmoniorũ, quibus honeſtũ iuſtumque ſimpliciter erat, unum patria commodum.*

privatis & erga cives ſummè iuſtum, in publicis verò multa feciſſe ad tempora patriæ, quaſi illi iniuſtitiâ crebrò opus eſſet. Etenim cùm deliberaretur, num pecuniam ex Delo Athenas deportarent contra fœdus, & Samij eiuſce rei auctores eſſent; dixiſſe eum, iniquum id quidem, attamen utile eſſe. Verùm longè ſaniùs de huiuſcemodi rebus ſenſit, & ſcripſit, Tullius in aureis officiorum libris.

* futurum, aut inſtās.
† 2. de Orat.

TEMPVS, circa quod verſatur genus Deliberativum, futurum eſſe, cap. antecedenti diximus. Nam quod Demoſthenes pro Cteſiphonte verſari dicit circa τὸ μέλλον, ἢ τὸ παρὸν*: quod item Tullius †, ſub perſonâ M. Antonij, interdum inſtantis atque etiam facti diſceptationem eſſe ſcribit in Deliberativo: id certè verum non eſt, niſi quatenus & inſtans & factum ad futurum refertur. Interdum tamen deliberatio quoque in iudicio locum habet: quod cùm fit, videri profectò queat circa præteritum verſari. Exemplum eiuſce rei dabo. L. Flaccus, cùm in Aſiâ prætor eſſet, communi civitatum impensâ claſſem ædificavit, quò tuta redderet maria, quę à prædonibus infeſtabantur. Poſtilla in ius vocatus eſt, quòd, cùm opus non eſſet, claſſem exſtruxiſſet. Hic quoniam deliberatio eius accuſatur tanquam inutilis; iccirco, quibus rationibus rem ſuaſiſſet infectam, ijſdem defendit factam. Movit id Trapezuntium, ut in cauſsâ hâc duplicem poneret ſtatum; Negotialem & Iuridicialem. Atqui Negotialis ſemper eſt de futuro: Iuridicialis de pręterito. Quare quiſquis hæc expendet ad iudicij obruſſam, is mecum, puto, perſuaſiſſimum habebit, cauſſas huiuſcemodi haut alîus eſſe generis, quàm Iuridicialis. Sanè Deliberativi generis dici nequeunt, cùm rei factæ nulla ſit deliberatio.

PARTES generis Deliberativi, quod & antea monuimus, ſunt ſuaſio & diſſuaſio, προτροπὴ καὶ ἀποτροπὴ: unde etiam orationes, quæ in hoc genere verſantur, dicuntur Suaſoriæ. Sed Iul. Scal. lib. I. cap. I. de re Poët. negat ita appellari poſſe. *Haut rectè*, inquit, *Deliberativi generis orationes Suaſoriæ à quibuſdam ſunt appellatæ. Eſt enim finis omnium ſuaſio. Quid enim aliud oratio quàm fidem facit? Hoc autem eſt perſuadere.* Verùm ſi ab heroë illo diſſentire fas eſt, non exiſtimo carere ratione, quod orationes iſtiuſmodi Suaſorias nuncuparint. Neque enim inſolens eſt, ut una eademque vox, prout vel latiùs accipitur, vel preſſiùs, nunc genus ſit, nunc ſpecies. Ita Logici methodum in ordinem, & methodum dividunt; & ipſe Philoſophus V. φυσικῆς ἀκροάσεως motum generatim acceptum, dividit in mutationem, & motum propriè dictum. Itidem in III. Polit. tres πολιτείας formas facit; μοναρχίαν, ἀριστοκρατίαν, & πολιτείαν. Sed & primo Rhetoricorum, cùm σημεῖον, ſive ſignum, primò generatim uſurpâſſet, mox diſtribuit in τεκμήριον, h. e. ſignum neceſſarium, & σημεῖον, h. e. ſignum non neceſſarium, quemadmodum ſupra † vidimus. † *cap. 2.* Dicimus igitur, Rhetores, nunc latiùs ſuaſionis voce uti, ut cùm Rhetorices finem ſtatuunt perſuaſionem; nunc preſſiùs, ut cùm Deliberativi generis proprium dicunt ſuadere, aut diſſuadere. Imò ipſe Scaliger lib. III. de re Poët. cap. CXXVI. nominat *Genus Iudiciale*, *Suaſorium*, & *Demonſtrativum*. Et meritò. Quis enim non videt, propriè magis illum dici ſuadere, qui auctor eſt, ut bellum inferatur hoſti, aut ut vectigalia augeantur: minùs autem propriè id ei convenire, qui laudat, aut accuſat; quamquam is quoque, quicquid refert, perſuaſum eſſe cupiat auditoribus? Ac, ne cui mirum videatur, quod dixi de duplici eius vocis acceptione, addo etiam tertiam eſſe ſignificationem, quâ preſſiùs, quam hoc loco accipiatur. Siquidem non rarò diſtinguitur ab hortatione, quam ſuaſioni cap. antecedenti ſubijciebamus. Nam propriè ſuademus utile, quod ſolùm expedit; at hortamur etiam ad utile neceſſarium. Ita hoſte iam cervicibus imminente, nemo propriè pugnam ſuadet, quam detrectare non licet; ſed adhortabitur omnes ad fortiter pugnandum, aut fortiter occumbendum. Eſt & alterum inter ea diſcrimen. Nam ſuaſio propriè reſpicit intellectum, adhortatio verò affectum. Itaque ſuadet quoquè vir prudens, cùm ſolis utitur argumentis ἀποδεικτικοῖς *; atq; adeò cùm nullas conſilij ſui rationes exponit. * *probantibus.* At horum alterum ſi contingat, impropriè quempiam dixeris adhortari. Contrà adhortatur quoque, qui ſolis utitur argumentis παθητικοῖς †, quò ijs animo faces ſtimulóſque ſubdat. † *affectum movẽtibus.* At hunc impropriè dicas ſuadere. Cum autem in perfectâ Deliberativi generis oratione, & id, de quo conſultatio eſt, argumentis debeat probari, & auditorum animi ad rem gerendam debeant inflammari: liquidò dilucet, tum ſuaſionem preſſè ſumtam, tum adhortationem, partes eſſe orationis ſuaſoriæ, quà primum è tribus conſtituit cauſſæ genus: ut ſuperiori etiam capite dicebamus.

Neque hortativæ ſolùm ſub ſuaſorijs comprehenduntur; verùm & orationes conſolatoriæ, petitoriæ, ac ſimiles. Nam etſi conſolatoria ſit affectuoſa; tum quà in eâ benevolentiam teſtamur, & amorem; tum quà nos oſtendimus tangi & angi alieno damno; tum quà ſpem boni concitamus, quod malo huic opponi queat; tum quà pudorem ingerimus ob animum effeminatum, ac æmulationem excitamus eorum exemplis, qui Vulcanio quodam ſcuto excepere omnes calamitatum ictus: meritò nihilominus cenſetur generis Deliberativi ratione argumentorū ἀποδεικτικῶν, quæ ex huiuſce generis locis depromuntur: ut *ab honeſto*, quod, qui homo ſit, non debeat humani aliquid à ſe alienum putare: quodque oporteat acquieſcere divinæ voluntati, quæ infortunia non modò permittat, ſed quoq; immittat*: *ab inutili*, quod dolore noſtro rem reprehendere, infectamque reddere nequeamus: quodq; mœror coquat ac maceret hominem &c. Petitoria quoque, etſi ſit παθητικὴ, quatenus ad conciliandum auditorem argumenta petit è loco amoris; ubi item, ad captandam miſericordiam, inopiam ac miſeriā ſuam commemorat: eſt tamen Deliberativi generis, quà utitur λόγοις ſive argumentis probantibus: ut cùm quis oſtendit id ſe rogare, quod alter nullo ſuo damno poſſit concedere, atque adeò ex quo ad ipſum quoque fructus redire queat; aliaque iſtiuſmodi.

* *Iob.1.21. Pſal.39.9.*

IV. DE LOCIS GENERIS DELIBERATIVI.

LOCI ſive capita generis Deliberativi ἐν τῇ κατασκευῇ ſive confirmatione à Dionyſio Halicarnaſſenſi † quatuor ponuntur; iuſtum, utile, honeſtum, & poſſibile: ἡ ζήτησις, inquit, ἐν τέσσαρσι τοῖς τῆς συμβουλῆς κεφαλαίοις, τῷ δικαίῳ, τῷ συμφέροντι, τῷ καλῷ, τῇ δυνάμει. At Hermogeni ſunt ſex: τὸ νόμιμον, *legitimum*; τὸ δίκαιον, *iuſtum*; τὸ συμφέρον, *utile*; τὸ δυνατὸν, *poſſibile*; τὸ ἔνδοξον, *honeſtum ac glorioſum*; τὸ ἐκβησόμενον ἀγαθὸν, *eventurum bonum*. Itidem ἐν τῇ ἀνασκευῇ, ſive in refutatione, loci huius generis ſunt, τὸ ἄνομον, τὸ ἄδικον, τὸ βλαβερὸν, τὸ ἀδύνατον, τὸ ἄδοξον, τὸ ἐνδεχόμενον κακὸν. Ex his utile & inutile locus eſt Deliberativi generis proprius. Honeſtum aſſumtus locus eſt è genere Demonſtrativo. Neque τὸ νόμιμον, *ius ſcriptum* (qui locus eſt ἄτεχνος*) vel τὸ δίκαιον, *ius non ſcriptum*, è peculiaribus depromit loculis; ſed è Iuridiciali. Δυνατὸν, *poſſibile*, locus eſt communis, de quo ſuprà pauca diximus. Sub eo autem comprehenditur facile & difficile. Nam quicquid fieri poteſt, id vel facilè vel difficulter fit, ſive ἁπλῶς †, ſive inſtitutâ comparatione. Poſſibili & impoſſibili addo ex Ariſtotele, ac quaſi ſuccenturio, magnum ac parvum. Nam etſi ab Hermogene prætereatur, non tamen minùs in Deliberativo locus hic communis adhibetur, quàm poſſibile. Ex his omnibus colligimus τὸ ἐκβησόμενον; quòd nempe, quomodocunq; res cadat, meliùs erit ſic egiſſe. Quomodo autem Hermoge-

† ἐν τέχνῃ.

* *artis expers.*

† *ſimpliciter.*

Hermogenici hi loci tractari debeant, oſtendam cap. IX. in ſtatu Negotiali, qui generis Deliberativi proprius eſt. Addunt & quidam iucundum & iniucundum, è quibus etiam locis argumentamur in hoc genere; velut cùm ad ſtudium diſciplinæ alicuius adhortamur. Nam benè olim Varro Cato, ſive de liberis educandis: *Remotiſſimum*, inquit, *ad diſcendum, formido, nimius timor, & omnis perturbatio animi: contrà delectatio protelum ad diſcendum.* Alij verò iucundum & iniucundum comprehendi putant ſub utili & inutili, ut eius ſpeciem: & rectè, cùm iucundum ita dicatur, quia iuvat; teſte Tullio in II. de Finibus; ideoque per *u* potius ſcribendum, quàm per *o*, quaſi ſit à ioco. Neque opus eſt, ut neceſſarium locis Hermogenis adijciamus. Nam neceſſarium eſt, quod ita utile eſt, ut ſine eo res *nec eſſe* poſſit: unde & nomen. Maximè autem è ſeptem locis vulgò adhibentur argumenta è locis ab utili, ab honeſto, à poſſibili. Exemplum habes in illis Hectoris verbis, quibus Æneam compellat lib. II. divini operis:

Heu fuge, nate Deâ, teq; his, ait, eripe flammis:
Hoſtis habet muros: ruit alto à culmine Troia:
Sat Priamo, patriæq; datum. ſi Pergama dextrâ
Defendi poſſent, etiam hâc defenſa fuiſſent.

Quâ in oratione primò Hector ſive Poëta proponit, cùm fugiendum ait: inde confirmat. Confirmatio autem petitur, partim ab argumentis proprijs huic generi; partim à communibus. A proprijs bifariam; ab utili, & ab honeſto. Ab utili, cum operam ait incaſſum inſumi in tuenda Troia. Ab honeſto, cùm adiungit, abundè Æneam conſuluiſſe, & regis, & patriæ honori. Cumq; argumenta communia ſint poſſibile & impoſſibile; magnum & parvum: utitur Hector argumento petito, tum ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου *, tum à comparatione; nempe à magis ad minùs. Nam ſententia eſt, ſi nec Hector valuerit Troiam defendere, multò minùs id poterit Æneas. Item Cicero Philippica VII. pacem cum Antonio diſſuadet tribus iſtis, inhoneſto, noxio, impoſſibili. Sic enim inter alia loquitur: *Ego ille pacis ſemper laudator, ſemper auctor, pacem cum M. Antonio eſſe nolo.* Et mox: *Cur igitur pacem nolo? quia turpis eſt, quia periculoſa, quia eſſe non poteſt: quæ tria dum explico, peto à vobis P. C. ut eâdem benignitate, quâ ſoletis, verba mea audiatis.* Adjungam quoque exordium ſingularum partium. Prima ſic incipit: *Quid eſt inconſtantiâ, mobilitate, levitate, cùm ſingulis hominibus, tum verò univerſo ſenatui turpius? quid porrò inconſtantius, quàm, quem modò*

* *ab impoſſibili.*

hoſtem non verbo, ſed re, multis decretis judicaviſtis, cum hoc ſubitò pace velle coniungi? Alteram hunc in modum orditur: *Dicam deinceps, ut propoſui, de periculo: quod etſi minus eſt fugiendum, quàm turpitudo: tamen offendit animos maioris partis hominum magis.* Tertiam auſpicatur ab iſtis verbis: *Dixi de periculo: docebo, ne coagmentari quidem poſſe pacem. de tribus enim, quæ propoſui, hoc extremum eſt.*

V. DE MATERIA CONSVLTATIONIS PVBLICÆ.

EX his pauculis dubium non eſt, quin generatim natura, & tractatio ſuaſionis perſpiciatur. Sed quota eorum pars ſunt, quæ ab Ariſtotele traduntur? aut quotuſquiſque eſt, qui hâc ſolùm inſtructus notitiâ in publicâ huiuſce generis cauſsâ cum laude verſari queat? Quare, ne eorum inſtar, qui contenti ſunt circulatoriâ voluptate & applauſu, in cognitione hâc obſcurâ ſubſiſtamus: viſum quoque aliqua ſpeciatim adiungere de conſultationibus publicis. Primò autem de earum materiâ dicemus; deinde de fine.

Ac varia quidem ſunt, de quibus publicitus inſtitui poteſt deliberatio. Quinque autem hæc principem locum obtinent: primò pecuniæ; deinde pax, & bellum; tertiò regionum præſidia; hinc ea, quæ exportantur, & importantur; poſtremò leges. De pecunijs duo obſervanda: primò, reditus publici; deinde ſumtus civitatis. De bello & pace tenenda quatuor: primò vires militares civitatis; deinde bella eius, itemque finitimorum, & illorum, quibuſcum bellum gerere cogitamus; tertiò, an vires noſtræ pares ſint hoſtilibus, nec ne; quartò, bella quævis externa, quò inde coniecturam capere liceat de belli noſtri eventu. De cuſtodiâ regionis itidem conſideranda ſunt quatuor: primò modus cuſtodiendi; puta utrùm ea cuſtodiri debeat copijs equeſtribus, an pedeſtribus, an triremibus, an propugnaculis; deinde numerus cuſtodum; tertiò forma præſidiorum, quâ nempe formâ propugnacula, aut caſtra ſint exſtruenda; (prout Ariſtotelis locum interpretatur Riccobonus) quartò loca præſidiorum, quando non omnibus par imminet periculum. De ratione annonæ duo ſunt ſcienda: primò, quantum civitati opus ſit ad rem cibariam; deinde quid in agris noſtris proveniat, & quid opus ſit aliunde apportari. Denique de legibus, (in quibus civitatis ſalus poſita eſt, ut fusè diſputat Demoſthenes oratione contra Ariſtogitonem) quatuor hæc cognoſcenda ſunt: primò, quot, & quæ ſint formæ Reip. deinde, quæ unicuiq; proſint;

tertiò, quibus de cauſſis everti, aut converti ſoleant Reip. formæ; quartò, quod genus Reip. civitati noſtræ, quod item alijs ſit utile; ad cuius rei cognitionem conducunt hiſtoria, & peregrinatio. Ac de his quidem omnibus agit Ariſt. cap. IV. iuxta vulgarem diviſionem, ſive XX. ſecundùm partitionem Danielis Barbari; quam etiam ſecutus Maioragius; itemque is, qui Rhetorica Ariſtotelis edidit cum commentarijs Sturmianis.

VI. DE FINE PVBLICÆ CONSVLTATIONIS: SIVE DE BEATITVDINE CIVILI, ET PARTIBVS EIVS.

PERSPECTA huius generis materiâ, perpendemus, quæ Ariſtoteles tractat de FINE deliberantium: nempe de εὐδαιμονίᾳ πολιτικῇ. i. felicitate; vel, prout mavult Victorius, beatitudine civili. Ea Ariſtoteli, cùm alijs modis, tum etiam definitur εὐπραξία μετὰ ἀρετῆς, quod Muretus tranſtulit, *bonus rerum ſucceßus cum virtute coniunctus.* Sed alibi definitur, ἐνέργεια ψυχῆς λογικῆς, κατ᾽ ἀρετὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην ἐν βίῳ τελείῳ. h. e. *operatio, ſeu actio animæ rationalis, ſecundum virtutem optimam & perfectiſſimam in vitâ perfectâ.* Habes eam definitionem lib. I. Ethicorum Nicomachicorum; ubi de illa accuratè tractat auctor, qui profectò non eſt alius ab Ariſtotele, quantumvis Tullius in quincto de Finibus, ab eius filio Nicomacho confecta eſſe, indeque Nicomachia dici, ſuſpicetur. At omnium accuratiſſima erit definitio, ſi dicamus, beatitudinem eſſe bonum perfectum & optimum, pendens ab animæ rationalis actione, & virtute in vitâ perfectâ. Siquidem cauſſa nequit eſſe genus *, quod in ſuperiori fit definitione: neque genus cum ſpecie ſuâ reciprocatur †, quod quidem fiat, ſi genus ſit cauſſa adæquata. Quocirca cauſſa accidentium propriorum ſola minimè conſtituit definitionē: ſed tantùm coniuncta eſſentiali, quæ iſtiuſmodi eſt apud Ariſtotelem; εὐδαιμονία ἐστὶν ἀγαθὸν τέλειον καὶ ἄριστον *. Iure autem in Rhetoricis Ariſtoteles, ut aliarum rerum multarum, ita beatitudinis quoq; definitiones adfert minus accuratas; quia cum Rhetorica non ſit ſcientia, ſed facultas; ſiquis ubique ἀκρίβειαν † illam exigat, tacitè naturam deſtruat facultatis.

* *Ariſt. 4. Top. cap. I cont. 3.*

† *Idem inibi context. 2. & 9. Et lib. Categ. cap. de ſubſt. cont. 17.*

* *Beatitudo eſt bonum perfectū & optimum.*

* *accuratā diligentiā.*

PARTES huius εὐδαιμονίας ſunt bona omnia, tum interna, tum externa. Interna autem vel animi ſunt, cuiuſmodi eſt virtus, à cuius actione & uſu pendet felicitas: vel corporis, ut ſunt ſanitas, forma, robur, magnitudo, facultas certandi, (δύναμις ἀγωνιστικὴ) & εὐγηρία, ſeu bona ſenectus: quæ tamen non corporis modò, ſed & fortunæ munera requirit. Nam hanc eſſe Ariſtotelis ſententiam, rectè in antexegematis oſtendit Chriſtophorus Rufus. At enim dicas, iam de internis ſermonem eſſe. Non id inficias eo, ſed cùm nemini, quantumvis ſe portanti eleganter, atque adeo, ut cum Comico loquar, pancraticè valenti, levis in ſummâ eſſe inopiâ ſenectus queat: omnino, ut quis dicatur εὔγηρως †, muneribus fortunæ ei opus eſt, licet non primò, ſed per accidens. Et hæc de internis.

† *commoda ſenectus.*

Externa bona ſunt ſex. 1. εὐγένεια, ſeu nobilitas, quæ eſt multorum maiorum ſplendor. Nam qui obſcuris eſt ortus parentibus, principium eſſe nobilitatis poteſt, nobilis non poteſt: at contra nobilis quoque eſt, qui â virtute maiorum deſciſcit; etſi non tam ei nobilitas proſit, quàm obſit; quippe quæ ſolis inſtar, & recta, & prava, omnibus reddat conſpicua: unde Salluſt. in Iugurtha; *Maiorum gloria poſteris quaſi lumen eſt. Neque bona, neque mala in occulto patitur.* Quod ipſum & Iuvenalis monet ſat. VIII. Adde quod non aliam ob cauſſam in honore ſit nobilitas, quàm quia, ut primò Politicorum ſcribit Philoſophus, haut ſecus atq; ex homine homo, ex fera naſcitur fera; ita, ex bonis quoque naſci bonos, ſit veriſimile. Oriuntur autem ex bonis, qui naſcuntur è præditis virtute. Inſuper verò è bonis quoque naſci vulgò exiſtimantur, qui naſcuntur divitibus: ac cauſſa eiuſce rei eſt, quòd divites ea iam habeant, quorum gratiâ alij alios damno mactare ſolent. Atque hinc nemini obſcurum eſſe poteſt, cur Philoſophus in IV. Polit. nobilitatem ſcribat eſſe virtutem, & antiquas divitias. Requiritur autem ad veram nobilitatem, tum ut quis claris ſit ortus maioribus, tum etiam ut legitimè ſit ortus: hoc eſt, ut & loco honeſto, & honeſtè ſit natus. Nam, quod & Græcum εὐγενείας nomen indicat, ſpurij verè proprieque nobiles eſſe non poſſunt, quia non ſunt *bene nati*, ut loquitur Horatius. Naſcuntur enim, contrà quàm præſcribit virtus, & iuſtitia civilis. Itaque Græcis dicuntur κακῶς γεγονότες: quod certè contrarium eſt voci εὐγενεῖς, ſive εὖ γεγονότες. Plutarchus in Lyſandro: ἀλλὰ χωλὴν εἶναι τὴν βασιλείαν, εἰ νόθοι καὶ κακῶς γεγονότες βασιλεύσωσιν Ἡρακλεῖδαι *. Nimirum conceptio eſt generis fundamentũ. At nothi & ſpurij non naſcuntur nuptiis legitimis aut iuſtis, prout appellantur à Iuriſconſultis veteribus. Et hæc de primo.

* *at claudum eſſe regnũ, ſi nothi, & illegitimè nati imperẽt poſteritati Herculis.*

Secundum inter externa locum obtinet εὐδοξία †, quâ non modò boni à bonis, ſed ab univerſis iudicamur.

† *bona fama.*

Tertium eſt τιμὴ, ſeu honor, quæ εὐδοξίας ſignum eſt; unde Ariſtoteli definitur σημεῖον εὐεργετικῆς δόξης †. Eſt verò id ſignum, non in honorato, uti quidam exiſtimarunt; ſed in honorante, qui ſignificat, ſe opinari eum, quem honorat, aut bene feciſſe, aut bene facere poſſe.

† *ſignum opinionis benefactricis.*

Quartum eſt πλοῦτος ſeu divitiæ. Omnino autem τὸ πλουτεῖν ἐστιν ἐν τῷ χρῆσθαι μᾶλλον ἢ ἐν τῷ κτῆσθαι. h. e *divitem quempiam eſſe, in uſu magis, quàm in poſſeſſione poſitum eſt.* Vnde & Menander:

Μακάριος, ὅστις οὐσίαν καὶ νοῦν ἔχει.
Χρῆται γὰρ οὗτος εἰς ἃ δεῖ ταύτῃ καλῶς. †

Quem imitatus Horatius ad Tibullum:

---Di tibi mentem,
Di tibi divitias dederunt, artemq́; fruendi.

† *Beatus ille, quoi opes, & mens ſient. Hic namq; pulchrè impendit has, ubi decet.*

Sanè avaris χρήματα non ſunt χρήματα, ut ἔτυμον quoque indicat. Inter divitias principem facile locum obtinent prædia: quæ unde commendentur, inferiùs dicetur *.

* *In demōſtratione rerum.*

Quinctum eſt πολυφιλία καὶ χρηστοφιλία, *amicitia cum multis, bonisq́;.* Sextum eſt πολυτεκνία καὶ εὐτεκνία, *liberorum multitudo, & bonitas.* Sex iſthæc Cicero lib. de orat. ſecundo appellat bona fortunæ: ſed rectiùs idem lib. III. cum Ariſtotele externa vocat; quandoquidem & externa bona ſunt, quæ fortunæ non ſunt; & fortunæ ſunt bona, quæ non ſunt externa. Nam εὐγένεια bonum eſt externum, fortunæ non eſt: ac contrà valetudo non à naturâ ſemper eſt, ſed fortunæ etiam beneficio reſtituitur; quod Pheræo Iaſoni contigiſſe, refert Cicero; ut dicemus ſub finem cap. IX.

Ac cur corporis externaque bona, licet multis adfligant humo divinæ particulam auræ, ut Poëta * loquitur; requirantur nihilominus ad perfectam beatitudinem; gemina mihi eſſe ratio videtur. Sunt enim, tum inſtrumenta neceſſaria; cùm nemo ſine robore & ſanitate fortis eſſe poſſit; aut ſine opibus & amicis liberalis: tum ornamenta, cùm eorum defectus felicitatis ſplendorem obſcuret. Atque hinc eſt, quod (ut in Ethicis ſcripſit Ariſtoteles) nonnulli εὐτυχίαν †, nonnulli etiam virtutem, idem ac εὐδαιμονίαν ‡ eſſe exiſtimârint: εὐτυχίαν nimirum, quia dictum eſt εὐδαιμονίαν egere bonis fortunæ; virtutem verò, quia ea conſiſtit in actione virtutis. Conſulatur Ariſtoteles lib. I. Rhetor. ad Theodectem (prout vulgò malè inſcribuntur, cùm in ijſdem * fiat mentio Theodectiorum) à cap. XIX. uſque ad caput XXV. tum etiam lib. I. Ethicor. Nicomachiorum; cum primis cap. VIII. & IX.

* *Horat. lib. 2. Sat. 2.*

† *bonam fortunam.*
‡ *beatitudinem.*

* *lib. 1. cap. 11.*

VII. DE MEDIIS AD FELICITATEM, SIVE DE BONO VNIVERSE.

QVANTVMCVNQVE autem neceſſaria ſit Oratori finis notitia; magis tamen ei opus eſt, ut cognoſcat ea, quæ ad ἐυδαιμονίαν πολιτικὴν * ordinantur. Nam de fine nulla eſt deliberatio, cùm non conſultemus, an velimus eſſe felices; ſed quomodo conſequi poſſimus felicitatem. Itaque Ariſtoteles, poſtquam de ἐυδαιμονίᾳ, eiuſq́; partibus egit; de bono in genere, ſub quo etiam media continentur, tractationem ſubijcit, ac utiliſſimas affert propoſitiones in unoquoque boni genere. Conſiderantur autem bona, tum ſimpliciter, tum comparatè. Quæ ſimpliciter conſiderantur, vel ſunt ὁμολογούμενα, quæ omnes bona eſſe confitentur; vel ἀμφισβητήσιμα, de quibus poteſt oriri controverſia. De bonis confeſſis Ariſtoteles ex Dan. Barbari diſtinctione agit cap. XXV. de controverſis XXVI. Ad quæ loca ſatis ſit digitum, velut ad fontem, intendiſſe. Fuſiùs enim proſequitur illam propoſitionum ſylvam, quàm ut hic quoq; reponi debeant: neque etiam nobis otium exſcribendi Ariſtotelem, neque is animus. At cap. XVII. tractat de bonis comparatis. Fit autem relatio bonorum, vel δυνάμει, vel μεγέθει, vel ἀριθμῷ, *virtute, magnitudine, aut numero.* Dicitur enim ὑπερέχον καὶ ὑπερεχόμενον † ratione δυνάμεως ‡: μεῖζον * autem, καὶ ἔλαττον †, ratione μεγέθους *: at πολὺ καὶ μικρὸν a ratione ἀριθμοῦ b.

** Beatitudinem civilem.*

† præſtantius & deterius.
‡ virtutis.
** maius.*
† & minus.
** magnitudinis.*
a multum & paucum.
b numeri.

VIII. DE VARIIS REIPVBLICÆ FORMIS.

QVIA autem deliberatio accommodata eſt ad mores civitatis; ac morum diverſitas ſequitur ex diverſitate προαιρέσεως †; προαιρέσεις verò variat pro varietate finium: iccirco Ariſtotel. cap. XXVIII. agit de diverſis Reipublicæ formis, ac ſingularum fine. Statuit autem quatuor Reipublicæ καταστάσεις * ſive ἰδέας †: nempe δημοκρατίαν, ſi populus regat; ὀλιγαρχίαν, ſi pauci, ijq́ue locupletiores; ἀριστοκρατίαν, cùm pauci, ijq́ue meliores; μοναρχίαν, ſi unus. Δημοκρατίας finis libertas; ὀλιγαρχίας divitiæ; ἀριστοκρατίας legum diſciplina; μοναρχίας cuſtodia.

† propoſiti.

** ſtatus.*
† formas.

Sed hæc pinguiori Minervâ ab Ariſtotele in Rhetoricis dicuntur, quia propriè hæc doctrina ad Ethica pertinet. Certè VIII. Eth. cap. x. & lib. IV. Polit. cap. II. accuratiùs πολιτείας ſtatus conſiderans, triplicem aſſignat formam rerumpublicarum; uti & Æſchines facit, cuius verba inferiùs † apponam. Ijs verò opponit totidem ſtatus depravatos. De ſingulis agemus paucis. † hoc ipſo capite.

Μοναρχία dicetur, ſi unus regnet; unde *ſingularem potentiam* vocat Nepos*. Is, ſi iuſtitiā ſectetur, βασιλεία eſt, ſive regnum: ſin, quà iure quà iniuriâ, omnia agat, τυραννίς. Interdū tamen hæc confundunt veteres. Nam apud Homerū * teterrimus ille Echetus, de quo & quædam Apollonius in IV. Ἀργοναυτικῶν, vocatur βασιλεύς. Locuti quoq; hâc ratione alij, eoſque inter Polybius, cuius veſtigijs, (ut in notis ad luculenti illius ſcriptoris ἐκλογὰς περὶ πρεσβειῶν accuratè oſtendit Fulvius Urſinus) paſſim inſtitit Livius, uſque adeò ut ſæpe etiam verbum penè verbo interpretetur. Quod ad Polybij locum, apud eum legere eſt, μετὰ ἐπιβουλὴν τὴν κατὰ Ἱερωνύμου τοῦ βασιλέως, pro quo Livius dixit, *coniuratio in tyranni caput facta*. Contrà τυραννὶς (quam vocem, ut & τυράννου, Homerus, Heſiodus, & antiquiſſimi quique ignorant *, ut quorum ætate necdum fuerit in uſu) ab Æſchine pro μοναρχίᾳ ponitur orat. contra Cteſiphontem. Itidem τύραννος in bonam accipitur partem ab Euripide Supplic. Ariſtophane in Nubibus, (ubi Iovem ipſum vocat Θεῶν τύραννον) Platone in ἐρασταῖς, Sophocle cum tragœdiam inſcribit Oedipum tyrannum: atque è Romanis etiam ſcriptoribus, cum à Marone VII. Æn. vbi Latinus ita Æneam nominat, cui benignè omnia atque adeo filiam offert: tum Horatio, cui † Lamus eſt *latè tyrannus*. Sed & μόναρχος συνεκδοχικῶς pro tyranno uſurpatur: unde Pauſanias, in II. de Burijs agens, eundem priùs τύραννον, mox μόναρχον nominat: & Lucianus in Phalaride ſecundo μοναρχεῖν dixit pro tyrannidem exercere. Verùm metuo, ne Grammaticum hæc magis pulverem oleant, quàm eius diſciplinæ, cuius nunc latos & lætos calcamus campos.

* in Dione.

* Od. σ

* Plutarch lib. de Hom.

† l. 3. od. 7.

Inter βασιλείαν & τυραννίδα medium locum obtinet δεσποτεία ſeu dominatus. Quippe cum rex omnia conferat ad ſalutem publicam, tyrannus autem ad ſuam: dominus mediam inſiſtit viam, quia ante omnia attendit, quid ſibi expediat; nec tamen negligit ſalutem civium, ſed eam curat ſecundario. Vide Ariſt. lib. III. Polit. cap. IV. Huiuſmodi reges eſſe ſolent Perſarum: quia ſubditi fere ſe habebant inſtar ſervorum. At dominus & ſervus ſunt τῶν πρός τι.

Altera Reip. forma itidem duas potiſſimum formas continet. Nam ſi pauci regnent, ijque publico omnia bono metiantur; ἀριστοκρατία dicitur, ſive optimatium imperium: ſin ad propriam omnia dirigant utilitatem; ὀλιγαρχία vocatur, ſive dominatus paucorum.

Ac ἀριστοκρατία quidem ſive optimatium imperium vocatur, quia, qui præſunt, ita ſe gerunt, ut ſua conſilia optimo cuique probent: ut ait Tullius pro Sext. Ὀλιγαρχία autem dicitur nomine generis. Sanè & Plato τὴν ὑπὸ τῶν ὀλίγων δυναστείαν dividit in ἀριστοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν: ac ὀλιγαρχίαν vocari ait ὁπόταν τῶν νόμων μὴ φροντίζωσιν*.

** quando nulla eſt legum cura.*

Quemadmodum autem inter regnum & tyrannidem ſtatus eſt medius, qui dominatus dicitur: ita & paucorum imperium eſt, quod nec ariſtocratiæ nomen mereatur, nec tamen tyrannica paucorum poteſtas dici poſſit. Huiuſmodi imperium rectè vocabitur ὀλιγαρχία δεσποτική. Vt cum Reip. præſides primo quidem ſui commodi, deinde autem civium ſalutis curam gerunt. Sed Ariſtoteles hoc quoque imperium ὀλιγαρχίαν nominat. Vide eum Polit. lib. IV. cap. V. & VI. & V. Polit. cap. VI. & VII.

Tertia Reip. forma eſt, cùm poteſtas eſt penes multos, ut cùm magiſtratus nihil poteſt ſine tribuum voluntate. Sanè δῆμος opponitur τῇ βουλῇ: ut apud Latinos populus Senatui; velut cùm dicitur *Senatus populusque Romanus.* Per populi igitur poteſtatem ea intelligitur, quam habent tribus. Imò interdum & δῆμος exponitur *tribus*. Eſt autem hæc quoque poteſtas duplex: quia multi illi, penes quos imperium eſt, aut commune bonum reſpiciunt, aut pro libidine cuncta agunt. Prius Reip. genus Iſocrati aliiſq; ſæpe κατ' ἐξοχὴν πολιτεία vocatur: proprio autem nomine Xenophonti quidem nominatur πλουτοκρατία; Ariſtoteli verò τιμοκρατία ſive τιμοκρατικὴ πολιτεία, h. e. cenſuum poteſtas; quia nempe in ea τιμὴ h. e. cenſus attenditur: unde fit, ut in hoc Reip. genere numerus eorum, qui imperant, nunc maior, nunc minor ſit; quia quo grandior præſcripta eſt rei familiaris menſura, hoc pauciores imperant; quo minor eſt cenſus, hoc plures ſunt Reip. participes. At παρέκβασις ſeu labes Reip. finitima eſt δημοκρατία, ſive populi potentia, ut nominat Cornelius Nepos† Sed & multitudinis dominatum, & popularem ſtatum vocare licet: eſtque nihil aliud, quàm τυραννὶς multorum capitum. Non rarò tamen δημοκρατίας vox in bonam accipitur partem. Æſchines‡; Εὖ γὰρ ἴστε, ὦ Ἀθηναῖοι, ὅτι τρεῖς εἰσὶ πολιτεῖαι παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, τυραννὶς, καὶ ὀλιγαρχία, καὶ δημοκρατία· διοικοῦνται δ' αἱ μὲν τυραννίδες καὶ ὀλιγαρχίαι τοῖς τρόποις τῶν ἐφεστηκότων· αἱ δὲ πόλεις αἱ δημοκρατούμεναι, τοῖς νόμοις τοῖς κειμένοις. h. e. *Optimè enim nôſtis, Athenienſes, tria eſſe Rerump. genera, unius imperium, paucorum poteſtatem, & populi libertatem. Ac unius quidem, & paucorum dominatus, reguntur pro eorum arbitrio, qui præſunt: at liberæ civitates receptis reguntur legibus.*

† in Alcibiade.

‡ orat. contra Cteſiphontem.

In πολιτείᾳ eſt æquabilis libertas, ſed deeſt maieſtas. In μοναρχίᾳ (non ubi appellatione ſolùm, ſed re ipſa ſunt reges) adeſt maieſtas, deeſt libertas. Ἀριστοκρατία minus maieſtatis habet, quàm μοναρχία, plus quàm δημοκρατία: minùs libertatis, quàm δημοκρατία, plus quàm μοναρχία. Sed ſi principatus ſit, (eſt ea ἀριστοκρατίας ſpecies, in qua unus dignitate cæteris prior eſt) jam quodammodo maieſtatem aſſequitur μοναρχίας; & retinet æquabilem libertatem, quantum ſatis eſt; quia cuivis aditus per virtutem patet ad honorem ac imperij partem. Ac videri poſſit huiuſcemodi ſtatus minus eſſe periculoſus, quàm vel δημοκρατία, quia plebs planè eſt imperita; vel μοναρχία, quia unus homo multis eſt obnoxius erroribus. Interim, ut præclarè Alcibiades, & Auguſtus dixere, boni eſt civis præſentem ſtatum tueri, eumque mutatum nolle. Nam etſi alius fortaſſe melior; meliùs tamen non optimâ uti, quàm receptam immutare. Cuius ratio eſt, quòd uti plantis, ſic legibus, ad figendas radices longo opus eſt tempore, planeq; ut plantarum, ſi crebrò tranſferas, ſic legum, ſi crebrò mutes, vis atque robur deperit. Adde, quòd non omni populo idem convenit imperium: eoque alia alijs forma rectiùs committatur. Aſiaticis, ſine dubio, regia rectiùs adhibetur. At plerique Septentrionales populi, quia libertatem magis ſpirant, ſuæ meliùs libertati committuntur. Ex quorundam etiam ſententia, magna imperia melius regio, minima melius à populo reguntur: mediocribus autem, præſertim ſi ſua norint fortiter tueri, & aliena non appetant, optimatum maximè convenit imperium.

Πολιτείᾳ hodie utuntur Helvetij, ἀριστοκρατίᾳ Veneti, μοναρχίᾳ Britanni & Galli. Singula autem hæc imperij genera videre olim fuit apud Romanos: μοναρχίαν quidem ſub regibus; ἀριστοκρατίαν ſub conſulibus & Senatu, ante tribunitiam poteſtatem; δημοκρατίαν verò, cùm tribuni maximè vigerent. Quod ſi Græcos conſideremus, πολιτείαν uſurparunt Athenienſes, ἀριστοκρατίαν Lacedæmonij, μοναρχίαν Macedones. Apud Perſas, interfectis Magis, δημοκρατίαν laudabat Otanes, (qui Iuſtino Oſtanes) ἀριστοκρατίαν commendabat Megabyzus, μοναρχίας patrocinium ſuſcipiebat Darius. Vide de his orationes ſingulorum apud Herodotum. Atque hæc de genere Deliberativo. Quod ſi quid hic defiat, id in Negotiali ſtatu † perſequemur. † Cap. 9.

CAP. V.

DE GENERE DEMONSTRATIVO.

GENVS Demonſtrativum eſt triplex: unum perſonarum, vel quaſi perſonarum; alterum factorum; tertium rerum.

In laude ac vituperatione perſonarum ſeries adhibetur, vel naturalis, vel artificialis.

Artificialis eſt, cùm non ſervato temporis ordine, omnia ad certa genera ſeu capita referimus; vt ſunt bona animi, corporis, & fortunæ.

Naturalis verò ſeries eſt, in quâ hiſtoriæ ſervatur ordo.

Dividitur hæc in tria tempora: id quod eſt ante hominem; id quo quis vixit; & illud, quod mortem conſecutum eſt.

In primo tempore conſideranda ſunt, cùm auguria & oracula, ſiqua natalem anteceſſerint; tum genus & patria; à quibus bifariam laudamus.

Nam ſi hæc illuſtria contigerint, dicimus aliquem reſpondiſſe patrij ſoli, vel natalium ſplendori: at ſi ea ſint ignobilia, quempiam patriæ, aut generis obſcuritatem, virtute ſuâ illuſtrâſſe oſtendimus.

In ipſâ vitâ ſunt quatuor. Primum eſt natura, tum corporis, ut ſanitas, robur, agilitas, & pulchritudo; tum animi, uti ingenium, ac memoria. Alterum eſt fortuna, ſive opes. Tertium educatio, ac inſtitutio. Quartum actiones, earumq; tum circumſtantiæ, tum præmia.

In ultimo ſunt, cùm mortis genus, pompa funebris, & ſimilia; tum imprimis iactura & luctus ob eam; quibus ſubijcitur conſolatio. Atque huiuſmodi eſt laus perſonæ, uti Alexandri. Vnde facile erit cognoſcere modum laudandi quaſi perſonam, ut Bucephalum.

In DEMONSTRATIONE FACTORVM *eadem ſunt probandi loca, quæ in Deliberativo. Nam hic laudatur, quod illic ſuadetur.*

At amplificandi loca ſunt octo. Nam ad factorum laudem pertinet, quòd quis primus fecerit, vel ſolus, vel cum paucis, vel præcipuè, vel tempore maximè neceſſario, vel ſæpe, vel rem maximè ſpectantem civitatis laudem, vel quòd primus eo novos acquiſiverit honores.

In DEMONSTRATIONE RERVM *non una eſt ratio. Nam in laude regionum, urbium, ac ſimilium, par ferè ratio eſt, atque in demonſtratione perſonarum. Quod enim in hominibus eſt genus, & patria, id in locis ſunt conditores ac principes, qui in ijs gubernarunt:*

quod in illis forma corporis, id in his ſitus: quod in illis animi virtutes, id hîc fertilitas, & ſimilia.

At in aliarum rerum, veluti in diſciplinarum commendatione, iidem ſunt loci, qui in demonſtratione factorum.

Honeſtas oſtenditur à cauſſis efficientibus, & antiquitate.

Vtilitas probatur ab effectis, & fine.

I. CVR GENVS DEMONSTRATIVVM SVBIICIATVR DELIBERATIVO; DEQVE VARIIS EIVS NOMINIBVS, PRÆCIPVE ἘΠΙΔΕΙΚΤΙΚΟΥ͂ ET ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΥ͂ APPELLATIONE.

GENERI Deliberativo ſubijcit Ariſtoteles genus ἐπιδεικτικὸν ſeu Demonſtrativum: cui primum vulgò tribuunt locum ob facilitatem. Ariſtoteles verò, nobilitatis ratione habitâ, orſus eſt à συμβουλευτικῷ *, ut ſuprà † dicebamus. Verùm nonnemini eampſe ob cauſſam videatur, de Iuridiciali agendum fuiſſe ante Demonſtrativum. Nam nihil præclarius eſt, quàm innocentium ſalutem ab improbis defendere, quod genere fit Iuridiciali. At Demonſtrativum magis ad oſtentationem facit, cùm ſibi propoſitam habeat delectationem auditoris. Verùm iuſto conſilio Iuridiciale genus reiectum eſt in locum poſtremum; quia Demonſtrativum maiorem affinitatem habet cum Deliberativo, quàm Iuridiciale. Nam Deliberativi finis eſt beatitudo civilis: at laus perſonarum potiſſimùm ſumitur ab actione virtutis, in quâ beatitudo civilis conſiſtit.

* *deliberativo.*
† *cap. 4.*

Eſt autem genus Demonſtrativum ita dictum, vel quòd eo demonſtrentur virtutes vitiaque; vel quod Orator potiſſimùm in hoc oſtendat vim ſuam: quippe quod oſtentationi comparetur. Itaque Quinctilianus lib. III. cap. IV. Oſtentationem vocat; quemadmodum & prçter alios Raphaël Regius‡ meliùs Oſtentativum vocari ait, quàm Demonſtrativum. Sed iure id reprehendit Iul. Scaliger lib. I. de re Poët. cap. I. *Nihilo*, inquit, *meliùs ἐπιδεικτικοῦ vox à Quinctiliano accepta pro oſtentatione. Quin fortaſſe hoc vocabulo carent Græci ad oſtentationem ſignificandam. Sanè ab eâ tantùm abeſt, vt apud philoſophos pro ſimpliciſſimâ, atque exactiſſimâ oſtenſione receptum ſit.*

‡ *comment. in Quinctil.*

Negari tamen non debet, interdum ἐπιδεικτικὸν Græcis eſſe oſtẽtativum: uti cùm vocant λόγους ἐπιδεικτικούς, orationes, quæ ad oſtentationem ſcribuntur, cuiuſmodi Iſocrates vocat τοὺς πρὸς ἐπίδειξιν λόγους.

Neque eſt, quòd quiſquam hoc genus aſpernetur, quia plurimùm ad oſtentationem ſit comparatum. Nam, ut Tullius in Partitionibus docet, non tantùm ad bene dicendum valet; ſed etiam ad bene vivendum: ut in quo ſæpe de moribus ac vitijs diſputet orator. Adde, quod alijs duobus permiſcetur, tanquam ſanguis corpori. Et ſanè veteres, tum hiſce de cauſſis, tum ob facilitatem, ab eo auſpicari ſolent: unde Cicero illud incunabula oratoris vocat, & eloquentiæ nutricem.

Dicitur Ciceroni quoque laudatio, & Græcis ἐγκωμιαστικὸν, nempe à potiori parte. Theon in progymnaſmatis: τῆς γὰρ ὑποθέσεως εἴδη τρία· ἐγκωμιαστικὸν, ὅπερ ἐκάλουν ἐπιδεικτικὸν οἱ περὶ Ἀριστοτέλην, δικανικὸν, συμβουλευτικὸν ‡. Appellatur quoque πανηγυρικὸν, unde & Halicarnaſſenſis, in vitâ Lyſiæ, auditorem in hoc genere, quem Ariſtoteli θεωρὸν † eſſe ſupra diximus, πανηγυρίζοντα appellat. Nam tria hæc coniungit, δικαστῇ, καὶ ἐκκλησιαστῇ, καὶ πανηγυρίζοντι ὄχλῳ *. Propriè autem πανηγυρικὴ dicitur, non quæcunque oratio in hoc genere verſatur; ſed laudatoria, & quidem ea, quæ habetur in cœtu univerſi populi. Siquidem panegyricæ primò dictæ, quibus, qui Græciæ libertatem defenderant, hoſteſque devicerant, in univerſæ laudabantur gentis celebritate.

‡ Sunt enim tria caussarũ genera; encomiaſticũ ſeu laudativum, quod Peripatetici demonſtrativum vocãt, iudiciale, & deliberativum.

† ſpectatorem.

** iudici, in concione ſtanti, & panegyricã orationem audienti populo.*

Quamquam homini acuto videri queant panegyricæ non pertinuiſſe ad ſolam laudationem. Nam Iſocrates panegyricâ, quæ exſtat, hortatur Græcos ad ſuſcipiendam expeditionem adverſus barbaros: unde & Tullius eam ad ſuaſionem refert lib. de Oratore. Verùm nullo negotio eximus hunc ictum, ſi Halicarnaſſenſem audimus; qui ſuaſionem negat eſſe primarium Iſocratis finem. Nam ait, eum per ſpeciem ſuaſionis, laudes perſequi Athenienſium.

At Plinius planè abuſus panegyrici nomine: quippe, quò orationem ſuam titulo redderet auguſtiorem, eam πανηγυρικὸν inſcripſit, quâ ſolùm, convocatis patribus, Traiano pro conſulatu gratias agit. Multò minùs panegyricæ dici merentur, quæ tantùm recitatæ paucis, vel etiam nunquam recitatæ, nec ſcriptæ ut recitarentur, ſed ut legerentur. Atque id nominis quoque origo indicat, cùm πανήγυρις † ſit ab ἄγυρις ‡, quod factum ex ἀγορὰ, Æolicè ο in υ converſo. Sanè Homerus non ſemel pro ἀγορὰ uſurpat: ac Heſychius quoque interpretatur σύνοδος & συναγωγή.

† publica celebritas.

‡ cœtus.

II. DE

II. DE PARTIBVS GENERIS DEMONSTRATIVI: AC IMPRIMIS DE DISCRIMINE LAVDIS, ET ENCOMII.

PARTES generis Demonſtrativi duas ſuperiùs conſtituimus, ἔπαινον ſive laudem, & ψόγον ſive vituperationem. Latiùs autem ἐπαίνου voce utor, quàm vel poſteriores Græci rerum à Romanis geſtarum ſcriptores, quibus ἔπαινος eſt τὸ ἐπικήδειον ‡: vel Ariſtoteles ipſe, cui ἔπαινος eſt virtutis, ἐγκώμιον factorum; uti ea diſtinguit, cùm lib. I. de moribus ad Nicomachum, & in ſecundo Eth. ad Eudemum, tum etiam I. Rhet. ubi & meritò ea ſeparat ab εὐδαιμονισμῷ. Nam cùm εὐδαιμονία ſeu beatitudo conſiſtat in actione virtutis; ſanè εὐδαιμονισμὸς & μακαρισμὸς, h. e. oratio, quâ aliquem felicem aut beatum prædicamus, comprehendent, tum ἔπαινον, quem virtutis eſſe dicebamus, tum ἐγκώμιον, quòd verſatur circa actiones virtutis. Ipſius hâc de re Ariſtotelis verba adſcribam è I. Rhetoric. Ἔστι δ' ἔπαινος λόγος ἐμφανίζων μέγεθος ἀρετῆς. τὸ δ' ἐγκώμιον τῶν ἔργων ἐστί. μακαρισμὸς δὲ καὶ εὐδαιμονισμὸς αὐτοῖς μὲν ταὐτά, τούτοις δ' οὐ ταὐτὰ, ἀλλ' ὥσπερ ἡ εὐδαιμονία τὴν ἀρετὴν καὶ ὁ εὐδαιμονισμὸς περιέχει ταῦτα. *Laus eſt oratio indicans virtutis magnitudinem; Encomium autē operum eſt virtutis; Beatum verò aliquem prædicare, & felicem dicere, ut inter ſe eadem ſint, ab illis tamen duobus differunt, cùm, ut felicitas virtutem complectitur, ſic prædicatio felicitatis contineat hæc:* virtutem nempe, & virtutis actionem. Porrò varias ἐπαίνου definitiones adfert Menander Rhetor; eaſque inter Ariſtotelicam quoque, ſed præterito auctoris nomine. Adfert & eandem Iul. Scaliger lib. III. de re Poët. cap. CX: verùm negat ſibi ſatisfacere. Itaque eo diſtinguere mavult, quod ἔπαινος ſit pars ἐγκωμίου, ἐγκώμιον multi ἔπαινοι. Nam cùm de re quapiam αἶνος eſſet propoſitus; auditorum conſenſum oratione expreſſum, fuiſſe vocatum ἔπαινον; quaſi prioris narrationis additamentum; indeque tractum, ut teſtimonium omne bonæ rei, aut bene facti, ἔπαινος diceretur: cùm autem ἐν ταῖς κώμαις †, audientibus tribulibus, laudes alicuius ita recenſebantur, ut longiuſculè procederet oratio; ἐγκώμιον fuiſſe appellatum. Ita vir ille, hoc uno excepto, quod parem ſibi filium genuit, cætera incomparabilis. Quod ſi mihi quoque, in imo ſubſellio poſito, liberè, & quaſi ex tabellâ, ſententiam dicere liceat, adſeram ἔπαινον non magis eſſe partem ἐγκωμίου, quàm ἐγκώμιον ἐπαίνου. Neque enim ἔπαινος ſolùm eſt rei ſimplicis, neque ſimplici tantùm nudâque inſtituitur oratione; verùm locum quoque habet

‡ funebris laus.

† in vicis

in perin perſonis, quæ & multis ac varijs inſigniuntur elogijs, & copioſâ ornatâque extolluntur dictione. At in encomio ſe res ſecus habet; ut quod longiorem ſemper requirat orationem. Senſit id quoque Cornelius Fronto: *Laus*, inquit, *facti inſtrumentum eſt: laudatio verò eſt rerum geſtarum relatio.* Itaque different ἔπαινος & ἐγκώμιον, ut genus & ſpecies. Ac hoc ipſum ipſius quoque Scaligeri verbis comprobari poteſt. Scribit enim is, omnem ἐγκωμιάζοντα ἐπαινεῖν, non è converſo: quod ſanè ſi eſt, ἔπαινος erit totum univerſale, ἐγκώμιον verò pars ſubiecta. Et hæc de partibus generis ἐπιδεικτικοῦ.

II. DE MATERIA AC PARTIBVS GENERIS DEMONSTRATIVI.

MATERIA, circa quam verſatur genus Demonſtrativum, adeo latè patet, ut nec univerſę huius naturę limitibus circumſcribi queat. Quippe, convulſis quodammodo repagulis eius, ad divina ſe extendit. Nam quamvis, ἀκριβῶς * loquendo, eorum non ἔπαινος † ſit, ſed εὐδαιμονισμὸς, & μακαρισμὸς *, uti ſcribit Philoſophus primo Nicomachiorum †: tamen ἐπαίνου quoque nomen latè accipi poſſe, ut divinis attribuatur, ipſe indicat Ariſtoteles, qui diſertim Deum quoque ἐπαινεῖσθαι * ſcribit I. Rhetor. cap. IX. iuxta vulgar. diſtinct. & I. Eth. Nicom. cap. XII. Porrò ad divinorum laudationem refer hymnos Homeri, ac Callimachi. Sanè, ut notat Sophoclis Scholiaſtes †, ὕμνος κυρίως ἡ εἰς θεὸν ᾠδὴ *, quamvis, ut idem inibi addit, παρὰ ποιηταῖς ἁπλῶς ἡ ᾠδὴ † ita appelletur; neq; Poëtis ſolùm, ſed Athenæo * quoque, qui ἐπιθαλάμιον vocat γαμικὸν ὕμνον.

* accuratè.
† laus.
* oratio, quâ aliquem felicem aut beatũ prædicamus.
† cap. 12.
* laudari.
† in Electr.
* hymnus proprie carmen in Dei laudem.
† à Poëtis ſimpliciter carmen.
* lib. 4.

Proximum in laudationibus locum obtinent homines; quomodo Iſocrates extollit Euagoram Cypriorum regem, aut Cicero pro Marcello laudat Cæſarem.

Tertij generis laus eſt animalis irrationabilis; quomodo Virgilius effert apem; muſcam Lucianus.

Ad quartum genus pertinent res ſenſus expertes, ſive hæ ſubſtantiæ ſint, ſive accidentia; quæ tamen ἀκύρως † admodum dicuntur carere ſenſu, cùm id propriè de ſubſtantijs intelligatur.

† impropriè.

Porrò ad quatuor hæc genera referri debent, tum quæ primò, per ſe, ac directè; tum quæ ſecundariò, ex accidenti, ac reductivè ad ea pertinent. Iſtiuſmodi ſunt partes; uti anima, aut manus: privationes; ut mors, aut cæcitas: concreta; ut mundus, qui eſt corporum naturalium undecunque perfectum σύστημα †: Philoſophia, quæ eſt habitus animi, compoſitus è diſciplinis, tum rerum neceſſariarum, tum contingentium: bellum, in quo multæ coacervantur actiones & paſſiones: reſpublica, quæ aggregatum eſt ex multis relationibus: atque ita in alijs, quæ omnia tractare ac laudare ſciet, qui perſpectum habebit, quomodo extolli queant partes, quibus conſtant. Pluribus hæc proſequi viſum fuit propter eos, qui Ariſtotelicam diſtributionem non ſequuntur, quia non adſequuntur. Ait Ariſtoteles, laudari οὐ μόνον ἄνθρωπον, ἢ θεὸν, ἀλλὰ καὶ ἄψυχα, καὶ τῶν ἄλλων τὸ τυχόν. Quem locum planè in animo habuit Fabius *, cùm ſcripſit: *Materia præcipuè quidem in Deos & homines cadit: eſt tamen & aliorum animalium, & carentium animâ.* Hâc in diſtributione, ſi eos audimus, multa deſiant. Quamobrem nobis hunc eorum errorem denudare viſum fuit; nequid porrò ſub ancipiti hæreat, ac imprimis pueris inveſtibus, quos homines iſti facilè in ſuam pertrahunt ſententiam. Sed enim occurrunt: plantę, inquiunt, nec ζῶα ‡ ſunt, nec ἄψυχα *. At hoc quoque eorum telum planè irritum eſt. Nam παχυλῶς † loquitur, cùm Ariſtoteles, tum Fabius. Etſi enim, ἀκριβῶς loquendo, differant ζῶα καὶ ζῶντα, *animalia & animata*; vulgò tamen hæc confunduntur, ac inanimata cenſentur, quæcunque deſtituuntur ſenſu ac motu.

† compages.

* lib. 3. cap 9.

‡ animalia.

* inanimata.

† pinguiori Minerva.

Nunc cenſionem quoque faciamus alîus diſtributionis; quâ triplicem faciunt laudem & vituperationem: unam perſonarum; alteram factorum; tertiam rerum. Ac multi quidem, dum in ſalebroſâ hâc diſtributione verſantur, vexanturque, nihil præter inſcitiam habent, quod afferant. Ambigunt, ecquid in eâ deſiat, aut excedat: verùm argumenta, quæ adducunt, planè ficulna ſunt, & ex quibus nihil exprimi queat, præter plebeium vanæ opinionis ſuccum. Negant enim, muta animantia hâc ſub definitione comprehendi, quia neque perſonarum nomine contineantur, neque factorum, neque rerum. Verùm nos quidem totum hoc ijs damus, nec tamen vel minimùm prævaricando, ipſorum cauſſam agimus. Siquidem ſcimus, non fuiſſe eam veterũ mentem, ut, quæcunque laudari queunt, hâc diſtributione complecterentur; verùm ea tantùm comprehendere voluiſſe, quorum Oratori uſus eſſe poſſit in cauſſis publicis. Nam ſubijciunt Oratori quæſtionem civilem: ad quam quæſo quid facit laus ſimij, aut aſini; pſittaci, aut anſeris? Quare deſinant veteres calumniari, qui, calido magis, quàm callido mendacio, adſerunt, tantâ in caligine verſatam antiquitatem, ut beſtias ſub perſonis complecteretur : quod profectò *Credat Iudaus Apella; Non ego* ‡. Certè aliud vel Emporius eos docebit, qui non modò mutorum animantium, ſed plantarum quoque, ſimiliumque tractationem, negat ad Oratorem pertinere. Verba eius adſcribam. *Infantes*, inquit, *germina, & flumina, & arbores, & armenta dicere, iucunda quidem, ſed parum ampla materia eſt, & foro, cui praparamur, aliena. In quo cùm ſemper nobis, aut reprehendenda, aut laudanda perſona ſit, id agere debemus, vt eius uſum exercitatione capiamus*. Neque hinc rectè colligas, pari iure factorum rerumque laudem planè à Rhetoribus præteriri potuiſſe. Nam & perſonæ à factis laudantur, & multarum rerum laudes interdum ab Oratore afferuntur ad perſonarum vituperationem : quomodo in Verrinis laudantur Sicilia, ac Syracuſæ. At diſpar ratiò eſt armentorum, germinum, aliorumque, quæ ab Emporio adducuntur. Nam neque de ijs ſeparatim in publico cœtu dici ſolet: neque admiſcentur cauſſis forenſibus, aut publicis conſultationibus.

‡ Horat.

Diſcuſſimus nebulas, quas quidam affundere conati veterum diſtributioni. Proximum eſt, ut, quò ijs omnis præcidatur vitilitigandi anſa, oſtendamus, ex hâc ipſa diſtributione poſſe diſtributionem exſtrui, quâ ea quoque comprehendantur, quorum tractatio non tam ad Oratorem pertinet, quàm ad Poëtam, aut Sophiſtam. Quippe haut alio opus eſt, quàm ut primi generis laudem eſſe dicamus, tum eam, quæ propriè perſonarum eſt; cuiuſmodi apud Iſocratem eſt laus Euagoræ, Helenæ, Buſiridis: tum illam, quæ eſt quaſi perſonarum; velut equi, leonis, canis, pſittaci, ſimiliumque. Hæc ſi placet diviſio, ſecundi ordinis erunt facta, h. e. actiones, quæ à nobis proficiſcuntur : tertio verò ordini ſubijcientur ſubſtantię omnes, præter animatas; & accidentia, præter actiones: quæ duo genera rerum vocabulo ſignare licet: quamquam non ignorē, id tam latè apud Philoſophos patere, ut non facta modò comprehendat, ſed perſonas quòque, & quaſi perſonas, h. e. muta animantia, aliaque, quæ perſonarum inſtar tractantur, uti infra commonſtrabimus.

Verùm non deerunt fortaſſean, quibus truncam ac debilem veterum diſtributioni medicinam feciſſe videamur : quippe hanc quoque diviſionem eſſe mendoſam, quòd factorum laudem ſtatuat diſtincti à reliquis ordinis, contrà quàm à ſapiendi dicendique magiſtro factum in diſtributione, quam ex eo paullo antè apponebamus. Quamobrem, ut hos quoque ab erroris diverticulo in veritatis viam reducamus, duplicem ponimus rationem conſiderandi facta. Nam longè alia ratio eſt, cùm ab ijs laudantur perſonæ; quod cùm ſit, ſimplici ac nudâ factorum commemoratione opus eſt: aliâ verò, cùm ipſa laudantur facta; quam ad rem requiruntur argumenta ἀποδεικτικά. Si priori modo conſideremus, ad primum pertinebunt diviſionis membrum. Nam ſi princeps quiſpiam nihil penſi habeat, quin omnibus modis exſorbeat ſubditorum ſanguinẽ, ac provincias vectigalibus exenteret; id ipſum, utut facti ſit, ad perſonæ tamen vituperationẽ pertinet; cùm perſonæ à geſtis bonis, maliſque tollantur, aut vituperentur. Atque hæc cauſſa eſt, cur Ariſtoteles in diviſione ſua pręterierit demonſtrationem factorum. At diſpar ratio eſt, cùm tota oratio in eo conſumitur, ut oſtendat, quàm præclarum atque utile ſit factum. Nam in huiuſcemodi Orator propriè non perſonam ſibi proponit, ſed factum: quod & probum eſſe poteſt, licet ab improbo proficiſcatur; & improbum, licet à probo fiat. Quippe, quemadmodum una hirundo non facit ver; ita neque una actio probum aut improbum facit. Quare, iuxta hanc conſiderationem, non tam perſonis, quàm rebus, facta ſubijci debent: aut, ſi anguſtius rei vocabulo uti viſum, diſtincti ea faciemus ordinis; cui meritò, aut poſtremum aſſignabimus locum, aut inter perſonas ac res interiectum. Nam cùm in factis ſemper perſona concurrat cum re, quæ à perſonâ proficiſcitur: eſt in ijs, ut Ciceronem loqui Nonius voluit, amborum quaſi cinnus. Et hæc de partibus generis Demonſtrativi, tum pro Ariſtotele, ac Fabio; tum pro Tullio, atque alijs, dicta ſunto.

IV. ARGVMENTVM DEMONSTRATIVI GENERIS PROPRIVM ESSE AB HONESTO, ET QVOMODO ILLVD TRACTETVR.

ARGVMENTA huius generis ducuntur ab honeſto: ut quod finis ſit generis ἐπιδεικτικοῦ, quemadmodum ſuprà dicebamus. At, inquit Fabius lib. III. cap. IV. *an in laudando & vituperando non habemus utilitatis & æquitatis rationem?* Sanè habemus, Fabi: verùm id cum ſit, utilitas & æquitas aſſumuntur aliunde, quò referantur ad honeſtatem, ut finem primarium. Alter quoque evellendus nobis hoc loco ſcrupulus, qui animos quorundam inſidet. Non videntur ijs argumenta omnia peti ab honeſto; quia agri, fontes, aliaque inanimata, ab honeſtate commendari nequeant; cum in ea non cadat virtus. Verùm non ultrà, puto, pertendent homines iſti, ubi cogitarint, in ijs quoque poſſe rectum ſpectari uſum; quod ad honeſtatem pertinet. Atq; id magis elucebit ex illis, quæ ſubijciam. Siquidem honeſtum aliquid eſſe, probamus trifariam; vel quia ſit virtus, vel quia virtutis cauſſa, vel quia effectum. Quare, cum ingens ſit propoſitionum in hoc genere ſylva; tres tamen hæ ſunt γενικώταται †: Quicquid virtus eſt, id honeſtum, ac laudabile eſt. Quod virtutem efficit, id eſt in laudabilibus. Quod virtutis effectum eſt, id in rebus honeſtis numeratur. De virtute, eiuſque ſpeciebus, agit Ariſtot. cap. XXIX. Cauſſæ virtutum, vel virtutes efficiunt dianoëticas, vel ethicas. Quæ dianoëticas efficiunt, ea vel interna ſunt, vel externa.

† generaliſſima.

EXTERNA poſt Deum Opt. Max. ſunt, primò exemplum, ſive maiorum, ſi ſint nobiles; ſive aliorum virorum præſtantium, ſi ſint ignobiles: deinde bona educatio & inſtitutio, quia veriſimile eſt ſtudia abire in mores: tertiò divitiæ, quæ inſtrumenta ſunt ad eruditionem conſequendam.

INTERNA vel in animo ſunt, vel in corpore.

In animo ſunt ingenium, memoria, induſtria; ex quibus induſtria multùm quoq; ſine naturæ dotibus pollet; ut vel liquet exemplo Superiani Iſauri; qui licet naturâ tardus, & trigeſimum ætatis annum egreſſus foret, antequam animum ad diſciplinas liberales adijceret; labore tamen improbo ſummam eruditionem, & inſigne eſt nomen conſecutus, teſte Eunapio de vitis Sophiſtarum.

In corpore ſunt robur, ſanitas, agilitas, & pulchritudo. Et hæc de cauſſis virtutum dianoëticarum.

Virtutem moralem efficiunt tria; natura, quæ incipit; doctrina, quæ dirigit; conſuetudo, quæ perficit.

Effecta virtutum ſunt res præclarè geſtæ; item virtutum ſigna; velut coronæ, trophæa, cicatrices.

V. DE MODO AMPLIFICANDI IN GENERE DEMONSTRATIVO.

PRÆCIPVVM generis ἐπιδεικτικοῦ inſtrumentum eſt amplificatio; uti in Deliberativo exemplum, in Iuridiciali enthymema; quemadmodum ſupra * quoque diximus. Modi autem amplificandi Ariſtoteli ‡ ſunt octo. Quos exponam inferiùs, cùm de factorum demonſtratione agetur. Nunc principem eorum adferre ſuffece-

* cap. 3.

‡ lib. 1. cap. 9. iuxta vulg. diſt.

ſuffecerit. Eſt ille, ſiqua laus unius ſit propria. Vt quod apud Græcos, uti Plinius ſcribit lib. VII. *una feminarum in omnî ævo Lampedo Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis uxor, regis mater fuit.* Apud Romanos ſimile contigit in Agrippina: *quam imperatore genitam, ſororem eius, qui rerum potitus ſit, & conjugem, & matrem fuiſſe,* ſcribit Tacitus in XII. Annal. qui & unicum id exemplum inibi appellat.

Porrò ad amplificandum licet in hoc genere ἐπεισοδιῶν, ſive digreſſionibus uti. Fit hoc tranſeundo à theſi ad hypotheſin, & ab hypotheſi ad theſin: ut, ſi eloquentia laudanda ſit, extolli poterit Tullius; &, ſi Ariſtides eſt commendandus, licet commemorare laudes iuſtitię. Ita Iſocrates in Helenes encomio plura habet πάρεργα †, quàm ἔργα ‡. Nam quòd argumentum naturâ ſuâ ſterile foret; magnam orationis partem conſumit in reprehenſione Sophiſtarum, laudatione Theſei, excuſatione Paridis, ac laude pulchritudinis. Item in laudatione Buſiridis (quod argumentum eſt παράδοξον *, unde Buſiridem illaudatum appellat Virgilius ‡;) multus eſt in celebratione Ægypti, quam regni ſedem delegerat. Gorgias quoque, ſi Achilles ei laudandus eſſet, primò laudabat Pelea patrem, inde Æacum avum, hinc Iovem proavum; ideoque dicebat, nunquam ſibi deeſſe orationem, ut ait Ariſtot. lib. III. cap. XXVIII.

† *quæ rei accedant.*
‡ *de re.*
* *admirabile.*
‡ *3. Georg.*

VI. DE RATIONE LAVDANDI, VEL GENTIVM DEOS, VEL VERVM DEVM ISRAELIS.

ATQVE hæc dicta ſint generatim de naturâ cauſſę Demonſtrativæ. Verùm operæpretium me facturum puto, ſi quoque deſcendam ad tractationem ſpecialem partium eius; quandoquidem non uno tractantur modo perſonæ, facta, res. Ac primò occurrunt loci peculiares laudi perſonarum; quos non abs re fuerit exemplis aliquot illuſtrare, quò ſuccurratur ieiunæ & aridæ eorum meditationi, qui ſe primùm in tractatione huius generis apud Rhetores ac Scholaſticos exercent.

Perſonarum appellatione comprehenduntur Deus, angelus, homo.

Rationem laudandi DEOS, iuxta impiam nationum pietatem, paucis deſcribunt Halicarnaſſenſis tractatu περὶ πανηγυρ. & Fabius lib. III. cap. IX. Fuſiùs verò Menander lib. I. de gen. demonſtr. cap. IX. & ſeptem ſequentibus: item cap. XVIII. Quamquam id non à Menandro conſcriptum, ſed ab alio puto adiectum. Nam cùm de Dijs dixiſſet, atque inde ad regionum, urbium, aliorumque locorum laudationem tranſijſſet; eamque non ubertim minùs tractâſſet; cur poſtea ad laudationem Deorum rediret, cauſſæ nihil erat. Atque hi veteres: è junioribus autem adi Scaligerum de re poëticâ lib. III. cap. CXII, & tribus ſeqq.

Exemplo verò erunt, tum poëtarum hymni, ut Homeri, Orphei, Callimachi, Procli, aliorum: tum Ariſtidis hymnus in Iovem; item orationes eiuſdem in Minervam, Neptunum, Bacchum, Herculem, & Serapim. Exſtat & inſignis Maximi Tyrij oratio de Deo. Etiã vide Dionis Chryſoſtomi orationem XXXVI, quæ inſcribitur Boryſthenitica: ubi multa ſcitè diſſerit de mundi opifice; item eam, quam Olympica, ſive de prima Dei cognitione inſcripſit. In quâ multa præclarè dicuntur de Deo, & intelligentijs. Exordium tamen & longius, & pictius eſt, quam gravi adeo argumento conveniat. Sed ſubinde in eo peccare hunc ſcriptorem, etiam Photius, vir acris judicij, obſervavit, quo loco de Dionis Corinthiacâ iudicium promit.

At qui verè volet verum laudare Deum, is contemtis deſpretiſque nugalibus gentium de Dijs commentationibus, Scripturam, tanquam Theſeium filum, ſequatur: quâ duce argumenta divinæ laudis petat, partim ab adiunctis Dei, partim ab effectis. Eſt enim Deus ὑπερούσιος φύσις *. In hac prædicetur maieſtas, in maieſtate æternitas, in æternitate beatitudo. Præterea laudetur eius in creando ſapientia, in gubernando providentia, in defendendis bonis probitas, in ferendis malis lenitas, in ijſdem frangendis fortitudo, in puniendis juſtitia, atque ita in cæteris.

* *natura omnem excedens naturam.*

Horum omnium tam illuſtria habemus teſtimonia in Scripturis, præſertim in Davidis, & aliorum hymnis, ut nullum adeò infelicis eſſe ingenij putem, cui in hoc argumento deeſſe poſſit oratio. Præſertim, ſi vel leviter delibare etiam volet, quæ apud Philonem, Dionyſium, Nazianzenum, Baſilium, alioſque, luculentè adeò de eodem perſcripta ſunt argumento.

VII. QVOMODO ANGELI LAVDENTVR.

ETIAM angeli pertinent ad divina, cùm vox ea ſit ex illis, quæ vocantur ἀφ᾽ ἑνὸς, ἢ πρὸς μίαν φύσιν ‡. Laudantur hi à quatuor præcipuè rebus.

‡ *ab uno, ſive ad unã naturam.*

Primùm ab οὐσίᾳ, ſive natura incorporea, ac materiæ experte: unde *ſpiritus* dicuntur, cùm ad Hebr. cap. I. tum Pſal. CIV. ubi B. Auguſtinus: *Quæris*, inquit, *nomen huius naturæ? ſpiritus eſt*. Eapſe de cauſſa à Philoſophis vocantur *intelligentiæ*, & *formæ*, vel *ſubſtantiæ abſtractæ*. Neque obſtat, quòd corporeâ formâ viſi fuerunt. Nam corpora illa non erant unita ἑνωδῶς, ſed ea pro tempore geſtarunt. Atq; ab hac formâ aſſumtâ dicti videntur *Cherubini*. Nam *caph* ſimilitudinis eſt particula, & *rabja* adoleſcentem Chaldaicè ſignificat, teſte R. David. Sunt igitur angeli media natura, inter ſpiritum increatum atq; infinitum, qui Deus dicitur, & animas humanas, quæ non ſunt aliquid omnimodis perfectum, contrà quàm in angelis fit. Nam hæ per ſe ſubſiſtunt, unde & *perſonæ* vocantur ab Auguſtino Enchiridio ad Laurentium cap. XVIII.

Deinde laudantur ab naturæ adjunctis. Nam, ſive intellectum reſpicias, eſt in ijs adumbrata quædam omniſcientiæ divinæ ſimilitudo, quâ verum à falſo, bonum à malo diſcernunt. Seu ſpectes voluntatem & affectum, juſtiſſimi ſunt & ſanctiſſimi; ut qui bonum ſemper amplectantur. Seu conſideres potentiam atque agilitatem, arguunt eam primogeniti in Ægypto occiſi, & tot millia interfecta in exercitu Senacheribi. De potentia quoque teſtis Paulus in priori ad Theſſal. I. 7. De agilitate autem Eſa. VI. 6.

Tertio loco eorum laus petitur ab officio, unde dicuntur πνεύματα λειτουργικὰ, item ἄγγελοι, atq; Hebræis *malachim*. Eſt verò officiũ hoc triplex: nempe, partim erga Deum: quod eſt, tum celebratio numinis, tum executio mandatorum eius: ut docet Pſaltes Pſ. CIII. verſ. 20. & 21. partim erga pios: ut qui non ſolum pœnitentia eorũ gaudeant; ſed etiam cuſtodiant eos, & poſt vitam hanc in cœlos transferunt: ut conſtat è Pſal. XCI. I. & ad Heb. I. 14. partim etiam adverſus malos: erga quos Deus judicia ſua per angelos exercet, ut diſcimus ex Pſal. XXXV. 5. 6. & 2. Reg. XIX. 35. & Eſa. XXXVII. 36. Ab hoc ardore in iudicijs Dei exequendis *Seraphim*, h. e. ardentes, vocantur Eſa. VI. ubi Deus inducitur, ut judex iratus. Vt minus veriſimilis ſit eorum ſententia, qui ita putant nuncupari à flagranti amore erga Deum.

IV. Deniq; laudantur à felicitate ac gloria: quæ in ſumma cũ Deo κοινωνίᾳ conſiſtit: ut qui intellectum ac voluntatẽ in Deo ſemper defigant, inque eo acquieſcant: unde dicuntur *ſemper videre faciem patris cœleſtis* †. Gloria verò planè eſt ſpiritualis ac cœleſtis: ſic tamen, ut aliqua eius ſit diſtinctio: unde alij θρόνοι, alij κυριότητες, alij ἀρχαὶ,

† *Matth.* 18. 10.

vel ἐξουσίαι vocantur ab Apoſtolo ad Coloſſenſ. 1. 16.

VIII. QVOMODO HOMO VNIVERSE LAVDETVR.

DE angelo ſatis. Homo vel universè ſpectatur, vel ſingulatim; quam perſonam dicimus. Homo universè laudatur ſecundum capita Logicæ deſcriptionis. Sed præcipuè in conſiderationem veniunt hæc tria.

I. Anima immortalis ac perennis, eiuſque tres principes facultates, intellectus, voluntas, memoria; in quo multi veterum ſimilitudinem cum trinuno Deo ſtatuerunt.

II. Corporis elegantia, ac præſtantia; in quo illud peculiare homini, quòd natura ſive Deus, prona

† Ovid. 1, Met.

----cum † ſpectent animalia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, cœlumq; tueri
Juſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus.

III. Harmonia illa, quâ ſubſtantiæ diſpares, una ſpiritualis, corporalis altera, in unam conſociantur & conſpirant formam ſive ſpeciem.

Hæc de homine γενικῶς. Pleniùs verò hoc argumentum tractarunt Lactantius, Nemeſius, alij.

IX. DE DVPLICI SERIE IN LAVDATIONE PERSONÆ.

IN laudatione perſonæ duplex ſervatur ordo; naturalis, vel artificialis.

Series ARTIFICIALIS eſt, (ut de hoc primò dicamus) cùm, non ſervato temporis ordine, omnia ad certa genera ſeu capita referimus. Huiuſmodi ſeries ſit, ſi quis laudes Catonis Priſci ſive Maioris, qui ab optimâ cenſuræ adminiſtratione Cenſorij cognomen adeptus eſt, ad tria referat capita; quòd optimus fuerit Senator, optimus Orator, optimus Imperator; teſte Plinio lib. VII. cap. XXVII. aut ſi laudes P. Craſſi Muciani referat ad hæc quinque elogia; quòd eſſet ditiſſimus, quòd nobiliſſimus, quòd eloquentiſſimus, quòd Iuriſconſultiſſimus, quòd Pontifex Max. quæ quinque eum habuiſſe, rerum bonarum maxima, plerique hiſtoriæ Romanæ ſcriptores tradiderunt; ut auctor eſt Agellius lib. 1. cap. XIII. Simili ratione ea, à quibus bonum Imperatorem allaudamus, rectè à Cicerone in Maniliana, ut Pompeium laudet, referuntur

runtur ad ſcientiam rei militaris, ad virtutem, ad auctoritatem, & ad felicitatem; quam & ipſam quanti veteres fecerint, oſtendit illud Q. Curtij Rufi elogium de Alexandro Magno: *Fatendum,* inquit, *eſt, cùm plurimùm virtuti debuerit, plus debuiſſe fortunæ; quam ſolus omnium mortalium in poteſtatem habuit.* Idem denique ordo fit, ſi laudes alicuius referamus ad bona animi, corporis, externaque, quæ parum aptè appellant fortunæ bona, ut cap. antecedenti oſtendimus. Meritò autem adiunguntur quoque bona corporis, & externa: nam, ut inibi dicebamus, ad beatitudinem non ſufficit ſolus animi cultus: unde ſapientiſſimo Thaleti mortalium ille feliciſſimus dicebatur, ὁ τὸ μὲν σῶμα ὑγιὴς, τὴν δὲ τύχην εὔπορος, τὴν δὲ ψυχὴν εὐπαίδευτος †. Autor Laërtius in Thalete. Non tamen par horum dignitas: ſed, ut Critolaus præclarè dicebat, ſi in alterâ libræ lance cuncta corporis externaque ponantur bona, in alterâ autem virtus; illa, quâ virtus continetur, tantum propendebit, ut maria terraſque deprimat. Ita Cicero lib. v. Tuſc. Quæſt. Nempe animi bona ſola ſunt ſolida, &, ut Satiricus ‡ ait,

Propter quæ fas ſit genua incerare Deorum.

Vnde Socrates apud Xenophontem dicit, eos, qui à Dijs uxorem, opes, aut potentiam rogant, perinde facere, ac ſi peterent, ut ſibi aleam ludere, aut prœlium committere liceat, quarum rerum exitus ſunt incerti. Adiungenda tamen ſunt bona corporis, & externa, quia in eorum uſu prudentia elucet.

NATVRALIS verò ſeries eſt, in quâ hiſtoriæ ac temporis ſervatur ordo: atque hunc Iſocrates ſequitur in laudatione Euagoræ. Diſtribuitur autem in quinque partes, ante nativitatem, in nativitate, in vita, in morte, & poſt mortem. Niſi, brevitatis cauſsâ, dividere malis in tria tempora; id quod vitam anteceſſit; illud quo quis vixit: & ſi naturæ conceſſerit, quod mortem hominis eſt conſecutum.

Virgilius triplex hoc tempus in vivente etiam adhibet; ſed ordine inverſo. Ait enim in oratione Æneæ ad Didonem, primò ratione medij temporis;

O ſola infandos Troiæ miſerata labores.

Inde ratione primi;

—Quæ te tam læta tulerunt
Secula? qui tanti talem genuere parentes?

Denique ratione ultimi;

In freta dum fluvij current, dum montibus umbræ

---

† Qui corpore ſanus, fortunâ locuples, animo verò bene inſtitutus eſt.

‡ Iuven. lib. 4. Sat. 10

Luſtrabunt convexa, polus dum ſidera paſcet:
Semper honos, nomenq; tuum, laudesque manebunt.

X. DE LAVDATIONE AB AVGVRIIS ANTE NATIVITATEM, ET PRÆCIPVE A PATRIA.

IN primo tempore conſideranda ſunt patria, familia, & auguria oraculaque, ſiqua nativitatem anteceſſerint. Ita cùm Aſtyages in ſomnio vidiſſet, ex filiæ naturalibus vitem enatam, quæ palmitibus totam Aſiam obumbraret; arioli reſponderunt, naſcituri nepotis Cyri magnitudinem portendi. Auctores huiuſce rei Herodotus lib. 1. Iuſtinus lib. 1. Tertullianus lib. de anima, atque alij. Apollinis Pythij de Pythagora necdum nato oraculum, vide apud Iamblichum lib. 1. cap. 11.

Patria verò & parentes cur commemorentur, indicat B. Ambroſius libro de Virginibus primo: *In laudationibus ſolet patria prædicari, & parentes, ut in commemoratione auctoris, ſucceſſoris dignitas exaggeretur.*

Patriæ autem nomine intelligo, tum natale ſolùm, tum unde oriundi ſumus; ac fortaſſe etiam, ubi diu commodè vixerimus. Ab ijs autem laudamus bifariam. Si ea illuſtris fuerit, hoc ipſum in laude ponitur. Non ignoravit id divinus Poëta, cùm ait †:

† 4. *Æn.*

Multa viri virtus animo, multusq; recurſat
Gentis honos.

Et certè, eſſe aliquid ſplendorẽ patriæ, docet nos Meneſtheus ‡, filius Iphicratis, Imperatoris Athenienſis, & Tarſæ, Coti Thracum Regis filiæ; qui, cùm interrogatus eſſet, utrum parentem maioris faceret, matrem reſpondit; ac, cæteris admirantibus, rationem hanc aſſignavit, quòd pater, ducendo Threiſſam, quantum in ſe fuit, Thracem genuiſſet; mater, nubendo Athenienſi, Athenienſem.

‡ *Nepos in Iphicr. Sed in quibuſdã libb. pro* Coti *eſt* Cotyïs: *ut eâ, quam H. Steph. expreſſit.*

Diogenes quoque Laërtius * ex Ariſtoxeni variâ hiſtoriâ refert, Myſonem illum, quem ab Apolline hominum omnium ſapientiſſimum fuiſſe iudicatum, ſcripſit Hipponax, eo nomine habitum ignobilem, quòd ex vico obſcuro natus eſſet: atque inde etiam proveniſſe, ut, quæ eius eſſent, Piſiſtrato tyranno à pleriſque attribuerentur.

* *in Myſonis vita.*

Idem confirmatur eleganti Themiſtoclis dicto, quod à Platone commemoratur in primo de Rep. & exinde ab Origene libro 1.

contra Celſum ‡, his verbis : Ὁ μὲν οὖν παρὰ τῷ Πλάτωνι Σερίφιος ὀνειδίζων τῷ Θεμιστοκλεῖ, διαβοήτῳ γεγενημένῳ ἐπὶ τῇ στρατηγίᾳ, ὡς οὐκ ἐκ τοῦ ἰδίου ἤθους τὸ ἔνδοξον ἀνειληφότι, ἀλλ' ἐκ τοῦ εὐτυχηκέναι πατρίδος τῆς ἐν ὅλῃ Ἑλλάδι ἐπισημοτάτης, ἀκήκοεν ὑπὸ εὐγνωμονοῦντος Θεμιστοκλέους, καὶ ὁρῶντος, ὅτι συνεβάλετο αὐτῷ πρὸς τὸ ἔνδοξον καὶ ἡ πατρίς, ὅτι Οὐκ ἂν ἐγὼ Σερίφιος ὤν, οὕτως ἔνδοξος ἐγεγόνειν· οὔτε σὺ Ἀθηναῖος εὐτυχήσας γεγενέσθαι, ἐγένου ἂν Θεμιστοκλῆς. Quæ ſic tranſtulit Hœſchelius : *Apud Platonem Seriphius quidam Themiſtocli, celeberrimo imperatori, claritatem exprobrans, quaſi non ſuapte virtute partam; ſed quòd patria illi contigiſſet urbs totius Græciæ nobiliſſima; audijt à non ingrato Themiſtocle, & agnoſcente patriam quoque ſibi contuliſſe aliquid ad gloriam: Nec ego, ſi Seriphius fuiſſem, tam celebris evaſiſſem: nec, ſi tibi Athenæ patria contigiſſet, fuiſſes Themiſtocles.* Idem refert Plutarchus in Apophthegmatis. Ex his liquet, patriæ etiam nobilitatem ad gloriam conferre. Nempe duplex eſt nobilitas; una publica, altera privata. Illa eſt loci, ubi nati ſumus, puta civitatis, aut regionis : hæc verò familiæ eſt, ac maiorum.

‡ pag. 23.

XI. QVÆ INEVNDA SIT RATIO IN LAVDANDO, SI GENVS SIT VEL OBSCVRVM, VEL ETIAM INFAME.

AT ſiquis patriâ natus fuerit ignobili; dicemus, eum, cum Vlyſſe Homerico, loci natalis obſcuritatem, virtutis ſuæ radijs illuſtrâſſe. Ovid. VII. Met. fab. I.

-----Non illa loco, nec origine gentis
Clara, ſed arte fuit.

Et lib. IX. fab. XII :

Proxima Gnoſſiaco nam quondam Phæſtia regno
Progenuit tellus ignotum nomine Ligdum,
Ingenuâ de plebe virum: nec cenſus in illo
Nobilitate ſuâ maior; ſed vita, fideſq;
Inculpata fuit.

Claudianus lib. II. de laud. Stilic.

----Meritum, nunquam cunabula quæris,
Et qualis, non unde ſatus.

Huc facit, quòd Ageſilaus *, cùm ei puero choragus in ludis gymnicis locum tribuiſſet minùs honoratū, paruerit quidem; at dixerit, Bene equidem ſe rem habere: oſtenſurum enim ſe, non loca viris, ſed viros locis honorem conciliare. Et Ariſtoteles † cuidam glorian-

* Plutarchus in Lacon.

† Laërtius lib. 5.

glorianti, quòd magnæ urbis civis eſſet, reſpondiſſe dicitur, οὐ τοῦτο σκοπεῖν, ἀλλὰ ὅς τις μεγάλης πατρίδος ἄξιός ἐστιν. *Noli hoc conſideràre; ſed utrùm præclarâ patriâ dignus ſis.*

Quod ſi patria ſit infamis, negabimus referre, ubi quis natus ſit. Id in Septimio Severo Pertinace (quem Lepti, Africę civitate, fuiſſe oriundum, ex Spartiano & Eutropio diſcimus) fecit Auſonius, cùm ſcripſit:

Punica origo illi; ſed qui virtute probaret,
Non obſtare locum, cùm valet ingenium.

Alterum quoque Septimium Severum, itidem Pœnum, ſed antiquiorem hoc, ac fortaſſe † huius proavum, laudaturus Statius Papinius in IV. Sylv. ait:

† Baronius in annal. ad an. 195.

Tene in remotis Syrtibus avia
Leptis creavit?

Et aliquanto pòſt:

Non ſermo Pœnus, non habitus tibi,
Externa non mens: Italus, Italus &c.

Et certè Abderitis nihil ſtupidiùs: unde Martialis lib. X. epigr. XXV.

Abderitanæ pectora plebis habes.

Et Tatianus ἀβδηρολόγον vocat hominē tantùm nugas blaterantem. Et tamen Democritus, Phyſicus acutiſſimus, Abderita fuit, teſte inter alios, Pomponio Mela. Quare de eo rectè Iuvenalis lib. IV. ſat. I.

------Cuius prudentia monſtrat,
Summos poſſe viros, & magna exempla daturos,
Vervecum in patria, craſſoq; ſub aëre naſci.

Illuſtris quoque hac de re locus apud Appuleium in Apologiâ, ubi inter alia inquit: *Apud ſocordiſſimos Scythas, Anacharſis ſapiens natus eſt: apud Athenienſes catos, Meletides fatuus.* Omnino vide, quæ pluribus inibi de patriâ idem diſſerit, adverſus eos, à quibus Seminumida, & Semigætulus vocabatur,

XII. QVOMODO LAVDEMVR A SPLENDORE NATALIVM,

SEQVITVR GENVS, per quod intelligo parentes, avos, affines. Ab his itidem commendamus bifariam. Nam ſi genus fuerit luculentum atq; illuſtre: laudabimus à ſplendore natalium, ac maiorum geſtis: quæ verè ſunt χρυσέα κρηπὶς, κατὰ Πίνδαρον *. Rectè Philoſophus

* Aureum, ut Pindarus ait fundamentum.

ſophus Stagirites †, Εἰκὸς βελτίους εἶναι, τοὺς ἐκ βελτιόνων. *Veriſimile eſt, præſtantiores ac meliores eſſe eos, qui ex melioribus.* Ac vates Venuſinus ‡, *Fortes creantur fortibus & bonis.* Et, ſi verum eſt, quod Simonides ſenſit, eum, qui beatè vult vivere, natum eſſe debere patriâ glorioſâ, (quod & ipſum ab Euripide ſcriptum fuiſſe, teſtatur Plutarchus *,) multò equidem magis parentum requiratur claritudo, ut quis undecunque beatus videri poſſit. Nam communibus præſtant incommunia, ut cum Tertulliano loquar: patria autem, ſive Athenæ, ſive Roma, cum multis communis eſt: at his illiſve parentibus natum eſſe, cum multis commune non eſt. Illud quoque natalium claritudinem commendat, quòd ex donis externis ſolum hoc eripi non poſſit. Hinc Mithridates oratione generosè ſupplici ita Eunonem affatur apud Tacitum in XII. Annal. *Mithridates, terrâ marique Romanis per tot annos quæſitus, ſponte adſum. Vtere, ut voles, prole magni Achæmenis: quod mihi ſolum hoſtes non abſtulerunt.* Adde, quòd plurimum ad benevolentiam facit maiorum virtus. Itaque Proclus, ut in vitâ eius ſcribit Marinus, potiſſimùm amabat Archiadam, eiuſquè cognatos, quòd à Plutarcho Philoſopho genus ducerent.

† *Ariſt. 3. Polit.*
‡ *lib. 4. Od. 4.*
* *Vit. Demoſt.*

XIII. RATIO LAVDANDI EOS, QVIBVS GENVS OBTIGIT OBSCVRVM.

v. Ery. Put. Iesuit. Hyst. in initio

QVOD ſiquis obſcuro omnino genere natus ſit, locum habet illud Minutij Felicis ‡: *Omnes pari ſorte naſcimur, ſola virtute diſtinguimur.* Et certè, num feminæ principes mundiùs eniti partum ſolent, quàm egeſtate preſſæ? Num minùs in palatijs regum partus ablui debet, quàm paupere in tugurio? Quare non ab ortu nobilitas arceſſenda: ſed, ut Velleius ait †, *Optimus quiſque nobiliſſimus.* Quod etiam agnoſcit Phalaris, ſive alius ſub eius nomine, epiſt. CXX: Ἐγὼ δὲ μίαν εὐγένειαν, ἀρετὴν οἶδα· τὰ δ' ἄλλα πάντα, τύχην. Καὶ γένοιτ' ἂν ὁ μὲν ἐκ φαύλων ἀγαθὸς, καὶ βασιλέων καὶ πάντων εὐγενέστατος. ὁ δὲ ἐξ ἀγαθῶν φαῦλος, αὐτός τε ἑαυτοῦ καὶ τῶν ταπεινοτάτων δυσγενέστατος. *Ego verò unam novi nobilitatem, virtutem; alia verò omnia, fortunæ dona. Ac fieri poſſit, ut ex malis naſcatur bonus, imò regibus, atque adeò omnibus hominibus generoſior: atque ut ex bonis gignatur malus, & ſe ipſo, & abiectiſſimo quoque ignobilior.* Nimirum noſtra non ſunt genus, pecuniæ, καὶ ‡ ἑνὶ λόγῳ, ὅσα οὐχ ἡμέτερα ἔργα, ut Epictetus * ait. Quæ etiam L. Senecæ mens fuit. Ipſum audiamus epiſt. XLIV: *Non facit nobilem,*

‡ *in Octavio.*
† *lib. 2.*
‡ *&, ut cuncta complectar, ea omnia, quæ ipſi non agimus.*
* *Enchiridij cap. 1X*

bilem, atrium plenum fumoſis imaginibus. nemo in noſtram gloriam vixit: nec, quod ante nos fuit, noſtrum eſt. Animus facit nobilem: cui, ex quacunque condicione, ſupra fortunam licet ſurgere. Idem, vel alius, Hercule Fur.

-----Qui genus laudat ſuum,
Aliena laudat.

† Ovid. Met. 13.

Nihil etiam pervulgatius illo Vlyſſis, in certamine cum Aiace †:

Et genus, & proavos, & quæ non fecimus ipſi,
Vix ea noſtra voco.

‡ ſat. 8.

Cui geminum illud Iuvenalis ‡:

------miſerum eſt aliena incumbere famæ,
Ne collapſa ruant ſubductis tecta columnis.

Quare, ſi generis laus magis aliena eſt, ſolaque virtus noſtra duci debet; quis ambigat, quin veriſſimum ſit illud Solonis effatum *:

* apud Auſon.

Pulchrius multò parari, quàm creari nobilem.

‡ pro Deiotaro.

† in fine prior. annotat in Pandect.

Dicere quoque liceat, aliquem (Ciceronis ‡ utor verbis) *familiam abiectam, & obſcuram, è tenebris in lucem vocâſſe*: ſive, *virtute eum præluxiſſe maioribus*, ut auctor ψευδεπιγράφου in Salluſtium orationis (quam Budæus † etiam Ciceroni tribuit) ipſum de ſe loquentem inducit Ciceronem; ſed parùm Ciceroniano loquendi genere, cùm *prælucere* ſit, ante aliquem lucere; eoque poſteri maioribus prælucere, non niſi duriſſimâ vocis abuſione dici poſſint.

† pag. 22. & 23.

‡ ſic corrigo, ubi vulgò αὐτόν.

Quin maiòris eſt virtutis argumentum, ſiquis, obſcuro loco natus, ad ſummam nominis claritatem pervenerit. Qua de re ſic Origenes diſſerit libro 1. † contra Celſum: Ἀνθρώποις μὲν γὰρ συμβάλλεται πρὸς τὸ γενέσθαί τινα αὐτῶν ‡ διάσημον καὶ ἔνδοξον, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ διαβόητον γένος· ὅταν οἱ γονεῖς ἐν ὑπεροχῇ καὶ προαγωγῇ τυγχάνωσι, καὶ πλοῦτος τῶν ἀναθρεψαμένων, καὶ δυνηθέντων ἀναλῶσαι εἰς παίδευσιν τοῦ υἱοῦ· καὶ πατρὶς μεγάλη τις οὖσα, καὶ ἐπίσημος. Ὅταν δὲ πάντα τὰ τούτοις ἐναντία ἔχων τις, δυνηθῇ ὑπερκρύψας τὰ ἐμποδίζοντα αὐτὸν γνωσθῆναι, καὶ σεῖσαι τοὺς περὶ αὐτοῦ ἀκούοντας, καὶ γενέσθαι ἐμφανὴς καὶ δῆλος οἰκουμένῃ ὅλῃ, τὰ ἀνόμοια λεγούσῃ περὶ αὐτοῦ· πῶς οὐ θαυμάσιον τὴν τοιαύτην φύσιν, αὐτόθεν μὲν ὡς μεγαλοφυῆ, καὶ μεγάλοις ἐπιβάλλουσαν πράγμασι, καὶ ἔχουσαν παρρησίαν οὐκ εὐκαταφρόνητον; Quæ ſic tranſtulit Hœſchelius: *Hominibus enim multùm confert genus ad illuſtrem famam, & claritatem nominis; quando parentes eorum potentes & præcellentes fuerint, & amplis facultatibus prædití, ad excolendum ingenium filij. tum patria magna, & nobilis. Quando verò aliquis omnia habens his contraria, poteſt è tot obſtaculis ad claritatem emergere, & commovere*

vere ſui famâ multitudinis animos, ac per totum orbem diverſis rumoribus de ſe ſtrepentem celebris fieri: an non meritò demireris naturam huiuſmodi, ut generoſam & magnificam, tantâque confidentiâ verſantem in negotijs arduis? Propterea Hannibalem ſic loquentem inducit Lucianus in mortuorum dialogis: Φημὶ δὲ τοὺς μάλιστα ἐπαίνου ἀξίους εἶναι, ὅσοι τὸ μηδὲν ἐξ ἀρχῆς ὄντες, ὅμως ἐπὶ μέγα προεχώρησαν, δι' αὑτῶν δύναμίν τε περιβαλλόμενοι, καὶ ἄξιοι δόξαντες ἀρχῆς. *Eos verò maximè laude dignos aio, qui, cùm priùs nullo fuerint loco, magni tamen evaſerunt, & per ſe potentiam conſecuti, & imperio digni ſunt judicati.* Hâc commendandi ratione agendum eſſet in laudatione Iphicratis, qui, cùm ſutoris crederetur filius ‡, ob virtutem, & rei militaris peritiam, factus eſt Athenienſium Imperator: unde, Harmodio ei ob generis ignobilitatem convicia ingerente; *Meum*, inquit, *genus à me incipit, tuum in te deſinit* †. Erat verò Harmodius hic priſci illius Harmodij abnepos, qui cum Ariſtogitone Hipparchi (quamquam aliter totâ hâc de re Thucydides *) tyrannidem convellit: unde & honori eius, in conviviis ſcolium ‡, quod Harmodij dicebatur melos, canebatur, quod integrum refertur in quinctodecimo Athenæi, ac lucem accipit ab Leopardo lib. XII. cap. VIII. Idem ille Iphicrates dicebat, ut virtute quiſque præſtaret, ita nobiliſſimum eſſe. Nam ne Harmodium quidem, & Ariſtogitonem, nobiles priùs fuiſſe, quàm quid præclari deſignarant. Eiuſdem illud erat, ſe eo maiorem cum Harmodio, atque Ariſtogitone, habere cognationem, quàm ipſum illum, quicum contenderet, quò ſua, quàm illius facta, propiùs ad eorum gloriam accederent.

Agathocles, Siciliæ rex, figulo eſt patre natus: teſte Iuſtino lib. XXII. & Plutarcho in Apophth. Notum de eo Auſonij epigramma †.

Ptolemæus etiam, ὁ τῶν καθ' ἑαυτὸν εὐδαιμονέστατος βασιλέων *, ut de eo Lucianus ‡ ſcribit, ac à quo ſucceſſores omnes dicti ſunt Ptolemæi, natus eſt è milite gregario, nomine Lago: unde Lagæam iuventutem, pro Ægyptia poſuit Lucanus in X. Sanè Lagi filium fuiſſe, Strabo in VII. ac Græcorum alij, prodidere, uno Pauſania excepto, qui in Atticis refert, matrem eius, priuſquam Lago nuberet, gravidam fuiſſe è rege Philippo, Amyntæ filio: indeque natum Ptolemæum.

De Arſace etiam, quem Georgius monachus, Taraſij patriarchę Syncellus, ſcripſit, ἕλκειν † τὸ γένος ἀπὸ τοῦ Περσῶν Ἀρταξέρξου; magis veriſimile fit, obſcuris fuiſſe parentibus natum: ut, de quo ne illud

‡ *Suidas, & alij.*

† *Plutarch. in Imper. Apopht.*

* *lib. 6. Vide, quæ adverſus eum diſſerit Io. Meurſius in Piſiſtrato ſuo.*

‡ *Ariſtoph. interpres in Acharn. & Veſp.*

† *epigr. 8.*

* *propria fortuna inter reges felicißimus.*

‡ *in Macrobijs.*

† *genus trahere ab Artaxerxe, Perſarum rege.*

quidem fuerit compertum, Scythane foret, an Bactrianus; ut Strabo indicat libro XI. Imò à Iuſtino quoque, cùm incertæ eum originis fuiſſe ſcribit, tum patriam, tum parentes ſignari, dubium non eſt. Eſt verò hic Arſaces ille, à quo itidem Arſacidæ dicti ſunt, quicunque ad regni faſtigium in Parthia ſunt evecti: ut docent Strabo lib. XV. Iuſtinus lib. XLI, Marcellinus lib. XXIII. Servius in VI. Æn. Iſidorus lib. IX. cap. III. & gloſſæ Græcolat. Philoxeni.

Etiam Auguſtus Cæſar, qui & ipſe Auguſti nomen ſucceſſoribus tranſmiſit, patre avoque natus eſt argentario, ut nonnulli voluere; proavum autem habuit libertinum, eumque funariam exercentem, ſive reſtionem: avus maternus piſtor fuit Ariciæ: quæ & illi exprobare ſolitus Antonius. Ita Suetonius in vitâ eius, & autor Epiſtolæ ad Octavium, Ciceroni aſſcriptæ.

Iuſtinus quoque patre armentario natus in Thracia, ſenatus & militum conſenſu factus eſt Romanorum imperator. Notum etiam de humili genere Maximini, Pupieni, Aureliani, Valentis, aliorum.

Eo minùs mirandum de origine multorũ doctrinâ præſtantium. Vti de Socrate, qui, ut ipſe apud Platonem *a* agnoſcit, ac diſertim ſcribunt Laërtius, Valerius Maximus *b*, & Theon *c*, natus eſt Sophroniſco patre marmorario, & Phænarete matre obſtetrice. Euripidis matrem vendidiſſe olera, cùm Theopompus apud Agellium *d*, Valerius *e*, & Suidas teſtantur; tum ex Ariſtophane oſtendit Turnebus lib. Adverſ. XV. cap. III. Philochorus tamen, apud Moſchopulum in vitâ Euripidis, eam nobilem fuiſſe adſerit. Æſchinis mater tympaniſtria fuit, ut ſcribit Lucianus in ſomnio. Demoſthenes Orat. περὶ στεφάνου, ignobilitatem ei obijciens, inter alia ait: οὐκ ἀπορῶν δ' ὅτι χρὴ περὶ σοῦ καὶ τῶν σῶν εἰπεῖν, ἀπορῶ τοῦ πρώτου μνησθῶ ‡ &c. quo de loco vide Petrum Victorium lib. XX. Var. Lect. cap. XVI. Demoſthenis verò patrem cultellos vendidiſſe, ait Valerius Max. †. Certè μαχαιροποιὸς vocatur ab Æſchine *. Hinc Iuvenalis‡:

Dis ille adverſis genitus, fatoq́ſiniſtro,
Quem pater, ardentis maſſæ fuligine lippus,
A carbone, & forcipibus, gladioſq́ parante
Incude, & luteo Vulcano, ad Rhetora miſit.

Non tamen ita appellatus eſt, quòd ipſe artem hanc exerceret, ut inſinuare videtur Satiricus; (nam uti Theopompus † memoriæ prodidit, erat is καλῶν κἀγαθῶν ἀνδρῶν *) ſed quia, ut Plutarchus ait, ἐργαστήριον εἶχε μέγα, καὶ δούλους τεχνίτας τοὺς τοῦτο πράττοντας ‡; nempe τριάκοντα δύο †;

a in Theæteto, itemque in Alcibiade 1.
b *l. 3. c. 4.*
c *in progymnaſm. c.* περὶ ἐγκωμίου.
d *lib. 1. Noct. Att. cap. 20.*
e *l. 3. c. 4.*
‡ *cùm non dubitem, an mihi de te ac tuis dicẽdum ſit, dubito tamen cuius primo meminiſſe oporteat.*
† *l. 3. c. 4.*
* *Orat.* περὶ παραπρεσβείας.
‡ *ſat. 10.*
† *apud Plutarchum.*
* *ex optimatibus.*
‡ *officinam magnã habuit, & ſervos id opificium exercentes.*

δύο *; ut ſcribit Demoſthenes ipſe orat. κατ’ Ἀφόβου. Eademque ratione etiam Ciceronis pater, quia ex familijs fulloniam exercentibus quæſtum faceret, fullo audivit: quemadmodum & hoc nomen convicij loco Tullio obijcit Q. Fuſius, vel potiùs Fufius Calenus in illâ maledicâ oratione, quæ eſt apud Dionem lib. XLVI. Huiuſmodi exemplorum ampla ſe offeret ſeges in omni penè hiſtoria. Vnde hæc pauca decerpſimus, partim quidem, ut ne exempla eos deficiant, qui necdum diffudêre animum per omne ſcriptorum genus: partim verò, ut obſcuris orti natalibus inde intelligant, ad honores ac nominis decus, viam eſſe præcluſam nemini. Imprimis autem hæc in oratione locum habent, quando metus eſt, nequid humilitas generis de laudibus deterat. Ac tum ridere etiam liceat Rhetorum diſciplinam, quâ jubent, (ut B. Hieronymi ‡ verbis potiſſimùm utar) *ab avis, & atavis, & omni retro nobilitate, ornare, quem laudant, ut ramorum ſterilitatem radix fœcunda compenſet, &, quod in fructu non teneas, mireris in trunco.*

* viginta duas.

‡ epiſtola ad Demetriadem de ſervanda virginitate.

XIV. DE LAVDE EORVM, QVORVM GENVS EST INFAME.

NEc ſolùm laudari merentur, quibus obſcuri ſunt natales; ſed etiam, quibus genus eſt infame. Nam, non ſemper è malis naſci malos, oſtendunt Ezechias †, & Ioſias *, optimi reges: quorum parentes, Achaz, & Amon, reges fuere deterrimi. Quare diſpiciendum, quomodo in laudationibus tractare eorum genus conveniat. Gemina autem eius ratio occurrit. Nam ſi vulgo ignotum ſit, parentes majoreſque improbos fuiſſe: ſatius arbitror, rem hanc præterire, nullâ injectâ mentione. Sin id notius fuerit in vulgus, quàm ut ſine tacito auditorum convicio omitti queat: commodè tum divina extolletur benignitas, quæ neque à ſe ſpernit ſegregatque improborum liberos, niſi ut in patrimonia, ſic in parentum quoque vitia ſuccedant. Etiam dicetur, eâ re vel maximè oſtendi alicuius virtutem, quòd nec improbum parentum exemplum de ſtatu eum ſuo labefecerit. Ita Chryſoſtomus ſerm. de Iacob & Eſau ‡: *Parentes Abrahæ impij erant, & idololatræ, & barbaris magis barbari. Scio & ego; & propterea laudo juſtum, quòd tales parentes habens, talis ipſe factus ſit. Etenim valde rarum & admirabile eſt, ex agreſti radice dulcem fructum produci. At non accuſandi ſunt ob parentum malitiam filij piè viventes; ſed ut admirabiles habendi, eò quòd, cùm pietatem à parentibus non acceperint, nec habuerint, qui manu ducere*

† lib. 4. Reg. c. 18.

* lib. 4. Reg. c. 21. & 22.

‡ Tom. 1. pag. 217. edit. Beller.

quaſi in eremo & invio euntes, viam, quæ in cœlum fert, invenire potuerint.
Non igitur crimen eſt, habere patrem impium; ſed imitari patris
impietatem: & crimen eſt maximum, non quòd habemus parentes improbos;
ſed quòd illorum non agimus curam, & non offerimus omnia, quæ ab
eis habemus, vt ab impietate ſuâ eos eruamus. Hæc autem dixi, ne turberis,
dilecte, cùm audis, quòd Abraham impium patrem habuerit. Nam
& Timotheus impium patrem ſortitus fuit: filius enim Judaæ mulieris erat,
fidelis matris; patris autem gentilis. Quòd enim pater eius manſerit in impietate,
& non fuerit converſus; manifeſtum eſt, ex hoc. Laudans quippe
,, *Timothei fidem Paulus ſic dicit: Quæ habitavit in avia tua Loïde, &*
,, *matre tua Eunice: confido autem quòd & in te. Nuſquam hic patris*
nomen legitur. Et quare? Quia in impietate perſeverans, non erat dignus,
qui cum filio numeraretur. Et Apoſtolos malos habuiſſe parentes, manifeſtabit
,, *Chriſtus, cum dixit: Si ego in Beelzebub eijcio dæmonia, filij*
,, *veſtri in quo eijciunt? propter hoc ipſi erunt judices veſtri. Sed nec turbet*
hoc, neque offendat. Nam ex hoc diſcimus, quòd non naturæ, ſed voluntatis
eſt vitium, & virtus. Enimvero ſi naturæ eſſet, omnino mali malos
parerent, & boni bonos. Sed quia electionis & voluntatis eſt probum,
vel improbum eſſe, iccirco ſæpe malis patribus boni filij, & ignavis filijs probi
patres ſunt, vt non naturæ, ſed voluntati ſemper illa imputemus. Hactenus
Chryſoſtomus, quem eò, quòd locus eſſet longior, Latinè ſolùm
loquentem induximus. Exemplis verò ab eo allatis poſſis etiam
addere, quòd Iephthe meretricis erat * filius. Hiſtoriæ quoque
profanæ ſuggerent nobis multos virtute præſtantes; ſed infami genere ortos; ſeu parentes, vel maiores, id aliquo turparint facinore, ſeu vitæ conditione. Prioris generis exemplum eſt in maioribus Demoſthenis, ſi Gytonem ſpectemus, avum Demoſthenis maternum: quippe qui Ponti oppidum, quod Athenienſium erat, hoſtibus tradiderit, & poſtilla, inimicis hanc rem objectantibus, in Scythiam profectus ſit, &, ductâ inibi uxore barbarâ, ex eâ genuerit Cleobulam, Demoſthenis Pæanienſis conjugem, Demoſthenis oratoris matrem: uti pluribus commemorat Suidas. Quin & Dinarchus, unus è decem oratoribus Græciæ, oratione de Harpalicis pecunijs, quæ etiamnum exſtat, Demoſthenem iccirco vocat impurum Scytham; & Æſchines hanc rem ei orat. τῆς παραπρεσβείας exprobrat: ut & orat. contra Cteſiphontem, quâ eadem, quæ Suidas, refert, ut oſtendat Demoſthenem ab avo materno hoſtem Reip. exſtitiſſe.

*Iud. c. 11.

At alterius generis, quod vitæ condicione infame ſit, exemplum eſt Critheis, quæ furtivo amore gravida facta, Homerum, peperit apud amnem Mellam; unde eum Mellæ filium Arnobius nominat: vel, iuxta alios ‡, Meletem, unde & primò Meleſigenes appellatus fuit. Porrò quia incerto patre natus erat, iccirco, ut ab Ariſtotele ſcriptum fuiſſe, auctor eſt Plutarchus, creditum eſt, eum fuiſſe filium dæmonis cuiuſdam, ex eorum numero, qui cum Muſis verſari ſolent. Eadem ratio fuerit Herculis, de cuius natalibus vel è Plauti Amphitryone res nota eſt. Imò (ut fabuloſa eſt antiquitas) Charon Lampſacenus, Athenæo teſte, prodidit, poculum apud Lacedæmonios oſtendi, quod Iupiter, in Amphitryonem commutatus, donarat Alcmenæ. Sed de Iove fictum ad tegendos natales. Credo, intelligendus aliquis magni nominis mœchus: quales hodieque multi in aulis ſuperſunt humani Ioves, aut Vejoves potius. Cæterùm, quia Hercules ſpurius fuiſſet, inde eſt, quòd, ut ſcribit Athenæus †, paraſiti ſive epulones Athenis in Herculano templo, cui nomen Cynoſargis, ex lege quotannis unum è ſpurijs, ſpuriorúmve liberis, in ordinem ſuum cooptarent; qui ſi iure vocatus non obtemperaret, ſacerdos de eo ad iudicum concilium referebat. Ab eâdem cauſsâ eſt, quòd omnes probro lecti, ſacris gentilitijs à cæteris ſegreges, Cynoſargis rem divinam faciebant; ut diſcimus è Plutarchi Themiſtocle, & ἐρωτικῷ, itemque Demoſthene contra Ariſtocratem. Par quoque ratio Themiſtoclis, quem Threſsâ fuiſſe meretriculâ natum, autores ſunt Athenæus, & Suidas. Alij tamen eam è Caria fuiſſe, dicunt: uti Phanias, teſte Plutarcho. Imò Halicarnaſſi, quæ præcipua Cariæ erat civitas, natum fuiſſe, à Neanthe traditum eſt: ut idem Plutarchus refert. Atque hanc etiam ſententiam ſequitur Nepos in Themiſtoclis vita. Nempe eo nothus habitus eſt, ut idem Plutarchus cenſet, quia matre natus eſſet peregrinâ, ac, Solonis ſcito, nothi omnes vocarentur, qui è matre peregrinâ, non cive Atticâ, eſſent ſuſcepti. Diſpar verò ratio Timothei, Athenienſium imperatoris, quem Vlpianus rhetor malè Cononis patrem facit; quandoquidem, ut cæteri docent ſcriptores, Cononis, ſed ex muliere quæſtuariâ, filius fuit: quod cùm ei quidam probro vertiſſet, dixiſſe aiunt; maximam quidem ſe matri habere gratiam, per quam Cononis audiret filius; ut Athenæus, & Suidas teſtantur. Etiam Alexander Magnus ſpurius fuit; cuius ignominiæ velandæ gratiâ, Iovis ſe Hammonis filium dictitabat; qui fortaſſe fuit magus ſerpentis imagine Olympiadem deludens: quemadmodum Ioſephus Gorionides refert, qui & antiquis ſe au-

‡ Plutarch. lib. de Homero.

† lib. 6.

ctoribus tuetur. Sanè ex dracone genitum eſſe Alexandrum, multorum opinio fuit; ut conſtat ex Livio lib. XXXVI. Curtio lib. IV. VI, VIII, & X. Plutarcho in Alexandro, Gellio lib. VII. cap. I. Luciano dialogo Diogenis & Alexandri, Iuſtino lib. XI. Solino cap. XV. Victore in Galerio Arment. Sidonio carm. II. verſ. CXXI. &c. Sed, etſi non ignoro, quod proditur de admirabili draconis amore erga puellam Idumæam, tempore Herodis: tamen de dracone genitum eſſe Alexandrum, non magis verum eſt, quàm Amphiſſum fuiſſe natum ex ſerpente, in quem ſe converterit Apollo, quò cum Dryope rem haberet; ut ex primo Nicandri refert Antonius Liberalis fab. XXXII. aut Scipionem eſſe ex dracone natum: quod à compluribus traditum olim; uti docet Agellius lib. VII. cap. VII. aut Auguſtum, de quo idem vulgò creditum eſſe, ait Sidonius carm. II. quemadmodũ & hoc ipſum de eo Aſclepiadem in θεολογουμένοις * ſcripſiſſe, auctor eſt Tranquillus †. Itidem ad occultandam ignominiam natalium Æneæ, dixere, Venerem veniſſe ad Anchiſen, amore eius captum; quæ ſe Otrei, regis Phrygum, filiam eſſe diceret: ut eſt in hymno Homerico. Romulus etiam, ut Auſonius quoque innuit epigr. XXII. non ſine probro lectus fuit: unde ad Martem genus referebat; qui credo, perſonatus miles, aut ſacerdos Martis, erat. Quare haut mirum, quòd neque eius, neq; fratris Remi, cognomen ſciatur: ut ſpiſſus ſit error Varronis, qui ſimplici horum nomine adductus, ut Valerius Probus ſcriptum reliquit, putavit, veteres Romanos unicum duntaxat nomen habuiſſe: quem multi fuere eâ in re ſecuti. Adulterio quoque natus Arturius Rex Britanniæ veriſſimus, ac fortiſſimus: ne quis fictum putet à Galfredo Monæmuthenſi; licet multa fabuloſa hiſtoriæ eius irrepſerint: quod & fatetur Ioannes Lelandus aſſertione adverſus, non modò Polydorum Virgilium, ſed etiam Guiljelmum Parvum, ſive Neubrigenſem: cui ſanè hoc minùs habendum fidei, quòd & ipſe fabulas non paucas hiſtoriæ ſuæ Anglicæ interſerit. Et quis neſcit Guilhelmum Conquæſtorem, unde Angliæ reges, illegitimo fuiſſe thoro natum? aut quem fugit, Hiſpaniæ, ac Luſitaniæ reges, ab nothis deſcendere? Quid quòd, teſte Didymo ‡, olim neutiquam fuerit ignominioſum nothi cognomen? Certè Agamemnon Teucrum laudans ait: ϗ σε νόθον περ ἐόντα κομίσσατο ᾧ ἐνὶ οἴκῳ: *Teque, nothum quamvis, propriâ ſuſcepit in æde.* De quo nonnihil, & alijs huius generis, vide apud Alciatum lib. X. Παρέργ. Iuris cap. VIII.

* *rerum divinarum commentationibus.*

† *Auguſt. cap. 94.*

‡ *in Hom. Il. θ.*

XV. QVO-

XV. QVOMODO A GENERE VITVPEREMVS.

SI N vituperationem inſtituamus, plurimùm momenti habet, quo quis genere ortus dicatur. Notum illud Theognidis, quod in proverbium abijt:

Οὔτε γὰρ ἐκ σκίλλης ῥόδα φύεται, οὐδ' ὑάκινθος. †

Cui adſidet illud Venuſini vatis *:

-----*Neque imbellem feroces*
Progenerant aquilæ columbam.

Poetæ etiam, quia ferè mores parentum ſequantur liberi, dicere ſolent, homines immites ac ſęvos, natos eſſe è mari, aut ſaxis, aut eſſe eos leænæ partum. Vnde ſic Patroclus ad Achillem, Iliad. Π.

Νηλεές· οὐκ ἄρα σοί γε πατὴρ ἦν ἱππότα Πηλεύς ‡,
Οὐδὲ Θέτις μήτηρ· γλαυκὴ δέ σ' ἔτικτε θάλασσα,
Πέτραι τ' ἠλίβατοι, ὅτι τοι νόος ἐστὶν ἀπηνής.

Ariadna itidem hoc pacto Theſea compellat, apud Catullum †;

Quænam te genuit ſolâ ſub rupe leæna?
Quod mare conceptum ſpumantibus exſpuit undis?
Quæ Syrtis, quæ Scylla vorax, quæ vaſta Charybdis?

De amore ſimiliter Theocritus idyll. Γ, & Maro in Pharmaceutria: uti & apud eundem Dido de Æneâ. Ac Tibullus * quoque, ut dominam ab immiti animo abducat, ſic eam affatur:

Nam te nec vaſti genuerunt æquora ponti,
Nec flammam volvens ore Chimæra fero,
Nec canis anguineâ redimitus terga catervâ,
Cui tres ſunt linguæ, tergeminumque caput,
Scyllaque virgineam canibus ſubmiſta figuram,
Nec te conceptam ſæva leæna tulit.

Idem † etiam hunc in modum minitatur ijs, qui tegere neſciunt furta ſua Venerea:

Nam fuerit quicunque loquax, is ſanguine natam,
Is Venerem è rabido ſentiet eſſe mari.

XVI. DE LAVDE SEXVS, AC PARTICVLATIM DE IIS, VNDE LAVS MVLIERVM PETITVR.

HACTENVS de illis vidimus, quæ vitam antecedunt. At in vitâ ipſâ primò conſiderandus eſt ſexus. Nam ſatis convenit, longè feliciorem eſſe viri conditionem: unde & gratior is ſexus parenti-

† *haut nãque è ſcillâ roſa naſcitur, aut hyacinthus.*

* *od. 4. lib. 4.*

‡ *O immitis, non atique tibi erat pater eques Peleus, Neque Thetis mater: ſed glaucum te peperit mare, Petræque præruptæ, quia animus tibi eſt immitis.*

† *Carm. de nuptiis Pelei & Thetidos.*

* *lib. 3. eleg. 4.*

† *lib. 1. eleg. 2.*

parenti eſſe ſolet. Quamquam ſubinde illud non tam ob præſtantiam eius fiat : quàm aliâ de cauſsâ , quam indicat nobis Ligdus apud Ovid. IX. Met. fab. XII :

Quæ voveam duo ſunt : minimo vt relevere dolore,
Vtque marem parias. Oneroſior altera ſors eſt,
Et vires fortuna negat.

Oneroſiorem vocat, non ob educationem ; ſed ob dotem parandam.

Aliæ autem virtutes commendantur in viro, aliæ in muliere. Ac hæ quidem laudantur à formâ , proceritate , pudicitiâ , modeſtiâ , liberali nec ſordido operandi ſtudio , rei familiaris peritiâ , amore mariti , prudentiâ in liberis educandis. Imprimis verò commemorari & exaggerari debent, ſiqua fuerint, quibus ſexum ſuperavit ; ſive ea ad virtutes pertineant dianoëticas, ut linguarum peritia, ac egregia eruditio : ſive ad morales , uti prudentia virilis , magnanimitas, aliæque virtutes heroicæ. Sunt & alia in feminis conſideranda, quorum tractatio cognoſcitur ex ijs, quæ universè de utroque ſexu deinceps dicturi ſumus.

XVII. DE LAVDATIONE AB NATIVITATIS, VEL INFANTIÆ OMINIBVS, ITEM A NOMINE, QVOD IMPOSITVM EST.

POST ſexum commemoramus , partim nomen , quod non rarò nos rei alicuius ſingularis admonet : partim omina , atque auguria, non illa, quæ fuere ante nativitatem, de quibus ſuperiùs vidimus : ſed ſiqua nativitatem , vel etiam infantiam illuſtrarint. De ominibus , ut de his priùs videamus , argumento ſit, quòd parvuli Midæ cunabulis formicæ grana tritici congerebant; ut apud Ælianum legimus lib. XII. Var. Hiſt. cap. XLV. nempe eo ditiſſimum fore, ſignificabatur ; ut etiam eſt apud Saresberienſem Policratici lib. I. cap. XIII. Ibidem refert Ælianus, Pindarum infantem, expoſitum, melle pro lacte eſſe nutritum : & labijs Platonis, cum in cunis eſſet, apes mel affudiſſe. Notum etiam Socratis ſomnium de eodem Platone, ſed adoleſcentulo, quod Laërtius refert. De apibus verò ſimilia ſuppetunt exempla. Nam ab apibus ipſis nutritus dicitur Iovis & Othreidis filius, cui ex re Melitæo nomen fuit : ut eſt apud Antonium Liberalem in Metamorphoſi fab. XIII. Ac, ne gentilium nugis inſiſtam, B. etiam Ambroſio os dicitur * ingreſſum apum examen,

** Paullinus in vita Ambroſij, apud Suriũ Tom. 2.*

men, atque exiens in altum ſe ſuſtuliſſe, paternos & aliorum, qui fortè aderant, viſus eludens. Paullinus * id præſagium interpretatus eſt de eius ſermonis ac ſcriptorum favis; quibus animos hominum pavit, atq; ad cæleſtia erexit. Naſcente † Ioanne Pico, Mirandulæ principe, viſa orbicularis flamma adſtare ſupra caput parientis; ſed mox evaneſcens. Per figuram perfectiſſimam multi intellexere intellectus perfectionem: per flammam, igneam animi vim, ac cæleſtem facundiam: quod citò evanuerit, brevitatem vitæ protendiſſe, haut ab vero abludit. Etiam in Ludovico, Pannoniæ rege, Ladiſlai filio ex Maria Maximiliani nepte, omen futurorum viſum fuit, quòd cùm in lucem ederetur, nulla corporis pars tegeretur cute, quæ tamen medicamentorum ope poſtea acceſſit. Vnde coniecturam fecere, nudationem corporis notare nudationem imperij. Simile omen traxere ex nomine. Nam cùm eum pater Iulium vocare ſtatuiſſet: mater, quæ è terra Gallia erat, obtinuit, ut ſuæ gentis nomine vocaretur. Ergo neglectus eius nominis, quo uſus is fuerat, qui prima eiuſce imperij fundamenta jecerat, viſa eſt multis portendere imminutionem regni. Cui opinioni eventus reſpondit. Nam prælio à Solymanno victus, dum fugâ ſibi conſulit, amne ſubmergitur: hoſtis verò, fortunâ uſus proſperâ, etiam Budam occupavit. Sed hic nomen triſtis omen eventus fuit. Addam aliud, ſed lætius. Galleacius, Matthæi Magni filius, cùm fortè puer in multo gallorum cantu apertis oculis altè vagijſſet, à matre Burrâ ioco appellatus fuit Galleacius: quod nomen, cùm ab ancillis ſæpius repeteretur, neque pater abnueret, tanquam ab ave Martiâ, militari augurio accepto; & nomen retinuit, & primus familiæ intulit; ut ſcribit P. Iovius. Et ſanè vetus illud eſt, ut nomen bonæ, vel adverſæ fortunæ præſagium exiſtimetur. Rectene, an ſecus, diſſerit Brodæus lib. VII. Miſcell. cap. V. Vide etiam Heraldum in Martialis lib. IV. epigr. XI.

* *ibidem.*

† *Franciſcus Picus in vita patris.*

XVIII. DE CORPORIS LAVDIBVS, AC IMPRIMIS DE FORMA.

HINC ſpectandæ corporis dotes: ut ſunt ſanitas, robur, agilitas. Nam, ut ait poëta Satiricus ‡: *Orandum eſt, vt ſit mens ſana in corpore ſano.* Nec formæ levis eſt gratia. Quid mirum? quando, ut Lucianus docet περὶ τοῦ οἴκου, alliciendi ea

‡ *Iuven. ſat. 10.*

vim in mutis etiam animantibus habet, ac rebus inanimis: quanto magis in hominibus? Et ſanè Tertulliano lib. de cultu feminarum cap. 11. decor vocatur *felicitas corporis, divinæ plaſticæ acceſſio, & animæ aliqua veſtis urbana.* Præcipuè autem commendabilis eſt in ſequiori ſexu. Afranius in Fratriis:

Formoſa virgo eſt. Dotis dimidium vocant
Iſti, qui dotes negligunt uxorias.

Neque ea in juvene contemnenda. Cuius rationem Plinius in epiſtolis ‡ ſcitè adfert, *Debet*, inquit, *hoc caſtitati puellarum quaſi præmium dari.*

‡ lib. 1. epiſt. 14.

Et ſanè nihil præclarius eſt, quàm formoſa anima in formoſo corpore. Optimè Maro †: *Gratior eſt pulchro veniens è corpore virtus:* quem verſum immeritò cenſoriâ virgulâ notavit Seneca Epiſt. LXVI. Certè, ut apud Heliodorum lib. IV. Αἰθιοπ. ait Calaſiris. ὁλκτικὸν τι καὶ πρὸς τῶν ὁρώντων εἰς εὔνοιαν τὸ κάλλος, *quandam ad conciliandam adſpicientium benevolentiam vim habet pulchritudo.* Ac propterea Carneades formam nominabat ἀδορυφόρητον βασιλείαν, *regnum abſque ſatellitio:* nempe quia, quod vult, perſuadet citra violentiam. Neque formæ venuſtatem inſuper habuit Plato, cuius illud II. de leg. λέγεται γὰρ ὡς ἄριστον ὑγιαίνειν, δεύτερον δὲ κάλλος, τρίτον δὲ πλοῦτος. *Aiunt enim potiſſimum eſſe valetudinem, proximum formam, tertium divitias:* quo loco Philoſophus reſpicit ad conſuetudinem veterum, quâ Scholio cani ſolebat, teſte ipſo Platone in Gorgia; Ὑγιαίνειν μὲν ἄριστον, τὸ δὲ δεύτερον καλὸν γενέσθαι, τρίτον δὲ πλουτεῖν ἀδόλως *. Quomodo verò quis ab hiſce commendari poſſit, oſtendit Marinus Neapolitanus libro, quo Procli, præceptoris ſui, vitam conſcripſit. Ac in viro quidem dignitatem oris, ut Agrætius etiam obſervat; in femina autem venuſtatem commendamus. Cic. 1. Offic. *Pulchritudinis genera duo; unum virile, quam dignitatem dicimus; alterum muliebre, quam venuſtatem appellamus.* Itaque in Oratore perfecto utrumque coniunxit: *Vultus verò*, inquit, *qui ſecundùm vocem plurimum poteſt, quantam affert, tum dignitatem, tum venuſtatem!*

† 5. Æn.

* *optimum quidem, ſanum eſſe; ſecundum verò, eſſe pulchrum; tertium autem, abſque dolo eſſe divitem.*

XIX. DE LAVDATIONE STATVRÆ, VEL PROCERÆ, VEL EXIGVÆ, ET QVOMODO AB EADEM ALIQVIS VITVPERETVR.

Ad formam quoque pertinet ſtatura; quæ vel exigua eſt, vel grandis, vel media. Exigua, quæ & brevis, vel exilis dicitur, erat in Tydeo, & Conone. Grandis, quam Livius eximiam, Suetonius eminentem nominat, fuit in Aiace. Media Plauto vocatur commoda, Livio militaris: ac Romanâ æſtimatione ſenûm erat pedum: vel certè quinûm, & denarum unciarum: ut conſtat ex Vegetij lib. I. cap. V. Vnde liquet, ſtaturam Auguſti, non multum abfuiſſe à media, ſi verè tradiderat libertus eius Marathus, habuiſſe quinos pedes & dodrantem. Sed breviorem fuiſſe, non obſcurè innuit Tranquillus †. Qui cùm alibi ‡ Tiberium ait, ſtaturâ fuiſſe, quæ iuſtam excederet, ſatis indicat, fuiſſe pluſquam ſenum pedum. Sanè ſeptipes Sidonio quaſi giganteæ ſtaturæ videtur: ut oſtendit Caſaubonus in Sueton. lib. III. cap. LXVIII: ubi plura hâc de re diſſerit.

De ſtaturâ ita Ariſtot. lib. IV. Nicom. cap. III. Ἐν μεγέθει γὰρ μεγαλοψυχία, ὥσπερ καὶ τὸ κάλλος ἐν μεγάλῳ σώματι. Οἱ μικροὶ δ' ἀστεῖοι καὶ σύμμετροι, καλοὶ δ' οὔ. h. e. *Magnanimitas enim in magnitudine, ſicut & pulchritudo corpore in magno eſt. Parvi verò, urbani quidem ſunt, & membris commenſum habentibus, ſed non pulchri.* Idem * tradit, in quâdam Æthiopiæ parte, regna deferri ad eos, qui magnitudine cæteris præſtant: à quo more non abludit, quòd Strabo ‡ ſcribit, in Meröe inſulâ reges deſignari, qui aut robore, aut formâ, aut opibus, aut virtute alendi pecora, reliquis antiſtant. Sulpicius Severus lib. I. ſacræ hiſtoriæ ait de Saulo: *Hic ex tribu Benjamin, Cis patre ortus, modeſtus animi, formâ excellenti erat: ut meritò dignitas corporis dignitati regiæ conveniret.* Itidem Florus de Pſeudophilippo: *Regiam formam, & regium nomen animo regio implevit.* Et Nepos in Iphicrate, ac Capitolinus in Pertinace, ſtaturam proceram vocant imperatoriam. Qui loquendi modus à vulgo originem traxit: ut Tacitus etiam indicat lib. I. Hiſtor. *Ipſa ætas Galbæ, & irriſui, & faſtidio erat, aſſuetis juventæ Neronis, & imperatores formâ ac decore corporis (ut mos eſt vulgi) comparantibus.*

At ijs, qui exiguæ ſunt ſtaturæ, favet dictum Capheſiæ tibicinis; qui, cùm diſcipulum reprehendiſſet tibias intentiùs inflantem, addidit præclarè, οὐκ ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ εὖ κείμενον, ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ μέγα. † Autor Athenæus lib. XIV. philoſophantium in convivijs. Vſurpavit id apophthegma Demoſthenes, qui, ut apud Stobæum ‡ legimus, θεασάμενός τινα δημαγωγὸν ἀφυῆ μέγα βοῶντα, ἔφη, ἀλλ' οὐ τὸ μέγα εὖ ἐστι· τὸ δὲ εὖ μέγα †; Eodemque uſum Zenonem, ſcribit Laërtius. Sed & Hylas, cùm Agamemnonē repræſentaturus, in primores ſe pedum digitos ſuſtuliſſet; reprehenſus eſt à Pylade præceptore, eo, quo auctore imprimis pantomimorum ars cœpit * ;) σὺ, inquiebat, μακρὸν, οὐ μέγαν ποιεῖς †: ipſe verò à populo iuſſus idem ſaltare canticum, expreſſit meditabundum; nihil magis ratus magno duci convenire, quàm pro omnibus cogitare. Autor Macrob. lib. II. Saturnal. cap. III. Hippomachus quoque, nobilis alipta, cùm videret, maximũ quemque imprimis commendari, ut pugilem à naturâ factum: Rectè, inquit, ſentiretis, ſi corona ex alto quodam loco auferenda eſſet: nec enim parum iſte idoneus foret. Refert inter alios Arſenius, Monembaſiæ archiepiſcopus, in Apophth.

---

† *in Aug. cap. 79.*

‡ *in Tib. cap. 68.*

* *lib. 4. Polit. c. 3.*

‡ *lib. 17.*

† *non in magnitudine ſita rei bonitas, ſed in bonitate magnitudo.*

‡ *ſerm. 4.*

† *cùm vidiſſet ineptũ quendam Oratorem magna voce concionantem, dixit, non quicquid magnum id bonum, ſed quicquid bonum id magnum.*

* *Zonaras lib. I.*

† *longum, non magnũ te efficis.*

Quin exigua ſtatura facit interdum ad admirationem. Notum illud Homericum Iliad. E: Τυδεύς τοι μικρὸς μὲν ἔην δέμας, ἀλλὰ μαχητής. Hinc Fabius lib. III. cap. IX. *Interim confert admirationi multùm etiam infirmitas; vt cùm idem Tydea parvum, ſed bellatorem dicit fuiſſe.* Et poëta Ithyphallicus:

Vtilior Tydeus, qui, ſiquid credis Homero,
Ingenio pugnax, corpore parvus erat.

Item Menander Byzantius, qui Agathij hiſtoriæ ſuam ſubtexuit, Sapiram militem ait, corpore fuiſſe Tydea; animo pluſquam Tydea, quippe Herculi parem. Eunapius etiam, in vita Iamblichi, retulit, Alypium, exercitatiſſimum Dialecticum, fuiſſe corpuſculo adeò exiguo, ut paullò tantùm maius foret, quàm cubitale, aut Pygmæi; potuiſſeque, ſiquis intueretur, videri animam, aut ſpiritum. Atq; ἐπιφώνημα pulcrum addit, quod apponã, non prout legitur vulgo; ſed ut cenſeo corrigi oportere: Οὕτω τὸ φθειρόμενον οὐκ ἐπέδωκεν † εἰς μέγεθος, δαπανηθὲν εἰς τὸ θεοειδέστερον: *uſq; adeò, quod obnoxium erat corruptioni, non mole creverat, ſed in divinam abierat naturam.* Atque hoc ipſum illuſtrat eo, quòd dixerat Plato, corpora divina eſſe diverſa ab ijs, quæ ſunt animis circumfuſa: unde colligit Eunapius, videri poſſe, Alypium in animam immigrâſſe, à quâ, tanquam à Deo, detineretur poſſidereturque. Quamobrem verum non videtur, quod Ariſtoteles in Nicomachiis ſcripſit, τὸ ‡ κάλλος ἐν μεγέθει εἶναι. Sanè in antiqui lapidis epigrammate legas:

† *In Plantiniana & Commeliniana eſt* ἔδωκεν, *ut & mox* δαπανηθέν.

‡ *pulchritudinem in magnitudine eſſe poſitam.*

Corpore in exiguo res numeroſa fui.

Egregiè quoque Papinius:

Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Et divinus poëta idem dixerat de apibus:

Ingentes animos anguſto in pectore verſant.

Idem hominibus aptare liceat. Vti & formæ hominum accommodare poſſumus, quod Libanius ait de aula Senatus, ὐ μεγάλη μὲν καλὴ δέ. *non magna quidem, ſed pulcra.*

Vituperare etiam ab utrâque licet ſtaturâ; imprimis, ſi ludicra ſit materies. Nam ſi quis fuerit longus, ſtultornm eam ſtaturam dicemus. Sanè Ariſtophani *μέγας*, Catullo *longus*, accipiuntur pro homine bardo ac bliteo: qua de re etiam quarto agam libro. Sin aliquis ſit exiguus, hinc malitiei arguere poterimus. Certè aureo ſeculo, quo probitas vigebat, eminens ac prolixa erat hominum ſtatura; quæ cum virtute paullatim decrevit. Hinc Iuvenalis ſat. xv.

Incipiunt torquere domeſtica ſeditione
Tela. nec hunc lapidem, qualeis & Turnus, & Aiax,
Vel quo Tydides percuſſit pondere coxam
Æneæ: ſed quam valeant emittere dextra
Illis diſſimiles, & noſtro tempore natæ.
Nam genus hoc vivo jam decreſcebat Homero.
Terra malos homines nunc educat, atque puſillos.

Atque hanc ſententiam firmant, quæ de heroicorum cadaverum magnitudine adducit Phlegon Trallianus libro de Mirabilibus: itē è junioribus Hieronymus Magius in Miſcellaneis, ut mittam cæteros.

XX. QVAM INIRE IN LAVDANDO VIAM POSSIMVS, SIQVIS FVERIT DEFORMIS.

QVOD ſiquid vitij manifeſtarij offuſcârit corporis honorem: vel id præteribimus, vel dicemus, naturam vitium habitudinis dotibus animi compensâſſe. Ita, inquit Ariſtoteles apud Athenæum lib.xv. Τοῖς τὴν ὄψιν ἀμόρφοις ἀναπληροῖ ἡ τοῦ λέγειν πιθανότης. *In ijs, qui adſpectu ſunt deformes, vitium hoc ſupplet facultas dicendi ad perſuadendum accommodatè.* Et Sappho apud Ovid. epiſt. ad Phaonem:

Si mihi difficilis formam natura negavit;
Ingenio formæ damna rependo meæ.

Quod Sapphus judicium de ſe confirmant Maximi Tyrij verba, qui cum Sappho vocâſſet pulchram, ſubjungit: οὕτω γὰρ ἀυτὴν ὀνομάζων χαίρει Πλάτων, διὰ τὴν ὥραν τῶν μελῶν, καί τοι μικρὰν οὖσαν καὶ μέλαιναν. *Sic enim vocare eam amat Plato obmembrorum aptam compoſitionem, quantumvis exigua foret, ac nigra.* Lyſander etiam erat *exiguus, & claudus altero pede*: ut in vita eius ait Nepos. Huc pertinent quoque Leonidæ verſus ſub perſona Epicteti : quo deceptus, eos Epicteti ipſius eſſe, putavit Gellius † :

† lib. 2. cap. 18.

Δοῦλος Επίκτητος γινόμην, καὶ σώματι πηρὸς,
Καὶ πενίην Ιρος, καὶ φίλος ἀθανάτοις.

Servus Epictetus mutilato corpore, & Irus
Pauperie vixi; at charus eram ſuperis.

Ac par propemodum ſors ſeculo noſtro fuit M. Antonij Bonciarii: quo de vide ſummum virum, veterem condiſcipulum noſtrum, Erricum Puteanum, in conſolatione Cæcitatis.

Illud quoque argumento eſt, quàm neque ad laudem, neque vituperationem, forma pertineat, quòd Iuno apud Homerum, blandiens Vulcano, eum κυλλοποδίωνα ſive claudum appellat. Quòd item Hector, Paridi convicians, pulcritudinem eius referre non veretur. Vide de his diſſerentem Muretum undecimo Var. Lect. libro cap. x. Quin, ut inquit Arbiter, *Raram facit miſturam cum ſapientia forma.* Dicere quoque liceat, Deum ſapientiſſimè noluiſſe in unum conferre omnia, ne homo nimio eſſet typho inflatus : interim grande eſſe ſcelus, ob vitia, quibus Deus hominem inſignivit, quempiam ridere, ac ludum facere : atque adeò id facinus in clerico anathemate vindicari LVII. canone eorum, qui Apoſtolici dicuntur. Vel dicemus, corporis πλεονεκτήματα ‡ citò defloreſcere; unde Socrates formam appellabat exigui temporis tyrannidem : nec ea periculi eſſe expertia, cùm multi formâ conſpicui tandem cogantur dicere, εἴθ' ὤφελε τὸ κάλλος, ὅ με διώλεσε, κακῶς ὀλέσθαι. † *Vtinam malè periſſet forma, quæ me malè perdidit.* Quicum convenit illud Helenæ apud Euripidem *, καλὸν τὸ δυστυχές ‡. Vnde & Theocritus, non Syracuſius ille, ſed Chius, formam vocabat eburneum detrimentum, quia adſpectu quidem iucunda ſit; ſed multis multorum fiat malorum cauſſa. Atque id egregiè etiam Juvenalis nos docet ſat. x.

‡ prærogativas.

† Galenus ἐν τῷ προτρεπτικῷ.

* in prolog. Hel.

‡ Quod pulchrum, idem eſt infelix.

Sed vetat optari faciem Lucretia, qualem
Ipſa habuit. cuperet Rutilæ Virginea gibbum
Accipere, atque ſuam Rutilæ dare. filius autem
Corporis egregij, miſeros trepidoſq; parentes
Semper habet. Rara eſt adeò concordia formæ,
Atque pudicitiæ. Quibus ſimilia ibidem legas. Tertullianus quoque, libro de cultu feminarum, ait, decorẽ naturæ eſſe invitatorem libidinis. Nec vanè vaniſſimus miles apud Plautum †, *Nimia eſt miſeria, pulcrum eſſe hominem nimis.*

† Mil. glor. act. 1. ſc. 1.

XXI. IN VITIO CORPORIS AD LAUDEM, VEL SOLATIVM, PERTINERE, QVOD ALIQVI MAGNI NOMINIS SIMILITER FVERE AFFECTI: QVOD PARTICVLATIM OSTENDITVR DE CÆCIS, VNOCVLIS, EVNVCHIS, ET CLAVDIS.

DICERE etiam poſſumus, aliquem partem malè affectam cum Dijs, aut viris clariſſimis, habuiſſe communem. Non hoc neglexit doctor ille nequitiarum. Vt cuius ſit in ſecundo de arte:

Si pæta eſt, Veneri ſimilis; ſi flava, Minerva.

Eadem igitur inſtituenda ratio, ſi quis facie improbâ, vel ſi quis cæcus, aut unoculus, aut eunuchus, aut claudus, aut aliâ quavis corporis labe inſignitus. Illuſtris de cæcitate locus eſt apud Tullium in v. Tuſcul. quæſt. ubi in eâ nihil mali eſſe, ac ſine oculorum ſenſu beatum quempiam eſſe poſſe, oſtendit exemplo Antipatri Cyrenaici, Appij, C. Druſi, Cn. Aufidij, Diodori Stoici, Aſclepiadis Eretriaci Philoſophi, Democriti, Homeri, & Tireſiæ auguris. De Democrito vide ſis Gellium lib. x. cap. XVII. Homerum verò cæcum fuiſſe, ſcribit & Herodotus, ac Plutarchus in Homeri vita, & Chriſtodorus Thebanus lib. v. Ἀνθολογ. Quin ipſe de ſe Homerus id teſtatur hymno in Apollinem. Scio, Athenæum † addubitare de hymnorum auctore. Sed Pauſaniam huic opponimus, qui tres verſus, tanquam Homericos, citat ex hymno in Cererem, qui hodie non exſtat. Imò ipſum, quem dixi, hymnum in Apollinem Homero quoque adiudicat graviſſimus auctor Thucydides lib. III. ne cum Fulvio Vrſino ‡, & alijs nonnullis, interpretis Pindarici † auctoritate moveare, qui eum tribuit Cynætho Chio rapſodo; de cuius cæcitate nihil à quoquam ſcriptum invenimus. Eſt verò is verſus, qui auctor nobis funduſque huius rei eſt;

Τυφλὸς ἀνὴρ, ναίει δὲ Χίῳ ἔνι παιπαλοέσσῃ *.

Nec dubium, quin octavo quoque Vlyſſeæ ſeſe depingat ſub perſonâ Demodoci cytharœdi, cui ait bonum cum malo datum divinitus: nam orbatum fuiſſe viſu, at inſignem fuiſſe arte muſicâ. Quare audiendus non eſt Artemidorus, qui lib. I. ὀνειροκριτικῶν vult, Homerum cæcum tradi, quòd, qui poëmata ſcribunt, multa egeant quiete: ideoque & bonum ſignificare, ſi Poëta ſomniet, ſe cæcum eſſe. Falſus quoque Heſychius Illuſtr. qui cæcum ait dictum, quòd non ſint oculi eius ullis victi cupiditatibus; quod & apud Suidam eſt.

† *lib. I.*

‡ *in Virgilio cum alijs collato ad Georg. 2.*

† *in Nem. od. 2.*

* *Cæcus vir, habitat autem in Chio ſaxoſa.*

eſt. Non tamen à nativitate luminibus captus fuit, (hoc qui putet, eum omnibus ſenſibus orbatum eſſe, ait Velleius lib. II.) ſed iam ætate grandis, ſive morbo, ſive ſenio, in hoc incidit infortunium; ut oſtendit Brodæus lib. v. cap. IX. Miſcel. At B. Hieronymus in Chronicis ſcribit, virum doctiſſimum, Didymum Alexandrinum, præceptorem ſuum, etiam à quincto nativitatis anno fuiſſe cæcum. Vide eundem epiſt. ad Pammach. & Oceanum, quæ incipit, *Schedulæ:* item catalogo illuſtrium ſcriptorum. De noſtri etiam ſeculi homine ita Genebrardus in Chronico ad an. CIↃ IↃ LV. *Robertus Mancop, Scotus, à puero cæcus uſque eò in literis profecit, vt Theologiæ doctor Romæ creatus, Archiepiſcopus Armacanus, deinde legatus a latere in Hiberniâ fieret.* Plura cæcorum illuſtrium exempla ſuggeret Claudianus Mamertus lib. III. de ſtatu animæ. Vide & orationem, qua ſe iam cæcum ſolatus Paſſeratius: item libellum elegantem & diſertum Errici Puteani, quo conſolatus cæcum Gripium, Geldriæ cancellarium.

A cæcis venio ad μονοφθάλμους, quos non unoculos modò Latini dicunt; ſed etiam luſcos, aut coclites. Ita Horatium in prælio alterum amiſiſſe oculum, atque ex eo Coclitem dictum, ex quincto Dionyſij Halic. diſcere eſt. Etiam Philippus Amyntæ, pater Alexandri M. & Antigonus, Hannibal, ac Sertorius, unoculi fuere: ut teſtatur Plutarchus initio vitæ Sertorij. Hinc de Hannibale Iuvenal. ſat. X.

Cum Gætula ducem portaret bellua luſcum.

Frigore in Alpibus alterum perdiderat oculum, ut poſt Livium, & alios, prodit vetus Iuvenalis ſcholiaſtes. Quod verò mox ſubijcit idē, fulminis ictu viſum perdidiſſe, id oſtendit, quàm multa à malâ manu huic interpreti ſint adſuta. Philippum, quòd luſcus foret, præ ſtudio laudis & honoris, ſuſque deque tuliſſe, ait Demoſthenes. Atque id eorum firmat ſententiam, qui pugnando aiunt oculum perdidiſſe, cùm Methonam, Magneſiæ oppidum, obſideret; uti ſcribit Solinus cap. XIV. & Iuſtinus lib. VII. At Plutarchus oculo privatum ait, cùm per rimam conſpiceret Deum cum Olympiade concumbentem. Sertorium etiam iſto corporis quaſi dehoneſtamento lætatum fuiſſe, tradit Salluſtius: quod tamen ultra naturæ modum humanæ eſſe, exiſtimabat T. Caſtrutius, ut eſt apud Agellium lib. II. cap. XXVII. Candace quoque (id Æthiopum reginæ nomen eſſe, antè diximus) planè virilis animi femina, altero erat oculo orbata; ut auctor eſt Strabo lib. VII. E philoſophis itidem unoculus fuit

Timon: uti & diſcipulus eius, Dioſcorides Cyprius: quemadmodum Laërtius teſtatur in vita Timonis.

Neque eunuchum celebraturo deficient argumenta: ſive prima Semiramis viros exciderit, ut eſt apud Ammianum Marcellinum: ſive id Perſarum inventum eſt, ut Petronius in Satirico ait, & Stephanus in Σπάδα. Vtramque verò opinionem junxit Claudianus primo in Eutropium libro †. De his ita Tacitus lib. VI. Annal. *Et proximus his Abdus, ademtæ virilitatis. Non deſpectum id apud barbaros, ultroque potentiam habet*. Vbi potiſſimum reſpicit Perſas. Nam, apud eos, ut auctor eſt Plinius lib. XIII. cap. IV. regnavere aliquando ſpadones: quos bagoas, vel bagoos vocabant. Vide Diodorum Sic. lib. XVII. & Plutarchum in poſteriori de fortuna Alexandri. Atque idem confirmant * Theophraſtus, Ovidius, Ælianus. Cyrum etiam ſpadones habuiſſe σωματοφύλακας ‡, auctor eſt Xenophon libro ſeptimo Κύρου παιδ. qui & ſub libri finem multa de eorum fidelitate & utilitate refert. Philetæros, qui Pergamenum condidit principatum, eunuchus fuit: ut, præter alios, tradit Lucianus in Macrobijs. Narſes quoque, qui Francos devicit, ac indomitos Gothos, & invictum Totilam omnibus ferè prœlijs, & univerſo tandem bello ſuperavit; non gracilis modò, ac puſillus erat; ſed, quod maximè miſerum probroſumque hoſtibus videbatur, eunuchus.

† *verſ.* 320.

* *Vide Hermolaum Barb. Caſtigat. in Plin. lib.* 13. *cap.* 4. *& Paullum Leopardum lib.* 4. *cap.* 24.

‡ *corporis cuſtodes.*

Sacerdotes itidem varijs in locis non alij, quàm enuuchi: ut Ægyptij, quemadmodũ ex Anaxandride Athenæus refert lib. VII. item Dianæ Epheſiæ, ut eſt apud Strabonem lib XIV. Atque idem de Athenienſium Hierophantis prodit Hieronymus lib. I. adverſus Iovinianum. Pluraq; huius generis congeſſit Ioannes Fileſacus Selectorum lib. I. cap. XI. ubi etiam exponit, quâ mente Noë Eunuchus vocetur à Theophilo lib. III. ad Autolycum. Nempè, quòd poſt diluuium opere abſtinuerit maritali, ut eſt apud Chryſoſtomum homil. XXIX. in Geneſin. Quamquam Hebræi id non tam continentiæ amore factum prodant, quàm Chami carmine magico. Alij utrumque inficientur: ſed à diluvio etiam liberos genuiſſe, exiſtiment: ut ὑποβολιμαῖος ille Annij Beroſus lib. XIV, Nauclerus in Chronicorum prologo, item generat. XI. & XVI, Caietanus commentario in cap. IX. Geneſ. Auguſtinus Torniellus in Annalibus ſuis. Ac plerique horum arbitrantur, unum è filijs iſtis Moſi præteritis fuiſſe Tuiſconem, Germanorum parentem. Sed repugnant hiſce omnibus verba Moſaica *: *Tres iſti filij ſunt Noë, & AB HIS diſſeminatum eſt omne genus hominum*. Vnde clarè evincitur, ſive Noachus,

* *cap.* 9. *Geneſ.*

opere abſtinuerit maritali, indeque eunuchus dictus ſit; ſive etiam liberos genuerit: ſaltem ab tribus Noachi liberis, Moſi memoratis, homines omnes originem ducere. Fuere & eunuchi eruditione illuſtres: de quibus Savaro ad Sidonij lib. I. epiſt. VIII.

Ad claudos nunc accedamus. Plutarchus ſcribit, Ageſilaum, Spartanorum regem, claudum fuiſſe. Nam Lacedæmonij (inquit Oroſius lib. III. cap. II.) in difficillimo rerum ſtatu maluerunt ſibi regem claudicare, quàm regnum. Notum etiam, Tyrtæum fuiſſe claudum; qui & ipſe Lacedæmoniorum dux fuit, & Poëta præclarus: ut teſtantur Strabo lib. VIII. Diodorus Siculus lib. XI. & XV. Iuſtinus lib. III. A peritiâ eius bellica proverbium ortum, Τυρταίῳ ‡ πολεμικώτερος: quo utitur Plato lib. II. de Legibus. Ob poëſin verò idem Plato θειότατον † vocat: & Horatius * Homero ſubdere non dubitavit. Vide Gyraldum ſyntagm. de poët. Hadr. Iun. Cent. IX, proverb. XV. Floridum Sabinum lib. III. Subſec. Lect. cap. XXXIX. Cœlius quoque Rhodiginus lib. III. XIV. cap. V. Antiq. Lect. alia refert claudorum virtute præſtantium exempla: quibus ſuperſedeo, ne lectorem ſatias teneat exemplorum.

‡ *Tyrtæo bellicoſior.*
† *planè divinum.*
* *in Arte Poët.*

XXI. RATIO VITVPERANDI DEFORMES.

AT ſi vituperamus, dicemus, monſtroſam corporis faciem, monſtroſi ac pravi eſſe animi indicem. Huc refer illud Palladæ lib. II. ἀνθολογίας tit. εἰς χωλούς,

Χωλὸν ἔχεις τὸν νοῦν, ὡς τὸν πόδα· καὶ γὰρ ἀληθῶς
Εἰκόνα τῶν ἔνδον σοὶ φύσις ἐκτὸς ἔχει.

Tranſtulit Th. Morus:

Clauda tibi mens eſt, ut pes: natura notaſq;
Exterior certas interioris habet.

Iccirco infauſti ominis ducebant, ſi claudus quiſpiam obviam fieret: ut indicat Plinius lib. XXVIII. cap. IV. Vide & Heraldum in Martial. epigr. LXXXVI. libri VII. ubi etiam docet, non potuiſſe ſacerdotes eligi mutilatos. Atque ut claudorum, ita eunuchorum quoque occurſus erat infelix: de quo libro quarto dicemus. Multaque adverſus eunuchos ex antiquis diſſerit Filleſacus, loco, quem paullò antè indicavimus. Eſt quoque in deformes, ac vitioſi corporis homines, Martialis illud lib. XII. epigr. LIV.

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine læſus.
Rem magnam præſtas, Zoile, ſi bonus es.

Victorini etiam eſt, *In diſtorta membra virtus cadere non poteſt.* Caſſius Iatroſophiſta probl. LXI. Διάτι τερατόμορφοι ϗ ἄφρονες; ὅτι τοῖς σωματικοῖς τὰ ψυχικὰ συμπάσχει, ὥσπερ τοῖς ψυχικοῖς τὰ σωματικά. *Quapropter homines monſtroſi, etiam deſipiunt? Quòd, quæ animæ ſunt, concinant cum iis, quæ ſunt corporis; haut ſecus atque ea, quæ ſunt corporis, conſpirant cum illis, quæ ad animam pertinent.* Erato Terpſitheæ apud Theophyl. Simocat. τῆς φύσεως τὴν σοφίαν τεθαύμακα, κακίστῃ ψυχῇ σώματος εὐπρέπειαν μὴ πιστεύσασαν. *Naturæ ſum admirata ſapientiam, quæ peſſimæ animæ non concredidit venuſtatem corporis.* Ita quidem iudicant multi. Hinc Medea apud Ovid. VII. Met. fab. I.

----Sed non is vultus in illo,
Non ea nobilitas animo eſt, ea gratia formæ,
Vt timeam fraudem, meritiq́; oblivia noſtri.

Et Scylla in Ciri Maroniana:

Non equidem ex iſto ſperavi corpore poſſe
Tale malum naſci: formâ vel ſidere fallor.

Et ſanè non raró è corporis ſignis conjectare eſt de animi moribus. Vnde eſt, quòd Pythagoras diſcipulorum ingenia explorabat ex corporis conſtitutione: ut auctor eſt, præter alios, Iamblichus in vita eius cap. XVII. Ac ſapientes Indorum idem fecere in deligendis uxoribus: ut Nicoſtratus teſtatur apud Stobæum ſerm. CLXXXIX. Sæpe tamen imponit forma. Hinc Theſeus de Hippolyto apud Senecam †:

O vita fallax! abditos ſenſus geris.
Animiſq́; pulcram turpibus faciem induis.

† *Hippol. Act.* 3. *verſ.* 915.

Nec illepidum, quod de Socrate Tullius commemorat libro de Fato: *Quid? Socratem nonne legimus quemadmodum notarit Zopyrus phyſiognomon, qui ſe profitebatur hominum mores naturaſq́; ex corpore, oculis, vultu, fronte, pernoſcere? ſtupidum eſſe Socratem dixit, & bardum, quòd jugula concava non haberet: obſtructas eas partes & obturatas dicebat. Addidit etiam, mulieroſum: in quo Alcibiades cachinnum dicitur ſuſtuliſſe.*

XXII. DE LAVDATIONE AB ANIMI DOTIBVS.

CORPORIS laudes excipiunt laudes animi. Loquor autem nunc de iis ſolùm, quas naturæ potiùs, quàm induſtriæ, debemus. Nam ut ſua eſt bonitas terræ, priuſquam ſubigatur, ſeminaq́; ei mandentur: ita & bona quædam eſt indoles animi, antequam excolatur.

colatur. Vnde Ariſtoteles lib. VII. Polit. cap. XIII. ait, tria eſſe, quæ virtutem efficiant, φύσιν, ἔθος, καὶ λόγον ‡. Porrò indolis hæc bonitas proficiſcitur ab εὐφυΐᾳ, ſeu bona corporis temperie: ac partim intellectum reſpicit, partim voluntatem. In intellectu familiam ducit ingenium: cuius eximia eſt in adultis virtus, poſſe in arena ſalubria capere conſilia: quomodo Thucydides † ſcribit, Themiſtoclem fuiſſe κράτιστον * αὐτοσχεδιάζειν τὰ δέοντα. Sed de animi dotibus, uberrimus quidem ſe offert dicendi campus: verùm potiſſima retulimus ſuperiùs, cùm hoc ipſo capite, tum antecedenti. Et tam benigna hîc materies, ut etiam in dicendo infantis triumphare in eâ poſſit oratio.

‡ naturam, conſuetudinem, & præcepta.

† lib. 1.

** maximè idoneum ad explicandũ ex tempore, quid fieri oporteret.*

XXIII. QVOMODO COMMENDEMVS A DIVITIIS.

NATVRAM ſequitur FORTVNA: ad quam refer opes à parentibus, aut maioribus relictas. Sunt hæ vel cum imperio, vel privatæ. Ab opibus privatis ſeſe Alexi commendat Corydon:

Deſpectus tibi ſum, nec quis ſim quæris Alexi:
Quàm dives pecoris nivei, quàm lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æſtate novum, non frigore deſit.

Trifariam autem hinc aliquem laudamus. Nam oſtendimus, *ſi habuerit, bene his uſum: ſi non habuerit, ſapienter his caruiſſe: ſi amiſerit, moderatè tuliſſe*: ut ait Cicero in ſecundo de Oratore. Ac ſapienter quidem ijs carebit, amiſſas etiam moderatè feret, qui, quod de genere ſuperiùs dicebamus, idem de opibus ſtatuet: videlicet, eas dici noſtras non poſſe. Vti documento eſt Bias, qui, captâ Priene, cùm nihil aſportaret, aiebat tamen, *Omnia * mea mecum porto.* Nimirum

Non eſt tuum, fortuna quod fecit tuum.

Quod inter Publij Syri μιμιάμβοις reponi videas à ſummo viro, Ioſ. Scaligero. Sed clarè Syro abjudicat, Lucillioque ſuo tribuit Seneca epiſt. VIII.

** Cic. in Parad.*

Nec gentiles modò ita ſapuere: ſed eadem etiam mens fuit ſanctorum Patrum: uti B. Chryſoſtomi homil. XI. ad Timoth. cap. IV. ‡ ubi pulcherrimè ait: Ἐκεῖνα μόνον ἐστὶν ἡμέτερα, ὅσα ἂν ἐκεῖ προπέμψωμεν. τὰ δὲ ἐνταῦθα, οὐχ ἡμέτερα, ἀλλὰ τῶν ζώντων· μᾶλλον δὲ καὶ ζῶντας ἡμᾶς ἀπολείπει. ἐκεῖνα μόνα ἐστὶν ἡμέτερα, ὅσα τῆς ψυχῆς ἐστι κατορθώματα, ἐλεημοσύνη καὶ φιλανθρωπία· ταῦτα τὰ ἐκτὸς λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἔξωθεν· ἐκτὸς γὰρ ἡμῶν ἐστι. ποιήσωμεν τοίνυν αὐτὰ τῶν ἐντός. οὐ γὰρ δυνατὸν χρήματα λαμβάνοντα ἀπελθεῖν,

‡ pag. 292. editionis Etonenſis, ſeu Savilianæ.

ἀπελθεῖν, ἀλλὰ δυνατὸν ἐλεημοσύνην λαμβάνοντα ἀπελθεῖν. μᾶλλον δὲ καὶ προπέμψομεν αὐτὰ, ὥστε ἑτοιμάσαι ἡμῖν σκηνὴν ἐν ταῖς αἰωνίαις μοναῖς. χρήματα λέγεται ἀπὸ τὸ κεχρῆσθαι, οὐ παρὰ τὸ κυρίους εἶναι· καὶ τὰ κτήματα δὲ αὐτὰ χρῆσις † ἐστιν, οὐ δεσποτεία. εἰπὲ γάρ μοι, πόσων κυρίων ‡ ἕκαστος ἀγρὸς γέγονε; καὶ πόσων ἔσται; λέγεταί τις καὶ παροιμία σοφωτάτη· οὐ γὰρ τῶν δημωδῶν παροιμιῶν δεῖ καταφρονεῖν, ἂν ἔχωσί τι σοφόν. ἀγρέ, φησι, πόσων ἦς, καὶ πόσων ἔσῃ; τοῦτο καὶ πρὸς οἰκίας, τοῦτο καὶ πρὸς χρήματα, λεκτέον ἡμῖν. ἀρετὴ μόνον οἶδεν ἡμῖν συναποδημεῖν. ἀρετὴ μόνη διαβαίνει πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἐκεῖ. *Ea tantùm noſtra ſunt, quæ illuc præmittere cautè ſtudemus: quæ autem hîc ſunt, non noſtra, ſed viventium ſunt, imò viventes ſæpe derelinquunt. Illa ſola noſtra ſunt, quæ ab anima rectè fiunt: eleemoſyna ſcilicet, ac pia in pauperes miſeratio. Porrò iſta dicuntur exteriora, etiam ab ipſis gentium ſcriptoribus: quippe, quæ extra nos ſint: ea igitur noſtri juris faciamus. Neque enim poſſibile eſt, hinc, pecuniâ acceptâ, migrare; ſed planè poſſibile eſt, eleemoſynâ datâ proficiſci: imò verò ipſa etiam præmittemus, ut nobis in æternis manſionibus tabernaculum præparent. Pecuniæ enim* apud Græcos *ab uſu dicuntur, non quòd propriæ ſint: imò & poſſeſſiones ipſæ, uſus, non dominatio ſunt. Dic enim, quæſo, villa qualibet quot habuit dominos? quot itidē habitura eſt? Dicitur quoddam vulgò proverbium, & ſapienter quidem. Neque enim omnino contemnenda ſunt, quæ vulgò dicuntur, ſi quid in ſe recti habent. Ager, dicunt, quàm multos habuiſti, & quàm multos deinceps habiturus es dominos? Hoc & de ædibus, & pecuniis, dicendū nobis. Sola igitur virtus nobiſcum migrare conſuevit. Virtus ſola ad æternā, quæ iſtic eſt, vitam tranſit.*

Nec ſolùm cogitare oportet, opes bonum proprium non eſſe: ſed ſimul in mentem veniat, quàm multos earū cupido peſſum dederit. Sicut inter alios Craſſum triumvirum. Vt non de nihilo ſit, quòd ille apud Plautum dicat *:

Odi ego aurum: multa multis ſæpe ſuaſit perperam.

Salluſtius verò ‡: *Vbi divitiæ claræ habentur, ibi omnia bona vilia ſunt, fides, probitas, pudor, pudicitia.* Contrà, ut ait Petronius Arbiter, *Neſcio quomodo bonæ mentis ſoror eſt paupertas.* Nempe, ut ait idem, *amor ingenii neminem unquam divitem fecit.* Sed imprimis adi Appuleium in Apologia, ubi multus eſt in laudanda paupertate. Nec argumentum hoc planè παράδοξον putari debet. Neque enim paradoxa ſectabatur vetus illa meliorque Romana Reſp. de qua tamen ſic in operis ſui ingreſſu Livius ſcribit: *Aut me amor negotii ſuſcepti fallit, aut nulla unquam Reſp. nec maior, nec ſanctior, nec bonis exemplis ditior fuit. nec in quam tam ſeræ avaritia luxuriaq; immigraverint: nec ubi tantus, ac tam diu, paupertati ac parſimoniæ honos fuerit.*

† *in Commeliniana eſt* κτῆσις: *ſed perperā.*

‡ *pro* κυρίων *in Commelinianā eſt* ἄξιος, *minus commodè.*

* *Capt. act. 2. ſc. 2.*

‡ *orat. ſeu verius epiſtola ad Cæſarem de Rep. ordinanda.*

Qui verò vituperat pauperem, fatebitur, minimam quidem eſſe è laudibus hominis, ſi opibus abundârit: interea tamen, ut eſt apud auctorem dialogi de oratoribus, faciliùs inveniri, qui vituperet divitias & opes, quàm faſtidiat. Dicet etiam, uti ſine nervis ambulare non poſſumus, ita nec ſine pecuniis progredi nos poſſe, ſeu in privata vita, ſeu publica. Vbique enim locum habere Demoſthenicum illud, δεῖ τῶν χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἐστὶ γενέσθαι τῶν δεόντων, *Opus eſt pecuniis, ſine quibus nihil fiat, quod opus.* Sed ante omnia ſpectare convenit, an non paupertas hominis, vel ab inertia & incuria provenerit, vel à luxu, ſive eius, ſiue maiorum.

Sin vituperandus dives, negabimus, opes bonorum nomen mereri: qua de re Tullius in Paradoxis, item Seneca, Epictetus, alij. Certè, ut ait Varro:

Non ſi theſauris, non auro pectu' ſolutum,
Non animis demunt curas, ac relligiones,
Perſarum montes, non atria diviti' Craſſi.

Præcipuè autem videndum, an non is malè pepererit divitias, vel malè ijs uſus ſit. Ad prius pertinet Salomonis illud Proverb. cap. XXVIII. *Qui feſtinat ad divitias, non erit inſons.* Ac, quod philoſophus aiebat, divitem, aut iniuſtum eſſe, aut iniuſti hæredem. Quod inter ea referendum, quæ vera ſunt ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον *. Divitias verò malè ijs utenti bonas dici non poſſe, etiam Comici hoc oſtendit †:

Quid relliqui eſt, quin habeat, quæ quidem in homine dicuntur bona?
Parenteis, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, divitias.
Atque hæc perinde ſunt, ut illius animus, qui ea poſſidet.
Qui uti ſcit, ei bona: illi, qui non utitur rectè, mala.

* *ut plurimum.*

† *Heautont. act. 1. ſc. 2.*

XXIV. QVOMODO AB EDVCATIONE, ET INSTITVTIONE, LAVDEMVR, AVT VITVPEREMVR.

ATQVE iſta de animi & fortunæ dotibus quodammodo ad omnem pertinent ętatem: nunc eam per partes conſideremus. Vbi primo ſe loco offert puerilis educatio: quæ ſi nihil memoriâ dignum contineat, rectiùs præteritur. Ab eâ pariter ac ortu, Æneam vituperat Dido ‡:

Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hircanæque admorunt ubera tigres.

‡ *4. Æn.*

Hanc excipit inſtitutio, in quâ, uti & recta educatione, quantum ſit momenti, egregiè docet Tullius initio tertij Tuſcul. Quæſt. Multum autem in eâ ad commendationem valet diſcendi cupiditas, quæ in puero atque adoleſcente eluxit. Nam, juxta Græcorum proverbium, Θεοὶ τ' ἀγαθὰ τοῖς πόνοις πωλοῦσι *. Atque, ut aquileges credunt aquas ſubeſſe, ubi conſpexerint vaporem mane attolli: ita ex prævio illo ſtudiorum ardore, non immeritò ſpes concipitur de luculentæ doctrinæ, ac maximarum virtutum ſcaturigine.

** Dij laboribus bona divendunt.*

Pręterea videndũ, quibus quis ſit ſtudijs inſtructus. Vt quod Muſas Gratiis miſcuerit, quam ἡδίστην συζυγίαν † dixere veteres: quodq; cum ſapientiæ ſtudiis Eloquentiam junxerit, planè ad mentem eorum, qui, ut ſignificarent Mercurii ac Palladis ſtudia conjungi oportere, effinxere olim Hermathenam.

† ſuaviſſimam conjunctionem.

Adhæc multum ad laudem valet, quibus quis doctoribus ac ductoribus profecerit. Vt ſi in Grammaticis præceptorem habuerit Cæſellium, aut Verrium, aut Epicadium, aut Niſum: quos, ob inſignem literaturæ peritiam, Arnobius junxit primo adverſus gentes. Aut ſi in philoſophia audierit Platona, vel Ariſtotelem, vel Zenonẽ. Atque ita in alijs. Maioriſque ingenij argumentum erit, quòd quis fuerit αὐτοδίδακτος ‡.

‡ à ſe ipſo edoctus.

In vituperatione autem, ſiquis malis ſit uſus magiſtris, dicemus, quod de Corace & Tyſia jactatum olim fuit, κακοῦ * κόρακος κακὸν ᾠόν. Ita Piſonem vituperat Cicero: *Habet autem magiſtros, non ex iſtis ineptis, qui dies totos de officio ac virtute diſſerunt; qui ad laborem, induſtriam, ad pericula propria ſubeunda adhortantur: ſed eos, qui diſputant, horam nullam vacuam voluptate eſſe debere; in omni parte corporis ſemper oportere aliquod gaudium delectationemq́ verſari.* Catonem quoque idem orat. pro Muræna vituperat à philoſophiâ Stoicâ: *Acceſſit his doctrina non moderata, nec mitis; ſed, vt mihi videtur, paullò aſperior ac durior* &c. Sin boni obtigerint præceptores: tantam fuiſſe pravitatem naturæ contendemus, ut ea vim exſuperârit inſtitutionis. Ita Cicero †, poſtquam de improbitate Q. Ciceronis, fratris filij, conqueſtus eſſet, hæc ſubiungit: *Sed nulla noſtra culpa eſt. natura metuenda eſt. hac Curionem, hac Hortenſij filium, non patrum culpa, corrupit.*

** mali corvi malum ovum.*

† epiſt. 4. lib. 10 ad Att.

XXV. VIRILEM ÆTATEM A VARIIS LAVDARI, PRÆCIPVE A NVMINIS REVERENTIA, ET REBVS SOLIVS VIRTVTIS AMORE GESTIS; MAXIME AVTEM, SIQVIS IN EAM SPEM NON FVERIT EDVCATVS.

HINC exponenda, quæ ad ſtatam ætatem pertinent; uti vitæ genus ac conditio: ubi & referendum, quid quiſque ſenſerit, dixerit; domi, foris; toga, ſago: quæ item præmia ſit conſecutus.

Imprimis autē, tum in adoleſcentiâ, tum in ἀκμῇ *, ac univerſo vitæ ſpatio, videndum, utrùm quis religens fuerit, Deumq; metuens, an (ex veterum loquendi modo) religioſus †, ſive Deum timens, h.e. ſuperſtitioſus; an, quod multis partibus deterius, religionis contemptor, καὶ ἄθεος.

* *ſtatâ ætate.*
† *Gell. lib. 4. cap. 9 & Varro apud Auguſt. lib. 6. de Civitate Dei.*

Præcipuè etiam laudem merentur, quæ ſuſcepta ſunt non habitâ ratione emolumenti proprij, ſed honeſtatis: cuiuſmodi eſt, quòd Achilles maluit ſe morti ante oculos poſitæ obijcere, (ſiquidem ei prædictum fuerat, moriturum, ſi in bellum proficiſceretur) quàm Patroclum, amicum ſuum, inultum relinquere. Hinc M. Antonius apud Cic. ſecundo de Orat. *Graviſſima*, inquit, *laus habetur eorum factorum, quæ ſuſcepta videntur à viris fortibus, ſine emolumento ac præmio: quæ verò & cum periculo ipſorum, hæc habent uberrimam copiam ad laudandum.*

Multùm quoque ad admirationem facit, ſi aliquid præclarè fiat ab ijs, qui non ſint in iſtiuſmodi ſpem educati. Theon in Progymnaſmatis *: Ἄξιον δὲ ἄγασθαι, καὶ τὸ ἐκ βαναύσου τέχνης, ἢ πονηρᾶς τύχης, ἀγαθόν δυνηθέντα τὶ ἐργάσασθαι· ὁποῖον λέγουσιν, Ἥρωνα μὲν τὸν σκυλοτόμον, Λεόντιον δὲ τὴν ἑταίραν, φιλοσοφῆσαι. *Eſt verò admiratione dignum, ſiquis opificio manuario, aut deteriore fortunâ progreſſus, aliquid præclari operetur: uti perhibent de Herone ſutore, & Leontio meretrice ad philoſophiam animum applicante.* Leontij huius, Epicuri amicæ, meminit & Plutarchus, libello, An rectè dictum ſit, latenter eſſe vivendum; item M. Tullius lib. 1. de Nat. Deor. *Iſtiſne*, inquit, *fidentes ſomniis, non modo Epicurus, & Metrodorus, & Hermachus, contra Pythagoram, Platonem, Empedoclemq; dixerunt: ſed meretricula etiam Leontium contra Theophraſtum ſcribere auſa ſit, ſcito quidem illa ſermone, & Attico.* Itidem P. Alfenus Varus Cremonæ, ubi & natus, diu ſutrinam † exercuit: tandem, clauſâ tabernâ, ſe Romam contulit, & Servio Sulpicio ‡ præceptore uſus, tantum in iuris profecit ſcientiâ, ut ob eius cognitionem

* *cap. de laudatione.*
† *Horat. lib. lib. 1. ſat. 3. & ibi Acro.*
‡ *Acro ibidem, & Pōponius Tit. de Origine Iuris.*

tionem ad conſulatum ſit evectus : eſtque hic is ipſe, cuius Conjectaneorum librum ſecundum, Digeſtorum autem quartum & trigeſimum, citat Gellius lib. vi. cap. v. Primiſlaus, tertius Bohemorum dux, ab aratro vocatus eſt ad gubernandum Bohemiam: de quo vide Æneam Sylvium de Bohem. origine cap. vi. Piaſtus item, cùm primò agelli cultu ac mellificio vitam ſuſtentâſſet, pòſt factus eſt rex Poloniæ: quâ de re Martinus Cromerus lib. ii. de origine & rebus geſtis Polonorum, & Ioannes Herburtus Hiſtoriæ Polonicæ lib. i. cap. xii.

XXVI. MAGNAM ETIAM AD CELEBRANDUM ALIQUEM VIM HABERE, SIQUEM HOSTES IPSI LAUDARE COGANTUR.

EST præterea maximè illuſtris virtus, quam extollunt illi, quibuſcum nobis bellum aut inimicitiæ fuerint. Ita enim naturâ comparatum eſt, ut eorum, quibus malè volumus, res præclarè geſtas, vel eamus depreſſum, vel ſilentio tegamus. Hinc ſapientiſſimus Neſtor ait apud Naſonem xii. Met. fab. vi.

-----Quod mallem poſſe negare.
Sed neque Deiphobum, nec Polydamanta, nec ipſum
Hectora laudamus. Quis enim laudaverit hoſtem?

Quare multò maxima eſſe oportet, quæ hoſtes ipſi efferre laudibus cogantur. Hinc Horatius od. iv. lib. iv. quò Romanorum virtutem egregiam eſſe oſtendat, Hannibalem eam commendantē inducit. Multum quoque ad laudem Bulidis & Sperchidis facit, quòd tantopere eorum virtutem admiraretur Xerxes, ut propterea, cùm occidere poſſet, pepercerit: quemadmodum Lucianus refert in encomio Demoſthenis. Atque inibi legas, quàm præclarè de hoſte ſuo, Demoſthene, ſenſerit Antipater. Nempe, quod ibidem ait, τὰ καλὰ ϗ ϖαρ' ἐχθροῖς καλὰ, ϗ τὸ τῆς ἀρετῆς ϖανταχοῦ τίμιον: *Honeſta etiam apud hoſtes ducuntur honeſta, ac virtus ubique honore digna cenſetur.* Adi & Victorium lib. xxvi. Var. Lect. xi.

XXVII. DE GENERALI LAUDATIONIS PRÆCEPTO, EAS PRÆCIPUE LAUDES CONSECTANDI, QUÆ CUIUSQUE PROPRIÆ SINT.

ILLUD verò non jam virilem modò ætatem, ſed quodammodo omnem vitam reſpicit, ac propterea etiam in amplificationis doctrina univerſè aliquid de eo monitum nobis. Nempe, planè perſpecta eſſe debere Oratori propria illius, de quo agitur. Nam, ut inquit Ariſtoteles lib. II. Rhet. quomodo Athenienſes laudabimus, ſi lateat nos prœlium navale ad Salaminem, aut pugna in Marathone, aut quæ pro Heraclidis geſta ſunt, aliaque id genus? Idem inibi præclarè monet, propria præferenda eſſe communibus, eoque Achillem non tam laudari debere, quòd homo ſit, quòd ex ſemideis ortus, quòd ad Ilium militaverit; quæ ei cum Diomede, ac pluribus alijs, erant communia: quàm quòd interemerit Hectorem, Troianorum fortiſſimum, & Cygnum, Neptuni filium, qui, cùm vulnerari non poſſet, impediebat, quò minùs Græcorum quiſquam è navibus deſcenderet; quòd item nemo eo iunior ad Ilium profectus eſt; quodq́ue non, ut Helenæ proci, iurisiurandi religione à Tyndaro obſtrictus, ſed, nullâ adactus neceſſitate, ſummis belli Troiani periculis ſe involverit. Quæ ſanè laus longè eſt maior, quàm Helenes procorum: quandoquidem, ut egregiè ait Tertullianus lib. I. ad uxorem cap. III. *Quod neceſſitas præſtat, depreciat ipſa.* Ovidius quoque, in laudando Peleo, ita communi laudi ſubijcit propriam, ut hanc præferat priori. Sic enim ille XI. Met. fab. VI:

-----Nam conjuge Peleus
Clarus erat Divâ: nec avi magis ille ſuperbit
Nomine, quàm ſoceri. Siquidem Iovis eſſe nepotem,
Contigit haut uni; conjux Dea contigit uni.

XXVIII. DE RHETORVM PRÆCEPTO, QVO IN LAVDANDO IVBENT VITIVM INCRVSTARE SPECIE PROXIMÆ VIRTVTIS.

CÆTERVM monent non pauci, debere nos, in omni vitæ laudatione, vitia vicinis virtutibus elevare, ὕβριν (ut inquit Plato lib. VIII. de Repub.) παίδευσιν καλοῦντες, ἀναρχίαν δὲ ἐλευθερίαν, ἀσωτίαν μεγαλοπρέπειαν, ἀναιδίαν δὲ ἀνδρίαν ‡. Eâque in re exemplo nobis ſunt parentes, qui liberorum ſuorum; & amatores, qui amicarum vitia, iſto modo extenuant: quâ de re Horat. Sat. III. lib. II. Lucret. lib. IV. Idem amoris præcipit magiſter lib. II. de arte:

Sit gracilis, macie quæ malè viſa † ſuâ eſt.
Dic agilem, quæcunque brevis; quæ turgida, plenam.

Sed, ſive Alcibiades, ut vult Plutarchus, huius præcepti autor fuit: ſive multò ante, atque adeò ſtatim poſt natos homines, vanitate

‡ *contumeliam inſtitutionē vocantes: ſolutam licentiam, libertatem: prodigalitatem itē magnificentiam: impudentiamq́ue ſtrenuitatem.*

† *Pro* viſa *aut* viva *leg. cum Duza, aut* niſa *cum Guilielmio.* Viſa *tamē retinet Giffanius indice Lucretiano in* Geminus.

tate pravæ naturæ magiſtrâ, res ea in uſu fuit: iure profectò hoc nomine conqueritur M. Cato apud Salluſtium *; *Iam pridem*, inquit, *nos vera rerum vocabula amiſimus.* Negamus igitur id Oratoris eſſe, quem non modò bonum civem, ſed virum etiam bonum eſſe volumus. Et hæc de ijs, quæ vitam ſpectant.

* *in Catilin.*

XXIX. DE LAVDATIONE AB IIS, QVÆ IN MORTE, VEL PAVLLO ANTE, AVT MOX AB OBITV, ACCIDERVNT.

SVPEREST TEMPVS VLTIMVM, cuius non philoſophi modò, ſed Chriſtiani quoque, imprimis habendam eſſe rationem docent. Ambroſius de bono mortis cap. III. *Ante mortem nulla eſt perfecta laudatio. Neque quiſquam in hac vita poteſt definito præconio prædicari, cùm poſteriora eius incerta ſint.*

Hoc in tempore conſideranda mors ipſa, & quæ circa mortem, h. e. vel paullò antè, vel poſt eam, contigerunt. Itaque hic primò videndum ætatis ſpacium, & quæ quis dixerit, cùm in ultimis eſſet; ſuâne quis morte defunctus ſit, atque utrùm lentâ obierit morte, qualis exoptatur à vulgo; an ſubitâ, quam, ut mitiorem, præferebat Iulius Cæſar, teſte Tranquillo; itemque Philippns Macedoniæ Rex, utſcribit Oroſius lib. III. cap. IV. Genus profectò mortis plurimùm ad laudem, aut vituperationem facit. Nam, uti hodie, ita olim etiam, honeſtum cenſebant, gladio perire; inhoneſtum, laqueo. Certè Homero quoque *pura mors* eorum vocatur, qui enſe occiduntur. Euſtath. in Odyſſ. X *: καθαρὸς θάνατος ὁ διὰ ξίφους· μιαρὸς δὲ ὁ ἀγχονιμαῖος. Atque eopſe modo Philo loquitur lib. de Mundo. Iccirco & ſolis illis, qui ſponte vitam laqueo finiſſent, iuſta non fiebant: nec in parentalibus eorum nomina ciebantur: ut auctor eſt Artemidorus lib. I. cap. V. Tales quoque abijciebantur inſepulti: prout ex pontificalibus libris refert Servius ad illud XII. Æn. *Et nodum informis leti trabe nectit ab alta.* Vbi & hoc Varronis citat: *Suſpendioſis, quibus iuſta fieri ius non ſit, ſuſpenſis oſcillis, veluti per imitationem mortis, parentari.*

Etiam ſi aliquis indignâ, aut non vulgari morte ſublatus fuerit, adferri poterunt ſimiles præſtantium virorum obitus. Vt trium tragicorum mortes: è quibus Euripides canum morſibus laniatus †: Æſchylus teſtudine è ſublimi ab aquila in caput iactâ exſtinctus ‡: Sophocles uvæ acino ſtrangulatus, etſi de hoc aliter Valerius. * Sed

Sotadem

* *pag.* 1934

† *Valer. lib.* 9. *cap.* 12. *Gell. lib.* 15. *c.* 20. *Suidas*, in Euripides, *Diogenianus proverbio*, Promeri canes.

‡ *Ariſtophanes in Ranis, Valerius ibidē, Plinius lib.* 10. *cap.* 3.

* *lib.* 9. *cap.* 12.

Sotadem poëtam ſequor, & Lucianum in Macrobijs. Vbi & Polybium hiſtoricum lapſu ex equo mortuum, auctor eſt. Alexinus is, qui, cùm mirè foret φιλόνεικος *, propterea dictus eſt Ἐλεγξῖνος †, in Alpheo natans ab arundine eſt ſauciatus, ac tantillo ex vulnere obijt: ut eſt apud Heſychium Illuſtrem. Qui & Philemona Syracuſanum, & Philiſtiona Nicæenſem, riſu diſceſſiſſe, narrat. Aliorum etiam non vulgares mortes ſuggeret Valerius lib. IX. cap. XII. & Ibis Ovidiana.

** contentioſus.*
† q. d. argutator.

Commendatur & interdum mortis cauſſa: ut quòd Socrates pro veritate mortem æquo animo tulerit. Vel quòd aliquis pro libertate occubuerit:

Τεθνάμεναι ‡ γὰρ καλὸν ἐπὶ προμάχοισι πεσόντα
Ἄνδρ' ἀγαθὸν περὶ ᾗ πατρίδι μαρνάμενον:

ut ait Tyrtæus, qui *mares animos Verſibus exacuit*, ut Horatius inquit. Ac ſimiliter Pindarus Iſthm. od. VII. Ἴσω γὰρ σαφὲς ὅς τις ἐν ταύτᾳ νεφέλᾳ χάλαζαν αἵματος πρὸς φίλας πάτρας ἀμύνεται, λοιγὸν ἀμύνων ἐναντίῳ στρατῷ ἀστῶν, γενεᾷ μέγιστον κλέος αὔξων ζώων τ' ἀπὸ καὶ θανών. *Sciat enim certò, quiſquis in hac nube grandinem ſanguinis à chara patria propulſat, exitium à civibus adverſario exercitu depellens, ſtirpi ſe maximam accumulare gloriam, & dum vivet, & poſtquam obierit.* Hinc Lycurgus prohibuit quicquam defunctorum monumentis inſcribi, præterquam eorum, qui in bello cecidiſſent: ut eſt apud Plutarchũ in vita eius. Tertulliani quoque eſt lib. de Fuga in perſecut. cap. x. *Pulchrior eſt miles in pugna amiſſus, quàm in fuga ſalvus.* Et quis bonus aliter unquam putavit? Nempe, ut Tullius primo de Off. ait, *omnes omnium caritates patria complexa eſt: prò qua quis bonus dubitet mortem oppetere?*

‡ Pulchrum enim virum fortem inter eos, qui in prima acie ſtant, pro patria pugnantem & cadentem mori.

Præterea adferenda, quæ morte obitâ contigerunt; quò refer illa Mopſi apud Maronem:

Non ulli paſtos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina; ulla † neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.

† Sic libb. vett. cuiuſmodi hiatus Maroni haut infrequens.

Commemoranda hic pompa funebris, & imprimis iactura, ac querela, & dolor bonorum, hominumque omnium iudicium. De iudicijs tamen, interdum neque ea poſt obitum factis reſpondent; ut præcipuè fit in ingeniorum monumentis. Multi enim cum Menandro * iuſtiora poſterorum, quam ſuæ ætatis, iudicia, ſunt conſecuti; ut iure optimo dixerit Dionyſius Halicarnaſſenſis † πάντα βασανίζειν φθόνον καὶ χρόνον ‡. Vide Martial. lib. v. epigr. x.

** Fabius lib. 3. cap. 7.*
† lib. περὶ συνθέσ. ὀνομάτ.
‡ tempus, & invidiã eſſe omniũ rerum indices.

Querelæ ſubijcienda conſolatio. Ea petitur, tum à defunctis ipſis, ut à felicitate ſummâ, quæ illis obtigit: tum ab ijs, qui ſuperſtites ſunt; ut ſi dicas, damnum ſarciri poſſe virtute ſucceſſoris. Ita B. Ambroſius in funere Theodoſij: *Ergo*, inquit, *tantus Imperator receſſit à nobis, ſed non totus receſſit. Reliquit enim liberos ſuos, in quibus eum debemus agnoſcere, & in quibus cernimus, & tenemus.* Intelligit autem Honorium, & Arcadium, qui patri in imperio ſucceſſere.

XXX. A QVO PETI DEBEAT RATIO CELEBRANDI PRINCIPIS. ITEM MODVS VITVPERANDÆ PERSONÆ.

ATQVE ex his quidem homines promiſcuè laudandi ratio cognoſci poteſt. Sed quia non eadem ubiq; ratio eſt celebrandi principis, ac civis: eò operæ eſt, ſpeciatim etiam conſiderare rationem extollendi regis. Hoc verò artificium fuſiſſimè exponit Menander Rhetor lib. II. cap. I. & II. & parte capitis IV. Hunc adi. Nam quid attinet omnia exſcribi? præſertim cùm ſuavius ſapiant fontes antiqui, quàm rivi noſtri.

Fortaſſe aliquis deſideret, ut ſeorſum ſaltem exponamus, quâ ratione perſonarum vituperatio inſtitui poſſit. Nam plurimùm ea tantùm adtulimus, quæ ad ſolam laudationem pertinent. Sed cùm, ut ſcribit Philoſophus, par ſit contrariorum ratio; ſanè qui laudandi rationem cognitam habebit, facilè vituperandi modum noverit; ut in quo omnia hæc invertere oporteat. Vnum tantùm, & alterum, eos monitos velim, quibus fortaſſe ætas nondum ſatis iudicium firmavit. Prius eſt, quòd uti ad laudem alicuius referimus non modò, quòd his vel illis bonis ſit ornatus; ſed etiam quòd certis vitijs non laboret: ſic vituperari quoque aliquem, non modò quòd ei mala adſint; ſed etiam quòd illi bona deſint: ut ſi alicui probro vertamus, quòd ſit ineruditus, ac moriturus ſit inglorius. Ita Cicero orat. pro Flacco ridet in Heraclide Temnite, quòd cùm iam ſenex ſit, nunquam tamen in patriâ conſequi potuerit honores cuivis conceſſos. Alterum eſt tale, quòd uti in laudationibus haut imitandi ſunt Rhetores illi, qui (ut de Cicerone, beneficia à Cn. Plancio in ſe collata amplificante, dicebant adverſarij) arcem è cloacâ faciunt, aut lapidem è ſepulchro venerantur pro Deo: ita, ac multò quidem magis, in vituperationibus devitandam eſſe oris duritiem, & caninam eloquentiam; contrà quàm ſolemne eſt nonnullis, cæteroquin inſignibus viris, qui nunquam ſunt diſertiores, quàm ſi alijs liceat maledicere: imò morituri ſibi videntur, niſi crebrò evomant malignitatis & invidiæ virus, non dico in ſemidoctos, & parùm probos; ſed non minùs ipſis eruditos, & magis candidos. Qualium exemplum in cæteris potiùs imitari juventus debet, quàm in fœdo hoc animi vitio, quod tanto eſt conſpectius, quanto ipſi ſunt maiores. Sed his tamen, quia egregiè alioqui de ſtudijs merentur, faciliùs ignoſcimus, quàm novitijs quibuſdam Sophiſtis, quos videre eſt ludibrioſa & turpia multa, quæ per febrim ſomniarunt, orationibus ac libris integris in Ariſtotelē, Tullium, Fabium, ingerere, & diſciplinas integras, ut facultatem Oratoriam, Metaphyſicam, aliaſque, quas ſæpe ne quidem, quod dicitur, tanquam ab alno deſpectarint, adlatrare ac γεφυρίζειν ‡; denique non ambiguè modò prolata, ſed etiam optima optimè ab optimis quibuſque veterum dicta, ſublato aſpernari ſupercilio; ita ut, contrà quàm Neſtori, felle ijs amarior ex ore fluat oratio. Verùm Plauti illud cogitabimus è Patruo ſive Pœnulo †

*Iſthic * eſt theſaurus ſtultis in linguâ ſitus,*
Ut quæſtui habeant, malè loqui melioribus.

‡ *Quaſi è ponte ſcommatibus petere.*

† *Act. 3. Sc. Iam iſtuc ego.*

* *Metrum exigit* iſti: *atque ita legit Marſilius, præfat. comment. in Amphitr. Martial.* Iſti *pro* iſtic *antiquè, ut* illi *pro* illic *frequens Plauto Terentioque.*

XXXI. ADFERVNTVR EXEMPLA VETERVM ORATORVM, AD QVORVM IMITATIONEM INSTITVI POSSIT LAVDATIO PERSONÆ.

ETSI verò, quæcunque hactenus de laudatione perſonarum diximus, multùm juvant eum, qui rhetoricari ſeriò volet: non tamen ita ſtultè ſapiendum, ut in iſtis ſubſiſtamus. Adeundi enim Oratores veteres: atq; ad horum exemplum aliquid effingendum.

Exemplorum iſtiuſmodi duo ſunt genera, pro duplici laudis tractatione. Nam, ut rectè eam dividit Aphthonius, vel communiter laudamus, vel ſingulatim. Communiter quidem, ut cùm gentem, aut totam celebramus familiam. Ita Athenienſium laudes complectitur Iſocrates in Panathenaico ſuo: quem quarto & nonageſimo ætatis ſuæ anno ſcripſit; quinquennio nempe ante mortem. Singulatim autem extollimus, cùm unum è gente, vel familia, ſumimus ornandum. Ita Epicratem laudat Demoſthenes λόγῳ ἐρωτικῷ: quāquam orationem eam huic oratori abjudicet Photius, utpote languidiorem. Demoſthenis encomium eſt apud Lucianum. Socratis laudem vide apud Dionem orat. LIV. quæ de Socrate inſcribitur,

& ſequenti, quâ Socratem cum Homero comparat. Macedones quoſdam laudat Lucianus in Scytha ſeu hoſpite. Ariſtidis oratio exſtat in Aſclepiadas, qua Podalirium ac Machaonem extollit. In Libanij progymnaſmatis habemus laudationem Vlyſſis, Achillis, Diomedis, Demoſthenis. In Aphthonii progymnaſmatis commendatio eſt Thucydidis. Syneſius Anyſij elogiũ ſcripſit, cum adverſus hoſtes rem bene geſſiſſet. Idem primori oratione ad Pæonium prædicat eum, quòd philoſophiam, & militarem ſcientiam, conjunxerit. Oratio † verò Dionis περὶ κάλλους, à qua adoleſcentem tantopere celebrat, non tam videtur ἐγκωμιαστικὴ, quàm διασυρτικὴ τοῦ βίου: ut nempe reprehendat ſui ſeculi mores corruptos, quibus tanti ab improbis forma fiebat in ephebis. Nempe hoc longè veriſimilius eſt, partim quia philoſopho eſt dignius, qui ſeculi ſui mores caſtigare ſolet: partim quia Dio ſolet imitari τοὺς λόγους Σωκρατικοὺς, ut non cuivis perſpicuum ſit, quorſum ſpectet.

† orat. de pulchritudine.

Quod ſi particulatim exempla eorum noſſe voles, qui viros principes celebrarint: divinum adi panegyricum Plinij, item panegyricos Claudij Mamertini, Nazarij, Eumenij, Latini Pacati, atque aliorum, qui conjungi illis ſolent. Luculenta etiam eſt Themiſtij oratio ad Conſtantium Auguſtum, quâ gratias agit pro eo, quòd ab Imperatore eſſet laudatus, & par pari redhoſtiens, viciſſim Imperatorem ſummopere extollit. Eius initium, Ἀϛ᾽ ἂν ὑμῖν. Eſt & altera illius oratio, quâ gratulatur Imperatori, eumque magnificè evehit. Incipit ea, Αἰγύπτιοι. Idem orationem recitavit in laudem Ioviani Imp. Initium eſt, Βασιλεῦ. Idem aliâ oratione Valentem à fortitudine & clementia mirè prædicat. Orditur eam hoc pacto, Οἶμαι σε θαυμάζειν.

Quod ſi etiam exemplum petimus argumenti παραδόξου, ἢ ἀδόξου, ſuppeditabit hoc Iſocrates in laudatione Buſiridis, & Libanius commendatione Therſitæ, quæ in Progymnaſmatis eius exſtat.

Et hi quidem viros laudarunt. Sunt & qui feminas celebrent. Vti Iſocrates Helenam, ex qua oratione partem eam, quæ de pulchritudine eſt, Lucianus peculiari imitatur opere. Etiam Dio Chryſoſtomus Chryſeidem ornat oratione illâ, quæ nomine eius inſcripta eſt, & numero nunc eſt LXI. olim verò erat XLIV. ut ex Photio conſtat.

Quod ſi comparatio ſit ineunda, multum juvabunt vitæ Græcorum & Romanorum, quas παραλλήλους inſtituit Plutarchus.

Atque ex his vituperandi quoque ratio cognoſcitur. Interim &

propria eius exempla ſi voles, adi Iſocratis orationem contra Sophiſtas. Etiam Achillem, Hectorem, Philippum, Æſchinem, vituperat Libanius in Progymnaſmatis. Philippum Amyntidam, ſive Magnum, exagitat Aphthonius. Etiam vituperationē ſui, ſed εἰρωνικῶ, Iulianus reliquit libro eo, qui μισοπώγων, ἢ Ἀντιοχικὸς, inſcribitur.

XXXII. MODVS AD INSTAR PERSONÆ LAVDANDI MVTA ANIMANTIA, TVM VNIVERSE, TVM SINGVLATIM.

EX ijs, quæ de laudatione & vituperatione perſonarum fusè adeo hactenus diximus, haut difficilis eſt coniectatio de ijs, quæ *quaſi perſonæ* ſunt: uti muta animantia, quæ perſonarum inſtar tractari poſſe, equi exemplo è Marone commonſtrabo. Nam Æneæ quidem equum hoc pacto celebrat à natalibus:

* 7. Æn. ---*geminoſq; * jugales*
Semine ab æthereo, ſpirantes naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos dædala Circe
Suppoſitâ de matre nothos furata creavit.

A corporis dotibus equum laudat Aſcanij:

† 5. Æn. ----*quem † Thracius albis*
Portat equus bicolor maculis, veſtigia primi
Alba pedis, frontemq; oſtentans arduus albam.

A colore quoque, ſimulque à celeritate, idem ὑπερβολικῶς extollit equos Turni:

‡ Æn. 12. *Pilumno ‡ quos ipſa decus dedit Orithya,*
Qui candore nives anteirent; curſibus auras.

At fortitudinem, ac felicitatem, tribuit equo Mezentij, cùm ait:

* 10. Æn. ----*Hoc * decus illi,*
Hoc ſolamen erat; bellis hoc victor abibat
Omnibus.

Fidelitatem quoque agnoſcit in equo Pallantis; ut quem in domini funere mœrentem inducat:

† 11. Æn. *Poſt † bellator equus, poſitis inſignibus, Æthon*
It lachrymans, guttiſq; humectat grandibus ora.

Quamquam in hoc parum cum philoſophis conſentiat, qui ſolum animalium hominem flere docent: cuius rei cauſſam, & olim attulere veteres, & è junioribus Maioragius exponit in epiſtolicis quæſt. XVIII.

Ex his liquet, quo pacto laudari poſſit Bucephalus, de quo multa adeò apud hiſtoricos leguntur.

Par propemodum ratio eſt, ſi γενικῶς ‡ de muto animanti inſtituenda ſit tractatio. Tantùm hoc diſcriminis eſt, quòd tum ſolùm locum habent; quæ universè eorum ſpectant naturam. At cum ſingularia laudantur, ea imprimis referenda ſunt, quæ aut unius ſunt individui propria, aut ſanè cum paucis communia: parcè verò admiſcentur, quæ ſunt totius ſpeciei: cuiuſmodi peti poſſunt, ex Ariſtotele, Plinio, Æliano, atque alijs, qui hanc Spartam exornarunt.

‡ *Generatim.*

Vt planiora hæc fiant, rationem adferam laudandi apem: quod fit ab ortu, corporis atque animæ dotibus, utilitate: ut vel hinc liqueat, penè eodem modo laudari, quo homines.

Ad ortum pertinet, quòd non illas libido progeneret; ſed ex melle viviſcant. Solæ enim Venerem neſciunt; ſed animal laborioſum ex opere ſuo naſcitur.

Deinde ſpectatur dædala naturæ fabrica, quâ in parvo adeò corpuſculo membra omnia ita affabrè diſtinguuntur: item pulchritudo, robur, agilitas.

Hinc juvat conſiderare ſimulachra prudentiæ, iuſtitię, temperantiæ, fortitudinis, & aliarũ virtutum. Nam Rempublicam habent, & domos. Tempeſtates pręvident, nec dubio ſe cælo committunt; neq; in diem vivunt; ſed victum in hiemẽ reponunt: nec fas ducunt, delibare aliquid de congeſto melle, priuſquã plenis horreis fuerint ſecuræ: pro rege ſuo totis caſtris pugnant, & honeſtam mortẽ oppetunt.

Adhæc, quia mel ſuppeditant, & ceram, ſumma ex ijs utilitas ad homines redundat. Imò non tantùm uſui noſtro inſerviunt, ſed etiam deliciis.

Vide fuſiùs iſta tractantem Quinctilianum declamat. XIII. quâ pauper diviti intendit litem damni iniuriâ dati, ob apes ſuas veneno interfectas.

Nec deſunt ſimilia apud alios exempla. Muſcæ encomium, ut dixi, Lucianus mirâ edolavit venuſtate. Bovis laudatio eſt apud Libanium in progymnaſmatis: ubi hiſtorico eam ſtylo tractat. Equum paucis laudat Hierocles præfatione ſecundi Hippiatricôn. E junioribus, elephanti & canis laudem ſcripſit Lipſius in epiſtolis: aſini Paſſeratius præfatione in Aſinariam Plautinam, & alij aliorum.

Atque huiuſmodi laudatio abſolutè ab ijs inſtituitur. Comparatæ laudationis, in hoc genere, exemplum præbet Grylli diſputatio apud Plutarchum, quâ ferinam vitam præfert humanæ.

XXXIII. LAVDARI ETIAM RATIONIS EXPERTIA, QVIA NVMINI ALICVI FVERINT SACRATA, ET ALIIS ID GENVS ARGVMENTIS.

CÆTERVM, ſive abſoluta, ſive comparata laudatio ſit, ad communia, ſeu generis totius laudes, etiam refer, quòd mutum animal huic vel illi Deo Deæve conſecratum eſſet: quod ipſum in magna laudis parte à nationibus ponebatur. Ita Iovi ſacra erat aquila: Saturno, ſaurix ‡: Apollini gryphes, cygnus, corvus, delphinus †: Marti equus, accipiter, picus, vultur: Soli phœnix: Baccho lynx, tigris, pica: Mercurio larus, & boax * piſcis: Æſculapio gallus, & draco: Diti capra: Laribus canis.

Par ratio Dearum. Nam Iunoni dicata erant pavo, ſtruthiocamelus, ciconia ‡: itē agna, quæ propterea ei mactabatur: Cereri grus †: & ſerpentes alati, ut ſine alis Æſculapio: Palladi noctua, & κρὲξ *: Veneri columba, & ardea; item concha, & phaleris ‡ piſcis: Lunæ bos: Hecate trigle, & mænis †: Iſidi anſer, uti & vitula, eâdem cauſsâ, ob quam ſtatua * eius erat βουκέρων ‡.

Quædam & pluribus Dijs ſacrabantur. Vt lupus Apollini, & Marti: gallus Soli, Minervæ, Marti, & Æſculapio: corvus Apollini, & Herculi: draco Minervæ, & Æſculapio: Cybellæ leo, ac Vulcano etiam ob vim igneam: mullus * Dianæ, ac Hecatæ.

Nec in his par ratio omnium gentium. Nam Marti apud Romanos equus ſacer erat, ut auctor eſt Feſtus †, itemq; apud Myſios, ut è Floro cognoſcimus. At apud Perſas, & Maſſagetas, dicatus erat Soli: quibus iccirco ab ijs mactabatur: ut è Xenophonte ‡, Pauſania †, Strabone *, & alijs, conſtat. Similem diverſitatem arguit, quòd ex Apollodoro refert Arnobius lib. IV, *Marti canes ab Caribus, ab Scythis aſinos immolari.*

Affine iſtis, quòd Dij, Typhoëa metuentes, variorum ſe animantium figuris cælarint. Nam, ut ait Naſo lib. v. Met. fab. v.

Delius in corvo, proles Semeleia capro,
Fele ſoror Phœbi, niveâ Saturnia vaccâ,
Piſce Venus latuit, Cyllenius ibidis alis.

Etiam, quàm animantia dijs ſint grata, colligebant ex ominibus, atque auſpicijs, quæ ex ijs captabantur. Ac alia quidem felicis erant ominis universè; ut lupus à dextra occurrens pleno ore, aut aquila à dextra alis perſtrepens: alia certo hominum generi; quomodo

‡ *Mar. Victor. lib.* 1.
† *Martial. & nummus* XV *virum, ut ad Maniliū docuit Scaliger.*
* *Athen. lib.* 7.
‡ *Porphyr. lib.* 3. περὶ ἀποχῆς.
† *Idem inibi.*
* *Idem ibidem.*
‡ *Athen. lib.* 7.
† *Idem.*
* *Idem.*
‡ *Herodot.*
† *Cornuta.*
* *Athen. lib* 7.
† *in equus.*
* *lib.* 4. & 1. *Cyripæd.*
† *in Lacon.*
‡ *lib.* 11.

pelicanus fabris omen proſperum creditus adferre, quoniam Polytechnus, qui in pelicanum converſus fuit, ſecurim acceperat à Vulcano: ut eſt apud Antonium Liberalem fab. VI.

Dicere quoque liceat, quales fuerint, qui commutati fuere in beſtias. Ita celebrari poterit pietas Periphantis, qui in aquilam verſus: caſtitas Chelidonis (invita enim ſtuprata) quæ mutata in hirundinem. Cuius generis complura inter alios ſuggeret idem Liberalis, in Metamorphoſi ſua.

Oratori tamen nullus talium eſt uſus: Sophiſtis verò aliquis, Poëtis ſummus.

XXXIV. FICTAS ETIAM PERSONAS AD MOREM VERARVM A POETIS TRACTARI.

PORRO ſub ijs, quæ quaſi perſonæ ſunt, ac quodammodo earum inſtar tractantur, non ſolùm muta comprehenduntur animantia; verùm etiam fictæ perſonæ: uti apud Maronem fama, & ſomnus; invidia apud Ovidium. Sed enim, inquiunt, hæc *rerum* nomine intelliguntur, quod Ariſtoteli quartum, Tullio autem tertium erat diſtributionis membrum. Verùm levi haſtâ hos ſternimus. Nam diverſi ea ſunt ordinis pro diverſo tractandi modo. Ad tertium diviſionis membrum referri debent, ſi agatur de ijs ſecundùm id, quod accidentia ſunt; vel res inanimatæ. Sin conſiderentur non ſecundùm naturam ſuam, ſed tanquam perſonæ: iam alîus ordinis erunt. Exemplo rem illuſtrabo. Atlantis ὑπογραφὴ †, quæ apud Plinium exſtat lib. v. cap. I. tertij erit ordinis, ſi ſub formâ laudis tractetur. At primi ordinis eſt ea Atlantis deſcriptio, quæ apud Maronem eſt IV. Æn. quo loco ei non modò tribuit latera ardua, & verticem, quæ & monti & homini conveniunt (quamquam κατὰ πρότερον καὶ ὕστερον *, uti ſolet in ὁμωνύμοις ἀφ' ἑνὸς καὶ πρὸς ἓν †) verùm etiam caput. Aut ſi hoc quoque dictum videtur, quomodo legimus caput amnis, fontis, vitis, arboris, tigni: at illud planè inſolens eſt, quòd humeros quoque tribuit, mentum, ac barbam: quòd item ſenem appellat: quæ ferri non poterant, niſi eiuſdem fuiſſet nominis rex; ac Poëta utrumque deſcripſiſſet in uno. Ita enim ait:

† *deſcriptio.*

* *prius & poſterius*

† *æquivocis ab uno & ad unum.*

-----iamq; volans apicem, & latera ardua cernit
Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit:
Atlantis, cinctum aſſiduè cui nubibus atris
Piniferum caput, & vento pulſatur, & imbri:

Nix humeros infuſa tegit : tum flumina mento
Præcipitant ſenis, & glacie riget horrida barba.

Itidem Orionis ſidus, velut perſonam, elegantiſſimè deſcripſit Virgil. lib. x:

---quàm magnus Orion,
Cùm pedes incedit medij per maxima Nerei
Stagna, viam ſcindens, humero ſupereminet undas:
Aut ſummis referens annoſam montibus ornum,
Ingrediturq́; ſolo, & caput inter nubila condit.

Interim huiuſmodi, ἐκφράσεις ſive deſcriptiones veriùs ſunt, quàm laudationes : neque tam ad oratores pertinent, quàm poëtas.

XXXV. QVIBVS EX LOCIS, FACTVM ALIQVOD LAVDABILE ESSE, COMPROBETVR.

IN DEMONSTRATIONE FACTORVM conſiderandi ſunt duplices loci; quorum alij ad probandum, alij ad amplificandum conducunt. Probantur facta à legitimo, æquo, utili, difficili, glorioſo : quos ipſos locos in genere deliberativo commemoravimus. Nempe ijdem utrobiq; ſunt loci : quia, quibus quis rationibus antè adhortetur ad faciendum, ijſdem pòſt laudet factũ. Ariſt lib. 1. Rhet. * ἔχει ‡ γὰρ κοινὸν εἶδος ὁ ἔπαινος, καὶ αἱ συμβουλαί· ἃ γὰρ ἐν τῷ συμβουλεύειν ὑπόθοιο ἄν, ταῦτα μετατεθέντα τῇ λέξει, ἐγκώμια γίνεται. Quamobrem de ijs velle multis hoc loco ediſſertare, nihil aliud ſit, quàm cum facibus mero meridie obambulare in foro. Itaque tantummodo unum alterumq́; adferam exemplum. Prius eſto factum Lycurgi; qui, cùm temulentos aliquot conſpexiſſet nimio mero pugnantes, vineta incîdit; ut auctor eſt Plutarchus; atque etiam in veteri legitur epigrammate Philippi, quod eſt lib. 1. Ανθολογ. εἰς ἄμπελον.

* *cap. 32. ſive iuxta vulgatam diſtinct. 9.*

‡ *Habent autem communem formam laus & conſilia. Quæ enim conſulendo præciperes, eadem, ſi dictio immutetur, fiunt laudationes.*

Commendabitur verò hoc factum, partim ab honeſto, partim ab utili. Nam quid turpius, quàm adulteria, cædes, legum contemtus, ſeditiones? At iſta, & multa alia facinora, vites fructu ſuo cauſſare ſolent. Etiam miles, athleta, mercator, philoſophus, judex, & quivis alius, vino redditur ineptus muneri ſuo præſtando. Adhæc vinum corpus debilitat, & mentem reddit dementem. Quæ omnia, partim hiſtoricorum, partim poëtarum teſtimonijs, facilè comprobantur. Vide inter alia, Libanii προγύμνασμα, quod ψόγος ἀμπέλου † inſcribitur. At vituperandi hoc factum æquè facilis ratio erit: ubi locum habeant argumenta, quibus dignitas, atque utilitas vini,

† *vituperatio vitis.*

vini, commonſtratur, & uſus vini ab eius abuſu diſtinguitur.

Alterum exemplum eſto Catonis, mortem ſibi conſciſcentis, ne in manus veniret Cæſaris. Quod ſi laudare quis volet, tractanda erit theſis, an ullâ de cauſsâ aliquis ſe poſſit occidere. B. quidem Auguſtinus, & alij, eunt defenſum, vel excuſatū, Samſonis factum, ſeſe ruinâ domus ſepelientis. Ac è Chriſtianis quoq; feminæ, ne pudicitiam perderent, pręcipites ſe in aquas dederunt: quâ de re adeundus Euſebius Hiſt. Eccl. lib. VI. cap. XLI †. & lib. VIII. cap. XII ‡. item Ambroſius lib. III. de Virginibus. Alia etiam exempla beatarum martyrum adferunt, quæ in pyram ſponte inſiluerunt, vel beſtijs, aquis, gladijs, ſe objecerint: ut Theclæ, Iulittæ *, atque aliarum. Sed quia nunc de gentili Catone ſermo eſt nobis: intra gentiles potiùs me continebo. Empedocles, Cleanthes, Chryſippus, Zeno, Democritus, mortem ſibi conſcivere: ut etiam teſtis Lactantius lib. de falſa ſapientia cap. XVIII. Quibus adde Euphratem Philoſophum, quem Hadriani temporibus, hauſto veneno, perijſſe, ex Dione cognoſcimus: item Diodorum Epicureum, quem gulam ſibi præſcidiſſe, ſcribit Seneca cap. XIX. de vitâ beatâ. Quin inter Stoica fuit decreta, ſapientem ſibi, non modò poſſe aliquando mortem conſciſcere, ſed etiam debere; uti oſtendit Iuſtus Lipſius lib. III. Manuduct. ad Stoicam philoſoph. cap. XXII. Itaque nihil mirandum, ſi factum Catonis à Cicerone (qui tamen ipſe eo ſtomacho fuit, ut tyrannum ferret) miris prædicetur laudibus; quemadmodum & à pleriſque omnibus gentilibus; qui putarunt, viri fortis & magnanimi eſſe, malle ſibi afferre manum, quàm videre, libertatem peſſum deijci, & Remp. pro libidine nefariorum civium, improbè vexari.

† iuxta aliorū codd. diſtinctionē cap. 34.

‡ al. 24.

* Wicelius in Hagiologio. Sed aliter alij.

Attamen non modò illis, qui ſub Chriſti militant vexillo, ſed quoque τοῖς ἔξωθεν (ita ſeculi paganos, Græci appellant Theologi) factum hoc maiori iure diſpliceat. Siquidē viro forti rebus adverſis

Increſcunt animi; vireſcit vulnere virtus ‡.

Atque, ut ait Martialis *,

Rebus in anguſtis facile eſt contemnere vitam:
Fortiter ille facit, qui miſer eſſe poteſt.

‡ Furius, vetus Poëta.

* lib. 11. epigr. 57.

Solida profectò, non mercenaria fortitudo, cominus gaudet fortunæ ire obviam, eique vincula ac compedes injicit: neque quidquam magis eius repugnat naturæ, quàm ut vitam quis ſuam interimat, quia nequeat perferre infortunia. Scitè idem Martialis lib. II. epiſt. LXXX.

Hic, rogo, non furor eſt, ne moriare, mori?

Pro hac ſententia ſtare videntur Euripides in Herc. Fur. Ariſtoteles lib. III. Νικομαχείων, Galenus περὶ τῶν πεπονθότων τόπων. Similiaque apud Cæſarem legas, Lucanum, Curtium, Statium, Tacitum. Apud Romanos ipſos, ut ait Feſtus *, *carnificis loco habebatur, qui ſe vulneraſſet, vt moreretur.* Quid ijdem de illis ſtatuerint, qui laqueo finijſſent vitam, ſuperiùs dictum nobis. Maro ‡ etiam denegatum ijs ad ſuperos reditum ait,

----Qui ſibi letum
Inſontes peperere manu, lucemq; peroſi
Projecere animas.

* In epitome Paulli, voce Carnificis.

‡ 6. Æn.

Ac apud Tullium in Somnio Scipionis pręclarè dicitur, *Pijs omnibus retinendus eſt animus in cuſtodia corporis: nec injuſſu eius, à quo ille eſt datus, ex hominum vita migrandum eſt, ne munus humanum, aſſignatum à Deo, defugiſſe videamur.* Vide & Joſephum lib. III. excidij Hieroſolymitani, Lactantium lib. de falſa ſapientia cap. XVIII. Auguſtinum lib. I. de Civit. Dei cap. XIX. XX. & XXI. ac lib. III. de lib. arbit. cap. VII. VIII. IX. Mirum hac parte longè adeò à vero Stoicos receſſiſſe. Nec tamen minùs mirandum, ab Epicuro quoque inter dogmata poni †, τὸν σοφὸν καὶ πηρωθέντα τὰς ὄψεις μεθέξειν τοῦ βίου: *ſapientem etiam oculis orbatum manſurum in vitâ.* Nempe, ut ait Iphigenia apud Euripidem:

† Laërt.

Τὸ φῶς τόδ' ἀνθρώποισιν ἥδιστον βλέπειν·
Τὰ νέρθε δ' οὐδέν· μαίνεται δ' ὃς εὔχεται
Θανεῖν· κακῶς ζῆν κρεῖσσον, ἢ θανεῖν καλῶς.
Videre lucem hominibus eſt dulciſſimum:
Inferna minimè: deſipit, qui optat mori:
Præſtatq; vivere malè, quàm pulchrè mori.

Eſt & alia ratio, ob quam id Catonis factum meritò improbetur: quippe multis partibus id Reip. inutilius fuit; quia, etſi Cato libertatem ab hoſte defendere non potuit, Reſp. tamen qualemcunque poterat fructum capere è viris bonis, qui ita animum firmaſſent formaſſentque, ut oneri in miſerijs quibuſvis ferendo eſſent. Illuſtris pro hac re ſententia eſt apud Tacitum in vita Agricolæ: *Sciant, quibus moris illicita mirari, poſſe etiam ſub malis principibus magnos viros eſſe: obſequiumq; ac modeſtiam, ſi induſtria ac vigor adſint, eò laudis excedere, quò plerique per abrupta, ſed in nullum rei pòſt uſum, ambitioſâ morte inclaruerunt.* Quibus nihil meliùs veriuſque dici potuiſſet. Hactenus de modis probandi.

XXXVI. DE OCTO MODIS AMPLIFICANDI FACTA.

MODI facta amplificandi octo ab Ariſtotele * traduntur, Primus eſt, quòd quis *ſolus* geſſit. Vt quòd Horatius Cocles ſolus in ponte pugnârit contra Porſenę exercitum. Vel quia quis ſolus præmium ſit conſecutus. Vt quòd ſoli Tullio togato contigerit ſupplicatio, qui honos nonniſi armatis imperatoribus concedebatur.

** lib. 1. Rhetor. cap. 9. ſive iuxta Barbari, & aliorum diſtinctionem, cap. 33.*

Alter modus eſt, quòd quis fecerit *primus*: ut quòd nemo ante Antiphontem orationem conſcripſerit: aut quòd primus in ijs ſcribendis excelluerit Pericles.

Tertia ratio eſt, ſiquis fecerit *cum paucis*. Quomodo Leonides Spartanus, cum trecentis ſolis, adverſus innumerabilẽ Perſarum exercitum, ad Thermopylas pugnavit. Nec ſolum cum paucis feciſſe dicendus, qui facti ſocios habuit paucos: ſed etiam, qui fecerit, quod pauci antea, vel paucos habuerit imitatores. Nempe, τὸ σπάνιον, τίμιον †, ut ait Plato in Euthydemo. Ac verè magiſter Herennianus lib. III. *Vſitatæ res facilè è memoria elabuntur: inſignes & novæ manent diutius. Solis exortus, curſus, occaſus, nemo miratur, propterea quòd quotidie fiunt: & eclipſes mirantur, quia raro accidunt: & ſolis eclipſes magis mirantur, quàm lunæ, quoniam hæ crebriores ſunt.*

† quod rarum, carum.

Quartus eſt modus, quòd quis *præcipuè* fecerit. Vt quòd Epaminōdæ virtus præcipuè eluxerit bello Thebano contra Spartanos, quo perijt. Cic. epiſt. XII. lib. V. *Quem enim noſtrum ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miſeratione delectat? qui tum denique ſibi avelli jubet ſpiculum, poſteaquam ei percunctanti dictum eſt, clypeum eſſe ſalvum; ut etiam in vulneris dolore æquo animo cum laude moreretur.*

Quincti generis argumentum petitur à tempore, vel occaſione, quòd quis præter exſpectationem fecerit *tempore* maximè *oportuno*. Quomodo Didonem laudat Æneas primo Æn.

O ſola infandos Troiæ miſerata labores,
Quæ nos relliquias Danaûm, terræque, mariſque,
Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
Vrbe, domo ſocias.

Cicero etiam Philipp. III. Octavium, cui Auguſto poſtea nomen, ſimilem in modum laudat: *C.* inquit, *Cæſar adoleſcens, penè potiùs puer, incredibili, ac divinâ quadam mente, atque virtute, tum cùm maximè furor arderet Antonij, cumq; eius à Brunduſio crudelis & peſtifer* *reditus timeretur : nec poſtulantibus, nec cogitantibus, nec opinantibus quidem nobis(quia fieri poſſe non videbatur) firmiſſimum exercitum invicto genere veteranorum militum comparavit &c.*

Sexta ratio eſt, quòd quis *crebrò* egerit : quomodo ſæpe Alexander, ſæpe Cæſar, hoſtes ſuperarunt.

Septimus eſt modus, quòd quiſpiam virtutis ergò *novos ſit honorũ* conſecutus. Plinius lib. xxxiv. cap. iv. *Athenienſes neſcio an primi omniũ Harmodio, & Ariſtogitoni, tyrannicidis, publicè poſuerint ſtatuas.* De Timotheo etiam, egregio Athenienſium imperatore, ſic Corn. Nepos in vita eius, *Cuius laudis vt memoria maneret, Timotheo publicè ſtatuam in foro poſuerunt : qui honos huic uni ante hoc tempus contigit, vt cum patri populus ſtatuam poſuiſſet, filio quoque daret.*

Octavus modus eſt, ſi quis ita cum alijs conferatur, ut ijs præponatur. Cic. pro lege Manilia: *Qua breviter, qualia ſint in Cn. Pompeio, conſideremus. Summa enim ſunt omnia, Quirites. Sed ea magis ex aliorum contentione, quàm ipſa per ſeſe, cognoſci, atque intelligi poſſunt.*

XXXVII. DE DEMONSTRATIONE RERVM, AC SPECIATIM DE LAVDE, AVT VITVPERATIONE PLANTARVM: ET IMPRIMIS DE COMMENDATIONE A DEO DEAVE, CVI EAS SACRARANT NATIONES.

IN DEMONSTRATIONE RERVM non uniuſmodi eſt laudandi ratio : cuius cauſſa eſt ſumma rerum diverſitas. Sanè, quemadmodũ ſuprà diximus, huc tanquam unum in penum conijciuntur, tum ſubſtantiæ omnes, præter animalia; tum etiam accidentia, præter facta. Nunc de utroque hoc genere, quod ſupereſt, videamus.

Subſtantia ſenſus expers vel eſt corpus cœleſte, vel elementale. Prioris generis ſunt Sol, Luna, Heſperus. Qualia partim à præſtanti natura laudantur; partim ab effectis. Poſterioris generis ſunt elementa, & ex elementis compoſita.

De cœlo, & elementis, ita Emporius : *Facile eſt elementa laudare; ſed abſurdum eſt reprehendere. Nam ſi cœlum, aut terram, aut ignem, vituperare conamur; ea ipſa, per qua vivimus, non probamus.*

Conflata ex elementis trium ſunt generum. Alia naturæ ſunt opera, alia artis, alia utriuſque. Naturæ, ut nubes, fluvius, aurum, mel. Artis, ut Argo navis, equus durateus, templum Dianæ

Epheſiæ, volatilis Architæ columba è ligno. Vtriuſque, ut regio, hortus, balneum.

Longum eſſet omnium laudationem ſingillatim recenſere, & prope inutile: partim quia non difficile eſt eam perſpicere, ſiquis locos Dialecticos nôrit: partim quia multa eorum aut nullum apud oratores uſum habent, aut perexiguum: quod & Emporius monet. Quare contentus ero de præcipuis dicere: ex quibus de cæteris non operoſum erit conijcere. Ordiar à plantis; quippe animatis.

Hæ quomodo laudentur, cognoſcitur ex ijs, quæ de perſonis, & quaſi perſonis, diximus. Quod etiam Trapezuntius docet Rhetoricorum lib. IV. *Hæc omnia*, inquit, *parum commutata, in alias quoque demonſtrationis formas deſcendent. Nam qui plantam laudat; tanquam à genere, à quo Deorũ res aut producta, aut culta ſit, vel cui dedicata, enodabit cum amplificatione; vt oliva Palladi; myrtus Veneri; Libero patri vitis. Educationi verò ſimile erit, quòd citò creſcat, quòd citò fructũ ferat. Vtilitas deinde, quam ex fructu, vel uſu rei, conſequimur, rerum geſtarum locum obtinebit*. De olea, myrto, vite, idem Plinius prodit lib. XII. cap. I. atque addit, ut ſimiliter dicata ſit *Iovi eſculus, Herculi populus, Sylvanis & Faunis, & dearum generi, ſylva*. Noti etiam Maronis verſiculi in Eclogis:

Populus Alcidæ gratiſſima, vitis Iaccho,
Formoſæ myrtus Veneri, ſua laurea Phœbo.

Ac ſimilia de arboribus in Deorum tutela habet Phædrus, Neronis libertus, fab. LVI. etſi Aviano id carmen Perottus tribuat commentario in Martialem: ſed perperam, cum Avianus ipſe ex quinque Phædri libellis iambico ſcriptis carmine, ſe verſu elegiaco fabulas ſuas contexuiſſe dicat †. Nec vitem ſolum Baccho dicarunt, ſed etiam oporobaſilidem, phibaleam ficum, viticem. Vti adiantum Plutoni: Herculi cerrum: gramen Marti: Apollini hyacinthum, laurum, oleaſtrum, & myricam: portulacam Mercurio: platanum Genio: allium Laribus.

† *præfat. ad Theodoſium.*

Deabus quoque ſuus in plantis, ac fructibus honos erat. Vt roſa ſacra Veneri, uti & mala; ſed mala Perſica Iunoni, Punica Proſerpinæ, cotonea autẽ non Deæ, ſed Deo, puta Herculi. Palma tributa Muſis: dictamum Lucinæ: Eumenidibus alnus, cedrus, rhamnus.

Quędam & pluribus ſunt dicata. Vt quercus Iovi, Rheæ, Baccho, Cereri: ſmilax Baccho, & Cereri: vitis Baccho, ut diximus, & Rheæ: pinus Fauno, magnæ matri, Pani; imò & Neptuno ‡, quia ex ea fierent naves: cupreſſus Plutoni, & Sylvano: iuniperus

‡ *Phædrus fab. 56.*

Apollini, & Eumenidibus: myrtus Cereri, Baccho, Veneri: narciſſus Cereri, Plutoni, Proſerpinæ, & Eumenidibus: papaver Cereri, Lucinæ, & Laribus: crocus Cereri, & Eumenidibus.

Quemadmodum autem plantis pro parentibus eſt, quòd huic illive Deo ſacræ ſint: ita ijs pro actionibus ſunt utilitates, quas ex illis percipimus. Ac de his quidem abunde argumentorum ſuppetet ex Theophraſto, Pedacio Dioſcoride, alijs, qui plantarum naturam poſteritati tranſmiſerunt. Nonnihil quoque iuvabit Dionyſius Halicarnaſſenſis, qui lib. περὶ πανηγυρ. paucis inter alia docet, quomodo laudare poſſimus quercum, olivam, laurum. Vituperationis verò exemplum ſi voles, ſuppeditabit illud Libanius in progymnaſmatis, ubi vituperat vitem.

XXXVIII. DE LAVDATIONE MARIS, FLVVII, FONTIS, PORTVS.

A plantis venio ad inanima: in quibus eadem penè ratio eſt. Sanè, ut utar Fabij ‡ verbis, *laudantur urbes ſimiliter atque homines. Nam pro parente eſt conditor,* &c. Atq; idem quodammodo fit in cæteris. Quia tamen *inter quodammodo, & verum, ſatis intereſt*: ut ait Tertullianus †: tum etiam, ne inertiâ magis, quàm brevitatis ſtudio, partem hanc defugiſſe videamur: viſum paucis quoq; perſtringere ea, quæ pertinent ad laudationem regionum, civitatum, ædium, hortorum, montium, marium, fluviorum, fontium, ſimiliumque.

Initium nobis eſto ab aquis; unde rerum omnium originem deducebat Thales Mileſius.

Maris alicuius celebrandi rationem oſtendit Ariſtides, qui Ægæum mare luculentâ oratione extulit. Etiam, ut ſinus laudari poſſit, docet Menander lib. I. de gen. demonſtr. cap. XIII. ubi prædicari eum dicit ob magnitudinem, pulchritudinem, & bonos multoſque portus.

Fluvij laudantur ab ortu vel ſcaturigine, ab amplitudine, à curſu veloci, colore, aquâ ſalubri, piſcibus multis ac varijs, fluvijs quos recipit, locis, quæ perfluit, navibus, quæ crebrò perambulant. Vide laudationem Moſellæ apud Auſonium.

Vnde etiam liquet ratio extollendi fontis. Interim è junioribus vide ſis Scaligerum tertio de re poëtica libro cap. CXX. atque ut Acin juxta Solitarium celebret in poëmatis ſuis P. Lotichius.

‡ lib. 3. cap. 7.

† libro de velandis virginibus cap. 6.

Portus ut laudentur, dicet Menander lib. I. de genere demonſtrativo cap. XII.

Ad laudem etiam aquarum pertinet, quòd earum capita Dijs eſſent ſacrata. Vnde Horat*. *Nunc ad aquæ lene caput ſacræ.* Vbi vide, quæ Lambinus, quæque paullò pòſt de Nymphis congeſſit. Quin in fontibus, & aquarum capitibus, natare, hac de cauſsâ, religio erat. Imò in lacubus nonnullis propterea navigare haut licebat: ut cognoſcere eſt ex ijs, quę notavit Lipſius in XV. annal. Taciti.

* *od.* 1. *lib.* 1.

XXXIX. DE RATIONE LAVDANDI REGIONEM, VRBEM, VICVM, DOMVM, COLLEGIVM ACADEMICVM, BALNEVM, HORTVM, PRÆDIVM, MONTEM, PONTEM.

AB aquis in terras tranſeo. Regiones laudamus ab antiquitate, à primis cultoribus, à regibus ac principibus, à ſitus amænitate, aëris clementiâ & ſalubritate, à naturâ cœli & ſoli; quò refer fertilitatem, flumina, maria, fontes, montes, ſylvas, metalla, feras, &c. ab urbibus multis & magnis, à genere imperij & legibus, quibus regitur, ab incolarum cultu divino, à ſtudijs ſublimium diſciplinarum, à virtute bellica, & rebus præclarè geſtis, ab humanitate, à ſocijs exteris & principibus fœderatis, à præclaris maximorum virorum de hac regione iudicijs, & cuiuſmodi in poſterum ab ea exſpectentur: quæ voto noſtro commodè obſignamus. Vide omnino, quæ de ratione laudandæ regionis ſcribit Menander lib. I. de genere demonſtrativo cap. X. & lib. II. cap. III. & Scaliger lib. III. de re Poët. cap. CXX. At imprimis adi laudem Siciliæ apud Ciceronem Verrinâ IV. Italiæ apud Virgilium II. Georg. Plinium lib. VIII. cap. V. Iſtriæ apud Caſſiodorum Variarum lib. XII. cap. XXII.

Vrbes celebramus primo loco à conditore, qui ijs parentis inſtar eſt. Referre etiam hoc licet, quòd urbs Deo alicui dicata: ut Argos Iunoni, Athenæ Minervæ, Rhodos Soli, Oncheſtus Neptuno, ut Dio Chryſoſtomus ait oratione, quæ Corinthiaca inſcribitur. Vide & in carmine Ithyphallico phaleucos de urbibus, quæ in cuiuſq; tutela forent. Item huc refer, quos urbs habuerit legiſlatores: qualis Lycurgus Lacedæmonijs, Solon Athenienſibus, Zaleucus Locrenſibus, Charondas Catanenſibus: teſte Tullio lib. II. de Legg.

Secundo loco laudantur urbes à tempore : velut ab antiquitate; quomodo Thebani ſe gloriantur σπαρτοὺς †, Arcades προσελήνους ‡, Athenienſes αὐτόχθονας *.

Tertio à ſitu, quòd ſint loco ſalubri, tuto, amœno; tum etiam ab ijs, quæ habent ob naturam regionis; ut ſunt agri fertiles, fluvij piſcoſi ac navigabiles, montes vitibus conſiti.

Quarto à ſtructurâ, quò pertinent templa, arces, ædificia, mœnia, porticus, pontes, theatra, gymnaſia, aquæductus, thermæ, ſtatuæ, plateæ.

Quincto, ab incolis, qui civitatis velut anima ſunt; idque, vel ab eorum frequentiâ, vel à præſtantia; quò refer, ſtudia, mores, res geſtas. Conſule hâc de re Dionyſium Halicarnaſſenſem περὶ τῶν πανηγυρικῶν ‡, item μεθόδῳ προσφωνηματικῶν †: & Menandrum lib. I. de genere Demonſtrativo cap. XI. XV. & XVI. item lib. II. cap. III. Adi & Iul. Scaligerum lib. III. de re Poët. cap. CVI. & CXXI. Quæ omnia ut illuſtriora ſint, exempla aliquot dabo.

Et à quo potiùs ordiar, quàm Homero? Is Odyſſ. Z.* Phæacum urbem laudat,

I. ab altis mœnibus.
II. à gemino portu, qui ab utroque urbis latere erat.
III. ab arcto introitu.
IV. à claſſe.
V. à foro pulcherrimo.
VI. à templo Neptuni, iuxta quod forum erat.
VII. ab effectis incolarum, quod nempe re nauticâ ſe exercerent.
VIII. à luco Palladis, qui ad urbem erat.
IX. à fonte ex illo luco manante.
X. à prato circa lucum.
XI. à regiâ, & horto proximè urbem ſitis.

Illuſtrius etiam exemplum habemus apud Herodotum lib. I. ubi Babylonem deſcribit.

I. à regione, quæ Aſſyria eſt.
II. à ſitu, quia condita eſt in planis, ijſque maximis camporum æquoribus.
III. à figura quadrata.
IV. ab ambitu CCCCLXXX. ſtadiorum.
V. à foſſis latis, ac profundis.
VI. à muris quinquaginta cubitos regios craſſis, ducentos altis.
VII. à centum portis æreis.

VIII. ab

† ſpartos, ſive editos è ſeminatis dentibus draconis à Cadmo interemti,

‡ antelunares, ſive natos ante Lunam.

** Ortos in in locis, quos incolũt. q. d. aborigenes.*

‡ de condẽdâ oratione panegyrica.

† præceptis, quibus docet, cuiuſmodi quis oratione ſit compellandus & excipiendus.

** verſ. 263. & ſeqq.*

VIII. ab Euphrate urbem influente, & ſecante duas in partes.
IX. ab ædificijs multis, ijſque ternas, aut quaternas contignationes altis.
X. à vijs publicis, cùm rectis, tnm tranſverſis.
XI. à regia prægrandi, & templo Iovis Beli, eiuſque ornamentis.
XII. à regibus Babylonijs, qui & muros ornaverunt, & templa; eoſque inter duæ feminæ, Semiramis, & Nitocris.

Ad alia quoque exempla digitum intendam. Cicero Verrinâ ſextâ deſcribit Syracuſas: Maro I. Æn. Carthaginem: Dio Chryſoſtomus orat. XXXV. quæ habita Celænis Phrygiæ, urbem eam magnificè adeo laudat, ut videri poſſit, quædam ioco veriùs dixiſſe, quàm ſeriò: ut cùm eam comparat cum Indorùm regionibus. Idem orat. LI. quæ ad Diodorum, laudat urbem, quia illum, à quo fuerat laudata, laudibus ornaret. Sed imprimis adi Ariſtidem, qui Athenas celebrat in Panathenaicâ ſuâ. Exſtat quoque eiuſdem in Romam oratio. Idem argumentum tractare ſi voles, multa ſuppeditabunt Iuſti Lipſij libri de Magnitudine Romana. Similiter habemus orationem Ariſtidis in Smyrnam. Item Cyzici laudem apud enndem in Panegyrica Cyzicena.

Vniversè autem patriæ laudem ſcripſit Lucianus. Et ſanè quantam ea vim habeat, argumento eſt, quòd ſapientiſſimus Vlyſſes Ithacam illam, in aſperrimis ſaxulis ædificatam, antepoſuerit immortalitati †: ut apud Tullium quoque legimus.

† *lib.* 1. *de Orat.* & *lib.* 2. *de legg.*

Qua ratione inſtitui poſſit vicorum laudatio, egregiè, ut omnia, oſtendit Iulius Scaliger lib. III. de re poët cap. CVI. *Si*, inquit, *muris cinctus non ſit vicus natalis tuus (nam ex ijs maximi quoq; viri prodiere) & ſanitatem laudabis, quæ à murorum clauſtris malè ſæpe afficitur: & libertatem celebrabis, quæ non cohibeatur, tanquam pecora præſepibus. Aureâ ætate ſic habitâſſe mortales. Ad eum modũ, & vixiſſe, & regnâſſe Lacedæmonios. Apud Scythas nihil commendari magis, quàm carere mœnibus. In fide, audaciâ, robore civium, perpetuum eſſe imperium. Intra murum deliteſcere, fugæ perquam eſſe ſimillimum.* Cætera, quæ ad vicos commendandos pertinent, ſponte ſe offerent, ſi perſpecta ſint, quæ de regionum, atque urbium laudatione, ſuperiùs dicebamus.

Domus veſtibulum * Veſtæ erat ſacrum, culina Laribus, maceria Iovi Hercæo: ſed huiuſmodi ad laudem pertinent communem. Singulatim verò celebratur domus ab amplitudine, materiâ, formâ, atrio, cubiculis, ſitu, proſpectu, puteo, fontibus, horto, atque alijs,

* *Servius.*

quæ vel neceſſaria, vel commoda ſint rei familiari. Vide, quæ de ratione laudandæ arcis ſcripſit Menander lib. 1. de genere demonſtrat. cap. XIV. Exemplum verò unde potius petamus, quàm Homero ipſo? Is Odyſſ. H † magnificè extollit regiam Alcinoi,

† verſ. 84. & deinceps.

I. à ſplendore ædificij interiori, quem cum ſolari & lunari comparat.
II. à muris æneis, foribus aureis, poſtibus argenteis, limine ſuperiori itidem argenteo, inferiori æneo.
III. à canibus aureis, & argenteis, ad fores poſitis, quos Vulcanus fecerat.
IV. à ſedilibus interiùs iuxta parietes circumquaque conſtitutis: quæ Phæacum principes occupabant in convivijs, & publicis conventibus.
V. à peplis artificioſis.
VI. ab aris, iuxta quas aurei juvenes ſtabant, faces manibus geſtantes, in honorem principum Phæacenſium.
VII. à quinquaginta famulis, omnis feminei operis intelligentibus.
VIII. ab horto, qui aulam contingebat.

Vide & Lucianum περὶ οἴκου, item regiæ Pſyches deſcriptionem apud Appuleium initio lib. V.

Academicum aliquod collegium laudabimus,

I. à ſtructuræ magnificentia, atque ornatu.
II. à prudentiſſimis legibus, ad promovenda ſtudia, & mores juventutis formandos, maximè idoneis.
III. à ſufficienti eorum omnium ſuppeditatione, quę ad victum, ac vitæ uſum, requiruntur.

Ex his colligemus ſapientiam, & munificentiam eorum, qui collegium exſtruxere: atque, ut ex affectuum doctrina pleniùs cognoſcetur, alumnos ad animum gratum excitabimus.

Balneum extollit Lucianus in Hippia.

Hortos partim laudamus à naturâ, partim ab arte; quarum opera hic amicè conſpirant; uti & in regionibus, & urbibus. Naturæ ſunt ſitus, fontes, arbores, herbæ, &c. Ad artem refer figuram, ſepimentum, pergulas, ac ſimilia. Columellam de his, Palladium, alioſque adi. Exemplum verò Homerus prębet Odyſſ. H. ubi hortum commendat Alcinoi, Phæacum regis,

I. à ſitu, quòd fuerit proximus aulæ.
II. ab ambitu, quòd fuerit quatuor jugerum.

III. à ſepto, quod utrimque erat.
IV. ab arboribus proceris, quarum aliquas refert.
V. à fructibus nullâ anni parte deficientibus.
VI. à Zephyro interſpirante.
VII. à vinea, & varijs unius animi vindemijs.
VIII. à pulvinis, ſive areolis.
IX. à fontibus duobus; quorum unus per omnem hortum diſperſus, alter ſub aulæ limen ibat.

Prædia, atque agri, à tribus prædicantur: vel quia ea ſint certa, atque omni periculo vacua; vel quia ſint pulchra; vel quia admodum fructuoſa. Vide, ut agrum Laurentinum, villamque eius, celebret Plinius lib. II. epiſt. XVII. quæ ad Gallum. Etiam ad laudem in his, & ſimilibus, facit prior poſſeſſor: quomodo in Sillii villâ commendabatur, quòd fuerat ea Ciceronis: in prædio eiuſdē, quòd Virgilij fuiſſet. Martialem adi lib. II. epigr. XLIX. & LI.

Mons laudatur à ſitu; & ab ijs, quæ producit; ſive metalla ſint, quæ inde effodiuntur; ſive plantæ, quæ ibi naſcuntur; ſive feræ, quę ibi degunt. Item à fontibus, qui ex eo ſcaturiunt; ab arcibus ibi exſtructis; à rebus memorabilibus, quæ in eo, vel iuxta eum, contigerunt.

Vniversè autem montium laudem ſpectat, quòd etiam montes divinitatis aliquid habere crederentur. Vt quòd Cappadocibus mons eſſet καὶ θεὸς, καὶ ὅρκος, καὶ ἄγαλμα *, quemadmodum Maximus Tyrius † ſcribit: quòd item Dacis mons, cui Cogæono nomen, ſacer foret, ſacerdos autem in eo Deus haberetur; ut eſt apud Strabonem lib. VII.

* & Deus, & inſiurãdum, & ſimulachrũ.

† diſſertatione 38. utrum dijs ſint dicandæ ſtatuæ.

Pontem laudare aliquis volet? Exemplo eſto pons iſte, XX. pilis ex quadrato lapide conſtans, quo bellicoſus ille Traianus, ubi Daciam alluit Danubius, utramq; junxerat ripam: ut præter alios Dio Caſſius libro retulit LXVIII. ubi & pontem hunc cunctis Traiani operibus præſtitiſſe, judicabat; ut ex Xiphilini epitome cognoſcimus. Et admirandum planè opus fuiſſe, nemo diffitebitur, qui cogitârit, quantæ fuerit induſtriæ, exſtruere aliquid huiuſmodi in rapidiſſimo Danubij amne. Sanè, Xiphilino eodem teſte, pilæ ſingulæ altæ fuerunt pedes CL, latæ pedes LX. Nec ſolum difficultas, ac præſtantia; ſed utilitas quoque, nobile opus commendabat. Nam eò ſpectavit Traianus, ut, ſi Danubius frigore conſiſteret; nec vel navigio iter pateret, vel pedibus; per glaciem infirmam, ponte hoc tranſire poſſent Romani.

Sed

Sed ſi reprehendere pontem eum velis; negandum, tantis ſumtibus utilitatem, quam ex eo capere erat, reſpondiſſe. Quin potiùs ex illo magnum eſſe creatum periculum. Ac Hadrianum propterea, qui Traiano ſucceſſit, reſcidiſſe eum; non invidiâ erga Traianum, ut vulgò eſt perſuaſum; verùm potiùs, quia prudentiſſimus imperator videret, barbaros, huius pontis cuſtodibus interfectis, facilè poſſe in Myſiam tranſire.

XL. DE LAVDE SVBSTANTIALIVM PARTIVM, ET COLLECTIVORVM: ITEM ARTIVM, VIRTVTVM, ET SIMILIVM ACCIDENTIVM: DEQVE EXEMPLIS VETERVM, QVI IN HVIVSMODI ARGVMENTO PRÆIVERVNT.

AD ſubſtantias etiam refer partes, & collectiva ſubſtantialia. Partes laudantur à relatione ad totum, à partibus ſuis, ab uſu ſive fine. Ita manus laudabitur, quòd membrum ſit nobiliſſimi animalis, & tale membrum, quòd artificioſè adeò ex tot particulis conflетur, & cuius tanta ſit utilitas per omnem vitam.

Collectivi ſubſtantialis prænobile exemplum eſt mundus. Qui laudabitur ab auctore, Deo: à partibus tam multis, tam varijs, tam præſtantibus; quarum ille σύστημα † perfectum eſt: à forma, quæ eſt εὐταξία ‡: à fine, cuius gratiâ factus eſt: à capaciſſimâ & perfectiſſimâ figurâ, quæ eſt rotunda.

† compages.
‡ apta diſpoſitio.

De ſubſtantia ſatis diximus. Nunc videamus de accidentibus, præterquam de factis: de quibus ſeorſim ſuprà egimus. Laudari hîc, & vituperari poteſt, tum quantitas, ut ſtatura procera: atque huc etiam tempus refer: tum qualitas, ut animi habitus, pulchritudo, lux, viſus, cæcitas: tum relatio; ut pater, rex, conjugium, amicitia.

Quod ad animi habitus, puta laudationem virtutis, eloquentiæ, ac ſimilium: quo pacto hæc extolli queant, colligere eſt ex ijs, quę à Rhetoribus traduntur de demonſtratione factorum. Siquidem in his quoque par ratio eſt, atque in deliberativo; quia quâ ratione ad ſtudium Mathematicum, aut temperantiam, quempiam adhortamur, eâdem hæc laudamus; ut omnino ijſdem è locis depromi debeant argumenta.

Nec operoſa admodum laudandi ratio eſt in cæteris: dummodo cognoverimus locos Topicos. Præcipuè autem argumenta petuntur ab tur ab honeſto, glorioſo, utili, iucundo, facili, & difficili. Honeſtas in ijs, quæ ipſa virtus non ſunt, comprobatur bifariam, quia quid virtutis ſit cauſsâ, vel effectum eius. Hæc generatim de ijs dixiſſe ſuffecerit. Nam perridiculum ſit, velle ſingillatim accuratè perſequi, quo pacto res hæ laudari, aut vituperari, queant; quaſi nihil præſtari queat abſque Rhetorum præceptis, contrà quàm apud Ciceronem * Catulus docet: *Non omnia*, inquit, *quæcunque loquimur, mihi videntur ad artem, & ad præcepta, eſſe revocanda.* Et aliquanto pòſt: *Nolo*, inquit, *omnia, quæ cadunt aliquando in oratorem, quamvis exigua ſint, ea ſic tractare, quaſi nihil poſſit dici ſine præceptis ſuis.* Et idem inibi: *Non deerit homini diſerto in eiuſmodi rebus facultas ex cæteris rebus, & cauſſis comparata.* Itaq; non ſi ab Ariſtotele, Tullio, alijs, minutiæ iſtiuſmodi omittantur, imperfectè illos hanc artem tradidiſſe, cenſebimus: (quid enim attinet ea commemorare, quæ, ut nemo dicat, nemo neſciat?) verùm ea, quæ operosè à ſummis dicendi magiſtris perſcribuntur, in alios convertemus laudationum modos. Ideo particularibus præceptis non inſiſtam: ſed eorum loco, more noſtro, digitum intendam ad veterum exempla, qui in tractando eiuſmodi argumento feliciter præiverunt.

* *lib. 2. de Orat.*

Iuſtitiæ laudem apud Libanium habes in Progymnaſmatis.

Sapientiæ verò in Progymnaſmatis Aphthonij.

Humanitatis ſtudium, ac liberales diſciplinas, luculentis laudibus illuſtrat Syneſius in Dione ſuo: quam orationem compoſuit (quemadmodum ipſe teſtatur epiſt. CLIII.) cùm reprehenderetur eo nomine, quia multa de Poëtarum & Oratorum fontibus adſpergeret ſcriptis ſuis, inque ijs eruditam quandam elegantiam ſectaretur.

Eloquentiam laudibus effert Dio Chryſoſtomus primori oratione XVIII. quæ περὶ ἀσκήσεως, ſive *de dicendi exercitio* inſcribitur: reliquâ verò oratione oſtendit, quo pacto, qui jam provectior eſt, parare ſibi poſſit dicendi facultatem.

Quàm adfines ſint philoſophia, & genuina Rhetorica, docet idem orat. XXII. Hoc enim verè argumentum eſt, quamquam aliud videatur polliceri inſcriptio, quæ iſtiuſmodi eſt, De bello & pace.

Agriculturæ laudationem reperies apud Libanium in Progymnaſmatis.

Pulchritudinis ſeu formæ encomium habes apud Lucianum in Charidemo: quamquam dialogus is alterius potiùs eſt ſcriptoris, ut jam olim Aldus rectè judicavit. Sanè ſtylus planè alius eſt, ac Lucianeus.

Pacem evehit laudibus Themiſtius orat. quæ *de Pace* inſcribitur: qua gratulatur Imperatori Valenti, poſt pacem initam cum Athanarico.

Studium, atque affectum ſuum erga auditores, eleganter commendat Lucianus περὶ τῶν διψάδων.

Libanius in Progymnaſmatis vituperat opulentiam, inopiam, iram. Quamquam, cùm vulgo in divitijs ſummum bonum collocetur, hoc argumentum propemodum videatur παράδοξον. Quod ſi quis illud tractare volet, legatur quoque oratio Dionis, cuius ἐπιγραφὴ, *Euboica*, *ſive Venator*. Hæc enim paupertatis bona exponit. Ac primùm narrat, ut quidam in Eubœa vitam degant pauperem, ſed curis vacuam. Hinc oſtendit, quantò beatior vita illa ſit, quàm omnes Vrbis deliciæ. Vide & orat. LXXIX. quæ *de Divitijs* inſcribitur. Oſtendit autem, opes moleſtiam adferre, & inſidijs eſſe obnoxias, eoque longè præſtare paupertatem cum juſtitia conjunctam.

Similiter, ſi tractare voles de bono miſeriæ, iuvabit idem Dio orat. XXVII. cuius inſcriptio, *Expoſitio eorum*, *quæ convivium attingunt*. ubi pleraque eorum commemorat, quæ in convivio accidere ſoleant. Hinc eleganter oſtendit, pleroſque omnes tum demum animum ad philoſophiam convertere, cum vita moleſtijs abundat.

Podagram commendat Lucianus in Tragopodagra.

Calvitij encomium elegantiſſimè ſcripſit Syneſius.

Exilium quoq; laudibus extulit Dio Chryſoſtomus. Ea oratio non exſtat: ſed ex Photio diſcimus, tale fuiſſe eius argumentum. Primùm aſſeruit exiliū nihil habere moleſti. Deinde opes ac gloriam, & potentiam, à poſſeſſoribus ſuis ad eos, qui ne ſperaverant quidem, celerrimè defluere. Præterea ſapientiæ ſtudio & virtuti operam dare, eſſe bonæ poſſeſſionis genus, quod per totam duret vitam, & vitâ functos comitetur.

Huiuſmodi potius auctores conſulet, qui quicquam in quoquā horum tentare, nec μικρολογεῖσθαι † velit, quàm minutas & pueriles nuperorum quorundam ſcriptorum obſervationes, ſi modò obſervationum nomen merentur, quæ & plebejis quibúſvis ingenijs ſeſe ſponte offerunt. Sanè non Ælij modò, ac Perſij, iſta non curant legere: ſed vix pueri, nedum parectati, iſta magnopere requirunt. Et tamen, qui iſtiuſmodi præceptis ſufflati ac ſuffarcinati incedunt, omnem

† *minutias conctari.*

omnem præ ſe putant deliràſſe antiquitatem: aut ſiqui inter eos paullò fuerint modeſtiores, ſuo aiunt ſeculo præcepta dediſſe, haut noſtro. At neutiquam hæc eos abſterreant, qui veræ cupiunt laudi litare. Nam cum ſint inſita nobis naturâ virtutum vitiorumque ſemina; eadem omnibus ſeculis fuit, atque erit, laudandi, ac vituperandi ratio. Quare nobis quidem haut perſuadent: verùm cùm damnari, aut contemni, audimus ſapientem antiquitatem, vel eos, qui veſtigijs illius ſedulò inſiſtunt; iſthoc Bionis cogitamus: *μὴ δυνατὸν εἶναι τοῖς πολλοῖς ἀρέσκειν, εἰ μὴ πλακοῦντα γινόμενον, ἢ οἶνον Θάσιον: non aliquem vulgo placere, niſi placenta fiat, aut vinum Thaſium.*

CAP. VI.

DE CAVSSA IVRIDICIALI, NEC NON DE STATIBVS GENERATIM.

GENERIS *Iuridicialis loci pro varietate ſtatuum variant.*

Status hoc loco eſt quæſtio, non quævis, ſed tantùm, quæ ex primâ accuſatoris intentione, & defenſoris depulſione naſcitur. Nam cæteræ quæſtiones dicuntur incidentes, ſive Κεφάλαια. *Inter eas autem princeps eſt, quæ Græcis* Κρινόμενον, *Latinis Iudicatio ſive Diſceptatio dicitur: naſciturq́ ex defenſoris ratione, & accuſatoris firmamento.*

Status eſt quadruplex: primus eſt Coniectura; alter Definitionis; tertius Qualitatis; quartus Quantitatis. Coniecturali quæritur, an ſit; Finitivo, quid ſit; ſtatu Qualitatis, quale quid ſit; Quantitatis ſtatu, quàm magnum ſit quippiam.

Vnius autem orationis, vel unus eſt ſtatus, vel plures. Si plures fuerint, vel unius generis erunt, vt ſi ſint ſtatus coniecturalis: vel generum erunt diverſorum, vt ſi unus ſit coniecturalis, alter juridicialis.

I. ACCEDITVR AD GENVS IVRIDICIALE, CVIVS FINIS, ET PRÆSTANTIA OSTENDITVR.

GENERIS Iuridicialis **FINIS**, quemadmodum diximus ſuperiùs, eſt ius & æquum; quæ duo coniunxit quoque Attius, verſibus iſtis elegantiſſimis, quibus cum ijs confert virtutem, h. e. fortitudinem,

Melius eſt virtute ius: nam ſæpe virtutem mali
Nanciſcuntur: ius atque æquum ſe à malis ſpernit procul.

Differunt autem iuſtum & æquum, quòd ius omnia ſtrictè exigat; æquitas, quam Cicero † lenitatem in decernendo (nam ita legitur in codd. vett. ‡ non *diſcernendo*) Græci autem ἐπιείκειαν vocant, à rigore illo multum remittat, eoque ſit lenior iuris interpretatio. Eſtque ea ſententia Donati: ex quâ conſequitur, iudices plurimùm ſpectare iuſtum; arbitros æquum. Idem dicunt, qui eo differre autumant, quòd æquitas ſit ex naturâ, iuſtitia ex legibus; quomodo ea diſtinguit vetus Horatij commentator. Rævardus tamen hanc differentiam diluere conatur ad xc. Reg. Iuris. De vero, quod diximus, diſcrimine conſule & Budæum initio Annotat. in Pandectas.

† *lib.* 1. *epiſt.* 1. *ad Quinctum fratrem.*

‡ *Malaſpina in locum Cic. antea citatum.*

Ex fine, quem ſtatuimus, non obſcurè liquet, quanta ſit præſtantia generis iuridicialis. Nam, ut Ageſilaus dicebat, nulla eſt utilitas fortitudinis, niſi adſit iuſtitia: nec ſi omnes evaderent iuſti, fortitudine opus foret. Iuſtitiæ etiam cauſsâ reges olim ſunt conſtituti. Quod clarè Heſiodus * docet:

Τοὔνεκα γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες, οὕνεκεν ἄλλοις
Βλαπτομένοις ἀγορῆφι μετάτροπα ἔργα τελεῦσι.
Nam ſunt propterea reges, ut dicere læſo
Ius populo poſſint, iniuſtitiaq; mederi.

* *in Theogonia.*

Itaque ſcitè olim muliercula, quæ cùm ab Hadriano Cæſare peteret, ut ius diceret, atque ille ſibi ad hoc eſſe otium negaret, continuò ſubiecit, *Noli igitur imperare.* Auctor Xiphilinus †.

† *in Adriano.*

Nec iudices ſolùm, qui in Scripturis Dij dicuntur, ad jus & æquum, velut ad Cynoſuram, dirigere judiciorum curſum debent: ſed etiam cauſſarum patroni: quales ſi ſint, *non minus provident humano generi, quàm ſi prælijs, atque vulneribus, patriam, parentéſque, ſalvarent*: ut ſtatuunt Leo & Anthemius imperatores lib. 11. Cod. ‡ & exinde, ijſdem pene verbis, Petrus Damiani ſermone de Reſurrect. Domini.

‡ *lib* 2. *tit.* 7. *de advocatis diverſ. iudic.* 14.

II. DE TEMPORE PROPRIO GENERIS IVRIDICIALIS; DEQVE PARTIBVS EIVSDEM GENERIS.

TEMPVS, circa quod hoc genus verſatur, præteritum eſſe, ſuprà diximus. Interdum quidem videtur accuſatio quoq; inſtitui de futuro; quomodo Catilina alijq; accuſati ſunt, quòd prodituri fuerint patriã, niſi coniuratio fuiſſet patefacta: verumtamen cùm tota probatio ex pręteritis fiat, de pręteritis quoq; erit diſceptatio. Adde quòd tales non ob factum damnentur, cùm id necdum patrarint;

trarint; ſed ob patrandi voluntatem, quam habuerunt. Iuvenalis ſat. XIII:

> *Has patitur pœnas peccandi ſola voluntas.*
> *Nam ſcelus intra ſe tacitum qui cogitat ullum,*
> *Facti crimen habet.*

PARTES huius generis ſunt κατηγορία καὶ ἀπολογία, *accuſatio, & defenſio*. Illa eſt τοῦ διώκοντος ſive actoris: hæc τοῦ φεύγοντος ſive rei. Ac orator quidem defenſionem ſcribebat: ſed ipſe orationem ediſcebat, ac habebat reus: ut auctor eſt Fabius. Vnde eſt, quòd Lyſias etiam pro Socrate orationem compoſuit: ſed hic uti eâ noluit, quia ſibi parum conveniret: ut legere eſt apud Cic. I. de Orat. Valer. lib. VI. cap. IV. Fab. lib. II. cap. XVI. quod eſt de Rhetorices definitione ac fine, & lib. XI. cap. I. item Plutarchum in Lyſia.

Cum autem dico, partes huius generis eſſe accuſationem, & defenſionem, ſub accuſatione etiam complector querimoniam: etſi ea preſſiùs accepta longè aliud ſignet. Nam, ut apud Thucydidem lib. I. legati Corinthiorum Lacedæmone dicunt, αἰτία φίλων ἀνδρῶν ἐστὶν ἁμαρτανόντων· κατηγορία δὲ ἐχθρῶν ἀδικησάντων: *querimonia eſt amicorum de amicis, quando delinquunt: accuſatio eſt de hoſtibus iniuriâ afficientibus.*

III. QVIBVS LOCIS APVD ROMANOS, ET ATHENIENSES, HABITÆ SINT ORATIONES GENERIS IVDICIALIS.

ACCVSATIO omnis, & defenſio, apud Romanos inſtituebatur in triplici foro: unde Seneca lib. II. de ira cap. IX: *Adjice nunc publica perjuria gentium, circumſcriptiones, fraudes, inficiationes, quibus trina non ſufficiunt fora.* Et Statius Silv. lib. IV. ſyl. IX.

> *Nec ſaltem tua dicta continentem,*
> *Quæ trino juvenis foro tonabas.*

Item Martialis lib. III. epigr. XXXVIII.

> *Cauſſas, inquis, agam Cicerone diſertius ipſo:*
> *Atque erit in triplici par mihi nemo foro.*

Ac ſimiliter triplicis fori meminit lib. VIII. epigr. XLIV. & ante omnes Ovidius lib. III. Triſt. El. XII. Ex his primum fuit forum Romanum, quod Ovidio ‡, & Statio †, Latium; Herodiano * vetus: alterum Iulij, quod Palladium ‡ dictum, cùm Domitianus illud inſtauràſſet: tertium Auguſti, quod Plinius † inter

‡ 4. *Faſt.*
† *Silv. de equo Domitiani.*
* *in M. Antonino.*
‡ *Martial. lib. I. epig. 2.*
† *lib. 36. cap. 15.*

Vrbis

Vrbis miracula recenſet. His quartum pòſt acceſſit Nervæ, quod Tranſitorium † dicebatur. Vnde in Nervæ honorem ſcriptum videtur Martialis in Ianum epigramma lib. x *. Additum denique Traiani ‡ forum, ſive Vlpium *. De hiſce omnibus vide Alexandrum ab Alexandro genialium dierum lib. II. cap. XII. Franciſcum Polletum in hiſtoria Fori Romani lib I. cap. III. adhæc Marlianum, Onuphrium Panuinium, Bernardum Gamaccum, Fabricium, alios, qui de urbe Roma ſcripſerunt, imprimis Iuſtum Lipſium lib. III. de magnitudine Romana cap. VII.

† *Lampridius in Severo.*
* *epigr. 28.*
‡ *Sidonius carm. 9. in Felicem conſulem.*
* *Capitolinus in Marco.*

Varia item Athenis fora fuere, quæ illi dixere δικαστήρια. Principem locum tenuit Areopagus, ubi judicia fiebant φόνου †, καὶ τραύματος ἐκ προνοίας, καὶ πυρκαϊᾶς, καὶ φαρμάκων, ἐάν τις ἀποκτείνῃ δούς: quemadmodum ijſdem verbis referunt Demoſthenes orat. in Ariſtocratem, & Iul. Pollux lib. VIII. cap. x. imò & Lucianus in Anacharſide, niſi quòd de veneficio hic taceat. Alterum forum fuit Palladium, quod erat τῶν ἀκουσίων φόνων *. Erat & Delphinium, ubi cauſſa diſceptabatur, ſiquis ſe occidiſſe fateretur; ſed jure diceret occidiſſe. Auctor de utroque Helladius in eclogis Photij. In Prytaneo actum, ſi ferro, lapide, ligno, vel aliâ re inanimâ, aliquem ſublatum conſtaret; ſed auctor neſciretur: ut inter alios Heſychius teſtatur. In Phreattio (τὸ ἐν Φρεαττοῖ, ſive Φρεάτυς, vel potiùs Φρεάττυς) agebatur cauſſa, ſiquis, reus cędis involuntariæ, præterea cædem commiſiſſet voluntariam. In Heliæa conveniebat Senatus Quingentorum: ſed, ſi neceſſe foret, duplicari is judicum numerus, quandoque etiam triplicari ſolet. Παράβυστον erat tribunal judicum XI, cui nomen ab loci obſcuritate. Ac de minimis in eo cauſſis agebatur, atque id clam. Erat autem duplex, maius, & minus. Fuit & quod τρίγωνον à forma vocaretur. Item forum ad Lycum, τὸ ἐπὶ Λύκῳ, ſive Λύκειον, quod perperam Ἐπιλύκειον in Heſychij gloſſis dicitur. Item aliud τὸ Μητίχου, ſive Μητιχεῖον. His à Polluce additur Ἀρδηττός, pro quo Etymologus Ἄρδηττος habet. Sed alij produnt, in eo non judicium exerceri, ſed juramentum concipi ſolere. Minùs verò celebria fuere quatuor illa tribunalia, Βατραχιοῦν, Φοινικιοῦν, Ὠδεῖον & Θησεῖον. Item quatuor loca, ubi novemviri judicium ferebant: archon ad Eponymos, rex ſacrorum ad Bucoleum, Polemarchus in Lyceo, Theſmothetæ in Theſmotheſio. Ad Areopagum ſiquis vocaretur, dicebatur id πρόκλησις: κλῆσις autem, ſi ad aliud è memoratis tribunalibus; ut auctor eſt Ammonius Grammaticus †, niſi is potiùs eſt Herennius Philo, ut alij arbitrantur. Plura de tribunalibus iſtis ſi voles,

adi

† *de cæde, vulnere voluntario, incendio, & veneno, quo quis dato hominẽ occidiſſet.*
* *de cæde non voluntaria.*
† *in κλῆσις.*

adi Pauſaniam, Pollucem, Harpocrationem, & Suidam: è iunioribus autem, Poſtellum libro de magiſtratibus Athenienſium, Sigonium lib. III. de Rep. Athenienſium, ac ea imprimis, quæ Areopagi ſui capite ultimo obſervavit clariſſimus amicus noſter, Ioannes Meurſius, qui & in hoc, & in alijs ad Græcanicam antiquitatem pertinentibus, priorum operam iubare ſuo offuſcavit: ut non temere quicquam eius argumenti, vel utilius quæratur, vel feliciùs inveniatur, quàm in ſummi huius viri monumentis.

IV. DE PRINCIPALI STATV GENERIS IVRIDICIALIS: ET CVR EA HIC, ET ALIBI, ARISTOTELES DOCEAT, QVÆ SATIVS ERAT ORATOREM OMITTERE.

LOCI huius generis varij ſunt; neque ullus generalis ſtatus adſignari poteſt. Nàm in coniecturali ſtatu non quæritur, ecquid iure factum: quemadmodum nec in finitivo, aut negotiali. Interim verum eſt, iuſtum & iniuſtum eſſe ſtatum principalem. Verùm repugnare ſibi hâc in re Ariſtoteles videtur. Nam hoc quidem loco ait, in iuridiciali genere oſtendi, aliquid eſſe iuſtum, aut iniuſtum: at idem in proœmio Rhetoricorum, quo loco de Rhetoricæ eſſentiâ agit, negat Oratoris eſſe oſtendere, ecquid iuſtum ſit, aut iniuſtum. Verba eius adponam: ἔτι δὲ φανερὸν, ὅτι τοῦ μὲν ἀμφισβητοῦντος οὐδέν ἐστιν ἔξω τοῦ δεῖξαι τὸ πρᾶγμα, ἢ ὅτι ἐστὶν, ἢ οὐκ ἔστι, γέγονεν, ἢ οὐκ γέγονεν. εἰ δὲ μέγα ἢ μικρὸν, ἢ δίκαιον, ἢ ἄδικον, ὅσα μὴ ὁ νομοθέτης διώρικε, αὐτὸν δήπου τὸν δικαστὴν δεῖ γινώσκειν, καὶ οὐ μανθάνειν παρὰ τῶν ἀμφισβητούντων. Hoc eſt: *Preterea manifeſtum eſt, eius, qui controverſatur, nihil eſſe, niſi ut oſtendat, rem eſſe, vel non eſſe; factam eſſe, aut non eſſe. At verò utrùm magna an parva, iuſta an iniuſta ſit, ac quacunque legiſlator non definiyt, ea decet ipſum iudicem per ſe intelligere, non autem diſcere ab ijs, qui inter ſe controverſiam habent.*

Exiſtimabat Felix Accorombonius, commodè hæc loca conciliari, ſi dicamus, Ariſtotelem non negare, oratori incumbere, ut oſtendat, aliquid iuſtum eſſe, aut iniuſtum; ſed quòd quippiam (ut verbis eius utar) ſit magnum iuſtum, vel parvum: verba enim Ariſtotelis accipienda eſſe, non coniunctim, ſed diviſim. Verùm ſi hæc ſatis valida forent, iam non eſſet ſtatus quantitatis, quo monſtretur, quæ ſint maiores, quæ minores iniuriæ; ut ſuo loco oſtenſuri ſumus. Quamobrem potiùs dicendum arbitror, Ariſtotelem in proœin procœmio non docere, quid in Rhetoricis ſit traditurus; ſed cuiuſmodi futura ſint, ſi civitates omnes bene eſſent conſtitutæ. Certè Ariſtoteles quoq; de procœmio, epilogo, & imprimis affectibus, ubertim tractat, etſi iuberentur in Areopago dicere ἄνευ προοιμίου, καὶ ἐπιλόγου, καὶ παθῶν †, ut teſtantur è Græcis Iulius Pollux Onomaſtici lib. VIII. cap. X. Lucianus de Gymnaſiis, Themiſtius Orat. XVI. atque è Latinis, Fabius non uno loco *, & Appuleius lib. X. Nempe non illud Ariſtoteli propoſitum fuit, ea ſolùm in Rhetoricis tradere, quę in Areopago, aut optima Reip. forma, locum habent; ſed quæcunque ad perſuadendum conferunt. Atque hoc eſt, quod Tacitus quoque ait, vel quiſquis auctor eſt dialogi de Oratoribus, *Ne Epicuri quidem, & Metrodori, honeſtas quaſdam exclamationes aſſumere, hiſque, prout res poſcit, uti, alienum erit oratori. Neque enim ſapientem informamus, neque Stoicorum civitatem.*

† *ſine procœmio, & epilogo, & affectibus.*

* *lib. 2. cap. 16. lib. 6. cap. 2. lib. 10. cap. 1.*

V. STATVS QVID SIT, ALIÆQVE EIVS APPELLATIONES, ET VNDE STATVS VOX ARCESSITA SIT IN RHETORVM SCHOLAS.

LOCVS iuſti & iniuſti, quemadmodum & alij huius generis loci, variè ab oratore tractantur, pro varietate ſtatuum.

STATVS in genere Iuridiciali eſt, quod ex primâ accuſatoris intentione, & rei depulſione, naſcitur. Dico in genere Iuridiciali; quia aut fallor, aut falluntur illi, qui hanc definitionem exiſtimant cuilibet ſtatui competere. Ratio, quæ me movet, hæc eſt, quòd accuſatio, & defenſio, tantùm conveniant generi Iuridiciali: at ſtatus in quovis genere dicendi locum habeat, ut infrà oſtenſuri ſumus. Vera igitur, & reciproca erit definitio, ſi dicatur, ſtatum eſſe, quod ex primâ cauſſarum proflictione provenit: ut Fabius deſcribit lib. III. cap. VI. Ciceroni primo de Inventione definitur *prima cauſſarum conflictio ex depulſione intentionis profecta.* Sed ſi naſcitur ex prima conflictione, prima conflictio dici nequit. Græcè vocatur ζήτημα & κεφάλαιον γενικώτατον: quemadmodum quæſtiones, quæ inſtituuntur ad fulciendam primariam quæſtionem, κεφάλαια εἰδικὰ, & ſimpliciter κεφάλαια appellantur. Sed & ζήτημα Græci aliter στάσιν vocant; quomodo hâc voce utitur Æſchines contra Demoſthenem, ubi iudicem monet, ne ſe patiatur à cauſſæ ſtatu deduci.

Quidam hanc vocem dictam volunt ἀπὸ τοῦ στασιάζειν, quod eſt diſcrepare, crepáre, quia ibi velut nitibundi incipiant conflictari, &, ut cum Appuleio loquar, verbigerare. Sed non præter ſolitum ineptiunt, cùm clarum ſit στασιάζειν eſſe à στάσις. Sumta autem vox eſt à gladiatoribus ac pugilibus; quia ibi orator velut ad dimicandam ἵσταται †. Æſchines contra Cteſiphontem, Ὁρᾶτε τοὺς πύκτας περὶ τῆς στάσεως πρὸς ἀλλήλους ἀγωνιζομένους. h. e. *Cernite pugiles de ſtatione ac loco inter ſeſe contendentes.* B. Gregor. Καί μοι προσεοικέναι δοκεῖ πύκτῃ, καὶ κακῷ τὴν τέχνην, καὶ πρὶν τὴν στάσιν εὖ θέσθαι προβαλλομένῳ &c. quæ Budæus ita tranſtulit: *Mihiq; aſſimilis eſſe videtur pugili artis ignaro, qui priusquam ſtatum ſtabilito pede compoſuit, pugnos in adverſarium intendit, quaſi adverſarij petitiones excepturus.*

† conſiſtit.

Eàdem autem ratione Latinis quoque ſtatus ac conſtitutio vocatur; nempe vel à ſiſtendo (neque enim rectè negat Priſcianus *ſiſto* carere ſupino, quod abundè probavit Valla l. 1. adverſus Barth. Facium) vel à ſtando, quia ibi utraque pars ſtet, pedemque figat ad reſiſtendum: unde Plautus in Milite Glorioſo *:

-----In ſtatu ſtat ſenex,
Vt adoriatur mœchum, qui formâ eſt ferox.

* Act. 4. Sc. Neme moneatis.

Petronius: *Alius furcâ de carnario raptâ, ſtatum prœliantis componit.* A prœliis verò, ac re gladiatoriâ, eleganter vox iſta ad animum, aliaque transfertur; ut cùm dicitur dimovere, aut deturbare de ſtatu, quod alio modo dicunt ſede ſuâ ſollicitare, aut loco labefacere. D. Laberius apud Macrobium lib. II. cap. VII. Saturnal.

Quem nulla ambitio, nulla unquam largitio,
Nullus timor, vis nulla, nulla autoritas,
Movere potuit in iuventâ de ſtatu;
Ecce in ſenectâ ut facilè labefecit loco,
Viri excellentis mente clemente edita,
Summiſſa, placida, blandiloquens oratio.

Quemadmodum autem Græcis quoque vocatur ζήτημα γενικώτατον, ut ſuprà dicebamus: ita & à Latinis dicitur *ſumma quæſtio:* ut vel Iuvenalis ille locus oſtendit lib. III. ſat. I.

Quis color, & quod ſit cauſſæ genus, atque ubi ſumma
Quæſtio: quæ veniant diverſâ parte ſagittæ,
Nôſſe volunt.

Sic enim locus is legendus. Etiam *conſtitutio* nominatur: unde Arnobius lib. II: *Quia, quæ ſunt in litibus conſtitutiones, quot cauſſarum genera, quot dictionum* &c.

VI. Vt

VI. VT STATVS DIFFERAT AB ALIIS QVÆSTIONIBVS: VNDE NASCATVR ΚΡΙΝΟΜΕΝΟΝ: ET AN VERE ILLVD A CICERONE IN MILONIANA PONATVR.

VT verò omnis hæc doctrina meliùs intelligatur; declarandum, quomodo ſtatus ab alijs orationis quæſtionibus differat. Diximus antea, naſci ſtatum ex intentione accuſatoris, quæ Græcis eſt προβολὴ, & depulſione defenſoris, quæ ijſdem eſt ἀντιπροβολή. Ita intentio eſt; Tu Oreſtes occidiſti matrem tuam Clytemneſtram; Tu Horati necaſti ſororem tuam; Tu Rabiri ſuſtuliſti Saturninũ; Tu Milo interfeciſti Clodium. Depulſio hic uniuſmodi; Occidi, ſed iure. Oreſtes certè, ut iuſtam fuiſſe cædem oſtenderet, Soli gladium oſtendit apud Euripidem: quod ex more eorum, qui iure aliquem interemerant, ab Oreſte factum eſſe, annotat etiam Scholiaſtes. Eſt igitur in hiſce omnibus ſtatus, iuréne hi interfecti ſint. Cæteræ quęſtiones, quas κεφάλαια εἰδικὰ †, & ἁπλῶς κεφάλαια ‡ vocari diximus; à Latinis appellantur incidentes, & à quibuſdam controverſiæ.

† *capita ſpecialia.*
‡ *ſimpliciter capita.*

Inter has autem familiam ducit, quæ Græcè nominatur κρινόμενον: Ciceroni περιφερητικῶς vocatur, *quod in iudicium venit*: aut *quâ de re agitur*: alijs diſceptatio ſive iudicatio nuncupatur. Ea tamen locum non habet in ſtatu coniecturali: quia ubi factum negatur, ibi non adfertur ratio à defenſore, propter quam factum ſit. Reſultat autem κρινόμενον, & quaſi effloreſcit, ex primariâ defenſoris ratione, quam ἄιτιον appellant, & accuſatoris firmamento, quod vulgo συνέχον ſive continens vocatur. Verùm Fabio adſentio, cui * meritò diſplicet hæc adfectata ſubtilitas circa nomina rerum ambitioſè laborans, rationemq́ue docendi in minutas particulas concîdens. Eidemq́ue ſubſcribo in eo, quòd ait, illos hanc rem explicâſſe *veriùs & breviùs, qui ſtatum, & continens, & iudicationem, idem eſſe voluerunt: continens autem id eſſe, quo ſublato lis eſſe non poſſit.* Nihilominus, ne in Græcorum Rhetorum lectione nos vocabula hæc morentur: viſum quoque ea hoc loco exemplis ijſdem illuſtrare, quibus antea uſi ſumus. Ἄιτιον Oreſtis fuit. Rectè eam occidi, quæ priùs patrem interfecit meum. Nam id ab eâ factum conſtat, ſive quidem illum interemerit in balneo, ut Lycophron, Æſchylus, & Seneca ‡ ſcribunt: ſive inter pocula, quæ Homeri, Dionis, Æliani, Hygini, & Iuvenalis

* *lib. 3. cap. 11.*

‡ *in Agamemnone act. 5.*

nalis * eſt ſententia. Αἴτιον Horatij fuit, Iure eam interemi, quæ negligebat fratrum cædem, mœrebat hoſtem interemtum, fratris & populi victoriam moleſtè ferebat. Quod ipſum ſine dubio αἴτιον fuit Critolai Tegeatæ, Rheximachi F. qui apud Græcos contra tergeminos Pheneatàs eâdem & condicione, & fortunâ, pugnavit, quâ apud Romanos Horatius. Nam is quoque Demodicam ſororem interemit, quòd ſponſum occiſum lugeret. Autor Demaratus in Arcadicis ‡. Rabirij αἴτιον eſt, Iure occidi Saturninũ, civem ſeditioſum. Milonis αἴτιον eſt, Iure occidi Clodium, quia fuit inſidiator. Firmamentum ſive ratio ab adverſarijs Oreſti oppoſita erat, quòd haut fas ſit filio matrem interficere. Ratio oppoſita Horatio, quòd nefas ſit interficere ſororem. Ratio oppoſita Rabirio, & Miloni erat, quòd non liceat cuiquã tollere civem indemnatum. Κρινόμενον eſt, an poſſit filius occidere matrem, quæ maritũ prior ſuſtulerit? aut frater poſſit interimere ſororẽ, quæ, neglectâ fratrum cæde, doleret hoſtẽ occiſum, fratremq; & pop. Rom. viciſſe ægre ferret? aut quiſquam poſſit interficere civem indemnatum, ſi ſit ſeditioſus, aut inſidiator?

Quanquam quod ad cauſſam Milonis attinet, non ignorandum eſt, αἴτιον illud, quod Tullius eius mantelum fore ſperabat, totum integrum commentitium fuiſſe, omniaque ab eo ſolùm afferri, ut mendacio conſtaret fides; ac proinde, ſi veritatem cauſſæ ſpectes, haut verè quoque à nobis aſſignatum fuiſſe κρινόμενον. Equidem M. Brutus † oratione eâ, quam pro Milone compoſuit, & edidit, non autem habuit (quod falsò aliqui exiſtimarunt, ut autor eſt Fabius ‡) ita crimen defendere maluit, quòd utile fuerit Reipublicæ Clodium interfici. Sed Ciceroni in pectore incerti certabant animi: iſthæc tamen forma ei minùs placuit, quia non quiſquis bono publico interimi poſſit, occidi ab aliquo debeat indemnatus. Ideo, cùm adverſarij in accuſatione ſuâ poſuiſſent, Clodio à Milone factas inſidias; maluit adverſus hanc adverſari ſententiam, & è contrario oſtendere, non Milonem Clodio; ſed Clodium Miloni inſidias ſtruxiſſe; cùm tamen res longè ſe aliter habuerit. Nam, ut autor eſt Aſconius, cùm ij forte fortunâ occurriſſent, è rixâ ſervorum ad pugnam deventum eſt: in eâ cum vulnus accepiſſet Clodius, in tabernam delatus eſt. Milo autem expugnari hanc iuſſit, Clodiumq; extrahi, & interimi; quia, eo vivo, periculoſam ſibi vitam iudicabat; at mortuo, licet ſolum vertere iuberetur, tamen multum eſſet ſolatij habiturus. Itidem falſa eſſe pleraque, quæ Tullius de virtute jactat Milonis; fidem facit, quòd debuerit Hs ſeptingenties

æris

* lib. 3. ſat. 2.

‡ Apud Plutarchum in Parallelorũ libello.

† Fab. lib. 3. cap. 3.

‡ Fab. lib. 10. cap. 8.

æris alieni. Sanè hoc inter prodigia animi humani Plinius ducit lib. XXXVI. cap. XV. Atque hæc universè dicta ſunto. Nunc ſpecies ſtatuum videamus.

VII. QVOTVPLEX CICERONI, ET FABIO, SIT STATVS: NEC EVM IN IVRIDICIALI SOLVM GENERE INVENIRI; SED ETIAM DELIBERATIVO.

STATVS Ciceroni eſt triplex. Nam ſi quæritur an ſit, Coniectura eſt; ſi quid ſit, Finis ſeu Definitio; ſi quale ſit, Conſecutio. Græcè eſt ςάσις ςοχασμοῦ, ὅρος, καὶ ποιότητος. Afferam de his ſtatibus περιοχὴν Iulij Severiani; *Status*, inquit, *tres ſunt. Vbi, quod antè factum obycitur, negas, Coniectura eſt; ubi quid antè factum fateris, & negas eam vim nominis habere, quam adverſarius criminatur, Finis eſt. At ſi neque de facto, neque de nomine ambigitur; ſed ſi iure factum contendis, Qualitas nominatur.* Nam ita eum locum lego, & interpungo, quem in Fruterianâ & Pythœanâ editione prava perperaque (ut cum Accio loquar) diſtinctio pervertit conturbavitque.

Ciceronis partitionem alij etiam ſecuti ſunt Rhetores. Ac Marius quidem Victorinus non inſcitâ eam ſimilitudine comprobare nititur: qua ipſa etiam utitur Thomas Corræus †. Nobis longè potior eſt ſententia Ariſtotelis. Nam fallitur Robortelius, qui, cùm non ſatis animadvertiſſet ab Ariſtotele controverſias nominari, quas alij ſtatus vocant: non dubitavit ſcribere *, cùm omnes ſubiecerint ſtatibus cauſſas, apud Ariſtotelem de ijs ne verbum quidem legi.

† lib. 3. cap. 14.

* lib. de artificio dicendi.

Eſt autem iuxta Ariſtotelem auctior ſtatuum numerus. Nam lib. III. cap. XXVIII. ‡ de contentione agens, quadruplicem facit controverſiam: περὶ τεττάρων, inquit, ἡ ἀμφισβήτησις, ὅτι οὐ γέγονεν, ὅτι οὐκ ἔβλαψε τοῦτο, ἢ ὅτι οὐ τοσόνδε, ἢ ὅτι δικαίως: *de quatuor rebus eſt controverſia: quod quid non fecerit, aut quod non nocuerit eo, aut quod non tantopere nocuerit, aut quod egerit juſtè.* Et paullo pòſt; ἐν τοῖς δημηγορικοῖς, ἢ ὡς οὐκ ἔσται, ἀμφισβητήσειεν ἄν τις, ἢ ὡς ἔσται μὲν ἃ κελεύῃ, ἀλλ' οὐ δίκαια, ἢ οὐκ ὠφέλιμα, ἢ οὐ τηλικαῦτα: *in deliberationibus, aut non futura eſſe, contenderit aliquis; aut futura quidem, quæ cenſet, at non eſſe iuſta; aut non utilia; aut non tanta.* Vtrobique liquidò videmus, ſtatum poni magnitudinis. Itaque quadruplex eſt controverſia. Prima eſt coniecturalis, quâ quæritur, ecquid factum ſit, fiat, aut futurum ſit. Ita enim, quando generatim loquimur, definire malim, quàm, uti

‡ cap. 17. iuxta vulg. diſt.

quidam, quòd eâ quæratur, an ſit. Quippe, ut in iuridiciali ſtatu quæritur, an Titius occiderit Sempronium; ita in alijs ſtatibus eſt controverſia, an quid ſacrilegium dici debeat, an iniuſtum, an tanta ſit iniuria. Altera controverſia eſt finitiva, quâ de nomine facti diſceptatio eſt. Tertia eſt qualitatis, quâ quæritur, ecquid ſit honeſtum, aut utile, aut iuſtum, vel contrà. Quarta eſt quantitatis, ubi controverſia eſt de magnitudine: ut, ecquid tantopere obfuerit; aut, tantáne ſit iniuria.

Aliquibus tamen partitio hæc ita videbitur inſolens, ut Ariſtophanicũ illud ſint dicturi, ἡμᾶς δ' οὐ πείσεις, οὐδ' ἂν πείσῃς*. Sed quid graculo cum fidibus? Ita & vulgaria opinio eſt, ſtatum tantùm habere locum in genere iuridiciali; quæ tamen ſententia eſt abſona, & inconcinna. Nam omnino, tum in deliberativo, tum in demonſtrativo quoque locum habet. De deliberativo res plana eſt. Hermógeni enim ſtatus qualitatis eſt duplex. Siquidem vel de re futurâ diſceptationem continet, qui dicitur πραγματικὸς ſive negotialis; atque hic generis deliberativi proprius eſt: vel agit de re præteritâ, qui δικαιολογία vocatur, ſive iuriſdictio; atque is proprius eſt generis iuridicialis. Πραγματικοῦ exemplum eſt apud Demoſthenem, an conſultum ſit ſuppetias ferre Olynthijs: apud Ciceronem, an Pompeius ſit præficiendus bello Mithridatico.

**non perſuaſeris nobis, etiam cùm perſuaſeris.*

Neque negotialis ſolùm ſtatus in deliberativo locum habet, verùm & coniecturalis. Nec enim, quod multi exiſtimant, tum tantùm coniecturalis ſtatus eſt, cùm quæritur, an ſit factum: verùm etiam, ut paullò antè dixi, cùm quæſtio eſt, an aliquid fiat, aut futurum ſit: ut ſi controverſia ſit, an hoſtes cogitent de rumpendo fœdere; aut, an nobis illaturi ſint bellum: quorum utrumque comprobamus à voluntate, facultate, ac ſignis; ut omnino liqueat, eodem hæc modo tractari, quo facta.

VIII. STATVM ETIAM HABERE LOCVM IN GENERE DEMONSTRATIVO, ILLVSTRIBVS COMPROBATVR EXEMPLIS.

NEc magis ratio ſit, cur aliquis ambigat, an ſtatus ſit in genere demonſtrativo. Nam in laudationibus negari poteſt, aliquid ab aliquo factum eſſe, quod coniecturæ eſt; vel eo nomine factum eſſe appellandum, quod definitionis eſt; vel bene factum eſſe, quod eſt qualitatis; vel tam illuſtre eſſe, quod quantitatis eſt. Status quantitatis fuerit, ſi unus extollat caſtimoniam Alexandri Magni, quia illibatas, & intactas remiſerit filias Darij : nec ante nuptias attigerit mulierem ‡, Barſinâ exceptâ, quæ vidua fuit : alius autem diminuat Alexandri honorem, quòd (ut Theophraſtum memoriæ prodidiſſe, autores ſunt Athenæus, & Plutarchus) ideo parum mulieroſus fuerit Alexander, quia vinoſus erat : quam rem cùm plurimi confirmant ſcriptores †, tum illud arguit, quòd & ephemerides habuerit *, in quibus adnotati fuere dies, per quos crapulam edormiebat. Hanc Theophraſti ſententiam non leviter fulcit, quòd & hodie videmus, eas gentes, quæ ebrietati deditæ, minùs inſanire Venere : quæ magis Veneri addictæ, minùs ſe vino ingurgitare. Eſt quoque ſtatus hic in oratione pro Marcello, in quâ præcipua quæſtio eſt, An clementia Cæſaris omnibus eius bellicis virtutibus ſit præferenda. Item apud Iſocratem in Encomio Helenæ ſtatus eſt, An pulchritudo Helenæ tantâ ſit laude digna, ut omnibus laudibus ſit anteponenda.

Qui ſtatum tollunt è genere demonſtrativo, negant, in eo locum habere intentionem & depulſionem, quia nullus ſit δίκας δικαζόμενος. i. *qui dicam impingat*. Verùm ut nullus ſit talis; poſſe tamen adverſarium eſſe, conſtat ex ijs, quæ diximus. Alioqui, cùm ſcripſiſſet Cicero de Catonis laudibus, Cæſar ijs non oppoſuiſſet duos Anticatones.

Neque in hoc genere ſolùm locum habet ſtatus quantitatis ; ſed & controverſia eſſe poteſt, an aliquid ſit factum ; quem ſtatum eſſe coniecturalem, omnibus liquet. Ita ſiqui vituperare volet Didonem ob pudorem violatum : meritò alius hoc repudiabit, tanquam confictum à Marone, quem ſecutus Sillius lib. VIII. Dido enim univira ſemper, caſtiſſimaque fuit ; ut quæ, ne alteri nuberet, vitam gladio finierit : quemadmodum narrat Iuſtinus lib. XVIII. Quin ne Æneam quidē videre potuit, cùm ab Ilij exſcidio, ut Scaliger ‡ optimè numerat, ad natalē Carthaginis anni ſint CCXCIX ut quæ poſt annos IↃCCXXXVII. ex quo condita erat, everſa ſit, Cn. Cornelio Lentulo, & L. Mummio coſſ. anno Vrbis IↃCVIII. ut tradidit Solinus: à quo non multum abit Menandri ratio apud Ioſephum lib. I. contra Apionem ; iuxta quem condita ſit annis CXL. ante Romam. Trogus † verò tantùm LXXII. annis eâ antiquiorem putavit : Velleius ſolùm LXV. Atqui, iuxta præclarum illum Eratoſthenis canonem, ab everſa Troia ad conditam Romam anni fuerint CCCCXXX. Neque de Carthagine obſtat, quod à Philiſto

‡ *Plutarchus in Alexandro, & ex eo Photius in myriobiblo cap. 245.*

† *Plutarchus lib. de fortuna Alexandri: Seneca epiſt. 83. Plinius lib. 14. cap. 5. Solinus cap. 15.*

* *Ælianus lib. 3. Var. Hiſt. cap. 23.*

‡ *in prolegomenis operis de emendatione temporum, & animadverſionibus Euſebianis ad annum* MCLXVII.

† *in epitome Iuſtini lib. 18.*

Philiſto * XXX. annis, ac ab Appiano † dicatur etiam L. annis ante Troiæ ἅλωσιν fuiſſe. Nam loqui eos de veteri Carthaginis parte, indicio eſt, quòd eius Xorum, & Carchedonem Tyrios, faciunt auctores. At nunc ſermo nobis eſt de illis, quæ debentur Didoni: nempe de parte Vrbis novâ; unde, Solino teſte, vocata eſt Karthada, quod idem eſt ac καινὴ πόλις, ut etiam ex Stephano cognoſcimus: item de arce, quæ Punicâ appellatione dicta eſt Butira, & εὐφωνίας ergò, Buſra, unde Græci κατὰ μετάθεσιν fecere Βύρσα: quod quia corium notat, eo occaſio præbita eſt fabellæ de tergo taurino. Hoc Maronis figmentum oppugnat etiam Maioragius in epiſtolicis quæſt. XX. Atque ut veteres potius laudem, eſt de eodem epigramma lib. IV. Ἀνθολογίας, atque item apud Auſonium, quem vide epigr. III. Imò, ut Chariſius auctor eſt, Atteius Philologus librum edidit cum iſtiuſmodi inſcriptione, *An amaverit Didun Æneas.* Ac pertinent huc quoq; verba illa B. Auguſtini lib. I. Confeſſ. cap. XIII. *Non clament adverſum me venditores Grammaticæ, vel emtores; quia ſi proponam iis interrogans, utrùm verum ſit, quòd Æneam aliquando Carthaginem veniſſe poëta dicit: indoctiores ſe neſcire reſpondebunt, doctiores autem etiam negabunt verum eſſe.*

* *apud Euſebium ad an.* 804.
† *initio libri de bellis Punicis.*

Pari ratione, ſiquis Penelopen laudare volet ob inſignem pudicitiam, meritò, cui vituperare animus, in controverſiam vocabit, quæ de caſtitate eius ſcribit Homerus. Nam ea procis, abſente marito, ſe proſtituit: eoque Vlyſſes domum reverſus, iure eam optimo exegit, ac ſuas ſibi res habere iuſſit. Atque hoc qui neſcit, is non modò obſcœni carminis autorem inſuper habuerit, quod puto peccatum haut Oceano abluere neceſſe ſit: verùm luculentum quoque ſcriptorem Pauſaniam non legerit, aut certè tantùm per caliginem, ſive oculorum, ſive mentis, viderit locum iſtum in Arcadicis; Πηνελόπης δὲ εἶναι τάφον φασὶν, οὐχ' ὁμολογοῦντες τὰ ἐς αὐτὴν ποιήσει τῇ Θεσπρωτίδι ὀνομαζομένῃ. Ἐν ταύτῃ μὲν γέ ἐστι τῇ ποιήσει, ἐπανήκοντι ἐκ Τροίας Ὀδυσσεῖ τεκεῖν τὴν Πηνελόπην Πτολιπόρθην παῖδα. Μαντινέων δὲ ὁ ἐς αὐτὴν λόγος, Πηνελόπην φησὶν ὑπὸ Ὀδυσσέως καταγνωσθεῖσαν ὡς ἐπισπαστοὺς ἐσαγάγοιτο ἐς τὸν οἶκον, καὶ ἀποπεμφθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ· τὸ μὲν παρ' αὐτίκα ἐς Λακεδαίμονα ἀπελθεῖν· χρόνῳ δὲ ὕστερον ἐκ τῆς Σπάρτης ἐς Μαντίνειαν μετοικῆσαι· καὶ οἱ τοῦ βίου τὴν τελευτὴν ἐνταῦθα συμβῆναι. h. e. *Penelopes id eſſe ſepulchrum aiunt, diſſentientes in eo à poëmate, quod Theſprotis nominatur. Nam in eo legere eſt, Penelopen, Vlyſſe ex Troiâ reverſo, peperiſſe puerum nomine Ptoliporthen. Mantinenſes verò de eâ dicunt, Penelopen ab Vlyſſe damnatam eſſe, quòd viros à ſe allectos attractosq;* (ita malim transferre, quàm, ut Abrahamus

hamus Loeſcherus, procos) *domum intromiſiſſet, & propterea ab eo eſſe repudiatam. Hanc deinde Lacedæmonem abiiſſe, atque aliquanto pòſt Spartâ ſe Mantineam contuliſſe, ibiq́; vitæ ei finem obtigiſſe.* Fidem etiam fecerit Lycophron, qui Penelopen vocat βασσάραν κασσωρεύουσαν, h. e. πορνεύουσαν, ut Tzetzes interpretatur: qui ſubijcit, Δοῦρις γὰρ ὁ Σάμιος ἐν τῷ περὶ Ἀγαθοκλέους φησὶ, αὐτὴν συγγενέσθαι πᾶσι τοῖς μνηστῆρσι, καὶ γεννῆσαι τὸν τραγοσκελῆ Πᾶνα. *Duris enim Samius libro de Agathocle ait, eam cum omnibus congreſſam procis, ac genuiſſe Pana hircina habentem crura.* Herodotus quoque de Pane idem tradit ſub exodium lib. II. Quod verò is, quem dixi, Scholiaſtes Pana hunc alîus facit Penelopes filium, id nullâ eſt ſuffultum ratione.

‡ De ea è junioribus, ſi voles, adi Luc. Io. Scoppam lib. 1. cap. 32. item cõmentario in Ovidianam Penelopes epiſtolam, Franciſcum Floridũ lib. 3. Subſeciv. lect. cap. 2. & Thomã Demſterum ad Roſini Antiquitatum lib. 3. cap. 2.

Sed quid de Penelope ‡ tricamur? Quis non videt, innumera nobis exempla ſuppeditari ex Homericâ Iliade? Nam Herodotus tradit, multos velle, Helenam nunquam veniſſe Troiam: ‡& Dion Pruſienſis oſtendit, eam, parente fratribuſque conſentientibus, nuptam Paridi fuiſſe; neq; Troianos fuiſſe à Græcis victos; ſed Græcos, icto fœdere, ab obſidione deſtitiſſe; Homerum verò invertiſſe hæc omnia ad velandam gentis ſuæ ignominiam: ut verum profectò ſit verbum vetus, πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοὶ †, quod apud Platonem eſt dialogo de iuſto, & Ariſtotelem lib. I. Metaphyſ. cap. II. ut cæteros * mittam, apud quos gemina legere eſt.

Quæ cùm ita ſint, neminem puto deinceps inficias iturum, in demonſtrativo quoque genere quæri, an res facta ſit; eoque ſtatum coniecturalem in eo locum habere. Fallitur igitur Antonius Maioragius, cùm in lib. II. Rhet. Ariſt. cap. XXVI. ita ſcribit: *In demonſtrativo genere nulla eſt civilis controverſia, quia nemo adverſatur, & res certa, vel pro certis ſumuntur.*

† multa mentiuntur poetæ.

Nec rectiùs ſenſit Naſcimbænus Naſcimbænius, qui ‡ ſtatum in demonſtrativo eſſe negat, quia laudem non ſtatim ſequitur vituperatio. Neque enim, ut in eo ſtatus locum habeat, requiritur, ut quicquid laudabile eſt, vituperari poſſit; verùm ſatis eſt, ut pleraq; vituperari queant. Adde, quòd non ſolùm adverſetur laudanti, qui vituperat; verùm etiam, qui perſonam, quæ laudata eſt, fuiſſe negat; ut ſiquis contra eum, qui Amazones laudârat, oſtendat, nunquam fuiſſe Amazonas †: vel qui (ut Logicorum nunc vocibus utamur) laudationis ſubiectum agnoſcit, at prædicatum oppugnat; ut ſi Penelopen fuiſſe concedamus, at inficias eamus, quæ de pudicitiâ eius à Poëtis ſcribuntur: vel denique, quî prædicatum quoque haut gravatè dat, verùm perſonam, aut rem, tantopere laudandam negat:

** Pindarũ 1. Olymp. & 7. Nem. Cic. in Tuſc. Plin. epiſt. 21. lib. 6. Minutium Fel. in Oct. Lactant. in div. inſt.*

‡ comm. in Cic. lib 1. de Invent.

† Palæphatus.

negat : ut cùm quæritur apud Iſocratem, num Helenæ pulchritudo tantopere ſit laude digna.

Atq; hinc erroris quoque convincimus Trapezuntium, qui quarto Rhetoricorum libro ſcribit, genus hoc interdum ita abſolutum eſſe, ut ab omni controverſiâ ſit immune. Nam non tantum adverſarius eſt, cùm quis actu contra laudantem dicit; verùm etiam, cùm quis tacitè diſſentit : uti ſi iudicet, oratorem facere iſthoc vetus, ex muſcâ elephantum. Adde, quod etiam, cùm nemo actu contradicit, potentia tamen eſt contradicendi. At cùm Rhetorica ſit δύναμις †, huic non tam videndum, quid fiat, quàm quid fieri poſſit.

† facultas.

IX. NON ESSE PLVRES STATVS, QVAM QVATVOR: DEQVE OMNIS DOCTRINÆ HVIVS VTILITATE.

VIDIMVS, quæ dici debeant, adverſus eos, qui triplicem tantùm ſtatum agnoſcunt, idque in ſolo genere Iuridiciali. Nunc alia ſe offert difficultas. Quippe videntur plures, quàm quatuor, ſtatus eſſe : cùm Ariſtoteles in ſecundo Analyt. poſter. quatuor faciat quæſtiones ; duas ſimplices, an ſit, & quid ſit ; quæ conſtituunt conjecturæ & finitionis ſtatum : item duas coniunctas, quod ſit, & cur ſit : quarum prior ad conjecturam pertinet, poſterior verò ad nullum videtur ſtatum referri poſſe. Verùm & iſte eſt ſtatus conjecturalis, quia, cùm quæritur, cur ſit, omnino in quæſtionem venit, ecquid cauſſa ſit, nec ne. E. G. Num amor Reip. an odium privatum, cauſſa ſit cædis.

Ex his verò omnibus alius aliorum error detegitur, qui diſertim adſerunt, doctrinam ſtatuum è Rhetoricis hodie furcillandam eſſe, quia tantùm inſerviat cauſſis iudicialibus. Nos verò in omnibus dicēdi generibus, ac ſemper quidem, eſſe ſtatum adſeveramus. Atque ut id non eſſet, non tamen cancellari deberent, quæ de ſtatibus ſcribuntur. Nam & hodie multùm emolumenti adferunt ad diſtinguendas, ac tractandas res, quæ in iudicium veniunt. Inſuper proſunt intelligendis ac dijudicandis veterum oratorum ſcriptis. Denique etſi rhetores de ſtatibus imprimis agunt, quatenus pertinent ad ſanguinantem vel potius ſanguiſugam eloquentiam, ſive forenſium certaminum depugnationes : tamen, cùm ad iuridiciale genus pertineat omnis accuſatio ac defenſio, eaque ijſdem plurimùm tractetur capitibus, quibus utimur in cauſſis forenſibus : liquet

quet profectò, maximum eorum uſum eſſe in epiſtolis, ac quovis ſermone familiari. Neque enim exiſtimandum, quæ hoc libro de argumentis λογικοῖς, ac ſequenti de παθητικοῖς, aut ἠθικοῖς, diſſertamus, ea ſolùm propter orationes, (quæ maius, ac præcipuum, non tamen unicum ſunt opus oratoris) fusè adeo à nobis explicari: ſed etiam epiſtolarum ergo, atque adeò omnis ſcriptionis, ac ſermonis ipſius cauſſâ, modò is de quæſtione fuerit civili.

Et hæc de ſpeciebus ſtatus cunctim ac generatim dicta ſunto, quà ad tria pertinent dicendi genera. Nunc de illis videamus particulatim; præcipuè autem, quatenus pertinent ad ſolum iudiciale.

CAP. VII.

DE STATV CONIECTVRALI.

STATVS *Coniecturalis loci ſunt tres; Voluntas, Facultas, & Signa.*
Voluntas continet Impulſionem, & Ratiocinationem.
Impulſio affectus comprehendit, qui cauſſæ efficientis locum obtinent.
Ratiocinatio quæritur è cauſſis finalibus; ut à ſpe commodorum.
Ad facultatem pertinent vires corporis, animi promptitudo, copiæ, opes, locus, tempus, ſpes perficiendi, ac celandi.
Signorum alia rem antecedunt, alia comitantur, alia conſequuntur.

I. DE APPELLATIONE STATVS CONIECTVRALIS, ET DIVISIONE EIVS.

† lib. 3. ap.7.

STATVS, in quo obſcura eſt iudicatio, Græcè dicitur στοχασμὸς, Latinis Coniectura. Nempe, ut ait Fabius †, *à coniectu. i. ductione quâdam rationis ad veritatem: unde etiam ſomniorum, atque ominum interpretes, coniectores vocamus.* Comprobant id ipſum gloſſæ vett. Cyrillo olim additæ, in quibus ὀνειροκρίτης exponitur *conjector, ſomniſolutor, ſomniorum interpres.* Vbi pro *ſomni-ſolutor* malim *ſomnii-ſolutor.*

Vocatur hic ſtatus alio nomine *Inficialis*, quia ſolâ inficiatione ſe reus hîc defendit.

Porrò, ſeu infinitam, ſeu finitam quæſtionem ſpectes; vel directè eâ quæritur de perſonâ, aut re, utrum res fuerit, vel ſit, vel futura ſit: vel indirectè inſtituitur, & ex conſequenti. Directa quæſtio eſt, an ſint Pygmæi, an fuerit Hercules, vel Orpheus, an Vlyſſes occiderit Aiacem. Indirecta inquirit de cauſſa rei: ut unde oriatur peſtilentia. Nam tantundem eſt, ac ſi roges, utrùm aëris corruptio ſit cauſſa peſtilentiæ, an aliud quiddam. Similiter, ſi diſceptandum ſit, an hoſtes eò claſſem inſtruant, ut inferant nobis bellum: ſatis liquet, quæſtionem eſſe de animo hoſtium, velut cauſsâ finali. Atque hæc reſpiciunt conjecturalem ſtatum universè. Nobis verò nunc propoſitum eſt, ea imprimis perſequi, quæ ad ſolum juridiciale genus pertinent.

II. QVÆ IN STATV HOC AB ARISTOTELE CONSIDERENTVR.

IN ſtatu hoc quatuor ſunt cognoſcenda, iuxta Ariſtotelem: nempe, quæ cauſſæ ad iniuriã faciendam compellant, & qui alios iniuriâ afficiant, & quos afficiant, & in quibus afficiant. Cauſſę iniuriarum ſunt eædem, quę humanarũ actionum. Sunt autem numero ſeptem; fortuna, vis, natura, conſuetudo, ratio, iracundia, cupiditas. De quibus omnibus, ut lectorem quaſi δακτυλοδείκτης † ad fontem ipſum ducam, Ariſtoteles videatur cap. ‡ XXXV. XXXVI. XXXVII. De moribus eorum, qui faciunt iniuriam, cap. XXXVIII*. De ijs, qui iniuriâ afficiuntur, cap. XXXIX†. Quibus in rebus ſoleant eſſe injurij, cap. eodem. Quæ omnia manifeſtum eſt pertinere ad στοχασμὸν‡. Porrò ea huc transferrem, niſi apertè ſatis ab Ariſtotele exponerentur. Vel ſiquis cum vulgo præferat novellos: adeat tabulas Raphaelis Cyllenij, Riccoboni paraphraſin, Crameri σύνοψιν, vel alios, qui aliquid in Rhetoricen Ariſtotelis ſcripſere, vel ex eo compendia ſua concinnarunt. Neque id hîc modò, ſed alijs etiam locis, dictum velim; quoties ad acutiſſimum hunc Rhetorem remittere malo lectorem, quàm actum agere; quod nec placet, nec vacat.

† *digito monſtrans.*
‡ *ſed iuxta vulgarem diſtinctionē cap. 10. & 11.*
* *vulgò cap. 12.*
† *vulgò eodē cap. 12.*
‡ *coniecturam.*

III. DE CAPITIBVS DECEM, QVIBVS HIC STATVS TRACTATVR, IVXTA HERMOGENEM.

HIs verò, quæ ab Ariſtotele docentur, operæ ſit adiungere κεφάλαια, ſive capita, quæ ab alijs Rhetoribus traduntur. Voco autem capita cum Sopatro, ea, quæ continent propriam argumentationem, & confirmationem eiuſdem propoſitionis ab alijs diverſam.

Ita Hermogenes decem facit κεφάλαια ſtatus coniecturalis.

Primum eſt παραγραφὴ, h. e. exceptio, quæ fit ante litis conteſtationem: ut in cauſsâ Roſcianâ; Filium debere accuſare, qui patrem amiſerit; non illos, qui, occiſo Roſcij patre, locupletiores facti ſunt. Eſtque appellatio ea ab ipſis oratoribus; qui aliquem dicunt τὴν‡ γραφὴν παραγράφεσθαι, quando non eſt δίκη εἰσαγώγιμος†. Quomodo Iſocrates, & Demoſthenes locuti.

‡ transſcribere ſeu transferre accuſationem.

† lis contra quam exceptio objici non poſſit.

Hoc in capite, ut Sopater quoque monet, haut diu commorari oportet, quando præponitur. Quippe detrahit aliquid de dignitate oratoris, quia videtur eſſe hominis iudicium metu ſubterfugientis. At diutius in eo commorari licet, cùm poſtremo ponitur loco; quia magnam oſtendit cauſſæ fiduciam, quòd iudicio nos ſtiterimus, cùm devitare id liceret.

Appellatur hic locus alio nomine μετάληψις: verùm quia & diſtinctus eſt μεταλήψεως ſtatus; ſatius iudico, diſtinctis hæc appellare nominibus: ut nempe μετάληψις eſſe dicatur, cùm princeps orationis quæſtio eſt de actione iudicij: παραγραφὴ verò, ſive, ut Sulpitius Victor nominat, derivatio ſit, cùm quaſi ex abundanti adhibetur.

Alterum Hermogeni caput ſive membrum eſt ἀπαίτησις τῶν ἐλέγχων. i. *probationum poſtulatio*: ut in eâdem cauſsâ Roſcianâ: Proba teſtibus, certiſve argumentis, me patrem ſuſtuliſſe, aut patrem in animo habuiſſe me exhæredare. Refutantur autem teſtes, partim alios opponẽdo, partim accuſando; quòd locuti ſint πρὸς χάριν, *ad gratiam*, vel δι' ἔχθραν, *ob inimicitiam*, vel διὰ τίνα οἰκειότητα, *ob aliquam cognationem*, vel διὰ κέρδος, *ob lucrum*, vel δι' ἡλικίαν, *ob ætatem.* Sed de teſtibus inferiùs ſe offeret proprius dicendi locus.

Tertium eſt βούλησις, ſeu voluntas: ut, Cùm naturâ à ſcelere iſtiuſmodi abhorream, qui in animum inducerem, ut parentem tollerem? at vos avari, & ſanguinis ſitientes.

Quartum eſt δύναμις, ſive facultas: ut, Quî potui patrem interimere, cùm non Romæ fuerim, ſed Ameriæ? nam alijs rem tanti periculi committere quomodo auſim? At vos Romæ fuiſtis: vos & ipſi ſicarij eſtis, & ſicarij omnes vobis cogniti, quos ſubòrnare facillimum vobis fuit. Probatùr autem voluntas, & facultas, à genere, ab educatione, ab inſtitutione, ab ætate, à naturâ animi & corporis, à ſtudijs, ab actionibus, & à fortunâ.

Quinctum eſt τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους, *quæ à principio ſunt uſque ad finem*, h. e. adiuncta omnia, ſive ea rem antecedant, ſive comitentur, ſive conſequantur. Iſtiuſmodi eſt, quòd Roſcius Capito cædem primò nunciavit Ameriam.

Sextum eſt ἀντίληψις, q. d. *contraſumtio*, h. e. qualitas abſoluta, cùm id ſignum, quod contra nos affertur, non negatur, ſed, ut rectè factum, defenditur. e. g. Honeſtum eſt ſtudium agriculturæ; ideóque ex eo colligi nequit, me patri fuiſſe inviſum.

Septimum eſt μετάληψις, *tranſlatio*. Ea eſt ἀντιλήψεως ἄρνησις, *negatio qualitatis abſolutæ*. Opponitur igitur ἀντιλήψει: velut, ſi Chryſogonus dixiſſet: Si pater te amâſſet, Roſci, non rus te ablegâſſet; ſed ad Philoſophos, vel Oratores, miſiſſet.

Octavum eſt μετάθεσις τῆς αἰτίας, *tranſlatio criminis*. Ea conſtat ἀναιρέσει, ſive remotione unius cauſſæ, tanquam falſæ; & θέσει, ſive poſitione alterius, tanquam melioris: ut, Pater me rus miſit, non ut ex improbo faceret probum, ex luxurioſo temperantem; ſed quia non ignorabat, quantopere afficerer agriculturâ, & quantam in eâ adhiberem induſtriam.

Nonum eſt πιθανὴ ἀπολογία, ſive ἀναστροφὴ, *probabilis defenſio*, ſive *inverſio*: ut, Quoniam pater præfecit me ſuis prædijs tam ſplendidis ac frugiferis, habuit me pro homine temperanti, ac frugali, reíque ruſticæ peritiſſimo, qui poſſem operis ac villicis imperare, quíque primus cubitu ſurgerem, ultimus cubitum irem.

Poſtremum eſt κοινὴ ποιότης, *communis qualitas*; quæ ita dicitur, quia conſtat ἐκ τῶν συμβεβηκότων, *è communiter accidentibus*: eſtque ipſe ἐπίλογος, ac proinde conficitur ἀνακεφαλαιώσει, ſive *enumeratione præcipuorum capitum*, & παθολογίᾳ, ſive *commotione affectuum*. Quamquam ſi accuratè rem expendamus, liquebit, epilogum haut rectè hoc loco ab Hermogene inter κεφάλαια collocari. Quippe, ut ex Sopatro antè vidimus, in capitibus requiritur, ut diſtinctis propoſitionem argumentis confirment. At epilogus id non facit, verùm partim repetit, quæ antè dicta erant, partim affectus concitat.

Sunt verò complures quoque ſingulorum κεφαλαίων partes, ac modi: ſed hos apud ipſum Hermogenem vide.

IV. QVOMODO ARGVMENTEMVR A VOLVNTATE, FACVLTATE, ET SIGNIS: QVO PACTO ITEM ARGVMENTA INDE PETITA REFELLAMVS.

FABIVS Quinctilianus lib. VII. cap. II. tres facit partes ſtatus coniecturalis; An voluerit, an potuerit, an fecerit. Ex his duæ priores, voluntas & facultas, βούλησις ϗ δύναμις, in omnibus hominum actionibus concurrunt. Coniunxit itaque Poëta, apud quem 1. Æn. ita Ilioneus ad Didonem ait*:

Non nos aut ferro Libycos violare penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere prædas:
Non ea vis animo, nec tanta ſuperbia victis.

Vbi rectè ait Servius, eſſe argumentum ab impoſſibili. Nam *vis*, inquit, *eſt poſſibilitas*: ut geminum ſit huic; *Quid Troës potuere?* At non ineſſe voluntatem, eo probat Poëta, quòd veriſimile non ſit, tantum eſſe in victis faſtum, ut ſint potentioribus iniurij. Sed & de ipſo Deo adfirmatè colligimus naturæ lumine, eum humani generis curam gerere; cùm & velit, utpote optimus; & poſſit, utpote maximus; niſi hæc quoque elogia ei ereptum eant Epicuri de grege porci.

VOLVNTAS continet impulſionem, & ratiocinationem.

Impulſio affectus comprehendit, qui cauſſæ efficientis locum obtinent: ut in hoc calcato exemplo: Clodius Milonem odio proſequebatur: ideo mortem eius concupivit.

Pertinent huc etiam morbus animi, ebrietas, & ſimilia: quorum cœco impetu potuerit homo ad facinus impelli.

Ratiocinatio petitur è cauſſis finalibus: velut Clodio proderat mors Milonis, non Miloni Clodij: Clodius igitur mortem Milonis deſideravit, non hic illius. Huc pertinet illud L. Caſſij; *Cui bono?* Cic. pro Mil. *Illud Caſſianum, cui bono fuerit, in his perſonis valeat.* Ad quem locum ita Aſconius: *L. Caſſius, ſummæ vir ſeveritatis, quoties Quæſitor judicij alicuius eſſet, in quo quæreretur, de homine occiſo, ſuadebat, atque etiam præibat judicibus, ut quæreretur, cui bono fuiſſet, perire eum, de cuius morte quæreretur.* Idem Philippicâ II. obijcit Antonio de morte Cæſaris: *Quod ſi te in judicium quis adducat, uſurpetq́ illud Caſſianum, cui bono fuerit; vide, quæſo, ne hæreas.* Simile eſt Comici hoc Phorm. act. 1. ſc. 11.

Cuius tu fidem in pecunia perſpexeris,
Verere verba ei credere? ubi quid mihi lucri eſt
Te fallere?

Poëtarum quoque ingenioſiſſimus, eo, quòd nihil è mendacio fructus percipi poterat, acutè † rei veritatem adſtruere eſt adnixus, cùm cecinit:

† S. Met. fab. 9.

Hæc mihi non vani (nec erat cur fallere vellent)
Narravere ſenes.

Et lib. III. Triſt. eleg. x:

Vix equidem credar; ſed cùm ſint præmia falſi
Nulla, ratam debet teſtis habere fidem.

Eodemque modo dixit Tacitus in IV. Hiſtor. *Vtrumque, qui interfuere, nunc quoque memorant, poſtquam nullum mendacio pretium.* Egregiè verò hunc locum tractat Appuleius in Apolog. ubi inter alia ait: *Fruſtra igitur, an factum ſit, quæritur, quod nullam malam cauſſam habuit, vt fieret.* Sunt & quædam planè gemina apud Plautum, alioſque, quæ mera mora ſit adſcribere.

Alter locus eſt **FACVLTAS**: quod nomen hoc loco accipitur latiùs, ut etiam poteſtatem comprehendat. Alioqui (ut etiam Marius Victorinus ad ſecundum Rhetoricorum Ciceronis diſtinguit) poteſtas propriè reſpicit naturam perſonæ, quâ aliquid ei ineſt, aut deeſt: quomodo negamus homini debili ſuppetere vires ac poteſtatem malè mulcandi virum fortiſſimum. At facultas reſpicit res extrinſecus advenientes, locum, tempus, & ſimilia: quâ ratione negabat Clodius ſibi facultatem fuiſſe violandi Cæſaris coniugem, qui in urbe non fuiſſet.

Ad facultatem quidam referunt **SIGNA**, quibus coniectura firmatur. Verùm hæc non oſtendunt propriè facere potuiſſe, ſed peculiari modo probant feciſſe. Itaque eorum potiùs ſententiam ſequimur, qui tres ſtatuunt locos; duos, qui ſe habeant ut cauſſæ, nempe voluntatem, & facultatem; ac tertium eorum, quæ ad adiuncta pertinent, nimirum ſigna.

A ſigno argumentatur Tecmeſſa apud Sophoclem Aiace Lorario. Nam, quærente Choro, à quo Aiax interfectus eſſet, reſpondet, ex eo, quòd gladius in terrâ fuerit defixus, cui incubuerit, certò colligi, Aiacem ſibi ipſi manus attuliſſe.

Αὐτὸς ‡, inquit, πρὸς αὐτῦ δῆλον· ἐν γάρ οἱ χθονὶ
Πηκτὸν τόδ᾽ ἔγχος περιπετὲς κατηγορεῖ.

‡ *A ſeipſo interfectum eſſe, manifeſtum eſt. Nã in terra fixus enſis, in quem prolapſus eſt, id arguit.*

Sunt autem ſigna triplicia; antecedentia, concomitantia, conſequentia. Ita cædem alicuius anteceſſerunt fortean minæ, & inſtrumenta; coniuncta fuere pugnæ, ſanguis, clamor; conſecuta ſunt pallor, verba tertiata, curſatio rurſum prorſum, fuga.

Argumenta iſtiuſmodi Iuriſconſulti *præſumptiones* vocant. Exemplum adſtruendi στοχασμὸν † paucis habes in illis verbis Ciceron. III. de Orat. *Si & ferro interfectus ille, & tu inimicus eius cum gladio cruento deprehenſus es in illo ipſò loco, & nemo præter te ibi viſus eſt, & cauſſa nemini, & tu ſemper audax; quid eſt quod de facinore dubitare poſſimus?*

† *coniecturam.*

At in defenſione hæc omnia ſunt infirmanda, & diluenda. Itaque oſtendemus, nobis non fuiſſe voluntatem; rationes allatas, quibus nos dicebat adverſarius impulſos, aut nullas fuiſſe, aut non tantas; neque nos ijs eſſe moribus, ut tam facilè à recto poſſimus abduci. Itidem oſtendemus, non ideo nos feciſſe, quia fuerit facultas; vel etiam non fuiſſe nobis facultatem: quò pertinet illud Iuliani * adverſus B. Auguſtinum lib. 1. operis imperfecti; *Abſolutè vindicatur à crimine, qui ipſa rei impoſſibilitate defenditur.* Facultatem autem defuiſſe, probamus, quia non fuerint tantæ vires, copiæ, opes; quia alienus locus, & tempus; quia non fuerit ſpes occultandi facinus, atque alia id genus. Denique quòd in curſurâ veſte fuimus reprehenſi; quòd animam præ metu vertere nequivimus; ſimiliaque, quæ ad factum commonſtrandum adducebantur; oſtendemus, eiuſmodi eſſe, ut ex ijs ſignis de viro bono iudicari non debeat.

* *in poſter. libb. B. Auguſtini contra ſecundã Iuliani reſponſionem. Qui libri demum anno 1617. opera Cl. Manardi Pariſiis in lucem prodierunt.*

V. IN HOC STATV ALTERVTRVM LITIGANTIVM IMPROBVM VIDERI.

MONET autem Ariſtoteles, in hoc ſtatu, vel reum, vel accuſatorem, eſſe neceſſariò improbum; quod neceſſe non eſt in alijs controverſijs, in quibus peccari poteſt per ignorantiam iuris. At in coniecturali vel reus fecit, vel non fecit id, ob quod accuſatur. Si fecit, vel ſcit ſe feciſſe, vel neſcit; velut ſiquis alium occiderit, aut læſerit lapide è feneſtrâ proiecto. Si ſcit reus, mentitur negando. Si neſcit, per imprudentiam fecerit neceſſe eſt; eoq; ſtatus erit qualitatis aſſumtivus, non coniecturalis; quia, cui conſtitit de lapide proiecto, pòſt cognoſcere potuit de homine occiſo. At ſi reus non fecit; vel improbus eſt accuſator falsò accuſando, quem innocentem conſtabat; vel levis eſt, accuſando eum, de quo non certò conſtabat.

Sed & lib. v. Nicomach. docet Ariſtoteles, eorum, qui irâ perciti facinus aliquod deſignarunt, haut parem eſſe rationem, atque eorum, qui contendunt de pactis: ut ſi unus depoſitam pecuniam legibus repetat; alter verò depoſitam apud ſe fuiſſe, inficias eat. Quippe, quos affectus tranſverſos egit, eos putat Philoſophus ratione aliquâ excuſari poſſe: at in pactis alterutrum non poſſe non eſſe improbum, niſi fortè rei oblivio eum ceperit.

VI. EXEMPLA E M. TVLLIO ALLATA, QVÆ IMITEMVR.

ET hæc de naturâ ac tractatione ſtatus coniecturalis dicta ſint. Plura qui requirit, Hermogenem adeat, ac Trapezuntium, qui fusè hanc rem tractat lib. Rhet. II. Imprimis autem artificium Hermogenicum ſpectet in orationibus Ciceronis hoc in ſtatu verſantibus; cuiuſmodi, præter illam pro Roſcio Amerino, de quâ ſatis antea dictum, eſt liber primus accuſationum Verrinarum, quo oſtenditur, quæ ſcelera commiſerit Verres in quæſturâ, legatione, & præturâ urbanâ: liber ſecundus Verrinarum, quo docetur, quæ patrârit in præturâ Siculienſi: tertius, qui eſt de re frumẽtariâ: quartus, qui eſt de ſignis: quinctus & ultimus, qui eſt de ſupplicijs. Item oratio Cluentiana, quâ quæritur, an Cluentius Oppianicum vitricum, atque alios, ſuſtulerit veneno: illa pro Muræna, quâ quæſtio eſt, an Muræna commiſerit ambitus crimen: item pro Flacco, quâ defendit illum, cùm ex adminiſtratione Aſiaticâ reus eſſet repetundarum: pro Syllâ, quâ quæritur, num ille coniuraverit cum Catilinâ: pro Plancio, quâ diſceptatur, an is reus fuerit ambitus in petitione ædilitatis: pro Cælio, quâ controverſia eſt, num Cælius à Clodiâ aurum mutuò ſumſerit, ac ne id reſtituere cogeretur, ei venenum parârit: ac denique pro Deiotaro, quâ quæſtio eſt, an is adverſus Cæſarem coniurârit.

CAP. VIII.

DE STATV FINITIVO.

IN ſtatu definitivo definitio noſtra comprobanda eſt; adverſarij refellenda.

Et adſtruendi, & deſtruendi ratio è logicis petenda.

I. NATVRA STATVS DEFINITIVI VARIIS DECLARATVR EXEMPLIS.

STATVS ὁριστικὸς, ſeu finitivus, etiam nominis controverſia dicitur: quia eo quæritur, quo nomine factum ſit appellandum. Atque hinc liquet, ſtatum quoque ſimplicis thematis eſſe poſſe. Ita apud Demoſthenem quæritur, detne inſulam Haloneſum Philippus, an reddat. Nam Philippus eam volebat Athenienſibus δοῦναι *: at Athenienſes, auctore Demoſthene, nolebant accipere, niſi fateretur Macedo, eam ſe ἀποδοῦναι †. Itidem quæritur apud Ciceronem VIII Philippicâ, quid ſit tumultus: pro Cæcinâ diſputatur, an dicendum ſit, ei vim factam eſſe, qui armis fuerit perterritus, ne fundum ſuum ingrederetur. De hoc ſtatu agit Ariſtoteles cap. XII. † eiuſque ſex adducit exempla. Nempe ſiquis fateatur, ſe accepiſſe, neget tamen furatum eſſe; ſi concedat ſe percuſſiſſe, at non intuliſſe contumeliam; ſi cum aliquâ fuiſſe, at non commiſiſſe adulterium; ſi furtum feciſſe, at non ſacrilegium; ſi agrum coluiſſe, at non publicum; ſi collocutum cum hoſtibus, attamen non eſſe proditorem.

* *dare.*

† *reddere.*

† *iuxta vulgarem diſtinct. cap.* 13.

In hoc genere oportet nos habere paratas definitiones. E. G. quid furtum, quid ſacrilegium, quid adulterium, &c. Neq; enim, ſi percuſſit quis alium, eò contumeliâ affecit, ſed ſi aliquâ de cauſsâ: neque ſi quis clam rem alienam abſtulit, furtum commiſit; ſed ſi abſtulit, ut noceret, & rem à domino abalienaret: neque ſacrilegium admiſit, quiſquis abſtulerit rem è loco ſacro; ſed qui ſurripuerit inde Deo conſecrata, aut donata: eoque ſacrilegium non erit, ſiquis rapuerit dotem filiarum Cliſthenis creditam Iunoni Samiæ, aut pecuniam Alexandri in delubro Solis repoſitam. Quæ ſententia etiam imperatoribus placuit Romanis. Nam *Divi Severus, & Antoninus, Caſſio Feſto reſcripſerunt, res privatorum, ſi in ædem ſacram repoſitæ, ſubreptæ fuerint, furti actionem, non ſacrilegij eſſe*: ut eſt Leg. V. Dig. Ad legem Iul. pecul.

Porrò perpetuum non eſt, quòd Thomas Corræus † ſcribit, ſtatus definitionem eſſe infirmam, quia non tam rem defendit, quàm mutat. Nam culpa ſanè tollitur, ſi probemus, quòd Cato in Senatu ſententijs omnium reſtiterit, conſtantiam vocari debere, non pertinaciam.

† *lib.* 3. *de eloqu. cap.* 16.

II. QVA RATIONE TRACTARI DEBEANT CONTROVERSIÆ, QVÆ AD HVNC STATVM PERTINENT.

ΚΕΦΑ'ΛΑΙΑ ſive capita ſtatus definitivi iuxta Hermogenem ſunt XII. Exemplum affert de philoſopho, qui tyranno perſuaſerit, ut imperio ſe abdicaret, atque eo nomine præmium ſibi dari poſtulet, velut tyrannicidæ. Primum κεφάλαιον eſt προβολὴ, i. *intentio*, quam vulgo petitionem dicunt: ut, Suſtuli tyrannidem, ideo præmium poſco. Continet τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους †. Cùm nemo tyrannum gladio tollere poſſet, nullus certè tolleret; ego autem patriæ ſemper libertatis ſtudioſus eſſem: non acquievi, uſque dum ei perſuaſi, ut ſe imperio abdicaret; atque ita ſine cæde vobis peperi libertatem; pro quo beneficio peto, ut vel mihi ſtatua erigatur, vel ut perpetuò alar in Prytaneo.

† *Quæ à principio ſunt, uſque ad finem.*

Porrò pinguiori Minerva προβολὴ inter κεφάλαια ab Hermogene collocatur. Neque enim eſt locus probationis; ſed ipſa propoſitio, quæ argumentis comprobanda eſt. Huic opponitur ἀντιπροβολή. Verùm hæc quoque nihil aliud eſt, quàm ipſa adverſarij propoſitio; eoque κεφάλαιον dici nequit. Ita in ἀντιπροβολῇ negat adverſarius, alteri dandum præmium, cùm non occiderit tyrannum.

Alterum κεφάλαιον eſt ὅρος, ſive *definitio*: ut, cùm adverſarius ait, tyrannicidam eſſe eum, qui tyrannum occîdit.

Tertium eſt ἀνθορισμὸς, *contraria definitio*: ut, Tyrannicida eſt non ſolùm, qui tyrannum occidit; ſed quiſquis tyrannidem tollit, & patriæ libertatem reſtituit. Qualis, etſi non tollat tyrannum, quatenus homo, tollit tamen eum, quatenus tyrannus eſt. Quod multò eſſe amplius, ex eo liquet, quia ſæpe, qui hominem tollit, tyrannidem non tollit: ut cùm poſt tyranni mortem gravior ſervitus ſub tyranno altero conſequitur.

Quartum eſt συλλογισμὸς, ſive *ratiocinatio*; quæ res duas inter ſe confert: ut, Tantum beneficium eſt verbis tyrannidem tollere, quantum armis.

Quinctum eſt γνώμη νομοθέτου, *ſententia legiſlatoris*: ut, Libertatis, non ſanguinis cauſſâ, lex data eſt; ac proinde ob libertatem partam, non ob ſanguinem fuſum, datur præmium.

Sextum eſt πηλικότης, ſive *rei quantitas*: ut, Res præclara eſt eloquentia, & magnum id efficere oratione, quod alius non poſſit armis.

Septimum eſt τὸ πρός τι, ſive *relatum*, & conſtat amplificatione ac comparatione: ut, Multò meliùs meretur de Republicâ, qui verbis pellit tyrannum, quàm qui armis; cùm ille id præſtet ſine ſanguine, ſine tumultu, ſine periculo.

Octavum eſt ἀντίθεσις ſive ποιότης ἀντιθετική. i. *ſtatus aſſumtivus*, de quo infrà dicturi ſumus: ſed is in hoc exemplo locum non habet; quia conſtat, philoſophum bene feciſſe, ut neceſſe non ſit, colorem huic facto quærere. At in alijs cauſſis deprehenditur: velut ſi quis cauſſam dicere cogatur, quòd occiderit eunuchum inventum cum coniuge. Phavorinus certè Philoſophus, quamvis eunuchus, tamen in adulterio deprehenſus dicitur. Notum &, quod de eunuchis audiſſe ſe ait ancilla Terentiana, eos amatores mulierum eſſe maximos: pluraque ſuper eo, cui res tanti eſt, videre queat apud Muretum lib. x. Var. Lect. cap. XI. & Ioannem Fileſacum lib. I. Selectorum cap. XI. Quare non quidem accuſator libidinem in eunuchis exſtinctam dicet; ſed negabit, eunuchum poſſe eſſe adulterum, quia ſit μάταιος ac nebulo, ut Terentius loquitur; hoc eſt, quia haut ſit idoneus gignendæ proli. At cædis reus aſſeret, adulterum eſſe, quiſquis cum alienâ conſueſcit coniuge, quòd & nomen indicat, cùm *adulter* dicatur, quia ad alterum torum eat.

Nonus locus eſt μετάληψις, quaſi tranſſumtio dicas, aut tranſlatio. Eâ reprehenditur modus actionis: ut, In ius tibi eunuchus ob factum vocandus fuit, non transfigendus gladio.

Decimus eſt ἀντίληψις, ſive ſtatus abſolutus: & reſpondet μετάληψις, ut ὅρος ἀνθορισμῷ. Exemplum eſt, cùm reus oſtendit ſe iure eunuchum occidiſſe.

Vndecimus eſt ποιότης, *qualitas*, quæ ab attributis perſonæ ſumitur: velut, cùm dicitur, quibus moribus quis hactenus fuerit, & cuiuſmodi futurus ſit, ſi iudicio liberetur, atque item, ſi condemnetur.

Duodecimus eſt γνώμη, *ſententia* ſeu voluntas: ut quo conſilio quid factum ſcit, aut quo animo quis accuſet, vel defendat.

Et hæc de ſtatu definitivo: in quo paucæ exſtant orationes Ciceronis, ſi principalem ſpectes ſcopum. Nam complures ſunt, in quibus incidit; quomodo in Philippicâ nonâ quæritur, num, qui mortis eſt cauſſa, homicida dici debeat: & eâ, quæ eſt pro Rabirio perduellionis reo, diſputat, ſe popularem eſſe: itemque initio Agrariæ ſecundæ, ac quibuſdam alijs; quibus artis huius ſtudioſus addiſcet uſum eorum, quæ de finitivo ſtatu diximus.

CAP IX.

DE STATV QVALITATIS.

STATVS *qualitatis eſt duplex: negotialis, & iuridicialis. ille de re futurâ pertractat; eſtq; generis deliberativi proprius: hic de re præte-*

præteritâ eſſe ſolet, ac iudicijs convenit. Iuridicialis propriè vel in iudicio inſtituitur, vel ante judicium, qui Tranſlativus vocatur. Prior dividitur in Rationalem, & Legalem. Rationalis eſt de facto. Legalis de ſententiâ legis, aut ſcripti.

Diſtribuitur Rationalis in Abſolutum, & Aſſumtivum. Abſolutus eſt, qui ſimpliciter factum defendit; vt, cum laudabiliter factũ dicimus. Aſſumtivus eſt, cùm per ſe debilis eſt defenſio, ſed re foris aſſumtâ iuvatur. eſtq; quadruplex; Comparatio, Relatio, Remotio, Conceſſio.

Comparatio eſt, cùm oſtendimus, è duobus alterum fuiſſe agendum, & id, quod à nobis factum eſt, ſatius fuiſſe fieri.

Relatio eſt, cùm culpam conferimus in eam perſonam, quæ ipſa malum accepit.

Remotio eſt, cùm culpam reijcimus in perſonam aliam, quàm eam, quæ malum accepit, vel in rem, quæ in iudicium vocari non poſſit; uti in legem.

Conceſſio dividi ſolet in Purgationem, & Deprecationem. Sed cùm in Deprecatione utamur ſtatu Negotiali; prior tantùm pars Conceſſionis ad ſtatus aſſumtivos pertinebit. Quod verò de utrâque hoc loco agitur, id eò fit, quia Purgationi plurimùm ſubijci ſolet Deprecatio. Eſt autem Purgatio, quâ non factum ipſum, ſed voluntas defenditur: vt, cùm culpa confertur in neceſſitatem, fortunam, aut imprudentiam.

Deprecatio eſt, cùm culpam fatemur, ſed ad miſericordiam confugimus.

I. STATVS QVALITATIS DIVIDITVR IN NEGOTIALEM, ET IVRIDICIALEM, DEQVE NEGOTIALIS GENERIS DIFFICVLTATE.

STATVS Qualitatis alio nomine Ciceroni in primo de Inventione dicitur ſtatus Generis, ſive Generalis, quod in eo controverſia ſit de vi & genere, hoc eſt, qualitate negotij, facti, legis, ſcripti, vel actionis: de quibus omnibus in hoc ſtatu quæri ſolet. Dividitur autem iuxta Ciceronem, & Hermogenem, in Πραγματικὸν, ſive Negotialem, & Δικανικὸν, ſeu Iuridicialem. Prior eſt de re facienda; &, in negotio publico, ad Senatum pertinet. Alter iudicijs convenit, ut nomen ipſum teſtatur.

Exiſtimat Thomas Corræus †, negotialem ſtatum comprehendi ſub juridiciali: quia non alio differant, quàm eo, quòd negotialis ſit de negotijs publicis; juridicialis de rebus privatis. Sed fallitur, ſi putat, conſultationes ſolùm eſſe de publicis, non item de

† *lib. 3. cap. 21.*

privatis negotijs. Et ſi genus juridiciale agnoſcit differre à deliberativo; quomodo non à juridiciali ſtatu differet ſtatus negotialis, qui generis deliberativi proprius eſt?

Eſt autem negotialis ſtatus difficilior iuridiciali; quod tribus argumentis demonſtrat Ariſtoteles. Nam difficilior eſt futurorum coniectatio, quàm aſſeveratio præteritorum. Deinde in juridiciali lex eſt principium, ex quo non difficile eſt Oratori elicere concluſiones: at non itidem fit in negotiali. Præterea negotialis non habet diverticula, niſi ad aliud genus confugiat: quomodo Iſocrates conſilium daturus accuſat; ut Lacedæmonios in Panegyrico, Charetem in Sociali. Verùm in juridiciali multa dici poſſunt de perſonâ noſtrâ, adverſarij, vel iudicum. Quare fallitur M. Tullius, apud quem M. Antonius II. de Orat. iudicia putat difficiliùs tractari. Ait enim: *Omnium cæterarum rerum oratio, mihi crede, ludus eſt homini non hebeti, neque inexercitato, neque communium literarum & politioris humanitatis experti. In cauſſarum contentionibus magnum eſt quoddam opus, atque haut ſciam, an de humanis operibus longè maximum: in quibus vis oratoris*, &c. Tullio hâc in parte ſubſcribunt, Cornificius ‡, ſive magiſter Herennianus, Fabius Quinctilianus, & auctor dialogi de cauſſis corruptæ eloquentiæ. Itaque idem de ijs, quod de Tullio, judicium eſto.

‡ initio lib. 2.

II. DE CAPITIBVS, IVXTA QVÆ HERMOGENES TRACTARE IVBET STATVM NEGOTIALEM.

LOCI ſtatus negotialis Hermogeni ſunt ſex, uti diximus, cùm ageremus de genere deliberativo, cuius is proprius eſt. Nunc, promiſſi memor, pauca addam de tractationis modo.

Primus Hermogeni locus eſt νόμιμον, ſive *legitimum*. Is partim ſpectatur ἀπὸ ῥητοῦ, *in ſcripto*; & pertinet ad ſtatus legitimos: partim conſiderat τὸ ἔθος ὡς νόμιμον, *conſuetudinem tanquam legitimum*. Prioris exemplum eſt in Licinianâ; ſitne Archias retinendus in civitate ex lege Papiriâ. Poſterioris verò exemplum habemus in Manilianâ, quâ docet Tullius, non eſſe contra conſuetudinem Romanorum, ut omnia ad unum deferantur.

Alter locus eſt δίκαιον, ſive *iuſtum*: cuius tractatio cognoſcitur ex doctrinâ ſtatus iuridicialis, tum abſoluti, tum aſſumtivi. Iuſti autem nomine utimur, non laxè, ut comprehendat legitimum, qui primus erat locus: ſed ſtrictè, ut ſignificet æquum; quomodo natura, ac ratio, ſuadebant, ut Pompeio debitus honos deferretur. Æquitas enim vox eſt non legum, aut conſuetudinis; ſed naturæ, ac Dei ipſius in ea loquentis. Quod indicat locus ille Iſocratis in Panathenaico: **Ἐδεῖτο μὴ περιιδεῖν παλαιὸν ἔθος, καὶ πάτριον νόμον καταλυόμενον, ᾧ πάντες ἄνθρωποι χρώμενοι διατελοῦσιν, οὐχ ὡς ὑπ' ἀνθρωπίνης κειμένῳ φύσεως, ἀλλ' ὡς ὑπὸ δαιμονίας προστεταγμένῳ δυνάμεως.** hoc eſt, *Ne abrogari ſineret veterem conſuetudinem, patriamq́; legem, quâ utuntur homines univerſi; quæ non ab humano ingenio eſt lata, ſed à divina quadam virtute conſtituta.* De Adraſto ſermo eſt, Theſea rogante, ut cæſorum corpora redderet, quò ſepulturâ afficerentur. Similem ex Sophoclis Antigone locum inferiùs † adferemus. Et Tullius in Topicis, enumerans ea, in quibus ius civile conſiſtat, non contentus memorare *leges*, *ſenatuſconſulta*, *res iudicatas*, *iuriſperitorum auctoritatem*, *edicta magiſtratus*, addit denique ijs, *& morem*, *& æquitatem*.

† *cap. 12. ubi de lege agitur.*

Locus tertius eſt *συμφέρον*, ſive *utile*; quod duplex eſt. Nam vel duntaxat *χρήσιμον*, ſive *conducibile* eſt; vel etiam eſt *ἀναγκαῖον*, ſive *neceſſarium*, cuius vis multò maxima eſt. Vtile ſpectatur bifariam: nam vel conſideratur, quid conſecuturum ſit, ſi fecerimus; vel quid ſit futurum, ſi non fecerimus. Vtraque pars tractatur quadrifariam. Argumentamur enim hunc in modum. Nobis id facientibus,

I. ὑπάρχοντα ἀγαθὰ παραμενεῖ.
bona, quæ adſunt, conſervabuntur.
II. τὰ οὐκ ὄντα προσέσται.
bona, quæ non adſunt, obtingent.
III. τὰ ὑπάρχοντα φαῦλα οὐ παραμενεῖ.
malis, quæ adſunt, liberabimur.
IV. τὰ οὐκ ὄντα οὐ προσληψόμεθα.
mala, quæ impendent, evitabimus.

Contrà nobis non facientibus,

I. τὰ ὑπάρχοντα ἀγαθὰ ἀπολεῖται.
bona præſentia amittentur.
II. τὰ οὐκ ὄντα, προσγινόμενα δ' ἄν, οὐ προσέσται.
bona ſperata non conſequemur.
III. τὰ ὑπάρχοντα φαῦλα οὐ παραμενεῖ.
malis præſentibus non liberabimur.
IV. τὰ οὐκ ὄντα φαῦλα προσέσται.
mala, quibus nondum premimur, nobis obtingent.

† lib. 2. Hiſtor. Philipp.

Ita Mardonius (verba ſunt Iuſtini †) *hortatur Xerxem*, *vt in regnum abeat*, *ſibi* c c c. *millia armatorum lecta ex omnibus copijs relinquat : quâ manu, aut* CVM GLORIA *eius perdomiturum ſe Graciam : aut, ſi aliter eventus ferat*, SINE *eiuſdem* INFAMIA *hoſtibus ceſſurum*. Itidem Marcus Tullius in Manilianâ Pompeium docet præficiendum eſſe bello Mithridatico, tum ut propulſaretur calamitas, quæ urgebat; tum ut evitaretur malum, quod impendebat.

Quartus locus eſt δυνατὸν, ſive *quod fieri poteſt*. Maximè autem urget hic locus, cùm docemus, aliquid non fieri modò poſſe, ſed & facillimè fieri.

Quinctus locus eſt ἔνδοξον, ſive *honeſtum ac glorioſum* : quod ijſdem tractatur modis, quibus utile. Quippe hunc in modum argumentari licet : Si hoc feceris, præſentem tueberis dignitatem; ſperatam conſequeris : infamiam præſentem avertes; eam, quam metuis, evitabis. Contrà, ſi non feceris, infamiâ præſenti non liberaberis; ea, quam metuis, tibi obtinget : præſentem amittes dignitatem; nec ſperatam adipiſceris. Ita Tullius in Manilianâ probat, bellum Mithridaticum ſuſcipi debere, quò deleatur ignominia, quam populo Romano inuſſerat Mithridates, cùm unâ horâ tot occidi iuſſit civium Romanorum miilia.

Sextus locus eſt τὸ ἐκβησόμενον, ſive *eventus* : qui locus bifariam explicatur. Nam nonnullis hæc ſententia eſſe videtur; in utramvis partem eventus cadat, utilitas tamen ac gloria conſequetur. E. G. Sive Romani vincant Mithridatem, ſive non vincant; utile ac glorioſum fuerit, ſuſcepiſſe adverſus eum bellum. Alij verò per eventū intelligunt utilitatem, ac gloriam emanantem ex eâ utilitate, ut & gloriam, quæ proximè rem conſequitur. E. G. Argumentum ab utili ſit : Opem ferre debemus vicinæ nationi, ne veniat in hoſtium poteſtatem. At ab eventu fuerit : Si vicinæ genti ſervitus imponatur, nobis quoque maximum ab hoſtibus periculum imminebit. Verùm Hermogenes pro ijs facit, qui utrumque probandi modum putant ſub eventu contineri.

III. QVAS ORATIONES CICERONIS SEQVI POSSIMVS IN TRACTATIONE STATVS NEGOTIALIS: ET CVR HIC AGATVR DE LOCIS ATQVE EXEMPLIS EIVSCE STATVS, QVI PROPRIVS SIT GENERIS DELIBERATIVI.

VTITVR hoc ſtatu Cicero in aliquammultis orationibus : uti in eâ, quæ eſt de provincijs conſularibus. Nam ſuadet hâc, ut Syria Macedoniaque futuris decernantur conſulibus ; & Galliæ Cæſari non adimantur. Catilinarias etiam huc pertinere, oſtendimus cap. tertio. De Manilianâ quoque ſemel & iterum diximus. Philippicæ etiam penè omnes huius ſunt loci. Nam primâ hortatur Antonium & Dolabellam conſules ad moderatè regendam Remp. Tertiâ auctor eſt, ut quæ Octavianus Cæſar egerat adverſus Antonium, ea publicâ confirmentur auctoritate : ut idem imperatoriâ dignitate in Antonium eligatur : ut præmia decernantur legionibus, quæ ab Antonio defecerant ad Octavianum : ut D. Brutus, cæterique, ſuas retineant provincias; nec tradant cuiquam, niſi qui ex S.C. ſucceſſerit. Quinctâ diſſuadet legationem ad Antonium; actaque Antonij reſcindenda docet, ac præmia ijs decernenda, qui remp. adverſus Antonium defendiſſent. Sextâ populum hortatur ad bellum Antonio inferendum. Septimâ pacem diſſuadet cum Antonio, quia ea ſit turpis, quia periculoſa, quia eſſe non poſſit. Octavâ ſuadet, ut bellum, non tumultus decernatur. Nonâ probat, ſtatuam pedeſtrem æneam in roſtris ponendam Servio Sulpicio, qui in legatione obierat. Decimâ adverſus Fufij Caleni ſententiam ſuadet, ut Bruti acta Senatuſconſulto confirmentur. Undecimâ auctor eſt, ut C. Caſſius Dolabellam perſequatur bello. Duodecimâ diſſuadet legationem, ſeque eam ad rem non eſſe idoneum comprobat. Decimatertiâ adverſus M.Lepidi conſilium oſtendit, non poſſe tutam iniri pacem cum Antonio, Antonianiſque. Decimaquartâ ultimâque docet, non eſſe ponenda ſaga, niſi bello confecto : ac honores ijs decernendos, à quibus Antonius ad Mutinam victus erat.

Pluribus hæc commemorare viſum fuit, quò perſpectum habeat artis hujus ſtudioſus, ex quibus potiſſimùm orationibus addiſcere poſſit ἐξεργασίαν, atque uſum eorum præceptorum, quæ de negotiali ſtatu à Rhetoribus traduntur. Erunt autem fortean, quibus hæc de ejuſce ſtatus tam locis, quàm exemplis, alieno loco perſecuti videamur. Nam cùm is ſtatus generis ſit deliberativi proprius; iudicabunt, eo in genere tradi illa debuiſſe. Sanè potuiſſe, nos quoque agnoſcimus. Verùm quia hoc loco de ijs Hermogenes tractat; operæ duxi, pauca hæc exponere, quò eorum magis detegatur calumnia, qui juventuti perſuaſum cupiunt, Rhetores antiquos ſolùm docere, quo pacto conſcribillari ſoleant cauſſæ forenſes. Hæc profectò una unicè cauſſa eſt, cur ea hic potiùs, quàm in doctrinâ generis deliberativi, exponere voluerimus; quamquam vix aliud promiſerim capite ſexto, quàm me acturum deinceps de ſtatibus, quatenus pertinent ad genus juridiciale.

IV. QVÆ GENERATIM AB ARISTOTELE DE STATV IVRIDICIALI TRADANTVR: ITEM EIVS DIVISIO IN RATIONALEM, ET LEGALEM: ET VNDE LEGALIS DICATVR: ET QVO LOCO PROPRIE DE EO AGI DEBEAT.

NVNC videamus de ſtatu juridiciali: qui bifariam conſideratur, generatim, & ſpeciatim. Generatim de eo agit Ariſtoteles cap. XL *. Diſtinguit enim iuſtum, & iniuſtum; idque tum ratione fundamenti. i. legis; tum ratione obiecti. i. hominum. Siquidem docet, juſtum eſſe, quod fit ſecundùm legem, ſive privatam, ſive publicam; eamque ſive ſcriptam, ſive non ſcriptam: injuſtum itidem eſſe, quod contra legem aliquam committitur. Similiter aſſerit, quodcunque juſtum aut injuſtum eſt, eſſe iſtiuſmodi, vel ratione boni communis, vel ratione boni particularis. Et hæc generatim de ſtatu juridiciali.

* vulg. cap. 13.

Species verò eius ſunt duæ: de quarum una, propriè loquendo, in judicio: de altera ante judicium diſceptatur. Poſterior horum vocatur μετάληψις, ſive ſtatus tranſlativus: eſtque non de qualitate facti, legis, aut ſcripti; ſed actionis, quæ intentatur, ut poſtea videbimus. Prior verò generis nomine dicitur juridicialis, ſed ſtrictiùs ea voce accepta.

Hic porrò à Fabio, & Hermogene, dividitur in λογικὸν, ſive rationalem, & νομικὸν ſive legalem: ille utitur ratione; hic dicti ſcriptive autoritate. Vocatur autem κατ' ἐξοχὴν, νομικός. h.e. legitimus, ſeu legalis; quia etſi multa ſunt ſcriptorum genera, ut teſtamenta, literæ, aliaque; inter omnia tamen familiam ducit ὁ νόμος †: utpote quem

† lex.

Stoici † definiebant, πάντων * βασιλέα θείων τε καὶ ἀνθρωπείων πραγμάτων; quique iuxtim eos ſit λόγος ὀρθὸς, προστακτικὸς μὲν τῶν ποιητέων, ἀπαγορευτικὸς δὲ τῶν οὐ ποιητέων † : quibus concinit illud Tullij Philipp. XII: *Eſt enim lex: nihil aliud, niſi recta & à numine Deorum tracta ratio, imperans honeſta, prohibens contraria.* Quibus gemina legere eſt lib. I. de legg. & primo de Nat. Deor.

† Chryſippus lib. de legg. & ex eo Iuriſcõſultus l. 2. ff. de legg.

** regem rerum omniũ divinarum humanarumque.*

† ratio recta, jubens ea, quæ facienda ſunt, & prohibens non facienda.

Verùm cùm ſtatus legitimus pertineat ad argumenta ἄτεχνα; nos verò etiamnum verſemur in ἐντέχνοις: præteriri profectò à nobis debuiſſet hæc ſtatus Iuridicialis diſtributio, niſi Hermogenis ordini inſiſtere, eumque juventuti aperire voluiſſemus. Atque ea ipſa ratio eſt, cur inferiùs etiam aſſignaturi ſimus ſpecies huius ſtatus, quarum explicationem non immeritò quis judicet reſervandam fuiſſe, uſque dum ad locos argumentorum inartificialium deventum fuiſſet.

V. STATVS RATIONALIS DISTRIBVTIO IN ABSOLVTVM, ET ASSVMTIVVM: ITEM QVINDECIM LOCI STATVS ABSOLVTI, IVXTA HERMOGENEM.

STATVS λογικὸς eidem Fabio, & Hermogeni, duplex eſt; abſolutus, & aſſumtivus. Abſolutus eſt, cùm ſimpliciter ac directè factum defenditur. Ita (ut ſcribit Lucas in Actis cap. V. tmemate XXIX.) beatus Petrus accuſatus, quòd Chriſtum doceret Hieroſolymis, invito Cæſare, & ſacerdotibus; reſpondit, ſe rectè facere, quia πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις †: quomodo & Socrates ait apud Platonem in Apologia, πείσομαι δὲ τῷ Θεῷ μᾶλλον, ἢ ὑμῖν *. Dicitur hic ſtatus Græcè ἀντίληψις, quia eſt ἐναντία λῆψις τῇ λήψει τοῦ κατηγόρου, τοῦτ' ἔστιν ἀντιπροβολή. i. *propoſitio contraria adverſarij propoſitioni.*

† Deo magis obedire decet, quàm hominibus.

** obtemperabo Deo potius quã vobis.*

Fortunatiano quatuor ſunt loci ſtatus abſoluti: lex, mos, ſecta, ars: quæ & exemplis declarat.

Vulgò autem eius ſex faciunt locos: nempe jus naturæ; legem ſcriptam, ſive divinam, ſive humanam; conſuetudinem; ἐπιείκειαν, ſive æquum & bonum; judicatum, ſive exemplum; & pactum.

Sed Hermogeni ſunt loci quindecim. Eos illuſtrat exemplo de pictore, qui cùm naufragij picturam in portibus dijs marinis ſuſpendiſſet; atque eâ re, tanquam malo omine, territi mercatores, in portus iſtos, ſummo Reipub. detrimento, deſiiſſent appellere: eo nomine accuſatus eſt publici criminis, aut læſæ majeſtatis.

Primus Hermogeni locus eſt προβολὴ, h.e. *intentio*, ſive propoſitio ipſa: quæ recténe, an ſecus, ab Hermogene inter capita ac locos ponatur, oſtendimus cap. ſept. Eſt autem προβολῆς exemplum: Cùm tabulæ tuæ, quibus naufragia depinxiſti, metum incuſſerint mercatoribus; atque eo factum ſit, ut nulla inſtituantur commercia ac negotiationes: imminuiſti picturis vectigalia populi, eoq́ue reus es læſæ Reip.

Alter continet τὰ μέρη τοῦ δικαίου, *partes juris*, quæ ſunt juſtitia, honeſtas, utilitas. Ita dicit pictor, ſe rectè feciſſe, nec quicquam commiſiſſe contra leges: conſentaneum eſſe hominum naturæ, ut caſus humani oculis omnium ſubjiciantur: atque adeò utile id eſſe, cùm periculorum metus adferat timorem Dei, ac in navigando reddat cautiores.

Tertius eſt πρόσωπον, ſeu *perſona*: ut, Ego pictor ſum, homo privatus, eoq́ue Remp. lædere non poſſum.

Quartus eſt ὅρος, ſive *definitio*: ut, Pingere naufragia non eſt lædere Remp. cùm pictor non prodat hoſtibus vectigalia, claſſes, aliáve Reip. commoda.

Quinctus eſt συλλογισμὸς, ſive *ratiocinatio*; quæ eſt refutatio allatæ definitionis. Ita dicet accuſator, nihil referre, utrùm privatus lædat Remp. an qui gerit magiſtratum; num obſit prodendis civibus, an pingendis tabulis; num ferro urbem perdat, an fame.

Sextus eſt γνώμη νομοθέτου, *ſententia legiſlatoris*. Eſtque hic locus utriq́ue parti communis, cùm aliud ſenſiſſe legiſlatorem dicat accuſator, alium verò legis finem faciat reus. Porrò hic locus non ſemper incidit, cùm ſæpe nulla exſtet lex de eo, quod in judicium venit: atque inde eſt, quòd Hermogenes dicat, εἰ ἐμπίπτει, *ſi incidat*.

Septimus eſt πηλικότης, *quantitas rei*; quâ res exaggeratur: ut, Grave eſt Remp. pictoris culpâ defrudari vectigalibus.

Octavus eſt πρός τι, ſive *comparatio*: quâ res magis quoque amplificatur, quàm factum loco ſuperiori. Nam is ſimplicem tantùm amplificationem habet; hic geminatam. E.G. Gravius eſt facinus patriam à pictore atque opifice ijs ſpoliari, quæ importantur, quàm exercitum prodi. Nam ſine militibus vivere poteſt Reſp. ſine frumento non poteſt.

Nonus eſt ἀντίληψις, q.d. *contraſumtio*; quæ eſt qualitatis abſolutæ repetitio: ut, Licet pictori pingere naufragia: nulla lex prohibet delubra, ac loca publica picturis exornare: fas eſt donaria ſuſpendere Dijs immortalibus.

Decimus eſt *μετάληψις, tranſlatio*. Ea fit bifariam, *ἐνστάσει*, & *ἀντιπαραστάσει*. Ἔνστασις eſt *ἄρνησις ἐναντία, negatio contraria*: ut, Nequaquam licet, quod obeſt Reip. Ἀντιπαράστασις (quam *κατὰ λέξιν obſiſtentiam* dixeris) conceſſione conſtat, & inficiatione. E. G. Licet quidvis pingere, cùm ex eo nihil damni capit Reſp. non item, quando ei detrimentum adfert. Artem oſtentare conceſſum: at non quovis loco, nec cum damno populi.

Undecimus eſt *ἀντίθεσις, oppoſitio*: quâ aliquid adfertur contra *μετάληψιν*: ut, Voluï mercatores, ac naviculariam facientes, commonefacere periculorum; ne ſe mari committant temerè, intempeſtivè, improvidè.

Duodecimus eſt *ἑτέρα μετάληψις, altera tranſſumtio*: ut, Aliter debuiſti conſulere navigantibus: quando naves tutò per maria ambulent, ſcripto meliùs, quàm picturâ, commonſtraſſes: denique nihil iſtiuſmodi factum oportuit, inſcio atque inconſulto magiſtratu.

Decimus tertius eſt *θέσις*, ſive *poſitio*: ut, Quiſque pro viribus prodeſſe debet reip. Ego conſului arte meâ, quantum potui.

Decimus quartus eſt *ποιότης, qualitas* perſonæ, aut rei. Ubi de præſtantia artis pictoriæ agetur.

Decimus quinctus eſt *γνώμη*. i. *animus* ſive ſententia, non quidem legiſlatoris (nam hæc anteceſſit) ſed alterius; puta rei, vel adverſarij.

Docet autem Hermogenes, tum hunc, tum ſuperiorem locum, eodem tractari modo, quo in finitivo. Quamobrem non neceſſe habemus, quicquam de ijs hoc loco adtexere; cùm tractandi ratio peti poſſit ex ijs, quæ cap. antecedenti dicebamus.

VI. STATUS ABSOLUTUS DIVIDITUR IN SIMPLICEM, ET DUPLICEM: DUPLEX IN EUM, QUI CONIUNCTIONE, QUIQUE DIVISIONE EST DUPLEX.

STATUS abſoluti duo ſunt genera: nam vel ſimplex eſt, vel duplex. Simplex fit bifariam: nam vel factum propter ſe in judicium venit, vel propter eventum. Prioris generis exemplum iſtiuſmodi eſt apud auctorem ad Herennium: C. Popilius (ita legendum monuit Turnebus *) à Gallis obſeſſus, venit in congreſſum cum ducibus hoſtium, exercitumque ſuum liberavit, attamen amiſſis omnibus impedimentis. Eam rem cùm pòſt in poculis annuliſque cælâſſet,

* *lib. 13. Adverſ. cap. 13.*

ſet, accuſatus eſt læſæ Reip. Conveniunt huic generi capita ac loci omnes, quos ſuprà commemoravimus, præter penultimum, qui eſt ποιότης, ſive *qualitas* perſonæ. Nam cùm Popilius fuerit imperator; haut veriſimile futurum erat, eum adverſus Remp. ſemper fuiſſe animo infenſo infeſtoque.

Poſterioris generis exemplum eſt illud de pictore. Neque enim tam accuſabatur, quòd pinxiſſet naufragia: quàm quòd picturâ eius omnes territi à navigatione deſiſterent. Et hæc de ſtatu abſoluto ſimplici.

Status abſolutus is, quem duplicem vocabamus, bifariam inſtituitur: vel κατὰ συμπλοκὴν, ſive *coniunctione*, vel κατὰ διαίρεσιν, ſive *diviſione*.

Coniunctione fit, cùm ex duobus criminibus, quæ objiciuntur, unum ſine altero conſtare nequit; ut, quidam accuſatur, quòd in concione omnium contradixerit ſententijs, nec propriam attulerit. Hoc in genere expedit, ut accuſator utrumque commiſceat crimen, quia id plurimùm confert ad amplificandum. At reus ſeparatim aget de utroque, quia hoc deterit atque imminuit culpam.

Diviſione fit ſtatus abſolutus duplex, cùm utroque de crimine ſeparatim in judicio agi poteſt. E. G. quidam, cùm multas duceret uxores, multoſque adoptaret filios, accuſatus eſt morum galbanorum, ac turpis vitæ. Hic quoque coniunctim de utroque crimine aget accuſator: reus verò ſeparatim. Et hæc de ſtatu abſoluto, in quo vix ulla exſtat Ciceronis oratio. Nam largiter peccant, qui huc Milonianam referunt. Adſenſum ijs accommodaremus, ſi doceret Tullius, Milonem, interimendo civem nefarium, maximo Remp. metu liberâſſe, eique ob facinus hoc præclarum ſtatuam erigi debere. Nunc ſeſe res ſecus habet. Nam cædis culpam in ipſum confert Clodium, quem inſidias ſtruxiſſe ait: ut omnino planum ſit, orationem eam pertinere ad ἀντίθεσιν, de quâ deinceps agendum.

VII. STATVS ASSVMTIVI NATVRA, TVM VNIVERSE EXPONITVR, TVM DISTINCTE, PRO QVATVOR SPECIEBVS, COMPARATIONE, RELATIONE, REMOTIONE, ET PVRGATIONE.

EST autem ἀντίθεσις, ſive *qualitas aſſumta*, cùm per ſe debilis eſt defenſio; ſed colore, hoc eſt, probabili facti cauſſâ foris aſſumtâ, juvatur. Ἀντίθεσις vocatur, tum quia eſt θέσις ἐναντία τῇ ἀπλῇ *contraria poſitio*, ac quaſi præſidium contra ſtatum abſolutum : tum propter ἀντικατάλλαξιν. Comprehendit enim confeſſionem, & compenſationem: quomodo in Milonianâ ὁμολόγησις ſive *confeſſio* eſt, cùm fatetur Milo, ſe eſſe homicidam : ἀντικατάλλαξις verò ſive *compenſatio* eſt, cùm ait, ſe feciſſe neceſſariò, quòd Clodius inſidias ſtruxiſſet.

Eſt autem ἀντίθεσις Hermogeni quadruplex; ἀντίστασις ſive *comparatio*, ἀντέγκλημα ſive *relatio criminis*, μετάστασις ſive *criminis remotio*, & συγγνώμη ſive *conceſſio*; ſub quâ Cicero comprehendit purgationem, & deprecationem. Sed deprecatio non poteſt ſtatui ſpecies ſtatus aſſumtivi, ſi rectè dicebamus antè, requiri ſemper in eo colorem, quo juvetur. Nam cùm ſtatus omnis vel recipiat colorem, vel ἄχρωμος † ſit; ſolùm colorari poſſunt comparatio, relatio, remotio, & purgatio : deprecatio verò ἄχρωμος eſt : quippe ea, ut Martiani Capellæ verbis utar, *nihil cauſſationis aſſociat, ſed in exorandi humilitatem preceſq; ſuſpirat*.

† *colore deſtitutus.*

Comparatio, quæ Fortunatiano dicitur compenſatio, fit, cùm oſtendimus è duobus alterutrum fuiſſe agendum, & quod à nobis factum eſt, ſatius fuiſſe fieri. Ita Athenienſes †, cum ſibi metuerent à potentiâ Miltiadis, perpetuo eum carceri addixerunt; factumque id colore iſtiuſmodi tuebantur; quòd præſtabilius eſſet, unum Miltiadem innoxium pœnâ affici, quàm Remp. univerſam in perpetuo tyrannidis metu verſari : & Titus Manlius † filium ſecuri percuſſit, quòd mallet patrem forti filio, quàm patriam carere militari diſciplinâ. Porrò hæc ad comparationem referuntur, quatenus ea inſtituitur in genere juridiciali. Nam abſolutè ſi conſideretur, non minùs ad alia dicendi genera pertinet. Vt ſi quæratur, num eloquentia præſtet, an ſcientia juris civilis : num genus, an divitiæ præferendæ.

† *Cor. Nep. in Miltiade.*

† *Livius lib.* 8.

Relatio, quæ Græcis ἀντέγκλημα, fit, cùm in perſonam confertur culpa, quæ malum perpeſſa eſt: quomodo Oreſtes in matrem, Horatius in ſororem, Milo in Clodium, culpam transferebat.

Remotio, quæ Græcè μετάστασις, eſt, cùm culpam, vel in rem conferimus, quæ in judicium vocari non poſſit; vel in perſonam, quæ non acceperit ipſamet malum. Prioris modi exemplum eſt apud Virgilium oratione Turni ad Drancem. Nam cùm hic obieciſſet Turno, tot illius cauſſâ cæſa eſſe civium millia; non illud inficias ivit Turnus, nec potuit; ſed belli iſtud naturæ tribuit. Exemplum in perſonam eſt, ſi quis adulterij commiſſi culpam in eam transferat, quæ philtro mentem reddidit dementem.

Plurimùm autem differunt relatio, & remotio : quod vel nomina ipſa indicant. Nam in relatione, ſeu in recriminatione, refertur crimen: h. e. in eum ipſum confertur, qui malo affectus ſit. Vt ſi dicatur, priùs alterum iniuriâ affeciſſe : id ne inultum ferret, par pari datum hoſtimentum. Itaque non ſe quis feciſſe negat, ſed jure feciſſe ait. At in remotione non refertur in hunc, ſed ſimpliciter à nobis removetur: h.e. in perſonam aliam, vel rem quampiam, transfertur. Vt ſi quis ſe à prætore dicat ingratijs ad depugnandum coactum; quâ re non ſe, ſed prætorem pugnæ, aut cædis, cauſſam facit.

Eſt autem uterque hic locus planè vulgarius. Nam, ut ait Auſonius †;

† Idyll. 9.

Se quiſque abſolvere geſtit,
Transferat ut proprias aliena in crimina culpas.

Κεφάλαια ſive locos comparationis, relationis, & remotionis, hoc loco præterimus; quòd eadem penè in ijs ſit tractandi ratio, quæ in conceſſione.

Conceſſio, ſive purgatio vocatur, cùm quis ſe conſultò, aut dolo malo, feciſſe negat, eoque non factum defendit, ſed excuſat. Ovid. I. Triſt. eleg. VIII.

Ergo ut defendi nullo mea poſſe colore,
Sic excuſari crimina poſſe puto.

Ferè autem aliquid factum dicitur, vel neceſſitate, vel fortunâ, vel imprudentiâ. Neceſſitate, ut, Non obii vadimonium, tempeſtatibus mihi iter præcludentibus. Ita Æneas apud Dionyſium Halic. quòd Troiani, inopiâ coacti, res uſibus ſuis neceſſarias ex agris Aborigenum quærerent, eo apud Latinum regem excuſat, quia **Ἅπαν συγγνώμης ἄξιον τὸ ἀκούσιον.** *Veniam meretur, quicquid præter voluntatem fit.* Vbi fortunâ factum dicatur, exemplum erit, Succubui prælio; ſed fortunâ adversâ, non virtute, fui inferior. Imprudentiæ exemplum ſit, Cùm ſervo colaphum ducere vellem, percuſſi ſenatorem in proximo ſtantem.

Actor autem dicet, non eſſe neceſſitatem, ſed iniuriam; non fortunam, ſed culpam; non imprudentiam, ſed malitiam.

VIII. VTRVM IN PVRGATIONE MAGIS SPECTETVR FACTVM, AN VOLVNTAS.

DEBERE autem in judicando non tam attendi, quid aliquis fecerit, quàm quid facere voluerit; etiam auctor eſt L. Seneca lib. II. de beneficiis: *Tuber quidam tyranni gladio diviſit, qui ad eum occidendum venerat: non ideo illi tyrannus gratias egit, quòd rem, quam medicorum manus reformidaverant, nocendo ſanavit.* Idem quoque ſcripſerat Tullius III. de Nat. Deorum: *Nec enim Herculi nocere Deianira voluit, quum ei tunicam ſanguine Centauri tinctam dedit: nec prodeſſe Pheræo Iaſoni is, qui gladio vomicam eius aperuit, quam ſanare medici non potuerant: multi enim &, cùm obeſſe vellent, profuerunt; &, cùm prodeſſe, obfuerunt.* Quamquam quod Iaſoni Pheræo tribuit Tullius (quem ſecutus Val. Maximus lib. I. cap. VIII.) id Plutarchus †, ac Simplicius ‡, Ariſtotelis interpres, ſcribunt de Prometheo quodam. Vide Victorium lib. VII. Var. Lect. cap. IX. Exemplum planè geminum huic apud Herodotum lib. I. habemus de Adraſto interimente Crœſi filium, cui erat cuſtos datus à patre. Cuius etiam rei meminit B. Baſilius epiſt. CLXIV, quæ eſt ad Andronicum præſidem. Simile quoque apud Achillem Tatium † legere eſt de Menelao; qui itidem inter venandum, adoleſcentem, quem in oculis ferebat, iaculo traiecit, dum aprum, qui in adoleſcentem impetum faciebat, telo cogitat conficere. Adſidet quoque ei exemplum Lucilliæ, quæ maritum ſuum Lucretium (eum, cujus habemus libros de rerum naturâ, multis ingenii luminibus tinctos, multis etiam artis †) philtro in furorem adegit *, cùm non necem inferre, aut mentem adimere, ſed magis ab eo amari cuperet. Simile quoque exemplum habemus apud Ariſtotelem lib. I. Magn. Moral. cap. XVII. Latinè illius mentem adponam, prout eam Alciatus expreſſit: *Ferunt*, inquit, *mulierem cuidam dediſſe amatorium, quo ille mortem oppetierit: ac mulier quidem apud Areopagitas ſuper hoc facto accuſata, iudicum omnium ſententijs abſoluta fuit, eâ de cauſſa, quòd id minimè prævidiſſet. Siquidem amore occæcata id egerat, non ut hominem perderet, ſed quò uni ſibi ſervaret. Vbi ergo animus delinquendi non eſt, ibi nec pœnam aut ſupplicium eſſe debere; cùm ea duntaxat crimina puniantur, quæ voluntaria ſint.* Hæc ille. Aliter tamen ſuper hâc re ſenſit Paullus Iuriſc. l. ſiquis aliquid. ff. de pœn. *Qui*, inquit, *abortionis, aut amatorium poculum dant,*

† *lib. de utilitate ex inimicis capienda.*

‡ *in lib. ſecundum φυσ. ἀκροάσ.*

† *lib. 2.*

† *M. Cic. l. 2. epiſt. ad Q. Fratrē.*

* *Euſebius in Chron.*

etſi dolo non faciunt, tamen quia mali exempli res eſt, humiliores in metallum, honeſtiores in inſulam, amiſsâ parte bonorum, relegantur. Exemplum id potiſſimùm adduci à Paullo, exiſtimabat Alciatus †, quò Ariſtotelis refelleret opinionem. Et ſanè voluntatem ſæpe abſque facto, & factum citra voluntatem puniri, oſtendunt Guil. Fornerius lib. I. Selectionum cap. X. Radulphus Fornerius lib. III. Rerum quotidianarum cap. XVII. item lib. VI. cap. XXIV. Scipio Gentilis lib. I. παρέργ. cap. XXXI. atque alij longè plurimi.

† libr. 7. παρέργ. Iuris cap. 25.

IX. TREDECIM LOCI, QVIBVS IN PVRGANDO VTIMVR, EX HERMOGENIS DOCTRINA.

TRACTATVR purgatio hunc in modum. Centurio tempeſtatibus impeditus non adfuit ad diem præſtitutam. At lex eſt; In eum, qui tempori non adeſt, fuſtuario animadvertatur, ac poſt illa inhoneſtâ dimittatur miſſione.

Προβολὴ ſive *intentio* accuſatoris eſt: Non adfuiſti ad diem præſtitutam. Hæc προβολὴ ponitur in exordio. Repetitur autem in narratione, quæ continet τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἐπὶ τέλους, *res omnes ab initio uſque ad finem.* Sunt enim in narratione ſemina confirmationis. Denique μεταχειρεῖται ſive pertractatur confirmatione ipſâ.

Προβολὴν interdum excipit ὅρος, ſive *definitio* utriuſque; quod & agnoſcit Marcellinus: at plurimùm in his τὸ ὁρικὸν οὐκ ἐμπίπτει, *non incidit definitio.*

Tertius locus eſt διάνοια, ſive ἡ προαίρεσις, *voluntas* ac conſilium defenſoris: ut, Quòd non adfui tempori, id non factum aut timore, aut pervicaciâ; ſed neceſſitate.

Quartus eſt ἀντίθεσις, ſive *oppoſitio* accuſatoris: Non eſt ignoſcendum iſtiuſmodi delictis, ne contingat, aliquē bis peccare in Remp. At defenſor dicet, omnino ignoſcendum eſſe ob neceſſitatem: nec enim delicta eſſe, hæc ubi adeſt.

Quinctus eſt ἑτέρα διάνοια, *altera* accuſatoris *ſententia*: ut, Non factum neceſſitate; ſed timore, aut pertinaciâ, aut animo perfido. Reus verò oſtendet, multa pugnare cum vanâ hâc opinione: illuſtria enim comparêre documenta, quibus probari queat, neceſſariò id factum: teſtes adeſſe, quibus doceatur, non potuiſſe eo die flumen trajici: ſe præſtò fuiſſe ad amnem, nautam compellâſſe, noluiſſe eum ſe fluvio committere.

Sextus erit *μετάληψις*, ſive *tranſſumtio* accuſatoris : non debuiſſe eum tam diu profectionem differre : potuiſſe ſe itineri committere ante obortas tempeſtates.

Septimus continet *τὰ πρός τι*, *quæ ſunt ad aliquid.* Eſtque hic locus utrique parti communis. Nam accuſator aſſerit, turpius hoc eſſe facinus, quàm deſerere aciem. At defenſor dicit, ſi id peccatum ſit, at humanum eſſe, & leve.

Octavus locus eſt *βίαιος ὅρος*, *definitio violenta.* Continet aliquid *παράδοξον* †, ac *ὑπερβολικόν* *. Eſtque communis utrique parti. Accuſatoris *ὅρος* eſt : Hoc eſt peſſumdare Remp. Defenſoris *ἀνθρωπισμὸς* eſt : Qui quantum potuit operam dedit, ut rediret, redijſſe judicandus eſt.

† *contra hominum opinionem.* * *ſupra veritatem.*

Nonus eſt *θέσις*, *propoſitum*, ſive locus communis : ut, Oportet centurionem eſſe vigilantem; omniaque præſtare, quò tempori adſit. At defenſor dicet, ſæpe caninam immitti ſcævam improviſi indicem infortunii : multò maximam eſſe Neceſſitatis vim, cuius, ut in Mimis ſcitè ſcripſit Dec. Laberius,

--- curſus tranſverſi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt.

Decimus eſt *ἑτέρα μετάληψις*, iterata ac *repetita tranſlatio:* ut, Oportuiſſet hoc Imperatori ſignificari.

Vndecimus eſt *ἀντίληψις* ſeu *contraſumtio* defenſoris : Si alius fluvium trajicere potuiſſet, trajeciſſem & ipſe.

Duodecimus eſt *ποιότης*, *qualitas* ab attributis perſonæ.

Decimus tertius *ποία γνώμη*, *qualis animus.* Qui duo loci eodem tractantur modo, quo in ſtatu abſoluto.

Et hæc de capitibus ac locis purgationis, aliorumque ſtatuum, qui colorem recipiunt. Quia verò non ſufficit *θεωρία* † præceptorum; verùm etiam requiritur *παρατήρησις* ‡ in antiquis oratoribus : neceſſe quoque fuerit uſum horum præceptorum obſervare in orationibus Ciceronis, quæ ad ſtatus aſſumtivos pertinent. Iſtiuſmodi inter alias eſt Miloniana, quæ ad relationem referri debet. Nam culpa cædis confertur in Clodium ipſum. Videtur & Piſoniana aliquid continere iſtiuſmodi. Nam in Piſonem ipſum confertur culpa, quòd revocatus ſit è Macedoniâ.

† *ſcientia.* ‡ *obſervatio.*

X. QVA-

X. QVATENVS DEPRECATIO AD STATVS PERTINEAT: ET APVD QVOS EA MAXIME HABEAT LOCVM: ADHÆC QVIBVS ILLA ARGVMENTIS TRACTETVR, TVM AB ACTORE, TVM A REO.

† coloris expers.

SVPEREST ſtatus ἄχρωμος †, quo culpam fatemur, ſed ad miſericordiam confugimus: ut, ſi quis, ob multa ſua in Remp. merita, unius criminis admiſſi poſtulet ignoſcentiam. Itaque & *deprecatio* dicitur, ac *ſtatus venialis*, quia, omni colore deſtituti, ſolùm impatientiæ veniam rogamus. Iuvenal. Sat. VI.

Sed iacet in ſervi complexibus, aut Equitis. dic,
Dic aliquem ſodes heic, Quinctiliane, colorem.
Hæremus. dic ipſa.

Agitur autem hoc loco de veniali ſtatu, non quia ſtatus aſſumtivi ſpecies ſit (contrarium enim ſuperiùs evicimus) ſed quia purgationi plurimùm ſubijci ſolet. E. G. Qui verberârit hominem liberum, is imprudentiâ factum dicet: quæ purgatio eſt. Et quia imprudentiæ culpa ineſt, confugiet ad veniæ poſtulationem: quę deprecatio eſt. Propriè autem ad ſtatum pertinet negotialem, quia diſceptatio eſt de re futura: puta, num ignoſci debeat, nec ne. Ac habet apud populum, vel imperatorem, magis locum, quàm apud judicem. Nam illi de jure ſuo remittere poſſunt; non item judices. Attamen hîc etiam in parte aliquâ cauſſæ fuerit ei locus. Vt, ſi dicamus, & jure aliquid factum eſſe, & ſi non omni ex parte jure factum videatur, ignoſci nihilominus debere, ob præclara erga Remp. merita.

Κεφάλαια deprecationis Hermogeni eadem ſunt, quæ conceſſionis. Itaque, uti in alijs ſtatibus aſſumtivis, ita hic quoque τῇ προβολῇ ſive propoſitioni ſtatim ſubijciet orator amplificationem à circumſtantijs: ſive, ut Hermogenes loquitur, τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους, *ea quæ ab initio ad finem*, prout quoque appellat Fortunatianus. Porrò, quod Sopater quoque obſervavit, amplificatio hæc, cùm in ſtatu coniecturali pertineat ad ſigna; in remotione, deprecatione, ac omnibus ſtatibus aſſumtivis, refertur ad crimina, quæ propoſitione exponuntur.

† apud Vulcatium Gallicanũ.

Clementia

In hoc ſtatu commendari poteſt clementia. De qua ſic Cæſar Antoninus ad Fauſtinam †: *Non enim quicquam eſt, quod Imperatorem*

Romanum meliùs commendet gentibus, quàm clementia. Hæc Cæſarem Deum fecit, hæc Auguſtum conſecravit. Et Themiſtius in orat. Τριῶν ὄντων, οἷς ὁ θεὸς διαφέρων θεός ἐστιν, ἀϊδιότης ζωῆς, περιουσία δυνάμεως, τὸ μὴ διαλείπειν εὖ ποιεῖν ἀνθρώπους, καθ᾽ ἓν μόνον τοὔσχατον τῶν εἰρημένων ἐφικτὴ βασιλεῖ πρὸς τὸν θεὸν ἡ ὁμοιότης· *Cum tria ſint Deo, quibus præcellat; vita æternitas, potentiæ præſtantia, & abſque intermiſſione beneficentia erga homines: tantùm uno iſtorum, quod poſtremò dixi, pervenire rex poteſt ad ſimilitudinem cum Deo.* Vide &, quæ ad commendationem eius adfert Caſſiodorus extremo lib. XI. Variarum.

Nec parum proderit exemplum prudentiſſimæ Athenienſium civitatis, quæ miſericordiam non pro affectu, ſed pro numine accepit; ut ait Fabius lib. V. cap. XI. Ac Eumenius quoque, orat. de ſcholis reparandis, aræ meminit, quam Miſericordiæ ſtatuerint. Vide & Baptiſtam Pium Annotat. Poſt. cap. XLVII. Romani quoque quanti eam fecerint, argumento eſt, quòd ij, ac imprimis poſterioris ævi ſcriptores, clementiam ſoleant ſignare nomine pietatis. Claudianus Panegyr. de IV conſul. Honorij:

> *Sis pius imprimis: nam cùm vincamur in omni*
> *Munere, ſola Deos æquat clementia nobis.*

Ita ob clementiam, ut aliqui voluere (nec enim de eo conſentiunt veteres) Pij cognomen meruit Antoninus Imp. teſte Spartiano, & Eutropio. Similiterque eâ voce uſi Dracontius lib. I. Salvianus lib. I. de gubernat. Caſſiodorus loco paullo antè indicato. Aliqua etiam de hâc ejus vocis acceptione annotavit Deſiderius Heraldus in Arnobii lib. I, & VII.

Adverſarius verò, utente reo deprecatione, dicet, in iſtiuſmodi delictis nullum relinqui miſericordiæ locum: quò pertinet illud Epicteti, Stobæo etiam memoratum ſerm. XLIV: Ὥσπερ πλῆθος, ἀκρίτως αἰτοῦν τί σε τῶν ἰδίων, οὐ δυσωπεῖ· οὕτω μηδὲ ὄχλον ἀδίκως σε δυσωποῦντα διατρέπῃς· *Ut vulgus, temere ſi quippiam poſtulet ex rebus tuis, non movet te; ſic nec quavis in re plebem iniuſtè aliquid orantem reverearis.* Idem dicet, jurâſſe judicem, *ſe cum obſervatione legum iudicia diſpoſiturum;* ideoque non in hoc ſedere eum, ut reis capularibus (ita capulo dignos à Cæcilio, Lucilio, ac Plauto vocatos, è Nonio & Fulgentio diſcimus) flagrantiſſima condonet flagitia; ſed ut ſecundùm leges judicium ferat. οὐ γὰρ ἐπὶ τούτῳ κάθηται ὁ δικαστής, ἐπὶ τῷ καταχαρίζεσθαι τὰ δίκαια, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῷ κρίνειν πάντα, ut eſt apud Platonem in Apologiâ. Ita Lyſias, oratione contra Alcibiadem, monet judices, ut meminerint, ſe in judicium veniſſe, non ut novas leges ferrent; ſed ut ſecundùm leges latas judicarent. Tull. quoque I. de Invent. *Iudices*, inquit, *qui ex lege iurati judicatis, legibus obtemperare debetis*. Id ipſum & ἔτυμον indicat Iudicis †. Nam ita dictus eſt ab officio, quòd ſententiam dicere debeat juri & legibus conſentaneam, ut autor eſt Varro lib. IV. de L.L. & Iſidorus lib. x. Etym. cap. VIII. Quemadmodũ & juſtitia eſt à jure, ut indicat Priſcianus lib. IV. non jus à juſtitia, uti ſcripſit Vlpianus: qui non tam attendit juris vocabulum, quàm doctrinam juris, ſeu juriſprudentiam Romanam.

† *Caſsiodorus lib. 11. Var. part. 40.*

Exemplo in hoc ſtatu fuerit Ligariana Ciceronis: quam meritò pulcherrimam appellat Pomponius I.C. * Quantopere etiam placuerit Attico, Balbo, Oppio, docebunt epiſt. XII, & XVIII. lib. XIII. ad Att. Et ſanè quanta ejus ſit venuſtas, quàm mirifici ac illuſtres adfectus; vel eventus documento eſſe potuit. Nam, perorante Tullio, perſpicuè cognitum, varios Cæſaris vultum colores ſubijiſſe, ac cùm Pharſalici quoque prælij injecta eſſet mentio, adeò contremuiſſe, ut & libelli quidam de manibus exciderint. Vide Plutarchum in vitâ Ciceronis.

* *l. 2. D. de origine iuris.*

XI. OCCVRRITVR IIS, QVÆ OBIICI POSSINT ADVERSVS SVPERIOREM DOCTRINAM DE STATIBVS ASSVMTIVIS.

DIXIMVS, quæ imprimis neceſſaria ſint ad naturam ſtatuum aſſumtivorum cognoſcendam. Deinceps producam, & inducam, quæ contra ea partim adferuntur ab aliis, partim poſſe adferri videntur.

Ac primò quidem accuratiùs intuenti videri poſſit tranſlatio non tam ad juridicialem, quàm ad conjecturalem ſtatum pertinere. Nam in eâ de facto conſtat, de facti auctore quæritur. Eſtque in eâ ſententiâ Iul. Scaliger †. Verùm nec ratione mihi defecti videntur, qui ad ſtatum aſſumtivum retulerunt. Movit illos, quòd in conjecturali ſtatu reus factum ita à ſe dimoveat, ut feciſſe neget: at in tranſlatione reus ſe feciſſe non it inficias.

† *lib. 1. de re poët. cap. 1.*

Alius alios ſcrupulus pungit. Videtur ijs μετάληψις, ſive *tranſlatio*, non eſſe ſtatus, eò quòd ab Aquilâ Romano, ac Martiano quoque Capellâ, referatur inter figuras ſententiarum. Verùm, ut rectè inquit uterque, tum tantùm μετάληψις ſtatus eſt, cùm rem aliò ita tranſmovemus, ut ibi totam conſtituamus cauſſam: id cùm non fit, σχῆμα eſt διανοίας.

Sunt etiam, quibus diviſio generis juridicialis rectæ rationis quaſi ſcalpello circumcidenda videatur. Quippe comparationem, remotionem, tranſlationem, & conceſſionem, ſubijcere malunt pathologiæ, quàm ſtatui aſſumtivo: de quo, uti & de univerſis ſtatibus, non tam agunt, ut capiant alij, quàm ut carpant. At nos haut diffitemur, orationes omnes aſſumtivi ſtatus ad παθολογίαν quoque pertinere, quatenus in ijs orator concitat adfectum: verumtamen propriè eas, & primò, huius eſſe loci, exiſtimamus. Neque ficulnâ ſubnixi ſumus ratione, cùm ſine quo res eſſe poſſit, id neutiquam ad rei pertineat eſſentiam: at cauſſa Oreſtis, ac ſimiles, locum habuerunt in Areopago, in quo, ut ſuperiùs quoque dicebamus, nullus affectibus erat relictus locus.

At ſaltem, inquiunt, illud extra omnem controverſiam poni debet, ſtatum venialem, ſive deprecationem, eſſe alîus loci, cùm omnis in eo ſit, ut cieat miſericordiam. Verùm argumentum hoc ijs occinant, qui operosè huc inferciunt miſericordiæ locum: nos ea res vix tangit. Quippe de miſericordiâ vellicatim quidem aliquid nunc delibamus: verùm cum curâ de eâ, Ariſtotelis exemplo, diſſertamus lib. proximo. Debuiſſe autem hîc quoque aliquid dici de ſtatu veniali, argumento nobis eſt, tum quòd in eo quædam quoque ſunt argumenta ἀποδεικτικὰ *, ſive λόγοι †: tum quòd abſque eo imperfecta ſit ſtatuum enumeratio; ut parebit ex ijs, quæ paullo pòſt diſputabimus adverſus Trapezuntium.

** demonſtrativa.*
† rationes.

Vnum præterea alterumque eſt, de quo judicium meum ſuſpensâ manu proferam: ſi non ob aliud, at ut eliciam, ac quaſi exterebrem aliorum ſententiam; à quibus, ſi erro, lubens ad verum converti me ſinam. Tradunt omnes, qui aliquid de remotione ſcriptis conſignarunt, eam vel in perſonam fieri, vel in rem: ijdem verò in purgatione quoque concedunt culpam conferri in rem. Itaque non immeritò quæritur, quomodo purgatio differat à remotione eâ, quæ in rem fit. Viſus ſibi hunc nodum ſolvere Tullius, cùm primo de inventione ſcribit, in remotione *alicui rei cauſſam attribui, quæ voluntati fuerit impedimento ſine conceſſionis partibus. Nam earum quædam major vis eſt.* Senſit igitur Tullius, ad purgationem referri imprudentiam, quæ fallit; caſum, qui prohibet; neceſſitatem, quæ cogit: cætera ad remotionem referri debere, quia eorum minor vis eſt. Verùm, ſi mihi quoque ſententiam dicere liceat, non ut patricio, aut conſulari, ſed tanquam ex ordine equeſtri meliorum inopiâ adlecto: non tam in Ciceronis, quamquam conſularis viri, ſententiam pedibus ivero, quàm adſeram, verum mihi germanumque inter ea diſcrimen videri, quòd in remotione concedatur facti intentio; in purgatione verò negetur. Sunt enim ea, quæ homines committunt, partim ἑκούσια, ſeu *voluntaria*; partim ἀκούσια, ſive *non voluntaria*. In ἑκουσίοις culpa eſt, in ἀκουσίοις erratum. Si culpa fuerit, vel eam transferimus in perſonam, aut rem, ut in remotione fit: vel ignoſci petimus, quod deprecatione fit. Error verò ad purgationem pertinet, quæ culpam removet, ac voluntatem defendit. Itaque Ovidius factum ſuum, non ſcelus, ſed errorem haberi cupit. Sic enim loquitur Triſtium lib. I. eleg. III:

Cœleſtique viro, quis me deceperit error,
Dicite, pro culpa ne ſcelus eſſe putet.

Et lib. III. eleg. I:

In quo pœnarum, quas ſe meminiſſe fatetur,
Non facinus cauſſam, ſed ſuus error habet.

Item lib. I. de Ponto eleg. VII:

Quicquid id eſt, ut non facinus, ſic culpa vocanda eſt.

Prævaricatur hâc in parte, ac quodammodo pro me pugnat ipſe Tullius. Siquidem apud eum iſtiuſmodi adfertur exemplum remotionis in rem. Adoleſcens quidam accuſatur, quòd, Imperatore turpiſſimum cum hoſte fœdus feriente, tenuerit porcam. Ita enim, non *porcum* (ut hoc κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν ‡ moneam) à Cicerone ſcriptum eſt, tum MSSis, tum prælo excuſis codicibus atteſtantibus: ut omnino vigilanti placere non poſſit doctiſſimi Servij, penè dixerim ſomnium: qui, quòd in fecialium libris ſcriberetur, porcum feriendum; nec meminiſſet, eampſe porci vocem etiam dici de feminâ (unde & apud Tullium lib. II. de Leg. eſt: *Porco feminâ piaculum dare*) porcum ſemper in feriundo fœdere adhibitum ait, lapſumque (en ſupercilium Grammaticum) Maronem ipſum, cùm ait, *Cæſâ jungebant fœdera porcâ*. Errârit igitur Cicero quoque: errârit Suetonius, cùm in Claudio ‡ ſcribit: *Cum regibus fœdus in foro icit porcâ cæſâ, ac vetere fecialium præfatione adhibitâ*. Verùm redeamus ad id, unde abduxit nobilis Grammaticus. Adoleſcens ſanè haut diffitetur, ſe tenuiſſe porcam; verùm eo crimen depellit, quòd, quia id ætatis, inſuperque privatus erat, planè ſibi parendum fuerit illi, qui ſummo cum imperio & autoritate miſſus eſſet. Ac idoneum quidem hoc exemplum eſt remotionis in rem. Res enim, cui culpam aſſignat, eſt ætas ac conditio vitæ; quòd adoleſcens, privatus; alter ſummo cum imperio eſſet. Verumtamen, hoc qui argumento

‡ *obiter.*

‡ *cap. 25.*

mento utatur, haut levi adeò tibicine ſuam mihi videatur ſuffulcire ſententiam, quàm qui, uti in purgatione fit, imprudentiâ aliquid à ſe factum adſerat, atque ita neceſſe habeat confugere ad calcatum illud, NON PVTARAM. Quippe hoc in adoleſcentibus quidem veniam meretur; at in natu grandibus nequaquam locum habet: quemadmodum aliquot veterum ἐπιτομαῖς † oſtendit P. Victorius lib. v. Var. Lect. cap. XIX. † *locis.* Argumento huic alterum quoque ſuccedaneum addam: Hominem puto neminem tam à communi ſenſu ſequeſtratum reperiri, qui inficias eat, iſthoc, quod paullò antè è Tullio exemplum remotionis adducebamus, languidius imbecilliuſque eſſe, quàm ſi ſacerdos, quòd Calendis ſacrum haut fecerit, culpam impingat in oblivionem. At hoc planè purgationis exemplum eſt, cùm Martianus Capella imprudentiæ ſubijciat ignorantiam, ebrietatem, oblivionem, ac dementiam: Fortunatianus verò oblivionem quoque locum faciat à tribus purgationis capitibus diſtinctum: in quo, utrum ſequamur, parum intereſt. Quare, ut veſtigia mea relegam, cenſeo, remotionem in rem, ac purgationem, eo differre duntaxat, quòd illa voluntatem ſive intentionem facti concedat; hæc conſultò quid factum neget. Ita in exemplo Tulliano adoleſcens haut eo ſe excuſat, quòd aut ignorantiâ, aut invitus tenuerit porcam; verùm totum hoc, quod crimini datur, hautquaquam ad ſe pertinere ait, quia & adoleſcens, & privatus erat. Hæc igitur remotio fit. Itidem remotione utetur, ſiquis, cùm miſſus eſſet ad expugnandam hoſtium civitatem, cùm eam inaudijſſet laborare peſtilentiâ, exercitum reduxerit. Neque enim negabit id certo à ſeſe conſilio factum: verùm culpam transferet in luem. At contrà purgatione utetur orator, qui, ab hoſtibus captus, eorum laudes ſcribere ſit coactus. Nam ſe invitum feciſſe dicet. Par ratio, ſiquis morbo impeditus culpam avertat in infortunium. Nam voluntatem atque induſtriam defendet, quam morbus ſufflaminarit. Spiſsè verò errat Martianus Capella, qui id remotionis in rem exemplum facit. Fortaſſean nec hilo rectiùs Fortunatianus (cui inter alios ſubſcribit Petrus Nunneſius) remotioni ſubijcit leges, cùm ſcribit; *In legem poſſumus removere? Poſſumus: ſed hoc idem accipimus, quod eſt, cùm in rem removemus.* Certè cùm judicum ſit legibus obtemperare; non video, quomodo in judicio culpa in leges impingi poſſit. Nam cujus cauſſa legum patrocinio ſubnixa eſt, is haut extrinſecus facto colorem quæret; ſed ἁπλῶς ſe ex legum præſcripto feciſſe dicet. Et profectò ipſe Fortunatianus aliquanto antè quatuor fecerat loca ſtatus abſoluti; legem, morem, ſectam, artem. Poteſt quidem lex ad aſſumtivum quoque ſtatum referri; ut, cùm Antiphonem Terentianum patri Demiphonti purgant de ductâ uxore; quòd id fecerit invitus, coactus legibus *. Verùm hæc propriè non remotio, ſed purgatio eſt; quia ſimulatur id non conſultò factum, ſed coactè.

* Adel. act. 2. ſc. 1.

Contrà non tam ad purgationem, quàm remotionem, pertinere arbitror, cùm quis culpam avertit in adfectum: uti cùm Chærea Terentianus † eam reijcit in amorem. Ait enim;

† Eunuch. act. 5. ſc. 2.

Vnum hoc ſcito, contumelia
Non me feciſſe cauſſâ, ſed amoris.

Par ratio fuerit, ſi in metum, aut iracundiam, culpam transferamus. Nam affectu qui peccat, conſultò peccat. Nonnulli tamen hæc, ac ſimilia, ad deprecationem referre malunt, quia affectus culpam neutiquam tollit; ut omnino deprecatione opus ſit: eſtque eâ quoque in ſententiâ Naſcimbænus Naſcimbænius †. Verùm adſenſum eâ in re meum haut parum moratur, quòd qui affectu quopiam culpam prætexit, is facto colorem quærat: deprecatio verò ſit ſtatus ἄχρωμος ‡, quia ſolùm ignoſcendi continet poſtulationem. Nec iccirco deprecatio ſtatuum ſive conſtitutionum numero expelli debet, quæ Georgij Trapezuntij * ſententia eſt. Nam etſi nec factum defendit, nec facti cauſſam, nec ipſam intentionem, eoque jure ἄχρωμος † dicitur: non tamen iccirco ἄτεχνος ‡ credi debet. Siquidem reus rationes adhibet, quibus ſe, ut ignoſcatur, impetraturum ſperat; ut, quia illud, in quo deliquit, planè fuerit operoſum atque arduum. Atqui, ut Tertullianus ait *, *Difficilium facilis eſt venia.* Item quòd judices & alijs antea in ſimili ignoverint delicto: quòd majora ſint ſua, ſuorumque beneficia, quàm ea, quæ commiſit: tum autem, ſi huic delicto venia detur, non exiguum ex ſe emolumentum percipi poſſe. Ita Chærea ille Terentianus ait ‡:

† comment. in Cic. lib. de inventione.
‡ coloris expers.
* lib. 1. Rhet.
† coloris expers.
‡ inartificialis.
* initio libri 2. ad uxorē.
‡ Act. 5. ſc. 2.

At nunc dehinc ſpero æternam inter nos gratiam
Fore, Thais. Sæpe ex huiuſmodi re quapiam, &
Malo principio magna familiaritas
Conflata 'ſt. quid ſi hoc quiſpiam voluit Deus?

Adverſarius autem negabit, ei ignoſci debere, quia ipſe ſit immiſericors; quia maiora ſint malefacta, ac pro benefactis jam antè præmium reportârit; aliaque id genus; quæ liquidò arguunt, in deprecatione etiam accuſationem ac defenſionem, eoque ſtatum inveniri. Quare nec deprecatio ἁπλῶς eſt ἄχρωμος: ſed talis quidem eſt, ſi ſpectes voluntatem, quæ haut defenditur; non item, ſi veniam, quæ rationibus poſtulatur. Vtrumque ex ipsâ huius ſtatus definitione planum fit. Nam, ut ἐναργῶς καὶ ἐνεργῶς † ſcripſit Fortunatianus, *deprecativa venia fit, cùm nulla poteſt eſſe defenſio; ſed eum, cui liceat ignoſcere, tantummodo deprecamur; quoniam negare non poſſumus, nos voluntate feciſſe id, propter quod arguimur.* Ita eum locum emendo, pro quo in Aldinâ & Pythœanâ editione malè legitur: *non poſſumus non voluntate feciſſe.* Similem (ut hoc mantiſſæ loco huic capiti appendam) fraudem mihi frauſi videntur librarij apud Tullium lib. II. de Invent. quo loco de conceſſione pertractat. Legitur enim vulgò: *Conceſſio eſt, per quam non factum ipſum improbatur ab reo, ſed ut ignoſcatur, id petitur.* Quem locum ne quidem gentium Deus Hermes poſſit ἑρμηνεύειν †. Nam conceſſionem dividit Tullius in purgationem & deprecationem: purgatio verò ei definitur, per quam eius, qui accuſatur, non factum, ſed voluntas defenditur. Pugnant autem hæc; in conceſſione voluntatem improbari; in purgatione, quæ conceſſionis pars eſt, voluntatem defendi. Itaque conceſſionis definitionem leniter leviterque immuto, ac lego: *per quam non factum ipſum probatur ab reo* &c. Et hæc hactenus: nunc videamus de qualitate νομικῇ, ſive legali.

† *clare, & efficaciter.*

† *interpretari.*

CAP. X.

DE STATIBUS LEGALIBUS.

STATUS *legitimus eſt quadruplex. Primus eſt ſcripti & ſententiæ, cùm aliud ſcriptum eſt, alia mens videtur ſcriptoris; & unus ſcripto, alter ſententiâ ſcriptoris nititur. Hic æquitas & ſummum jus committuntur.*

Alter eſt ratiocinatio, quâ ex eo, quod ſcriptum eſt, aliud non ſcriptum colligimus, quòd par ejus ſit ratio.

Tertius eſt legis contradictio; cùm nempe vel lex eadem ſecum, vel leges duæ inter ſe pugnant.

Quartus eſt ambiguitas orationis, quæ oritur vel mutatione accentus, vel diviſione dictionis, vel ob varias vocis ſignificationes.

Vicina huic, vel fortaſſe eius ſpecies eſt, quæ Ciceroni definitio vocatur. Differt ea à ſtatu definitivo, quatenus nomen hoc etiam convenit uni ex quatuor ſtatibus primarijs, quia illo de facti nomine, hic de vi verbi quæratur.

Adjungit Hermogenes ſtatibus legalibus μετάληψιν, *ſive tranſlationem,*

nem, quia tum demum perfecta eſt, quando lege nititur.

Differt autem à cæteris ſtatibus, quòd illi ſint de re, hic de actione. Siquidem tranſlatio nihil aliud eſt, quàm judicis, aut judicij remotio.

Fit ea quadrifariam. Primò à perſonâ; cum non is agit, quem oportet, aut cum eo, quicum oportet. Deinde à loco; cùm alibi, non apud quos convenit, intenditur actio. Tertiò à tempore; ut, ſiquem olim dicamus accuſari potuiſſe, nunc non poſſe. Poſtremò à re; cùm negatur agendum hâc lege, hâc pœnâ, ob hoc crimen.

I. DE STATV LEGALI VNIVERSE, ET SPECIATIM DE EO, CVI SCRIPTI ET SENTENTIÆ DICITVR.

STATVS Qualitatis νομικῆς, ſive legitimæ, Ciceroni in Partitionibus eſt triplex; ex ambiguo, ex ſcripto & ſententiâ, & ex contrarijs legibus. Hermogenes his tribus adijcit ſyllogiſmum. Cicero verò, lib. II. de Inventione, quinque enumerat ſpecies, ac ſuperiobus quatuor addit definitionem. Auctor ad Herennium lib. I. etiam ſextam ſpeciem adjungit, quæ tranſlatio dicitur. De ſingulis videamus.

* *quæſtio dicti, & ſententiæ.*
† *dictum.*
‡ *pro ſcripto.*

Primus Hermogeni ſtatus eſt ἡ κατὰ ῥητὸν καὶ διάνοιαν ζήτησις *: quo loco ῥητὸν † ponitur ἀντὶ τοῦ ἐγγράφου ‡: unde Latinis vocatur ſtatus ſcripti & ſententiæ. Illuſtre eius exemplum habemus apud Cornelium Nepotem in Epaminonda: *Lex erat Thebis, quæ morte multabat, ſiquis imperium diutiùs retinuiſſet, quàm lege præfinitum foret. Hanc Epaminondas cùm Reip. cauſsâ latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit, & quatuor menſibus diutiùs, quàm populus juſſerat, geſſit imperium. Poſtquam domum reditum eſſet, collegæ eius hoc crimine accuſabantur, quibus ille permiſit, ut omnem cauſſam in ſe transferrent* &c. Meminere huius rei etiam Tullius in primo de Inventione, Plutarchus in apophthegmatis regum ac ducum, Ælianus lib. XIII. Var. Hiſt. cap. XLII. Nempe actores τὸ ῥητὸν urſere: Epaminondas defenſus τῇ διανοίᾳ. Etiam alia quædam huius ſtatus exempla adfert Hottomannus lib. VI. obſervationum Iuris cap. XXI. Apud Hermogenem exemplum eſt iſtiuſmodi. Lex eſt; Si alienigena murum adſcendat, mortis afficiatur ſupplicio. Peregrinus quiſpiam in civitatis obſidione murum conſcendit, contra hoſtes pugnavit, fortiter rem geſſit, oppidumque, & cives conſervavit, atque hac propter præmium exſpectat. At alij, ſeu invidiâ, ſeu inſcitiâ, præmio ornandum negant; quin exemplum in eum fieri petunt.

Κεφάλαια hoc in ſtatu ſunt quatuordecim.

I. Προβολὴ, ſive *intentio* eſt, Violaſti legem; quia murum conſcendiſti.

II. Διάνοια ſive προαίρεσις, *ſententia* ſive *propoſitum*. Eſtque partim legiſlatoris, partim rei. In legiſlatoris ſententiâ tria ſunt exquirenda. Primum τὸ πότε, *quando*: ut, Tempore pacis noluit legiſlator quemquam murum adſcendere, quòd res eſſet mali exempli: at conceſſit, ut id fiat tempore belli, quia tum neceſſitas exigit. Deinde videndum ἐπὶ τίσι, *quibus in rebus*: ut, Muros licet conſcendere, cùm jubet tribunus, ut omnes ſequantur. Eſt enim tum mandatum, cùm tribunus non exceperit peregrinos. Præterea inſpiciendum διά τι, *propter quid*: ut, Non licet aſcendere voluptatis gratiâ, vel aliâ levi de cauſsâ: at licet, ſiquis id faciat, ut cives defendat: aut aliàs, ut vitam alterius eripiat ab iniuſtâ cæde: quomodo Rachab † cupa, ſive copa (ita Latini ‡ vocant eam, quæ cauponiam exercet) exploratores fune demiſit per feneſtram ædium ſuarum, quæ in mœnibus erant: quomodo item B. Paulus * Damaſci periclitans per ſportam demiſſus eſt. Nam convenit, leges latas eſſe ob publicam ſalutem: hanc ſupremam eſſe legem. Quod igitur utile & ſalutare eſt Reip. id legibus non adverſari.

† *Ioſ. 2. 25.*
‡ *Cic. in Piſ. & auctor carminis, quod Copa inſcribitur.*
* *Act. 9. 25.*

III. Προδιορισμὸς παραλειφθεὶς, *exceptio præterita*. Eſt hic locus eius, qui utitur τῷ ῥητῷ, ſive ſcripto. Vt, Nihil tale expreſſit legiſlator: ſed tantummodo ait, Ne alienigena muros conſcendito.

IV. Ἑτέρα διάνοια, *altera ſententia*: qui locus eſt utrique parti communis. Nam reus dicet, Non adſcripſit hoc legiſlator, quia in rebus apertis non opus eſt exceptione. At actor dicet, Imò non adſcripſit, quòd prorſus noluerit peregrinum muros conſcendere.

V. Συλλογισμὸς, ſive *ratiocinatio*. Ita reus dicet, Parum referre, utrùm id ſit adſcriptum, nec ne; cùm exceptio legis ſit, ubicunque aliud jubet neceſſitas. At actor contendet, permagni referre, ſitne adſcriptum, nec ne. Eſt igitur hoc caput τίμησις τοῦ ἴσου, *æſtimatio rerum parium*. Nam reus paria eſſet vult, imparia actor.

VI. Ὅρος, ſive *definitio* defenſoris: quòd plurimùm interſit, num muros conſcendamus cùm hoſtes adſunt, an aliàs; puta tempore non neceſſario.

VII, Ἀντίθεσις, h. e. aliqua è qualitatibus aſſumtivis. Ita μετάστασις, ſive *tranſlatio* ſit: Feci propter ſalutem patriæ, juſſu tribuni, hortatu eorum, qui peregrini non erant. Ἀντίστασις verò, ſive *comparatio* fuerit: Satius eſt legem violari, quàm urbem perdi.

VIII. Μετάληψις, ſive *tranſſumptio*: h. e. vituperatio modi, quo quid actum. Vt, Poteras te adſociare iis, qui pugnabant intra muros.

IX. Τὸ πρός τι, *ad aliquid*: eſtque comparatio maleficij cum beneficio. Actor dicet, maius eſſe delictum, quàm beneficium, quia alijs janua ſit patefacta ad violandum legem. Reus adſeret, majus eſſe beneficium ſuum, quàm maleficium: nam legem negligendo nihil ſe damni dediſſe cuiquam: at urbem conſervando optimè ſe de cunctis civibus eſſe commeritum.

X. Ὅρος βίαιος, *definitio violenta*, quæ utrique parti eſt communis. Dicet accuſator; Legem violare eſt quaſi vitam eripere civitati, quia leges ſunt velut anima Rerumpubl. At reus hæc invertet: Civitatem, inquiet, ſervare, eſt leges colere, quia ſalus populi ſuprema lex eſt.

XI. Θέσις, ſive *poſitio* utriuſque. Eſtque locus cõmunis, de officio militari: itẽ de legibus, earumq; interpretatione. Pertinet huc illud Paulli l. ad exhibendum. ff. ad exhibendum. *Non oportere ius civile calumniari: neque verba captari: ſed quâ mente quid diceretur, animadvertere convenire.* Nam, ut ait pro Cæcinâ Cicero; *Quæ lex, quod ſenatuſconſultum, quod magiſtratus edictum, quod fœdus aut pactio, quod teſtamentum, quæ iudicia aut ſtipulationes, aut pacti conventi formula, non infirmari & convelli poteſt, ſi ad verba rem deflectere velimus; conſilium autem eorum, qui ſcripſerunt, & rationem, & autoritatem relinquamus?* Atque hæc ratio fuit, cur Lycurgus † paucas tulerit leges; verùm litium diſceptationes judicum reliquerit fidei. At alter dicet, non interpretari legem, ſed divinare eum, qui verbis legis non inſiſtit; imò ex judice fieri legiſlatorem.

† *Plutarch. in Lycurgo, & Apophth.*

XII. Ἑτέρα μετάληψις, *altera tranſſumtio*. Vt, accuſator dicet, Debuiſti veniam petere à magiſtratu. Reus adſeret, ſe, anguſtiâ temporis excluſum, id facere non potuiſſe.

XIII. Ποιότης, *qualitas* ab attributis perſonæ.

XIV. Γνώμη, ſive *animus*. Vtroque de loco diximus in ſtatibus antecedentibus.

Proximum eſt, ut, velut in ſuperioribus ſtatibus factum eſt, ita hic quoque oſtendamus, quas Ciceronis orationes hoc in genere imitari conveniat. Ac illuſtris quidem eſt illa pro Cæcinâ, cuius iſthoc elogium legere eſt apud ipſum Tullium in Bruto: *Tota mihi* *cauſſa pro Cacinâ de verbis interdicti fuit : res involutas definiendo explicavimus, jus civile laudavimus, verba ambigua diſtinximus.* Eſt & magna ex parte huius generis oratio pro Balbo. Nam quæritur eâ, de ſententiâ legis Gelliæ ac Corneliæ. Item illa de haruſpicum reſponſis, quâ diſceptatio eſt de interpretatione reſponſi aruſpicum: quippe hi, factis prodigijs, dixerant, deos eſſe iratos, quod loca ſacra & religioſa profana haberentur. Itaque Clodius, occaſione hâc arreptâ, concionem habuit, quâ Ciceronis domum inter ea eſſe dixit, quæ è ſacris reddita eſſent profana. At Tullius poſtridie in ſenatu oſtendit, Clodij facta notari haruſpicum reſponſis. Eſt etiam pars Plancianæ huius loci ; ut quâ diſputet de lege Liciniâ, cuius caput unum erat de ſodalitijs ; alterum de ambitu. Erat autem Plancius à Iuventio Laterenſi ambitus accuſatus. Incidit quoque hic ſtatus in eam partem orationis pro Quinctio, quâ Cicero contendit, Quinctij bona à Nævio non eſſe poſſeſſa ex edicto Prætoris. Agnoſcit quoque hunc ſtatum pars ea Milonianæ, quâ interpretatur Tullius decretum Senatus. Nam Clodiani dicebant, Senatum iudicâſſe cædem Clodij contra Remp. eſſe factam ; qui tamen haut aliud decreverat, quàm ut Lepidus Interrex, Tribuni Pleb. & Pompeius, viderent, nequid Reſp. caperet detrimenti. Hæc de ſtatu ſcripti & ſententiæ.

II. DE SECVNDO STATV LEGALI, QVI RATIOCINATIO DICITVR.

PROXIMVM locum obtinet συλλογισμὸς, ſive ratiocinatio. Ita appellatur, juxta magiſtrum Herennianum *, *cùm res ſine propriâ lege venit in judicium, quæ tamen ab alijs legibus ſimilitudinem quandam aucupatur.* Cicero II. Rhetoricorum, ex ratiocinatione ait naſci controverſiam, *cùm ex eo, quod uſpiam eſt, ad id, quod nuſquam ſcriptum eſt, pervenitur.* Exemplum huiuſce ſtatus fuerit : Lex eſt, ne meretrice prognatus habeat concionem ad populum. Cauſſam agere vult filius lenonis: ſed prohibetur à magiſtratu, non aliâ de cauſsâ, quàm quia ſit filius eius, qui lenocinium fecerit. Reſpondet ille, tantummodo lege cautum eſſe de eo, cujus mater corpus in vulgus dederit : ſe natum eſſe ex legitimâ patris ſui coniuge. Verùm rectè oggerit magiſtratus, finem fuiſſe legiſlatoris honeſtatem publicam. Cùm autem, & qui proſtituunt, & quæ proſtant, ſint διαβεβλημένα πρόσωπα * (unde inter Cæſaris Caligulæ probra meritò reponitur,

** lib. 1.*

** perſonæ infames.*

quòd lege ſanxerit ‡, *ut tenerentur publico, & quæ meretricium, & qui lenocinium feciſſent*) honeſtati publicæ non minùs adverſari, ſi filius concionetur lenonis, quàm ſi natus muliere quæſtuariâ. Ab iſtiuſmodi cauſsâ haut multùm abludit oratio ea Æſchinis, quâ Timarchum à concione arcendum contendit, cùm ob patrimonium profuſum, tum imprimis ob crimen impudicitiæ in ſe admiſſum. Sed & alios inibi enumerat, quibus publicè verba facere non liceret. Exemplum quoque fuerit συλλογισμῦ, ſi pater filium ebrioſum homicidij accuſet, quia tantundem ſit ſemel ſibi manus adferre, & pluribus ſe actibus occidere; ut dicebat Pariſienſis cancellarius, Ioannes Gerſon.

‡ Sueton. Calig.

Fit autem ratiocinatio quadrifariam, à pari, à majori, à minori, ſive, ut Quinctilianus † vocat, ab eo quod antè ad id quod poſtea, ac denique à contrario. A pari eſt, ſiquis matricidam eodem contendat afficiendum ſupplicio, quo patricidam. Lex autem ſub imperatoribus erat, ut, qui patrem interemiſſet, culeo cum gallo gallinaceo, viperâ, & ſimiâ inſueretur, & vectus plauſtro, nigris bubus juncto, in mare præcipitaretur; aut flumen, ſi mare vicinum non eſſet *. A maiori eſt; Cùm lege liceat interimere transfugam redeuntem; non peccavi eum verberibus cædendo. A minori eſt; Cùm præmium debeatur ei, qui militem defendit; meritò petit præmium, qui ſervavit Imperatorem. A contrario eſt; Cùm ei, qui in bello bene rem gerit, præmium à duce decernatur: meritò quoque ab eodem pœna irrogatur è prœlio fugientibus.

† Lib. 7.

* Inſtit. tit. ult. lib. 4. parag. Alia deinde. l. 1. C. de ijs qui parentes. l. 9. ff. de lege Pompeia de parricid. Ἀδριανῦ ἀποφάσεις in Gloſſ. vet. ab H. Steph. edito. Vide inter alios Colerum παρέργων cap. 3. & imprimis Goldaſtum in notis ad Doſitheum.

In hiſce omnibus modis ijdem ſunt loci, qui in ſtatu definitivo: tantum eſt hic κεφαλαίων ἐναλλαγὴ, ſive *ordinis commutatio*: nempe in quatuor primis capitibus. Nam προβολὴ hic excipit ῥητὸν, ſive *ſcriptum*. Hinc collocatur συλλογισμὸς, quem accuſator opponit τῷ ῥητῷ. Sequitur deinde ἡ γνώμη τῦ νομοθέτυ, *ſententia legiſlatoris*: quæ utrique parti communis eſt. Reliqua capita Hermogenes petere jubet è ſtatu definitivo: nempe quia & eadem ſunt, & eodem tractantur ordine. Atque hæc ratio eſt, cur nonnulli de ratiocinatione continuò tractent poſt ſtatum definitivum. Nos inſiſtere maluimus ordini Hermogenis, ne commiſceantur ſtatus rationales, ac legales.

Monet autem Syrianus, quemadmodum hic ſtatus in quoſvis incidit ſtatus; ita in hunc quoque ſtatum incidere ſtatum coniecturalem: ut cùm coniecturâ eſt indagandum, quæ mens fuerit legiſlatoris.

Nulla exſtat Ciceronis in hocce ſtatu oratio: incidunt tamen nonnulla apud eum, quæ huc referri poſſint. Iſtiuſmodi eſt illud pro Cæcinâ: *Quibus enim rebus plerumque vis fit, eiuſmodi res appellantur interdicto: ſi per alias res eadem facta vis eſt, ea tametſi verbis interdicti non concluduntur, tamen ſententiâ juris atque auctoritate retinentur.* Sunt & quædam alia inibi huiuſce generis; uti illud: *Lex uſum, & auctoritatem, fundi jubet eſſe biennium: at utimur eodem jure in ædibus, quæ in lege non appellantur.* Sed de ratiocinatione hactenus.

III. DE STATV CONTRARIARVM LEGVM.

TERTIVS ſtatus eſt *ἀντινομία*, *legis contradictio.* Ea vel oritur ex duabus, pluribúſve legibus pugnantibus; vel etiam ex unâ lege, cuius plura ſunt capita, quæ caſu contraria fiunt. Primi modi exemplum eſt. Lex una eſt: *Mas templum Cereris ne ingrediatur.* Altera eſt: *Qui opem parentibus non tulerit, gravi pœnâ multator.* At in templo Cereris vapulanti matri opem tulit filius. Accuſatur. Itidem lex una eſt: *Qui tempeſtate coortâ ſolus in navigio remanſerit, is navem poſſideto.* Altera eſt: *Ne filius abdicatus paterna poſſideat bona.* At remanſit in navi filius, quem pater abdicaverat. Hic igitur ratione prioris legis vindicat ſibi navem. Sed dicam ei ſcribit alter filius, eò quòd lege alterâ, qui exhæres ſit, haut patrimonij particeps eſſe poſſit. Poſterioris modi exemplum eſt iſtiuſmodi. Lex eſt: *Siquis virginem imminuerit, illa poteſtatem habeto eligendi eius vel mortem, vel coniugium.* Eſt qui duabus vitium obtulerit, quarum una violatorem cupit *uri virgis, ferroq; necari*, ut inquit Flaccus †; †*lib.* 2. *Sat.* 7.
altera non viripotens fortè, ſed viroſa magis, matrimonium expetit. Itaque hoc caſu in unâ eademque lege contradictio eſt.

Κεφάλαια in hoc ſtatu Hermogeni ſunt tredecim.

Primum eſt προβολὴ, ſive *intentio* accuſatoris. Vt, Non debetur tibi navis, cùm pater te ſcripſerit exhæredem.

Alterum eſt διάνοια, ſive *ſententia.* Vt, Non peto navem, ut filius; ſed ut alienus: non iure ſanguinis; ſed virtutis ergò; quia navem conſervavi.

Tertium eſt ἑτέρα προβολὴ, *altera propoſitio:* quæ petitoris διάνοιαν confirmat. Vt, Lex jubet, ut navis eius ſit, qui tempeſtatis tempore ſolus in eâ remanſerit.

Quartus eſt ἑτέρα διάνοια, *altera ſententia:* quæ petitoris διάνοιαν refutat. Vt, Lex navim alienam dari vult remanenti in navi: at prohibet dari navem paternam filio exhæredi.

Quinctum eſt ἀντίθεσις, *qualitas aſſumtiva*: eſtque communis utrique parti. Accuſatoris ἀντίθεσις eſt, At pater exhæredem te fecit bonis ſuis. Rei ἀντίθεσις eſt, At ſolus remanſi in nave.

Sextum eſt μετάληψις, *tranſlatio*, ſeu præſcriptio. Eſtque tum judicij, tum facti. Iudicij, ut, Non jam tempus eſt obijciendi, quòd pater me exhæredârit. Facti, ut, Si pater ſuperſtes foret, me quoque hæreditatem vellet cernere, ob hoc egregium facinus. At accuſator dicet, potuiſſe eum maiora virtutis ſuæ documenta dare, pugnando cum enormibus vitijs, ob quæ pater exhæredem fecit; quàm temere ſeſe navi committendo, pugnandóve cum mari, ac inſanis fluctibus.

Septimum eſt, τὸ πρός τι, ſive *quantitas comparata*: eſtque nihil aliud, quàm duarum legum comparatio. Ea fit quadrifariam. Primò ratione temporis. Nam pro quo facit antiquior lex, is huius dicet ob vetuſtatem potiſſimùm eſſe habendam rationem. At cui favet, quæ poſteriùs lata eſt, is adſeret, novis legibus veteres antiquari. Deinde ratione perſonarum. E.G. Lex de abdicatis lata eſt à Solone, legiſlatore ſapientiſſimo: tuam vel Chærephon conſtituit, vel Midias tulit, uterque prætor improbus. Tertiò ratione amplitudinis. Vt, Illa de exhæredatis lex eſt communis: tua unius eſt civitatis. Quartò ratione effectorum. Vt, Maior utilitas eſt legis de exhæredibus, quàm alterius de navis poſſeſſore.

Octavum eſt ὁ βίαιος ὅρος, *violenta definitio*. Actor dicet, Eius eſt navis, qui poſſedit; nec vendidit, aut alij donavit. Petitor inquiet, Non patris erat navis, ſed tempeſtatis: non ut hæredi navis debetur mihi; ſed ut donata à Neptuno, aut ut præmium virtutis.

Præter hoſce locos incidunt & alij quinque; θέσις ſive *locus communis*, μετάληψις ἑτέρα ſive *altera tranſlatio*, ἀντίληψις ſive *qualitas abſoluta*, ποιότης ſive *qualitas*, quæ petitur ab attributis perſonæ, & γνώμη ſive *conſilium* ac voluntas rei. Verùm de hiſce remittit nos Hermogenes ad ſtatus aſſumtivos.

IV. DE STATV AMBIGVI.

PROXIMVM eſt, ut dicamus de ſtatu ambigui, cuius tres ſunt modi: unus προσῳδίας, ſive *accentus*; alter διαστάσεως, ſive διαιρέσεως, h.e. *intervalli, ac diviſionis*; tertius ὁμωνυμίας, ἢ ἀμφιβολίας, ſivè *vocabuli plura habentis ſignificata, aut ancipitis conſtructionis.*

Ambiguitas accentus eſt in lege iſtâ, ΕΤΑΙΡΑ, ΧΡΥΣΙΑ ΕΙ ΦΟ-

ΕΙ ΦΟΡΟΙΗ, ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΣΤΩ. *Meretrice auream geſtante coronam, publica eſto.* Accuſator pronunciat δημοσία accentiunculâ in penultimâ (neque enim veteres apponebant has vocum notas) ac proinde lege vult præcipi, ut publicetur meretrix. h.e. ut mancipium fiat civitatis. At rea acuit antepenultimam, ut ſit δημόσια: ac proinde legis mentem eſſe dicit, ut corona, non ipſamet, publicetur.

Ambiguitas συνθέσεως καὶ διαιρέσεως eſt, ſi quis duos habens filios, Leontem & Cunctaleontem, ita teſtamento caveat: BONA MEA DO LEGO CUNCTALEONTI. Nam Cunctaleon ſe nominari vult: at alter, διαίρεσιν faciens, legit, BONA MEA DO LEGO CUNCTA. i. omnia, LEONTI. Simile iſtud apud Theonem Sophiſtam, Αὐλητρὶς πεσοῦσα ἔστω δημοσία; &, Αὐλὴ τρὶς πεσοῦσα ἔστω δημοσία. Quæritur enim, an tibicina, ſi ceciderit, an verò olla, quæ ter ceciderit, debeat publicari. Πεσοῦσα † autem legi debere, non παῖς οὖσα *, prout eſt in editione Camerarij, (quam ſecuta eſt Lugdunenſis) jamdiu optimè obſervavit Ioannes Checus, epiſtolâ de pronunciatione linguæ Græcæ, adverſus Stephanum, Epiſcopum Wintonienſem. Clareque liquet ex Fabij lib. VII. cap. IX. ubi hoc ipſum exemplum Latinè interpretatur. Simileque eſt exemplum alterum, quod idem Theo ſubdit, οὐ Κενταύροις ὁ Ἡρακλῆς μάχεται *. &, οὐκ ἐν ταύροις ὁ Ἡρακλῆς μάχεται †.

† *quæ ceciderit.*

* *quæ puella ſit.*

* *Non Centauris bellū movet Hercules.*

† *Non in tauris bellū movet Hercules.*

Ambiguitas ex ὁμωνυμίας eſt; Quidam taurum legavit amico. Itaque hic, poſt mortem teſtatoris, petit ſervum nomine Taurum: at hæres bovem ei legatum dicit. Ἀμφιβολία verò eſt in illo, quod affert Herennianus magiſter lib. I. *Tullius hæres meus Teentiæ uxori meæ* XXX. *pondo vaſorum argenteorum, quæ volet, dato.* Nam incertum eſt, utrùm is damnâs ſit, dare vaſa, quæ Terentiæ adlubeſcant, an quæ volet ipſe.

Κεφάλαια juxta Hermogenem ſunt novem.

Primum eſt προβολή, ſive *intentio* accuſatoris. Ut, Proſcribi meretricem poſtulo, ac divendi, quòd coronam geſtârit auream.

Alterum eſt ἡ ἑτέρα προβολή, ſive *intentio defenſoris*. Ut, Non meretrix vendenda, ſed aurum.

Tertium eſt ἡ γνώμη τοῦ νομοθέτου, *ſententia legiſlatoris.* Eſtque is locus utrique parti communis. Accuſator dicet, æquas delictis pœnas legibus irrogari: at verò maximopere adverſari bonis moribus, ſi meretrix geſtet coronam auream. Defenſor aſſeret, leges eſſe populares, & æquas; non crudeles; cujuſmodi forent, ſi ob unum delictum mulier redigatur in ſervitutem.

Quartum eſt περιέχον ϗ περιεχόμενον: quod caput uno nomine à Fortunatiano appellatur *continentia*. Eo autem ſignificatur, aliquo poſito, aut ſublato, utrumque poni, aut tolli. Ita dicet accuſator, cujus hoc caput proprium eſt: Si meretrix publicetur, veſtis quoque publica erit; non item, publicatâ veſte, publica eſt meretrix.

Quinctum eſt ἀντίθεσις, ſive *oppoſitio* accuſatoris. Vt, Non convenit, ut proſtibulum ſeſe condecoret ſchemate, aut ornamentis matronarum. Hanc ob cauſſam apud Athenienſes, meretrices ἀνθινοῖς, ſeu verſicolore utebantur veſte, teſte Artemidoro lib. II. cap. III. item Suida: & Romæ *matronæ, quæ à maritis ob adulterium repudiabantur, togam accipiebant, ſublatâ ſtolâ propter ignominiam*; ut ſcribit Acron in iſthoc Horatij †:

† *Sat. 2. lib. 1.*

Quid inter-
Eſt in matronâ, ancillâ, peccéſve togatâ.

Vbi tria conjungit genera, matronas, ſive nobilium uxores, quas amabat Cupiennius; libertinas, in quas inſaniebat Salluſtius; meretrices, quas ſectabatur Marſæus. Quodque de meretricibus Acron ait, idem firmatur illo Iuvenalis ſat. II. de matronâ ſtupri reâ:

--- Carſinia talem
Non ſumet damnata togam.

Et hoc Martial. lib. II. epig. XXXIX.

Coccina famoſæ donas, & janthina lenæ.
Vis dare, quæ meruit, munera? mitte togam.

Et lib. x. epig. LII:

Thelin viderat in toga ſpadonem
Damnatam Numa dixit eſſe mœcham.

Sextum eſt ποιότης, ſive *qualitas* facti: ubi de rei turpitudine diſſerendum.

Septimum eſt γνώμη, ſive *ſententia:* ubi videndum, quo conſilio id egerit meretrix.

Octavum eſt μετάληψις, ſive *tranſſumtio* defenſoris: cui inſperguntur, quæ faciunt ad ciendam miſericordiam. Vt, Crudele eſt miſeriæ miſeriam accudere: abunde miſera eſt proſtitutarum conditio, cùm matronarum careant ornamentis, aut, ſi utantur, ea amittant. Habet hoc genus multiplicem ἐξέτασιν *: ideoque & in hypotheſi hâc multæ locum habent γνῶμαι ϗ ἐπιχειρήματα †. Vt, bella multos involvere

* *recenſionem, ac diſceptationē.*
† *ſententia & epicheremata.*

involvere miſeriis: majores meretricis aliquod aliquando nomen geſſiſſe; ſed belli adverſitate, militum rapinis, incendiariorum ſcelere, redactos eſſe ad ſortem paupertinam: vim illatam virgini à centurione: unà cum cæteris in ſervitutem redactam: coactam facere quæſtum corpore. Accuſator verò inſtituet ἀντίθεσιν, quâ hæc impugnabit, ac culpam impudicitiæ in ipſam impinget feminam.

Atque hinc cognoſcere eſt, rectè a Sopatro * ſcriptum eſſe, cùm loci ſtatuum legitimorum vel proprij ſint cuiuſque generis, vel omnium communes: priori quidem loco proprios exponi: hinc verò cætera capita repeti è ſtatu aliquo rationali, ſive is abſolutus fuerit, ſive aſſumtivus.

* in diviſione quæſtionum.

V. DE STATV LEGALI, QVI DEFINITIONIS DICITVR.

QUATVOR ſtatibus legalibus ab Hermogene memoratis, de quibus hactenus dictum nobis, tum Tullius, tum Cornificius, definitionem adjungunt, ut antea retulimus. Sed Cornificius exemplum adfert ſtatus definitivi, quo de facti nomine quæſtio eſt: Tullius autem eo diſtinguit, quòd illic de facti nomine, hîc de vi verbi quæratur. Atque idem liquidius fit ex exemplo à naufrago, quod Cicero adducit. Cui ſimile ſit iſtud. Quæri poſſit, an, ſiquis alteri legârit vinum, eo comprehendatur paſſum; quomodo, teſte Varrone †, nominabant, *ſi in vindemiâ uvam diutius coctam legerent, eamque paſſi eſſent in ſole aduri.* Qui paſſum contineri negat, eo argumento uti poteſt, quòd mulieribus * vini uſu fuerit interdictum, at paſſi uſus fuerit conceſſus. Athenæus lib. x. ex ſextâ Polybij hiſtoriâ: Παρὰ Ῥωμαίοις ἀπείρηται γυναιξὶ πίνειν οἶνον, τὸν δὲ καλούμενον πάσσον πίνουσι. Contrà tamen Ulpianus in leg. IX. Dig. *De tritico, vino, vel oleo legato*, diſertim ſcribit, paſſum quoque poſſe intelligi vini appellatione: ac Plinius, lib. XIV. cap. XIX. paſſum ponit inter vina dulcia. Decîdit hanc quæſtionem doctiſſimus Caſaubonus lib. x. Animadv. cap. XI. Ait autem, paſſum quidem vini nomine comprehendi: at mulieribus Romanis haut planè interdictum fuiſſe uſu vini, ſed ſolùm eius, qui εὔτονος, ἢ ἀνδρεῖος οἶνος Erotiano dicitur: h.e. temeti, quam vocem in Romuli lege, eâ de re latâ, poſitam fuiſſe, conjicere eſt ex Gellij lib. x. cap. XXIV.

† lib. 1. de vita pop. Rom.

* Dionyſius lib. 2. & M. Cato.

Porrò hæc legitimi ſtatus ſpecies (ut Cicero † ait) *iiſdem ex locis omnibus, quibus definitiva conſtitutio, tractabitur.*

† lib. 2. de Invent.

VI. DE STATV TRANSLATIVO.

CORNIFICIO ſexta ſpecies ſtatus legitimi eſt μετάληψις, ſive tranſlatio. Sed ſi tum ſtatus legitimus eſt, ut ipſe agnoſcit, *cùm aut ſcripta, aut ex ſcriptis, aliquid controverſiæ naſcitur*: ſanè μετάληψις propriè ſtatus legitimus non erit, quia eo non de ſcripti ſententiâ, ſed de actione judiciali, quæritur. Atque hoc impuliſſe Hermagoram videtur, ut, quemadmodum ex Curio Fortunatiano † diſcimus, eam faceret quartam ſpeciem ſtatus rationalis. Nihilominus legalibus eam ſtatibus ſubijcit quoque Hermogenes: nimirum quia vis ejus lege niti debet.

† *libro I. artis ſcholicæ.*

Eſt autem μετάληψις nihil aliud, quàm conſtitutio judicij, h.e. controverſia quædam judicium præcedens. Cic. in Partitionibus: *Atque etiam ante judicium de conſtituendo ipſo judicio ſolet eſſe contentio: cùm aut ſitne actio illi, qui agit, aut jamne ſit, aut num jam eſſe deſierit, aut illâne lege, illiſne verbis ſit actio, quæritur.* Μετάληψις vocatur, quia judicium à judice in judicem, ab accuſatore in accuſatorem, à tempore in tempus transfertur, aut aliâ quacunque ratione actio, aut judicium recuſatur. E.G. ſi coniux alicuius neget, ſe adulterij amplius à marito accuſari poſſe; non quia inficias ire poſſit, ſe ſtupri gratiâ cum quopiam caput limâſſe; verùm quia coniux juri ſuo renunciârit; cùm tam longum interceſſerit temporis intervallum, ex quo eam ductârit alius, & marito certo conſtiterit; ut à quo eo nomine in os ſæpe accuſata ſit. Similis exceptio eſt in oratione pro Cælio, quia cauſſa illa agebatur die feſto. Et primâ Verrinâ diſceptatur de conſtituendo accuſatore: unde & divinatio dicitur: quâ de re Agellium vide lib. II. cap. IV. Ac apud Demoſthenem quoque multæ ſunt huiuſmodi cauſſæ.

Fit autem μετάληψις bifariam. Nam vel omnino excluditur actio: vel tantùm ex aliquâ circumſtantiâ. Prioris exemplum eſt, ſi, qui cædis ſemel poſtulatus, atque abſolutus fuit, pòſt, cognitis certioribus cædis indiciis, iterum in jus vocetur. Ille enim, cui dica ſcribitur, negabit ſe ullâ ratione in jus vocari poſſe, cùm lex vetet bis eâdem de re judicium fieri. Fortunatianus hanc μεταλήψιος ſpeciem vocat præſcriptionem: juriſconſulti nominant exceptionem rei judicatæ. Poſterioris generis eſt, ſi, qui adulterum cum uxore deprehenderat, priùs ſolum adulterum occidat: pòſt verò occidat adulteram in monumento adulteri inventam. Quippe reus negabit, ſecum jure agi poſſe, quòd lex permittat cædem utriuſque: actor verò transferet illud ad tempus, ac locum: nam lege permiſſum negabit, ut alio tempore aut loco occidantur, quàm quo in adulterio deprehenduntur. Hæc ſpecies ſibi apud nonnullos proprium μεταλήψιος nomen vindicavit. At Hermogeni id nomen tum hanc, quàm preſsè μετάληψιν vocant, tum etiam præſcriptionem comprehendit. Hermogenem quoque ſequitur Sulpicius Victor, diſſentiente Zenone, conſentiente Marcomano neſcio quo. Ita enim ſcribit: *Hæc quæ ad præſcriptionem pertinent, quamquam ab inſtituto Zenonis remota, non tamen alienum fuit perſequi ex his, quæ tradidit Marcomanus; ex cujus commentariys hæc prope ad verbum tranſlata ſunt.*

Sunt qui μετάληψιν, ac præſcriptionem, referri putent ad ſtatum νομικὸν ſive legalem, eosque hæc movit ratio, quòd illa tantùm μετάληψις perfecta ſit, quæ legis autoritate nititur. Vt in exemplo antea allato, quod erat, ſi quis homicidij, vel alterius criminis accuſatus, judicium detrectâſſet, quia ſemel hâc de re judices ſententiam tulerint: lex autem ſit, ne eâdem de re bis habeatur judicium. Quomodo Crito apud Comicum ‡ ait:

Mihi non videtur, quod ſit factum legibus,
Reſcindi poſſe.

‡ *Adelph. act. 2. ſc. 4.*

Sed minùs hæc ſententia ſatisfacit. Vtique μετάστασις duplex eſt. Nam vel ἁπλῶς negamus, nobiſcum in jus ambulari poſſe; quæ τελεία, ſive perfecta tranſlatio dicitur: vel aliquo modo rejicitur judicium; ut, ſi negemus, hoc tempore, hâc lege, eâ judicij formâ, nobiſcum agi poſſe. Sed ſive hæc, ſive illa μετάστασις conſideretur; cùm utrobique de re futurâ diſceptetur, puta de actione, vel accuſatore; ſi ad ſtatum alium referenda eſt, non tam ad ſtatum νομικὸν pertinere videtur, quàm ad πραγματικὸν ſive negotialem, qui proprius eſt generis συμβουλευτικοῦ ſive deliberativi; utpote cuius ſolius ſit conſiderare tempus futurum.

Sunt alij, qui μετάληψιν ſtatibus generalibus annumerent, ut Quinctilianus lib. III. cap. VIII. & Cicero ipſe libro I. de Inventione. Eos autem in hanc ſententiam adduxit cauſſarum tuendarum ordo ac ratio. Nam primùm reus, ſi poteſt, ſe feciſſe negat: ſin minùs, proximum eſt, ut dicat, ſe non feciſſe, quod objicitur. Tertio loco, quæ defenſio honeſtiſſima eſt, rectè feciſſe contendit; aut non tam gravem intuliſſe injuriam, quàm credat adverſarius. Quæ ſi deficiant, una ſupereſt ſalus, aliquo juris adiumento elabendi; quod fit per tranſlationem. Hæc ſententia apud multos eò minoris eſt ponderis,

deris, quòd autores illius parum ſibi conſtiterint. Vterque enim alio loco tribus illis generalibus ſtatibus acquieſcit; neque ullius mentionem facit, præterquam coniecturalis, finitivi, & juridicialis. Mihi tamen haut improbatur: quamquam propiùs fidei videatur, eam eſſe ſtatum, non tam ἁπλῶς ab omnibus, quàm ab alijs generis, ſeu qualitatis ſtatibus, diſiunctum. Siquidem qualitatis ſtatus, vel eſt negotialis, vel juridicialis. Iuridicialis vel rationalis eſt, vel legitimus. Rationalis vel abſolutus eſt, vel aſſumtivus. Aſſumtivus vel eſt comparatio, vel relatio, vel remotio, vel conceſſio. Legitimus vel eſt ſcripti & ſententiæ, vel ratiocinationis, vel legum contradictionis, vel ex ambiguo. Sed hi omnes qualitatis ſtatus ſunt περὶ πράγματος, *de re*, ſive negotio ipſo: ut μετάληψις propriè horum nihil ſit; quandoquidem ea eſt non περὶ πράγματος, ſed περὶ ἀγῶνος, h.e. *de judicio conſtituendo*.

Nunc κεφάλαια μεταλήψιος perſequamur.

Primo loco conſtituenda προβολὴ, ſive *intentio*. Vt, Homicida es.

Sequitur deinde παραγραφὴ, ſive *præſcriptio*. Vt, Semel ſum abſolutus; eoque me in jus vocare non potes; cùm lex vetet, bis eâdem de re cauſſam dicere.

Huic ſuccedit διάνοια νομοθέτου, *ſententia legiſlatoris*. Ita dicet actor, Conſideranda eſt mens legiſlatoris, non ſcriptum. At defenſor dicet, legiſlatorem adſcripturum fuiſſe, ſi hæc ejus fuiſſet ſententia.

Quartum eſt συλλογισμὸς, ſive *ratiocinatio*. Vt, Nihil intereſt, num adſcripſerit legiſlator, nec ne, cùm mens ejus ſit manifeſta è lege.

Quinctum eſt ὅρος, ſive *definitio*, quæ ſemper contraria eſt ratiocinationi. Itaque definitio oſtendet, plurimùm inter ea intereſſe, quæ paria videntur actori.

Incidit & hîc ſtatus coniecturalis. Nam dicet reus; Quid quòd, licet me lex judicio non liberaret, pœna à me homicidij repoſci non poſſet? Neque enim homicidium commiſi, atque iccirco ſuperiori cauſsâ ſum abſolutus. Alij quoque ſtatus incidere poſſunt. Atque id cùm fit, propria ejuſce ſtatus capita adeunda ſunt, quò ex ijs profligetur quæſtio. Verùm, niſi urgeat neceſſitas, continebit ſe reus intra μετάληψιν, ac contendet, non debere hanc cauſſam iterum ventilari.

Sunt & alia præſcriptionis capita: verùm ea peti poſſunt ex ſtatu ſcripti & ſententiæ. Nam, ut ſupra dicebamus, omnis τελεία παραγραφὴ ‡ ſcripto & lege nititur. Hoc tamen diſcriminis eſt, quòd

‡ *perfecta præſcriptio.*

capita actoris tribuantur reo, & contrà: atque id ex capitibus, quæ paullo antè commemorabamus, manifeſtum eſt.

Reo autem adferente παραγραφὴν *, ſive μετάληψιν †, accuſator oſtendit, litem εἰσαγώγιμον εἶ) *. Qua de re vide Carolum Sigonium lib. III. de Rep. Athen. cap. de judicijs Heliææ, & Budæum in Commentariis linguæ Græcæ.

* *præſcriptionem.*
† *tranſlationem.*
* *eiuſmodi eſſe, ut contra eam præſcriptio jure obijci non poſſit.*

VII. DE SVPERIORVM CAPITVM IN TRANSLATIONE, AC STATIBVS ALIIS, DELECTV, ET EORVNDEM PERMVTATIONE.

PORRO ex capitibus hactenus memoratis non omnia ſemper incidunt. Quædam etiam, ſi incidant, nihil interdum continent, quod magnopere cauſſam juvet. Quamobrem & hîc, & cæteris in capitibus, utendum judicio, ne, dum omnia conſectamur, cogamur μικρολογεῖσθαι †. Hoc ut planius fiat, operæ ſit ſumere cauſſam quampiam à Demoſthene, Cicerone, alióve oratore tractatam; ac primò videre, quæ capita in eam incidant, juxta doctrinam Hermogenicam: deinde verò notare, quæ ſolùm argumenta uſurpet Demoſthenes, Tullius, aut quiſquis is orator eſt. Nam quæ negliguntur à præſtantiſſimis oratoribus, ea orationem reddidiſſent exilem; nonnunquam etiam cauſſæ obfuiſſent.

† *minutias conſectari.*

Interdum quoque uſu venit, ut loco ejus capitis, quod prætéritur, aliud alio ex genere adhibeatur. Ita in ſtatu aſſumtivo, ut Metrophanes, & Sopater monent, plurimùm definitio inter præſcriptiones locum habet: aliàs in compenſatione uti poſſumus iſtiuſmodi præſcriptione: Quid verò hoc rei? in judicium vocabor, qui beneficium dedi?

Interdum etiam in capitis deficientis locum ſuccedit aliud ei geminum. Ita, ut in diviſione quæſtionum Sopater tradit, cùm διάνοια τοῦ νομοθέτου, ſive *conſilium ac mens legiſlatoris* manifeſta eſt, diſceptatio inſtitui poteſt de conſilio eorum, qui illud, quod agitur, fecerunt. Rem eam exemplo hujuſcemodi Sopater declarat. Lex erat: Quiſquis non initiato aperuerit Cereris myſteria, capite pœnas luito. At quidam, cùm in ſomnis vidiſſet myſteria, amico non initiato ſomnium aperuit, ac num ea eſſent myſteria, rogavit. Annuit is. Accuſatur itaque impietatis. Hic de mente legiſlatoris dubitari nequit: verùm quæſtio erit, quo conſilio Dij immortales hoc ei ſomnium immiſerint. Atque erit is coniecturæ ſtatus. At definitio erit, cùm adſeret reus, cui Dij myſteria aperire fuerint dignati, hunc meritò initiatum videri. Quando verò quid, & quod caput in alſus locum quaſi ſuccedaneum adhibeatur: id non tam præceptis tradi poteſt, quàm pendet à judicio ac prudentiâ oratoris.

VIII. DE VARIIS ASSVMTIVORVM STATVVM APPELLATIONIBVS: ITEM, RECTENE STATVATVR ALIQVIS RATIOCINATIONIS, VEL AMBIGVI STATVS.

HACTENVS de ſtatu qualitatis, ejuſque ſpeciebus, ac capitibus, quæ omnia, ne juventutem turbaremus vocabulorum novitate, conſuetis vocabulis ſemper appellavimus: quamquam & aliæ exſtent apud alios appellationes. Nam ſtatum aſſumtivum, ut ex Sopatro cognoſcimus, quidam vocant *defenſionem veriſimilem*: nempe quia præ cæteris cauſſam faciat veriſimilem. Etiam ſtatus hic, eodem Sopatro teſte, tum *tranſlatio cauſſa* nominatur, puta quòd in cauſſam honeſtam culpa transferatur: tum *color*, nimirum quia, ut Porphyrius ait, quaſi color quidam ac quædam honeſtatis ſpecies facto prætexatur. Iuvenalis ſat. VII.

> *Quis color, & quod ſit cauſſa genus, atque ubi ſumma*
> *Quaſtio.*

Ac ſimiliter appellat ſat. VI, ut ſuprà vidimus. Etiam coloris nomen crebrò legere eſt apud M. Senecam; qui & deridet colorum libros, quos ſcripſerat Otho Iunius, Tiberiani temporis Rhetor, Tacito etiam memoratus in III. Annal. Videri queant eodem modo dictæ controverſiæ coloratæ: niſi cui magis veriſimile fiat, ita vocatas, quas Philoſtratus in Polemone ἐσχηματισμένας ὑποθέσεις, ac Fabius figuratas appellat controverſias: aut, ut alij malunt, quarum argumentum eſt παράδοξον*. At hoc quidem εἰς τὸ μέσον κεῖσθαι†. Κεφάλαιον quoque, quod nos συλλογισμὸν ſive ratiocinationem cum Hermogene vocamus, id Fortunatianus nominat *collectionem*: nempe quia ex certo colligitur incertum. At Sulpicio Victori nuncupatur *par:* quę appellatio non diſplicet, tollendæ ambiguitatis cauſsâ. Nam non defuerunt, qui ratiocinationem ideo excluſerint è ſtatuum numero, quòd ſit argumentatio Logica; cùm tamen liqueat ex ijs, quæ diximus, aliter Logicos, aliter Rhetoras, hoc uti nomine. At, inquiunt, ut anguſtiùs uſurpent Rhetores, tamen aliud omnino eſt thema à thematis probatione. Verùm ignorare mihi videntur,

** admirabile.*

† in medio relinquatur.

videntur, ſtatus alios eſſe principales, alios incidentes; cuiuſmodi non modò ratiocinatio eſt, ſed & ſtatus ex ambiguo, atque adeò omnis ſtatus legitimus: quæ & ſententia eſt Thomæ Corræi lib. III. de Eloqu. cap. XXIII. Sed ijdem de ſtatu quoque ex ambiguo controverſiam movent. Negant enim, ſtatum eſſe poſſe, quia ambiguitas omnis tolli debeat, antequam tractetur controverſia. Verùm cogitare debebant, controverſiam quoque eſſe poſſe de modo tollendę ambiguitatis. Vt, cùm tota controverſia eſt, num CVNCTA LEONTI diviſim, an conjunctim, legi debeat. Et hęc hactenus. Nunc ad alia accedo, ad quæ me tacita vocat lectoris exſpectatio.

CAP. XI.

DE STATV QVANTITATIS.

IN ſtatu quantitatis cognoſcendum, quæ ſint graviores injuriæ: quæ minores. Oſtendimus autem, magnas eſſe, vel quia ob cauſſas leves illatæ, vel quia eas magna ſunt conſecuta detrimenta, vel quia affecti his optimè meriti, vel quia quis egit primus, aut ſolus, aut cum paucis, aut ſæpe, aut datâ operâ, ac pluribus alijs modis.

I. QVOMODO IN STATV QVANTITATIS AMPLIFICENTVR INIVRIÆ. ITEM IN POENA AGGRAVANDA QVANDOQVE SPECTARI, NON ANIMVM PECCANTIS, SED VTILITATEM REIP.

QVVM, juxta Ariſtotelem, quadruplex ſit ſtatus; conjecturæ, definitionis, qualitatis, & quantitatis; de tribus primis hactenus egimus. Supereſt ſtatus quantitatis, in quo conſiderandum eſt, quę majores ſint injuriæ, quæ minores. Nam in demonſtrativo quidem genere locum ea res etiam habet, ut ſuprà oſtendimus: verùm nunc de eo tantùm agimus, quatenus pertinet ad genus judiciale.

Sunt autem majores injuriæ, quæ arguunt animum maximè depravatum. Ita Melanopum oratorem accuſabat Calliſtratus, quòd eos, qui templum exſtruebant, fraudâſſet tribus ſemiobolis ſacris. Nam qui tam exigui lucri gratiâ injurius eſt, nullam metuet inferre cuiquam iniuriam. Atque hinc liquet, longè aliam iniuſtitiæ, quàm juſtitiæ, eſſe rationem. Nam juſtitia maxima eſt in re maximâ: at maxima injuſtitia non tantum in re maximâ, ſed etiam in minimâ eſſe poteſt. Quid enim non audebit, quem

— parva poterunt impellere cauſſa In ſcelus?

Quemadmodum ſeu jure, ſeu iniuria, cecinit Claudianus ‡ de

— Iſtrogothis, miſtiſque Gothunnis:

ut etiam expreſſit Delrio. Sive, ut legendum puto,

— Oſtrogothis, miſtiſque Gothinis.

Nam Gothini Tacito, qui Dioni Κοτινοί †. Gravior quoque illa injuria, cui par nulla pœna eſt; aut quæ nullis remediis emendari poteſt; aut quam ulciſci non poteſt, cui injuria infertur; aut propter quam ſibi quis mortem conſcivit; aut ob quam aliqui in fraudem capitalem inciderunt. Itaque Demoſthenes, pugno cæſus in theatro à Midiâ Athenienſi prædivite, quò injuriam hanc apud populum oratione exaggeraret, refert inter alia, quomodo Euæon, Leodamantis frater, Bœotum inter epulas, ac in conventu publico, obtruncârit, unicum ob colaphum inflictum; ac ſubijcit, οὐ γὰρ ἡ πληγὴ παρέστησε τὴν ὀργὴν, ἀλλ' ἡ ἀτιμία· οὐδὲ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις ἐστὶ δεινὸν, καίπερ ὂν δεινὸν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει. i. *Neque verò unica plaga iræ impetum, ſed ignominia civit: neque cædi ingenuis grave eſt, tametſi eſt ipſum grave; id enimvero demum grave eſt, ad contumeliam cædi.* Quem ipſum locum Iuriſconſultus quoque citat in l. aut facta §. qualitate. ff. de pœnis.

‡ *lib. 2. in Eutropium.*

† *Alioqui nec diſplicet* Grotungi, *ſeu, ut apud Ammianũ eſt,* Grutungi, *qui iidẽ ac Viſigothi. Sed* Gothini *propius abit à MSis.*

Major quoque injuria eſt, quam quis ſolus egit, vel primus, vel ſæpe, &c. Ideoque homines facinoroſi ad imminuendam facti turpitudinem afferre ſolent, quòd vulgò id faciant. Sed rectè Demoſthenes contra Androtionem, Σὺ δὲ μὴ λέγε, ὡς γέγονε τοῦτο πολλάκις, ἀλλ' ὡς οὕτω προσήκει γίγνεσθαι. Οὐ γὰρ εἴ τι πώποτε μὴ κατὰ τοὺς νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ τοῦτο ἐμιμήσω, διὰ τοῦτο ἀποφύγοις ἂν δικαίως, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἁλίσκοιο διὰ ταῦτα. Ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐκείνων ἑάλω, σὺ ταῦθ' οὐκ ἂν ἔγραψας, οὕτως ἂν σὺ νῦν δίκην δῷς, ἄλλος οὐ γράψει. *Tu verò noli dicere, id ſæpenumero factitatum, ſed ita convenire fieri. Neque enim, ſi quid unquam haut juxta leges factum eſt, ac tu id imitatus es, iccirco juſtè abſolvi debeas; ſed multò magis condemnari. Quemadmodum enim, ſi quis fuiſſet condemnatus, tu non ſcripſiſſes id plebiſcitum; ita, ſi tu condemnaberis, ſcripturus alius non eſt.* Eandemque rem legere eſt apud eundem in Philippicis, ut monet Theon *. Egregiè autem Tullius hunc imitatus eſt locum tertio accuſationis libro: *Quid igitur dicet? feciſſe alios? quid eſt hoc? utrùm criminis defenſio, an comitatus exſilio quæritur? Tu in hâc Rep. atque hâc hominum*

* *in progymnaſmatis.*

libidini.

libidine, &, ut adhuc habuit ſe ſtatus judiciorum, etiam licentiâ, non ex jure, non ex æquitate, non ex lege, non ex eo quod licuerit; ſed ex eo quod aliquis fecerit, id quod reprehenditur, rectè factum eſſe defendis? Et aliquanto pòſt? *Ut ego adſentiar orationi, tamen defenſionem non probabo. Potiùs enim, te damnato, cæteris anguſtior locus improbitatis defendendæ relinquetur: quàm, te abſoluto, alij, quod audaciſſimè fecerunt, rectè feciſſe exiſtimentur.* Hæc eo lubentiùs adduximus, quòd hujuſcemodi exemplorum collatione, rectam veramque perſpicere ſit imitandi rationem; ut optimè monet elegantiſſimus Muretus †. Plura verò de hiſce amplificandi modis apud Ariſtotelem vide Rhetor. lib. I. cap. XLIII ‡.

† *lib. 13. cap. 10. Var. Lect.*

‡ *juxta diſt. Dan. Barbar.: ſed ſecundū vulgatam cap. 14.*

Nec tantùm eo exaggerare crimen licet, quòd iniuria ſit major: ſed etiam, quia Reip. interſit, graviùs illud puniri. Quomodo Pittacus, unus ſeptem ſapientum Græciæ, principatum adeptus apud Mitylenæos ſuos, legem ſanxit, ut qui peccaſſent ebrij, gravius cæteris punirentur: non quia putaret iniuriam intuliſſe majorem (ignorantes enim deliquerunt) ſed quia inſula Leſbos vino abundaret, & ebrij magis proclives ſint ad inferendam injuriam, quam ſobrij: eoque gravitate ſupplicij cives ſuos à nimiis poculis vellet abſterrere. Ariſtoteles lib. II. Polit. cap. ult. Ἐγένετο δὲ καὶ Πιττακὸς νόμων δημιουργὸς, ἀλλ' οὐ πολιτείας. νόμος δ' ἴδιος αὐτοῦ, τὸ τοὺς μεθύοντας, ἂν τυπτήσωσι, πλείω ζημίαν ἀποτίνειν τῶν νηφόντων. διὰ γὰρ τὸ πλείους ὑβρίζειν μεθύοντας, ἢ νήφοντας, οὐ πρὸς τὴν συγγνώμην ἀπέβλεψε, ὅτι δεῖ μεθύουσιν ἔχειν μᾶλλον·, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον. *Fuit & Pittacus legum conditor, at non Reip. Lex verò ejus propria erat, ut ebrij, ſiquem pulſaverint, majori pœnâ afficerentur, quàm ſobrij. Nam propterea quòd ebrij plures contumeliam inferant, quàm ſobrij; non ad veniam reſpexit, quam ebrijs magis dari convenit, ſed ad conducibile.* Atque idem etiam in ſecundo Rhetoricorum refert: uti & Laërtius, & Suidas, uterque in Pittaco.

EPILOGVS

DOCTRINÆ DE STATIBVS: VBI PRIMO EXPONITVR, A QVIBVS OLIM EA TRADITA FVERIT, ET QVÆ LOCORVM SIT RHETORICORVM VTILITAS.

ATQVE hæc eſt partim Ariſtotelea, partim Hermagorea, ac Hermogenica ſtatuum doctrina. Nam prima ejus quaſi lineamenta duxit Ariſtoteles, cum quadruplicem facit controverſiam. At Hermagoras accuratiùs capitibus diſtinxit, ac præclaris adauxit præceptis. Minubianus quoque eandem excoluit, & Porphyrius commentationibus illuſtravit. Quorum ſcriptis plurimùm adiutus Hermogenes, pleniùs planiuſque totam hanc rationem expoſuit. Quemadmodum & poſt Hermogenem alij eam artis partem exornarunt: uti Græci Hermogenis interpretes, Syrianus, Sopater, Marcellinus, & alius anonymus. Quin & alij complures, partim ante Hermogenem, partim poſt eum, hanc rem ſunt perſecuti. Iſtiuſmodi ſunt Apſines uterque, Ariſtides, Phœbammon: tum item Io. Doxapater, Gemiſtus, & anonymus Græcus Rhetorices ſcriptor: quorum trium needum in lucem editis commentationibus ſe uſum in Rhetoricis ſuis ſcribit melioris notæ Rhetor, Petrus Iohannes Nunneſius Valentinus: qui feliciùs aliquanto nobis Hermogenicam artem tradidit, quàm factum à magni nominis Rhetore, Georgio Trapezuntio. Nec partem hanc neglexere antiqui Latinorum Rhetores; ut oſtendunt, cùm Tullius, & Fabius; tum Fortunatianus, qui egregiè expreſſiſſe videtur Hermagoreorum diſciplinam: Marius Victorinus, qui Rhetoricos Ciceronis libros commentario illuſtravit: Sulpicius Victor, cujus oratorias inſtitutiones ad M. Silonem generum, cum alijs aliquot antiquis Rhetoribus, primus è Spirenſi bibliothecâ in lucem protraxit vir optimè de totâ antiquitate meritus Beatus Rhenanus; pòſt autem ab Æmaro Ranconeto recognitas edidit P. Pithœus: adhæc Aurelius Auguſtinus, cujus exſtant principia Rhetorica: ac Iulius Severianus, quem (ſi & inſcriptioni editionis Plantinianæ †, & Belgicis Auberti Miræi elogijs credimus) primus divulgavit egregius adoleſcens, ac longiori vitâ dignus, Lucas Fruterius: item alij, quibus commemorandis, ne longior ſim, ſuperſedeo.

† *Poſtea cõperimus, primum edidiſſe Oporinũ anno 1556. At Plantinus demum excudit anno 1584.*

Et meritò profectò doctrina hæc tanto ſemper in honore fuit. Nam etſi plurimùm oratori proſunt loci Dialectici : tamen, quia vagantur liberiùs, neque certis circumſcribuntur limitibus; inde eſt, quòd aut locis Rhetoricis præterea opus ſit, aut ingenio ſubacto, multoq́ue uſu erudito. Atque hoc quoque apud Tullium * ſenſit Antonius, cùm ait : *Hi loci ei demum oratori prodeſſe poſſunt, qui eſt verſatus in rebus, vel uſu, quem ætas denique adfert; vel auditione, & cogitatione, quæ ſtudio & diligentiâ præcurrit ætatem. Nam ſi tu mihi quamvis eruditum hominem adduxeris, quamvis acrem & acutum in cogitando, quamvis ad pronunciandum expeditum: ſi erit idem in conſuetudine civitatis, in exemplis, in inſtitutis, in moribus ac voluntatibus civium ſuorum hoſpes: non multùm ei loci proderunt illi, ex quibus argumenta promuntur. Subacto mihi ingenio opus eſt, ut agro non ſemel arato, ſed novato & iterato, quò meliores fœtus poſſit, & grandiores edere. Subactio autem eſt uſus, auditio, lectio, literæ.* Neque inficias eo, hæc in illo etiam requiri, qui locos noverit Rhetoricos. Verùm ſi & is, qui propria cuiuſque generis habuerit perſpecta, nomen ſuum abſque multijugâ eruditione, longoq́ue rerum uſu, tueri nequit: quid de ijs judicandum erit, qui tantùm norint locorum Dialecticorum ſylvam? Quamobrem nos quidem conſilij non pœnitet, qui ſingulis cauſſarum generibus, cùm generalia, tum ſpecialia, attribuerimus κεφάλαια ſive locos; quos & plurimùm exemplis illuſtravimus.

* *lib. 1. de Orat.*

OSTENDITVR, ANTIQVOS, TVM IN EXPLICANDA STATVVM DOCTRINA, TVM IN TRACTANDIS CONTROVERSIIS, NVNC VERIS VTI EXEMPLIS, NVNC FICTIS, SOLERE.

NEQVE eſt, quòd culpet quiſquam, quòd fictis exemplis uſi ſumus. Nihil enim refert, veráne ſint, an ficta, modò ex ijs cognoſci queat, quo pacto ſeriæ cauſſæ tractari debeant. Adde quod hoc quoque à nobis factum eſt antiquorum Rhetorum exemplo; quos juventutem fictitijs exemplis exercere ſolitos, auctor eſt Tranquillus †. Hujuſmodi autem commentitijs cauſſis præparari juventutem ad veram eloquentiam, tum in civilibus, tum etiam ſacris: fidem nobis fecerit Lactantius, qui libro 1. cap. 1. ſic de ſe ipſo ſcribit : *Multum nobis exercitatio illa fictarum litium, contulit, ut nunc majori copiâ, & facultate dicendi, cauſſam veritatis peroremus: quæ*

† *lib. de claris Rhet.*

licet poſſit ſine eloquentia defendi, ut eſt à multis ſæpe defenſa; tamen claritate ac nitore ſermonis illuſtranda, & quodam modo differenda eſt, ut potentius in animos influat, & vi ſuâ, & inſtructa religione, & luce orationis ornata.

Nec tamen vera planè exempla in exercendo aſpernabantur. Duplici enim, vel triplici potiùs, utebantur exemplorum genere. Alia omnino vera erant, cujuſmodi eſt Salluſtij ad Cæſarem de Rep. ordinandâ; &, quæ malè Ciceroni adſcribitur, in Salluſtium declamatio; uti & quæ falsò Salluſtio tribuitur in Ciceronem: quamvis aliter Quinctilianus. Sed hâc in re aſſentior Pet. Victorio, quem vide lib. xv. Var. Lect. cap. III. Vbertim quoque hâc de re Sebaſt. Corradus in Egnatio ſeu Quæſturâ: ubi & Porcij Latronis, qui ſe iſtiuſmodi argumentis exercere ſolitus, utramque declamationem eſſe ſuſpicatur. Quod ſi nullas exercuerint inimicitias, præterquam in negotio Milonis, in quo Salluſtius primò à partibus Clodij ſtetit, ſed (ſi vera fuit ſuſpicio, de quâ Aſconius ſcribit) mox cum Cicerone, ac Milone, in gratiam redijt; mixti declamatio utraque generis fuerit. Metuo certè, ne B. Hieronymus his imprimis adductus declamationibus lib. I. adverſus Iovinianum, Salluſtium Ciceronis inimicum vocet. Vera quoque illa Bruti pro Milone, de quâ ſuperiùs diximus; & Ceſtij Rhetoris Smyrnæi in Milonem, cujus meminit M. Seneca in præfat. lib. VII. controverſ. & Fabius lib. x. cap. IV.

Alia erant omnino ficta; ut quas ſcripſit, vel potiùs ab alijs ſcriptas digeſſit, & præloquijs atque interloquijs diſtinxit M. Seneca, L. Senecæ Philoſophi pater; itemque illæ, quæ numero CXXXVI. à Tideo Vgolino Parmenſi in lucem ſunt editæ, ac à Pithœo I.Cto, ope antiquiſſimi exemplaris, ſunt meliores factæ, & novem nunquam antè editarum acceſſione adauctæ. Eas quidam ſuſpicantur eſſe Quinctiliani patris; de quo hæc legimus lib. IX. Orat. Inſt. cap. III. *Et cur me prohibeat pudor uti domeſtico exemplo? Pater meus contra eum, qui ſe legationi immoriturum dixerat, deinde vix paucis diebus inſumtis re infectâ redierat, Non exigo uti immoriaris legationi, immorare.* Verùm cùm Quinctiliani declamatoris mentio quoque fiat apud M. Senecam patrem *: non minùs eorũ placet ſententia, qui eas avo hujuſce Quinctiliani adſcribere malunt. At undeviginti illæ declamationes, quæ & ipſæ Quinctiliano vulgò inſcribuntur, ac Rhetoricis Fabij libris ſubijci ſolent, neque ejus ſunt, qui declamationes alteras fecit (nihil enim ſimile) neque illius, qui inſtitutiones Orato-

** procemio lib. 10. cõtr. & controverſ. 4 eiuſdem libri.*

Oratorias ſcripſit; cui eas Eraſmus quoque abjudicat in Ciceroniano ſuo: & meritò, quandoquidem, ut monuit Ludovicus Vives lib. IV. de corruptis diſciplinis, planè alienæ ſunt à Fabij præceptis, & tales, ut contra iſtiuſmodi potiſſimùm invehatur. Imò multò ante Eraſmum, ac Vivem, Philelphus epiſtolâ ad Ioannem Tuſcanellam vehementiſſimè eas perſtrinxit. Adde quòd in codd. quibuſdam MSSis M. Floro tribuantur, ac à nonnullis etiam eſſe credantur Poſthumij Iunioris, eò quòd Trebellius Pollio dicat, ſcriptas ab eo eſſe declamationes, quas ævo ſuo Quinctiliani eſſe putarent. Eas *quantivis precij* eſſe, judicium eſt Barthij adverſ. lib. LVIII, cap. XIV. Nimis ſanè benignè: ut indicio ſunt, quæ diximus. Sunt & ficti generis illæ Calpurnij Flacci à Pithœo editæ, quæ *Excerpta decem Rhetorum minorum* inſcribuntur, quò diſtinguantur ab excerptis Senecæ patris, quæ ſunt decem Rhetorum majorum: unde Iohannes Saliſberienſis lib. VIII. Policratici, ſive de nugis Curialium, *Legantur,* inquit, *& libri illi, quos Seneca decem oratorum ſententijs, ſub imagine declamationum ſcholarium, illuſtravit.*

Alia denique veterum exempla erant mixti generis, cum nempe hiſtoriæ adderent figmentum: ut ſi Syllæ aut Cæſari autores eſſent, ut perpetuam deponeret dictaturam: cujuſmodi ſuaſoriæ meminit Iuvenalis Satir. I.

Et nos ergo manum ferulæ ſubduximus, & nos
Conſilium dedimus Syllæ, privatus ut altum
Dormiret.

Item ſi deliberatio inſtituatur de Hannibalis ab Alpibus receſſu: cujuſmodi declamationis idem mentionem facit Sat. X:

--- I demens, & ſævas curre per Alpes,
Ut pueris placeas, & declamatio fias.

Ad quem locum ita vetus ſcholiaſtes: *Ut de te pueri ſtudentes dicant. In Scholis deliberativa, Hannibal utrùm ab Alpibus recederet.*

Simile quid tentarunt aliqui, etiam in ſacro argumento. Ut Heſychius, preſbyter Conſtantinopolitanus, in quatuor libris de æneo ſerpente. Nam in his, ut Photius * auctor eſt, orationes finxit, tum Moſis ad populum, tùm populi ad Moſen, horum item utriuſque ad Deum, eaſque precationis & purgationis formâ. Quibus magnam magni voluminis partem impendit, oratione utens ad affectus movendos idoneâ, planeque ad oſtentationem comparatâ.

* *in myriobiblo cod.* 51.

Denique nonnullis placuere themata de Poëticis fabulis hauſta, ſive hæc mera eſſent Poëtica commenta, ſive hiſtoriæ fabulis permiſtæ. Calvus certè, ſive, prout edidere alij, Catulinus, Rhetorices Profeſſor, ex Virgilio controverſiarum exempla ad dicendi uſum conformavit: ut auctor eſt Servius in x. Æn. Itidem, ut inibi idem refert, ex eodem argumenta deſcripſit Titianus, non is, quem B. Hieronymus in Chronicis virum appellat eloquentem; quemque Gallias adminiſtrâſſe, ſcribit ad annum Chriſti CCCXLVII: verùm ille fortaſſe, quem Auſonius epiſt. ad Probum, præfectum prætorium, appellat fandi artificem; quemque idem in gratiarum actione pro conſulatu ad Gratianum Imp. ſcholam municipalem apud Viſontionem, & Lugdunum, rexiſſe, auctor eſt: aut certè alteruter eorum, quos commemorat Capitolinus in Maximino Iuniore: quorum prior erat Maximini in arte Oratoria præceptor, Oratorum ſimia, ut eum Sidonius Apollinaris * vocatum ſcribit: alter prioris filius.

* *lib.* 1.
epiſt. 1.

Quemadmodum autem Ciceronis tempore maximè gaudebant exemplis veris: ita poſteriori ſeculo magis uſurpabant ficta, rariſſimè omnino vera. Quin tum nugalia fere tractabant, & à forenſibus cauſſis remota: quæ res gravem illam cenſuram extorſit Petronio initio eorum, quæ è Satirico ſuperſunt.

Pluribus hæc proſequi viſum fuit, non eò tantùm, ut liqueat, cur in ſtatuum doctrinâ fictis uſi exemplis ſimus: ſed præcipue, ut ſciat juventus, quibus è ſcriptoribus plura ſtatuum exempla haurire queat: adhæc quoque, quia lucem inde accipiant plurima loca veterum ſcriptorum. Sanè hujus rei ignorantia quoſdam in errorem eum impulit, ut Rhetoricos ad Herennium libros iccirco Ciceronis eſſe exiſtimarent, quòd in ijs * exemplum huiuſcemodi legere ſit: TVLLIVS, HERES MEVS, TERENTIÆ, VXORI MEÆ, TRIGINTA PONDO VASORVM ARGENTEORVM DATO, QVÆ VOLET.

* *lib.* 4.

Cap. XII.

De argumentis ΑΤΕΧΝΟΙΣ.

ARGUMENTA *inartificialia ſunt, quæ non quidem parit ars Oratoris; ſed tamen foris ad ſe delata, arte tractat.*

Iſtiuſmodi in genere juridiciali ſunt quinque; leges, teſtes, pacta, quæſtiones, & juſiuranda; à quibus omnibus pro variâ cauſſæ naturâ diverſi ſunt argumentandi modi.

I. De argumentis inartificialibus generatim.

HACTENUS de argumentis egimus ἀποδεικτικοῖς *, quæ primum locum obtinebant inter ἔντεχνα †. Proximum erat, ut ageremus de παθητικοῖς ‡, & ἠθικοῖς *, quæ & ipſa ἔντεχνα ſunt. Sed interrumpit Ariſtoteles hanc doctrinam argumentorum ἐντέχνων; & priùs agit de ἀτέχνοις, quàm de ἤθεσι & πάθεσι. Cauſſa autem, quæ eum movit, hæc eſt, quòd poſtremò egiſſet de genere juridiciali: loci autem ἄτεχνοι, ut ipſe teſtatur, hujus generis eſſent proprij. Iure igitur, ut generis Iuridicialis locos continuaret, locis ἐντέχνοις ſtatim ſubijcit ἀτέχνους. Nos quoque eâ in re magiſtrum ſequemur: ſic tamen, ut uſum eorum accommodemus etiam ad alia dicendi genera.

** probantibus.*

† artificialia.

‡ affectum moventibus.

** argumentis, quæ pertinent ad mores hominum exprimendos.*

Vocantur autem argumenta ἄτεχνα; non quia omnino artis ſint expertia; ſed, quemadmodum ſuprà ex Ariſtotele dicebamus, quia ea non pariat ars oratoris, eliciendo è naturâ cauſſæ: quippe qui ea foris ad ſe delata tantummodo arte tractet. Lapſus igitur Cicero adoleſcens lib. II. de Inventione, ubi, Ariſtotelem ſugillans, vult teſtimonia, quæſtiones, ſimiliaque argumenta, tam quod ad inventionem, quàm rationem tractandi, eſſe inartificialia. Id enim innuit, cùm ſcribit in hunc modum: *Quare nobis & ij videntur errare, qui hoc genus ſuſpicionum artificij non putant indigere, & ij, qui aliter hoc de genere, ac de omni coniecturâ, præcipiendum putant.*

Loci ἄτεχνοι Ariſtoteli ſunt quinque; leges, teſtes, pacta, quæſtiones, & juſiuranda. Auget hunc numerum Fabius; auget item Tullius lib. II. ad Q. Fratrem. Sed fruſtra; cùm reſponſa & oracula comprehendantur ſub teſtimonio, Fabio quoque teſte: eademque planè ratio eſt rerum judicatarum, rumoris, ac famę: pacta verò, conventa, ac tabulas, συνθηκῶν nomine ab Ariſtotele intelligi, quivis videt: ſub legibus autem, quas Fabius præterit, Senatuſconſulta, & decreta comprehenduntur. Quin ad quatuor capita revocari hi loci poſſunt, cùm Ariſtoteles ipſe quæſtiones eſſe teſtimonia quędam dicat.

II. QVOMODO A LEGE, VEL ADVERSVS EAM, ARGVMENTEMVR.

PORRÒ hæc argumenta ἄτεχνα non uno tractantur modo. Nam, ut de ſingulis ordine dicamus, ſi lex cauſſæ noſtræ adverſetur, dicemus, eam ambiguam eſſe; vel petemus, ut velint non lege, ſed γνώμῃ τῇ ἀρίστῃ κρίνειν †: legem enim haud adverſari juri communi, cui magis vir bonus òbedire debeat, quàm legibus ſcriptis, quæ ſæpe injuſtæ ſint, ac proinde mutabiles. Ita apud Sophoclem ſe defendit Antigone, cùm accuſaretur, quòd Polynicen fratrem ſepelijſſet contra edictum regium. Nam cùm Creon eam hunc in modum compellaret, Καὶ δῆτ' ἐτόλμας τούσδ' ὑπερβαίνειν νόμους; *Et quomodo auſa tranſgredi leges eras?* reſpondet animosè, quòd licet peccàrit contra legem Creontis, minimè tamen deliquerit contra legem non ſcriptam, quæ non nunc aut heri, ſed ſemper fuit: hujus ſe fuiſſe ſtudioſam, non hominis. Aut denique oſtendemus, eam repugnare alteri legi, aut conſuetudini.

† mente ſententiaque optima judicare.

At ſi lex nobis favet; negabimus judici à legum præſcripto diſcedendum eſſe; fruſtra eas latas, niſi obſerventur; nec oportere nos plus legibus ſapere. Vide orat. Dionis Chryſoſtomi de lege.

Legi ſubijcimus conſuetudinem. Nam, ut Tertullianus ait lib. de corona militis cap. IV. *Conſuetudo in civilibus rebus pro lege ſuſcipitur, cùm deficit lex.* Adi omnino ejuſdem Dionis orationem de conſuetudine.

III. DE ARGVMENTIS A TESTIBVS, VEL CONTRA TESTES.

TESTIMONIVM vel divinum eſt, cujuſmodi veteribus habebantur Deorum oracula, aruſpicum reſponſa, &c. vel humanum, quod ipſum multiplex eſt. Nam teſtium alij veteres ſunt, alij novi; alij participes periculi, alij extra periculi aleam; alij de re, alij de perſonæ moribus.

Oraculo ſententiam ſuam confirmat Æſchines contra Creſiph. Eſt & ab auctoritate divinâ illud Cicer. † de Iudæorum gente: *Quàm cara Diis eſſet immortalibus, docuit quòd eſt victa.* Item illud de cauſsâ Cæſaris ‡: *Cauſſa tum dubia, quòd erat aliquid in utrâque parte, quod probari poſſet: nunc melior certè ea judicanda eſt, quam etiam Dij adjuverunt.* Vti & illud Velleij lib. I: *Factum ejus à Diis comprobatum, ſpatio vitæ, & felicitate imperij, apparuit.* Sermo eſt de Oreſte matricida, quem vixiſſe ait annis XC, regnâſſe LXX. Nec abludit illud Lucani in primo:

† *pro Flacco.*

‡ *pro Ligario.*

--- Quis juſtius induit arma,
Scire nefas. magno ſe judice quiſque tuetur.
Victrix cauſſa Diis placuit, ſed victa Catoni.

Cui ſententiæ qualecumque ex eo pondus accedere videtur, quòd Boëthius de Conſolatione Philoſophiæ lib. IV. cap. IV. ſic ipſam Philoſophiam loquentem inducat: *Et victricem quidem cauſſam Dijs, ſed victam Catoni placuiſſe,* FAMILIARIS *noſter Lucanus admonuit.*

Vtimur etiam teſtimonijs humanis: quomodo Homeri, & Euripidis auctoritate adverſarium urget Æſchines contra Timarchum: & Demoſthenes orat. de falsâ legat. aliquammultos jambos ex Sophoclis Antigonâ, integramque Solonis elegiam recitari jubet.

Cui teſtimonia deſunt, is negabit, argumenta pecunijs corrumpi; at teſtes dicet ſæpe improbos eſſe atque inteſtabiles, aut Comicos ac leves, auroque corruptos, ſive teſtes arenarios, prout Iuriſconſulti vocant, hoc eſt, qui in arena circenſi, vel amphitheatrali, depugnarint, eoque ſint infames. Arcadius l. ob carmen. §. Si ea re. ff. De teſtibus: *Si ea rei conditio ſit, ubi arenarium teſtem, vel ſimilem, admittere cogimur.* Hancce ob cauſſam majorem argumentis, quàm teſtibus, habendam fidem, contendit Tullius pro M. Cælio; *Equidem,* inquit, *vos abducam à teſtibus: neque hujus judicij veritatem, quæ mutari nullo modo poteſt, in voluntate teſtium collocari ſinam, quæ facillimè effingi, nullo negotio flecti ac detorqueri poteſt. Argumentis agemus, ſignis omni luce clarioribus crimina refellemus, &c.* Et ſanè ſi teſtes ſufficiant, ſufficiet quoque, ut judex non ſit ſurdus.

At cui contrà teſtes fuerint, is dicet, argumenta, ut falſa fuerint, non tamen ſupplicijs eſſe obnoxia; at teſtes pœnæ metu contineri: cùm argumentis res ſatis cognoſci non poſſit, neceſſarium eſſe, ut res teſtibus agatur. Nec debere magis ingenio, quàm ſenſui, credi. Vtcunque veriſimilia ſint, quæ objiciantur; non tamen aliud inde colligi, quàm mira eſſe, quæ dicamus: at minimè ſequi, falſa eſſe; cùm homines multa faciant mira atque abſurda. Illo etiam comprobari, quàm parùm ratiunculis ſit tribuendum, quòd nihil tam abſurdè dici poſſit, quin argumento poſſit defendi: ut tot abſonæ adeòphiloſophorum ſententiæ oſtendunt.

Quod ſi utrimque teſtes afferantur, poterunt teſtes opponi teſtibus; poterit item pars una fidem teſtium partis adverſæ elevare: quippe qui falſum dicant teſtimonium, ſive favore, vel odio inducti; ſive ob conjunctionem ſanguinis, aut affinitatis; ſive ſpe muneris; ſive etiam ob ætatem; ideoque, ad eorum fidem probandam, alijs eſſe teſtibus opus; quæ maximè res teſtium fidem infringit. Ita Cicero pro Valerio Flacco reijcit univerſum Græcorum teſtium genus; *De quibus*, inquit, *vos alijs teſtes eſſe debetis, de iis ipſi alios teſtes audietis? At quos teſtes? primùm dicam (id quod eſt commune) Græcos: non quò nationi huic, &c.* Et aliquantò pòſt; *Verumtamen hoc dico de toto genere Græcorum: tribuo illis literas, do multarum artium diſciplinam, non adimo ſermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, ſi qua ſibi alia ſumunt, non repugno: teſtimoniorum religionem, & fidem, nunquam iſta natio coluit, totiuſq; hujuſce rei, quæ ſit vis, quæ autoritas, quod pondus, ignorant. Vnde illud eſt, Da mihi teſtimonium mutuum? num Gallorum, num Hiſpanorum putatur? totum iſtud Græcorum eſt: ut etiam, qui Græcè neſciunt, hoc quibus verbis à Græcis dici ſoleat, ſciant.* Qui illuſtris planè locus eſt de Græcorũ teſtimoniorum fide. Neque eſt, quòd quis hanc oratoriam ὑπερβολὴν putet. Nam levitas Græcanica in proverbium abijt: atque inde eſt apud Comicum †, *Græca fide mercari*: & apud Tullium *, *Græcula chirographi cautio*. Quæ perperam ad gentis ejus laudem trahebat Turnebus †. Nihil enim certius, quàm eò hæc ſpectare, quòd leves Græci ipſi inter ſe nonniſi præſenti mercarentur pecuniâ; aut minimùm ſyngraphâ caverent. Imò vix ſyngraphis ſatis cautum credebatur. Quâ de re, nequis dicat, proclive eſſe homini Romano, Græcos poſtponere Romanis; Græcum, eumque luculentum ſcriptorem dabo, qui gentis ſuę fidem elevet, ipſeque Romanæ poſtponat. Is eſt Polybius in ſexto Hiſtor. οἱ τὰ κοινὰ χειρίζοντες παρὰ μὲν τοῖς Ἕλλησιν, ἐὰν τάλαντον μόνον πιστευθῶσιν, ἀντιγραφεῖς ἔχοντες δέκα, καὶ σφραγίδας τοσαύτας, καὶ μάρτυρας διπλασίους, οὐ δύνανται τηρεῖν τὴν πίστιν. Παρὰ δὲ Ῥωμαίοις, κατά τε τὰς ἀρχὰς καὶ πρεσβείας, πολύ τι πλῆθος χρημάτων χειρίζοντες, δι' αὐτῆς τῆς κατὰ τὸν

† *Aſin. act. 1. ſc. 3.*
* *lib. 7. epiſt. 18.*
† *lib. 4. Adverſ. cap. 13. & lib. 12. cap. 18.*

ὅρκον πίστεως, τηροῦσι τὸ καθῆκον. *Qui publicam pecuniam tractant, apud Græcos quidem, ſi vel unum tantummodo talentum iis creditum ſit, utcumque vel decem fuerint reſcriptores, ac totidem ſigilla, ac bis totidem teſtes, ne ſic quidem ab iis conſequi licet, ut ſervent fidem. Apud Romanos autem, cùm iidem in magiſtratibus & legationibus magnam pecuniæ vim tractent, tamen ob ſolam jurisjurandi religionem, officium præſtant.* Nempe Græcis ſtudium erat de virtute diſſerere; Romanis, priſcis illis dico, juxta eam vivere; ut non omnino nationi ſuæ palpatus ſit Romanus, at incertus ſcriptor, cujus iſthoc:

Cive Romano per orbem nemo vivit juſtius:
Quippe malo unum Catonem, quàm trecentos Socratas.

Et hoc παρέργως. Redeamus ad teſtes & accuſatoris & defenſoris. Vtrique certè, tum ab eo, qui producebat, tum ab eo, contra quem producebantur, interrogari & examinari ſolent; ut teſtatur Aſconius Pedianus; qui & autor eſt, his non niſi interrogatis loqui licuiſſe. Inde eſt, quòd & integra accuſatio συνεκδοχικῶς dicta fuerit interrogatio. In interrogando (ut è Fabio totam ἐπιτομὴν aſſcribam) *primum eſt nôſſe teſtem. Nam timidus terreri, ſtultus decipi, iracundus concitari, ambitioſus inflari poteſt. Prudens verò, & conſtans, vel tanquam inimicus, & pervicax, dimittendus ſtatim; vel non interrogatione, ſed brevi interlocutione patroni refutandus eſt; aut aliquo, ſi continget, & urbanè dicto refrigerandus; aut, ſi quid in ejus vitam dici poterit, infamiâ criminum deſtruendus.* Hæc Fabius lib. v. cap. VII. *Illæ verò peſſimæ artes* (ut idem inibi ait) *teſtem ſubornatum in ſubſellia adverſarii mittere, ut inde excitatus plus noceat; vel dicendo contra reum, cum quo ſederit; vel cùm adjuviſſe teſtimonio videbitur, faciendo ex induſtriâ multa immodeſtè, atque intemperanter, per quæ non à ſe tantùm dictis detrahat fidem, ſed cæteris quoque, qui profuerant, auferat autoritatem. Quorum mentionem habui, non ut fierent, ſed ut vitarentur.*

Quia autem teſtes non producebantur niſi jurati, inde eſt, quòd & *juratores* appellantur. Plautus prologo Pœnul. *Vos juratores eſtis, quæſo operam date.* Seneca in ἀποκολοκυνθώσει: *Quis unquam ab hiſtorico juratores exegit?* Ita enim in omnibus legi MSSis, monuit I. Lipſius lib. II. epiſt. quæſt. De teſtibus dixi: nunc reliqua conſideremus.

IV. QVIBVS ARGVMENTIS PACTA AVT FIRMENTVR, AVT ELVDANTVR.

PROXIMVM locum obtinent συνθῆκαι, ſive pacta, ſeu pactiones, pro quo & antiqui *paciones* dicebant. Hæ confirmantur, cùm aliquem dicimus, quæ ſtipulatus fuerit, dare facere oportere ex fide bonâ: nam pacta eſſe leges quaſdam privatas, ut ſi hæ conſervandæ ſint, utique & illa: & ſi illa tollamus, ipſas tolli leges. Adde quòd, ſublato fundamento eorum, quæ homines inter ſe contrahunt, ac ſtipulantur, convellatur ipſa ſocietas humana.

Infirmantur autem pacta tribus præcipuè modis. Primò quòd, ſi legibus latis malo dolo obtemperandum non ſit, multò minus ſemper pactis ſtare neceſſe eſt. Deinde quòd judicibus ex normâ juſtitiæ agendum ſit, cùm illa non ſit obnoxia fraudibus, aut coactioni; ut quæ naturâ ſit hominum animis inſculpta: non autem ferendum judicium ſecundùm pacta; quia hæc ſæpe vel fraude, vel coactè fiant. Denique videndum, an pacta non adverſentur legi ſcriptæ, vel pactis alijs, quæ anteceſſerunt, aut ſubſecuta ſunt.

V. QVÆ PRO TORMENTIS, VEL CONTRA EA, AEFERRI SOLEANT.

QVARTVM argumentum ἄτεχνον eſt tormentum. Ita Quinctilianus appellat: Ciceroni dicitur quæſtio. Græcè βάσανος, κατὰ μεταφοράν: nam propriè eſt lapis Lydius, ὁ λίθος χρυσοῦ ἔλεγχος ‡, qui & Heraclius ab Heracleâ Lydiæ civitate, quamquam aliter hâc de re ſenſit Heſychius. Siquidem is lapidem eum, qui ferrum attrahit, Λυδικὴν λίθον, Ἡρακλείαν λίθον, & σιδηρῖτιν vocari, adſerit: at Μαγνῆτιν eſſe lapidem argento tantopere ſimilem, ut hâc ſimilitudine oculos decipiat. Vide eum in Ἡρακλεία λίθος, Μαγνῆτις λίθος, & Λυδικὴ λίθος.

‡ *lapis auri index.*

Similis autem ratio eſt tractandi quæſtiones, atque alia argumenta ab arte remota. Nam ſi hæc cauſſam noſtram juverint; dicemus, ijs maximè credendum, quia, ut ait Tullius in Topicis, *verberibus torti, & in igni fatigati quæ dicunt, ea videtur veritas ipſa dicere.* At ſi contra nos faciant, dicemus, aut dolorem tolerantes diffeſſos eſſe vera, aut eum non tolerantes confeſſos eſſe falſa. Prius illud illuſtratur exemplo Cappadocum, qui à pueris ſe mutuò torquere equuleo ſolent, ut ad falſa ſe teſtimonia venumdare poſſint: quemadmodum ſcribit vetus Perſij interpres in ſat. VI. Etiam confirmatur idem facto Philippi, ſervi Fulvij Flacci †, qui octies pro domino tortus, nihil prodidit: item Zenonis Eleatę ‡, qui nullis potuit tormentis adigi, ut conſcios delendæ tyrannidis indicaret. Poſterioris modi exemplum habes apud Ciceronem orat. pro Sylla; *Quæſtiones*, inquit, *ſervorum ac tormenta nobis accuſator minitatur: in quibus quamquam nihil periculi ſuſpicamur: tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cujuſque, cùm animi tum corporis, regit quæſitor, flectit libido, corrumpit ſpes, infirmat metus, ut in tantis rerum anguſtiis nihil veritati loci relinquatur.* Vide de quæſtionibus ac tormentis Radulphum Fornerium lib. III Rerum Quotidianarum cap. VIII. De varijs tormentorum generibus vide ſis Sigonium lib. III. de Iudicijs cap. XVIII. Brodæum lib. II. Miſcellan. cap. IX. & X. Turnebum lib. IV. Adverſar. cap. III. item Antonium Gallonium de SS. Martyrum cruciatibus.

† *Val. Max. lib. 8. cap. 4: ubi & ſimile exemplum Alexandri ſervi C. Fannij, vel Fulvij.*

‡ *Laërtius lib. 9.*

VI. DE RATIONE QVADRIPARTITA TRACTANDI CONTROVERSIAM DE IVRAMENTO.

TRACTATIONI de quæſtione meritò ſubijcitur conſideratio juramenti. Nam ut ſervis loco juriſiurandi tormenta; ita liberis loco torturæ eſſe juſiurandum ſolet. Docet id quoque Plutarchus in Quæſtionibus Romanis: ubi quærit, cur Flamini Diali non liceat jurare: Πότερον ‡, inquit, ὅτι βάσανός τις ἐλευθέρων ὁ ὅρκος ἐστί· δεῖ δ' ἀβασάνιστον εἶναι, καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἱερέως.

‡ *An quia tormentum eſt liberorũ juſiurandũ: ſacerdotis autem & animum, & corpus, oportet eſſe tortura expers.*

Iuriſiurandi ratio Ariſtoteli quadripartita eſt. Primò negamus, nos ab adverſario exigere, ut verbis conceptis det juſiurandum: idque primò, quia multi ſunt ſordidi homines, qui facilè ἐπιορκῶσι *. Salvianus lib. III: *Plures invenias, qui ſæpius peierent, quàm qui omnino non jurent.* Et lib. IV: *Si pejeret Francus, quid novi faceret? qui perjurium ipſum ſermonis genus putat eſſe, non criminis.* Itaque dicimus, quempiam, qui jurare paratus eſt, ſperare ſeſe, vel Deum ludendo, pecuniam retenturum: iccirco nos ſtare malle judicum ſententiâ, quàm adverſarij, cùm illis fidem habeamus, huic non item. Huc pertinet illud Simonidis: Πρὸς ἀπάτην ὅρκος σοφιστῇσιν ἀξιόχρεως †: & hoc Laberij *: *Quid eſt juſiurandum? Emplaſtrum æris alieni.* Et Paccuvio (ut ex parietinis ac ruderibus Feſti diſcimus) juſiu-

* *peierant.*

† *Ad decipiendũ juſjurandum idoneum eſt.*

* *apud Gellium lib. 16. cap. 7.*

randum eſt mantile, quo extergentur quotidianæ noxæ.

II. Deinde juramentum delatum reſpuimus, negamuſque, nos ad jurandum adigi poſſe, tum quia adverſario juramentum noſtrum prodeſſe nequeat, eò quòd, ſi juraveris, certò fraudetur pecuniâ: tum quia vir malus facilè (ut gentiles loquuntur) Iovem lapidem juret; ideoque, quòd juramentum recuſemus, id virtuti, non perjurij metui, aſſcribendum eſſe. Itaque rectè Xenophanem, veterem phyſicum, dixiſſe, cùm homo impius defert viro probo juramentum, tantumdem eſſe, quàm ſi homo validus provocet imbecillem ad pugnam. Nam ut, qui lacertis valet, viribus ſuis confidit, eoque audacter provocat; at qui imbecillis eſt, pugnam detrectat: ita impius ſecurè ad jurandum provocat, quia Deum aut non eſſe, aut non curare humana, cenſet: pius verò timidè hoc præſtat, quia Deum eſſe ſcit, qui quæ gerimus auditque & videt. Hoc nomine fusè conqueritur Iuvenalis ſat. XIII: & abunde idem oſtendit Plautinus Labrax, qui, etſi jurârat, ſe talentum magnum Gripo daturum, tamen nec triobolum dedit.

† Rudente act. 5. Scen. Sequere hac.

Iuſiurandum, inquit †, *rei ſervandæ, non perdundæ, conditum eſt.*

* Act. 5. ſc. 3.

Eodemque modo Curculione * leno Cappadox, quâ linguâ, inquit, promiſi, *eâdem nunc nego.*

Dicendi, non rem perdendi, hac gratiâ nata eſt mihi.

Parciſſimè verò jurandum, putat Iſocrates, non ſenior ille, Platonis æqualis, ſed junior, æqualis Ciceronis, ut ex Dionyſio Halicarnaſſenſi Muretus † jamdiu oſtendit. Ejus hæc verba ſunt in aureolâ παραινέσει πρὸς Δημόνικον: Ὅρκον ἐπακτὸν προσδέχου διὰ δύο προφάσεις· ἢ σεαυτὸν αἰτίας αἰσχρᾶς ἀπολύων, ἢ φίλους ἐκ κινδύνων διασώζων. Ἕνεκα δὲ χρημάτων μηδένα θεὸν ὀμόσῃς, μηδ᾽ ἂν εὐορκεῖν μέλλῃς. δόξεις γὰρ τοῖς μὲν ἐπιορκεῖν, τοῖς δὲ φιλοχρημάτως ἔχειν. *Iuſiurandum, ſi poſcitur, duabus de cauſſis des, vel ut te ipſum turpi crimine liberes, vel ut amicos è periculis ſerves. At pecuniarum ergo per Deum nullum juraveris, etiamſi liquidò jurare poſſis. Nam aliis quidem peierare, alijs verò pecuniarum cupidus videberis.*

+ † Var. Lect. lib. 1. cap. 1.

At Plato lib. XII. de Legg. utrumq; prohibet, ne quis juret ipſe, & ne ab altero exigat juſiurandũ. Etiam Clinias Pythagoricus, cùm jurando poſſet effugere trium talentorum multam, injuriam pati maluit, quàm jurare. Atque id exemplum commendat etiam B. Baſilius eo libro, quo docet, quid ex gentium libris proficere poſſimus: atque ait, Cliniam illud de juramento nobis interdicto præceptum audiiſſe. De Clinia, laudi, an vitio illud duci debeat, non differam.

Sed de Baſilio mirum, quòd & hîc, & Pſalm. XIV, ἁπλῶς omni juramento interdici à Chriſto putet Matthæi quincto; non autem eo ſolùm, quod per creaturas fit, vel per Deum quidem, ſed ubi nulla urget neceſſitas. Quamquam Baſilio etiam aſſentiat Iſidorus Peluſiota lib. I. epiſt. CLV. Pariterque animatus fuit Julius Auſonius, qui, ut ſcripſit filius eius Idyll. II,

Iurare, aut falſum dicere, par habuit.

Sed aliter Hieronymus in cap. V. Matth. Auguſtinus in eundem, & veterum alij.

Vt plurimùm autem, qui apud Romanos deferebat iuſiurandum, petebat ſollemni formulâ iurari, vel per Iovem, vel ſimpliciter per ſalutem, vel per utrumque. Formula, quâ per Iovem lapidem iurabant, hoc modo concipiebatur, ut autor eſt Feſtus: SI SCIENS FALLO, TVM ME DIESPITER, SALVA VRBE ARCEQVE, BONIS EIICIAT, VT EGO HVNC LAPIDEM. Per ſalutem ſuam hoc pacto iurabant: ITA MIHI DEOS VELIM PROPITIOS. Habes & iuramentum iſtud Scipionis apud Livium lib. XXII: SI SCIENS FALLO, TVM ME, IVPITER OPT. MAX. DOMVM, FAMILIAM, REMQVE MEAM PESSIMO LETHO AFFICIAS. Vide Rævardum lib. V. Var. cap. V. Vt per liberos, propinquos, & cineres, ſoleat iurari, docet Andreas Schottus lib. III. Obſervat. Human. cap. XXXIX. Quàm multiplex etiam iuſiurandum fuerit apud gentes, docebit Alexander ab Alexandro lib. V. cap. X. & Tiraquellus ibidem in notis.

III. Præterea aſſerimus, nos ex animi ſententiâ, ſicut vulgò verbis concipitur, iurare velle; idque propterea, quia pium ſit, negotium totum Deo committere; neque opus eſſe iudicibus aliis, cùm litis iudicem faciamus adverſarium. Nam, ut ſcribit Paullus ‡ lib. XXXVIII. ad Edictum: *Manifeſtæ turpitudinis & confeſſionis eſt, nolle nec jurare, nec juſiurandum referre.*

‡ l. manifeſtæ. ff. de iureiurando.

IV. Adhæc, ſi iuratum ſit, vel id à nobis factum eſt, vel ab adverſariis. Si à nobis; vel vera ſunt, quæ verbis conceptis affirmavimus; vel falſa. Si falſa; dicendum monent, hautquaquam periurando nos adverſarium iniuriâ affeciſſe, quia iniuria omnis ſponte inferatur; nos autem ad iurandum fuerimus coacti. Sin adverſarius falſa iuraverit; dicendum, eum omnia tollere, quiſquis non ſtet iuramento: quòd ſi iudices iurati non poſſint contra leges, in quas iurarint, iudicia diſponere; etiam alios oportere εὐορκεῖν *; ideoque apud Romanos τοὺς ἐπιορκοῦντας τὸν Δία † ſaxo Tarpeio deiici ſolere: &, iuxta gentilium

** iuſiurandū ſervare.*

† qui peieraſſent.

gentilium religionem, Dianam, per quam jurare ſoliti, ἀεὶ πᾶσι μὲν ἁμαρτάσι κινεῖσθαι δεινῶς, μάλιστα δὲ τοὺς ἀμελοῦντας τῶν ὅρκων πικρότερον τιμωρεῖσθαι*: ut ſcribit Ariſtænetus lib. I. epiſt. X. Quin eos, qui peierant, à Iove ſolere fulmine tangi; quam veterum fuiſſe opinionem, ex Ariſtophane, & Luciani Timone, Turnebus probat lib. Adverſ. XXV. cap. IX. Ab Iſide etiam peierantes oculis ſolere orbari, ijdem opinabantur: ut ex Ovidio, Iuvenale, & Græco Lucilij epigrammate, Andreas Schottus docet Obſervat. Human. lib. I. cap. VI. Imò apud Ægyptios, ut auctor eſt Diodorus Siculus lib. I. perjuri ſupplicio capitis afficiebantur, quia duplici ſe ſcelere polluiſſent: ut qui læſiſſent pietatem in Deos, & fidem; quæ humanæ ſocietatis eſt firmamentum.

** in omnibus quidem delictis graviter commoveri; at acerbe præ alijs punire iusiurandū negligentes.*

Atque hæc de locis argumentorum inartificialium: quæ ſola ferè ſectantur iſti mollicelli oratores, qui luſorijs magis gaudent armis, quàm decretorijs. Nam, ut inquit Fabius lib. V. cap. VIII. *Pars altera probationum, quæ eſt tota in arte, conſtatq́ rebus ad faciendam fidem appoſitis, plerumque aut omnino negligitur, aut leviſſimè attingitur ab iis, qui, argumenta velut horrida & confragoſa vitantes, amœnioribus locis deſident; neque aliter quàm ij, qui traduntur à Poëtis guſtu cuiuſdam apud Lotophagos graminis, & Sirenum cantu deliniti, voluptatem ſaluti prætuliſſe, dum laudis falſam imaginem perſequuntur, ipsâ, propter quam dicitur, victoriâ cedunt*. Hæc ille.

FINIS LIBRI PRIMI.

GERARDI

GERARDI IOANNIS VOSSII COMMENTARIORVM RHETORICORVM,

SIVE

ORATORIARVM INSTITVTIONVM

LIBER II.

QVI EST

DE INVENTIONE ΠΑΘΩΝ, ΚΑΙ ΗΘΩΝ.

CAP. I.

DE AFFECTIBVS GENERATIM.

ALTERA *Oratoriæ Inventionis pars tractat affectus. Sunt autem affectus immutationes appetitus ſenſitivi, ab objecta rei bonæ vel malæ ſpecie provenientes. Sive, ut Ariſtoteles definit, ſunt commotiones animi, per quas hi immutati diverſimodè judicant, quas ſequitur dolor ac voluptas.*

Vt affectus ciere valeamus, tria imprimis cognitu ſunt neceſſaria; qui, & erga quos, & quibus de cauſſis, hoc, vel illo affectu, ſoleant homines commoveri.

I. QVOMODO LATINI ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΠΑΘΗ APPELLENT: ATQVE AFFECTVVM DOCTRINAM IN RHETORICIS TRADI OPORTERE.

CVM univerſa Inventio Oratoria conſiſtat in ratione docendi, permovendi, & conciliandi; de primo, quod ſit probationi-

bus, hactenus actum eſt: porrò verò de reliquis duobus inſtituenda eſt tractatio; puta de affectionibus, & moribus, quæ Græci πάθη ϗ ἤθη appellant. Neque me clam eſt, Rhetores uno prope ore aſſerere, duo eſſe affectuum genera; mitius, & grandius; illud etiam Ariſtoteli ἦθος dici, hoc πάθος. Sed, ut cum Poëta loquar, *Longius à veri lapſi ratione videntur.* Nam πάθος affectus omnes, tum leniores, tum vehementiores, comprehendit: ἦθος verò mores ſignificat. Ita enim tranſtulit ipſe Tullius lib. de Fato, & orat. de lege Agra-
*lib.6.cap. 3. riâ ad Quirites: quamvis Quinctilianus * voce, quâ ἦθος exprimatur, carere cenſet ſermonem Romanum. Sed & vox ipſa indicio, & quæcunque de ἠθῶν ϗ παθῶν ab Ariſtotele exponuntur. Objectet fortaſſe aliquis illa Fabij verba lib. VI. cap. III: *Affectuum, ſicut antiquitus traditum accepimus, duæ ſunt ſpecies: alteram Græci πάθος vocant, quam nos rectè vertentes, ac propriè, affectum dicimus: alteram ἦθος.* Et aliquanto pòſt: *Affectus igitur hos concitatos, illos mites atque compoſitos, eſſe dixerunt. In altero vehementer commotos, in altero lenes. Denique hos imperare, illos perſuadere: hos ad perturbationem, illos ad benevolentiam prævalere.* Et interjectis nonnullis: *Illud adhuc adjicio, πάθος, atque ἦθος, eſſe interim ex eâdem natura: ita ut illud majus ſit, hoc minus: ut amor πάθος, charitas ἦθος. Interdum diverſa inter ſe, ſicut in epilogis. Namque πάθος concitat, ἦθος ſolet mitigare.* Sed ſi Fabius cenſet, τὰ πάθη, ϗ ἤθη, ſolùm gradu differre, quia illa ſint vehementiora, hæc mitiora; totâ errat viâ, cùm ipſâ differant οὐσίᾳ, ut arguunt definitiones amborum. Imò nec ſemper πάθη ſunt vehementia; ſed etiam mitis & compoſitus amor, πάθους nomen meretur. At ne videamur λογομαχεῖν, de eo non pugnabimus, quod ait, affectum com-
† in Oratore. plecti πάθος ſive affectum propriè dictum, & ἦθος. Nam dicere
‡ annotat. prioribus in Pandect. & comment. linguæ Gr. pag. 795. edit. Rob. Steph. poſſumus, ſimiliter ἦθος comprehendere πάθος, & ἦθος propriè dictum. Nam & mimi Tullio † dicuntur ethologi, quia mores affectuſque exprimant: ut non uno agnoſcit loco Budæus ‡. Ac Cæſar Scaliger lib. IV. de re poëtica cap. I. quo agit περὶ ἤθους, adducit pro hac ſententia Hermogenem: ut qui inter dicendi formas etiam reponat τὸ ἠθικὸν, quod unicuique ſuam tribuit naturam: atque hoc ἐνδιάθετον nominet, quia *mores* † *affectus quidam ſint, & univerſalior eſt ἐνδιάθετος.*

† Scaliger de re poët. pag. 466. edit. Santandreana an. 1594. Vulgò πάθη appellant *paſſiones*; quam vocem qui jam Plinii ætate obtinuiſſe, contendunt, multùm aberrant. Nam apud eum quidem lib. XX. cap. V. ubi de ſtaphylini ſemine ſermo eſt, legi ſolet, *illitum quoque paſſionibus ventri earum proſit.* Sed jam olim Hermo-

laus Barbarus ‡ veterem reſtituit lectionem, quæ eſt, *illitum è paſſo.* Vbi *paſſum* ſumitur, ut à Iuvenale ſat. XIV. Quâ de notione abunde dictum ſuperius *. Πάθη verò non rectè *paſſiones* transferri, agnovit jam olim B. Hieronymus: cui & Valla ſubſcribit annot. in cap. I. ad Rom. Nec Ciceroni aſſentio, qui πάθη *perturbationes* vertit. Nam *perturbatio nomine ipſo declarari vitioſa videtur:* ut ipſe fatetur lib. III. de Fin. Nimirum tranquillitatem turbat, ſi verè perturbatio dici meretur. Nec meliùs cum eodem dicas *morbum animi*, vel *ægritudinem:* quia *quod ægrotatio in corpore, id in animo ægritudo:* ut idem ait Tuſcul. IV. Nempe hujuſmodi appellationes conveniunt tantùm motibus animi, quando rationi non obtemperant. Requiritur autem vox, quæ locum etiam habeat, quando motus conſiſtunt intra modum: quem μετριοπάθειαν Syneſius *, & Græcorum alii, appellant. Quare placet *affectuum* nomen, quo uſus Ovidius, Livius, Valerius, Seneca, Plinius, alij: ſive *affectionis*, quod eſt apud Cic. I. de Invent. lib. I. Gell. lib. I. cap. ult. Quamquam nec improbem *commotiones animorum*, quod eſt apud Tull. lib. III. de Fin. vel ſimpliciter *permotiones*, ut idem in Lucullo appellat.

‡ *gloſſis Plinianis voce* Paſſiones.

* *lib.* I. *cap.* 10. *ſect.* 5.

* *epiſt.* 140.

De affectibus, uti & τῶν ἠθῶν, agitur à dicendi ſapiendique magiſtro libro Rhetoricorum ſecundo, qui profectò auro contrà carus non eſt, ut pote totus aureus. Sed obſtrepit nobis nuperus Sophiſta. Quippe grandi cum ſupercilio adverſus Ariſtotelem inſurgit, atque in Rhetoricis de affectibus agi potuiſſe negat, quia de ijs in Ethicis ſit pertractatum. Mirum verò, niſi hoc ignoravit, non adjeciſſe etiam in Phyſicis de eo agi potuiſſe, atque adeò actum videri. Neque enim levi tibicine hanc mihi videor ſtatuminare poſſe ſententiam, cùm ſciam, ab Simplicio † citari Ariſtotelis librum de naturalibus affectibus. Is licet deperierit nobis, haut difficilis tamen conjectatio eſt, omnino fuiſſe φυσιολογικὸν, quia Ariſtoteles in phyſicis eum ſequitur ordinem, quo Timæum Pythagoricum libros ſuos de naturâ conſcripſiſſe, ex Platonis Timæo liquidò cognoſcimus. Egerat autem Timæus de affectibus libro de ſanitate & ægritudine. Itaque inibi quoque Ariſt. tractâſſe videtur de affectibus. Eſtque in hâc quoque ſententiâ Felix Accorombonius. Vt ut eſt, pluribus ab Ariſtotele locis de affectibus actum eſſe, haut diffitemur; neque aliter fieri debuiſſe, nobis perſuaſiſſimum eſt; cùm id diverſo factum ſit fine, ac modo. Nam in Phyſicis agendum eſt de affectibus, quia accidunt certæ corporis naturalis ſpeciei, puta animali: in Ethicis de ijs tractatur, quia virtutis opus eſt moderari af-

† *comment. in Epictetū.*

fectus : in Rhetoricis denique de ijs docuit, quia oratoris eſt ciere affectus in auditoribus. Itaque non quidem omnes affectus conſiderat in Rhetoricis ; ſed, cæteris præteritis, eos ſolùm explicat, qui conferunt ad perſuadendum.

II. QVID SINT AFFECTVS.

SUNT autem τὰ πάθη, ſeu affectiones, nihil aliud, quàm ea, per quæ animi, cùm ſe immutant, in judicatione differunt, quos ſequitur moleſtia & voluptas. Ἔστι δὲ τὰ πάθη δι᾽ ὅσα μεταβάλλοντες διαφέρουσι πρὸς τὰς κρίσεις, οἷς ἕπεται λύπη καὶ ἡδονή. Animus certè affectibus mutatur, cùm videamus, nobis aliud dictare mentem, affectionum exæſtuantem fluctibus, aliud jam ſedatam. Hinc Parmeno apud Terent. Eunucho *; *Quid hoc morbi eſt ? Adeon homines immutarier ex amore, ut non cognoſcas eundem eſſe, &c.* Et M. Antonius apud Ciceronem lib. II. de Orat. *Plura enim homines judicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundiâ, aut dolore, aut lætitiâ, aut ſpe, aut timore, aut errore, aut aliquâ permotione mentis ; quàm veritate, aut praſcripto, aut juris normâ aliquâ, aut judicij formulâ, aut legibus.* Idem Cicero pro Marcello : *Servi igitur ijs etiam judicibus, qui pòſt multis ſeculis de te judicabunt, & quidem haut ſcio, an incorruptiùs, quàm nos. Nam & ſine amore, & ſine cupiditate, & rurſus ſine odio, & ſine invidiâ, judicabunt.*

* Act. 2. ſc. 1.

Atque hinc cauſſa liquet, cur, quamdiu affectus durat, homines præcipiti curſu ad ſcelus ferantur : at, eo commiſſo, rem juſto pondere æſtiment, Menander apud Stobæum :

Οὐδεὶς ξυνοῖδεν ἐξαμαρτάνων, πόσον
Ἁμαρτάνει· τὸ μέγεθος ὕστερον δ᾽ ὁρᾷ.
Quantum ſuum ſit crimen, haut quiſquam videt;
Dum peccat : iſtud re peractâ conſpicit.

Cujus rei exemplum Tacitus ponit in Nerone, cùm matrem interemiſſet. Sic enim de eo ſcribit XIV. Annal. *Sed à Cæſare, perfecto demum ſcelere, magnitudo eius intellecta eſt.* Nec Iuſto Lipſio adverſer, qui hæc ex Menandro expreſſa cenſebat.

Fortaſſe autem eò, quòd pro affectibus animus mutetur, Stoici illi ſpectabant, qui dixere, affectus eſſe judicia atque opiniones : ut liquet ex Cic. IV. Tuſc. Quæſt. Nempe ut verba eorum intelligamus, non propriè, ſed per μετωνυμίαν, ſive, ut vulgò dicimus, non formaliter, ſed cauſſaliter : quomodo eclipſis dicitur eſſe interpoſitio terræ inter Solem & Lunam, quia interpoſitio hæc eſt deliquij illius cauſſa. Galenus tamen, libro de placitis Platonis & Hippocratis, ait Chryſippum propriè illud intellexiſſe. Quod ſi eſt, immane quantum ratio eum fugit: quia opiniones & judicia pertinent ad facultatem animæ cognoſcentem: affectus autem reſident in facultate appetente: quippe quorum objectum ſint bonum & malum, non verum falſumve.

Iure autem, cùm in aſſignatâ paullo antè affectus definitione, tum etiam lib. II. Nicomach. dicitur, affectuum pediſequas eſſe moleſtiam & voluptatem. Neque enim ſemper ab affectu eſt, quòd à priori judicio deflectamus; verùm interdum, quia magis penſiculando meliùs certiuſque rem cognoſcamus, juxta illud Euripideum; Δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι, *Curæ ſecundæ ſapientiores*: atque hoc P. Syri; *Diſcipulus eſt prioris poſterior dies.* Quare optimè Ariſtoteles in definitione ſuâ aſſerit, affectum eſſe, non quandocunque de eâdem re non eodem judicamus modo; ſed quando inſuper animi commotionem ſequitur voluptas, aut dolor.

Nec obſtat, quòd voluptas etiam naſcatur, ſi ſententiam mutemus, ubi præclari aliquìd edocti ſimus. Nam voluptas ea ſequitur judicium rationis, non proximè, & per ſe; ſed per accidens & remotè; nempe interveniente appetitu ſenſitivo, qui prout res bona fuerit, aut mala, ita cor hominis afficit, unde & *affectus* dicitur. Nam boni apprehenſione cor hominis ſe dilatat: apprehenſione mali idem ſe contrahit. Vnde eſt, quòd affectus à multis definitur, motus appetitus ſenſitivi ex apprehenſione boni vel mali cum aliqua non naturali corporis mutatione. In quam ſententiam legere potes, quæ diſſerunt Thomas uterque, Aquinas, & Cajetanus, in prima ſecundæ Summæ Theologiæ, quæſt. XXII, capite, ſive, ut loquuntur, articulo I. II. III.

Iure autem prudentiſſimus Deus animis noſtris indidit affectus, ut ſint quaſi adminicula ad præclaras actiones. Quod enim ventus navigio, id nobis affectus: in quorum temperie animi noſtri tranquillitas, imò vitæ hujus felicitas conſiſtit. Nimirum his ferimur ad ea, quæ recta ratio dictat. Sin ratio ipſa clavo excuti ſe patiatur; non jam illi ad virtutem ducunt, ſed ad vitia; ut verè tum morbi ſint animi. Quod minimè fit in homine prudenti, qui non affectu vacat, ſed affectui imperat. Eoque Stoicorum finitioni, quâ πάθος eſſe dicitur ὁρμὴ πλεονάζουσα †, jure nigrum Theta præfigimus: cùm in affectibus modus ſervari poſſit, certè debeat. Vide Themiſtium in III. de Anima: item quæ partim de hac Stoicorum ſenten-

† *impetus immodicus, ac redundans.*

ſententia, partim contra eam, diſſerunt, Cicero pro Muræna, Seneca de Tranquillitate animi, Galenus lib. de curandis affect. atque ex Eccleſiæ doctoribus, Lactantius lib. VI. cap. XV. Ambroſius lib. de incarnat. Dom. cap. VII. item de obitu Gratiani, Auguſtinus lib. XIV. de Civ. Dei cap. VIII. & IX, atque alij magno numero. Quod ſiquis contentus ſit juniorum rivis, inſtar multorum erit Piccolominæus Moral. Philoſ. gradu I. cap. XXIII. & XXIV.

Quàm verò hæc de affectibus doctrina Oratori neceſſaria ſit, indicat hic Taciti locus, vel quiſquis auctor eſt dialogi de Oratoribus: *Facilius iram judicis, vel inſtiget, vel leniat, qui ſcit, quid ira: promtius ad miſerationem impellat, qui ſcit, quid ſit miſericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his verſatus orator, ſive apud infeſtos, ſive apud cupidos, ſive apud invidentes, ſive apud triſtes, ſive apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum, & prout cujuſque natura poſtulabit, adhibebit manum, & temperabit orationem, parato omni inſtrumento, & ad omnem uſum repoſito.*

III. DE NVMERO AFFECTVVM, ET QVOS EX IIS CONSIDERET ARISTOTELES IN RHETORICIS, ET QVÆ IN IIS SPECTET.

* 1.2. qu. 23.

AFFECTVS, ut optimè Thomas Aquinas * diſſerit, vel locum habent in facultate ἐπιθυμητικῇ, ſive concupiſcibili, vel θυμώδει, ſive iraſcibili. In concupiſcibili ſedem obtinent ſex affectus. Nam ſi offerat ſe res bona, oritur ejus amor: ac ſi abſens ſit, deſiderium ejus exiſtit: ubi verò illud conſecuti ſumus, gaudium exſurgit, ſeu delectatio. Itidem ſiquid ſe obtulerit ſub ſpecie mali, ejus naſcitur odium, quod amori opponitur: ſi malum abſit, fuga ſive averſatio ejus erit, quæ repugnat deſiderio: ſin malum præſens erit, exoritur dolor ſive triſtitia, quæ gaudio adverſatur. At affectus, qui in iraſcibili ſedem habeant, quinque numero ſunt: duo ratione boni, tres ratione mali. Nam bonum arduum (quod iraſcibilis facultas reſpicit) vel ejuſmodi eſt, ut aliquis ſe credat illud conſequi poſſe: atque exoritur ſpes: vel tale eſt, ut credat aliquis, ſe id non valere adipiſci, ac naſcitur deſperatio. Ratione verò boni ardui præſentis, nullus in iraſcibili eſt motus, quia, quod quis jam obtinet, ardui habere rationem deſijt. Ratione autem mali ardui, tres exſurgunt affectus: quia aut malum arduum eſt abſens, aut præſens. Si abſens, vel refugimus, & eſt metus ſive formido: vel obviam ei imus, & eſt audacia. Sin præſens ſit, fuerit ira, quâ exardeſcimus ad malum depellendum.

Atque hi ſunt XI. affectus principes, ad quos cæteri referuntur. Quomodo ad dolorem pertinent pudor, miſericordia, invidia, æmulatio: lenitas autem refertur ad iram, cujus privatio eſt: de gratia, verecundia, inverecundia, inferiùs dicemus.

Ab Ariſtotele tredecim ex hiſce affectibus exponuntur in Rhetoricis; idque hoc ordine: ira, lenitas, amor, odium, metus, confidentia, verecundia, inverecundia, gratia, miſericordia, indignatio, invidia, & æmulatio.

Conſiderandæ autem ſunt in hiſce affectibus perſonæ duæ; quæ afficitur, & ea erga quem afficitur; ac præterea affectionis cauſſa. e. g. quis iraſcatur, & cui, & quamobrem. Ac tria hæc in ſingulis penè affectionibus tractat Ariſtoteles. Inſuper verò definitionem eorundem præmittit, ex quâ tria illa velut reſultant & effloreſcunt. Ariſtotelem hac in re fere omnes ſequuntur: inter alios autem Antonius Minturnus, qui libro III. de poëta, ex fontibus Ariſtoteleis ſua ſe deduxiſſe, ingenuè agnoſcit. Nec ſanè meliora Ariſtoteleis, vel ille, vel alius, afferre potuiſſet. Nonnunquam verò quatuor ijs ſubjungit Ariſtoteles, quomodo Oratores hæc ad uſum revocent. Nos etiam hæc quinque in affectibus omnibus deinceps conſiderabimus. Atque operam dabimus, ut noſtra hæc ſint libri commentarij loco in ea, quæ brevius obſcuriuſque dicuntur ab ſummo illo & rhetore & philoſopho. Ac primò de ira videamus.

CAP. II.

DE IRA.

IRA eſt quidam cum dolore appetitus vindictæ, quam videamur nobis poſſe exſequi ob non convenientem noſtri noſtrorúmve contemtum.

Eſt verò is contemtus triplex, καταφρόνησις, ἐπηρεασμὸς, καὶ ὕβρις †.

† *deſpectio, incommodatio, & contumelia.*

Καταφρόνησις *eſt merus deſpectus. Cætera inſuper requirunt, ut quis adverſetur alteri, non quò ſibi proſit, ſed ut alteri obſit. Atque* ἐπηρεασμὸς *quidem eſt in conſilio, vel emolumento impediendo:* ὕβρεως *autem finis eſt pudor atque ignominia.*

I. VARIÆ APPELLATIONES IRÆ.

DIFFERVNT, juxta Euſtathium †, θυμὸς ſive ὀργὴ, καὶ μῆνις, quòd prioribus duobus ſignificetur levis excandeſcentia, facileque reſidens: μῆνις verò diutiſſimè inſit. Ac θυμὸς quidem dici putat ἀπὸ τοῦ θύειν, quod eſt ὁρμᾷν, hoc eſt, *ſubitò commoveri*: ὀργὴ autem ἀπὸ τοῦ ὀρέγειν, hoc eſt *concupiſcere*, quia eſt appetitus vindictæ: μῆνις verò ἀπὸ τοῦ μένειν, quia eſt χόλος ἐπίμονος †, ut Didymus interpretatur. Fortaſſe tamen verius ſit, ὀργὴ κατὰ μετάθεσιν * fieri à Chaldaico & Syriaco *rogez*, hoc eſt ira. Nonnulli verò eò θυμὸν & ὀργὴν diſtinguunt, quia, ut ibidem Euſtathius monet, ὀργὴ habeat μονιμώτερόν τι *. Cui ſententiæ etiam favet Gregorius Nazianzenus libello, qui inſcribitur Ὅροι παχυμερεῖς ‡. Vnde hos ſenarios exſcripſimus:

Θυμὸς μὲν ἐστι ἀθρόος ζέσις φρενός.
Ὀργὴ δὲ θυμὸς ἐμμένων. ὁ δ' εἰς κακὸν
Μνήμων, λοχῶντι, μνησικακία τυγχάνει.

Quæ ſic reddebat Io. Leunclavius †:

Eſt fervor animi ſubitus iracundia.
Sed ira durabilior hac. addas cui
Si damna, & inſidias, erit † μνησικακία.

Adde ſis,

Injuriarum memoriam quam dixeris.

Sed θυμὸν, ut puto, haut ſatis commodè iracundiam vertit: cùm *ira*, & *iracundia*, differant, ut *iratus*, & *iracundus*: unde Donatus Adel. Act. IV. Sc. VII. *Ira de cauſſa eſt, iracundia de vitio multum iraſcentis*. Nec videntur Romani habere vocabula, quibus iræ gradus diſtinguant. Niſi quòd gravior ira, κατὰ μεταφορὰν vocatur *furor*. Vnde Venus apud Maronem *, cùm dixiſſet, *Iunonis gravis ira*: pòſt ſubijcit, --- *Cauſſas tanti ſciat illa furoris*. Imò Horatio ira ἁπλῶς *brevis* eſſe *furor* dicitur. Et Geta apud Comicum ait *: *Me miſerum! vix ſum compos animi. ita ardeo iracundiâ*. Sanè quia irati non ſunt animi ſatis compotes, eò nec ſatis, quid dicant, ſciunt: ut de voluntate eorum nihil ſtatui poſſit, priuſquam ira reſederit. Vnde Paullus lib. XXXV. ad Edictum ‡: *Quicquid in calore iracundiæ vel fit, vel dicitur, non prius ratum eſt, quàm ſi perſeverantiâ apparuit, judicium animi fuiſſe*. Quæ verba perperam Paullo abjudicat Barthius Adverſar. lib. LX ‡.

† in Il. α. pag. 8. Rom. edit.

† ira permanenens.

* traiectis literis.

* quiddam diutius permanens.

‡ Definitiones rerum ſimplices.

† notis in Gregorium Nyſſenum de hominis opificio.

† Fict eſt apud Leunclavium, metro nonnihil adverſante.

* 5. Æn.

* Adel. act. 3. ſc. 2.

† l. divortiũ 3. ff. de divort. & l. 48. quicquid. ff. de Reg. Iuris.

‡ col. 2857.

II. QVO

II. QVOMODO DEFINIATVR IRA AB ANTIQVIS.

VARIÆ ſunt iræ definitiones apud veteres. Diogenis definitio à Laërtio affertur in Zenone. Tres etiam finitiones iræ ex Senecæ de irâ libris (in quibus tamen eas fruſtra hodie quæras) Lactantius affert lib. de irâ Dei. Ciceroni quartâ Tuſculanâ ira definitur, *libido puniendi ejus, qui læſiſſe videatur iniuriâ.* Alij item aliter deſcripſere. Ariſtoteles, qui rectam definiendi rationem pro ſingularum diſciplinarum naturâ ſolus perſpexit, lib. 1. de animâ duo facit definitionum genera, unum Phyſicum, alterum Dialecticum. Phyſica definitio vel perfecta eſt, vel imperfecta. Imperfecta ſolam exponit materiam. Ejus exemplum apud Ariſtotelem eſt, cùm ira definitur; ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος *: cui ſimilem adfert Damaſcenus lib. II. Orthodoxæ Fidei cap. XVI. Perfecta non materiam ſolam affert, ſed ſimul formam complectitur; ut ſi imperfectam phyſicam cum dialecticâ conjungas. Nam dialectica definitio ſolam formam explicat, quia cùm Dialecticus circa quidlibet verſetur, nec certo ſit generi adſtrictus, minùs materiam moratur. Porrò dialectica finitio apud Ariſtotelem eſt iſtiuſmodi: ὀργὴ ἐστὶν ὄρεξις μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν τῶν εἰς αὐτὸν, ἢ εἰς αὐτοῦ τινα μὴ προσηκόντως. *Ira eſt coniuncta cum dolore cupiditas ſperatæ ultionis, propter apparentem contemtum, quo quis vel ſe, vel ſuorum quempiam, contrà quàm oportuit, affectum eſſe putat.*

* *fervor ſanguinis circa cor.*

III. PARTICVLATIM EXPENDVNTVR, QVÆ ARISTOTELES DEFINITIONE IRÆ COMPREHENDIT.

IN Ariſtoteleâ hac definitione conſideranda ſunt ſex. Primum eſt genus ipſum: quod eſt ὄρεξις, ſive appetitio, pro quo *libido* eſt apud Tullium, ut paullò antè vidimus.

Deinde dicitur ea fieri μετὰ λύπης, *cum dolore.* Hinc divinus Poëta I. Æn.

--- *Cauſſæ irarum, ſævique dolores.*

Et lib. IX:

Igneſcunt iræ, & duris dolor oſſibus ardet.

Itemque Horatius lib. I. epiſt.

--- Qui non moderabitur ira,
Infectum volet eſſe, dolor quod ſuaſerit, & mens.

Tertium eſt τιμωρίας φαινομένης, *ultionis ſperatæ*, ſive, eum puniendi, de quo pœna poſſe ſumi videtur. Hinc x. Æn.

--- Spes addita ſuſcitat iras.

Cæſari certè, vel Regi, non iraſcimur, quia ulciſci non poſſumus; niſi fortaſſe linguâ, in quâ imbellium arma ſunt. Differunt autem propriè κόλασις, ſive *caſtigatio*, & τιμωρία, ſive *vindicta*: illam quis expetit, quò emendetur is, qui pœnas luit: hanc verò non propter alium, ſed propter ſe, ſumit; puta, ut animum ſuum expleat ulciſcendo eum, qui antea læſerat. Id voluit Ariſtoteles, cùm ſcribit 1. Rhet. cap. XXXIX: ἡ μὲν κόλασις τοῦ πάσχοντος ἕνεκά ἐστιν, ἡ δὲ τιμωρία τοῦ ποιοῦντος· h. e. *pœna, ſive caſtigatio, ſive animadverſio, fit ejus cauſsâ, qui patitur; vindicta verò ejus cauſſâ, qui agit, ut expleatur.* Vtrumque conjunxit Maro lib. 11. Æn.

--- Subit ira cadentem
Vlciſci patriam, & ſceleratas ſumere pœnas.

Quamquam & dici queat, vindictam, ac pœnam, hîc pro eodem ſumi; quomodo & Ariſtoteles tertio Eth. Nicom. cap. v‡. de legiſlatoribus ſcribit: κολάζουσι γὰρ, καὶ τιμωροῦνται τοὺς δρῶντας μοχθηρά*. At parum rectè vindictam ac pœnam confundit Tullius, cùm 1. de Invent. vindicationem eſſe ait, *per quam vim & contumeliam defendendo, aut ulciſcendo, propulſamus a nobis, & à noſtris, qui nobis eſſe cari debent, & per quam peccata punimus.* Nam poſtremum iſthoc non vindictæ eſt, ſed pœnæ. In definitione autem voces propriè ac preſsè ſumi debent. Ex his liquere arbitror, cur Ariſtoteles iram definiat cupiditatem vindictæ. Atque inde etiam eſt, quòd Tertullianus ſic adverſus Marcionem diſputet lib. 1. cap. XXVI: *Si offenditur, debet iraſci: ſi iraſcitur, debet ulciſci. Nam & ultio fructus eſt iræ, & ira debitum offenſæ, & offenſa, ut dixi, comes fruſtratæ voluntatis.* Iulius tamen Scaliger mavult iram definire appetitum depulſionis, quàm ultionis. Ratio ejus eſt, quòd in periculis quoque iraſcamur, nullo dum perpetrato maleficio. Vide Exercit. CCCXIX. ubi & refutat definitionem iræ à Ludovico Vive aſſignatam; quemadmodum & eam, quam Melanchthon attulerat. Sed Scaligeri argumento non incommodè occurri videtur, ſi dicamus, cùm ſolùm depulſionis eſt appetitus, nonniſi laxè atque impropriè iram vocitari.

‡ *at cap. 7. juxta aliorũ diſt.*

* *Eos enim qui flagitioſè & improbè agũt, caſtigant, ac ſupplicio afficiunt.*

Quartum eſt, διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν, *propter eum, qui apparet,* *contemtum.* Hinc 1. Æn. afferuntur cauſſæ irarum Iunonis, ſpreta forma à Paride; & quòd Hebe filia Ganymedi eſſet poſthabita. Sic enim ait;

--- *Manet altâ mente repôſtum*
Iudicium Paridis, ſpretaque injuria formæ,
**Et genus inviſum, & rapti Ganymedis honores.*

Quincto loco in definitione ponitur, *ἤτοι εἰς αὐτὸν, ἢ εἰς αὐτοῦ τινὰ, vel in ſe, vel in ſuorum quempiam.* Neque enim quælibet læſio iram efficit; ſed quæ commiſſa, aut committenda in nos, vel noſtrum quemquam. Nam iſtiuſmodi perpeti contemtum, non liberi eſt hominis, ſed mancipij; ut vult Philoſophus in IV. Nicomach. Certè, ut ait ille; *Contumeliam nec ingenuus fert, nec fortis facit.*

Denique in eâdem eſt, *μὴ προσηκόντως, inconvenienter, injuriâ, immeritò.* Ita Iuno irata fuit, quòd injurium eſſet, Heben, reginæ Deûm filiam, Ganymedi, hominis filio, poſtponi.

Et hæc de definitione, ex quâ cognoſcere eſt, in irâ tum præſentis, tum præteriti, tum futuri temporis, conſiderationem concurrere. Præſentis quidem, cùm eam dicitur eſſe ὄρεξιν: præteriti, quia eſt διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν: futuri, quia eſt τιμωρείας φαινομένης. Porrò etſi hanc definitionem lib. 1. de animâ reprehendat Ariſtoteles, tanquam Dialecticam & inanem, quòd formam quidem iræ declaret, at materiam negligat: tamen in Rhetoricis jure optimo fertur, in quibus minimè requiritur accurata illa definiendi diligentia.

IV. DE IIS, QVI IRASCI SOLENT.

IRASCVNTVR varia hominum genera.

Primò illi, qui dolent, ſe, aut ſuos, non eo reputari loco, quo oportebat. Ita poſt exceſſum Alexandri M. cùm duces decreviſſent, ut Roxanes partus exſpectaretur, atque equites in tutorum obſequia juraſſent; *pedites* (verba ſunt Iuſtini *) *indignati, nullas ſibi conſiliorum partes relictas, Aridæum, Alexandri fratrem, regem appellant.* *lib. 13.

II. Quibus directò quis, atque apertè, aut non directè, ſed clam & obliquè, reſiſtit; veluti cui quis adverſatur in bibendo, ſive id prohibeat, ſive impediat, ſive etiam non adjuvet, cùm poſſit. Notum illud Theocriti Idyll. XV: --- *πινάντί γε μηδ᾽ ἐπότ᾽ ἔνθῃς, eſurienti haut obvius eſto.*

III. Qui morbo affliguntur, aut premuntur paupertate, aut

amant,

amant, aut ſitiunt, & quotquot vehementer aliquid cupiunt, neque id conſequuntur. Seneca lib. II. de irâ: *Senes*, inquit, *difficiles, & queruli ſunt, ut ægri, & convaleſcentes, & quorum aut laſſitudine, aut detractione ſanguinis, exhauſtus eſt calor. In eâdem cauſſâ ſunt ſiti fameq́ rabidi, & quibus exſangue corpus eſt, maligneq́ alitur, & deficit.* Et lib. III. cap. x: *Vetus dictum eſt, A laſſo rixam quæri. Æquè autem & ab eſuriente, & à ſitiente, & ab omni homine, quem aliqua res urit. Nam ut ulcera ad levem tactum, deinde etiam ad ſuſpicionem tactus, condoleſcunt, ita animus affectus minimis offenditur.* Cui geminum illud Ammiani Marcellini lib. XXVII: *Iram eſſe ulcus animi, prudentes definiunt, naſci ex mentis mollicie conſuetum; id aſſerentes argumento probabili, quòd iracundiores ſunt incolumibus languidi, & fœminæ maribus, & juvenibus ſenes, & felicibus ærumnoſi.* Planiora hæc fient, ſi particulatim quoque de pleriſque eorum loquamur.

De morbo eſt hoc Iſocratis in Æginetico: **Καὶ γὰρ φύσει χαλεπὸς ὤν, ἔτι δυσκολώτερον διὰ τὴν νόσον διέκειτο.** *Nam cùm naturâ ſatis aſper erat, tum morbo longè erat moroſior factus.* Itaque Horatius epiſt. XIII. lib. I. inter alia, quę Vinnium Aſellam obſervare jubet in carminibus ſuis Auguſto offerendis, illud quoque ponit, *Si validus.* Sequitur autem,

Ne ſtudio noſtri pecces, odiumq́ libellis
Sedulus importes, operâ vehemente miniſter.

De amore eſt apud Plaut. † Mercurij iſtud de Iove Alcmenam depereunte, eoque ὀξυχόλῳ: *Ex amore hic admodum quàm ſævus eſt!* Apud eundem ait Milphio ‡: *Servire amanti miſeria eſt, præſertim qui, quod amat, caret.* Et eâdem comœdiâ † Agaraſtocles, amori ſuo metuens moram, omnis eſt in accuſando teſtudineam advocatorum tarditatem. Eſt & Terentij Heaut. * *Novi ego amantium animum: advertunt graviter, quæ non cenſeas*, Sive, ut Palmerius † legit, *Novi ego amantis.* ‡ *animum advertunt graviter, quæ non cenſeas.* Itidem Cicero ad Trebatium *: *Quàm ſint moroſi, qui amant, vel ex hoc intelligi poteſt.* Et apud Lucianum, conquerente Mercurio de immenſis laboribus, jubet eum Maia properè exſequi mandata Iovis, ne plagas auferat: ac rationem hanc ſubijcit, Ὀξύχολοι γὰρ οἱ ἐρῶντες †.

† *Amphitr. act. 1. ſc. 3.*
‡ *Pœnulo act. 4. ſc. 1.*
† *Pœ. act. 3. ſc. 1.*
* *Act. 3. ſc. 3.*
† *Spicilegio ad Fichardum.*
‡ *ut* amãtis *ſit pro* amanteis.
* *lib. 7. epiſt. 15.*
† *nam iracundi ſunt, qui amant.*

De paupertate eſt iſtud Maronis Georg. II:

Aut unde iratus ſylvam devexit arator;
Et nemora evertit multos ignava per annos.

De fame laborantibus, argumento eſt, quòd, qui ſemel de die ſumunt cibum, moroſiores illis ſunt, qui eum bis capiunt: quod &

experientia teſtatur, & ex deperditis Ariſtotelis Problematis ab Apollonio refertur in Hiſtorijs mirabilibus cap. IX. Idem firmat incertus auctor verſuum, qui Plautinæ Amphittryoni inſeruntur: *Vetu'ſt adagium, Fames & mora bilem in naſum conciunt.* Vbi eò narium meminit, quia ijs ſpiritus æſtuoſiùs ebullit in iratis. Quò & reſpicit Perſius ſat. V: *Diſce: ſed ira cadat naſo, rugoſaq; ſanna.* Imò Hebræis quoque eadem vox *aph*, & naſum, & iram notat.

Denique ſitientes, jure, cùm ab Ariſtotele, tum à Seneca, reponi inter eos, qui aliquid vehementer cupiunt, ac proinde facile iraſcantur, vel indicio fuerit, quòd ſcribit Athenæus lib. X: Τῆς δίψης οὐδὲν ἐστὶ πολυποθητότερον. *Siti verò nihil magis concupiſcit.* Atque, ut ibidem eſt, Διόπερ καὶ τὸ Ἄργος πολυδίψιον ὁ ποιητὴς † ἔφη πολυπόθητον διὰ τὸν χρόνον. *Iccirco & poëta Argos vocat diu multumque ſititum, cùm dicere vellet, diu multumque deſideratum, ob longi temporis abſentiam.* Hæc enim mens eſt Athenæi, quã non cepit Dalecampius: ut qui πολυδίψιον *ſiticuloſum* vertat: ac πολυπόθητον διὰ τὸν χρόνον, *omni tempore avidum.* Etiam Artemidorus lib. I. cap. LXVIII, cùm dixiſſet, bonum eſſe, ſiquis ſomniet, ſe ſitire, & fontem reperire, cauſſam addit, τὸ γὰρ διψᾶν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ ἐπιθυμεῖν. *Sitire enim nihil aliud eſt, quàm concupiſcere.* Sanè & Latinis *ſitire* ſic accipitur ſæpe, & Hebræis *tſama*, ut Pſal. XLII. 3. & LXII. 2.

† Iliad. δ.

IV. Iraſcuntur itidem, quorum quis præſentem contemnit ſtatum: uti, quòd quis ægrotus, aut miles, aut pauper.

V. Adhæc, quibus mali aliquid evenit præter opinionem. Quemadmodum enim magnopere delectant bona, quæ præter exſpectationem contigerunt; ita maximum afferunt dolorem mala repentina, & improviſa.

VI. Denique in ijs, qui facilè iraſcuntur, ſpectatur circumſtantia; veluti anni, aut diei tempus, quomodo caprarius apud Theocritum facilè ait Pana iraſci meridie, cùm à venatione defatigatus quieſcit: itidem tempora triſtiora, ſive publicæ, ſive privatæ rei calamitas evenerit: adhæc διαθέσεις ſive affectiones, cujuſmodi eſt mœror: aut ætas, uti ſenectùs, quæ naturâ eſt moroſior.

Porrò, qui iraſcuntur, tum dolent, tum gaudent; quemadmodum & amantes. Nam ut hi dolent ob abſentiam amatæ; at gaudent, quia in ſpe habent, ſe eam adepturos, atque adeò, ſibimet abblandientes, ſpe eam præcipiunt: ita & dolent irati ob illatam ignominiam; gaudent autem ob ſpem vindictæ, in quâ immoratur

cogi-

cogitatio. Cujus rei luculentum præbet exemplum Geta Terentianus *, quando imaginatur ſibi quaſi præſentem vindictam, atque eâ cogitatione ſuaviter ſe oblectat. Sic enim, totus in fermento cùm eſſet, ſermocinatur ſecum:

** Adel. act. 3. ſc. 2.*

Nihil eſt, quod malim, quàm illam totam familiam dari mihi obviam,
Vt ego iram hanc in eos evomam omnem, dum ægritudo hæc eſt recens:
Satis mihi id habeam ſupplicij, dum illos ulciſcar modò.
Seni animam primùm exſtinguerem ipſi, qui illud produxit ſcelus.
Tum autem Syrum impulſorem, vah, quibus illum lacerarem modis
Sublimem medium primùm arriperem, & capite in terram ſtatuerem,
Vt cerebro diſpergat viam:
Adoleſcenti ipſi eriperem oculos: poſt hæc præcipitem darem.
Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & proſternerem.

Quid hæc aliud dicas, quàm ſomnium eſſe vigilantis? Et tamen ſeriò his capitur, & imaginando iſta tantùm non triumphat. Nimirum veriſſimè Iuvenalis ſat. XIII.

At vindicta bonum vitâ jucundius ipſâ.

Et Achilles quoque, apud Homerum, iram ait liquenti melle dulciorem in hominum pectoribus gliſcere. Locus eſt Iliad. Σ:

Ος τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο
Ἀνδρῶν ἐν στήθεσιν ἀέξεται *.

** Dulcius hæc multò manat, quã mella liquata, Mortale in pectus.*

Certè non Ariſtoteles modò in Rhetoricis hoc Homeri teſtimonio utitur: ſed ante illum Plato quoque in Philæbo oſtendit eo, in irâ eſſe mixtionem voluptatis, ac doloris; unde iratos idem venuſtè inibi confert cum illis, qui, dum tragœdias ſpectant, ſimul & gaudent, & dolent. Iccirco memorem iram dixit Virgil. initio primi Æn. quomodo & Æſchylus in Agamemnone dixit μνήμονα μῆνιν. Nam quæ jucunda ſunt, ea & εὐμνημόνευτα †. Niſi malis odium ſignificari, quod eſt ira inveterata, ut ſuo loco dicemus.

† facile memoria tenentur.

Quia autem, qui iraſcuntur, ſperant, non obſcurum eſt, cur ijdem non metuant, cùm ſpes tantùm ſit boni futuri. Certè Peripatetici *iram cotem fortitudinis eſſe* dicunt: ut auctor eſt Tullius in IV. & VI. Tuſcul. itemque IV. Academ. Quæſt. & Lactant. lib XIX. Quin etiam *virum negant* (inquit idem Tullius) *qui iraſci neſciat*. Et rectè ſanè, quicquid contrà diſputet Tullius. Nam fortitudini adverſatur metus, cùm is futuro ex malo ſit: irati autem non habeant rationem mali futuri; quia, quem timemus, eum non ſperamus à nobis poſſe puniri. Hæc enim ratio eſt, cur pacati in eos ſimus, quos metuimus, timore iracundiam reſtinguente, ut ſcribit Plutarchus περὶ ἀοργησίας.

Quemadmodum autem metus, ſi ingens ſit, ſedatur irâ: ita, ſi iracundia excedat, tollitur metus. Illuſtre hujuſce rei exemplum habemus in Priamo, cùm Politem, filium ſuum, à Pyrrho, Achillis filio, interfici videret. Ita enim de eo Poëta †:

Hîc Priamus, quamquam in mediâ jam morte tenetur,
Non tamen abſtinuit, nec voci iræque pepercit:
At tibi pro ſcelere exclamat, pro talibus auſis,
Dî, ſiqua eſt cœlo pietas, quæ talia curet,
Perſolvant grates dignas, & præmia reddant
Debita, qui nati coràm me cernere letum
Feciſti, & patrios fœdaſti funere vultus.

† 2. *Æn.*

Adi Ariſtotelem lib. III. Eth. Nic. cap. VIII. ubi ſententiam ſuam iſthòc Homerico confirmat: σθένος ἔμβαλε θυμῷ *. Eâdem in ſententiâ eſt Plato, quem vide lib. II. de legg. Diſſentiunt Stoici. Cauſſas pete è Senecæ libris de irâ, ubi hanc Peripateticorum & Academicorum opinionem impugnat. Plutarchus quoque vult, ut calor eſt in febri, ſed intemperatus, ac noxius; ita robur eſſe in irâ, ſed improbum. Imò Arnobius non alienus ab hâc ſententiâ videtur. Nam lib. I. oſtendere conatur, iram non eſſe abſque ægritudine, eoque non cadere in Deos. Viciſſim Stoicorum dogma diluit Lactantius lib. de irâ Dei cap. XVIII, ubi docet, ſine irâ peccatum non corrigi; eademque in ſententiâ ſunt cæteri doctores Eccleſiaſtici. Quin in puero plurimi damnant ἀοργησίαν *, tanquam animi hebetis indicem: quâ de erudita exſtat epiſtola Angeli Politiani ad Laurentium Medicem. Illud quoque non abs re ſit adſcribere, vehementiùs iraſci viros bonos, hoc eſt, ſimplices. Cic. de Epicureis loquens †: *Solent enim, id quod virorum bonorum eſt, admodum iraſci.* Hinc Horat. *

* *robur animo inie-cit.*

* *lentitudinem, ſive iræ vacuitatē.*

† *lib.* 1. *de Legg.*

* *lib.* 1. *Sat.* 3.

— At eſt truculentior, atque
Plus æquo liber: ſimplex fortiſq; habeatur.

Nam pro ſimplici haberi vult iracundum, quia tales eſſe ſolent, qui ſimplicioris ſunt ingenij. Ariſtoteles quoque lib. I. Rhet. rationem purgandi monſtrans, quâ ſumimus τὰ παρακολουθοῦντα *, exempli loco adfert, ſi vocemus τὸν ὀργίλον καὶ τὸν μανικὸν, ἁπλοῦν †. Et hæc de ijs, qui iraſcuntur: deinceps videamus, quibus iraſcantur.

* *quæ conſequuntur rem.*

† *iracundū ac inſanū, ſimplicem.*

V. QVIBVS SOLEANT HOMINES IRASCI.

VIDIMVS, qui iraſcantur: nunc conſideremus, quibus iraſci & ſuccenſere homines conſuerint. Iraſcuntur autem,

I. Alicui ſingularium. Nam, ut inquit Ariſtoteles, Cleoni quis iraſcitur, non homini. Vbi Cleonis potiſſimùm meminit, qui homo erat garrulus, inquietus, & audax: inque ſeditione ex coriario factus fuerat imperator: ut cognoſcimus ex Ariſtophane ἐν Νεφέλαις, ac Plutarcho in comparatione Niciæ, & Craſſi.

II. Iraſcuntur præterea ijs, qui parvi faciunt, cùm magni facere debeant. Iſtiuſmodi ſunt duo hominum genera. Prius eſt eorum, qui ſunt inferiores genere, potentiâ, aut virtute. Nam opulentus ob divitias, eloquens ob facundiam, & quivis ob id, quo excellit, dignum ſe honore putat.

Ac quò quis magis excellit, hoc major eſt injuria, & contemtus. Salvianus lib. VI: *Semper enim per dignitatem injuriam perferentis, creſcit culpa facientis: quia neceſſe eſt, quantò major eſt perſona, quæ contumeliam patitur, tantò major ſit noxia ejus, qui facit.*

Alterum genus eorum eſt, à quibus non afficimur beneficijs, contrà quàm debebamus, quandoquidem vel nos de ijs bene meriti ſumus, vel aliquis è noſtris, ſive hic cognatus fuerit, ſive affinis, ſive amicus. Ita iraſcitur Dido Æneæ, quòd non reſpondeat beneficentiæ:

Nuſquam tuta fides, ejectum litore egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi;
Amiſſam claſſem &c.

Verùm latiùs hæc deducit Ariſtoteles, cùm quindecim facit hominum genera, quibus iraſcimur. Ea ſunt,

I. Qui derident, aut ſubſannant, aut cavillis laceſſunt. C. Caſſius epiſtolâ ad Ciceronē ‡ de Cn. Pompeio, Cn. Magni F. loquens; *Scis,* inquit, *quàm ſe ſemper à nobis deriſum putet: vereor, ne nos ruſticè gladio velit* ἀντιμυκτηρίσαι *. Sanè quia maledicta ac contumelioſa oratio iram concitant, inde eſt, quòd veteres dicere ſolent *iram in auribus hominum habitare:* ut eſt apud Herodotum in Polyhymniâ.

‡ *lib. 15. epiſt.*
* *viciſsim irridere.*

II. Qui damna dant non aliâ de cauſsâ, quàm ut alîus gaudeant dedecore.

III, Qui vituperant ea, quibus maximè incumbimus: ut, ſi quis invehatur in Philoſophiam apud eum, qui ejus ſtudio ſibi mirificè placeat. Iſtiuſmodi autem vituperationem maximè iniquo ferunt animo, qui ſibi probè ſunt conſcij, ſe non excellere in eo ſtudio. Nam qui excellunt, cavillos ac ludibria minimi putant.

IV. Qui amicitiâ ſunt conjuncti, nec ullo eam obſignant benevolentiæ ſigno. Putamus enim, hos benefacere nobis perpetuò debere. Itaque Servius Sulpicius malè ferebat, L. Muræнam contra ſe à Tullio defendi, quòd ſibi ſumma cum eo intercederet neceſſitudo. Certè, ut hâc ipsâ in orat. Cicero ait: *Cùm grave eſt verè accuſari in amicitiâ; tum etiam, ſi falsò accuſeris, non eſt negligendum.* Pertinet huc quoque illud Petronij: *At enim amici fuerunt mei. eò majora meruerunt ſupplicia. Nam qui ignotos lædit, latro appellatur: qui amicos, paullò minùs, quàm parricida.* Sanè oportet & dictis, & factis, quantum jus faſque concedit, amicis obſecundare. Atque hinc quoque eſt, quòd fratres, propinqui, atque omnes qui valde amant, valde etiam oderint, ut poſtea * dicemus.

* *cap. 5.*

V. Qui honorare deſinunt. Nam contemnere videntur, qui non exhibent honorem, quem ſolebant.

VI. Qui, cùm beneficio ſint affecti, non ſtudent parem facere rationem; & ἁπλῶς, quicunque acceptorum beneficiorum ſunt immemores.

VII. Qui, adverſantur aliorum conatibus, licet ſint inferiores. Nam & hi ſuperiores deſpiciunt.

VIII. Qui, cùm amici ſint, aut certè haberi velint; non tamen laudant, aut bene de nobis merentur. Et multò magis ijs iraſcimur, ſi vel vituperent, vel damnum dent, vel non ſentiant nos egenos eſſe. Neque enim hoc eos lateret, ſi de nobis ſolliciti eſſent. Prudenter itaque Cicero ad Brutum: *De ſororis tuæ filijs non exſpectavi, Brute, dum ſcriberes.* Quaſi dicat, ſe, nèc monente Bruto, ſenſiſſe, quid expeteret. Contrà Horatius lib. I. ſat. IX. iraſcitur Fuſco Ariſtio, quòd ſtudio hoc ageret, ut neſciret, quorum indigeret Horatius. Parque ratio, ſi in re neceſſaria multis apud amicum precibus ſit opus. Vnde Bruto ſtomachus epiſtolâ ad Ciceronem: *Nam ſi in tanta re, tamque neceſſaria, verbis mihi opus eſt ad te excitandum; nulla ſpes eſt facturum, quod volo. Quare noli exſpectare longas preces.*

IX. Qui calamitatibus noſtris gaudent, aut in noſtris infortunijs ſecuro ſunt animo. Illud inimici, hoc contemtoris eſt indicium. Hinc Demoſthenes, orat. in Zenothemin, exprobrat ei, quòd ſe vino tantopere ingurgitâſſet. Verba eius ſunt: Εἰ ‡ γὰρ ἐν κακοῖς καὶ χειμῶνι τοσοῦτον οἶνον ἔπινεν, ὥστε ὅμοιον εἶναι μανίᾳ· τί οὐκ ἄξιός ἐστιν παθεῖν; Cui ut optimè obſer-

‡ *Nã ſi rebus in adverſis, & iſtâ procellâ, tantũ vini bibit, ut ſimilis fieret ipſi inſaniæ: quid non ille dignus perpeti?*

obſervat Victorius *, planè geminum eſt illud Demeæ ad Syrum *:

In ipſa turba, atque in peccato maximo,
Quod vix ſedatum ſatis eſt, potaſti, ſcelus.

* *lib. 8. Var. Lect. cap. 4.*
* *Adelph. act. 5. ſc. 1.*

X. Qui non curant, num moleſtiam nobis faceſſant, aut dolorem afferant. Icciro etiam iraſcimur mala nunciantibus.

Στέργει γὰρ οὐδεὶς ἄγγελον κακῶν ἐπῶν ‡.

Vnde Byrria Terentianus, rei ingratæ hero ſuo indicium facturus, ait *:

Renunciabo, ut pro hoc malo mihi det malum.

‡ *Nam nemo amârit nuncium rei malæ.*
* *Andr. act. 2. ſc. 5.*

Exemplum etiam hujuſce rei habemus in Iunone, quæ cornice, ut aiunt, nunciante, Erichthonium eſſe detectum, irata hanc pœnam toti irrogavit cornicum generi, ne qua earum deinceps ἀκρόπολιν † ingrederetur. Auctor Antigonus in congerie narrationum mirabilium †. Etiam in Euripidis Phœniſſis Iocaſta vix adduci poteſt, ut poſt narrationem rei bene geſtæ, addat aliqua ingrata, de fratrum ſingulari certamine. Eandem ob cauſſam iraſcimur ijs, quibus penſi nihil eſt, uti oratione ſcævâ ac mali ominis; cujuſmodi erant funeſta omnia, quorum mentionē veteres abominabantur. Vnde Suetonius in D. Claudio: *Et in ultimâ cognitione pro tribunali, acceſſiſſe ſe ad finem mortalitatis, quamquam abominantibus qui audiebant, ſemel atque iterum pronunciavit.* Icciro κατ' εὐφημισμὸν hujuſcemodi exprimebant. Tertullianus lib. de teſtimonio animæ cap. IV: *Si de aliquo jampridem defuncto tanquam vivo quis requirat, præ manu occurrit dicere:* ABIIT IAM, & REVERTI DEBET. Quin &, cùm conſcriberent teſtamentum, priùs bene ominabantur ſibi, quàm eo quippiam caverent. Ariſtoteles initio teſtamenti ſui apud Diogenem Laërtienſem: Ἔσται μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβαίνῃ, τάδε διέθετο Ἀριστοτέλης *. Theophraſtus ſimiliter apud eundem †: ἔσται μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβῇ, τάδε διατίθεμεν ‡. Itidem iraſcimur illis, qui ſiniſtros rumores de nobis ſparſos audiunt, aut ſine dolore ſpectant calamitates, quibus affligimur.

† *arcem urbis.*
† *cap. 12. ex Ameleſagora Athenienſi.*

XI. Qui nos deſpiciunt apud quinque hominum genera: nempe apud eos, quibuſcum de honore contendimus; aut quos admiramur; aut à quibus ſuſpici volumus; aut quos veremur; ac denique qui nos verentur.

XII. Qui contemnunt illos, quos turpe ſit nobis non defendere; ut ſunt parentes, liberi, uxor, ſubditi.

XIII. Qui εἰρωνείᾳ ac diſſimulatione utuntur apud illos, qui seriò agunt.

* *Bene quidē, ut ſpero, erit: verumtamen, ſi quid ſecus contigerit, iſta ſtatuit Ariſtoteles.*
† *in Theophraſto.*
‡ *Bene quidē, ut ſpero, erit: caterū & ſi quid ſecus acciderit, ita ſtatuimus.*

XIV. Qui, cùm benefici ſint erga alios, de nobis tamen bene mereri nolunt.

XV. Qui citò obliviſcuntur penè nominis noſtri. Nam oblivio iſtiuſmodi eſt incuria; incuria verò eſt ex contemtu. At contrà Andromache apud Virgilium oſtendit, ſe nullis calamitatibus ita fractam, ut oblita ſit vel nominis Aſcanij, quod Æneæ ſciebat gratiſſimum. Ait nempe †, *Quid puer Aſcanius, ſuperátne, & veſcitur aurâ?* Sed & Cyrus, Perſarum rex, omnium ſuorum militum nomina edidicit, quò eos nominatim compellando ſibi conciliaret; Cyrumque eâ in re Scipio Africanus, atque alij, imitati fuere.

† *Æn.* 5.

Expoſuimus quindecim hominum genera, quibus ſuccenſemus, atque iraſcimur. Quod ſi laxiùs iræ voce utamur, quomodo ea appetitus depulſionis ab Iulio Scaligero definitur, fatendum, non hominibus modò iraſci nos, ſed etiam rebus inanimis. Qua de re ſic B. Auguſtinus epiſt. cxv: *Ira eſt turbulentus appetitus auferendi ea, quæ facilitatem actionis impediunt. Itaque plerumque non hominibus tantùm, ſed calamo iraſcimur in ſcribendo, eumq; collidimus atque frangimus: & aleatores teſſeris, & pictores penicillo, & cuique inſtrumento quilibet, ex quo difficultatem ſe pati arbitrantur.* Et hæc de ijs, quibus iraſcimur.

VI. QVA DE CAVSSA IRASCAMVR.

CAVSSA verò, ob quam alij iraſcimur, eſt ὀλιγωρία, h.e. *contemtus*, ſive, ut vertit Majoragius, *negligentia*. Certè Terentio quoque ὀλιγωρεῖσθαι eſt *negligi*, ut liquet ex illo Adelphorum ‡ loco:

Omnes, quibus res ſunt minùs ſecundæ, magis ſunt neſcio quomodo
Suſpicioſi: ad contumeliam omnia accipiunt magis:
Propter ſuam impotentiam ſe ſemper credunt negligi.

‡ *act.* 4. *ſc.* 3.

Sunt autem ὀλιγωρίας ſpecies tres. Vna dicitur καταφρόνησις, quam *deſpectionem* transferre liceat, cùm vocabulo magis accommodato careat ſermo Latinus. Altera eſt ἐπηρεασμὸς, ſive ἐπήρεια, quomodo ſæpius Demoſthenes vocat: Majoragius transfert *violentiam*, minùs commodè, ut mihi videtur: meliùs alij *incommodationem*: quâ voce quoque utitur Terentius Andr. † quo loco Davum ἐπηρεάζοντα deſcribit:

Quem ego credo manibus pedibuſque obnixè omnia
Facturum, magis id adeò, mihi ut incommodet,
Quàm ut obſequatur gnato.

† *act.* 1. *ſc.* 1.

Tertia eſt ὕϐρις, ſive *contumelia*. Καταφρόνησις eſt merus deſpectus;

puta cùm quid parvipendimus ac flocci facimus, licet non incommodemus. Sic Corydon apud Virgilium:

Deſpectus tibi ſum, nec quis ſim quæris, Alexi.

Ἐπηρεασμὸς, cui ab Ἄρης † nomen eſt, propriè eſt inſultatio bellica. Significat autem hoc loco ὀλιγωρίαν, quâ aliqui aliorũ operas ac ſtudia conantur impedire, non ut ex eo ſibi commodi aliquid contingat, ſed ne alij, quod cupiunt, perficiant. Itaque οἱ ἐπηρεάζοντες eos, quibus inſultant, neque admodum obeſſe poſſe exiſtimant (alioqui enim ijs non incommodarent) neque multùm prodeſſe poſſe judicant; quia ſi utilitatem inſignem ex ijs ſperarent, id agerent, ut hos ſibi amicos haberent. Ὕβρις eſt, cùm quis damno ac dolore cum dedecore conjuncto afficit alium, non ut emolumenti quicquam percipiat, verùm ut voluptatem capiat ex alienâ ignominiâ. Lætantur autem, qui alios ignominiâ afficiunt, quia hâc ratione ijs præcellere videntur; unde fit, ut juvenes, & divites, præ cæteris ſint contumelioſi. Seneca Commentario, quo diſputat, in ſapientem non cadere injuriam, cap. XI. *Præterea cùm magnam partem contumeliarum ſuperbi inſolenteſq; faciant, & malè felicitatem ferentes* &c. Porrò ſub contumeliæ nomine etiam comprehendimus injuriam, à quâ Seneca eam diſtinguit cap. IV. ejuſdem lib. *Dividamus*, inquit, *ſi tibi videtur, Serene, injuriam à contumelia. Prior illa naturâ gravior eſt; hæc levior; tamen delicatis gravis, qui non læduntur, ſed offenduntur. Tanta eſt tamen animorum diſſolutio & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent. Sic invenies ſervum, qui flagellis, quàm colaphis, cædi malit; & qui mortem ac verbera tolerabiliora credat, quàm contumelioſa verba.* Hinc idem epiſt. LXXII. *Quisquis volet tibi contumeliam facere, faciat & injuriam.*

† Mart.

VII. REPELLITVR OPINIO FELICIS ACCOROMBONII, EX SVPERIORI ARISTOTELIS DOCTRINA COLLIGENTIS, NON ESSE MAGNAM CONTVMELIAM, *aut gravi dignam ſupplicio, ſiquis uxorem tangat alienam, aut ſtuprum inferat virgini. Adhæc quomodo iram concitet orator.*

EX eo autem, quod de juvenibus ac divitibus paullo antè dicebamus, cognoſcere eſt, duo in contumeliâ requiri; ut lædatur alius; & ut hoc fiat, quò ex ejus læſione capiamus voluptatem. Sed hoc totum de plenâ ac propriè dictâ contumeliâ capiendum. Nam ſæpe etiam contumelia vocatur, cùm non intendimus alterius læſionem; quomodo dicimus, contumeliam aliquibus factam ab eo, qui virginem violârit ejuſce familiæ. Nam ita ferè uſu venit, ut qui virginem ſtuprat, non id agat, quò aut ipſam, aut conſanguineos, aut adfines ejus, mactet ignominiâ; at quò animum expleat voluptate. Itaque Felix Accorombonius † exiſtimabat, majorem eſſe contumeliam, ſiquis aliquem è conſanguineis pulſârit, aut ei conviciatus ſit, quàm ſi ſtuprârit; cùm ille alterius intendat læſionem, hic non item. Idem, quòd plurimi adulterio aut ſtupro inuſtam cenſent familiæ ſuæ notam, neque eam deleri poſſe arbitrantur, niſi uterque reus morte mulctetur; id verò non dubitat vocare morem barbarum, & à Gotthis ac Langobardis, nationibus barbaris, in Italiam introductum. Quin verò potiùs hanc ei pœnam commeruiſſe videntur, qui noſtrorum quempiam verberant, aut convicijs laceſſunt, quàm qui aliquam violant. Quippe, inquit, injuriæ non ſunt conſiderandæ ex dictis factiſve; ſed ex agentis intentione, ut diſertim ſcribit Ariſtoteles lib. 1. Rhetor. At quemadmodum, qui furatur, utilitatem ſuam ſpectat, non alienum damnum: ita, qui cum eâ concumbit, quicum non oportuit, non eò collimat, ut aut marito, aut amicis, oculi doleant, ſed ſuæ ſtudet voluptati. Itaque & cum eâ rem habiturus fuerat, ſi aut alius fuiſſet mariti uxor, aut nullos vel conſanguineos, vel adfines, habuiſſet. Nec diffitetur, ineſſe huic rei deſpectum qualemcumque (neque enim eam tetigiſſet, niſi maritum, ac neceſſarios, propinquoſque, parvi putâſſet) verumtamen perſuaſum habet, multò leviſſimam hanc eſſe injuriam, eoque injuſtos eſſe, qui leve delictum atrociſſimâ pœnâ punitum eunt. At longè ſatius fore, ſi opera detur, ne poſt illa cum uxore adulter caput collimare queat. Certè abunde dignitati noſtræ ſatisfieri, ſi vel adulter uxoris, vel filiæ cognatæve ſtuprator, ab marito, aut parentibus, ſupplex hujus facti petat ignoſcentiam. Eâ enim re, teſte Ariſtotele, quamlibet tolli injuriam. At verò, ſi aut verbera, aut vulnus infligatur, pœnæ magnitudinem excedere contumeliam ab altero illatam. Et hæc quidem iſtum in modum ſeriò ventilat, tueturque Accorombonius: cujus ſanè ſententiam facilè primo obteret pedatu (ut cum antiquis loquar) quiſquis ſciat opinioni huic adverſari πλάκας Μωσέως, *tabulas ſive abacos Moſis:* hoc eſt, Dei ipſius, quibus quis os obvertere auſit, niſi natorum poſtremiſſimus, nequiſſimuſque? Vide omnino Levit. cap. xx. Vbi & Iſychius, Hieroſolymitanus presbyter, annotavit, pœnam à Deo

† *annotat. in 2. Rhet. Ariſt.*

per

per Moſen ſancitam, quâ adulterum morte multari voluit, non eſſe duram, ſed juſtam: quia, *cùm liceret, in caſtitate nubere, & in ſanctificatione propria uxori ſecundùm legem miſceri, in impudicitiam, & corruptionem, alterius miſcetur uxori, & diſſipat filiorum ſucceſſiones, dubiumque mulieris partum, ad quem pertineat, facit.* Nec ἁπλῶς verum eſt, quod morem hunc à Gothis, aut Langobardis, eſſe contendit. Nam quis neſcit illud Porcij Catonis: *In adulterio uxorem tuam ſi prehendiſſes, impune necares.* Imò poſteriori quidem ævo, attamen multò ante Longobardorum Gothorumq; in Italiam adventum, de adulterij, ac ſtupri reis, ſupplicium capitis ſumi ſolet: ut jamdiu Cujacius *, Appuleij; Lipſius †, Arnobij teſtimonio comprobavit. At illud quidem à Vandalis eſſe agnoſcimus, quòd gladio potiſſimùm in adulteros animadverſum ſit: cujus rei locuples teſtis eſt Salvianus lib. VII. Verùm ea res non multùm juvat Accorombonium; quandoquidem conſtat, ante leges Vandalicas, pœnam fuiſſe capitis indictam. Ea, quæ ex Ariſtotele antea de contumelia diximus, pro ſe facere ait Accorombonius. Ac magna profectò apud me eſt ejus, quo nititur, auctoritas. Sed ὅσιον προτιμᾷν τὴν ἀλήθειαν *. Adde quòd non continuò ſenſit Ariſtoteles, quicquid dicto quopiam è Rhetoricis poſſe adſtrui videtur. Nam quia Rhetorice eſt δύναμις, eò in Rhetoricis pars utraque inſtrui debet. Neque pudor & verecundia quamlibet, ut ait, pœnam exſtinguunt; ſed levem duntaxat: qua de re vide I. Langlæum I. C. lib. X. cap. I. de pœna honoraria. Quid quod Lucumonis illius acumen ipſius quoque Ariſtotelis locis pluſculis retunditur? Nam is Rhet. lib. II. cap. XLV. magnitudinem injuriarum æſtimari ait ex damni magnitudine. At minùs mali dederit parentibus, qui filiæ ſit conviciatus, aut colaphum duxerit; quàm qui ſtuprârit invitam. Idem inibi ait, majorem eſſe injuriam, cui medicina fieri nequit. Minùs igitur peccat, qui ſpoliat fortunis, cùm hæ reſtitui poſſint. Hinc in Adelphis Mitio ‡:

Fores effregit, reſtituentur. diſcidit
Veſtem, reſarcietur: eſt (Dis gratia)
Et unde hæc fiant: & adhuc non moleſta ſunt.

At gravius hoc furtum, de quo nobis ſermo; nam nulla reſtituendi ſpes. Meritò autem furtum appello, cùm res aliena invito contrectetur domino: unde & Græci id γαμοκλοπεῖν vocant. Neque id tantùm locum habet, cùm vis infertur invitæ; ſed etiam cùm volenti. Nam virginitatis tertia tantùm pars virginum eſt: at *Tertia pars patri data, pars data tertia matri*; ut ſcitè ſcribit Poëta Veronenſis *.

Longeque

* lib. 6. obſervat. cap. 11.

† in 4. annal. Tac.

* nefas ſit non maioris facere veritatem.

‡ Act. 1. ſc. 2.

* Catul. Carm. nuptiali.

Longeque res planior in marita: quæ corporis ſui ultrà domina non eſt. Sanè olim, juxta ſacratas Romuli leges, nupta ita in mariti manu erat, ut proles patris. Quin adulterium non ſimplex eſt furtum, ſed ſacrilegium; quia matrimonium eſt res ſacra, cùm religioſo fœdere ſanciatur: unde & adulteri à Conſtantino *ſacrilegi nuptiarum* appellantur l. xxx. ad leg. Iul. de adulter. & ſtuprat. At quid iſtiuſmodi in convicijs, aut verberibus? Denique vulnera verberaque corporis honorem obfuſcant: adulterium ac ſtupratio corpus animumque attaminat: atque adeò non hominem unum, ſed univerſam violat naturam; uti hoc rotundo & edecumato ſummi cujuſdam viri epigrammate comprobatur:

Vis orbem exſcindi? ſubvertito funditus urbes.
Vis urbes ipſas tollere? tolle domos.
Vis delere domos? careat fac conjuge conjux,
Vanaque ſint ſancti fœdera conjugij.
Ergo perire domos, urbes, orbemque neceſſe eſt;
Orbe vel expelli, quiſquis adulter erit.

Et hæc de cauſſâ, ob quam iraſcimur: quæ ſi fuſè nimis proſecuti videamur; non mihi, ſed Accorombonio, culpam impingat æquus cenſor.

Supereſt poſtremum quinque eorum, quæ in affectibus ſingulis ſpectare jubet Ariſtoteles: nempe quomodo affectum moveat orator. Excitatur verò ira ab oratore, ſi oſtendat, contemtos eſſe auditores, contemſiſſe adverſarium, & genus contemtus ante oculos ponat.

CAP. III.

DE LENITATE.

I*RÆ contraria eſt lenitas. Ea eſt ſedatio ac remiſſio iræ.*

I. QVOMODO ΠΡΑΫΝΣΙΣ A LATINIS VOCETVR, ET QVID EA SIT.

QVÆ Græcis *πραΰνσις*, ea à Latinis nequit tranſferri voce, quæ vim vocabuli exprimat Græci. Quidam dicunt *longanimitatem*. Sed nec *longanimitas* Latinum eſt: nec tam *πραΰνσιν* exprimit, quàm *μακροθυμίαν*. Malui itaque vocare *lenitatem*, idque exemplo Tullij;

Tullij, cujus verba apponam è primo de Oratore: *Quis enim neſcit, maximam vim exiſtere oratoris in hominum mentibus, vel ad iram, vel ad odium, vel dolorem, incitandis, vel ab hiſce permotionibus ad lenitatem, miſericordiamq; revocandis.* Idem indicat locus lib. IV. Tuſc. Quæſt. *Eamque, quam lenitatem nos dicimus, vitioſo lentitudinis nomine appellant.* Vbi *lenitas* eſt πραΰνσις; *lentitudo*, ἀοργησία. Veteres Nonij editiones, ut Mediolanenſis, Aldinaque, *lenitudo* præferunt: ſed corruptè, cum *lenitudo* eadem ſit, ac *lenitas*. Sed *lentitudo* vitium eſt, uti & ὀργιλότης, ſive *iracundia*. Vtraque enim excedit τὸ μέσον.

Eſt autem πραΰνσις, κατάστασις καὶ ἠρέμησις τῆς ὀργῆς, *ſedatio iræ, inductioque ceſſationis ab ea.*

II. QVI LENES SINT ERGA ALIOS.

LENES ſunt, qui contrario modo ſe habent, ac illi, qui iraſcuntur.

Non enim dolent ſe, aut ſuorum quempiam, contemni, contrà quàm oportebat: unde Tyrrhenus Tarchon Æn. lib. XI. milites πραότητος & inertiæ accuſans, inquit;

--- *O numquam dolituri, ô ſemper inertes*
Tyrrheni.

Neque lætantur ſpe vindictæ ac cogitatione illâ, quæ in iratis eſſe ſolet.

Lenium ſeptem ſunt genera.

I. Qui verſantur in ludo, in riſu, in die feſto, in ſummo otio, ἐν εὐημερίᾳ, h.e. in felici alicujus rei ſucceſſu, quâ inſignem ſunt laudem indepti: ut cùm quis conſecutus eſt populi ἐπισημασίαν*, ſive cùm populus ἀναπηδᾷ, h. e. exultat applauditque. Nam de hujuſcemodi ferè εὐημερίας vox ſumitur. Item qui agunt in rerum omnium copiâ, atque abundantiâ: quique ſunt hilares ac perfunduntur voluptate, quæ contumeliâ careat: aut qui honeſtâ ſpe lactantur.

* *applauſu, cæteraque percepta voluptatis ſigna.*

II. Qui inveteratam iram habent. Iram enim ſedat tempus: unde Virgil.† ut acerbam Junonis iram erga Troianos ſignificaret,

Junonis, inquit, *gravis ira, & inexſaturabile pectus.* Et mox,
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla.

† 5. Æn.

III. Qui ſumſerunt de alio ſupplicium. Iccirco Philocrates, orator Athenienſis, interroganti amico, cur non dilueret ea apud populum iratum, quorum inſimulatus erat, (patriæ proditionem molitum fuiſſe, cognoſcimus è Demoſthenis oratione de ementitâ legatione)

legatione) egregiè reſpondit, nec dum tempus eſſe; facturum autem, ubi alium viderit accuſatum, & criminibus circumventum. Populus quoque Athenienſis Ergophilum (cui magis erat infenſus infeſtusque, quàm Calliſtheni) impunè elabi paſſus eſt, non aliâ de cauſsâ, quàm quia, ſupplicio de Calliſthene pridie ſumto, reſederat multùm furor. Pertinet huc quoque illud Taciti in quincto Annalium: *Placitum poſthac, ut in reliquos Seiani liberos adverteretur, vaneſcente quamquam plebis irâ, ac pleriſque per priora ſupplicia lenitis.*

IV. Qui judicio vicerunt. Nam lenes ſunt erga adverſarios, quia cauſsâ judicati ſint ſuperiores.

V. Qui vident, adverſarios majus damnum accepiſſe, quàm iratì ijs infligere cogitarant. Nempe abunde eos luiſſe pœnas arbitrantur. Ita Phormio ille Terentianus ait †:

--- Iam ſupplicij ſatis eſt mihi.
Habet hæc, ei quod, dum vivat, uſque ad aurem obganniat.

† Phorm. act. 5. ſc. 9.

VI. Qui arbitrantur, ſe jure pœnas luere. Nam, ut eſt apud Naſonem epiſtolâ Oenones ad Paridem:

Leniter, ex merito quicquid patiare, ferendum eſt.

VII. Qui putant fore, ut non ſentiant, à quo vindicta proficiſcatur: quomodo mortuis nemo iraſcitur, quia neſciunt, quid fiat, vel à quibus. Itaque jure Achilles à poëtis ſtultitiæ inſimulatur, quòd furorem quoque ſuum in cadaver Hectoris exerceret. Hoc nomine accuſat eum Apollo apud Homerum *, cùm ait:

Κωφὴν γὰρ δὴ γαῖαν ἀεικίζει μενεαίνων †.

Quo loco τὸ ἄψυχον τοῦ Ἕκτορος σῶμα κωφὴν ὀνομάζει γῆν ‡ : ut ſcribit Iuſtinus Martyr λόγῳ παραινετικῷ πρὸς Ἕλληνας. Verùm ab Homero hac in parte diſceſſit Accius, apud quem ita Achilles; *Imò enimvero corpus Priamo reddidi, Hectorem abſtuli.* Atque eo nomine laudat Accium Cicero *. Sed aſſentior illis, qui vitio potiùs, quàm laudi, dandum Accio putant, quòd à veteribus omnibus diſceſſerit. Certè reddidit Achilles Priamo corpus; ſed poſtquam ſtultâ ſævitiâ abunde animum expleverat: reddidit, ſed (rem magnam!) magno accepto lytro; unde Maro *:

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.

* Iliad. ω.
† Inſanus terram properabat lædere ſurdã.
‡ exanimũ Hectoris corpus ſurdam vocat terram.
* 1. Tuſc. Quæſt.
* 1. Æn.

Item Plautus Mercatore †:

Achillem orabo, aurum mi det, Hector qui expenſus fuit.

Et Seneca in Agamemnone *:

--- Hectoris fortis minas,

† act. 2. ſc. Pentheum diripuiſſe.
* act. 3.

Curruſque, & emto redditum corpus rogo.

Quin ob lytri magnitudinem venditio hæc, ut ad Athenæum obſervavit Muſarum favus Iſaacus Caſaubonus †, proverbio locum fecit: Σὺ δὲ τιμιοπώλης, ὡς Ἀχιλλεὺς οὐδὲ εἷς. *Cariùs vendis, quàm Achilles ullus.* Vſus eo Phrynichus in Tragœdis apud Pollucem extremo libro ſeptimo. Quare Ennius * bene de Æacidis:

† Animadverſ. lib. 6. cap. 3.

* lib. 6. Annal. teſte Cic. lib. 2. de Divinat.

Armipotentes ſunt magi', quàm ſapienti' potentes.

At Accius, dum oſtendere ſatagit, qualis eſſe debuerit Achilles, haut aperit, qualis naturâ ex veterum opinione fuerit; eoque in ejus perſona planè negligit decorum.

Expoſuimus ſeptem hominum genera, qui, juxta Ariſtotelem, lenes eſſe ſoleant. Iis mantiſſæ loco illud appono, leniores eſſe eos omnes, qui ſapientiæ ſtudijs ſeriò ſunt addicti. Hinc Iuvenalis ſat. XIII. negat, Chryſippo, Thaleti, aut Socrati, dulcem eſſe vindictam; atque addit:

Prima docet rectum ſapientia. quippe minuti
Semper, & infirmi eſt animi, exiguique voluptas
Vltio. Continuò ſic colligo, quod vindictâ
Nemo magis gaudet, quàm femina.

Succinit huic Petronius, *Feras quidem mentes ira obſidet, eruditas prælabitur.* Quicunque denique animo ſunt generoſo, à vindicta magis ſunt alieni. Quod Libanius indicat in panegyrico, ubi de Iuliano ait, Μεγαλοψυχίας γὰρ δὴ περιουσίᾳ καὶ τοῖς ἀδικηκόσιν, ὧν πέπονθας ἀφίεις μνήμην. *Quippe, ſummâ animi magnitudine præditus, ſiqui injuriâ affecerint, memoriam eorum, quæ perpeſſus es, deponis.* Talis Stilico,

--- *ut ſontibus ultro Ignoviſſe velit*, quemadmodum de eo cecinit Claudianus lib. II. Talis Theodoſius,

--- *non inſultare jacenti*
Malebat, mitis precibus, pietatis abundans.
Poſt acies odijs idem qui terminus armis:

ut de eo idem poëta refert. Et, ne ſingulis inſiſtam, *ignoſcendo populi Romani magnitudinem auxiſſe*, Salluſtius ait orat. Philippi.

III. ERGA QVOS LENES SIMVS.

LENES ſumus erga eos, qui non videntur vel nos, vel noſtri quempiam, contrà quàm oportebat, contemtui habere.

Horum decem ſunt loci:

I. Qui nunquam nos læſerunt, aut contemſerunt; aut id quidem fecerunt, ſed inviti, aut inviti videntur feciſſe, quique voluerant facere diverſa ab ijs, quæ fecerunt. Hinc Davus Pamphilo ait *:

Tuum eſt, ſiquid præter ſpem evenit, mihi ignoſcere.
Parum ſucceſſit, quod ago. at facio ſedulò.

* *Andr. act. 4. ſc. 1.*

II. Qui in ſe etiam tales ſunt. Nemo enim ſe ipſum contemnere videtur. Ita non facilè ſuccenſeamus viliores cibos apponenti, quem ſciamus cibis ejuſmodi victitare.

III. Qui culpam confitentur, peccatique ducuntur pœnitentiâ. Ea Iulio Scaligero * definitur, reflexio intellectus ad improbandum malefactum. Sopitur autem ira ac concidit, cùm quis ducitur pœnitudine, quia dolor, quem capit ex pœnitentiâ, vice pœnarum ſit. Atque hoc quoque præcipit Maro †, cùm ait:

--- Romane, memento
Parcere ſubjectis, & debellare ſuperbos.

* *adverſus Cardanum Exercit.* 315.
† *Æn.* 6.

Exemplo nobis hâc in parte ſunt heri, qui non habent animos ſaxeos, atque, ut Græci eleganter vocant, ἀτέγκτους, καὶ ἀτεράμονας *. Sanè ita ferè uſu venit, ut ſi ſervus ſe oſtendat dolere maximopere, quòd herum offenderit: non tantùm animi iram labefactet ac convellat, ſed herum vervece reddat mitiorem. At, ſervo obganniente, herus ignem ſpirat, *irarumque omnes effundit habenas* *. Nempe, ut Ariſtoteles ait, manifeſta negare indicium eſt inſignis impudentiæ. Hinc Plautus Menæchmis:

Nihil hoc confidentius, qui, quæ vides, ea pernegat.

* *qui nulla poſſint aqua macerari, planeque intractiles ſint.*
* 12. *Æn.*

Et apud Ariſtophanem Equitibus, quo loco Cleon, & Agoracritus ἀλλαντοπώλης *, contendunt de impudentiâ; Cleon quidem eo impudentiam teſtatam facit, quòd frontem adeo perfricuerit, ut furta confiteatur ſua; neque ullam hinc infamiam reformidet: at Agoracritus eo alteri palmam præripere conatur, quòd manifeſta quoque furta perneget, neque perjurium extimeſcat.

Κλ. ὁμολογῶ κλέπτειν· σὺ δ' οὐχί;
Αγ. νὴ τὸν Ἑρμῆν τὸν ἀγοραῖον.
κἀπιορκῶ γε βλεπόντων.

* *fartor ſeu lucanicarũ venditor.*

Meritò autem maximopere iraſcimur huic hominum generi, cùm ſumma impudentia ſummi ſit contemtus indicium.

IV. Qui ſe ſubmittunt, nec reprehenſi aiunt, ſe injuriâ inceſſi aut puniri. Nam eo fateri videntur, ſe eſſe inferiores. Exemplo ſunt leones, quos Plinius * ait proſtratis parcere, uti & Ovidius †: eoque reſpicit Claudianus, cùm in ſecundo de laudibus Stiliconis inquit,

* *lib.* 8. *cap.* 16.
† *Triſt. lib.* 3. *el.* 5.

Obvia proſternas, proſtrataq́ue more leonum
Deſpicias.

Exemplo etiam ſunt canes; qui, ut hoc loco Ariſtoteles ait, peregrinos canes ſedentes, atque humi proſtratos, non mordent. Nam rectè obſervat Daniel Cramerus in ſuâ συνόψει, canes alios ab Ariſtotele intelligi; non homines, ut putarunt interpretes.

V. Qui feriò agunt cum ſeriò agentibus. Nam tales nos curare, non contemnere videntur.

VI. Quorum aliquando majora fuerunt beneficia, quàm damnum, quod dederunt.

VII. Qui rogant, ac deprecantur. Sunt enim animo humili. Itaque eos, qui precantes non exaudiunt, pios dici poſſe, negat Lactantius. Pietatis autem nomine vel maximè lenitatem ac clementiam intelligit. Verba ejus apponam ex lib. v. Inſtit. cap. x: ubi Virgilium exagitat, quòd Æneam appellet pium: *Sed hæc culpa non illius* (Æneæ) *fuit, qui literas fortaſſe non didicerat: ſed tua* (Virgili) *qui, cùm eſſes eruditus, ignoraſti tamen, quid eſſet pietas; & illud ipſum, quod nefariè, quod deteſtabiliter fecit, pietatis eſſe officium, credidiſti. Videlicet ob hoc unum pius vocatur, quia patrem dilexit. Quid quòd pius Æneas haut aſpernanda precantes trucidat? Adiuratus enim per eundem patrem, & per ſpes ſurgentis Iuli, nequaquam pepercit furijs accenſus & ira. Quiſquamne igitur hunc putet aliquid in ſe virtutis habere, qui & furore, tanquam ſtipulà, exarſerit, & manium patris, per quem rogabatur, oblitus, iram frenare nequiverit? Nullo igitur modo pius, qui non tantùm non repugnantes, ſed etiam precantes interimit.*

VIII. Adhæc erga eos lenes ſumus, qui in neminem, aut ſaltem non in minimè improbos, aut certè tales, quales nos ſumus, per inſolentiam, deriſionē, aut contemtū, quicquā volunt committere.

IX. Item erga eos, quos veremur aut timemus. Neque enim fieri poteſt, ut, qui iraſcitur, timeat; quemadmodum ſuprà diximus, & Ariſtoteles teſtatur cùm hoc loco, tum in problematis ſect. VIII. quæſt. XVII.

X. Erga eos, qui quid irâ cōmiſerunt. Nam hi fecere impetu, nō contemtu; quia ira eſt cum dolore; contemtus verò eſt ἄλυπος *.

* *doloris expers.*

Ex his obſcurum non eſt, quorum operâ imprimis uti conveniat in animis hominum leniendis. Sanè plus ad deliniendum valent, qui minus poſſunt, eoque de vindicta minus cogitant: ut ſunt mulieres, ac pueri. Exemplum hujus rei capere licet ex ampliſſima Genuenſium civitate. Nam cùm eam ingreſſus eſſet Ludovicus XII.

Galliarum rex; adiere illum urbis præfecti, ac cives univerſi, demiſsè actorum veniam orantes: ſed nihil ſupplex eorum valebat oratio. At mox mulierum & puerorum ejulatus mentem ejus reddidit clementem. Guicciardinum adi lib. VII.

Plurimùm etiam valent ſacerdotes. Calydonij propterea, cùm multa adverſa à Curetibus paterentur; ſacerdotes potiſſimùm miſêre ad exorandum Meleagrum: quod eſt apud Homerum Il.I:

--- τὸν * δ' ἐλίσσοντο γέροντες
Αἰτωλῶν, πέμπον δὲ θεῶν ἱερῆας ἀρίστους.

* *hunc autem orabāt ſenes Ætolorum, Mittebantque Ætolorum ſacerdotes optimos.*

Illud verò apertiùs fortaſſe, quàm monere operæ videatur, plus ad lenitatem conferre verba byſſina, & mellitam orationem, quàm quæ aceto pariter ac felle tincta ſit. Huiuſmodi enim exacerbat magis, quàm edulcat. Quod cùm videret Proclus, Conſtantinopolitanus Epiſcopus, B. Chryſoſtomi diſcipulus, & ſucceſſor, ne adverſus quidem hæreticos duriùs agebat: unde ab iis, qui omnia affectu ſuo metirentur, *canis mutus* vocabatur. Interea ille eos, qui hæreſi eſſent infecti, oratione ſuâ ita demulcebat, ut plus apud eos efficeret, quàm alij acribus & aſperis dictis: quemadmodum auctor eſt nobis Nicephorus lib. XIV. Hiſtor. Eccleſ. cap. XXXVII.

IV. QVIBVS DE CAVSSIS LENES SIMVS: AC CVIVSMODI ORATIONE TALES ALIOS REDDAMVS.

CAVSSÆ, ob quas frenum iræ inijcimus, tres ſunt pro tribus ὀλιγωρίας * generibus.

* *deſpectus.*

I. Quod non contemnant;
II. Quod non inſultent;
III. Quod nullâ afficiant contumeliâ.

Qui vult iram diſcutere, animoſque tranquillare,

I. Debet ex locis commemoratis auditores ita præparare ac formare, ut nec doleant ob contemtum, nec gaudeant ob ſpem ac cogitationem vindictæ.

II. Debet oſtendere, illos, quibus iraſcuntur, tales eſſe, quales ſunt erga quos lenitatem exercemus; h. e. aut metuendos eſſe, aut reverentiâ dignos, aut benemeritos, aut gratificari, non lædere voluiſſe, aut valde dolere ob delicta. Ita Tullius pro Ligario, eo conatûr Cæſaris iram placare, quòd Ligarius in Africâ fuerit invitus, quodque eum pœniteat erroris. Ejuſdem iram orat. pro rege

Deiotaro iſthoc mitigare nititur, quòd ſit veneratione dignus. *Semper*, inquit, *regium nomen in hâc civitate ſanctum fuit; ſociorum verò regum & amicorum ſanctiſſimum: quod nomen hi reges ne amitterent, te victore, timuerunt: retentum verò, & à te confirmatum, poſteris etiam ſuis tradituros eſſe, confido.*

Ac hujuſmodi eſt modus leniendi animos. Cujus rei exemplum eſt in oratione legatorum Romanorum, cùm in Aſiam miſſi eſſent, ut ſpecularentur apparatum Antiochi, ac mitigarent animum Annibalis, eumque regi Antiocho redderent ſuſpectum. Nam hunc ijs finem fuiſſe, *ut Annibalem Romanis mitigarent*, clarè ait Iuſtinus lib. XXI. Eam ad rem triplici utebantur argumento, ut ex eodem cognoſcimus. Primùm conabantur ei demere metum Romanorum. Deinde oſtendebant, non eſſe eum Romanis exoſum. Denique probabant, cauſſam non eſſe, cur odiſſet Romanos. Ac quidem non eſſe, cur ſibi metuat à Romanis, ex eo colligebant, quia Romanæ eſſet conſuetudinis, religioſè jus ſervare. Non eſſe eum odio Romanis, inde adſtruunt, quia probè ſciant, nec ipſum Romani nominis odio bellum adverſus eos geſſiſſe; ſed patriæ ſuæ amore, cui vitam ipſam deberet. Poſtremò, cauſſam eſſe nullam, cur Romanos odio proſequatur, inde probant, quòd virtus ejus Romanis eſſet admirationi. Vt artificium hoc melius intelligatur, ipſa Iuſtini verba, quæ pauca ſunt, apponam: *Omnibus diebus aſſiduè apud Annibalem fuere, dicentes, timidè eum à patria receſſiſſe, cùm pacem Romani non tam cum Rep. eius, quàm cum eo factam, ſummâ fide cuſtodiant: nec bella eum Romanorum magis odio, quàm patria amore geſſiſſe, cui ab optimo quoque etiam ſpiritus ipſe debeatur: has enim publicas inter populos, non privatas inter duces, bellandi cauſſas eſſe: inde res geſtas eius laudare.* Quantum eiuſmodi oratione profecerint apud Annibalem, arguit eventus. Nam, ut ſubjungit Iuſtinus, horum *ſermone lætus, ſæpius cupidiuſque cum legatis colloquebatur, ignarus, quòd familiaritate Romanâ odium ſibi apud regem crearet.*

CAP. IV.

DE AMORE.

AMOR *eſt, quo alicui optima optamus, & eorundem autores eſſe volumus, non noſtri, ſed ipſius gratiâ.*

I. QVID AMOR, ET QVOTVPLEX SIT.

POSTQVAM vidimus de irâ, & lenitate, quæ facilè moveri mutarique poſſunt: proximum eſt, ut agamus de amore, ac amicitiâ; odio, & inimicitiâ; quæ diuturnitatem exigunt temporis.

φιλεῖν Ariſtoteli eſt τὸ βούλεσθαί τινι, ἃ οἴεται ἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα, ἀλλὰ μὴ αὑτοῦ, καὶ τὸ κατὰ δύναμιν πρακτικὸν εἶναι τούτων. *Amare eſt, velle alicui, quæ putat bona, illius cauſsâ, ſed non propter ſe, & paratum eſſe ad ea pro viribus efficienda.* Vbi tres videas in amante conditiones requiri: ut velit alteri, quæ putat bona, etſi fortaſſe vera bona non ſint: ut amici gratiâ velit, non autem privati commodi cauſsâ: atque ut etiam adſit benevolæ hujus voluntatis ſignificatio. Priores conditiones duas etiam Tullius expreſſit in ſecundo de Finibus: *Quid autem eſt amare, ex quo nomen amicitiæ ductum eſt, niſi velle bonis aliquem affici quàm maximis, etiamſi ad ſe ex iis nihil redeat?* Differunt igitur amare, & amicum eſſe. Nam, ut ſcribit Ariſtoteles lib. VIII. Nicomachiorum cap. VI. φιλία, ſive *amicitia*, in redamando conſiſtit: ἡ φίλησις, ſive *amor*, qui fons eſt amicitiæ, non item: nam fertur etiam in res inanimatas. Hinc Tullius lib. II. de Invent. *Amicitia eſt voluntas erga aliquem rerum bonarum, illius ipſius cauſsâ, quem diligit, cum ejus pari voluntate.*

Genera amicitiæ ſunt compluria:

I. Ἑταιρεία, ſive *ſodalitas*, in rebus levioribus; ut in convivijs, ludis, & jocis.

II. Οἰκειότης, ſeu *familiaritas*, quæ eſt arctior quædam amicitia ex frequenti conſuetudine contracta.

III. Συγγένεια, ſive *cognatio*, quæ eſt eorum amicitia, qui ſunt ejuſdem gentis & familiæ.

IV. Et quæcunque talia: de quibus Ariſtotelem vide in Ethicis Nicomachijs.

II. QVI SINT AMICI.

AMICI ſunt, qui amant, & redamantur. Horum ſunt tres loci:

I. Qui unà gaudent rebus bonis, & ſimul dolent moleſtis. Quomodo Horatius dolebat rebus adverſis Mæcenatis. Vnde illud lib. II. od. XVII: *Cur me querelis exanimas tuis?* Negat deinde, ſe ei ſuperſtitem eſſe velle. Ciceronis quoque eſt in primo ad Atticum libro epiſt. XIV. *Vidi enim, vidi, penituſque perſpexi, in meis variis temporibus, & ſollicitudines, & lætitias tuas. Fuit mihi ſæpe, & laudis noſtræ gratulatio tua jucunda, & timoris conſolatio grata.*

Alter eſt locus illorum, quibus eadem bona adſunt, & eadem mala. Nam, ut dici ſolet, commune periculum congregat diſſidentes. Ter. Adel.† † act. 3. ſc. 4.

--- Vnà à pueris parvulis
Sumus educati: unà ſemper militiæ, & domi
Fuimus: paupertatem unà pertulimus gravem.

Tertium verò locum obtinent, qui ſunt ijſdem amici, ijſdemque inimici. Vnde S. Gregorius, cognomento Theologus, epiſtolâ XVII, quæ eſt ad Euſebium, Epiſcopum Cæſarienſem: Ἐγὼ χαίρω μὲν ὑπὸ σοῦ τιμώμενος· οὐ φέρω δὲ τὴν γεγενημένην ὕβριν τῷ τιμιωτάτῳ ἀδελφῷ Βασιλείῳ, καὶ γινομένην ἔτι παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας, ὃν καὶ βίου καὶ λόγου κοινωνὸν, καὶ τῆς ὑψηλοτάτης φιλοσοφίας εἱλόμην τὲ ἀπαρχῆς, καὶ νῦν ἔχω. *Gaudeo quidem, me honore abs te affici: at contumeliam à tua pietate illatam eſſe chariſſimo fratri Baſilio, atque ètiamnum inferri, moleſtè fero. quippe quem vita, & ſtudiorum ſocium, & maximè ſublimis philoſophiæ, ab initio elegi, ac nunc habeo.* Scitè mox ſubjungit: Σὺ δέ μοι δοκεῖς ποιεῖν παραπλήσιον, τὸν μὲν ἀτιμάζων, τιμῶν δὲ ἡμᾶς, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἑνὸς ἀνδρὸς τῇ μὲν τῶν χειρῶν καταψήχοι τὴν κεφαλὴν, τῇ δὲ παίοι τὴν παρειάν· ἢ καὶ θεμελίους ὑποσπῶν οἰκίας, διαζωγραφοίη τοὺς τοίχους, καὶ καλλωπίζοι τὰ ἔξωθεν. *Tu verò, dum eum quidem contemnis, me autem honoras, perinde mihi facere videris, ac ſi viri alicuius caput unâ quis manu demulceret, alterâ autem feriret maxillam: vel ſi convellat fundamenta domus, at in parietibus pingat, parteſque exteriores exornet.*

III. VNDECIM PRIORA GENERA EORVM, QVOS AMAMVS.

AMAT quiſque eos, quibus bene cupit, non ſui, ſed ipſorum gratiâ, eaque pro viribus præſtat. Horum loci ſunt octodecim.

Primus eſt eorum, qui benefecerunt, aut putantur velle benefacere. Hinc Pamphilus de Philumena ‡:

--- *Nunquam quicquam erga me commerita eſt, pater,*
Quod nollem: & ſæpe, quod vellem, meritam ſcio.
Amoq; & laudo, & vehementer deſidero.
Nam fuiſſe erga me miro ingenio, expertus ſum.

‡ *Hec. act. 3. ſc. 5.*

Propterea, amari ſi velimus, hoc agendum, ut credamur amare ipſi ac benefacere velle. Neque enim amatorium eſt melius, quàm iſthoc, quod Seneca adfert epiſt. IX: *Si vis amari, ama.*

Alter locus eorum eſt, qui ſunt amici amicorũm. Nam verus amicus, ut Plutarchus * inquit, κοινὰ τὰ φίλων ἡγούμενος, οὐδὲν οὕτως οἴεται δεῖν κοινὸν, ὡς τοὺς φίλους παρέχειν· *amicorum eſſe omnia communia, ſtatuens, nihil putat æquè commune eſſe oportere, atque amicos ipſos.* Sunt autem amicorum amici, tum qui eos amant, quos ipſi amant: tum qui amantur ab eis, quos ipſi amant: vel etiam amati fuere, dum viverent, ut defunctorum liberi. Nam, ut Iſocrates ait ad Demonicum, πρέπει * τοὺς παῖδας, ὥσπερ τῆς οὐσίας, οὕτω καὶ τῆς φιλίας τῆς πατρικῆς κληρονομεῖν. Par ratio eorum, qui ſunt ijſdem inimici; aut odio habent eos, quos habent odio ipſi; aut odio habentur ab ijs, quos ipſi odio habent. Ita Æneas, ut amicum ſe Euandro oſtendat, ſignificat, ſe Daunis eſſe inimicum, Euandri inimicis. Locus eſt Æn. VIII:

Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
Inſequitur: nos ſi pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnem Heſperiam penitus ſua ſub juga mittant.

* *libro de diſcernendo adulatore ab amico.*

* *convenit, ut liberi, quemadmodum rei familiaris, ita & amicitiæ paternæ ſint hæredes.*

Tertio loco ſunt, qui virtutes magnifaciunt ac colunt: ut ſunt benefici in pecunijs erogandis, aut in ſalute dandâ: item liberales, juſti, fortes, quique labore ſuo victum quærunt, non alienâ vivunt quadrâ: adhæc qui non ſunt curioſi in rebus alienis. Ob fortitudinem gratus eſt Æneas Euandro. Ait enim *:

--- *Vt te, fortiſſime Teucrûm,*
Accipio, agnoſcoq; lubens.

* *8. Æn.*

Et Alexander Magnus, etſi plerique auctores eſſent, ut ſolùm benefaceret neſaceret Græcis, tamen omnes εὐδοκίμους ἄνδρας * albâ ſignabat lineâ, pariterque amabat, ac beneficiis ſuis ornabat: ut ex Eratoſthene refert Strabo extremo libro primo. Imprimis verò amamus eos, qui rarâ excellunt virtute. Nam, ut ait Plato in Euthydemo, τὸ σπάνιον, τίμιον· τὸ δὲ ὕδωρ εὐωνότατον, ἄριστον ὄν, ὡς ἔφη Πίνδαρος· *Quod rarum eſt, id quoque magni fit: at aquâ nihil vilius, quamvis res ſit multò optima, ut Pindarus ait.* Sanè & ipſas, ut Satiricus † ait,

* viros egregios.

† Iuven. ſat. 11.

--- voluptates commendat rarior uſus.

Ac gemmæ quoque, & alia hujus generis, *de raritate & peregrinitate ſolâ gratiam poſſident:* ut eſt apud Tertullianum lib. de habitu muliebri cap. III. Similiaque habet cap. VII, ubi refert, apud gentem quandam aurum ob copiam uſque adeò deſpici, ut eo vincula faciat ſervis. Idem repetit lib. de cultu feminarum cap. X; deque metallis, & ſimilibus, tale epiphonema ſubjungit, *Adeò non veritate bona ſunt, ſed raritate.*

Quartum ijs locum cum Ariſtotele damus, qui ſunt ſuaves in convictu, & quotidianâ conſuetudine. Hujuſmodi autem ſunt homines moribus faciles, neque rixarum cupidi, neque difficiles in contentionibus; quique facetè alios deridere, ac rurſum aliorum jocos ac cavillos ferre poſſunt. Terent. Andr. Act. 1. Sc. 1.

Sic vita erat; facilè omnes perferre ac pati,
Cum quibus erat cumque unà; his ſeſe dedere,
Eorum obſequi ſtudijs, adverſus nemini.

Ariſtoteles lib. VIII. Nicomach. cap. VI: Οὐδεὶς δύναται συνημερεύειν τῷ λυπηρῷ, οὐδὲ τῷ μὴ ἡδεῖ. μάλιστα γὰρ ἡ φύσις φαίνεται τὸ μὲν λυπηρὸν φεύγειν, ἐφίεσθαι δὲ τοῦ ἡδέος. *Nemo enim totos dies conſumere poteſt cum eo, qui tetricus eſt, vel non jucundus. Natura enim maximè videtur fugere, quod dolorem adfert, atque cupere, quod jucundum eſt.* Itaque nec gaudemus ijs, qui ſunt μεμψίμοιροι, & queruli. Horat. †.

† lib. 1. epiſt. ad Scævam.

Coram rege ſuo de paupertate tacentes
Plus poſcente ferent.

Quinctum locum obtinent, qui laudant præſentia bona, maximè quæ metuunt ne amittantur. Hinc Meliboeus apud Virgilium Tityri laudat ſortem, cùm ait;

Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt.

Multùm enim hoc faciebat ad amicitiam conciliandam. Id certè aſſecutus eſt, ut Tityrus roget in fine Eclogæ, Melibœus ut noctu maneat apud ſe.

Sextus locus eorum eſt, qui munditiem colunt in vultu, in veſtitu, in totâ in totâ vitâ. Vti Xenophon, cujus φιλοκαλίαν † commendat Ælianus lib. III. Var. Hiſt. cap. XXIV.

Septimo loco ſunto, qui non exprobrant peccata commiſſa, aut data beneficia. Nam rectè Demoſthenes pro Cteſiph. Τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκειν, μικροῦ δεῖν ὅμοιόν ἐστι τῷ ὀνειδίζειν †. Quod & Soſia ait apud Comicum *. Hinc Claudianus libro II. de laudibus Stiliconis:

Nec ſiquid tribuas, jactatum ſæpius idem
Exprobrare ſoles.

VIII. Qui non meminere acceptæ injuriæ, ſed facilè reconciliantur. Tales enim erga nos futuros ſperamus, quales ſunt erga alios.

IX. Qui non ſunt maledici, neque ſtudioſè inquirunt in noſtra, aut aliorum vitia; ſed ſolùm in bona. Id enim eſt boni.

X. Qui non adverſantur iraſcentibus, aut feriò aliquid agentibus.

XI. Qui ita affecti ſunt, ut nos videantur admirari, vel probos exiſtimare, vel conſortio noſtro gaudere. Maximè autem, ſi id fiat in ijs, ob quæ vel admirationi eſſe, vel probi aut ſuaves videri volumus. Ita Cicero ob eloquentiam, Cato ob conſtantiam, admirationi eſſe gaudebat.

† *elegantiæ ſtudium.*

† *commemorare ſua beneficia pene idẽ eſt, quod exprobrare.*

* *Andr. 1. 1.*

IV. DVODECIMVM EORVM GENVS, QVOS AMAMVS: ET DIGRESSIVNCVLA, VTRVM SE MVTVO AMARINT CICERO ATQVE HORTENSIVS.

DVODECIMO loco ſunt, qui ſimiles ſunt, & ijſdem rebus ſtudent. Plutarchus de diſcernendo adulatore ab amico: Τὸ μάλιστα φιλίας ἀρχὴν συνέχον καὶ συνιστᾶνον, ὁμοιότης ἐστὶν ἐπιτηδευμάτων καὶ ἠθῶν, καὶ ὅλως τὸ χαίρειν ἔν γε τοῖς αὐτοῖς καὶ τὸ ταῦτα φεύγειν πρῶτον εἰς ταυτὸ συνάπτει καὶ συνίστησι διὰ τῆς ὁμοιοπαθείας. *Amicitiæ principium ac conciliatio imprimis conſiſtit in ſimilitudine ſtudiorum ac morum; atque omnino rebus ijſdem gaudere, & eaſdem fugere, primò homines coniungit ac comparat ob hanc ſimilitudinem affectuum.* Idem alijs poſtea verbis repetit, & hiſce verbis confirmat:

Γέρων γέροντι γλῶσσαν ἡδίστην ἔχει·
Παῖς παιδὶ, καὶ γυναικὶ πρόσφορον γυνή.
Νοσῶν τ' ἀνὴρ νοσοῦντι, καὶ δυσπραξίᾳ
Ληφθεὶς, ἐπῳδός ἐστι τῷ πειρωμένῳ.

Seni ſenilis lingua jucundiſſima eſt:
Mulier mulieri convenit, puero puer,
Et ager agro. dura ſiquem ſors premat,
Hic alteri, quem affligit eadem, ſuccinit.

Convenit & hoc Theocriti Idyll. IX:

Τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμακι δὲ μύρμαξ,
Ἴρηκες δ' ἴρηξι.
Formicæ formica, cicadaque grata cicadæ,
Accipitri accipiter.

Ovidius ſimiliter lib. II. de Ponto el. V:

Scilicet ingeniis aliqua eſt concordia junctis,
Et ſervat ſtudij fœdera quiſque ſui.
Ruſticus agricolam, miles fera bella gerentem,
Rectorem dubiæ navita puppis amat.

Sed obſtare huic ſententiæ videtur Heſiodeum illud, figulum figulo invidere, mendicum mendico. Solvit hunc nodum Plutarchus in Sympoſiacis lib. I. cap. II. ubi quærit, quomodo debeant convivæ diſponi, ne rixæ oriantur. Duplicem eſſe ait ſimilitudinem, unam μάχιμον, ſeu *pugnacem*: hujuſmodi, inquit, eſt in gallis gallinaceis: alteram ait eſſe ἐπιεικῆ, ſive *manſuetam*: & hanc eſſe in graculis, ſive monedulis. Itaque jubet in convivijs conjungi, quibus eſt ſimilitudo manſueta: & eam eſſe dicit in agricolis, venatoribus, & ſimilibus. Iubet verò diſiungi, quibus eſt ſimilitudo μάχιμος, ſive *pugnax*: & dicit, hanc eſſe in amantibus, qui eodem uruntur igne: item in poëtis, & ſophiſtis: qualibus jubet intermiſceri in convivio aliquos manſuetos, qui ſint malagmatis loco. Sed enim dicat aliquis, non videri multum adeò diſcriminis eſſe inter poëtas & oratores: quando utrique videntur à contentione minimè abhorrere. Quod enim poëtis ſunt ſatiræ, & epigrammatum ſales: id oratoribus ſunt invectivæ, & actiones in alios. Quare ſi hoc pacto non ſatis ſcrupulus tollitur; videamus, an meliùs Tullium purgare poſſimus. Optimum verò modum indicat hoc loco Ariſtoteles, cùm ait, amari τοὺς ὁμοίους, καὶ ταὐτὰ ἐπιτηδεύοντας, ἂν μὴ παρενοχλῶσι, μὴ δ' ἀπὸ ταὐτοῦ ᾖ ὁ βίος· γίνεται γὰρ οὕτω, Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ. *Amamus*, inquit, *ſimiles, & eadem profitentes, ſi non incommodent nobis, neque ex eodem ſit vita. Ex eo enim eveniret illud, Et figulus figulo.* Idem docet cap. de invidia. Quare cenſet ſummus magiſter, ſimilitudinem ſtudiorum per ſe gignere amorem: ſed invidiam, vel odium provenire, quòd ſæpe alter alterius impediat vel gloriam, vel lucrum.

Sapientiſſimè igitur Cicero agit in Bruto, ubi, ut fidem faciat, ſe non invidiſſe Hortenſio, dicit, nihil eum ſuis ſtudijs incommodâſſe, ſed potiùs laboris ſocium fuiſſe. Audiamus loquentem de ſe Tullium: *Dolebamque, quòd non, ut plerique putabant, adverſarium, aut obtrectatorem laudum mearum; ſed ſocium potiùs, & conſortem glorioſi laboris amiſeram.* Sed, fide bonâ, verène hæc Tullius? Sanè in primo de legibus, interrogatus ipſe, verumne eſſet, quod de Marianâ quercu in poëmate ſuo Mario ſcripſiſſet, reſpondet, *quàmquam non cupiat ſe mendacem putari, tamen iſtos facere imperite, qui in opuſculo iſto, non ut à poëta, ſed ut à teſte, veritatem exigant.* Dicam ego, non poëtas modò, ſed nec oratores ſemper, verba ſua fide hiſtoricâ alligare. Quid enim? (ut tecum nunc loquar Tulli) nunquam laudibus tuis obtrectatus eſt Hortenſius? Ita hoc loco ais. At verbis tuis te convincemus. Sic enim ſcribis ad Quinctum fratrem lib. I. epiſt. III: *Quantum Hortenſio credendum ſit, neſcio. me ſimulatione amoris, ſummâque aſſiduitate quotidianâ, ſceleratiſſimè inſidioſiſſimeq; tractavit, adiuncto quoque Arrio: quorum ego conſilijs, promiſſis, præceptis deſtitutus, in hanc calamitatem incidi. Sed hæc occultabis, nequid obſint.* Hos ipſos quoque, Hortenſium, inquam, & Arrium, uti & Pompeium, ſugillat lib. XIV. epiſt. I. lib. XIV. ad famil. *Omnia*, inquit, *ſunt meâ culpâ commiſſa, qui ab iis me amari putabam, qui invidebant.* Eoſdem accuſat horribiliter ad Atticum lib. III. epiſt. XIV, & XIX, atque alibi. Dicat fortaſſe aliquis, hæc valde confirmare ſententiam inimicorum Ciceronis, qui levitatem ei exprobrare ſolent. Vnde Laberius quoque objectabat ei, quòd ſoleret duabus ſedere ſellis. Et auctor declamationis in Ciceronem, quæ Salluſtio etiam à Fabio tribuitur, exprobrat eidem, quòd aliud ſtans, aliud ſedens, de Rep. ſentiret. Quid ergo? num his quoque nos aggregabimus? Minimè verò. An dicemus cum doctiſſimo viro Sebaſtiano Corrado, feciſſe Ciceronem, quod multi ſolent, qui prudentes ſibi & alijs videntur. Hortenſio quippe in more hoc fuiſſe, ut palam Ciceronem laudaret: clam verò præ invidia ſugillaret. Ciceronem, qui neutiquam eſſet naris obeſæ, ſimilem viam iniiſſe: nam palam laudâſſe, apud Atticum & Q. fratrem obſtrigilâſſe. Ita factum eſſe, quod facetiſſimus Comicus ait *,

Par pari datum hoſtimentu'ſt, opera pro pecunia.

* *Aſin. act. 1. ſc. 3.*

Sed hoc non eſt ſatis defendere candorem Ciceronis. Quare aliter malevolis occurrendum. Negamus nos, adferri quicquam poſſe, unde colligatur, Ciceronem male voluiſſe Hortenſio, aut quicquam

quam ſiniſtræ de eo ſuſpicionis concepiſſe, præterquam in exilio. Tum enim ea ſcripſit, quæ ante citabamus. Cauſſa verò, cur tum de Hortenſio malè ſentiret, non alia erat, quàm quòd conſilium damnaret ab Hortenſio ſibi datum. Nam, cùm Ciceronem reum ageret Clodius, equeſtris ordo penè totus, tanquam in publico luctu, veſtem mutârat; ſenatus idem faciendum ſibi cenſuit; nobiles adoleſcentes circiter vicies mille ſordidati procedebant; innumera multitudo erat, quæ paratam ſe diceret decertare armis adverſus Clodianos. Sed Hortenſius inter alios auctor erat, ut potiùs cederet furori ad tempus; quàm ut bonorum vitam ſervis objiceret armatis: fore enim, ut quamprimum revocetur. Ceſſit ergo urbe Cicero, idq; extremo menſe Martio. Nec, infeſtis adeò cõſulibus, Gabinio & Piſone, quos paſſim coloribus ſuis depingit Tullius, ſermo ullus fiebat de revocando Cicerone. Quare pœnitere Ciceronem facti cœpit: quodque Hortenſius id ſuaſiſſet, non civium amore, ſed invidiâ factum putabat. At cùm anno proximo ab exilio eſſet revocatus, tam ſcævas opiniones depoſuiſſe videtur, de Hortenſio quidem. Nam de Pompeio alia longè ratio, qui perdere Ciceronem maluit, ut poſtea ſervaret. Quemadmodum verò ante exilium, ita & poſt illud, conjunctiſſimè cum Hortenſio vixit. Sine dubio facilè oborta fuiſſet ſimultas inter oratores tantos, quorũ uterque gloriæ forenſis adeò appetens erat. Sed Titus Pomponius Atticus, quem uterque orator amore ſummo proſequebatur, ita horum animos moderabatur, ut omnis abeſſet ſimultas. Hoc nos docet is, qui tum temporis vixit, Cornelius Nepos, ipſius Attici familiaris. Sic enim in Attici vita de eo ſcripſit: *Vtebatur autem intimè Q. Hortenſio, qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non poſſet, uter eum plus diligeret, Cicero, an Hortenſius, & id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut, inter quos tantæ laudis eſſet æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, eſſetque talium virorum copula.* Atque hæc ſatis oſtendunt, quo pacto ſimilitudo ſtudiorum, nunc amorem, nunc odium gignat. Ciceronis verò exemplo diutius inſtiti amore viri, qui facilè hoc à me impetravit, præſertim in eâ arte, quam nunc docemus, cujus penes illum fuit principatus. Nunc cæteros, qui amari ſoleant, perſequamur.

V. QVI PRÆTEREA AMENTVR.

DECIMVS TERTIVS locus eorum eſt, coram quibus non veremur ea dicere, aut facere, quæ turpia videntur: modò hos, coram quibus ea agimus, non contemnamus. Martialis †:

Nil aliud video, quo te credamus amicum,
Quam quòd me coram pedere, Criſpe, ſoles.

Item, coram quibus turpia facere veremur, quia apud eos in pretio eſſe ſtudemus.

† lib. 10. ep. 40.

XIV. Quos rerum noſtrarum æmulatores eſſe volumus, non autem obtrectatores invidos.

XV. Qui nobis ſubveniunt in honoribus ac divitijs comparandis. Nam non ſolùm beneficium accipere; ſed & beneficium dare, cauſſa eſt amicitiæ. Hinc Tullius in Milonianâ; *Duos ſe habere ſemper amiciſſimos ſperâſſe, te tuo beneficio, me ſuo.* Eſt & tertium amicorum genus, quo non dato tantùm beneficio quis alteri amicus eſt, aut ſolo accepto, ſed dato acceptoque.

XVI. Qui fidi ſunt amici; ut qui abſentes perinde ac præſentes amant, quique amicorum ſunt ſtudioſi, ita ut eos in adverſis non deſerant, ac ne quidem jam mortuorum amorem deponant. Ab hâc laude Adraſtus Capanea commendat apud Euripidem Supplicibus:

φίλος τ' ἀληθὴς ἦν, φίλος παροῦσί τε,
Καὶ μὴ παροῦσιν, ὧν ἀειθμὸς οὐ πολύς.

Sive, ut Latinè dicam,

Amicus hic præſentibus verus fuit,
Abſentibuſque, qualium haut eſt copia.

XVII. Qui non agunt ſimulatè; ut qui etiam ſua ipſorum vitia detegunt. Nam apud amicos non erubeſcimus.

XVIII. Qui non ſunt formidabiles, & quibus fidimus. Nemo enim amat eum, quem metuit. Ac propterea principibus, qui à populo amari velint, nihil auditu jucundius eſt, quàm quod de Theoderico ſcribit Sidonius, *Timet timeri.*

VI. EX QVIBVS AMICITIA ORIATVR, ET QVOMODO AMOR CONCILIETVR.

EFFICIVNT amicitiam tria imprimis.

Primum eorum eſt gratia,ſeu beneficium. Hoc enim viam ad amicitiam munit, quia ex eo cognoſcimus animum alterius benevolũ. Benevolentia igitur,etſi amicitia ipſa non ſit,ejus tamen eſt fons atque origo. Atque, ut Cicero in Lælio ait, *Ex propinquitate benevolentia tolli poteſt, ex amicitia non poteſt. Sublatâ enim benevolentiâ, tollitur ipſum nomen amicitiæ.*

Alterum eſt, non rogatum benefeciſſe: uti Tullius ſe feciſſe ſcribit ad Brutum: *De ſororis tuæ filijs*, inquit, *non exſpectavi, Brute, dum ſcriberes.*

Tertium eſt, beneficium præſtitum celare. Nam, qui non celat, ſuâ, non alterius cauſsâ, videtur feciſſe. Imitandus igitur Arceſilaus, qui, ut de eo Plutarchus † teſtis eſt, ægrotante Apelle Chio, homine paupere, pulvinari clanculum ſubjecit xx. drachmas. Cui facto gemina produntur de S. Nicolao, Myræ in Lycia Epiſcopo; quæ, ut omnibus notiſſima, prætereo. Egregium quoque eſt exemplum Lacydis, qui, Cephiſocrate in judicio periclitante, annulum ab eo in terram demiſſum, pede impoſito, contexit; eoque, ut abſolveretur, cauſſa fuit: nec tamen hoc beneficium ſuum, non dico alijs, ſed ne Cephiſocrati quidem expoſuit. Qui id nunquam reſciſſet, niſi adſtantium unus Lacydæ factum obſervâſſet: quemadmodum auctor eſt idem Plutarchus *.

† *de diſcernendo amico ab adulatore.*

* *ibidem.*

Etſi autem amicus & amet, & ametur; eoque amicitia ſit amor reciprocus, ſive benevolentia mutua: natura tamen amicitiæ magis in eo conſiſtit, ut ames, quàm ut ameris. Quod ſi eſt affectio, neceſſe eſt, ut in ea mediocritas ſervetur. Hoc virtus præſtat. Quæ cùm omnia honeſtate imprimis metiatur: nonniſi per ſimilitudinem nomen amicitiæ meretur, quæ ſolam utilitatem, vel voluptatem ſpectat. Propterea ſimilis eſt virtuti: uti & miſericordia, & verecundia. Ariſtoteles quidem de quæſtione eâ, ſitne virtus, an cum virtute conjuncta, dubiè loquitur octavo Nicomachiorum. Et Aſpaſius, reverentiâ præceptoris, non ſatis apertè quæſtionem decîdit. Non dubium tamen, quin, ſi affectio ſit animi, minimè virtus ſit moralis. Adde quòd, ſi amicitia eſſet virtus, vir bonus amitteret virtutem aliquam, quando amici ejus vel morbo aliquo, vel à tyranno, aut aliter, tollerentur. Ex hiſce omnibus cognoſcere eſt, tum Stoicos lapſos eſſe, qui amicitiam inter virtutes reponunt, eoque propter ſe expeti aiunt: tum Epicureos, qui ſolius utilitatis cauſſâ amicitias ſuſcipi putabant. De Stoicis auctor Tull. lib. III. de Finibus: de Epicureis, Plutarchus lib. de amore in liberos. Et hæc de cauſſis amoris.

Ratio ejus conciliandi eſt, ut oſtendamus, homines eſſe tales, quales eſſe ſolent amici.

CAP. V.

DE ODIO.

AMORI, atque amicitiæ, opponuntur odium, & inimicitia. Differunt autem hæc ab irâ multifariam. Iraſcimur nempe ob ea, quæ ad nos attinent; odimus etiam non habitâ commodorum noſtrorum ratione: Ira in ſingulos fertur; odium deſævit adverſus ſingula generum, & genera ſingulorum: Ira furor brevis eſt; at odium & inimicitia ſunt diuturna: Iratus intendit, ut dolorem adferat: vult enim, ut is ſentiat malum, quem ulciſcitur: at qui odit, damnum, vel perniciem afferre ſtudet; nec laborat, utrùm inimicus ſentiat, nec ne.

I. QVOMODO IRA ET ODIVM DIFFERANT.

EX ijs, quæ de amore diximus, liquet, quid ſit odio habere: nimirum, primùm velle alicui, quæ putat mala: deinde velle illius cauſsâ: denique eorum pro viribus effectorem eſſe.

Odium autem, & ira, inter ſe differunt, quòd illud ſit ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ *, ſicut & φιλία †: ira verò ἐν τῷ θυμοειδεῖ ‡. Ariſtoteles ea ſex modis diſtinguit.

I. Ira naſcitur ex ijs, quæ unuſquiſque ad ſe pertinere cenſet: inimicitia verò atque odium etiam ſunt ſine ijs, quæ unuſquiſque judicat ſpectare ſe ipſum. Hinc Plutarchus †: Γεννᾶται τὸ μῖσος ἐκ φαντασίας τοῦ ὅτι πονηρὸς, ἢ κοινῶς, ἢ πρὸς αὐτόν ἐστιν ὁ μισούμενος. *Gignitur odium, quòd eum, quem quis odio habet, imaginetur, vel ſimpliciter, vel erga ſe, malum eſſe.*

II. Ira ſemper eſt adverſus ſingularia; uti Socratem, aut Calliam: odium verò tum ſingularium eſt; uti Vatinij, quem homines honeſti odio ipſâ bile amariori proſequebantur: tum etiam adver-

* *ea animæ facultate, quâ concupiſcimus.*

† *amicitia.*

‡ *anima ſenſitiva facultate, quæ ad bonũ arduum tendit.*

† *libello de invidia & odio.*

ſus integrum genus exerceri poteſt : quomodo unuſquiſque furem odit, ac calumniatorem.

III. Ira eſt tempore ſanabilis; odium non item. Itaque & affectus hic Græcis ἀπὸ τοῦ μένειν * dicitur μῆνις, quam vocem Tullius rectè transfert *odium*, cùm à Stoicis definiatur ὀργὴ πεπαλαιωμένη †.

* *à permanendo.*

† *ira inveterata.*

I V. Illa dolorem afferre cupit, qui ſentiatur : hoc malum ſentiatur, necne, ſuſque deque habet.

V. Illa eſt cũ moleſtiâ ob injuriã acceptã: hoc doloris eſt expers.

V I. Illa, ſi multa mala fiant, detumeſcit, eo quòd, qui iratus erat, alterius tandem miſereatur: hoc nunquam terminatur miſericordiâ. Et ratio eſt, quia iratus reponere injuriam, ac talionem reddere; at inimicus alterum planè exſtinctum, aut peſſumdatum, velit. Hujuſmodi animum ſpirant illa Phalaridis, epiſtolâ ad Eteonicum: Τῆς μὲν τοι Πύθωνος εἰς ἐμαυτὸν δυσμενείας οὐ μόνον ζῶν, ἀλλ' οὐδ' ἂν ἀποθανὼν, ὃ πᾶσι συμβαίνει τοῖς τετελευτηκόσιν, ἐπιλαθοίμην. *Malevolentia Pythonis erga me, non vivus modò, obliviſcar nunquam; ſed ne mortuus quidem, prout omnibus defunctis contingit.* Quin ſæpe eò devenit furoris, ut & probet illud Græcorum †, Ἐῤῥέτω φίλος σὺν ἐχθρῷ· *Pereant amici, dum unà inimici intercidant.* Quid amicos dico? Interdum nec vitam propriam perdere ambigit, dummodo ſimul tollat alienam. Ita animatus fuit Atreus, cujus illud apud Senecam in Thyeſte:

† *Plutarch. de diſcernendo adulatore ab amico.*

Hæc ipſa pollens inclyti Pelopis domus
Ruat vel in me, dummodo in fratrem ruat.

Atque in hoc odium non ab ira modò, ſed etiam ab invidia differt: ut docet Plutarchus libello περὶ φθόνου καὶ μίσους *.

* *de invidia atque odio.*

II. QVI ALIOS, ET QVOS, ET QVA DE CAVSSA ODISSE SOLEANT, ET QVOMODO ODIVM CONCITETVR.

LIQVET, qui odio habeant, nimirum contrarij amicis.

Liquet, quos odio habeant, nempe contrarios amicis.

Odium atque inimicitiam gignunt actiones inimiciter adverſantes bono, quod amamus. Ita quiſquis ſe ab alio ſentit perpetuò ἀποθυννίζεσθαι, καὶ λάγδην πατεῖσθαι †, non ei modò iraſcitur, ſed & hominem odit : videnturque hoc pacto animati non ij modò, qui μελάμπυγοι * audiunt, ſed etiam, qui nomen poſſident ἡπάτου *, ut cum Eubulo Comico loquar. Maximè autem odium accenditur, ſi ab ijs inimiciter nobiſcum agatur, à quibus maximè nos amari oportebat.

† *thynni piſcis inſtar deſpici, ac quaſi calcibus proteri.*

* *atriclunes, atque iracundi.*

* *jecorarij leniſque.*

rebat. Itaque acerbiſſima eſſe odia inter conjunctiſſimos ſolent, ut docet Ariſtoteles lib. VII. Polit. cap. VII. ubi idem gemino hoc proverbio confirmat, χαλεποὶ πόλεμοι ἀδελφῶν * & , οἱ τοι πέρα στέρξαντες, οἱ δὲ καὶ πέρα μισοῦσι †. Nempe, ut ait Tacitus lib. I. Annalium: *Quæ apud concordes vincula charitatis, incitamenta irarum ſunt apud offenſos.*

Ratio deducendi animos ad odium eſt, ut oſtendamus, homines eſſe tales, quales eſſe ſolent inimici. Ita Tullius, ut Antonium inducat in odium, crudelitatem ejus deſcribit. Vt cùm inter alia Philippicâ IV. ait: *Nullus ei ludus videtur eſſe jucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio civium.* Quibus verbis non odium modò ciet; ſed & metum, de quo nunc dicendum.

CAP. VI.

DE METV.

METVS, *ſive timor, eſt quidam animi dolor ac perturbatio, ob phantaſiam mali imminentis, quod vel perniciem adferat, vel moleſtiam.*

I. DE VOCABVLO METVS, ET ALIIS, QVÆ IDEM SIGNIFICANT: ET QVOMODO METVS ARISTOTELI DEFINIATVR.

VOx φόβου à militiâ ſumta eſt, proprieque dicitur, cùm quis ſe in fugam conijcit. Eſt enim à φέβεσθαι, quod eſt φεύγειν *. Metui nomen inditum eſt ab Ionico μετιέναι pro μεθιέναι †; quòd in eo abijciatur & amittatur conſtantia: vel potiùs à μόθος, quod interdum idem eſt ac φόβος, teſte Heſychio. Nempe ab obſoleto μόθω, ut πόθος ab inuſitato ποθῶ, unde Latinorum *peto*. *Timor* verò appellatur, quia propriè ſit exſpectatio eorum cenſuræ, qui in dignitate ſunt conſtituti, παρὰ τὸ τιμᾶν †, unde ἐπιτιμᾶν ‡. Niſi ſimplicius ſit deducere *timor* à δεῖμα, quod idem ac φόβος, ut δειμᾶσθαι, φοβεῖσθαι, eodem Heſychio teſte. Vel à δίω *; quo Homerus eâdem notione uſus, juxta Euſtathium ‡, qui & δέδια inde eſſe arbitratur. Plus autem eſt *timere*, aut *metuere*, quàm *vereri*: unde illud: *Malo vereri, quàm timeri me à meis*: & hoc Senecæ lib. II. de Irâ: *Longè itaque ab aſſentatione pueritia removenda eſt, audiat verum, & timeat interim, vereatur ſemper.*

* *Difficilia ſunt inter fratres bella.*

† *Qui vehementer amant, iidē & vehemēter oderunt.*

* *fugere.*

† *dimittere.*

† *cenſere.*

‡ *objurgare.*

* *timor.*

‡ *in Il. η. pag 672. & 676. & Il. ι. pag. 761. edit. Rom.*

Pavor ἀπὸ τοῦ παίειν, unde *pavire*: ab hoc *pavimentum*; item *tripudium*, quaſi *terripavium*; niſi cum Turnebo ‡ malis, quomodo Græci dicunt διποδιάζειν, ita & *tripudiare* dictum, ſive quaſi à τριποδιάζειν, ſive quia ter pede feriatur terra, ut loquitur Horat. in odis*. *Percellere* eſt à veteri Græcâ voce κέλλειν, quia animus quaſi verberatur imminentis mali opinione. Κέλλειν enim eſt κινεῖν, atque interdum etiam κινεῖσθαι, ſive κλίνειν: ſanè à κέλλειν ſunt *celſus*, *excellere*, *recellere*, quod apud Lucretium eſt lib. II. Feſtus rectè interpretatur *reclinare*. *Formido* eſt à formis ſive ſpectris: *forma* verò eſt ex μορφὴ, κατὰ μετάθεσιν ‡. Niſi veteres *formus* dixere pro *calidus*, atque inde *formido*, quia nonnullis præ metu ſudor prorumpit. *Terror* eſt à τέρας †. Terrent enim monſtra. Vel potius à τρέω, quod idem ac τρέμω *. Hæc dicta ſunto de vocum cauſſis; quarum nonnullas etiam adduxit Cæſar Scaliger adverſus Cardanum Exercit. CCCX. At pleniùs de ijs omnibus in Originum libris diximus.

‡ *lib. 25. Adverſ. cap. 29.*
* *lib. 3. od. 18.*
‡ *per literarum tranſpoſitionem.*
† *monſtrũ.*
* *tremo, trepido.*

II. QVID SIT METVS.

ARISTOTELI definitur φόβος, λύπη τις ἢ ταραχὴ ἐκ φαντασίας μέλλοντος κακοῦ, ἢ φθαρτικοῦ, ἢ λυπηροῦ. h. e. *Metus eſt dolor quidam ac perturbatio ex opinione impendentis mali, quod vel perniciem, vel moleſtiam afferre poſſit.* Dico mali, quod perniciem aut dolorem afferat, quia non qualecunque metuitur malum (neque enim metuimus ingenium hebes, aut injuſtitiam) ſed quod poſſit afferre interitum aut dolorem, & quod prope abſit. Quæ enim procul ſunt, non metuuntur; quomodo non timemus, quòd moriendum ſit, quia longè quilibet mortem abeſſe, arbitratur. Inſigne hujus rei exemplum habemus in Iunone primo Æneidos, quæ conabatur Troianos avertere ab Italiâ, quia metuebat Carthagini,

Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam
Poſthabitâ coluiſſe Samo.

Metuebat autem ob malum impendens, quia jam

— Progeniem Troiano à ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.

Ex hâc verò metus definitione, liquet etiam, quomodo debeat ſpes definiri. Nam etſi ſpei propriè opponitur deſperatio; tamen, cùm pinguiori loquimur Minervâ, contrariam quoque metui ſpem facimus: quippe quæ repugnent, quia metus eſt, cùm malum propinquum eſt, quod optamus ne adveniat; ſpes eſt, cùm bonum eſt propinquum, quod optamus ut adveniat. Erit igitur ſpes gaudium ex opinione impendentis boni, quod aut conſervare, aut voluptatem adferre poſſit.

III. QVI METVANT, ET IN QVOS NON CADAT METVS.

METVVNT, qui ſe aliquid paſſuros arbitrantur: ac tunc metuunt, cùm ſe putant paſſuros. Contrà non metuunt, qui ſe nihil aut mant paſſuros, ſive à rebus, ſive à perſonis. Certè, ex Stoicorum ſententiâ, vir ſapiens & juſtus, quia nihil ſibi præſtandum putat præter culpam, haut extimeſcit, ſi Saturnius oculus in domum incubuerit; aut, Nauſiclidis inſtar, οὔτι ἔαρ, οὔτι φίλους ἔχῃ †: quin, ut de eo ſcribit Horatius*,

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

† *neque ver, neque amicos habeat.*
* *od.* 3. *lib.* 3.

Verùm de Stoico ſapiente nunc non laboramus: ſed ijs, qui ſe pati poſſe, nec tamen paſſuros, exiſtiment. Cujuſmodi duo ſunt hominum genera.

I. Qui proſpero utuntur fortunæ ſtatu, eoque uti exiſtimantur: unde contumelioſi ſunt, ac contemptores, & audaces: taleſque redduntur divitijs, robore, multitudine amicorum, potentiâ.

II. Qui deſperatæ ſunt ſalutis. Nam ita plurimùm uſu venit, ut qui, leviculo in malo, Teletis aut coturniculæ animum habent, multaque agunt ac dicunt generoſo animo indigna; hi, ſimulatque ſe malorum fluctibus obrui ſentiunt, ac nullum amplius ſpei relictum locum, ſi quidem probi ſint, Achilleum quiddam ſpirent; ſin improbi, auſint *aliquid brevibus Gyaris, & carcere dignum* ‡. Terentius Andr.*

Vt animus in ſpe, atque in timore, uſque antehac intentus fuit,
Ita, poſtquam ademta ſpes eſt, laſſus, curâ confectus ſtupet.

‡ *Iuvenal. ſat.* 1.
* *act.* 2. *ſc.* 1.

Ovid. lib. I. Triſtium el. IV:

— *Audaces cogimur eſſe metu.*

Et lib. II. de Ponto el. II:

Tuta petant alij. fortuna miſerrima tuta eſt.
Nam timor eventus deterioris abeſt.

Hinc nutrix Medeæ apud Senecam ait:

Qui nil poteſt ſperare, deſperet nihil.

Et Troadibus ait Andromacha:

Miſerrimum eſt timere, cùm ſperes nihil.

Atque inde lux Arnobio lib. 1. adverſus nationes: *Et in pericula capitis immittere ſe ſponte temerariâ deſperatione voluerunt.* Idem eodem: *Quid ô participes rationis audetis homines proloqui? quid effutire? quid promere temeraria vocis deſperatione tentatis?* Et lib. IV: *Aut aliquem ſumſerimus temerariâ in Deos deſperatione contemtum.* Sanè hæc eruditiſſimi ſcriptoris verba probè conveniunt nautarum generi. Nam deſperatione temerarij ſunt, atque impij in Deum; unde & eos Æſchylus † vocat θερμοὺς, ac τοῖς εὐσεβέσιν * opponit. Quamquam aliter hac de re Scipio Gentilis lib. 1. παρέργων cap. XII. Dido quoque argumento nobis eſt, quàm ij, qui ſibi videntur jam inter Orci cancros adhærere, nihil ultrà extimeſcant. Quippe ea derelicta ab Æneâ, quod ei ſuppliciorum omnium graviſſimum videbatur, *mortem* non fugit, ſed *orat: tædet cœli convexa tueri.* Se quoque increpat, quòd Æneam non fuerit bello perſecuta. Ait enim: *Quem metui moriturâ?* Itidem Euryali mater, interemto filio, quaſi rebus jam omnibus conclamatis, nihil planè mortem reformidat. Itaque ait ‡:

† *Thebaid.*
* *piis.*
‡ *9. Æn.*

Figite me, ſiqua eſt pietas, in me omnia tela
Conjcite, ô Rutuli, me primam abſumite ferro:
Aut tu, magne pater divûm, miſerere, tuoq;
Inviſum hoc detrude caput ſub Tartara telo.

Exemplo etiam fuerint Syracuſani; qui, cùm Dionyſius ſenior pecunias extorqueret, lamentabãtur, & ſupplices orabant, de inopia ſuâ mirificè conquerentes. Atque hoc ille iterum iterumque egit, ita ut eos penitus exhauriret. Nihilo ſecius tributum ab ijs exigebat. At illi tum ridere, inque foro obambulantes ſalsè etiam in eum dicta jacere. Tum demum deſiſti tyrannus juſſit, & cauſſam addidit, Νῦν γὰρ οὐδὲν ἔχουσιν, ὅτι καταφρονοῦσιν ἡμῶν *. Nimirum non metuebant ultrà, quia omnia amiſerant. Auctor Plutarchus in Apophthegm. Neque duces rei militaris intelligentes neſciunt ipſam quoque neceſſitatem ſpiritus interdum addere, deſperatione audaciam pariente. Sanè, ut Vegetij * verbis utar, *Scipionis laudata ſententia eſt, viam hoſtibus, quâ fugiant, muniendam.* Nimirum, quia quandoque, ut apud eundem † legimus, *ex deſperatione creſcit audacia, &, cùm ſpei nihil eſt, ſumit arma fortitudo.* Neque ratio hujus rei obſcura eſt. Nam quia nulla eſt ſpes reliqua, timere nequeunt. Timor enim requirit dubiam conſultationem inter ſpem metumque, ita ut, ubi alterutrum horum abeſt, etiam abſit alterum. Vide Senecam epiſt. V. ad Lucillium, & Ant. Muretum lib. XII. Var. Lect. cap. V.

* *Nunc nihil ultra habẽt, quia nos contemnunt.*
* *lib. 3. cap. 21.*
† *lib. 3. cap. 25.*

IV. QVI METVVNTVR.

METVVNTVR autem,

I. Quorum in manu ſalus noſtra eſt, Cicero pro Quinctio ad C. Aquillium; *Non minùs ſæpe venit in mentem poteſtatis, quàm æquitatis tuæ: propterea quòd omnes, quorum in alterius manu vita poſita eſt, ſæpius illud cogitant, quid poſſit is, cujus in ditione ſunt, quàm quid debeat facere.* Huc refer conſcios rei atrocis: ſemper enim periculum eſt, ne prodant. Hinc Iuvenalis ſat. III.

Quis nunc diligitur, niſi conſcius, & cui fervens
Æſtuat occultis animus, ſemperque tacendis?

Et mox:

Carus erit Verri, qui Verrem, tempore quo vult,
Accuſare poteſt.

Idem aliquanto pòſt de Græculis inquit,

Scire volunt ſecreta domus, atque inde timeri.

II. Qui poſſunt injuriam facere. Vt qui alios gaudent ſalibus defricare. Velut mimi, ſatirici, epigrammatum ſcriptores. Horat. lib. I. ſat. IV:

Omnes hi metuunt verſus, odere poëtas,
Fœnum habet in cornu, longè fuge, dummodo riſum
Excutiat ſibi, non hic cuiquam parcet amico:
Et quodcumque ſemel chartis illeverit, omneis
Geſtiet à furno redeuntes ſcire, lacuque,
Et pueros, & anus.

Cicero lib. VII. epiſt. XI. ad Trebatium: *Si te citò retuleris, ſermo nullus erit: ſin fruſtra diutius abfueris; non modò Laberium, ſed etiam ſodalem noſtrum Valerium, pertimeſco. mira enim perſona induci poteſt Britannici Iuriſconſulti.* Ait, ſi Trebatius diu hæſerit Samarobrinæ, nec unctiùs manum retulerit, periculum eſſe, ne, quia ex Juriſconſulto factus ſit miles, & interim non auſus fuerit Cæſarem in Britanniam ſequi, eò ab hominibus ſalſis ſub perſona Britannici Iuriſconſulti ridendus cunctis proponatur: præſertim à Dec. Laberio, mimorum ſcriptore; atque item à Valerio, ſive is eſt L. Valerius Iuriſconſultus, Ciceroni alibi * quoque memoratus; ſive Valerius Catullus, cujus epigrammata (de illis fœdis, etſi puriſſimæ impuritatis, nunc non loquor) omnibus omnium eo in genere præcellunt: in quibus & unum ad ipſum exſtat Ciceronem. Quamquam autem omnes

* *lib. 1. epiſt. ult. & lib. 3. ep. 1.*

omnes illi, ut diximus, metuantur, qui poſſunt injuriam facere: magis tamen ab ijs timemus, qui à nobis affecti ſunt injuriâ, vel affecti ſibi videntur.. Semper enim obſervant occaſionem ulciſcendi. Ideo Alcibiades, ab Athenienſibus revocatus, non obtemperavit. Nempe ſciebat, quàm multos Athenis offendiſſet. Et crimen de Mercurij ſtatuis ab eo mutilatis ac dejectis, grave omnino erat. Vti & quòd myſteria privatim per ludibrium factitâſſet in contemtum religionis. Tantò magis ſibi metuebat ab inimicis. Rogatus, an non crederet ſe patriæ, τὰ μὲν ἄλλα, ἔφη, πάντα· περὶ τῆς ψυχῆς τῆς ἐμῆς οὐδὲ τῇ μητρὶ, μήπως ἀγνοήσασα τὴν μέλαιναν, ἀντὶ τῆς λευκῆς, ἐπενέγκῃ ψῆφον .i. *alia*, inquit, *omnia, ſed vitam meam ne matri quidem, ne ignorans calculum nigrum pro albo ferat.* Auctor Plutarchus in Alcibiadis vita. Vti & Ælianus lib. XIII. Var. Hiſt. cap. XXXVIII. Nec ſolùm metuimus, quos injuriâ affecimus; ſed etiã, qui nos affecere injuriâ; partim quia crimine ex uno, quomodo erga nos affecti ſint, judicamus; partim quia, qui malum dedere, reformidant talionem, eoque non poſſunt non malè velle. Propterea Polynices, qui contra pactum regno paterno excluſus erat ab Eteocle, ne induciarum quidem tempore ad colloquium aliter, quàm ſtricto gladio, venire auſus erat. Vnde ſic fratrem compellat *:

* *apud Euripidem Phœniſsis.*

Ἅπαντα γὰρ τολμῶσι δεινὰ φαίνεται,
Ὅταν δι' ἐχθρᾶς ποὺς ἀμείβηται χθονός.
Nil non videtur facere & audaci metum,
Hoſtile cùm pes per ſolum profert gradum.

Et Achæmenides, quem Ulyſſes in Sicilia reliquerat †,

† *Æn.* 3.

--- *ubi Dardanios habitus, & Troïa vidit*
Arma procul, paullùm adſpectu conterritus hæſit.

Nempe homo Græcus metuit Troianos, contra quos arma tulerat.

III. Præterea metuuntur illi, qui eandem rem affectant, cùm tamen fieri nequeat, ut ſimul potiantur. Cic. I. Offic. *Quod eſt apud Ennium, nulla ſancta ſocietas, nec fides regni eſt, id latiùs patet. Nam quicquid eiuſmodi eſt, in quo non poſſint plures excellere, in eo plerumque fit tanta contentio, ut difficillimum ſit ſanctam ſervare ſocietatem.*

IV. Etiam metuuntur, qui formidabiles meritò ſint præſtantioribus. Nam quos hi jure metuant, facilè oberunt inferioribus.

V. Quos reapſe metuunt præſtantiores.

VI. Qui ſuſtulerunt nobis præſtantiores.

VII. Qui invaſerunt nobis inferiores. Aut enim jam metuendi ſunt, aut timendi erunt potentiores facti. Ita Græci, etſi vires ſuas longè Illyriorum potentiæ præferrent; tamen, his à Philippo rege devictis, ſibi etiam ab eodem metuerunt.

VIII. Timentur etiam amici eorum, qui injuriam paſſi ſunt, aut inimicorum, aut adverſariorum; non qui ad iram ſunt præcipites, ac liberiùs loquuntur; ſed manſueti, diſſimulatores, aſtuti. Nam facilè nobis cavemus ab ijs, qui apertè ſunt inimici: at non item ab ijs, qui animo quidem ſunt exulcerato, ſed ſciunt ſimulare & diſſimulare: quippe qui, cùm maximè aliud agere videntur, maximè in eo ſint, ut magnum nobis dent malum. Exemplo eſto Vlyſſes Homericus, qui injurias procorum diſſimulavit, uſque dum eos interimendi affulſerat occaſio. Nec fugit hoc C. Cæſarem *, qui cùm ab delatoribus cognoviſſet, M. Antonium & Dolabellam res novas moliri; acutè reſpondit, nihil ſe metuere ab his, ſed à pallidis ac macilentis illis. Caſſium autem, & Brutum ſignabat. Auctor Plutarchus in Cæſare. Nempe, ut nutrix Medeæ apud Senecam ait:

* *Plutarchus in Cæſare.*

Ira, quæ tegitur, nocet.
Profeſſa perdunt odia vindictæ locum.

Atque hi ſunt, qui metuuntur: unde facile eſt videre, qui non metuantur. Nempe à quibus nihil nos paſſuros putamus, ſive quia non malè velint, ſive quia nihil poſſint. Vt, captâ à Lacedæmoniis Cadmeâ, ſuſpecta ijs fuit Iſmeniæ potentia, quem iccirco vinctum rapuere Spartam, ac paullò pòſt necarunt. Suſpecta quoque virtus Pelopidæ, Pherenici, Androclidæ, & quorundam aliorum; qui, cùm fugâ ſibi conſuluiſſent, exulare juſſi ſunt. At Epaminondam, qui Thebis permanſerat, degere ibidem permiſerunt, quia non metuerent ſibi ab eo, ſed omnino contemnerent, διὰ μὲν φιλοσοφίαν, ὡς ἀπράγμονα, διὰ δὲ πενίαν ὡς ἀδύνατον· *partim quòd philoſophiæ addictus à rebus gerendis abſtineret; partim quia ob paupertatem parùm aut nihil poſſet*: ut eſt apud Plutarchum in Pelopidæ vita.

IV. DE REBVS IIS, QVÆ METVM INCVTIVNT.

METVENDA ſunt, quæ interimunt, quæ magnam moleſtiam afferunt, quæ ſigna ſunt rerum metuendarum. Vt ſi quis eſt vel inimicus, & potens; cujuſmodi nocere & vult, & poteſt: vel injuſtus, & potens; quippe quem potentes metuunt, eundem exſtinctum cupiunt. Cicero lib. II. ad Atticum epiſt. XXI. de Pompeio: *Et timeo, tam vehemens vir, tamq́; acer in ferro, & tam inſuetus contumeliæ, ne omni animi impetu dolori & iracundiæ pareat.*

Maximè autem quatuor malorum genera animos exſternant, horroremq́ue incutiunt,

Primùm, quæ corrigi nullo modo poſſunt. Certè non admodum reformidamus levem in mercibus jacturam: at cautio omnibus modis eſt, ne vitam deperdamus. Iccirco in militiâ bis peccare non licebat. Sanè centuriones ac duplicarios, quòd ordines reliquiſſent, virgis cædebant, ac ſecuri quoque percutiebant; ut cognoſcimus è ſecundo Livij libro.

II. Idem præſtant, quæ emendare non ſit in noſtrâ, ſed adverſarij poteſtate.

III. Par eorum ratio, quæ nonniſi ſummâ cum difficultate corrigi queunt: ut ſiquis inſigni ignominiæ maculâ fuerit notatus. Neque enim facilè ſordes vitæ eluuntur.

IV. Præterea horribilia ſunt ea omnia, quæ miſerationem in nobis concitare poſſunt, quòd ſtatuamus eadem nobis poſſe contingere. Itaque Æneas magno ſe ait metu horroreq́ue perculſum fuiſſe, cùm intellexiſſet, Polydorum crudeliter adeò interemtum ‡ 3. Æn. eſſe à Polymneſtore, Thracum rege ‡:

Tum verò, inquit, *ancipiti mentem formidine preſſus*
Obſtupui, ſteteruntq́; comæ, & vox faucibus hæſit.

Quod ſi res aliqua ſit planè inſolens, eo faciliùs horrorem incutit. Vnde Iuſtinus initio libri XIV: *Ne fama, aut rem in majus extolleret, aut militum animos rerum novitate terreret.*

V. QVOMODO METVM INCVTIAT ORATOR.

RATIO metu judices percellendi eſt, ut oſtendatur, aliquid eos imminentis mali pati poſſe, idque conferendo illos cum alijs, qui licet majores, tamen ſint affecti clade: quòd item æquales paſſi ſint, vel patiantur,

I. Ea, quæ non arbitrabantur:
II. Ab ijs, à quibus non arbitrabantur:
III. Tunc, cùm minimè arbitrabantur.

Exemplum ejuſce rei è Tullio adferam. Is, ut judicibus metum commoveat ex eo, quod Cn. Carboni à Verre contigerat: *Nunc,* inquit, *quamvis ſint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint,* *tamen hi debent, non quid illi accidere voluerint; ſed, quid ipſis in tali re metuendum ſit, cogitare. Commune eſt hoc malum, communis metus, commune periculum. Nullæ ſunt occultiores inſidiæ, quàm eæ, quæ latent in ſimulatione officij* &c. Idem eo timorē incutit, quòd Verres pupillos ſpoliârat. *Communis*, inquit, *eſt cauſſa, commune periculum, communi præſidio talis improbitas, tanquam aliquod incendium, reſtinguenda eſt. Habemus enim liberos parvos: incertum eſt, quàm longa noſtrum cuiuſque vita futura ſit. Conſulere vivi ac proſpicere debemus, ut illorum ſolitudo & pueritia quàm firmiſſimo præſidio munita ſit* &c. Vide & apud Herodotum lib. VII. orationem Artabani, quâ metum injicere ſtudet Xerxi, ne bellum inferat Græcis. Et hæc de metu.

CAP. VII.

DE CONFIDENTIA.

METVI *contraria eſt audacia ſive confidentia. Ea eſt ſpes cum phantaſiâ rerum ſalutarium, quaſi prope ſint, ijs, quæ metum incuterent, vel nullis exiſtentibus, vel procul remotis.*

I. QVID SIT CONFIDENTIA.

TIMORI opponitur *fidentia:* unde Cicero lib. II. de Divinatione: *Timidè fortaſſe ſignifer evellebat, quod fidenter infixerat.* Eſtque *fido* ex Græco πείθω. Nam πείθειν, *perſuadere, credere, fidere.* Atque hinc *fides*, non quia fiat, quod dictum, ut Tullius † Στωικωτέρως ἐτυμολογίζει. Apud Græcos τῷ φόβῳ opponuntur θάῤσος & θράσος: quorum illud in bonam, hoc in malam partem accipitur; juxta Suidam, & alios. At Latinis *confidentia interdum in bona ſignificatione, interdum in mala ponitur: ſed fiducia ſemper in bona:* ut Donatus tradit Andr. Act. v. Sc. III.

† *lib.* I. *de Offic.*

Ariſtoteli, quia naturâ vox media eſt, laxiùs ſumitur, eoque hoc pacto definitur: Θάῤσος, μετὰ φαντασίας ἡ ἐλπὶς τῶν σωτηρίων ἐστὶν ὡς ἐγγὺς ὄντων, τῶν δὲ φοβερῶν, ἢ μὴ ὄντων, ἢ πόῤῥω ὄντων. *Confidentia eſt ſpes coniuncta cum opinione rerum ſalutarium ferè præſentium; metuendarum autem, quæ aut non ſint, aut procul abſint.* Ciceroni in ſecundo de Inventione Fidentia eſt, *per quam magnis & honeſtis rebus multum ipſe animus in ſe fiducia certa cum ſpe collocavit.*

II. QVI CONFIDANT.

FIDENTES ſunt, qui ejuſmodi habent opinionem: putà in periculo ſuo, non autem alterius. Nec enim audaciæ, aut fortitudinis eſt, quòd plerique duces bellici magna quidem auſint; ſed ita, ut ipſi ſint extra teli jactum. Equidem non diffiteor, præfectos militiæ minùs, quàm gregarios milites, eſſe ingentibus periculis exponendos, cùm magis à conſilio providi ducis, quàm ab impetu intrepidi militis, ſalus exercitus dependeat: attamen non propterea is verè audax dicendus, qui magna auſit periculo militis, ſed is demum, qui ipſe eodem periculo ſe involvat. Ac multò minùs medicus ille fidens erit, qui, quaſi ægri nihil aliud eſſent, quàm victimæ quædam, quæ pro medicorum gloria mactentur, ita ſcientiæ & opum aucupio, per remedia, quæ expertus nec ipſe, nec alius ſit, ſceleratè agat experimenta. Quæ non fiducia eſt, ſed crudelis inhumanitas. Nempe, ut dixi, non in alienis, ſed proprijs periculis, confidentia ſita eſt. Quomodo fiduciam habent,

I. Qui mala nunquam ſunt experti.

II. Qui mala ſunt experti, ſed ijs emerſerunt.

Alios certè animat, & armat, quòd mali magnitudinem ignorent, (dulce enim bellum inexperto:) alios verò, quòd crebrò uſu varias addidicerint rationes, quibus incolumes evadant. Prioris generis exemplum nobis propoſuit Poëta in Lauſo, qui, ob belli inſcitiam, ne quidem dubitavit congredi cum Ænea, quem iccirco ita increpat vir fortiſſimus †:

† 10. Æn.

Quò moriture ruis, majoraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua.

Ac ſubdit Poëta:

--- *Nec minùs ille*
Exultat demens.

Alterius generis exemplum apud eundem habemus in Turno, qui neutiquam haſtas abijcit, conſpecto ingenti Æneæ exercitu; ſed virtuti ſuæ confidit. Ita enim de eo ſcribit idem *:

* *eodem libro.*

Haut tamen audaci Turno fiducia ceſſit
Littora præripere, & venientes pellere terrâ.
Vltro animos tollit dictis, atque increpat ultro.

Par quoque ratio eſt in navigantibus; quorum quidam non commoventur timore, quia non conſiderant periculi magnitudinem:

quidam eo non commoventur, quia norunt rationem enatandi in naufragio, aut antea ſeſe è naufragio incolumes evaſiſſe cogitant. Hoc argumento ſuos conſolatur Æneas primo præclari operis:

O ſocij, neque enim ignari ſumus ante-malorum,
O paſſi graviora, dabit Deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem, penituſque ſonantes
Acceſtis ſcopulos: vos & Cyclopea ſaxa
Experti: revocate animos, mœſtumq́; timorem
Mittite: forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.

Ita apud Iuſtinum lib. xxx Philippus, Macedoniæ rex penè ultimus, hortatur ſuos, *referendo Perſas, Bactros, Indoſque, & omnem Aſiam, Orientis finem, à Macedonibus perdomitum.* Ac Flamininus conſul (ut ibidem legas) *relatione rerum recentiſſimè geſtarum ſuos ſtimulabat in prælium, oſtendendo hinc Carthaginem cum Sicilia, inde Italiam, & Hiſpaniam, Romanâ virtute perdomitas.*

III. Præterea fiduciâ præditi ſunt, qui animadvertunt, rem non metui ab æqualibus, vel inferioribus, ac omnino ijs, quibus ſe judicant præſtantiores. Item fiduciam addit, ſi periculi nihil videant homines prudentiſſimi. Vnde in ſuadendo plurimùm valet viri ſapientis auctoritas: uti è contrario, ſi homo imprudens alicujus rei auctor eſſe velit, etiam tutiſſima timentur. Auſonius epigr. ad Theodoſium imp.

Agricolam ſi flava Ceres dare ſemina terræ;
Gradivus jubeat ſi capere arma ducem;
Solvere de portu claſſem Neptunus inermem;
Fidere tam fas eſt, quàm dubitare nefas:
Inſanum quamvis hyemet mare, crudaq́; tellus
Seminibus, bello nec ſatis apta manus.
Nil dubites, auctore bono.

IV. Fiduciam etiam præbet, ſi polleamus rebus illis, quibus excellunt, qui metuendi ſunt: nimirum multitudine pecuniarum, robore corporis, firmitate regionis, potentiâ amicorum, præſtantiâ eorum, quæ ad bellum parantur vel omnium, vel maximorum. Vnde Juſtinus initio libri xxIII. *Partem civitatium fiduciâ virium reſiſtentem.* Similiaque paſſim ſe offerunt.

V. Confidunt etiam, qui injuriam fecerunt, aut nemini, aut non multis, aut non ijs, à quibus metuunt. Nam iſtiuſmodi fidunt innocentiæ ſuæ.

VI. Qui ſe Deum habere propitium colligunt, vel ex ſignis, vel ex augurijs, vel ex oraculis. Æneid. XII:

---- *Primusq; Tolumnius augur;*
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod ſæpe petivi.
Accipio, agnoſcoq; Deos: me, me duce ferrum
Corripite, ô Rutuli.

Et eodem libro:

Nequa meis eſto dictis mora, Iupiter hâc ſtat.

Quomodo & Ennius dixerat * in VII. Annal.

Non ſemper veſtra evertit. nunc Iupiter hac ſtat.

* *apud Macrobium lib. 6. Saturn. cap. 1.*

Etiam Diomedes in IX. Iliados Agamemnonem increpans, quòd fugam ſuaderet, ait, utcunque alij etiam Græcorum ſe conijcerent in fugam, ſe tamen & Sthenelum perſtituros in bello, uſque dum ceperint Ilium: ac fiduciæ hujus cauſſam addit,

---- Σὺν γὰρ θεῷ εἰλήλουθμεν †.

† *Nam cũ Deo venimus, ſive Deo favente.*

Pertinet huc quoque ille Tyrtæi pentameter:

Θαρσεῖτ᾽, οὔπω Ζεὺς αὐχένα λόξον ἔχει.
Audete: necdum enim Iupiter (ut Paccuvianâ voce utar) *incurvicervicus eſt.*

Etiam ſacerdotes Delphici, adverſus Gallos pugnaturi, perſuaſere exercitui, Phœbum, Dianam, ac Palladem, à ſe viſos, eoſque fore pugnæ anteſignanos, & victoriæ ſocios. Quâ re tantum animi ſuis addidere, ut à quatuor millibus ſexaginta quinque millia (tot enim in exercitu ſuo Brennus habuit) vincerentur; quemadmodum Juſtinus refert lib. XXIV. Inter alia, *Contrà*, inquit, *Delphi plus in Deo, quàm in viribus, reponentes, cum contemtu hoſtium reſiſtebant.*

VII. Denique fidentiores etiam ſunt, qui priores ſunt adorti. Quò pertinet illud Livij lib. XXVIII: *Plus animi eſt inferenti periculum, quàm propulſanti.* Et Vegetius lib. III. cap. XVIII, cùm ſuaſiſſet duci, ut prior aciem inſtruat, hanc etiam cauſſam adducit; *Et tuis auges confidentiam, & adverſarijs fiduciam minuis: quia fortiores videntur, qui provocare non dubitant.*

III. QVIBVS IN REBVS, ET QVIBVS DE CAVSSIS, CONFIDERE SOLEAMVS.

QVIBVS in rebus confidentes ſimus, noverimus, ſi cauſſas fiduciæ perſpectas habeamus.

Fidentiam autem afferunt,

I. Mala admodum remota. Ea enim exiſtimamus non facilè nobis nocere poſſe.

II. Salutaria penè præſentia. Hæc enim erigunt animos jacentes afflictoſque.

Ita Troiani obſeſſi, Æneâ abſente *, * 10. Æn.

--- miſeri ſtant turribus altis
Nequicquam, & rarâ muros cinxere coronâ.

At, ut in conſpectu erat Æneas cum exercitu adventans,

--- clamorem ad ſidera tollunt
Dardanidæ è muris: ſpes addita ſuſcitat iras:
Tela manu jaciunt.

Sunt autem varia eorum genera, quæ ſpem ſalutis proximam eſſe oſtendant:

I. Illa, quibus ſpes emendationis.

II. Auxilia vel multa, vel magna, vel utraque. Ita, cùm Latinus de victoriâ deſperans pacem cum Troianis facere cogitaret; confirmat eum Turnus à multis magniſque auxilijs. Ait enim †: † 11. Æn.

Non erit auxilio nobis Ætolus, & Arpi?
At Meſſapus erit, felixq́ue Tolumnius, & quos
Tot populi miſere duces: nec parva ſequetur
Gloria delectos Latio, & Laurentibus arvis.
Eſt & Volſcorum egregiâ de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære catervas.

III. Si neque injuriam acceperimus, neque intulerimus: ideóque adverſarij ſint nulli, aut impotentes, & è vulgo, vel qui non plus, quàm vulgares animæ, poſſint. Præſtantiores enim cenſent, haut ineſſe vulgo lædendi facultatem: quomodo **ἐν ξυνῷ ἰχθύϊ ἀκάνθαι οὐκ ἔνεισιν, ὥς φησιν ὁ Δημόκριτος** *: *vulgari piſci non inſunt ſpinæ, vt ait Democritus.* * Plutarchus lib. 2. Sympoſ. quæſt. 10.

IV. Si qui beneficium à nobis acceperint, aut in nos contulerint. Ita Cicero orat. pro Marcello Cæſari perſuadere conatur, nullas eſſe ei timendas inſidias, quia neminem eorum læſerit, qui ſuperſtites ſint; omnibus autem benefecerit. *Quiſnam*, inquit, *eſt iſte tam demens? de tuiſne? tametſi qui magis ſint tui, quàm quibus tu ſalutem inſperantibus reddidiſti? an ex eorum numero, qui unà tecum fuerunt? non eſt credibilis tantus in ullo furor, vt, quo duce omnia ſumma ſit adeptus, hujus vitam non anteponat ſuæ. At ſi tui nihil cogitent ſceleris, cogitandum eſt, nequid inimici. Qui? Omnes enim, qui fuerunt, aut ſuâ pertinaciâ vitam amiſerunt, aut tuâ miſericordiâ retinuerunt; vt* *aut nulli ſuperſint de inimicis, aut, qui ſuperfuerunt, amiciſſimi ſint.*

V. Si aut plures ſint, aut præſtantiores, aut, qui & multitudine, & viribus ſuperent. Vnde idem fiduciam in civibus gignit orat. Catilinaria II. *Inſtruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias veſtra præſidia, veſtroſq; exercitus: & primùm gladiatori illi confecto & ſaucio, conſules, imperatoreſq; veſtros, opponite. Deinde, contra illam naufragorum ejectam, ac debilitatam manum, florem totius Italiæ, ac robur educite. jam verò urbes coloniarum ac municipiorum reſpondebunt Catilinæ tumulis ſylveſtribus. Neque verò cæteras copias, ornamenta, præſidia veſtra, cum illius latronis inopiâ, atque egeſtate, debeo conferre.*

Ratio gignendi fiduciam eſt, ut oſtendatur, res ſalutares prope exiſtere: res verò metuendas vel non eſſe, vel procul abeſſe.

CAP. VIII.

DE PVDORE.

PVDOR *eſt dolor quidam, ac perturbatio ob infamiæ opinionem, quando mala vel præſentia ſunt, vel præterita, vel imminent. Impudentia verò eſt, quâ deſpicimus iſtiuſmodi, neque ijs perturbamur.*

I. DE VOCABVLO PVDORIS, ET ALIIS EIVSDEM SIGNIFICATI, ET QVOMODO DEFINIATVR.

SEQVITVR pudor ſive verecundia; quam Ariſtoteles quidem numerat inter πάθη; verùm alij plerique inter habitus animi referre malunt: atque hâc in re ab Ariſtotele quoque diſceſſit Alexander Aphrodiſienſis. Pudoris nomen, juxta Cæſarem Scaligerum *, eſt metaphoricum, quòd in eo adverſetur ſenſus, ſicut in putidis. Niſi potius ab Hebræo *bos*, aut Chaldæo & Syriaco *behat*, quæ notant, *puduit, erubuit*. Verecundiæ vox anguſtior eſt, quia notat magnam opinionem reprehenſionis, quia væ. i. valde remur, h.e. putamus ipſam rem. Abjectâ alterâ vocali ex diphthongo facta brevis eſt ſyllaba, ſicut in feneſtrâ παρὰ τὸ φαίνειν, & in Phlegetonte παρὰ τὸ φλέγειν καὶ αἴθειν. Ita idem Scaliger ‡. Verùm de diphthongo adſtipulari ſummo viro nequeo: cùm neque in compoſitis alijs ve per diphthongum ſcribatur, ſed nudâ vocali; ut cognoſcere eſt ex

* *adverſus Cardanum Exercitat.* 312.

‡ *ibidem.*

eſt ex *vegrandis*, *vecors*, *veſanus*; de quibus apud Gellium †, & Feſtum. Imò fortaſſe *vereri*, unde *verecundus*, eſt ab Hebræo *jare*, quod idem notat. Nempe ut litera *jod* in *vau* abeat, quod apud Chaldæos, & Arabes crebrum.

† *lib. 5. cap. 12.*

Si audimus Damaſcenum *, differunt eo αἰδὼς & αἰσχύνη, quia αἰδώς ἐστι φόβος ἐπὶ προσδοκίᾳ ψόγου· αἰσχύνη δὲ, φόβος ἐπ' αἰσχρῷ πεπραγμένῳ. h.c. αἰδὼς *eſt metus ob exſpectationem vituperij*: αἰσχύνη *metus ob aliquid turpiter factũ*. Ita αἰδὼς anguſtius ſit, quàm pudor: quippe eo ſignetur verecundia ſive pudor honeſtus. Nomen ei ab α στερητικῷ *, & ἰδεῖν †, ut propriè ſonet δυσωπίαν †. Sanè, ut proverbio fertur, αἰδὼς ἐν ὀφθαλμοῖς *: quo de Eraſmum in Chiliadibus vide, & Henricum Stephanum in eas annotationibus. At αἰσχύνη eſt ab αἶσχος, quod eſt *turpitudo*, *fœditas*. Ideo & αἰσχύνη, teſte Agellio lib. IX, cap. VI. definitur φόβος δικαίου ψόγου †. Sed nihil certius eſt, quàm αἰσχύνη quoque in bonam interdum accipi partem. Itaque voce eâ laxius uſus eſt Ariſtoteles, ut definitio oſtendit. Nam αἰσχύνη illi eſt λύπη τις καὶ ταραχὴ, περὶ τὰ εἰς ἀδοξίαν φαινόμενα φέρειν τῶν κακῶν, ἢ παρόντων, ἢ γεγονότων, ἢ μελλόντων. *Pudor eſt dolor quidam & animi perturbatio, quæ naſcitur ob mala, vel præſentia, vel præterita, vel futura, quæ ad infamiam deducere videntur.* Impudentia verò eidem eſt, quâ quis nullâ iſtiuſmodi rerum curâ tangitur.

* *lib. 2. Orthodoxæ fidei cap. 15.*

* *privativo.*

† *videre.*

† *verecundia non ſinens, ut aliquem intueamur.*

* *pudor eſt in oculis.*

† *metus juſtæ reprehenſionis.*

II. QVOS PVDEAT.

Eos pudet, qui dolēt offenſione exiſtimationis. Hujuſmodi ſunt,

I. Siqui habeant apud ſe, quos revereantur ac curent; ſive iſti præſentes, ſive vicini, ſive cognituri ſint id, quod præter decorum dicimus, aut agimus. Phædra apud Euripidem in Hippolyto:

> Ἐμοὶ γὰρ εἴη, μήτε λανθάνειν καλὰ,
> Μήτ' αἰσχρὰ δρώσῃ μάρτυρας πολλοὺς ἔχειν.

Quorum ſententia eſt,

> *Nolim latere, ſiquid egero bene;*
> *Nec opto teſtes, ſiquid egero malè.*

II. Qui eo loco ſunt conſtituti, ut periclitetur honos, atque exiſtimatio. Ita, qui calamitate premuntur, ab illis conſpici nolunt, qui quondam æmulabantur. Æmuli autem ſunt eorum, qui ſecundâ utuntur fortunâ, admiratores.

III, Item, qui ea egerunt, quæ dedecori ſunt futura. Quomodo facti puduit Macedones, cùm Antigonus Tutor, qui & Δώσων, ac εὐεργέτης vocabatur, ab ijs obſeſſus, ſua retuliſſet merita, & oratione invidiam ſedâſſet. Vnde Iuſtinus lib. XXVIII: *Populus*, inquit, *pudore motus, recipere eum regnum jubebat.* Nec ſolùm eorum, quæ egimus, pudet, ſi nobis probro ſint futura; ſed etiam, ſi majoribus, vel alijs, quibuſcum neceſſitudo nobis intercedit; vel ijs, qui ad nos referuntur; ut qui ſunt conſiliarij, aut magiſtri. Ita Polycrates Sophiſta, non ſeriò, ſed ad oſtentationem, accuſationem Socratis ſcribens, ei probro vertit, quòd auditorem habuiſſet Alcibiadem, noxium Reip. civem. Plato quoque inſimulatus fuit, quòd ex ſcholâ ejus prodijſſet Calippus, hoſpitis ſui, ſummi viri, interfector: quanquam Plato negabat, eum in ſuâ unquam familiâ fuiſſe, atque aliunde oſtendebat in familiaritatem veniſſe Dionis. Auſonius ſimiliter ob Neronis delicta inſimulat Senecam in gratiarum actione pro conſulatu: *Dives*, inquit, *Seneca, nec tamen conſul, arguetur rectiùs, quàm prædicabitur, non erudiſſe indolem Neronis, ſed armâſſe ſævitiam.*

IV. Idem fit, ſi habeant ſimiles, quibuſcum de honore contendant.

V. Adhæc, ſi putent fore, ut converſandum ſit cum peccatorum ſuorum conſciis.

III. APVD QVOS PVDEAT.

APVD eos pudet, apud quos volunt honorem ſuum, atque exiſtimationem eſſe ſartam tectam. Hinc Cic. lib. II. epiſt. ad Att. V. *Quid enim noſtri optimates, ſi qui reliqui ſunt, loquentur? an me aliquo præmio de ſententiâ eſſe deductum?* Πουλυδάμας * μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει †, *Cato ille noſter, qui mihi unus eſt pro centum millibus.* Idem lib. VII. ep. I: Αἰδέομαι ‡ *non Pompeium modò, ſed* * Τρῶας, καὶ Τρῳάδας. Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει. *Quis? tu ipſe ſcilicet laudator & factorum, & ſcriptorum meorum.* Ac ſimilis locus eſt epiſt. XVI. lib. VIII. ad eundem.

* *Homer. Iliad. χ.*

† *Polydamas probri maculam mihi primus inuret.*

‡ *vereor.*

* *Troianos, & Troadas.*

Sunt verò plura eorum genera, apud quos honorem violari nolunt.

I. Nempe illi, quibus ſunt admirationi.

II. Quos ipſi admirantur.

III. Quibus volunt admirabiles videri.

Iis autem admirabiles videri volunt, eoſque admirantur, qui habent aliquod bonum honoratum, aut à quibus aliquid vehementer requirunt, quod illi in ſuâ habeant poteſtate.

IV. Nec honorem apud eos violari velint, quibuſcum de honore contendunt: ut ſunt pares, & æquales.

V. Nec apud illos, quorum exiſtimationem, ac judicium non contemnunt. Quales illi, quibus vel naturâ devincti ſumus, ut parentes, & avi: vel ob merita, ut præceptores. Itaque pudet Oreſtem, poſt interemtam matrem Clytæmneſtram, intueri avum Tyndarea, cujus ea erat filia, & à quo puer tam blandè benignéque habitus eſſet. Sic enim loquitur apud Euripidem *:

* in Oreſte.

--- Τυνδάρεως ὅδε
Στείχει πρὸς ἡμᾶς, οὗ μάλιστ' αἰδὼς μ' ἔχει
Εἰς ὄμματ' ἐλθεῖν, τοῖσιν ἐξειργασμένοις.

Sententiam ſic quomodocumque expreſſero:

--- *Hic Tyndarus*
Ad nos gradum capeſſit: à quo maximè
Pudet videri tale poſt facinus meum.

Et mox:

--- Τίνα σκότον
Λάβω προσώπῳ; ποῖον ἐπίπροσθεν νέφος
Θῶμαι γέροντος ὀμμάτων φεύγων κόρας;

--- *Quam vultui*
Caliginem obdam? quamve nebulam obiecero
Mihi, ſeniles ut refugiam pupulas?

Ab Ariſtotele autem quinque genera, quorum judicium curemus, referuntur.

I. Iſtiuſmodi ſunt, tum qui ætate ſunt grandævâ, tum qui eruditione pollent, tum quicunque graves ſunt vitiorum cenſores. Quomodo pudebat populum Romanum ſpectare Lupercalia, præſente Catone: quæ cùm hic ſui cauſsâ intermitti videret, diſceſſit, teſte Plutarcho.

II. Offenſionem etiam exiſtimationis timent apud eos, qui ſemper affuturi ſunt, quique eorum vitam attentè obſervant.

III. Qui non ſunt ijſdem criminibus obnoxij.

IV. Qui non facilè ignoſcunt delinquentibus.

V. Qui facilè ac lubenter, quæ ſciunt, effutiunt. Nam parum vulgò diſtare putant, num quid factum non ſit, & num, quod peccatum eſt, ignotum ſit.

Facilè autem enuntiant commiſſa, tum injuriam paſſi, tum maledici, tum etiam, qui proximorum peccata ſtudiosè obſervant, ac notant; cujuſmodi ſunt irriſores, ac Poëtæ Comici. Qua de re ſuperiùs † dictum. † cap. 6. ſect. 3.

VI. A quibus nunquam repulſam tulerunt. Judicant enim, ſe ab his ſuſpici. Ideoque nec libenter quicquam negamus ijs, qui primò quid à nobis petunt, aut qui nobis amici eſſe volunt, aut quibuſcum vetus intercedit amicitia, aut qui nos florentes fortunatoſque viderunt. Optamus enim, non immutari magnificam de nobis opinionem. Cic. pro Muræná; *Ibit igitur in exilium miſer. Quò? Ad Orientiſne partes, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas geſſit? At habet magnum dolorem, unde cum honore deceſſerit, eodem cum ignominiâ reverti.* Itaque nec mirandum, ſi vultum ſemper demiſerit Telephus, qui, cùm rex fuiſſet Myſorum, in exilio mendicabulum factus erat. Hinc Amphis Comicus in Impoſtore: (id fabulæ nomen erat) Ἔκυψεν ὥσπερ Τήλεφος πρῶτον σιωπῇ: *primùm oculos ſilentio demiſit, velut Telephus.* Hecuba quoque apud Euripidem, alloquens Polymneſtorem, Thracum regem, callidè, cur humi oculos defigeret, rationem hanc aſſignat, quòd nollet ſe ab eo in tantâ miſeriâ conſpici, qui beatam quondam vidiſſet. At reverâ in cauſsâ erat, quòd rectis oculis interfectorem filij ſui intueri non poſſet.

VII. Denique apud eos pudet, qui dicta factaque noſtra indicaturi ſunt ijs, quos veremur. Tales famuli, & qiu famulis amici ſunt.

IV. QVORVM PVDEAT, ET QVOMODO PVDOR CIEATVR.

EORVM pudet, quæ ſunt opera ac ſigna vitiorum, ſive in nobis, ſive in noſtris. Quæ materies latè adeò diffunditur, quàm genera patent vitiorum. Longum eſſet ire per ſingula. De ijs videbo, quæ familiam in his ducunt. Prima eſt vitiorum multorum mater ignavia. Propriæ ignaviæ pudere, argumento eſt Sargapiſis, Tomyridis Scytharum reginæ filius, qui à Cyro rege captus, poſteaque dimiſſus, viſcera ſua tranſegit gladio præ pudore, quòd victus eſſet delicijs, qui viros fortes vincere ſoleret: ut narrat Herodotus lib. I I. Etiam, quantopere Romanos puduerit à Samnitibus victos ad furcas Caudinas, graphicè admodũ depinxit Livius lib. IX.

Ad ignaviam quoque pertinet, non poſſe ſibimet opitulari; quod Numanus Troianis exprobrat apud Maronem *, cùm ait: * 9. Æn.

Non pudet obſidione iterum, valloque teneri,
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?

Idem inibi molliciem ijs objectat, hiſce verbis:

Vobis picta croco, & fulgenti murice veſtis,
Deſidiæ cordi, juvat indulgere choreis;
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
O verè Phrygiæ, neque enim Phryges.

Eodem refer, non opera ſolùm, ſed ſigna etiam imbelliæ, ac timiditatis. Quale eſt *ſcuta jacere, fugereq;*, quod *habere licentiam* Staſimus ait apud Plautum Trinummo †, ubi conqueritur de corruptis ſeculi ſui moribus. Hujus rei pudet Horatium od. VII. lib. II.

† *Scen.* Staſime, fac te.

Tecum Philippos, & celerem fugam
Senſi, relictâ non bene parmulâ,
Cùm fracta virtus, & minaces,
Turpe, ſolum tetigere mento.

Volſellis pugnat, non gladijs, Rob. Titius, cùm ſcholijs in lib. IX. Syriados Petri Angelij Bargæi, pro *relictâ* legendum ait *relatâ*. Magis ei veriſimile fit, Horatium fugiſſe parmâ in tergum conjectâ, quàm omnino abieciſſe; cujus confeſſio planè ſit ignominioſa. Verùm nos viro erudito, ut ſæpe aliàs, ita hac etiam in re, humani aliquid patienti, opponimus MSSorum, omniumque prælo excuſorum fidem: tum item, quòd alij, itidem fortaſſe boni, fugêre clypeo abjecto. Nam (ut de Socrate nihil dicam) noti è Plutarchi Laconicis verſus Archilochi:

Ψυχὴν ἐξεσάωσα φυγών, ἀλλ᾽ ἀσπὶς ἐκείνη
Ἐῤῥέτω· ἐξαῦθις κτήσομαι οὐ κακίω.
Servavi fugiendo animam, clypeumq; valere
Iuſſi: haut peiorem namque parare licet.

Notum quoque Demoſthenicum illud;

Ἀνὴρ ὁ φεύγων καὶ πάλιν μαχήσεται.
Rurſum poteſt pugnare, qui fugit priùs.

Cujus verſus meminere, pręter Plutarchũ, Agellius lib. XVII. cap. XXI, Martianus Capella lib. V. de nuptijs Philolog. & Tertullianus lib. de fugâ in perſecutione, cap. X. Eo autem uſum ait Plutarchus †, & ex eo Photius *, cùm fugeret, deſerto ordine, abjectoque eo clypeo, in quo aureis ſcriptum erat literis, ἀγαθῇ † Τύχῃ.

Si pluribus de ignavia agere velim, metuo, ne audire cogar, quod militi aiebat Scipio, Odi nimium diligentem. Venio igitur ad alia vitia.

† *in vita Demoſt. itemque lib. de decẽ Rhetor.*
* *cod. 265.*
† *bona Fortuna.*

II. Pudet quoque, ſi opus, aut ſignum ſit injuſtitiæ: ut depoſito aliquem fraudare.

III. Intemperantiæ: ut congredi cum ijs, quibuſcum non oportet, aut quando non oportet, aut ibi conſpici, ubi non oportet. Ita erubuit adoleſcens ille cum amatore conſpectus, cui Hippocratidas † dicebat, Cum ijs eſſe converſandum ei, quibuſcum viſus non mutaret colorem. Et alius, in ganeo conſpectus ab Diogene, pudore ſe penitiùs recipiebat: cui Diogenes * ſcitè, Quantò magis recederet, tantò magis in ganeo eſſe. Etiam Terentianus Æſchines erubuit*, cum pater vidiſſet pulſantē oſtium meretricis. Non oſtium pulſare turpe erat: verùm indicium fuit conſuetudinis cū meretrice.

IV. Illiberalitatis: ut quæſtum facere ex parvis, aut turpibus; quomodo Veſpaſianus † ex lotio vectigal capiebat: item nullā ei dare pecuniam, vel opem ferre, qui flagitet, quamvis poſſis, aut minorem, quàm poſſis; aut mutuam petere pecuniam, cùm quis exiſtimatur numos à te petiturus eſſe; aut pecuniam impendere rei non neceſſariæ, quò honeſtiùs poſſit negari numos petenti mutuos. Iſtiuſmodi ingenio erat Gellius; de quo ita Martialis *, *Gellius ædificat ſemper* &c. *Oranti numos ut dicere poſſit amico Vnum illud verbum Gellius, ædifico.* Eſt & illiberale univerſum poſcere, omniaque velle cum pulviſculo auferre: cujuſmodi Ætolos vocare liceat ἀπὸ τοῦ αἰτεῖν ὅλον ‡. Sanè, qui impudenter donaria efflagitant, ſcitè Ariſtophani dicuntur habere τὼ χεῖρε ἐν Αἰτωλοῖς *, quod & monet Euſtathius‡. Itē ſiquis metuens, ne is, à quo pecuniam mutuò acceperat, eam repoſcat; præoccupet, atque aliam denuo poſcat, non quòd ſit impetrandi ſpes, ſed ut reſtituendi tempus prorogetur. Aut ſiquis, quia ſuſpicetur alium denuo aliquid à ſe poſtulaturum commodatò, id quoque repoſcat, quod priùs utendum dederat, non quia ultra carere non poſſit, verùm ne aliud petat. Ejuſdem generis eſt, laudare aliquid, quò id ſibi donetur: aut petere nihilominus, poſtquam ſemel repulſam tulerit. Certè Tullius, cùm in exilio à Metello Conſule petijſſet auxilium, nec impetrâſſet; poſtilla ſuis ei literis obſtrepere erubuit, uſque dum mutatum Metelli animum cognôrat è Quincto fratre. Quod ſi id callidè magis, quàm verè, à Cicerone prætexitur; cogitandum, aliquid dandum fuiſſe neceſſitati. Vide epiſt. IV. Cic. lib. ad Metell.

V. Pudorem incutiunt opera ac ſigna adulationis: ut propter dolentem ſupra modum dolere; aut laudare in os: unde Comicus Adelphis †:

† Plutarchus in Laconicis.

* Plutarchus de profectu virtutis.

* Adel. act. 4. ſc. 5.

† Sueton. in Veſp. cap. 23.

* lib. 9. ep. 47.

‡ quod totū petant.

* manus in Ætolis.

‡ Odyſſ. α. pag. 1420. & imprimis Odyſſ. ξ. pa. 1764. edit. Rom.

† act. 2. ſc. 4.

— Ah vereor coràm in os te laudare amplius,
Ne id aſſentandi magis, quàm quòd gratum habeam, facere exiſtimes.

Sic M. Craſſum prenſare pudebat, præſente Q. Mutio Scævolâ; quem iccirco rogabat, ut, quia ineptiendum ſibi eſſet, diſcedere à ſe vellet. Auctor Tullius lib. I. de Oratore. Sed L. Craſſum vocat Valerius lib. IV. cap. V.

VI. Mollitiei: ut non tolerare labores, quos etiam ſeniores perferunt, vel delicati, vel qui in majore autoritate ſunt, vel denique, qui minùs virium habent.

VII. Puſillanimitatis: ut beneficium ab altero accipere, idque ſæpe. Item exprobrare beneficia in alium à ſe collata.

VIII. Arrogantiæ: ut de ſe multa prædicare, & aliorum labores atque inventa ſibi tribuere. Id vitium in Thraſone laudat coryphæus adulatorum Gnatho, cùm ait ‡:

Labore alieno magno partam gloriam
Verbis ſæpe in ſe tranſmovet, qui habet ſalem;
Quod in te eſt.

‡ *Eun. act. 3. ſc. 1.*

Pudorem quoque incutit, quòd careamus ijs bonis, quorum omnes participes ſunt, aut ſimiles omnes, aut plurimi. Iſtiuſmodi eſt, nullius planè participem eſſe eruditionis. Suntque hæc turpiora, ſi propriâ accidant culpâ. Vt ſiquis, ſtudiorum ergò miſſus in terras exteras, ſuorum ſpem eluſerit.

*Αἰσχρόν ‡ τοι δηρόν τε μένειν, κενεόν τε νέεσθαι.

‡ *Iliad. β.*
‡ *Turpe etenim manſiſſe diu, vacuumque reverti.*

Imò & pudet eorum, quæ præſtare non fuit in manu noſtra. Vt quòd quis non legitimè ſit natus; aut legitimè quidem, ſed vili genere. Quomodo Maximinum Imp. pudebat parentum, ac majorum. Eoque tollebat conſanguineos; etiam illos, qui miſericordiâ quædam antea donaſſent; neque nobilem quemquam circa ſe eſſe patiebatur: ut Capitolinus in ejus vita teſtatur.

Denique pudet, aut paſſum eſſe, aut pati, aut paſſurum eſſe, quæ ab omnibus probro vertuntur: ut quæ pertinent ad miniſteria, aut corporis, aut operum turpium. Quomodo puer Spartanus laſanum ferre juſſus à domino, pertæſus adeò ſordidi miniſterij, de tecto ſe præcipitem dedit, Plutarcho † teſte. Huc refer quoque ea, quæ fiunt quopiam invito. Nam hæc turpia ſunt, quia ignavi timidique eſt, ea non propulſare ne fiant, aut facta non ulciſci. Quomodo Deiphobum puduit, conſpici ore & naribus lacerum, auribus & manibus truncatum. Iccirco eum inducit Maro †,

—— dira

† *Lacon. Apophth.*

† *Æn. 6.*

--- dira tegentem Supplicia.

Et Græcos, ob ejuſmodi corporis dehoneſtamenta, puduit è Perſiâ redire ad ſuos, licet veniam dederat Alexander. Quamquam & altera hic cauſſa, nec levior, acceſſit: quia parentibus, & amicis, non dolori minùs fuiſſet triſte illud corporis ſpectaculum, quàm gaudij peperiſſet, quòd non amplius eſſent in hoſtium poteſtate. Vnde Juſtinus lib. XI: *Inter hæc* (de Perſepoli expugnatâ proximè egerat) *octingenti admodum Græci occurrunt Alexandro, qui pœnam captivitatis truncatâ corporis parte tulerant; rogantes, ut ſicuti Græciam, ſe quoque ab hoſtium crudelitate vindicaret. Datâ poteſtate redeundi, agros accipere maluerunt; ne non tam gaudium parentibus, quàm deteſtandum ſui conſpectum, reportarent.* Par ratio eorum, quorum pudicitiæ illata eſt vis. Itaque Pauſanias, nobilis Macedo, turpia ab Attalo perpeſſus, pudore ejus rei, Philippum Magnum, qui crimen id nollet ulciſci, propterea occidit: ut eſt apud Juſtinum lib. IX. Etiam in ſequiori ſexu tanta eſt pudoris vis, ut Lucretia, Cyane, & Sophronia, quòd puderet eorum, quæ fuerant perpeſſæ, mortem ipſam vitæ prætulerint: item ut Theoxena mortem ſibi conſciverit, nequid turpe pateretur. Quod exemplum imitatus Damocles, vim intentante Demetrio Poliorcete.

Nec tantùm eorum pudet, quæ nos; ſed etiam, quæ noſtros ſpectant. Quomodo pudet Aruntem Virgilianum, quòd ſui eſſent † Æn. 11. à Camilla in fugam acti. Vnde ſic precatur †,

Da, pater, hoc noſtris aboleri dedecus armis.

Itidem Demetrium pudebat, ubi multa fœda patri Philippo, Macedoniæ regi, objici vidit: quod ubi conſpexit Senatus Romanus, tyrocinio & perturbatione juvenis motus, ab accuſando deſiſti juſſit: teſte Livio lib. XXXIX.

Ex his obſcurum non eſt, quomodo affectum hunc cieat orator. Summa eò redit, hominibus non duri oris pudorem incuti commemorandis ijs, quæ offendere poſſunt exiſtimationem.

V. DE IMPVDENTIA.

ET hæc de pudore: deinceps pauca adferam de affectu cōtrario. Is verò eſt ἀναισχυντία ſive *impudentia*: quamquam & pudori interdum opponitur audacia: ut apud Salluſt. in proloquio Catilinariæ: *Nam pro pudore, pro abſtinentiâ, pro virtute, audacia, largitio, avaritia vigebant.* Ratio ejuſce rei eſt, quòd impudentia audaces reddat ac temerarios. Ac præcipuè naſcitur rebus difficilibus &

& deſperatis. Vnde Valerius Flaccus lib. v:

— Rebus ſemper pudor abſit in arctis.

Cæterùm impudentia à quibuſdam, exquiſito adulandi genere, conſtantia appellatur: nempe quia, qui frontem perfricuere, mordicus tueri ſententiam, inque eâ conſtantes eſſe ſoleant. Tertullianus adverſus Hermog. cap. I: *Qui loquacitatem facundiam exiſtimet; & impudentiam conſtantiam deputet.* Hos imitatus videtur Hieronymus comment. in cap. II. epiſt. ad Galat. *Et quomodo, cùm etiam de minimis fratribus hoc faciendum juſſerit, auſus eſt Apoſtolorum maximum in publicâ facie tam procaciter, tam conſtanter, arguere?* Meritò itaque de M. Antonino philoſopho & imperatore ſcripſit Capitolinus: *Sanè quamvis eſſet conſtans, erat etiam verecundus.* Quaſi dicat, fuiſſe quidem tenaciorem propoſiti: attamen ita, ut idem vereretur, negare aliquid precanti: eoque impudentiæ nota ei non poſſit impingi. Vide præter alios Deſid. Heraldum animadverſ. in ſecundum Arnobij librum.

Impudentiæ varia ſunt opera ſignaque. Imprimis verò ferreum canis os habeat neceſſe eſt, qui hominum de ſeſe judicia aſpernetur: qualis Hyperbolus, cùm in theatris aſpergeretur Comicorum dicteriis. Alius vultum demiſiſſet, factuſque eſſet, quod dicitur, ἐρυθρώτερος καρίδος ὀπτῆς ‡: verũ hic cautis inſtar immotus ac immutatus permanſit: ἣν ἀναισχυντίαν καὶ ἀπόνοιαν οὖσαν, εὐτολμίαν ἔνιοι καὶ ἀνδρείαν καλοῦσιν †, ut in Alcibiade ſcribit Plutarchus. Ex eâdem planè figlinâ ac ludo fuit is, qui apud Pomponium, veterem Comicum, inquit: *Ego rumorem parvi facio, dum ſit rumen qui impleam.* Omnino etiam pudoris laxârat fibulam Athenienſis ille, de quo hæc Horat. †

—— ut quidam memoratur Athenis
Sordidus ac dives, populi contemnere voces
Sic ſolitus: populus me ſibilat, at mihi plaudo
Ipſe domi, ſimul ac nummos contemplor in arcâ.

Alterius quoque, qui pudorem planè deterſerat, deſcriptionem vide apud Juvenalem ſat. XIV.

‡ ſquilla aſſa rubicundior.

† quæ cum impudentia ſit ac vecordia, à nonnullis audacia nominatur, ac fortitudo.

† Sat. I. lib. I.

Imprimis verò homines improbi impudentes eſſe ſolent, poſtquam turpe aliquid commiſerunt. B. Chryſoſtomus initio homiliæ X. in Acta: Ἡ γὰρ ἁμαρτία, ἕως μὲν ἂν ὠδίνηται, ἔχει τινὰ αἰσχύνην· ἐπιδὰν δὲ πληθῇ, τότε ἀναισχυντοτέρους ποιεῖ τοὺς ἐργαζομένους αὐτήν. *Peccatum quamdiu parturitur, confuſionem habet ac pudorem. Vbi autem fuerit commiſſum, impudentiores etiam reddit, qui patrarint.* Mirificè etiam pudorem aufert peccandi conſuetudo. Vnde Appuleius in Apologia: *Quò* *ſæpius, & apertiùs, delinquit. Pudor enim, veluti veſtis, quantò obſoletior eſt, tantò incurioſiùs habetur.*

Cætera, quæ ad impudentiam pertinent, omitto, ne actum agere videar. Nam quivis ea facilè perſpiciet ex ijs, quæ de pudore ſuprà diximus.

CAP. IX.

DE GRATIA.

GRATIA *eſt, quâ quis gratificari dicitur indigenti, non pro re quapiam, neque ut ſibi quid accedat; ſed ut ei bene ſit, cui ſuccurritur.*

Amplificatur gratia trifariam: à perſona, quæ gratificatur; à re, quâ gratificatur; & perſonâ, cui gratificatur.

Eadem trifariam imminuitur: primùm ab effectis: deinde ab re ipſa, & ejus attributis, per ſingulas eundo categorias: ac præterea à ſignis animi minùs benevoli.

I. QVID GRATIA SIT; QVI, QVIBVS, QVARE, GRATIFICENTVR; ET QVOMODO ALIOS IMPELLAMVS AD GRATIFICANDVM.

QVAMQVAM nonnulli Ariſtotelis interpretes gratiam ex affectuum numero excludant: tamen dubitari non debet, quin rectè ab eo referatur inter τὰ πάθη. Neque enim alio differt à miſericordia, quàm quòd hæc moveatur, quia quis ſe, ſuorúmve quempiam, ſimilia pati poſſe cenſeat: at gratia opituletur benigno animo citra doloris ſenſum.

I. Χάρις ἐστὶ, καθ' ἣν ὁ ἔχων λέγεται χάριν ὑπουργεῖν δεομένῳ μὴ ἀντί τινος, μηδ' ἵν' αὐτῷ τι τῷ ὑπουργοῦντι, ἀλλ' ἵν' ἐκείνῳ τι. *Gratia eſt, per quam is, qui habet, dicitur conferre gratiam indigenti; non ut aliquid gratiæ referatur, aut quò ille, qui tribuit, utilitatem ex eo conſequatur; ſed ſolùm, ut illi, cui gratificatur, aliquid boni contingat.*

II. Ac moventur quidem ad gratificandum, in quorum manu illud eſt, quo alij indigent.

III. Moventur erga indigentes.

IV. Adducuntur ad gratificandum, animadverſâ aliorum indigentiâ. Indiget autem, qui appetit: ac imprimis illa δέησις ſeu indigentia eſt appetitio, quæ conjunctum habet dolorem rei, quâ quis deſtituitur. Ejuſmodi verò ſunt cupiditates; uti amor, & quæ conſpicere eſt in corporeis cruciatibus, in periculis, in paupertate, in exilio.

V. Ex his etiam liquet, quomodo orator ad gratificandum movere debeat. Quæ omnia cùm ſatis ſint aperta, illud magis operæ pretium fuerit monere hoc locò, quomodo augeatur gratia; quomodo item diminuatur.

II. QVA RATIONE OSTENDATVR, BENEFICIVM ALIQVOD MAXIMVM ESSE.

AMPLIFICATVR autem gratia ac beneficium trifariam. Primùm ratione eorum, in quos confertur beneficium: ut, quòd ſint valde indigentes. Cic. Philipp. III: *Caius Cæſar adoleſcens, penè potiùs puer, incredibili ac divinâ quadam mente atque virtute; tum cùm maximè furor arderet Antonij, cùmque eius à Brunduſio & peſtifer reditus timeretur; nec poſtulantibus, nec cogitantibus, nec opinantibus quidē nobis, quia fieri poſſe non videbatur; firmiſſimum exercitum invicto genere veteranorum militum comparavit, patrimoniumque ſuum effudit* &c.

II. Eorum ratione, quæ dantur; ut quòd ſint magna, difficilia, opportuna. Nam tempus quoque plurimùm valere in dando beneficio, iſthoc Auſonij * indicat, quod ex Græcis expreſſit:

* *epig.* 81.

Gratia, quæ tarda eſt, ingrata eſt gratia: namque,
Cùm fieri properat, gratia grata magis.

Vide Senecam lib. II. de Beneficijs cap. I. II. & ſeqq. Sanè interdum & beneficij loco ducitur, ſi citò negetur. Vnde in epigrammate incerti, ſed veteris ſcriptoris *:

* *Apud Barthium Adverſar. lib.* 52. *cap.* 1.

Cæſaris ad valvas ſedeo, ſto, nocte dieq;:
Nec datur ingreſſus, quò mea facta loquar.
Ite, Deæ faciles, & veſtro numine ſaltem
Dicite, divini Cæſaris ante pedes:
Si nequeo placidas affari Cæſaris aures:
Saltem aliquis veniat, qui mihi dicat, Abi.

III. Eorum ratione, qui beneficium præſtant: ut quod id faciant ſoli, aut primi, aut imprimis. Hinc Æneas apud Maronem * ad Didonem ait:

* 1. *Æn.*

O ſola infandos Troiæ miſerata labores,
Quæ nos reliquias Danaûm, terræq;, mariſq;,

Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
Vrbe, domo ſocias.

Etiam Dio Chryſoſtomus orat. xxxvii, quæ Corinthiaca inſcribitur, beneficium ſtatuæ, ſibi à Corinthijs erectæ, inde commendat, quòd ne quidem tantum honoris præſtitiſſent Soloni, vel Herodoto, cùm hi ad eos veniſſent.

III. QVOMODO BENEFICIVM ELEVETVR.

INTERDVM etiam fit, ut imminuendum ſit beneficium. Nam, ut ait Seneca †, *Omnes ſua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulere, dilatant.*

† lib. 3. de beneficijs cap. 7.

Extenuatur autem beneficium trifariam.

Primùm dici ſolet, aliquem ob proprium commodum opem tuliſſe. Ita Jaſon Medeæ reſpondet lib. iv. Tuſcul. Quæſt. *Quid ait ex tragœdia princeps ille Argonautarum?*

Tu me amoris magis, quàm honoris ſervaviſti gratiâ.

Hujus etiam generis eſt, quòd idem Cicero dicit, Pompeium, ut beneficium daret, priùs feciſſe injuriam. Nam paſſus erat in exilium conijci, ut, revocando eum, ſibi devinciret. Quò pertinent illa lib. viii. epiſt. iii. ad Att: *Ille reſtituendi mei, quàm retinendi ſtudioſior.* Item huc pertinet, ſiquis beneficio affecit, ut ſibi obſtringeret, ac, ut eſſet, erga quē merita ſua poſſet alijs prędicare. Seneca ſcitè †: *Nihil tibi debeo, ſi me ſervaſti, ut haberes, quem oſtenderes.* Erga quales, ut ibidem Seneca ait, *dicetur, quòd illi ubique jactanti beneficium ſuum, Num negabis, inquit, te recepiſſe? & cum reſpondiſſet, quando? Sæpe quidem, inquit, & multis locis: id eſt, quoties, & ubicunque narraſti.*

† lib. 2. de benefic. cap. 11.

Alter modus imminuendi beneficium eſt, quòd quis caſu & fortuitò benefecerit. E. G. Patrem ut liberaret, carcerem aliquis effregit. Simul erupere alii, quorum ergò ille nec digitum vertiſſet.

Tertia ratio eſt, ſi oſtendamus, feciſſe coactum. Atqui, ut in Iugurtha ſuo Salluſtius ait, *Munificus nemo, niſi pariter volens.*

Quartus modus eſt, ſiquis dicatur, magis reddidiſſe beneficium, quàm dediſſe. Quæ vulgatiſſima eſt ratio extenuandi. Nam, ut eſt apud Senecam *, *Nemo non benignus eſt ſui judex. inde eſt, ut omnia meruiſſe ſe exiſtimet, & in ſolutum accipiat.*

* lib. 2. de beneficijs cap. 26.

Deinde imminui beneficium ſolet, eundo per ſingulas categorias.

rias. Ac quidem per categoriam ſubſtantiæ; quòd dederit hoc, & non illud.

Quantitatis; quòd non tantum, quantum oportebat.

Qualitatis; quòd non tale, quale requirebatur.

Temporis; quòd non, quando oportebat.

Loci; quòd non, ubi oportebat.

Et ſic de aliis categorijs. Hinc Seneca lib. II. de beneficijs cap. XXVII. iſtiuſmodi refert ſermonem eorum, qui calumniātur beneficia accepta: *Hoc mihi dedit: ſed, quàm ſerò? ſed, poſt quot labores? quanto conſequi plura potuiſſem, ſi illum, aut illum, aut me colere maluiſſem? non hoc ſperaveram. In turbam conjectus ſum. Tam exiguo me dignum judicavit? honeſtius præteriri fuit.*

Tertius beneficij vel negandi, vel ſaltem imminuendi modus, petitur à tribus ſignis animi parum benevoli;

I. Quòd ne rem quidem minorem tribuerint.

II. Quòd inimicis tribuerint aut paria, aut majora.

III. Quòd tribuerint res viles, abjectaſque. E. G. olera, aut poma, ut in dialogo iſthoc Horatiano:

Non quo more pyris veſci Calaber iubet hoſpes,
Tu me feciſti locupletem. a. *veſcere ſodes:*
b. *Iam ſatis eſt.* a. *at tu, quantum vis, tolle benignè:*
Non inviſa feres pueris munuſcula parvis.
b. *Tam teneor dono, quàm ſi dimittar onuſtus.*
a. *Vt lubet: hæc hodie porcis comedenda relinques.*

CAP. X.

DE MISERICORDIA.

MISERICORDIA *bonorum (quam ſolam hoc loco definimus) eſt dolor propter opinionem mali perniciem aut moleſtiam ferre idonei, evenientis immerenti, ac talis, ut quis ſibi ſuiſque accidere poſſe autumet, idque cum impendêre videtur.*

I. QVID SIT MISERICORDIA.

PRÆCLARE dicebat Phocion ‡, οὔτε ἐξ ἱεροῦ βωμὸν, οὔτε ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀφαιρετέον τὸν ἔλεον· *nec è templo ara, nec ex humanâ na-*

‡ *apud* Stobæum *ſerm. 2.*

turâ tolli debet miſericordia. Itaque de eâ quoque videndum nobis, afferendaque διανοήματα ἱκανὰ πείθειν καὶ δυσωπεῖν τῶν ψυχῶν τὰς μὴ παντάπασιν ἀτέγκτους καὶ ἀπειρομένας *. *argumenta ac ſententiæ, quæ perſuadere, ac diſſentiendi pudorem incutere poſſint animis non omnino macerationem coctionemque reſpuentibus.* Ac à definitione quidem ordiamur.

* *Eunapius.*

Miſericordia Ciceroni lib. IV. Tuſc. Quæſtionum definitur, *Ægritudo ex miſeriâ alterius injuriâ laborantis.* Expreſſit autem illam Stoicorum definitionem, quæ apud Laërtium eſt in Zenone; Ἔλεός ἐστι λύπη, ὡς ἐπὶ ἀναξίως κακοπαθοῦντι. Etſi autem hæc definitio cum Ariſtotelicâ conſentiat; pleniùs tamen ab Ariſtotele miſericordiæ declaratur natura. Siquidem ei Ἔλεός ἐστι λύπη τις ἐπὶ τῷ φαινομένῳ κακῷ φθαρτικῷ καὶ λυπηρῷ τοῦ ἀναξίου τυγχάνειν, ὃ κἂν αὐτὸς προσδοκήσειε παθεῖν ἢ τῶν αὐτοῦ τινὰ, καὶ τοῦτο, ὅταν πλησίον φαίνηται. *Miſericordia eſt dolor quidam conceptus ob malum, quod videtur perniciem, aut dolorem, ei allaturum, qui indignus eſt hâc fortunâ, & quòd ipſe putet ſe pati poſſe, aut ſuorum quempiam, ac imprimis, cùm malum videtur imminere.*

II. QVI MISERERI SOLEANT, QVIQVE SINT IMMISERICORDES.

MISERANTVR, qui putant ſe, aut aliquem ſuorum, malum, cujuſmodi diximus, pati poſſe, ubi id conſpiciunt in alio. Nam etſi etiam ob alienum quis dolorem dolet, &, quod eleganter dicunt Græci †, ὑπ' ἀλλοτρίαις συμφοραῖς ἰδίας καρποῦται λύπας *: imprimis tamen mala domeſtica animum differunt; unde Pindarus in Nemeïs †: τὸ γὰρ οἰκεῖον πιέζει πάνθ' ὁμῶς, εὐθὺς δ' ἀπήμων καρδία κᾶδος ἀμφ' ἀλλότριον· *domeſticum* malum *æqualiter omnes premit: at alienis in malis animus confeſtim malorũ eſt expers.* Quã Pindari ſententiam quoq; adducit Nazianzenus in priori Steliteutice, & Gregorius presbyter in vitâ Nazianzeni. Cùm itaque propria imprimis nos tangant infortunia: ac homines plurimùm ſoleant omnia propriis metiri emolumentis ac damnis: haut mirandum, ab Ariſtotele dici, ea mala ciere miſericordiam, quæ nobis, aut noſtris, poſſunt contingere. Cauſſa quoque hinc paret, cur non ſint miſericordes,

† *Hippocrates lib. de flatibus, Nazianzenus in Apologetico, &c.*
* *in alienis miſeriis proprium metit angorem.*
† *od. 1.*

I. Omnino infelices: nam mala omnia ſe paſſos putant. Hinc ſenarius ille Græcorum, qui in proverbium abijt †:

Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί.
Terra ignibus me miſceatur mortuo.

† *Sueton. in Nerone.*

Quam vocem, ut inhumanam & deteſtabilem, meritò reijciunt

Tullius III. de Fin. & Seneca in II. de Clem. Nec abſimile Damonis illud apud Maronem in Pharmaceutria:

Omnia vel medium fiant mare: vivite ſylvæ.

Quo de verſu Nannium vide lib. VI. Συμμίκτων cap. IX.

II. Item omnino felices. Quales eò ſunt immiſericordes, quia nihil ſibi adverſi evenire poſſe, autumant. Parque ratio eſt eorum, quibus nulli ſunt poſteri, qui pati poſſint. Claudianus in Eutropium lib. I:

Adde quòd eunuchus nullâ pietate movetur;
Nec generi, natiſve cavet. Clementia cunctis
In ſimiles, animoſque ligant conſortia damni.

Nec miſeram ſortem metuunt, qui non didicere, quid ſit miſerum eſſe. Itaque (Æneæ Sylvij * verbis utar) *Gaſpar Schlik, qui trium Cæſarum Cancellarius fuit, optare ſe dicebat, omnes reges aliquando privatos pauperesque fuiſſe: neque enim ſatis miſeretur, qui nunquam fuit miſer.*

* *commentario in res geſtas Alphonſi, lib. I. cap.* 33.

Contrà verò miſericordiâ afficiuntur,

I. Qui jam mala paſſi ſunt, & ex ijs evaſerunt. Hinc Theſeus, Athenarum rex, apud Sophoclem † ait, ſe, cùm & ipſe mala plurima in alienâ ſenſerit terrâ, multiſque caput periculis objecerit; minimè adduci poſſe, ut hominem externum, ac ſenem calamitoſiſſimum, non omni ope juvet. Simile etiam illud Didonis apud Maronem *,

† *in Oedipode Coloneo.*

* I. *Æn.*

Non ignara mali miſeris ſuccurrere diſco.

Et illa Theſei apud Sophoclem in Oedipode Coloneo:

Ὥς οἶδά γ' αὐτὸς ὡς ἐπαιδεύθην ξένος,
Ὥσπερ σὺ, χὤς τις πλεῖστ' ἀνὴρ ἐπὶ ξένης
Ἤθλησα κινδυνεύματ' ἐν τῷ μῷ κάρᾳ.
Ὥστε ξένον γ' οὐδέν' ὄνθ', ὥσπερ σὺ νῦν,
Ὑπεκτραποίμην μὴ οὐ συνεκσώζειν σ'· ἐπεὶ
Ἔξοιδ' ἀνὴρ ὢν, χὤτι τῆς ἐς αὔριον
Οὐδὲν πλέον μοι σοῦ μέτεστιν ἡμέρας.

Verſu antepenultimo pro συνεκσώζειν σ'· ἐπεί, reſcribo συνεκσώσειν σ'· ἐπεί. Sententiam ſic expreſſi:

Novi, hoſpes ipsâ edoctus experientiâ,
Itidem vagando. Si alter, alieno in ſolo
Multis periclis hoc ego obieci caput:
Eoq; nullus hoſpitem ſimilem tui
Neglexero ſervare. Nam ſatis ſcio,

Mortalis ipſe natus, haut mihi, quàm tibi,
Mentem eſſe lucis certiorem craſtinæ.

II. Miſericordiâ afficiuntur ſenes: quia uſus eos edocuit, quot & quantis malis obnoxia foret hominum vita. Hinc apud Maronem Anchiſes, miſeratus Achæmenidæ Ithacenſis *, * Æn. 3.

--- dextram, haut multa moratus,
Dat juveni, atque animum præſenti pignore firmat.

III. Miſerantur etiam debiles, & imprimis, ſi timidi fuerint. Nam diffidunt ſibi ob imbecillitatem.

IV. Item homines eruditi, ac rerum periti. Omnia enim rectè * Æn. 6. æſtimant. Vnde de Ænea Maro *:

Conſtitit Anchiſa ſatus, & veſtigia preſſit,
Multa putans, ſortemq; animo miſeratus iniquam.

V. Qui habent parentes, uxorem, aut liberos, quos putant pati poſſe. Ita Æneæ, quemadmodum ait Maro in ſecundo magni operis,

--- Subiit cari genitoris imago,
Vt regem æquævum crudeli funere vidit
Vitam exhalantem. ſubiit deſerta Creuſa,
Et direpta domus, & parvi caſus Iuli.

Idem Æneas, cùm Lauſum, Mezentij filium interemiſſet, miſericordiâ commotus eſt, quòd cogitaret, ſimilem poſſe Aſcanio, filio ſuo, evenire fortunam. Ita enim de eo ſcribit poëta x. Æn.

At verò ut vultum vidit morientis, & ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris;
Ingemuit, miſerans graviter, dextramq; tetendit:
Et mentem patriæ ſubiit pietatis imago.

Imò Turnus ab Æneâ devictus, quò aut ipſe, aut cadaver reddatur ſuis, eo miſericordiam ciere conatur, quòd, ſi olim Anchiſæ ſimilis, ac nunc Dauno, ſors obtigiſſet, ei gravis ſanè acerbaque fuiſſet filij * 12. Æn. mors, præſertim ſi nec ſepulchro corpus redderetur. Ita enim ait *:

--- miſeri te ſiqua parentis
Tangere cura poteſt, oro: (fuit & tibi talis
Anchiſes genitor) Dauni miſerere ſenectæ.

Hecuba quoque apud Euripidem ſperat, ſi Polyxena Ulyſſi ſupplex eat, poſſe eam aliquid impetrare, eò quòd ipſe etiam liberos haberet. Verba Hecubæ ſunt:

Καὶ πεῖθ' (ἔχεις δὲ πρόφασιν· ἔστι γὰρ τέκνα
Καὶ τῷδε) τὴν σὴν ὥς τ' ἐποικτεῖραι τύχην.

Perſuadea

Perſuadeas (occaſionem habes: & huic
Sunt liberi) miſereſcat ut ſortis tuæ.

VI. Miſerantur & illi, qui nec irati, nec fidentes; qui duo ſunt fortitudinis affectus, neque provident, quid futurum ſit.

VII. Non contumelioſi. Nam, qui gaudent alios afficere contumeliâ, non cogitant, & ſe pati poſſe.

VIII. Non valde metuentes. Nam metu perculſi non miſerentur, quia, laborantes malo domeſtico, de alieno parùm ſunt ſolliciti. Cicero lib. III. Tuſcul. Quæſt. *Conſtabat eos, qui concidentem vulneribus Cn. Pompeium vidiſſent, cùm in illo ipſo acerbiſſimo miſerrimoque ſpectaculo ſibi timerent, quòd ſe claſſe hoſtium circumfuſos viderent, nihil tum aliud egiſſe, niſi ut remiges hortarentur, & ut ſalutem adipiſcerentur fugâ. poſteaquam Tyrum veniſſent, tum afflictari lamentarique cœpiſſe.*

IX. Qui putant, aliquos eſſe pios, ac probos. Nam qui nullum talem eſſe exiſtimat, is omnes eſſe malo dignos, cenſet. Eo ingenio erat Timon ille Athenienſis, qui ob odium humani generis μισανθρώπου * nomen accepit.

* *hominum oſoris.*

III. QVORVM MISEREAMVR.

MISERENTVR eorum, qui ſunt indigni malo: unde Sinon apud poëtam * ait:

* *2. Æn.*

--- oro, miſerere laborum
Tantorum, miſerere animi non digna ferentis.

Horum loci ſunt octo.

Primum obtinent familiares non admodum neceſſitudinis vinculo conjuncti. Ita Amaſis (niſi μνημονικὸν ‡ ſit Ariſtotelis ἁμάρτημα *, aut alios is ſecutus ſit auctores, quàm Herodotus, qui in Thaliâ id tribuit Pſammenito, Amaſis filio) ob filiam raptam, quæ ſervili veſtitu cum hydriâ aquatum mittebatur, & filium, qui ad mortem ducebatur, nullas effudit lacrymas: ſed propter amicum mendicantem. Ac rationem hanc coram Cambyſe attulit; quòd hoc erat miſerabile; illud atrox, quod pellit miſericordiam; unde & ſæpe adverſario utile eſt. Atque ex his lucem capit, quod Troadibus lachrymantibus ait Andromache apud Senecam:

‡ *memoria.*
* *lapſus.*

--- Levia perpeſſæ ſumus,
Si flenda patimur.

Sanè Andromache non flebat, ſed ſtupebat tota. Vnde ait ipſa:

Torpens malis, rigenſque, ſine ſenſu feror.

Facit huc quoque illud Phædræ in Hippolyto:

Curæ leves loquuntur, ingentes ſtupent.

II. Proximum locum obtinent, quibus malum aliquod atrox eſt propinquum.

III. Similes ætate, moribus, habitibus, dignitate, genere. Hæc enim ſimilitudo efficit, ut judicemus, nos quoque eadem pati poſſe.

IV. Qui calamitoſos homines repræſentant habitu corporis, voce, veſtitu, actione.

V. Quibus mala nuper acciderunt, vel propediem eventura ſunt.

VI. Quorum miſeriæ conſpiciuntur ſigna; ut veſtes eorum, qui mala ſunt paſſi. Eo cõſilio M. Antonius †, cùm defenderet Aquilium, tunicam ejus diloricavit, ac ſenis Imperatoris adverſas oſtendit cicatrices. Titus quoque Labienus, accuſator C. Rabirij, quem arguebat necâſſe L. Saturninum, in concionem imaginem Saturnini attulit; quâ de re Cicero in defenſione Rabirij. Antonius ſimiliter, qui poſtea triumvir fuit, in funere Caij Cæſaris, concioni veſtem oſtendit pugionibus ac gladijs perforatam; eoque Bruti ac Caſſij cauſſam evertit apud plebem ‡; ut quæ hâc re accenſa ad conjuratorum ædes cucurrerit, quò eas incenderet. Apud Maronem quoque haut abſimile eſt exemplum. Nam quamvis Æneas jam ad miſericordiam inclinare cœperat; tamen, viſo Pallantis balteo, quem Turnus interemerat, recruduit ira. Quippe ait †:

Ille oculis poſtquam ſævi monumenta doloris,
Exuviaſque hauſit, furijs accenſus, & irâ
Terribilis: Tune hinc ſpoliis indute meorum,
Eripiare mihi?

† *Cicero lib. 2. de Orat. & in Bruto, item pro Flacco, & in Verrem act. 7. Livij epitome lib. 70. Fabius lib. 2. cap. 16.*

‡ *Cic. lib. 14. ad Att. & Philipp. 2. ac Hiſtorici prope omnes.*

† *Æn. 12.*

Etiam Clotildis, Clodovæi filia, durè ſæviterque habita à marito Almarico, Viſigothorum rege, cùm ſudarium ſuo imbutum ſanguine (de quo tamen Aimoinus † tacet) miſiſſet ad fratres ſuos, Childebertum, Clotharium, & Theodericum, Francorum reges: immane illud bellum excitavit, quo res Viſigothorum penitus fuere attritæ ac deletæ: ut apud Gregorium Turonenſem legitur lib. III. cap. X. & inde apud Paullum Æmilium lib. I. Nempe ſigna illatæ injuriæ vehementiùs accendunt. Quid mirum? quando locus etiam, ubi malè habiti ſumus, refricat injuriæ memoriam. Quemadmodum & idem contrà oblectare ſolet, ſi nobis in eo bene fuit, vel ibi ſedes

† *lib. 2. de geſtis Francorum cap. 8.*

fuerit illis, quos amamus, aut ſuſpicimus. Hinc Cicero in ſecundo de Legg. *Movemur enim neſcio quo pacto locis ipſis, in quibus eorum, quos diligimus, aut admiramur, adſunt veſtigia.* Plura ibidem vide, & quincto de Finibus.

VII. Miſericordiam & illi movent, quorum in miſerâ conditione auditur oratio; ut eorum, qui animam agunt. Exemplo eſto miſerabilis iſthæc Didonis apud Maronem oratio, quam antiſtitum ille antiſtes B. Auguſtinus † ait ſe non abſque lacrymis legere potuiſſe:

Dulces exuviæ, dum fata Deuſque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exſolvite curis &c.

† lib. 1. Confeſſ. cap. 13.

VIII. Imprimis verò miſerentur, ſi, qui mala hæc patiuntur, ſint viri probi, & virtutis ſtudioſi: ideoque eos, qui acerbâ occubuerunt morte, in hâc ipsâ quoque forti fuiſſe animo, oſtendunt oratores. Nam, ut inquit * Tullius, *cùm ſinguli humanarum miſeriarum caſus graviter accipiuntur; tùm afflicta ac proſtrata virtus maximi luctuoſa eſt.* At minùs nos movent calamitates, in quas ſuâ culpâ incidunt, qui pulmonis ſemper vixere vitam, addicti abdomini, ἢ ἀφροδισίοις ἐπιθυμίαις *, ut eas vocat Aretas Cæſarienſis. Longeque minus commovent, ſi ſordidi compareant. Cujus rei exemplum habemus in imperatore Vitellio (penè vitulo dixeram) de quo ita Tacitus extremo libro III. Hiſtor.) *Vinctæ ponè tergum manus, laniatâ veſte, fœdum ſpectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo illachrymante. deformitas exitus miſericordiam abſtulerat.* Omnium verò minimè homines ſcelerati hunc in nobis affectum cient: unde Cic. lib. IV. Tuſcul. quæſt. *Nemo*, inquit, *parricidæ, aut proditoris ſupplicio miſericordiâ commovetur.*

* lib. 2. de Oratore.

* Venereis voluptatibus.

IV. QVIBVS DE CAVSSIS HOMINES MISEREANTVR.

MISERANTVR propter mala, quæ interitum afferre poſſunt, aut moleſtiam creare.

Horum loci ſunt duo.

I. Quæ habent vim tollendi vitam ipſam; ut graves morbi, & magna pericula.

II. Magna mala, quæ eveniunt, ut loquuntur, à fortunâ: velut Priami calamitates, aut ſiquis ſpolietur amicis, aut ab eo perdatur, de quo optimè ſit meritus. Hinc miſericordiam apud Catullum †

† Carm. de Nupt. Pelei & Thet.

lum † ciet Ariadna, ſua merita Theſeo objiciens:

Certè ego te in medio verſantem turbine leti
Eripui, ac potiùs germanum amittere crevi,
Quàm tibi fallaci ſupremo in tempore deeſſe.
Pro quo dilaceranda feris dabor, alitibuſque
Præda, nec injectâ tumulabor mortua terrâ.

Simile eſt, ſiquis interimatur ob virtutem paternam. Quomodo apud Euripidem Troadibus Talthybius ait, perviciſſe Ulyſſis ſententiam in concione Græcorum, ne filius ejus ſervaretur, qui Troianorum fuiſſet præſtantiſſimus. Signat autem Hectoris filium, Aſtyanacta. Vnde ſic mater ejus Andromache queritur:

Ἡ τοῦ πατρὸς δέ σ' εὐγένει' ἀποκτενεῖ,
Ἡ τοῖσιν ἄλλοις γίνεται σωτηρία.
Τὸδ' ἐσθλὸν οὐκ εἰς καιρὸν ἦλθέ σοι πατρός.

Sive, ut Latinè reddam,

Vitam tibi adimit ſplendor inclyti patris.
Alijs ſaluti hæc eſſe liberis ſolet.
Non patris hoc in tempore advenit decus.

Quomodo verò ab ætate, fortunâ, loco, alijſque, miſericordiam concitet Maro, vide apud Macrobium lib. IV. Saturnal. cap. III. IV. V. & VI.

V. QVO PACTO MISERICORDIAM CIEAT ORATOR.

MOVETVR miſericordia, ſi auditoribus ob oculos quaſi proponantur ea mala, quæ pati poſſunt, vel in ſe, vel in ſuorum quopiam; maximè, ſi mala ſint ingentia, & conſpiciantur in perſonis, quæ illis ſunt indignæ. Exemplorum abunde eſt in Tullij orationibus, inter alias Milonianæ epilogo, & illius pro Muræna. Etiam apud Philonem, lib. de legatione ad Caium Cæſarem, exemplum habemus in Judæorum oratione ad Petronium, quâ ſupplicant, ne Caligulæ ſtatua in templo ponatur Hieroſolymitano.

† Carm. 39. ad Cornific.

E Græcis antiquioribus maximè in tractandis rebus, quæ miſerationem merentur, excelluiſſe putatur Simonides. Fabius lib. X. cap. I: *Præcipua*, inquit, *ejus in commovendâ miſeratione virtus, ut quidam in hâc eum parte omnibus eiuſdem operis autoribus præferant.* Hinc apud Catullum †: *Mœſtius lacrymis Simonideis:* & apud Horat. od. I. lib. II: *Cea retractes munera næniæ:* itemque apud Ariſtidem in epicedio:

dio: Ποῖος ταῦτα Σιμωνίδης θρηνήσει: *qualis Simonides condignè hæc deflebit?*

CAP. XI.

DE INDIGNATIONE.

INDIGNATIO *eſt dolor propter alterius felicitatem, qui eâ eſſe indignus videtur.*

Itaque differunt miſericordia, & νέμεσις, quòd illa contingat ob adverſam bonorum, hæc ob proſperam malorum fortunam.

I. QVID SIT NEMESIS, SEV INDIGNATIO, ET QVOMODO DIFFERAT AB AFFECTIBVS VICINIS.

VIDIMVS de miſericordiâ. Deinceps agamus de indignatione, atque invidiâ, quarum utraque, uti & metus, arcet miſericordiam. Νέμεσιν Latini indignationem vocant. Ita Horat. lib. Epod. od. in Menam, Sext. Pompeij libertum, *Liberrima indignatio.* h. e. νέμεσις. Victorius † tamen exiſtimat, neque indignationis voce ſatis exprimi vim Græci vocabuli; eamque rationem eſſe ait, cur plerique è Latinis Græcam nemeſis appellationem reſervârint. Certè Catulli * eſt:

—preceſque noſtras,
Oramus, cave deſpuas ocello,
Ne pœnas Nemeſis repoſcat à te:
Eſt vehemens Dea, lædere hanc caveto.

Sed argumentum hoc Victorij non eſt ſatis firmum. Nam abunde liquet, Catullum hîc eo nomine pro Deâ, non pro affectu, uti. Hæc de voce, nunc de natura rei videamus.

Νέμεσίς ἐστι λύπη τις ἐπὶ ταῖς ἀναξίαις εὐπραγίαις. *Indignatio eſt dolor, ob alterius felicitatem, qui eâ indignus eſt.* Hæc partim cum miſericordiâ convenit, partim ab eâdem diſcrepat. Ac diſcrepat quidem, quòd miſericordia ſit dolor κακοπραγίας ἀναξίας. i. *ob res adverſas ejus, qui indignus eſt*: indignatio autem εὐπραγίας ἀναξίας. i. *ob res proſperas eius, qui ſortem iſtiuſmodi haut meretur.* Convenit, quòd utraque ſit virorum bonorum. Nam non modò juſtus eſt dolor, ſi immerentes adverſa multa perpeti videamus; verùm etiam, ſi feliciter agant,

† In 2. Rhet. Ariſtot.

* Epigr. 51.

qui id non merentur. Ideoque utrumque Dijs tribuerunt. Nec minùs ab invidiâ diſcrepat; unde Tullius epiſt. XIX. lib. V. ad Att. *Sed planè gaudeo, quoniam τὸ νεμεσᾷν intereſt τοῦ φθονεῖν.* Differt autem ea ab invidiâ, quòd indignatio ſit in indignum, unde & ei nomen: at invidia eſt in æqualem, aut ſimilem. Ita indignatur Iuno I. Æn. ob felicitatem Troianorum. Cùm autem hæc ſententia ſit Ariſtotelis; qui diſertim ſcribit, ἄμφω τὰ πάθη (ἔλεος καὶ νέμεσις) ἤθους χρηστοῦ. i. *miſericordia & indignatio bonæ ſunt indolis ac naturæ*: liquet, quantum diſcrepet à Stoicorum ſententiâ, qui affectus non temperant, ſed abſcindunt: ut diximus hujuſce libri cap. I, ac præter alios teſtantur Seneca epiſt. CXVI, & Lucianus in Hermotimo. Ex eorum ſententiâ dictum à Poëta Georg. lib. II:

--- neque ille
Aut doluit, miſerans inopem, aut invidit habenti.

Et ab Auſonio, carmine de viro bono:

--- miſeratus egentem,
Cur aliquem fractâ perſenſi mente dolorem?

II. QVI INDIGNENTVR.

INDIGNANTVR, qui digni ſunt.

Horum quatuor ſunt loci.

I. Si digni ſint maximis rebus, & eas ſint conſecuti.

II. Si ſint boni, & virtute præditi.

III. Si ſint ſtudioſi honoris; & maximè, ſi ea ambiant, quæ alij, licet indigni ſint, nanciſcantur.

IV. Qui exiſtimant ſe dignos ijs rebus, quibus alios indignos putant.

‡ Salluſt. in Iugurth.

Ita Q. Cæcilius Metellus ‡, ob generis præſtantiam, ac res præclarè geſtas, dignum ſe putabat, cui bellum gerenti adverſus Iugurtham prorogaretur imperium: ac contrà indignum ratus, ſibi præferri C. Marium, hominem ignobilem, nec rebus geſtis clarum. Ideo, ubi audivit, plebiſcito id bellum eſſe Mario decretum, non tam ſuâ doluit injuriâ, quàm quòd honos ille indigno eſſet collatus. Itaque nec bellum eo cum ſtudio deinceps geſſit, ſtultum exiſtimans alienum honorem ſuo periculo curare.

III. QVIBVS HOMINES INDIGNENTVR.

INDIGNANTVR indignis, ſive quia tales ſint, ſive quia videantur. Ita Antigenidas parum æquo animo ferebat, quòd monumentarij ceraulæ, quos *ſiticines* appellant, vulgò etiam *tibicines* dicerentur: ut Appuleius prodit lib. 1. Florid. atque ex eo Politianus in Lamia: ac idem prope de Iſmeno tradidit Dio Chryſoſtomus orat. XLIX, quæ inſcribitur Παραίτησις ἀρχῆς ἐν βουλῇ ‡. Amata quoque apud Maronem VII. Æn. Troianis ſuccenſet, ut Laviniâ indignis. Sic enim loquitur:

‡ *Recuſatio magiſtratus in Senatu.*

> *Exſulibúſne datur ducenda Lavinia Teucris?*
> *Nec matris miſeret, quam primo Aquilone relinquet*
> *Perfidus, alta petens, abductâ virgine prædo?*
> *Quid tua ſancta fides? quid cura antiqua tuorum,*
> *Et conſanguineo toties data dextera Turno?*

Et eopſe libro:

> *Turne tot incaſſum fuſos patiere labores,*
> *Et tua Dardanijs transſcribi ſceptra colonis?*
> *Rex tibi conjugium, & quæſitas ſanguine dotes,*
> *Abnegat, externuſque in regnum quæritur hæres.*
> *J nunc, ingratis offer te, irriſe, periclis.*

Item Horatius ridet & dolet, quòd ridiculus Poëta Chærilus aliquid aliquando boni dicat. Ait enim:

> *Quin bis terque bonum cum riſu miror, & idem*
> *Indignor.*

Neque enim, quod Luiſinus †, aliique exiſtimarunt, *indignor* referri poteſt ad id, quod de Homero ſequitur, *Quandoque bonus dormitat Homerus*: ut nempe hìc *quandoque* ſit *quandocunque*. Nam ob caſum alterius non indignamur, ſed miſeremur. Ejuſdem Horatij * eſt:

† *commentario in Horat. art. Poët.*

* *ſat. 6. lib. 1.*

> *Tune Syri, Dama, aut Dionyſi filius, audes*
> *Deijcere è ſaxo cives, aut tradere Cadmo?*

Indignorum autem tria imprimis ſunt genera:

I. Qui recens aliquod bonum ſunt conſecuti: velut, qui non ita pridem divites ſunt facti.

II. Qui habent bona, quæ ipſis non conveniunt: ut ſi vir timidus ſtet in acie egregiè armatus; vir autem ſtrenuus armis careat.

III. Qui cùm ſint inferiores, certare tamen volunt cum ſuperioribus.

*Ecl.8. rioribus. Vt, ſi *certent cygnis ululæ*, ut eſt apud Maronem *. Itaque Juno indignatur 1. Æn. quòd cùm

--- *Divûm incedat Regina, Ioviſque*
Et ſoror, & conjux, unâ cum gente tot annos
Bella gerat.

*13.Met. Et Ovidianus Aiax * indignatur, quòd ſecum Ulyſſes conferatur:

--- *Agimus pro Iupiter, inquit,*
Ante rates cauſſam, & mecum confertur Ulyſſes?

Etiam Parrhaſius Epheſius, pictor nobilis, Sami à Timanthe in Aiace, armorumque judicio victus, aiebat, ſe herois, Aiacis putà, nomine, indignari: quippe qui iterum victus eſſet ab indigno. Auctor Plin. lib. xxxv. cap. x, & Athenæus lib. xii.

IV. QVIBVS DE CAVSSIS INDIGNEMVR, ET QVOMODO EAM CIEAT ORATOR.

FIT indignatio, non ob juſtitiam, fortitudinem, aliámve virtutem, quæ homines dignos reddit; ſed ob illa bona, quæ poſſident etiam indigni: cujuſmodi ſunt nobilitas, forma, & quæcunque ſunt iſtiuſmodi. Vt quòd libertus quiſpiam ingentis pretij tumulo tegatur; vir eximiæ virtutis ac dignitatis, vel vili, vel nullo. Vnde illud Varronis Atacini, ſed animo ab impio profectum:

Marmoreo Licinus tumulo jacet, at Cato parvo,
Pompeius nullo. Credimus eſſe Deos?

Movetur indignatio, ſiqui oſtendantur ijs bonis indigni, quibus digni ſunt, qui audiunt, vel alij, quibus hi bene volunt. Exempla vide apud Demoſthenem in Æſchinem; Ciceronem in Vatinium; Horatium in Menam libertum †; Iuvenalem ‡ in Cinamum, qui tonſor fuerat; item in Criſpinum *, atque alios, qui è ſummis ſordibus ad palatina erant officia evecti.

† lib. epod. od. 4.
‡ Sat. 1.
* Sat. 4.

CAP. XII.

CAP. XII.

DE INVIDIA.

INVIDIA eſt dolor ob felicem bonorum ſucceſſum, non ut ſibi aliquid accedat, ſed propter eum, cui invidetur.

I. DE INVIDIÆ VOCE, ET DEFINITIONE, AC NATURA.

INVIDIA dicta ab invidendo, hoc eſt non videndo, ut *in* ſit στερητικὸν: quam ſententiam inter alios Fruterius ſequitur in Veriſimilium libris *. Nempe quia invidis oculi doleant ob alienum bonum, eoque ægre videant, & inviti. Vel potius ea ab invidendo, hoc eſt nimis intuendo, nomen accepit: ut *in* hic ſit ἐπιτατικὸν: quod Tullius † probat illo Attij in Melanippe:

--- Florem quiſnam liberûm invidit meûm?

Sanè olim credebant, invidos nimis intueri aliena, atque eo pacto faſcinare: unde & illud Maronis †:

Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.

Et Græci Grammatici βασκαίνειν dici putant, quaſi φάεσι καίνειν *. Φθόνος ἐστι λύπη τις ἐπὶ εὐπραγίᾳ φαινομένῃ τῶν εἰρημένων ἀγαθῶν ἐπὶ τοὺς ὁμοίους, μὴ ἵνα τι αὐτῷ, ἀλλὰ δι' ἐκείνους. *Invidia ſive invidentia* (quomodo Cicero * appellare mavult, ob ambiguitatem vocis invidiæ) *eſt dolor quidam ob proſperitatem, quæ apparet in bonis, quæ dicta ſunt, erga ſimiles; idque non ut aliquid commodi contingat ei, qui invidet; ſed propter illos, quibus invidetur.* Porrò per ἀγαθὰ εἰρημένα *, intelliguntur bona illa, ob quæ νέμεσιν cieri, antea † oſtenſum fuit. Similis eſt huic Ariſtotelicæ definitio ea, quæ apud Tullium exſtat lib. IV. Tuſc. Quæſt. *Invidentiam*, inquit, *eſſe dicunt ægritudinem ſuſceptam propter alterius res ſecundas, quæ nihil noceant invidenti.*

Itaque diſcrepant æmulatio, & invidia, quòd illa quis mœreat ob bonũ alterius, eò quòd is non mereatur; hâc verò aliena quis bona, eò quòd, cui illa adſunt, non ſit, vel non videatur æqualis, obliquo limet oculo, omnemque moveat lapidem, ut ea intercipiat; ac niſi id obtineat, ſæpe etiam colore lurido tabeſcat. Vnde Salomo Proverb. XIV. 29. *Vita carnium*, hoc eſt corporis ſalubritas, *cor lene*, ſive, ut vulgata habet, ſanitas cordis: *putredo oſſium, invidia.* Ac con-

** lib. 1. cap. 17.*

† lib. 3. Tuſc. quæſt.

† Ecl. 3.

** luminibus ſive intuitu necare.*

** lib. 3. Tuſc. quæſt. & 4.*

** bona, quæ dicta ſunt.*

† cap. præcedenti ſect. ult.

venit Ovidij illud in deſcriptione Invidiæ, quæ exſtat Met. 11. Fab. XII:

Sed videt ingratos, intabeſcitque videndo
Succeſſus hominum, carpitque, & carpitur unà,
Suppliciumque ſuum eſt.

Atque, ut libro primo Ἀνθολογίας * eſt:

* tit. εἰς φθόνον.

Ὁ φθόνος αὐτὸς ἑαυτὸν ἰοῖς βελέεσσι δαμάζει.
Livor ſe proprijs telis ulciſcitur ipſe.

In eâdem Ἀνθολογ. ſcitè illud dictum, invidiam quidem rem eſſe peſſimam, attamen quiddam ei boni ineſſe:

Τήκει γὰρ φθονερῶν ὄμματα, καὶ κραδίην.
Livida corda etenim macerat, atque oculos.

Ita Typho quoque invidebat fratris ſui Oſiridis divitijs, ὥστ' ἤδη τὸ πρᾶγμα παροιμίαν εἶναι, καὶ ἐρώτημα πρὸς τοὺς ὠχριῶντας, Μή τι τἀδελφῷ σοι καλόν; *Vt res jam in proverbium abierit, ac percontationem ad pallentes; Num rectè ſe habent res fratris tui?* Auctor Syneſius in Ægyptio ſive de Proteo. Elegans quoque apud Athenæum legitur ſcirpus Matreæ plani, qui dicere ſolitus, ſe θηρίον τι τρέφειν, ὅπερ αὐτὸ ἑαυτὸ ἐσθίοι: *belluam à ſe ali ſe ipſam comedentem.* Nam invidiâ qui laborat, tabeſcit rebus alterius,

Ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων:

ut de Bellerophonte ait Homerus *: quod M. Tullius † ita tranſtulit:

* Iliad. ζ.
† lib. 3. Tuſc. quæſt.

Ipſe ſuum cor edens, hominum veſtigia vitans.

Quamquam & apud Euſtathium * duæ ſunt aliæ hujuſce ſcirpi interpretationes. Nam ait, inſuper intelligi poſſe, tum κωμικὸν πάθος, h. e. σύμπτωμα, ſive libidinem; tum polypum, qui fame laborans ſibi cirros ambedit; ut ſenſere, Alcæus apud Athenæum, Orus Apollo in Hieroglyphicis, Ælianus, Philes, Antigonus Mirabilium Narrationum cap. XXV, ubi idem confirmat ex Heſiodi ἔργ. β. Plinius tamen falſam eſſe hanc de polypo opinionem exiſtimat lib. IX. cap. XXIX. Recténe, an ſecus, hoc loco non ducam contentionis funem. Quin ipſum hoc, quod ex Euſtathio adferebamus, à nobis præteriri poterat, niſi viſum eſſet, interdum varietate aliquâ diſcutere lectoris faſtidium, ac quodammodo, quod ab Euripide dicitur, ταῖς Μούσαις τὰς Χάριτας συγκαταμιγνύειν *.

* in od. α. pag. 1382. ed. Rom.

* Gratias Muſis admiſcere.

II. QVI

II. QVI INVIDEANT.

I. INVIDENT, qui majus affectant bonum, quod conſpiciunt in ſimilibus, etiamſi ipſi proſperâ utantur fortunâ. Similes autem ſunt vel genere, vel cognatione, vel ætate, vel habitu, vel exiſtimatione, vel bonis atque opibus.

II. Præterea invident ambitioſi: & præcipuè, ſi parum abeſt, quo minùs omnibus abundent bonis; vel ſi geſſerint res magnas, ac felici utantur fortunâ. Quomodo ferre non poterat Crœſus, quòd Solon tantopere extolleret Tellum. Nam unum ſe beatum putabat.

III. Invident quoque ſordidi parvique animi homines, quos Græci μικροψύχους vocant. Nam omnia ijs videntur magna. Vide, quæ in hanc mentem annotavit Gregorius Magnus in illud Iobi cap. v: *Parvulum occidit invidia.* Atque iccirco ſervi, & pauperes, fere ſunt invidi. Plautus Captivis *:

Eſt miſerorum, ut malevolentes ſint, atque invideant bonis.

Eoque magis invident, quò deteriores. Eſt enim invidia malorum. Ideò multi fatentur, ſe odiſſe aliquem, quia & malos odiſſe poſſumus. At invidere ſe fatetur nemo, quia bonus invidet nulli. Quod optimè obſervat Plutarchus libello de odio & invidia.

* *Act. 3. ſcen. Quo illum.*

Ab eadem cauſſa eſt, quòd invidiam mantelo indignationis occultare ſolent. Ita Timo μισάνθρωπος † apud Lucianum, non ἁπλῶς dicit, ex ſolitudine ſe hoc capere commodi, quòd non videat multos felices; ſed potiùs pro eo dicit, hoc pacto fieri, ut non videat multos præter meritum felices. Τοῦτο γοῦν μοι δοκῶ κερδαίνειν, μηκέτι ὄψεσθαι πολλοὺς παρὰ τὴν ἀξίαν εὖ πράττοντας.

† *oſor hominum.*

III. QVIBVS INVIDEATVR.

INVIDENT homines ſimilibus. *Æqualitas* enim *gratiam exulcerat*, ut inquit M. Cicero in Bruto. At minùs petuntur atro invidiæ dente, qui ſuperiores ſunt: tanto ſanè minùs, quanto excellunt magis. Imò, ut à Plutarcho † optimè dicitur, αἱ τῶν εὐτυχημάτων ὑπεροχαὶ καὶ λαμπρότητες πολλάκις τὸν φθόνον κατασβεννύουσιν. οὐ γὰρ εἰκὸς Ἀλεξάνδρῳ τινὰ φθονεῖν, οὐδὲ Κύρῳ, κρατήσασι καὶ γενομένοις κυρίοις ἁπάντων· ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἥλιος οὗ ἂν ὑπὲρ κορυφῆς γένηται καταχεόμενος τὸ φῶς, ἢ παντάπασι τὴν σκιὰν ἀνεῖλεν, ἢ μικρὰν ἐποίησεν, οὕτω πολὺ τῶν εὐτυχημάτων ὕψος λαβόντων,

† *lib. de invidia & odio.*

ϗ γινομένων κατὰ κεφαλῆς τοῦ φθόνου, συστέλλεται ϗ ἀναχωρεῖ καταλαμπόμενος. Quæ Latinè ſonant: *Rerum ſecundarum excellentia ac ſplendor invidiam ſæpenumero exſtinguit. Nec enim veriſimile eſt, quemquam invidiſſe Alexandro, aut Cyro, poſtquam poteſtatem ac dominium cunctorum fuere conſecuti. Sed quemadmodum Sol, quibus ſupra verticem eſt, rectaque lumen diffundit, his aut nullam facit umbram, vel exiguam: ſic cùm felices ſucceſſus faſtigium ſunt nacti, ac ſupra invidiæ caput eminent, illa ſplendore eo victa contrahitur, ac recedit.* Ita Horatius * eò ſe perveniſſe oſtendit, ut major ſit illis, qui priùs invidebant:

* *lib.* 4. *od.* 3.

Et jam dente minùs mordeor invido.

Et alibi †:

† *lib.* 2. *od.* 20.

--- Invidiâque major
Vrbes relinquam.

Et apud Salluſtium ait Micipſa ad Iugurtham: *Quod inter mortales difficillimum eſt, gloriâ invidiam viciſti.*

Pertinet huc etiam illud Claudiani lib. III. de laudibus Stiliconis:

--- Quis enim liveſcere poſſit,
Quòd nunquam pereant ſtellæ? quòd Iupiter olim
Poſſideat cælum? quòd noverit omnia Phœbus?
Eſt aliquod meriti ſpatium, quod nulla furentis
Invidiæ menſura capit.

Multò autem minùs invideri ſolet longè minoribus: unde ſcitè Philager ſophiſta apud Philoſtratum ‡ ait: εἶτα οἴει ἥλιον ἑσπέρᾳ φθονεῖν, ἢ μέλλειν αὐτῷ εἴ τις ἔστιν ἀστὴρ ἄλλος ἐν οὐρανῷ; *deinde num ſolem cenſes veſpera invidere, aut morari, num quæ ſtella ſit in cœlo?*

‡ *in vitis Sophiſtarū.*

Sunt autem varia eorum, quibus ob ſimilitudinem invidetur, genera. Nam iſtiuſmodi ſunt,

I. Propinqui, ſive tempore, ut qui ſimul in Rep. agunt: ſive loco, quomodo Romanus Romano invidet: ſive ætate, ut juvenis invidet juveni: ſive fortunis, cùm quis ſe in paupertinâ relictum ſorte, at alterum dolet evolâſſe: ſive exiſtimatione, quo pacto inter duos conſulares eſt invidia. Itaque Q. Fabius Maximus apud Livium † adnititur argumento ab ætate ſumto probare, ſe, licet P. Scipionis, florentiſſimi juvenis, conſilijs adverſetur, minimè tamen ullâ flagrare invidiâ, cùm nulla æmulatio eſſe poſſit ſeni cum eo, qui ne filio quidem æqualis foret.

† *lib.* 28.

II. Et ijs ob ſimilitudinem invident, quibuſcum certant de honore: ut competitores rivalibus, & quicumque eadem appetunt.

Sic Bavius, & Mævius, Maroni invidebant; Aſinius Pollio Ciceroni. Horat. lib. I. epiſt. XVII. ad Mæcenatem:

Rupit Hyarbitam Timagenis æmula lingua,
Dum ſtudet urbanus, tenditque diſertus haberi.

Hinc calcatum illud Heſiodi, Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ †, & quæ ſequuntur. Fit autem hoc gloriæ ratione, non ſtudij: cujus ſimilitudo non amorem lacerat, ſed potiùs amorem parit.

† *Et figulus figulo.*

III. Eadem ratio illorum, qui celeriter ſunt bonum aliquod adepti. Vti Cæſar, cujus illud de victoria ſua Pontica †, *Veni, vidi, vici.*

† *Suetonius in Iul. cap.* 37.

IV. Invident etiam, quorum gloria noſtrum eſt dedecus, aut quorum utilitas noſtrum eſt detrimentum.

V. Qui habent ea, quæ ijs, qui invident, conveniebant, aut quæ eorum fuerunt, qui invident. Virgil. †

† *Ecl.* I.

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has ſegetes?

Itaque non injuriâ quoque ſuſpicio erat, invidere Fabium Scipioni, quòd non ferret creſcentem indies ob Italiæ defenſionem fortiſſimi juvenis gloriam. Tota enim illa laus antea Fabij fuerat, quâ jam ſenem ſe exui ac ſpoliari, moleſtè ferebat. Livium vide lib. XXVIII. Itidem timebat Pompeius, ne res à Cæſare præclarè geſtæ gloriam ſuam obſcurarent. Hinc Lucanus *:

* *lib.* I.

--- Stimulos dedit æmula virtus.
Tu nova ne veteres obſcurent acta triumphos,
Magne, times.

Et mox:

Nec quemquam jam ferre poteſt, Cæſarve priorem,
Pompeiúſve parem.

Imò Alexander Magnus ſuorum etiam ducum virtutibus invidebat: quod non aliunde erat, quàm quia eorum ſplendore fulgorem ſuum minùs fore illuſtrẽ putaret. Itaque Perdiccæ invidebat, quia eſſet πολεμικὸς *: Lyſimacho, quia ϛρατηγεῖν ἀγαθὸς *: Seleuco, quia ἀνδρεῖος †: Antigono, quia φιλότιμος ‡: Attalo, quia in eo τὸ ἡγεμονικὸν * reluceret: Ptolemæo, quia ſumma ejus eſſet in rebus gerendis dexteritas. Auctor Ælianus lib. XII. Var. Hiſt. cap. XVI. Neque idem celare invidiam potuit, cum Dioxippus, Athenienſis pugil, è Macedonibus clavâ provocâſſet Corragum, licet armatum; eumque, haſtâ priùs excuſsâ, proſtraviſſet, proprioque gladio necâſſet. Magis faviſſet ejuſmodi virtuti Alexander, ſi Macedo

* *bellicoſus.*
* *bonus in bello dux.*
† *animi virilis.*
‡ *honoris avidus.*
* *imperatoria dignitas.*

viciſſet Athenienſem. Dioxippus verò, ubi ſe propterea Alexandro vidit inviſum, animum uſque adeò deſpondit, ut mœrore contabeſceret: quemadmodum idem Ælianus prodit Hiſt. Var. lib. x. cap. ult. Sed paullò aliter rem narrat Curtius in nono: ubi & Corrhagum hunc vocat Horatam.

Nec ad fortitudinem modò, vel laudem bellicam; ſed aliarum etiam artium peritiam invidia pertingit. Vt in Dædalo videmus: qui cùm magno in honore eſſet ob præclara inventa ſua in fabrica materiaria, quæ à Plinio ‡ referuntur: ubi Calum, ob ejuſdem artis peritiam, & nova quædam reperta, in cælum tolli cognovit; ne eo quidem, quòd & diſcipulus, & ſororis filius foret, abſterreri potuit, quo minùs de turri eum præcipitem daret: quo ſcelere patrato, ſupplicij metu, priùs in Cretam, inde ad Cocalum in Siciliam, profugit miſer: teſte Pauſania in Atticis. Hoc verè eſt, quod Heſiodus ait, fabrum fabro invidere. Quid verò, quòd inventus etiam imperator, qui ob artis excellentiam invideret fabro? Is eſt Tiberius Cæſar. Qui cùm Romæ nobilis artifex quidam porticum magnam valde nutantem magnâ erexiſſet ſolertiâ, pecuniâ quidem donavit hominem; ſed ſimul, ut Dio ait, φθονήσας † καὶ ζηλοτυπήσας, urbe expulit. Imò, ut idem ait, cùm ille ſupplex, ſpe veniæ, factum à ſe vitrum ductile (rem hodieque ignotam) Cæſari experimento comprobâſſet, ab eodem necari juſſus eſt. Quod & Iſidorus prodidit lib. XXVI. Orig. cap. XV. ac ante Dionem Plinius lib. XXXVI. cap. XXVI: imò ante hos omnes idem retulerat Trimalcio apud Petronium Arbitrum, teſte Joanne Sareſberienſe Policratici lib. IV. cap. V. uti jam alijs obſervatum.

‡ lib. 7. cap. 56.

† invidens.

Denique ijs etiam homines invident, qui ſumtus fecere exiguos eam in rem, in quam ipſi multos. Cui ſimile eſt, ſiquis largitione ſibi comparet, quod alter magnis acquiſierit virtutibus.

IV. QVIBVS DE CAVSSIS INVIDEANT HOMINES.

INVIDENT ob aliorum bonorum proſperitatem. Certè Anacharſis interrogatus, cur homines ſubinde triſtentur *, reſpondit id fieri, quia non ſolùm propria ijs mala moleſta ſint; ſed bona etiam aliena. Et Bion Boryſthenites, cùm invidum triſti conſpexiſſet vultu †, οὐκ οἶδα, ἔφη, πότερόν σοι κακὸν γέγονεν, ἢ ἄλλῳ ἀγαθόν ‡. Eumque imitatus Publius, quem, quòd Mutius, homo imprimis malevolus, ſolito

** Antonius gnomologus in Meliſſa.*

† Diog. Laërt.

‡ Neſcio, inquit, utrum tibi malũ, an alteri evenerit bonum.

ſolito eſſet triſtior, acutè Macrobius * dixiſſe ait: *Aut Mutio neſcio quid incommodi acceſſit, aut neſcio cui aliquid boni.* *lib. 2. Sat. cap. 2.

Tales autem, quemadmodum ob bonum dolent alienum, ita gaudent ob alterius malum. Vnde Ovidius † in deſcriptione Invidiæ: † 2. Met.

Riſus abeſt, niſi quem viſi fecere dolores.

Græci hoc ἐπιχαιρεκακίαν vocant. Cujuſmodi verò is affectus ſit, paret ex ijs, quæ de Invidia diximus.

Quod ſi miſereamur quidem ob alienum malum, at invidia ſit ob alienum bonum; omnino nobis κρείσσων οἰκτιρμῶν φθόνος *, ut eſt apud Pindarum in Pythijs †, & ex eo lib. 1. Ἀνθολογ. ‡ Plauti quoque eſt Truculento †:

* melior eſt miſeratione invidia.
† Idyll. α.
‡ tit. εἰς φθόνον.
† Act. 4. ſc. 2.

Mavelim mihi inimicos invidere, quàm me inimicis meis.
Nam invidere alij bene eſſe, tibi malè eſſe, miſeria eſt.
Qui invident, egent: illi, quibus invidetur, rem habent.

Nempe, quod dixit P. Syrus mimus,

Miſerrima eſt fortuna, quæ inimico caret;

id non minus verè de invido, quàm de inimico, dicitur. Quod etiam celebre nos proverbium docet, Sola miſeria neſcit invidiam. Ac fertur Plato, cùm ei condiſcipuli inviderent, Socratem interrogâſſe, quâ ratione poſſet invidiam declinare: reſpondiſſe autem Socratem, Eſto ut Therſites. Auctor (antiquior nunc non occurrit) Io. Sareſberienſis lib. VII. Policratici cap. XXIV.

V. QVOMODO ALIIS INVIDIAM CONFLET ORATOR.

MERITÒ verò in dubium vocare poſſumus, num invidiam ciere liceat Oratori, cùm ea non ſit viri boni, qualem eſſe Oratorem volumus. Attamen utile eſt ſcire, quâ ratione id fieri poſſit, ſi non ob aliud, ſaltem ut caveamus magis ab ijs, qui malis artibus gaudent.

Concitatur autem ea, ſi bona commemoremus in ſimilibus, ut illa ab audientibus diſturbentur. Itaque hunc affectum ciet orator ad exſtinguendam miſericordiam.

Fit hoc è quatuor locis eorum, qui fortunâ utuntur proſperâ.

I. In quibus amant gloriam, & de honore factis contendunt.

II. Quicunque bonæ ſunt fortunæ eventus.

III. Quæ ipſi aut appetunt, aut quibus ſe judicant ornatos eſſe
* Æn. 7. oportere. Ita Alecto invidiam creat Æneæ *:

Turne, tot incaſſum fuſos patiere labores?
Et tua Dardaniis transſcribi ſceptra colonis?
Rex tibi conjugium, & quæſitas ſanguine dotes
Abnegat, externuſque in regnum quæritur hæres.

IV. In quibus ipſi non multùm ſuperant, aut ſuperantur. Quippe, ut ſuprà dicebamus, neque ijs invidemus, qui multò ſunt ſuperiores divitijs, amicitijs, honoribus; neque item ijs, qui multò ſunt inferiores.

Invidiam excitat, ac inſimul odium gignit Marcus Tullius pro P. Quinctio: *Non comparat ſe tecum gratiâ P. Quinctius, Sex. Nævi: non opibus, non facultate contendit. Omnes tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit. Fatetur, ſe non bellè dicere, non ad voluntatem loqui poſſe; non ab afflicta amicitia transfugere, atque ad florentem aliam devolare; non profuſis ſumtibus vivere; non ornare magnificè ſplendideq; convivium; non habere domum clauſam pudori, & ſanctimoniæ; patentem atque adeo expoſitam cupiditati, & voluptatibus.* Pluribus exemplis non puto eſſe opus. Quippe multò facillimum eſt invidiam ciere in hominum animis, quia innatus hic morbus penè eſt omnibus, facilè invidere. Hinc Tacitus lib. II. Hiſtor. ait, *inſitum eſſe mortalibus naturâ, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introſpicere.* Et Cornelius Nepos in Timotheo: *Eſt*, inquit, *hoc commune vitium magnis liberiſque civitatibus, ut invidia gloriæ comes ſit, & libenter de his detrahant, quos emergere videant altiùs: neque animo æquo pauperes alienam opulentum intueantur fortunam.*

Et hæc de invidia: in quibus, ut & in affectibus cæteris, potiſſima hauſimus ex fonte Ariſtotelis: unde etiam manavit rivus ille amœniſſimus apud Antonium Muretum, commentario in Catilinariam primam: ubi egregiè, ut ſolet, de hoc diſſerit affectu.

CAP. XIII.

I. DE ÆMVLATIONE, ET CONTEMTIONE.

ÆMVLATIO *eſt dolor alicuius ob bona honorata, quæ alius habere videtur, & quæ etiam ipſe acquirere poteſt, exiſtens inter eos, qui ſunt ſimilis naturæ, non quòd alij adſint illa, ſed quòd ſibi deſint.*

Ei contraria eſt contemtio, quâ afficitur quis erga illos, in quibus videt non eſſe ea bona, quæ vel aſſecutus ipſe eſt, vel aſſequi ſtudet.

I. QVID SIT ÆMVLATIO.

ΖΗ͂ΛΟΣ ἐστι λύπη τις ἐπὶ φαινομένῃ παρουσίᾳ ἀγαθῶν ἐντίμων, καὶ ἐνδεχομένων αὐτῷ λαβεῖν περὶ τοὺς ὁμοίους τῇ φύσει, οὐχ ὅτι ἄλλῳ, ἀλλ' ὅτι οὐχὶ καὶ αὐτῷ ἐστί. *Æmulatio* (ita ζῆλον Tullius quoque tranſtulit lib. IV. Tuſcul. quæſt.) *eſt dolor, ob præſentiam bonorum, in ſimilibus naturâ, non quòd ea alij adſint, ſed quòd ſibi deſint.* Differt à zelotypia, quia æmulus doleat, quoniam ſibi abſit bonum, quod habet alter: zelotypus dolet, quòd alter eodem, ac ipſe, bono fruatur. Laërtius in Zenone: Ζηλοτυπία λύπη τίς ἐστιν ἐπὶ τῷ ἄλλῳ παρεῖναι, ἃ καὶ αὐτὸς ἔχει· *Zelotypia eſt dolor ex eo proveniens, quia alteri quoque adſit, quod ipſe habet.* At differt æmulatio ab invidia, quòd illa ſit honeſta; hæc verò, ut in Timæo quoque ſcribit Plato, non cadat in virum bonum: illâ quis macerat ſe, non quòd habeant alij, ſed quòd non & ipſe ijs ornatus ſit bonis: hâc verò alienis bonis ſtrabo fit, quòd ipſe careat. Declarat hoc Suidas iſtum in modum: Ζῆλος, ἀγαθοῦ τινος ἐπιθυμία, φθόνου τινὸς χωρὶς ἐγγινομένη τῇ ψυχῇ. Οἷον, ἔχει τὶς ἀνδρείαν, ζηλῶ τοῦτον τῆς ἀρετῆς. τουτέστι, ἐπιθυμῶ κτήσασθαι τὸ καλὸν, μὴ φθονήσας τῷ κεκτημένῳ, ἀλλὰ κἀγὼ βουλόμενος ἀνδρεῖος εἶναι· *Zelus ſive æmulatio, boni alicuius cupiditas, quæ animo citra invidiam ineſt. Vt, Habet quiſpiam fortitudinem. Hunc æmulor virtutis ergo. Hoc eſt, cupio idem bonum conſequi, non invidens ei, qui bonum illud poſſidet, ſed ipſe etiam fortis eſſe vir volens.* Neque neſcius ſum, ζῆλον, & φθόνον ſæpe * conjungi, ac ζῆλον, cùm apud Heſiodum in ἔργοις, tum in Actis Apoſtolicis †, liquidò accipi pro φθόνῳ. Verùm propriè id eſt ζῆλος, quod dicebamus: nempe ἀπὸ τοῦ ζέειν †, quia eſt quidam animi fervor faces ſtimuloſque animo ſubdens ad honeſtum

* *Plat. de Legg. Plutarch. in Coriolano, &c.*

† *cap. 5. 17. & cap. 13. 45.*

† *à fervendo.*

ſtum aliquod facinus patrandum. Interim, ut Græci ζῆλον, ita Latini *æmulationis* voce interdum laxiùs utuntur. Vt Maro in VI:

Æmulus exceptum Triton, ſi credere dignum eſt,
Inter ſaxa virum ſpumoſâ immerſerat undâ.

Et Plinius Panegyrico: *Nihil eſt tam pronum ad ſimultatem, quàm æmulatio, in feminis præſertim. Ea porrò maximè naſcitur ex conjunctione, alitur æqualitate, exardeſcit invidiâ.* Hinc Nonius Marcellus: *Æmulatio ab imitatione hoc diſtat, quòd imitatio ſimplex eſt, & livorem atque invidiam non admittit: æmulatio autem habet quidem imitandi ſtudium, ſed cum malitiæ operatione.* Nempe, ut Cicero in IV. Tuſcul. ait, *Æmulatio dupliciter dicitur; ut & in laude, & vitio, nomen hoc ſit.* Sed hîc accipitur, ut eſt imitatio virtutis expers invidiæ. Probus enim, ut ait Plato †, invidet nemini; cùm tamen meliores præſtantioreſque ſemper æmuletur. Cujuſmodi contentionem perutilem eſſe generi humano, etiam Heſiodus ait in Ἔργοις.

† *in Timæo.*

II. QVI ÆMVLENTVR.

AEMVLANTVR, qui bonis dolent ſimilium, propterea quòd & ipſi non habeant.

Horum loci ſunt quatuor.

I. Qui autumant ſe ipſos dignos ijs bonis, quæ non habent: ut juvenes, & magnanimi.

II. Quibus ſunt bona honoratis viris digna: ut ſunt divitiæ, amicitiæ cum multis magiſtratibus, & quæcunque ſunt iſtiuſmodi.

III. Quos alij dignos bonis ijs exiſtimant, propter quæ dolent.

IV. Quorum majores, cognati, aut domeſtici, aut natio, aut civitas honorata eſt. Ita Decius, paterno excitatus exemplo, devovit ſe pro patriâ †. Huc quoque facit locus ille Tullij pro Flacco; *Quod maximè florere in generis ſui gloriâ viderat, laudem patriæ in libertatem vindicandæ Prætor adamârat.* Andromache apud Maronem lib. III. Æn.

Ecquid in antiquam virtutem, animoſq́; viriles,
Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?

Et in X:

Spemque meam, patriæ quæ nunc ſubit æmula laudi.

Juſtinus lib. XLII. de Mithridate II, Parthorum rege: *Claritatem parentum, æmulatione virtutis accenſus, animi magnitudine ſupergreditur.*

† *Livius lib. 10. Cic. pro P. Sextio, & lib. 1. de Divinat. &c.*

Idem lib. XXV. de Gallis à Brenno relictis ad tuendos fines: *Ne ſoli deſides viderentur, peditum* XV *millia, equitum* III *millia armaverunt.* Præceſſerat, quæ alij Gallorum geſſiſſent.

Interdum autem & illi dicuntur æmulari, qui non ſimile bonum, ſed idem expoſcunt. Vt cùm Vlyſſes non minùs, quàm Aiax, arma expeteret Achillis. Vnde ſic de eo Aiax apud Ovidium †:

Præmia magna peti fateor; ſed demit honorem
Æmulus Aiaci.

† Met. 13.

III. QVOS, ET QVARE ÆMVLENTVR, ET QVOMODO AD ÆMVLANDVM CONCITEMVS.

AEMVLANTVR ſimiles. Iccirco Agathocles, bellum è Sicilia in Africam transferens, priùs ſervos ingenuis exæquavit, ut ea res æmulationem accenderet, dum nec liberti novi cedere volunt virtuti ingenuorum, quibus ab imperatore eſſent æquati: & ingenui ducerent ſibi turpe ab novis vinci libertis. Juſtinus lib. XXII: *Omnes deinde ſervos, militaris ætatis, libertate donatos, ſacramento adegit; eoſque, & majorem partem ferme militum, navibus imponit, ratus, exæquatâ utriuſque ordinis conditione, mutuam inter eos virtutis æmulationem futuram.*

Eorum, qui æmulantur, tres ſunt loci.

I. Quibus adſunt bona: ut fortitudo, ſapientia, magiſtratus. Quippe, qui in magiſtratu ſunt, optimam habent occaſionem de multis benè merendi.

Idem dictum volo de imperatoribus, & oratoribus. Nam & illi ſummam habent facultatem opitulandi alijs: ut Cicero oſtendit orat. pro Muræna; ubi artem imperatoriam, & eloquentiam, inter ſe confert.

II. Quibus multi ſe ſimiles eſſe exoptant: item, quibus multi familiares, & amici eſſe gaudent: aut quos multi ſuſpiciunt, aut ij, quos ipſi ſuſpiciunt.

III. Quorum encomia ac laudes à poëtis, vel alijs ſcriptoribus, celebrantur. Qualis Achilles fuit: unde Alexander Magnus, cum in Sigeo ad tumulum ejus adſtitiſſet ‡, *O fortunate*, inquiebat, *adoleſcens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris.* Et Thucydides adoleſcentulus, cum Herodotus hiſtoriam ſuam Olympiæ legeret, ita gloriæ ſtimulis agebatur, ut lachrymas tenere non poſſet. Quo

‡ Cic. orat. pro Archia poëta.

conſpecto Herodotus, Oloro, ſive Orolo, patri ejus dixit, Μακαρίζω † σε τῆς εὐτεκνίας, Ὄλορε. ὁ γὰρ σὸς υἱὸς ὀργῶσαν ἔχει τὴν ψυχὴν πρὸς τὰ μαθήματα. Auctores Plutarchus, Marcellinus, & Suidas.

† Beatum judico te, Olore, ob egregiam prolẽ. Filius enim tuus animũ habet, qui vehementi ſtudio atque impetu ad diſciplinas feratur.

Æmulantur propter ἀγαθὰ ἔντιμα, hoc eſt, bona honorata, ſive quorum præmium eſt honor. Sunt hæc triplicia. Alia ſunt τὰ ἀρετῆς †: alia τῶν ὠφελίμων, ſive εὐεργετικῶν, hoc eſt, eorum, quæ utilia ſunt, & idonea ad bene faciendum: alia τῶν ἀπολαυστικῶν τοῖς πλησίοις, id eſt, quibus fruuntur propinqui.

† virtutis.

Concitatur æmulatio, ſi bona ea oſtendantur adeſſe ſimilibus, ut, qui etiamnum deſtituuntur, ad illa adſpirent.

IV. DE AFFECTV, QVI ÆMVLATIONI ADVERSATVR.

AEMVLATIONI contraria eſt καταφρόνησις ſive *contemtio*; ut cùm eos deſpicimus, qui proſperâ quidem utuntur fortunâ, verùm bonis carent honoratis. Sanè, qui excelſo eſt animo, non movebitur alterius divitijs; ſed ex genere, & imprimis virtute, eruditione, ac ſimilibus, virum æſtimabit. Hinc Cicero in deperditâ oratione pro C. Cornelio, unde hæc ipſe auctor adducit in Oratore ad Brutum: *Neque me divitiæ movent; quibus omnes Africanos, & Lælios, multi venalitij, mercatoreſque ſuperarunt: neque veſtis, aut cælatum aurum & argentum; quo noſtros veteres Marcellos, Maximoſque, multi eunuchi è Syria Ægyptoque vicerunt: neque verò movent me ornamenta iſta villarum; quibus L. Paullum, & L. Mummium, qui rebus his urbem, Italiamque omnem referſerunt, ab aliquo video perfacilè Deliaco, aut Syro, potuiſſe ſuperari.*

Porrò interdum ijs, quos contemnimus, reſpondere dedignamur: interdum verò eos contumeliis vexamus. Cic. in Vatin. *Si tua tantummodo, Vatini, quid indignitas poſtularet, ſpectare voluiſſem: feciſſem id, quod his vehementer placebat, ut te, cujus teſtimonium propter turpitudinem vitæ, ſordeſq́ domeſticas, nullius momenti putaretur, tacitus dimitterem: nemo enim horum aut ita te refutandũ, ut gravem adverſarium, aut ita rogandum, ut religioſum teſtem, arbitrabatur. Sed fui paullò in te intemperantior fortaſſe, quàm debui. Odio enim tui, in quo, etſi omnes propter tuum in me ſcelus, ſuperare debeo, tamen ab omnibus penè vinçor, ſic ſum incitatus, ut, cùm te non minùs contemnerem, quàm odiſſem, tamen vexatum potiùs, quàm deſpectum, vellem dimittere.* Habemus de æmulatione,

latione, & affectu contrario: qui ultimum locum obtinet inter affectus ab Ariſtotele expoſitos.

V. CONCLVDITVR DOCTRINA DE AFFECTIBVS GENERALI PRÆCEPTO.

VNIVERSAM verò hanc παθολογίαν obſignabimus utiliſſimo hoc præcepto: in ciendis affectibus caput eſſe, ut orator priùs eo affectu commoveatur, ad quem alium vult adducere: quemadmodum, præter Ariſtotelem, aiunt Cicero lib. II. de Orat. Horat. in Arte, Quinctilianus, ac alij magno numero: quorum judicio, *circa ‡ movendos affectus hæc ſumma eſt, ut moveamur ipſi.* Hoc cùm probè intelligeret Polus hiſtrio, Electram Sophoclis acturus, pro Oreſtis oſſibus oſſa filij ſumſit, qui paucis antè diebus diſceſſerat. Ea res cùm luctum verum revocaret in memoriam; fletu adeò miſerabili theatrum complevit, ut omnes eo commoti dolerent: teſte Gellio lib. VII. cap. IV. Neque ideo affectuum ſimulatione Oratori opus eſt: quia, ſi rerum imagines, de quibus tractat, firmiter animo conceperit; fieri nequit, ut non præter cæteros affectu commoveatur.

‡ *Fabius lib. 6. cap. 2.*

CAP. XIV.

DE ARGVMENTIS ΗΘΙΚΟΙΣ.

TERTIA *Inventionis pars conſiderat mores. Eſt autem morata oratio, quando indicat animi habitum, ac voluntatem. Spectatur in eâ, tum convenientia, tum probitas.*

Morum alij reſpiciunt oratorem, alij auditores, vel cives univerſè.

Mores, quos in oratore relucere oporteat, ſunt tres; prudentia, probitas, & benevolentia.

Mores civitatis cognoſcuntur ex fine reipublicæ; qui libertas eſt in democratia; legum diſciplina in ariſtocratiâ; divitiæ in oligarchiâ; cuſtodia in monarchiâ.

At ratione auditoris variant mores quadrifariam, pro quadruplici eorum diſcrimine. Primò enim differunt affectibus; ut irâ, lenitate, metu, miſericordiâ, &c. Secundò habitibus; ut virtutibus & vitijs. Tertiò ætate, quæ triplex eſt; juventus, vigor ſive ætas conſtans, & ſenectus. Quartò fortunâ, quâ ſunt nobiles aut ignobiles, potentes vel impotentes, divites aut pauperes, fortunati aut infelices.

I. QVID SINT ΤΑ ΗΘΗ, ET QVÆ IN IIS CONSIDERENTVR.

VIDIMUS argumenta παθητικά; ſuperſunt ἠθικά: illa maximè in juridiciali locum habent; hæc magis propria ſunt deliberativi. Quomodo autem à πάθεσι differant, tum ſuprà * diximus, tum ex illis Jul. Scaligeri verbis liquet lib. III. de re poëticâ cap. I: *Differt autem ἦθος, & πάθος, non ſolùm gradibus, ut aiunt, ita ut πάθος ſit ἦθος vehemens; ſed quia ἦθος eſt principium agendi, πάθος autem patiendi. Itaque, qui perturbatur, πάθος habet; ut invidus: qui perturbat, ἦθος; ut iracundus. At quamquam in omnibus eſt perturbatio, tam ijs, qui perturbant alios, quàm ijs, qui ab alijs perturbantur: tamen, qui propriè loquentur, ita dicent, ut ἦθος exeat ad actiones; πάθος comparet ad receptionem, & ſit πάθος τοῦ ἤθους fundamentum. Cùm video miſerum, patior. Ea eſt quidem miſericordia, quæ creat munificentiam: erit hæc ἦθος. Sic patior acceptâ injuriâ. Hoc parit fortitudinem ad depulſionem. ἦθος eſt fortitudo.* Hæc ille.

*lib. 1. cap. 2. ſect. 2. & lib. 2. ca. 1. ſect. 1.

Sunt igitur mores, ea quibus animi hominum perſpiciuntur. Ἔστι δὲ ἦθος τὸ τοιοῦτον, ὃ δηλοῖ τὴν προαίρεσιν, prout definit Ariſtoteles in arte Poëticâ: indeque cognoſcere eſt, muta animantia non habere ἦθος, cùm non agant προαιρέσει ſive *conſilio*, ſed inſtinctu. At impropriè loquitur Ariſtoteles, cum in hiſtoriâ ſæpe ijs tribuit ἤθη: uti & Plinius lib. XI. cap. XIII: *Quod maximè*, inquit, *mirum, mores habent*. Loquitur de apibus.

Hoc ipſum pleniùs cognoſcemus, ſi cogitemus, quibus rebus ſignificetur ac detegatur animi habitus alioqui occultus & abditus, cùm non cadat ſub ſenſum. Sunt autem duo, teſte Ariſtotele; ſermo & actio. Nam colligimus, quibus aliquis moribus ſit præditus, cùm eum aliquid vidimus agentem, aut dicentem. De actionibus apertius eſt, quàm ut dici aliquid debeat. De ſermone docet vetus ille Senarius:

Ἀνδρὸς χαρακτὴρ ἐκ λόγου γνωρίζεται.
Queis quiſque moribus ſiet, ſermo indicat.

Terentij * quoque eſt:

Nam mihi, quale ingenium haberes, fuit indicio oratio.

* Heaut. act. 2. ſc. 4.

Et Ariſtides orat. I. pro Rhetor. † οὐκ ἀποστατεῖ δ' οὐδὲ ἡ παροιμία τούτων, ἡ λέγουσα, Οἷος ὁ τρόπος, τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸν λόγον· καὶ πάλιν τὸ ἕτερον ὡσαύτως. *Nec ab eo recedit proverbium, quo dicitur, quales ſunt mores, talem eſſe oratio-*

†pag. 167. edit. H. St.

orationem ; & contrà de oratione ſimiliter ſe rem habere.

Sub ſermone etiam comprehendo, quæ ſcribuntur. Imò in omni quidem oratione animadvertere licet ingenium, & mores hominis: ſed nulla ex re magis indoles, quàm ex epiſtolis, relucet. Eóque in ijs doctrina hæc de moribus vel maximè utilis eſt.

Et in his verò, & in omni ſermone actioneque, duo ſpectamus, τὸ ἁρμόττον, ſeu convenientiam, & τὸ χρηστὸν, ſeu probitatem. Ejus rei exemplum, & quod multorum inſtar eſſe poſſit, habemus in Milonianâ, ubi Tullius ita loquentem inducit reum: *Valeant cives mei, ſint incolumes, ſint florentes, ſint beati. Stet hæc urbs præclara, mihique patria cariſſima, quoquo modo merita de me erit. Tranquillâ Rep. cives mei, quoniam mihi cum illis non licet, ſine me ipſi, ſed per me tamen, perfruantur* &c. Cujuſmodi oratio non alij convenit, quàm & optimo pariter, & fortiſſimo viro: qualis, Ciceronis judicio, erat Annius Milo, pro quo dicebat.

II. QVI MORES RELVCERE DEBEANT IN ORATORE.

PORRò mores partim reſpiciunt oratorem, quem reddunt ἀξιόπιστον ‡; partim auditores, aut cives in univerſum.

‡ *fide dignum.*

Mores, qui in oratore requiruntur, ſunt tres; prudentia, probitas, & benevolentia. Plato in Gorgiâ tria requirit in conſultore; ſcientiam, benevolentiam, & loquendi libertatem. Sed pro παῤῥησίᾳ jure ſubſtituit Ariſtoteles probitatem, utpote magis neceſſariam. Quantum enim in perſuadendo probitatis opinio valeat; argumento illud erit, quòd vir bonus (modò conſtet, quid ſentiat) plus tacendo poſſit, quàm improbus ſuadendo. Vt omnino in eo habeat locum, quod ad Philadelphenſes de epiſcopo eorum ſcribit B. Ignatius: Σιγῶν πλέον δύναται τῶν πλέον λαλούντων· συνήρμοσται γὰρ ταῖς ἐντολαῖς Κυρίου, καὶ τοῖς δικαιώμασιν, ὡς χορδαὶ τῇ κιθάρᾳ· *tacens plus poteſt, quàm alij plus loquentes. Convenit enim mandatis Domini, & juſtitiæ præceptis, velut chordæ congruunt citharæ.*

Cicero lib. II. de Offic. ſolùm duo requirit, juſtitiam & prudentiam. Ita enim ait: *Fides autem ut habeatur, duabus rebus effici poteſt; ſi exiſtimabimur adepti conjunctam cum juſtitiâ prudentiam. Nam & ijs fidem habemus, quos plus intelligere, quàm nos, arbitramur; quoſque & futura proſpicere credimus, &, cùm res agatur, in diſcrimenque ventum ſit, expedire rem, & conſilium ex tempore capere poſſe: hanc enim* *omnes exiſtimant utilem veramque prudentiam. Juſtis autem, & fidis hominibus, id eſt viris bonis, ita fides habetur, ut nulla ſit in his fraudis injuriæq; ſuſpicio. Itaque his ſalutem noſtram, his fortunas, his liberos rectiſſimè committi, arbitramur.* Verùm præter hæc duo à Tullio requiſita, etiam benevolentiâ opus eſſe, ratio ipſa evincit. Nam, ut docet Ariſtoteles lib. II. Rhet. cap. I. non perſuadent, qui exiſtimantur ob imprudentiam malè ſentire; vel qui rei putantur intelligentes, ſed ob improbitatem aliter, ac ſentiunt, eloqui; vel denique qui pro prudentibus habentur, ac probis; ſed putantur alteri magis parti favere, quàm nobis, aut certè minùs, quàm alij, qui in eâdem re aliud nobis dant conſilium. Atque ex his lucem accipit, quod Xenophon ait penè initio libelli de Rep. Athenienſium. Dixerat, mirari fortaſſe aliquem, quòd Athenis omnibus liceat concionem habere, & conſilium dare; cùm à vilibus & malis nihil ſani debeat exſpectari. Huic rei ita occurrit. Ait, nihil mirandum eſſe, ſi in democratia magis talibus populus credat, quàm viris bonis ac præſtantibus. Nam longè maximam populi partem vilibus iſtis capitibus conſtare: quemque autem ſibi bene eſſe malle, quàm alteri. At viles iſtos in populari ſtatu conſulere ſui ſimilibus; cùm è contrario cives præſtantiores ijs potiùs ſtudeant, qui ſimiles ſui, plebeiis verò, & improbis iſtis, diſſimiles ſint. Sic enim inter alia loquitur, *Οἱ δὲ γινώσκουσιν, ὅτι ἡ τούτου ἀμαθία, καὶ πονηρία, καὶ ἔυνοια, μᾶλλον λυσιτελεῖ, ἢ ἡ τοῦ χρηστοῦ ἀρετὴ, καὶ σοφία, καὶ κακόνοια. Norunt nimirum, hujus imperitiam, ac vilitatem cum benevolentiá junctam, prodeſſe ampliùs, quàm viri boni virtutem, ac ſapientiam, conjunctam cum malevolentia.*

III. QVOMODO CONSEQVATVR ORATOR, VT VIDEATVR PRVDENS, PROBVS, ET BENEVOLVS.

PRVDENTIAM oſtendit orator, ſi modeſtè, non audacter doceat, aut moneat alios: probitatem, ſi virtutes collaudet, ac vitia reprehendat: benevolentiam, ſi præ ſe ferat ſingularem amorem, & obſervantiam erga auditores, & remp. ac patriam; quæ potiſſima pars eſt moratæ orationis. Hâc de re egregiè Fabius, cujus ſententiam lib. IV. cap. II. his verbis conceptam invenire eſt: *Ne id quidem prateribo, quantam afferat fidem expoſitioni narrantis autoritas; quam mereri debemus, ante omnia quidem vitâ; ſed & ipſo genere orationis. Quod quò fuerit gravius, ſanctius, hoc plus habeat neceſſe eſt in affirmando* quoque ponderis. *Effugienda ergo in hâc præcipuè parte omnis calliditatis ſuſpicio: (neque enim ſe unquam magis cuſtodit judex) nihil videatur fictum, nihil ſolicitum; omnia potiùs à cauſsâ, quàm ab oratore, profecta credantur. Sed hoc pati non poſſumus, & perire artem putamus, niſi appareat; cùm deſinat ars eſſe, ſi apparet.* Hæc elegantiſſimè, & veriſſimè Fabius. Ab oratoris moribus captatur benevolentia. Divinatione contra Verrem: *Adductus*, inquit, *ſum Iudices, officio, fide, miſericordia, multorum bonorum exemplo, veteri conſuetudine inſtitutoq́; majorum, ut onus hoc laboris atque officij, non ex meo, ſed ex neceſſariorum meorum tempore, mihi ſuſcipiendum putarem.* Et pro Roſcio Amer. *Opprimi onere officij malo, quàm id, quod mihi cum fide ſemel impoſitum eſt, aut propter perfidiam abjicere, aut propter infirmitatem animi deponere.* Et hæc de moribus, quatenus oratorem reſpiciunt.

IV. VARIARE AFFECTVS, TVM PRO NATVRA GENTIS, TVM PRO GENERE REIP. TVM PRO QVATVOR ISTIS MODIS, QVIBVS EIVSDEM ETIAM GENTIS AC REIP. HOMINES INTER SE DIFFERVNT.

PROXIMVM eſt, ut dicamus de moribus ratione auditorum. Quos trifariam cognoſcimus.

Primùm ex natura nationis. Nam Galli ſunt præcipites, nec longæ ſpei patientes. Hiſpani contrà lenti in conſilijs: in bello autem laboris ac diſciplinæ tolerantes: tumidi interim, & vile miniſterium, etiamſi ampla ſpes affulgeat, averſantes. Itali mentis ſunt reconditæ: Germani ſimplices & aperti. Poloni feroces, & quos fraude magis, quàm vi ſuperes: Moſcovitæ contrà fraudulenti. Longum eſſet omnia perſequi. Qui volet, adeat, quæ ingenioſè & eleganter de præcipuis gentibus Ioannes Barclaius diſſeruit in Icone animorum cap. III, & ſex proximè ſequentibus. Contentus nunc ero verbis unius ex antiquis: nempe Siculi illius Genethliaci, Julij Firmici Materni lib. I. Matheſios cap. I: *Scythæ ſoli immani feritatis crudelitate graſſantur. Itali fiunt regali ſemper nobilitate præfulgidi, Galli ſtolidi, leves Græci, Afri ſubdoli, avari Syri, acuti Siculi, luxurioſi ſemper Aſiani, & voluptatibus occupati, Hiſpani elatâ jactantiæ animoſitate præpoſteri. Ergo Scytharum rabiem nunquam mitigat Iupiter: nec Italis aliquando Sol denegabit imperia: nec levitati Græcorum Saturni ſtella pondus imponit: nec Aſiana laſcivitas ſobriâ Iovis moderatione corrigitur: nec*

Siculorum acumen frigido ortu aliquando Saturni obtunditur: nec Syrorum avaritia laſcivis Veneris radiationibus temperatur : nec Afrorum malitioſa commenta, & bilingues animos, ſalutare Iovis ſidus impediet : nec Hiſpanorum jactantiam pigrum poterit Saturni lumen hebetare : nec Gallicam ſtoliditatem Mercurij ſapientiſſimum ſidus exacuet. In quo an rectè de gentibus ſingulis judicium ferat , non eſt hujus loci diſputare. Satis eſt, ſi illud nunc extra controverſiam maneat, diverſam eſſe cujuſque gentis indolem ; pro quâ τὸ ἠθικὸν in oratione mutare debeat orator.

Præterea mores cognoſcuntur ex fine Reip. de quo ſuperiùs in genere deliberativo ſatis diximus †.

† *lib. 1. cap. 3. ſect. 8.*

Denique pro quadruplici auditorum diſcrimine variant τὰ ἤθη quadrifariam : idque in ejuſdem etiam gentis hominibus, ac ejuſdem Reip. civibus.

Nam vel diverſis ſunt affectibus, vel habitibus, vel ætate, vel fortunis.

Affectus plurimùm immutant, quia aliud ſuadet amor, aliud odium ; aliud ira, aliud lenitas; aliud pudor, aliud impudentia ; eademque aliorum eſt affectuum ratio ; de quibus cùm antè dictum ſit, non eſt quòd ea hîc iteremus.

Pro habituum quoque diverſitate mores hominum ſunt diverſi: quomodo aliter affectus eſt vir juſtus, aliter injuſtus ; aliter temperans, aliter intemperans. Sed de virtutibus vitijſque nihil hîc affert Ariſtoteles, quia de ijs egerat lib. 1. cùm tractaret de genere demonſtrativo, cujus finis eſt honeſtum, vel turpe.

Tertiò mores variantur ratione ætatis ; quia alijs ſunt moribus juvenes, alijs viri, alijs ſenes.

Poſtremò mores ſunt diverſi ratione fortunæ; ſive proſperæ, ſive improſperæ, tum in nobilibus, divitibus, potentibus; tum in ijs, qui his opponuntur.

V. QVOMODO SECVNDVM ÆTATES HVMANA VITA DISTINGVATVR.

CùM igitur de duobus primis generibus actum ſit, ut dixi : ſupereſt, ut nunc mores diverſæ ætatis, diverſæque fortunæ, conſideremus.

Ætas eſt quadruplex, pueritia, juventus, ἀκμὴ ſive ætas conſtans, & ſenectus. Ita enim Hippocrates quoque dividit, cùm ait:

ait *: Γέροντες εὐφορώτατα νηστείην φέρουσι· δεύτερον, οἱ καθεστηκότες· ἥκιστα, μειράκια· πάντων δὲ μάλιστα, παιδία· τουτέων δὲ αὐτέων ἃ ἂν τύχῃ αὐτὰ ἑωυτῶν προθυμότερα ἐόντα. *Senes facillimè jejunium ferunt; proximè poſt eos, qui ſunt ſtatâ ætate: minùs adoleſcentes: omnium minimè pueri: atque inter hos præcipuè, qui acriores ac promtiores ſunt ad aliquid agendum.* Ac ſimiliter Cornelius Celſus lib. I. cap. III: *Quod ad ætates verò pertinet, inediam facillimè ſuſtinent mediæ ætates, minùs juvenes, minimè pueri, & ſenectute confecti.* Sed jure Ariſtoteles tres tantùm ætates nominat, quia pueritia, quæ velut ſeminium eſt omnis ætatis, nihil huc facit. Neque enim oratori facienda ſunt verba ad pueritiam. Interim etiam hac inſuperhabitâ, quatuor ætates numerari poſſunt; adoleſcentia, juventus, virilis ætas, quæ Plauto † media vocatur, & ſenectus. Adoleſcentiam autem, & juventutem, meritò diſtinguimus, etſi Latini promiſcuè etiam uſurpent; ut Seneca epiſt. XXX. *Quemadmodum*, inquit, *ſenectus adoleſcentiam ſequitur.* Salluſtius * quoque C. Cæſarem in Pontificatus Maximi petitione Catulo prælatum, adoleſcentulum vocat. Et Cicero Curionem, Craſſum, Sulpitium, annum jam trigeſimum, & quod excurrit, ſupergreſſos, nunc adoleſcentes, nunc juvenes vocat, ſecutus, ut videtur, luſtri rationem à Servio Tullio conſtitutam, quo juniores dicebantur uſque ad annum XLVI. quâ de re vide Janum Douzam in ſchediaſmate ſuccidaneo ad Tibullum: nec non Rob. Titium lib. V. Locorum controverſorum cap. XVI. & quæ in Originum libris diximus *. Verùm, ſi præſtantium aliquot phyſicorum ſequimur ſententiam, juventus extenditur uſque ad annum XXX. Ἀκμὴ ſeu vigor corporis durat quinquennium; h. e. uſque ad annum trigeſimum quinctum, qui numerus reſultat ex quinque ſeptenariis. Eaque ἀκμὴ corporis, eſt ratio, cur Plato voluerit lib. IV. de legibus, quemque intra id temporis ſpacium uxorem capere. Atque idem in cauſſa eſt, cur anno XXXV, ut Macrobius † teſtatur, quaſi coronâ deſperatâ artem athleticam deſinerent, qui ad eam uſque ætatem ſine ullo victoriæ præmio perveniſſent. Sed ἀκμὴ animi annos durat XX: puta ad annum uſque L, quæ ætas ſeptem conſtat ſeptenariis. Quicquid ab anno quinquageſimo reſiduum eſt, id aſſignatur ſenectuti: quam, etiam cùm longiſſima eſt, centeſimum annum non excedere, putat Lucianus in Hermotimo. Videlicet quia adeò inſolens eſt exceſſus iſte, ut prope miraculi loco habeatur. Optima eſt ſenectutis pars, quæ prima eſt: nempe ab anno quinquageſimo ad ſexageſimum: quæ dici poteſt *cruda viridiſque ſenectus* †. Galeno

* *lib. 1. Aphoriſm. ſect. 1. aph. 13.*

† *in Aulul. Act. 2. ſc. 1.*

* *in Catil.*

* *voce Juvenis.*

† *in Somn. Scip. lib. 1. cap. 6.*

† *Virg. 6. Æn.*

Siculorum acumen frigido ortu aliquando Saturni obtunditur: nec Syrorum avaritia laſcivis Veneris radiationibus temperatur : nec Afrorum malitioſa commenta, & bilingues animos, ſalutare Iovis ſidus impediet : nec Hiſpanorum jactantiam pigrum poterit Saturni lumen hebetare : nec Gallicam ſtoliditatem Mercurij ſapientiſſimum ſidus exacuet. In quo an rectè de gentibus ſingulis judicium ferat , non eſt hujus loci diſputare. Satis eſt, ſi illud nunc extra controverſiam maneat, diverſam eſſe cujuſque gentis indolem ; pro quâ τὸ ἠθικὸν in oratione mutare debeat orator.

Præterea mores cognoſcuntur ex fine Reip. de quo ſuperiùs in genere deliberativo ſatis diximus †.

† lib. 1. cap. 3. ſect. 8.

Denique pro quadruplici auditorum diſcrimine variant τὰ ἤθη quadrifariam : idque in ejuſdem etiam gentis hominibus, ac ejuſdem Reip. civibus.

Nam vel diverſis ſunt affectibus, vel habitibus, vel ætate, vel fortunis.

Affectus plurimùm immutant, quia aliud ſuadet amor, aliud odium ; aliud ira, aliud lenitas; aliud pudor, aliud impudentia; eademque aliorum eſt affectuum ratio ; de quibus cùm antè dictum ſit, non eſt quòd ea hîc iteremus.

Pro habituum quoque diverſitate mores hominum ſunt diverſi: quomodo aliter affectus eſt vir juſtus, aliter injuſtus ; aliter temperans, aliter intemperans. Sed de virtutibus vitijſque nihil hîc affert Ariſtoteles, quia de ijs egerat lib. 1. cùm tractaret de genere demonſtrativo, cujus finis eſt honeſtum, vel turpe.

Tertiò mores variantur ratione ætatis ; quia alijs ſunt moribus juvenes, alijs viri, alijs ſenes.

Poſtremò mores ſunt diverſi ratione fortunæ; ſive proſperæ, ſive improſperæ, tum in nobilibus, divitibus, potentibus; tum in ijs, qui his opponuntur.

V. QVOMODO SECVNDVM ÆTATES HVMANA VITA DISTINGVATVR.

CùM igitur de duobus primis generibus actum ſit, ut dixi : ſupereſt, ut nunc mores diverſæ ætatis, diverſæque fortunæ, conſideremus.

Ætas eſt quadruplex, pueritia, juventus, ἀκμὴ ſive ætas conſtans, & ſenectus. Ita enim Hippocrates quoque dividit, cùm ait *:

ait *: Γέροντες εὐφορώτατα νηστείην φέρουσι· δεύτερον, οἱ καθεστηκότες· ἥκιστα, μειράκια· πάντων δὲ μάλιστα, παιδία· τουτέων δὲ αὐτέων ἃ ἂν τύχῃ αὐτὰ ἑωυτῶν προθυμότερα ἐόντα. *Senes facillimè jejunium ferunt; proximè poſt eos, qui ſunt ſtatâ ætate: minùs adoleſcentes: omnium minimè pueri: atque inter hos præcipuè, qui acriores ac promtiores ſunt ad aliquid agendum.* Ac ſimiliter Cornelius Celſus lib. I. cap. III: *Quod ad ætates verò pertinet, inediam facillimè ſuſtinent mediæ ætates, minùs juvenes, minimè pueri, & ſenectute confecti.* Sed jure Ariſtoteles tres tantùm ætates nominat, quia pueritia, quæ velut ſeminium eſt omnis ætatis, nihil huc facit. Neque enim oratori facienda ſunt verba ad pueritiam. Interim etiam hac inſuperhabitâ, quatuor ætates numerari poſſunt; adoleſcentia, juventus, virilis ætas, quæ Plauto † media vocatur, & ſenectus. Adoleſcentiam autem, & juventutem, meritò diſtinguimus, etſi Latini promiſcuè etiam uſurpent; ut Seneca epiſt. XXX. *Quemadmodum*, inquit, *ſenectus adoleſcentiam ſequitur.* Salluſtius * quoque C. Cæſarem in Pontificatus Maximi petitione Catulo prælatum, adoleſcentulum vocat. Et Cicero Curionem, Craſſum, Sulpitium, annum jam trigeſimum, & quod excurrit, ſupergreſſos, nunc adoleſcentes, nunc juvenes vocat, ſecutus, ut videtur, luſtri rationem à Servio Tullio conſtitutam, quo juniores dicebantur uſque ad annum XLVI. quâ de re vide Janum Douzam in ſchediaſmate ſuccidaneo ad Tibullum: nec non Rob. Titium lib. V. Locorum controverſorum cap. XVI. & quæ in Originum libris diximus *. Verùm, ſi præſtantium aliquot phyſicorum ſequimur ſententiam, juventus extenditur uſque ad annum XXX. Ἀκμὴ ſeu vigor corporis durat quinquennium; h. e. uſque ad annum trigeſimum quinctum, qui numerus reſultat ex quinque ſeptenarijs. Eaque ἀκμὴ corporis, eſt ratio, cur Plato voluerit lib. IV. de legibus, quemque intra id temporis ſpacium uxorem capere. Atque idem in cauſſa eſt, cur anno XXXV, ut Macrobius † teſtatur, quaſi coronâ deſperatâ artem athleticam deſinerent, qui ad eam uſque ætatem ſine ullo victoriæ præmio perveniſſent. Sed ἀκμὴ animi annos durat XX: puta ad annum uſque L, quæ ætas ſeptem conſtat ſeptenarijs. Quicquid ab anno quinquageſimo reſiduum eſt, id aſſignatur ſenectuti: quam, etiam cùm longiſſima eſt, centeſimum annum non excedere, putat Lucianus in Hermotimo. Videlicet quia adeò inſolens eſt exceſſus iſte, ut prope miraculi loco habeatur. Optima eſt ſenectutis pars, quæ prima eſt: nempe ab anno quinquageſimo ad ſexageſimum: quæ dici poteſt *cruda viridiſque ſenectus* †. Galeno

* lib. 1. Aphoriſm. ſect. 1. aph. 13.

† in Aulul. Act. 2. ſc. 1.

* in Catil.

* voce Juvenis.

† in Somn. Scip. lib. 1. cap. 6.

† Virg. 6. Æn.

lib. v. de ſanitate tuenda, qui intra hoc ſpatium ſunt, dicuntur ὁμογέροντες. Nec icc irco, quicunque ſexageſimum exceſſere, mente ſunt exſenſà, & corpore victo, tardigemulo ac veternoſo: quia aliquos reperire eſt ſupra eam ætatem virides animo, ac vigentes, & cum corpuſculo ſuo colluctantes: ut de Clarano, condiſcipulo ſuo, ſcripſit Seneca epiſt. LXVI. Et Theophraſtus *, jam exactis LXXXIV ‡ annis, cùm ſentiret prope adeſſe vitæ terminum, dixiſſe fertur, ἡμεῖς ὁπότ᾽ ἠρχόμεθα ζῆν, τότ᾽ ἀποθνήσκομεν, *Vivere cùm incipimus, vivere deſinimus.* Laërt. in vit. Theophr. Itaque, ut Iuriſconſulti * docent, infantiam quidem dicemus extendi uſque ad annum ſeptimum; ætatem pupillarem uſque ad annum quartum decimum; pubertatem & adoleſcentiam, uſque ad vigeſimum quinctum: juventutem verò, ætatem virilem, & ſenectutem, ſtatuendum non adſtringi ad certos annos, ſed ex habitu corporis atque animi diſcerni. Qua de re Alciatus lib. x. Παρέργων Iuris cap. x. ac juniorum alij magno numero. Quod ſi & ex antiquis nonnulla de ætatibus voles, adi Philonem lib. de mundi opificio *, Cenſorinum de die natali cap. XIV, & Macrobium in Somnium Scipionis lib. I. cap. VI.

* *pro eo corruptè* Themiſtocles *legitur apud Hieronymũ epiſt. ad Nepotianum.*
‡ *ita Laertius: pro quo* centum & ſeptem *eſt apud Hieronymum eadem ad Nepotianũ epiſt.*
* *l. ſi infãti C. de jur. delib.*
* *pag. 16. & 17. edit. Turneb.*

VI. QVOMODO ÆTAS IVVENILIS, SENILIS, ET MEDIA, MORIBVS DIFFERANT.

ATQVE hunc in modum ætates diſtinguuntur. Nunc videamus, quomodo moribus differant juvenes, viri, & qui mediæ ſunt ætatis.

I. Iuvenes flagrant cupiditatibus, præcipuè Venereis. Vt Terentianus Chærea *, quando ait:

— Hanc tu mihi vel vi, vel clam, vel precariò,
Fac tradas: mea nihil refert, dum potiar modò.

Item †:

--- Abduc, duc, quantùm potes.

Nempe, excuſſo rationis freno, ſeſe, quantus quantus eſt, cupiditati mancipat. Rectè igitur apud eundem ait Demea †:

— Quæ vos propter adoleſcentiam
Minùs videtis, magis impensè cupitis, conſulitis parum.

Similiter de ijs judicat B. Chryſoſtomus epiſt. III. ad Olympiadem: Ἡ ‡ πολλὴ τῆς ἐπιθυμίας ζάλη, ἀσθενέστερος δὲ ὁ λογισμός. Nimirum, ut S. Baſilius * ait, τῆς † νεότητος ἐπιθυμίαι δυσκάθεκτοι. Eoque, ut cum Euripide

* *Eun. act. 2. ſc. 3.*
† *aliquanto poſt.*
† *Adel. act. 5. ſc. 9.*
‡ *Magna eſt concupiſcẽtia tempeſtas: ratio verò longè imbecillior.*
* *in cap. 3. Ieſ. p. 903. ed. Mor.*
† *juventutis effrenes ſunt cupiditates.*

ripide dicam, τὸν † ἡβῶντα οὐ ῥᾴδιον εἴργειν. Vnde ab ætate Cælium Cicero excuſat, quòd cum Clodia conſueſceret. Propterea quoque antiqui meretricios amores conceſſere huic ætati. Notum illud eſt * Mitionis apud Comicum:

> *Non eſt flagitium, mihi crede, adoleſcentulum*
> *Scortari.*

† *haut facile eſt pubeſcentem compeſcere.*

* *Adel. act. 1. ſc. 2.*

Et Catonis hoc apud Horatium ‡, de adoleſcentia ingredeunte lupanar:

> *Nam ſimulac venas inflavit tetra libido,*
> *Huc juvenes æquum eſt deſcendere.*

‡ *lib. 1. ſat. 1.*

Sed hæc non S. Scripturis modò refelluntur: verùm etiam è ſanioribus philoſophis. Notum Epicteti † illud: Περὶ Ἀφροδίσια πρὸ γάμου καθαρευτέον. *A Venereis ante nuptias mundos eſſe convenit.* Ac ſimiliter hujus æqualis, Muſonius: Ὅσαι συμπλοκαί, μοιχείας ἐκτὸς οὖσαι, ἐστερημέναι τοῦ γίνεσθαι κατὰ νόμον καὶ αὗται πᾶσαι αἰσχραί. πράττονται γὰρ δι᾽ ἀκολασίαν. *Concubitus omnes, etiamſi non fuerit adulterium, ſi non juxta legem fiant, turpes & ipſi ſunt. Vt qui ſolius libidinis cauſſâ fiant.*

† *Enchir. cap. 47.*

Neque in libidine tantùm, ſed etiam cæteris in rebus, vehementes eſſe cupiditates adoleſcentiæ ſolent. Nimirum nondum totam exuêre pueritiam. De pueris verò ſic Tullius lib. v. de Fin. *Quanta ſtudia decertantium ſunt! quanta ipſa certamina! ut illi efferuntur lætitiâ cum vicerint! ut pudet victos! ut ſe accuſari nolunt! quàm cupiunt laudari! quos illi labores non perferunt, ut æqualium principes ſint!* Adoleſcentiæ etiam ſimiles eſſe mores, clarè idem oſtendit pro M. Cælio, his verbis: *Non loquor de ſapientia, quæ non cadit in hanc ætatem: de impetu animi loquor, de cupiditate vincendi, de ardore mentis ad gloriam. quæ ſtudia in his jam ætatibus noſtris contractiora eſſe debent. in adoleſcentia verò, tanquam in herbis, ſignificant, quæ virtutis maturitas, & quantæ fruges induſtriæ ſint futuræ.* Quibus ex verbis etiam cognoſcimus, acre hoc adoleſcentiæ deſiderium ad virtutem plurimùm conferre. Et ſanè dicam liberè, abſque illo animi impetu numquam contingit, ut quiſquam ſolidam aſſequatur gloriam. Propterea talem jam à puero oratorem futurum Fabius optat lib. 1. cap. 111. *Mihi*, inquit, *ille detur puer, quem gloria juvet, qui victus fleat. Hic erit alendus ambitu, hunc mordebit objurgatio, hunc honor excitabit: in hoc deſidiam nunquam verebor.* His moribus non in pueritia modò erat M. Brutus; ſed etiam in adoleſcentia: de quo Iulius Cæſar, Tullio teſte †, dicebat: *Magni refert hic quid velit: ſed quicquid vult, valde vult.* Quod Plutarchus * ita expreſſit: Οὗτος ὁ νεανίας οὐκ

† *epiſt. 1. lib. 14. ad Att.*

* *in Bruto.*

οἶδε μὲν ὃ βούλεται· πᾶν γὰρ ὃ βούλεται, σφόδρα βούλεται. Certè quia affectus juvenum vehementes ſunt, ideo Græci νεανικὸν accipiunt pro magno; ut apud Ariſtotelem * πόροι νεανικοὶ, & Ariſtophanem in Pluto κρέας νεανικὸν; eodemque modo ab Athenæo Caſaubonus † dici putat λοπὰς νεανικὴ, ut ſit *patina ingens*, non *olla nova*, quomodo verterat Dalecampius.

Etſi autem affectus juvenum ſint vehementes: tamen citò ijdem etiam pulchris fatigantur, ſemperque novitate capiuntur improviſâ. Facilè nempe ſatiantur; quemadmodum ægroti ſolent. Vnde illud poëtę Venuſini de hac ipſa ætate ‡:

--- Cupiduſque, & amata relinquere pernix.

Atque hinc etiam cauſſam cognoſcimus, cur adoleſcentia amicitias, nec ſatis magno judicio eligat; nec ſatis conſtanter, adverſus oboriens faſtidium, tueatur. Nimirum impedimento eſt τὸ † κοῦφον, καὶ εὐκίνητον τῆς νεότητος: ut loquitur Baſilius *.

Et talia quidem ſunt deſideria juvenum. At in ſenibus deferbuit cupiditas: eoque ab ijs tam acre illud, quàm deſultorium hoc, abeſt.

II. Iuvenes item, & facilè, & vehementer excandeſcunt, propterea quòd ſint φιλότιμοι †; & ob corporis vires ſciant, ſe præſtare poſſe, quæ ira juſſerit. Exemplo fuerit Gyas, de quo ita Maro *:

Tum verò exarſit juveni dolor oſſibus ingens:
Nec lachrymis caruere genæ: ſegnemq; Menœten,
Oblitus decoriſque ſui, ſociûmque ſalutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab altâ.

At diſpar eſt ſenum ratio: quia facilè quidem & ipſi ſuccenſent; ſed non æquè parent iræ. Ferunt enim, quæ juvenes non ferrent; unde Horatius † ſcitè:

Lenit albeſcens animos capillus
Litium & rixæ cupidos protervæ.
Non ego hoc ferrem calidus juventâ,
Conſule Planco.

Nimirum norunt ſenes, non adeo ſibi proclivè eſſe alios ulciſci. Accedit, quòd naturæ frigus calorem ex ira provenientem celeriùs exſtinguit; unde fit, ut acutæ quidem eorum ſint iræ, ſed citò diſſolvantur. Id voluit Ariſtoteles, cùm ſcripſit, καὶ οἱ θυμοὶ ὀξεῖς μὲν εἰσιν, ἀσθενεῖς δέ· h. e. *iræ ſenum acres quidem ſunt, ſed imbecilles.* Confirmat hanc Ariſtotelis ſententiam Lucianus ‡; quando expoſtulantem cum Iove Timonem inducit, quòd jam ſenex inultam hominum malitiam ſinat; cùm longè iracundior fuerit in juventute. Audiamus ipſum:

* *lib. 1. Hiſtor. Animal.*
† *lib. 4. Animadv. in Athen. cap. 21. & vide lib. 13. cap. 9.*
‡ *in Arte Poët.*
† *quod levis ſit juventus, & admodū mobilis.*
* *in cap. 3. Eſa.*
† *honoris avidi.*
* *5. Æn.*
† *lib. 3. od. 14.*
‡ *in Timone.*

ipſum: Λημᾷς δὲ, καὶ ἀμβλυώττεις πρὸς τὰ γιγνόμενα· καὶ τὰ ὦτα ἐκκεκώφωσαι, καθάπερ οἱ παρηβηκότες· ἐπεὶ νέος γε ἔτι, καὶ ὀξύθυμος ὢν, καὶ ἀκμαῖος τὴν ὀργὴν, πολλὰ κατὰ τῶν ἀδίκων καὶ βιαίων ἐποίεις. *At caecutis lippitudine, & alucinaris ad ea, quæ fiunt, atque aures obſurduere, ſicut ijs, qui ætate jam ſunt confecti. Quandoquidem, cùm juvenis fores, & acris animi, & præceps ad iram, multa agebas adverſus iniquos, & violentos.* Et aliquanto pòſt: ἐπίδειξαί τινα χολὴν ἀνδρώδους καὶ νεανικοῦ Διός. *Oſtende iram aliquam ſtrenui illius, ac juvenilis Iovis.* In eodem etiam dialogo Mercurius ait Timoni: Ἀλλ' ἔα τὰ ὀργίλα ταῦτα, καὶ μειρακιώδη. *Sed mitte iracunda hæc, & juvenilia.* Neque Ariſtoteli adverſatur Ammianus Marcellinus, cujus illud lib. XXVII, ubi de irâ Valentiniani agit: *Hanc eſſe animi ulcus diuturnum interdumque perpetuum, prudentes definiunt, naſci ex mentis mollitie conſuetum, id aſſerentes argumento probabili, quòd iracundiores ſunt incolumibus languidi, & fœminæ maribus, & juvenibus ſenes, & felicibus ærumnoſi.* Non, inquam, adverſatur ei, quod ante ex Ariſtotele retulimus, quia Ammianus videtur juvenes vocare juxta inſtitutum Servij Tullij, quo juniores ſunt uſque ad annum XLVI. Argumento eſt, quòd Plutarchus, è cujus περὶ ἀοργησίας libro totus ille locus deſumtus eſt, pro eo dixit, καὶ γέροντες ἀκμαζόντων ὀργιλώτεροι *. Confirmat quoque eandem rem illud Sophoclis apud Scholiaſtem Euripidis:

** & ſenes ſunt iracundiores ijs, quibus florida ac valida eſt ætas.*

> Ὀργὴ γέροντος, ὥστε μαλθακὴ κοπὶς,
> Ἐν χειρὶ θήγει, ἐν τάχει δ' ἀμβλύνεται.
> *Senilis ira, mollis in guttæ modum,*
> *Pungit manum, ſed illico retunditur.*

Ita Nazianzenus de Euſebio ſcribit, eum, cùm rigidior fuiſſet olim, nunc ſenio malaciſſari. Ὥσπερ σίδηρος, inquit, πυρὶ, τῷ χρόνῳ μαλάσσεται, *ut ferrum igni, ita hic ſenio molleſcit.* Lucianus quoque in tyrannicidâ collationem inter tyrannum, ac filium ejus, inſtituens, de tyranno ipſo ait: Μετριώτερος δὲ ὁ πρεσβύτης ἦν παραπολὺ, καὶ περὶ τὰς ὀργὰς ἠπιώτερος, καὶ πρὸς τὰς κολάσεις ἀμβλύτερος, καὶ πρὸς τὰς ἐπιθυμίας βραδύτερος, ὡς ἂν ἤδη τῆς ἡλικίας τὸ μὲν σφοδρότερον τῆς ὁρμῆς ἐπεχούσης, τὰς δὲ τῶν ἡδονῶν ὀρέξεις χαλιναγωγούσης. *Porrò ſenex longè fuit moderatior: quippe in ira mitior, in pœnis lenior, ad voluptates tardior: ut cui ætas jam vehementiam appetitus cohiberet, ac cupiditates voluptatum refrænaret.*

Nec ei, quòd vir eruditiſſimus, Hadrianus Junius †, ſcripſit, adverſatur Ariſtophanicum illud in Veſpis:

† proverbio **Senis ira.**

> — τὸ γένος ἢν τις ὀργίσῃ
> Τὸ τῶν γερόντων, ἔστ' ὅμοιον σφηκιᾷ.

--- *Qui ſenum irritat genus,*
Perinde, quàm ſi concitet veſpas, agit.

Neque enim aliud innuit Comicus, quàm quòd moroſi ſint ſenes, faciſeque iraſcantur; quod Ariſtoteles quoque, & Sophocles, agnoſcunt.

Præterea in juvenibus prolubium eſt, ac prolixus animus, magiſque famâ, quàm fame, commoventur, quia neſciunt, quid ſit egeſtas. Vnde Horatio * juvenis dicitur,

Vtilium tardus proviſor, prodigus æris.

** in Arte.*

At ſenes habent alios illiberaliter, atque, ut inquiebat ille apud L. Pomponium, Atellanarum ſcriptorem, rumorem parvi faciunt, dum ſit rumen quî impleant. Norunt enim, quàm difficilè pecuniæ acquirantur. Quod ſi quavis ætate difficile ſit opes parare: quanto magis in ſenectute! Inopiam igitur timent ſenes; ad quam ſi redigantur, effœtis jam viribus, vitam tueri neutiquam poſſint. Atque hoc eſt, quod Terentius ait Adelphis *:

Solùm unum hoc vitium affert ſenectus hominibus:
Attentiores ſumus ad rem omnes, quàm ſat eſt.

** Act. 5. ſc. 3.*

Et Horatius in Arte:

Multa ſenem circumveniunt incommoda: vel quòd
Quærit, & inventis miſer abſtinet, ac timet uti.

Quod vitium jure taxat Cicero in Catone ſuo: *Avaritia ſenilis*, ait, *quid ſibi velit, non intelligo. Poteſt enim quicquam eſſe abſurdius, quàm, quò minùs viæ reſtat, eò plus viatici quærere?*

Sed Simonides argutè hoc argumentum eludere conabatur. Siquidem rogatus, cur extrema in ſenectute ad rem foret attentior, reſpondit †, malle ſe defunctum opes relinquere inimicis, quàm vivum egere amicis. Quo ſimul amicorum inconſtantiam arguebat.

† Stobæus ſerm. de Injuſtitia & avaritia.

IV. Iuvenes bonis ſunt præditi moribus, quia omnia optimè interpretantur, οὐκ ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς παραδείγματα ὁμοιοπαθῆ τοῖς πονηροῖς, *non habentes in ſe ipſis exempla earum perturbationum, quas improbi*; ut ait Plato lib. III. de Repub. At ſenes cuncta rapiunt in deteriorem partem.

V. Iuvenes ſunt creduli, quia nondum ſunt vulpionum dolis redditi cautiores. Senes ſunt στρεψίμαλλοι, & ingeniati ad fraudes, atque, ut loquitur poëta apud Ciceronem, ad verſutiloquas * malicias; ideoque etiam ſunt ſuſpicioſi: unde fit, ut, quos publicitus non vellicant, hos tacitè cogitationis convicio verberent.

** niſi cum P. Victorio legere malis* verſutiloquax. *Vide eũ notis in Demetriũ p. 157. edit. Flor. Sed vitioſi codices Nonij cũ deceperunt.*

VI. Iuvenes ſunt εὐέλπιδες ‡, nec in maximis animum deſpondent: quod partim naturâ fit, quia multùm habeant caloris nativi; partim experientiæ defectu, quia non vident, cur haſtas abijcere debeant, cùm aut nunquam, aut raro, ſpe exciderint; partim ætatis privilegio, quia plurimùm temporis reſidui habere ſibi videantur. Ita de Alexandro juvene ſcribit Plutarchus in vitâ ejus, cùm primùm Perſarum oram conſpexiſſet, quæcunque haberet amicis donâſſe; ac rogatum, quid ſibi ſervaſſet, reſpondiſſe, ἐλπίδα †. E contrario ſenes timidi ſunt, tum quia calor naturalis in ijs refrigeratus eſt; tum quia ſæpe ſpe ſunt fraudati; tum quia puſillum id temporis eſſe judicant, quod reſtat. Quare & de præteritis gaudent ſermones cædere; unde ſenex Horatio † dicitur *laudator temporis acti*. Ita Euander apud Maronem VIII. Æn. referre gaudet, quæ juvenis geſſerat:

‡ *pleni bonæ ſpei.*

† *ſpem.*

† *in Arte.*

> *Qualis eram, cùm primam aciem Præneſte ſub ipſa*
> *Stravi, ſcutorumque incendi victor acervos,*
> *Et regem hac Herilum dextrâ ſub Tartara miſi*, &c.

Ac ſæpe in eo, atque adeò omni ſermone, modum tenêre neſciunt. Nempe à natura hoc ijs datum videtur, ut qui maximè poſſunt, alios etiam maximè aveant docere. Sanè Homerus quoque diſertiſſimum Neſtorem paſſim inducit verboſum: neque enim auſim cum alijs dicere σπερμολόγον *. Ac contemtim ſatis Menelaus apud Euripidem ait, Pelea ſenem nihil aliud poſſe, πλὴν λέγειν μόνον ‡. Contemtiſſimè autem Maximianus, qui vulgò diu creditus eſt Cornelius Gallus †:

> *Deficit auditor, non deficit ipſe loquendo.*
> *O ſolâ fortes garrulitate ſenes!*

* *garrulum ac nugatorem.*

‡ *quàm tantummodo dicere.*

† *eleg. 1.*

Sed etſi veriſſimum ſit, ſenum nonnullos audientibus crucem figere longis logis ſuis: id tamen condonandum ijs, ob virtutes, quibus hoc vitium abunde compenſant. Quin indignus videatur, qui ad ſenilem pertingat ætatem, ſiquis perferre nequeat hanc loquacitatem, eamque innoxiam.

VII. Iuvenes ſunt verecundi, quia cùm honeſtum & turpe dignoſcere per ſe nequeant, judicium de eo ferunt ex prima inſtitutione. At ſenes inverecundi ſunt, quia, dum lucro omnia metiuntur, ſæpe pudor & honeſtas per eos pedibus trahantur licet. Hinc Admetus parenti ſuo ait apud Euripidem †:

> Φεῦ, φεῦ, τὸ γῆρας ὡς ἀναιδείας πλέον.
> *Heu, heu, ſenectus plena ut impudentia eſt!*

† *in Alceſtide.*

† *magnanimi.*
* *in Arte.*

VIII. Iuvenes ſunt *μεγαλόψυχοι* †, ſive, ut Horatius * pro eo dicit, *ſublimes*. Senex verò

—— res omnes timidè gelideq; miniſtrat:

* *ibidem.*
† *in Terpſichore.*

ut idem * inquit. Imò ſæpe nec tentare aliquid audet, quale res requirat. Exemplum habemus apud Herodotum †, in convivio, quo Amyntas, Macedoniæ rex, excepit Perſas. In quo cùm Perſæ impudicè attrectarent feminas, Ἀμύντης μὲν ταῦτα ὁρέων, ἀτρέμας εἶχε, καίπερ δυσφορέων, οἷα ὑπερδειμαίνων τοὺς Πέρσας· Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Ἀμύντεω, παρεών τε καὶ ὁρέων ταῦτα, ἅτε νέος τε ἐὼν καὶ κακῶν ἀπαθὴς, οὐδαμῶς ἔτι κατέχειν οἷός τ' ἦν. *Amyntas quidem iſta videns, etſi ægre ferret, ſe tamen continebat, quia Perſicum nomen ſupra modum metueret. At Amyntæ filius Alexander, cùm adeſſet, & hæc cerneret, nequaquam potuit ea perferre: quippe qui adoleſcens eſſet, nec malorum expertus.* Vbi cauſſam etiam apponi videmus hujus diverſitatis. Nempe quòd adoleſcentes nihil adverſi ſenſerint in vita: ſenes verò, multis malis edocti, ſciant, quantis periculis obnoxia ſint humana omnia. Cui cauſſæ addere poſſumus alteram à temperamento, quia ſenibus frigus, ſanguinem condenſando, ingenium etiam obtundit. Ab utraque hac cauſsâ eſt ſollicita adeò cogitatio, quæ efficit, ut etiam tuta anxiè circumſpiciant, ac ſæpe nimio pavore præclara quoque conſilia corrumpant. Ita abfuit parum, quin Fabius Maximus Cunctator conſilium Scipionis de transferendo in Africam bello, quo rem ille Romanam penitus reſtituit, eò everſum iret, quòd meticuloſè nimis pericula omnia expenderet. Quare etſi ſenes, ob longam rerum experientiam, magnificè de ſe ſentiant, ac ſæpiùs juvenum conſilia habeant deſpicatui: interdum tamen magnos juvenum animos præferre convenit curæ ſenum, pluſquam ſatis eſt, accuratæ.

IX. Iuvenes honeſtum præferunt utili, rectam ſecuti indolem, & muſtæ ætatis, ut Nævius appellat, ſalutaria documenta. At ſenes utile præferunt honeſto, quia nihil in vitâ habent carius vitâ, cujus parum ſupereſt.

* *amicis amici.*

X. Iuvenes ſunt *φιλόφιλοι* *, quia ſocietate gaudent, & amicitias honeſto potiùs, quàm utili, metiuntur. Senes, ex regulâ Biantis, amant tanquam aliquando oſuri, & oderunt tanquam aliquando amaturi.

* *nequid nimis.*

XI. Iuvenes plurimùm tranſgrediuntur præceptum illud Chilonis, *μηδὲν ἄγαν* *. Peccant enim ſemper in exceſſu; cujus etiam argumentum eſt, quòd omnia ut certiſſima aſſeverant. At ſenes peccant

cant in defectu. Iidem crebrò decepti, ut plurimùm in ſermonibus addunt illud τάχα †.

† forſan.

XII. Iuvenes ſunt quidem μεγαλαδικητικοὶ, h.e. vehementer proni ad injuriam inferendam: verùm contumeliæ potiùs, quàm malitiæ cauſsâ, alios mactant infortunijs: unde Ælianus, ludens epiſtolâ Oporæ ad Dercyllum amatorem, vinum quoque novum ait contumelioſum eſſe ob ætatem: καὶ οἶνος ὑβριστὴς διὰ νεότητα. Contumeliæ autem cauſsâ fieri dicitur, quòd fit ob voluptatem, quam quis ex eo percipit, quòd videatur ἄλλων ὑπερέχειν *. Ita Alcibiades Hipponico, viro & genere, & opibus præſtanti, colaphum impegit, οὐχ' ὑπ' ὀργῆς, ἢ διαφορᾶς τινὸς προαχθεὶς, ἀλλ' ἐπὶ γέλωτι συνθέμενος πρὸς τοὺς ἑταίρους †: ut in Alcibiade ſcribit Plutarchus. At ſenum diſpar ratio, qui magis injurij ſunt ob malitiam, quàm ob contumeliam.

* aliys eſſe praſtatior.

† non ira, aut ſimultate impulſus, ſed cùm per luſum conſtituiſſet id cum ſodalibus.

XIII. Iuvenes ſunt miſericordes, quia ex ſuo ingenio de aliorum judicant innocentiâ. Nam, ut Tullius ait ad Quinctum Fratr. *Vt quiſque eſt vir optimus; ita difficillimè, eſſe alios improbos, ſuſpicatur.* At ſenes miſericordes quidem ſunt: ſed ideo, quia ob infirmitatem ſuam metuunt, ne ſimile ſibi immineat.

XIV. Iuvenes etiam ſunt propenſi ad riſum, eoque etiam ad dicacitatem. Ac ſenes facetias aſpernantur: quippe ὀδυρτικοὶ, καὶ φιλαίτιοι, hoc eſt, *difficiles, queruli*, ut Horatius † expreſſit. Ac Sillio * ſimiliter dicitur *queribunda ſenectus*. Eò autem queruli ſunt & moroſi, quia, ut Tullius ‡ inquit, *contemni ſe putant, deſpici, & illudi*. Atqui, ut continuò addit, *in fragili corpore odioſa omnis offenſio eſt*. Tales autem qui ſunt, non poſſunt eſſe εὐτράπελοι καὶ φιλογέλοιοι *. Siquidem ἐναντίον ‡ τὸ ὀδυρτικὸν τῷ φιλογέλωτι, ut Ariſtoteles ait. Quare cauſſa hujus diverſitatis eſt, quòd bona ætas, ut Tullio * juventus vocatur, & animo, & corpore viget vegetque, & voluptatibus fruitur. Contrà ſenectus, quę *mala ætas* dicitur Accio †, Turpilio, Plauto, voluptatum eſt expers, viribus effœta, morbis obnoxia: ut conqueritur ſenex ille Menæchmis *:

--- Conſitus ſum
Senectute, onuſtum gero corpus, vires
Reliquere. ut ætas mala, merx mala eſt ergo.

† in Arte.
* lib. 13.
‡ in Catone Maiore.
* faceti, & jocorum ſtudioſi.
‡ querulum, & jocoſum, ſunt contraria.
* in Cat. mai.
† Nonius in Senium.
* act. 5. ſc. 2.

Accedit etiam ad cætera ſenectutis mala angor ille ex cogitatione mortis propinquæ. Vnde Tullius de Senect. *Quarta reſtat cauſſa, quæ maximè angere atque ſollicitam habere noſtram ætatem videtur, appropinquatio mortis, quæ certè à ſenectute non poteſt longè abeſſe.* Nimirum ſenes ſunt φιλόζωοι †. Imò quò morti ſunt viciniores, hoc

† cupidi vitæ.

ſunt vitæ cupidiores. Cujus ratio eſt, quia cupimus ea, quibus deſtituimur. At, extremâ ætate, quodammodo caremus vitâ, quia tota jam quaſi effluxit. Sed Cato apud Tullium in eo totus eſt, ut doceat, ſenectuti non eſſe timendam mortem, ac denique de ſe ipſo concludit: *Quod ſiquis Deus mihi largiatur, ut ex hac ætate repueraſcam, & in cunis vagiam, valde recuſem: nec verò velim, quaſi decurſo ſpatio à carcere ad calces revocari.*

Quod ad ἀκμὴν, ſive virilem ætatem, ea adoleſcentiæ errores videt, ſeque improvidè adeò in multis egiſſe, multùm miratur, & propterea, quicquid à ſe peccatum fuit, emendare conatur. Nec jam acres adeò ſunt affectuum ſtimuli, quia fervor ille ſanguinis remiſit. Itaque ut ætas ea inter juventutem, & ſenilem, veluti in medio, conſtituta eſt: ita etiam intermediam obtinet naturam. Nam, quæ bona adoleſcentia & ſenectus habet diviſa, ea vigor ætatis habet conjuncta: & quæ juventus ac ſenectus habent in exceſſu & defectu, ea virilis ætas habet in mediocritate. E.G. Iuventus reſpicit honeſtum, non utile; ſenectus utile, non honeſtum; virilis ætas, & honeſtum, & utile. Hinc Horatius in Arte:

Converſis ſtudijs ætas, animuſque virilis
Quærit opes & amicitias, inſervit honori,
Commiſiſſe cavet, quòd mox vitare laboret.

Iuventus fortis eſt, ſed intemperans; ſenectus temperans, ſed timida; virilis ætas fortis, & ſicca ſobriaque. Iuventus nimis credula; ſenectus nimis ſuſpicioſa; virilis ætas pro rerum naturâ confidit aut diffidit. Et ſic de cæteris. Atque hæc de morum diſcrimine, ratione ætatis. De quo ex Ariſtotele etiam hauſit ea Elias Cretenſis, quæ adfert commentario in orat. 1. Nazianzeni †. Nempe doctrina hæc utilis eſt non modò in foro, aut curia, ſed etiam in eccleſia. Admodum præterea neceſſaria eſt poëtæ: quâ de re ſic Horatius in Arte:

† col. 62. & 63. edit. Claud. Morell.

Si plauſoris eges aulæa morantis, & uſque
Seſſuri, donec cantor, Vos plaudite, dicat:
Ætatis cujuſque notandi ſunt tibi mores,
Mobilibuſque decor naturis dandus, & annis.

VII. QVID

VII. QVID NOBILITAS SIT, ET QVOT MODIS DICATVR.

POSTREMÒ differunt mores ratione nobilitatis, potentiæ, divitiarum, aut felicitatis. Quid ſit nobilitas, pauci ſciunt. Vulgò certè exiſtimant, à Cæſare, aut Rege, quemquam nobilem creari; cùm inſignia quidem nobilitatis conferre poſſint, nobilitatem non poſſint. Neque enim, ſi rex Neroniano, aut Phalarico præditus ingenio, nobilem porrò cenſeri velit jubeat hominem nihili, cujus ſibi opera in ſceleribus patrandis utilis fuerit, is nobilis iccirco judicari debet: quin nobilis, antiquitatis judicio, per ſe fit, qui tyrannum hunc è medio tollat; uti argumento nobis eſt Harmodii, & Ariſtogitonis exemplum. Eſt nempe nobilitas nominis ſplendor. Quippe, ut *nomen*, ita & *nobilis* à noſcendo dicitur. Cùm autem & ſcelere quiſpiam nobilis dici poſſit, ea, quâ de hîc agimus, nobilitas, eſt claritas nominis cum laude conjuncta. Sed neque hæc nobilitas eſt uniuſmodi; cùm quidam nobiles per ſe fiant, alij naſcantur. Per ſe quis nobilis fit, tum eruditione, non illâ vulgari, ac pædagogicâ; ſed præcellenti, quâ quis longè lateque nomen ſuum diffundit: tum virtute, non quidem eâ, quam in omnibus requirimus, qui probi haberi volunt, ſed heroicâ, ſuique in admirationem cæteros rapiente. Ita eruditione nobiles fuere Homerus, Euripides, Maro &c. Virtute nobiles facti Iphicrates, Scævola, Sicinius Dentatus &c. Qui verò nobiles naſcuntur, hi vel nobiles ſunt antiquis divitijs; cujuſmodi innumeros hodie videre eſt, qui nec ipſi memorabile quicquam præſtiterint, neque laudare parentes queant factis illuſtres: vel, quæ potior nobilitas eſt, nati ſunt majoribus, qui egregium ſibi nomen pepererint. Ita apud Romanos nobiles cenſebantur, qui jus habebant ponendæ imaginis: id verò ijs duntaxat conceſſum erat, qui magiſtratum geſſerant curulem: eoque hi nobiliores cenſebantur, quò atria pluribus inſigniebantur imaginibus, quas poëtæ *ceras* appellant, quia nihil aliud erant, quàm capita pectore tenus è cerâ effigiata. Porrò horum quidem, qui nobiles naſcuntur, alij ſunt εὐγενεῖς, ſive *nobiles* ſolùm, alij etiam γενναῖοι, ſive *generoſi*. Εὐγενεῖς Ariſtoteli † ſunt, qui bono ſunt nati genere, licet interim à majorum virtutibus deflectant: cujuſmodi hominum nobilitas in aſtragalis ſita eſt; ut de leviro ſuo dicebat Herodes Atticus apud Philoſtratum †: at γενναῖοι ſunt, qui non degenerant,

† *lib. 2. Rhet. cap. 15. diſt. vulg.*

† *in vitis Sophiſtarũ.*

ſed majorum imitantur virtutes. Itaque & Ariſtoteles in hiſtoria animalium * leonem εὐγενῆ † vocat; lupum γενναῖον ‡. Sed & Latinis aliud eſt *nobilis*, aliud *generoſus*: unde eſt, quòd in epiſt. Hypſipyles ad Jaſonem conjungantur ab Ovidio;

* lib. 1. cap. 1. † nobilem. ‡ generoſũ.

Si te nobilitas, generoſaque nomina tangunt:

Et hoc Juvenalis Sat. VIII:

Felix, & ſapiens, & nobilis, & generoſus.

VIII. DE MORIBVS NOBILIVM.

I. SOLENT autem nobiles eſſe, ut Appuleianâ voce utar, honoripetæ: cujus ratio eſt, quòd ijs quiſque bonis, quibus ornatus eſt, ſtudet addere. Putant etiam, ſibi honores ob majorum virtutem deberi. Neque ipſi ſolùm ſic ſentiunt; ſed aliorum idem judicium eſſe vident. Seneca ipſe lib. IV. de Benef. cap. XXX: *Aliquando*, inquit, *daturum me etiam indignis quædam non negaverim, in honorem aliorum: ſicut in petendis honoribus quoſdam turpiſſimos nobilitas induſtrijs, ſed novis, prætulit. Non ſine ratione, ſacra eſt magnarum virtutum memoria: & eſſe plures bonos juvat, ſi gratia bonorum non cum ipſis cadat. Ciceronem filium quæ res conſulem fecit, niſi pater?* Pluraque ejuſce generis exempla mox ſubjungit. Et convenit Aſconij illud in orat. pro Scauro: *Quæ generis claritas etiam inertes homines ad ſummos honores provexit.* Et Theodericus rex apud Caſſiodorum lib. II. epiſt. II: *Non relinqui inglorios patimur, qui generis claritate prædicantur.* Et apud eundem Athalaricus rex lib. IX. epiſt. XXIII: *Quid P. C. de vobis judicemus, expendite: cùm ad ſummarum culmina dignitatum germinis veſtri viros, quos nunquam vidimus, eligamus, non faſtidio negligentiæ, ſed honorabili præſumtione naturæ.*

II. Solent etiam alios nobiles aſpernari; præcipuè, qui minùs antiquæ ſunt nobilitatis, idque ut majores habeantur. Quod etiam in cauſſa eſt, cur erga alios ferociùs ſe gerant. Vnde Socrates de ſe apud Platonem ait in Theæteto: Ὡς ἐγώ εἰμι ὑὸς μαίας μάλα γενναίας τε καὶ βλοσυρᾶς Φαιναρέτης· *Sum filius obſtetricis valde generoſæ, ferociq; prædita animo Phænaretes.* Ita vocem βλοσυρᾶς rectè tranſtulit Caſaubonus ‡: quamquam propriè βλοσυρότης eſt *torvitas*; unde & Athenæus reprehendit Platonem, quòd Socratem inducat matrem appellantem βλοσυράν. Sed immeritò; quia eò reſpexit Plato, quòd bene nati magnificè de ſe ſentiant, cæteros verò ferociùs deſpiciant. Nempe hoc ijs quaſi innatum eſt, ut ait Ariſtides: Ἡ μεγαλοφροσύνη ἔμφυτον κτῆμα τοῖς κρείσσοσι.

‡ lib. 5. animad. in Ath. cap. 19.

Docent autem Phyſiologi, nobiles, ſi vigilantis fuerint naturæ, liberos ferè gignere ſimiles; quorum tamen poſteri paulatim degenerent: ſin fuerint ingeniis excellentibus, gignere inſanos ac furioſos; ut liquet ex poſteritate Alcibiadis, & Dionyſii maioris: ſi denique fuerint στάσιμοι, hoc eſt, conſtantes ac graves, interdum quidem procreare liberos agreſtes, ac contumaces; (quos Plato in ix. de Legg. κερασβόλους vocat à ſimilitudine ſeminum, quæ quia primò in boum cornua inciderint, non conſequantur à ſolo juſtum temperamentum, adeoque dura fieri exiſtimentur, ut ne quidem molliantur, ſi aquâ macerentur, quemadmodum Etymologici magni auctor refert; quin etiam ignis injuriæ invicta reſiſtant, ut ſcribitur quinctodecimo Γεωπονικῶν:) interdum vero producere liberos inertes ac ſtupidos; quomodo plurimi viri docti liberos habuerunt, alij parum acutos, alij dementientes, & à communi ſenſu ſequeſtratos. Exemplum peti, cùm ex alijs jubent, tum ex liberis Hippocratis; in quos dicteria à Comicis jaci ſolita, non modò agnoſcit Galenus *, ſed & liquidò cognoſcere eſt è Nebulis Ariſtophanis. Verùm hos alius fuiſſe Hippocratis liberos, argumento eſt, quòd Eupolis quoque eos perſtringat. At hic deceſſit initio belli Peloponneſiaci: quo tempore, cùm Cous ille vates vix annorum fuerit triginta, cui veriſimile fiat liberos ejus Athenis inceſſi ſolitos, tanquam cerritos? Verùm alium quoque arietem intorqueamus. Nobilis illius Hippocratis liberi dicti Draco & Theſſalus, fuereque & ipſi medici haut ignobiles, & medicorum parentes. At illi, qui à Comicis exagitantur, Teleſippus, Demophon, & Pericles nominati; ut teſtatur Ariſtophanis ſcholiaſtes. Quare non Coi, ſed Athenienſis cujuſdam Hippocratis filij, ridentur à Comicis: quod & ipſum pluribus adſerit Caſaubonus lib. iii. Animad. in Athen. cap. xvii. & Marſilius Cagnatus lib. iv. Var. Obſerv. cap. i. Verùm, non quia in Hippocratis liberis falſi ſunt, iccirco veris eos defici exemplis, exiſtimari debet. Nam res comprobari poteſt vel exemplo è L. Seneca paullo antè adducto de Ciceronis filio: qui, ut M. Seneca ait Suaſoriâ poſtremâ, *nihil ex paterno ingenio habuit, præter urbanitatem.* Sanè *filium M. Ciceronis populus Romanus non agnoſcebat loquentem*: ut Sidonius Apollinaris à veterum quodam (nomen tacet) dictum fuiſſe, ait epiſt. xiv. libri vii. Idem teſtatur Plutarchus in Cic. & B. Hieronymus ad Furiam. De ebrietate ejus, res nota è varijs: inter alios Plinio lib. xv. cap. xxi. Sed Ciceronis filio non inſiſtam: cùm idem liquere poſſit è liberis Socratis, Ariſtarchi Grammatici, Cimonis,

Periclis,

* *lib. quod animi mores &c.*

Periclis, alijſque. Vide illuſtrem hâc de re locum Ælij Spartiani in Severo Imp. Cauſſa verò ejuſce rei eſt, quòd natura in generando deficiat, & velut effœta reddatur. Per ſe quidem optimum ſibi proponit: verùm nihil ſub cœlo perpetuum eſt, omniaque finem ſortiuntur; unde fit, ut natura ſenſim deficiat in generatione præſtantium ingeniorum; quemadmodum in plantis exoticis videre eſt, quæ paullatim vigorem ſuum amittunt: item in equis è Theſſaliâ, aut Mauritaniâ, in Italiam advectis. Singulis enim octonis, aut novenis annis, alios equos equaſque advehere neceſſe habent, quia abſque iſthâc renovatione deficeret pullorum generoſitas. Neque exiſtimandum, contradicere ſibi Ariſtotelem, eò quòd nunc quidem dicat, veriſimile eſſe, bonos bonis gigni; quia natura optimũ intendat: nunc aiat, nobiles ut plurimùm producere liberos diſſimiles; quia nobilitas ſit multorum majorum virtus, ac multitudine illâ præſtantium majorum natura defatigata præſtantes ceſſet producere. Non, inquam, hæc pugnant, quia veriſimile etiam eſt, quod rarò fit, modò vulgò ut plurimùm fieri ſit perſuaſum: quomodo veriſimile eſt, oriente cometâ mortem magni nominis principi portendi; item bubonem in tecto ſtridentem funus domo minari; quia ita autumat vulgus; quamvis rarò eventus huic opinioni reſpondeat. Adde quòd non temere hoc de nobilium liberis in vulgus perſuaſum eſt, cùm in cæteris rebus ita videat uſu venire, ut plurimùm fiat, quod natura intendit: quod verò hic aliter fit, id eſt ex accidenti, quia vires deficiunt naturam, producendo multos præſtantiſſimos majores jam laſſatam, ut dicebamus. Et hæc de nobilibus.

IX. DE MORIBVS DIVITVM.

A*T quos divitiæ producunt*, — ut Lucillij verbis utar, fere abhorrent ab ijs, quæ lædere poſſint exiſtimationem. Debent autem hoc educationi honeſtæ. Vnde Xenophon penè initio libri de Rep. Athenienſium: Ἐν τοῖς βελτίστοις ἔνι ἀκολασία τε ὀλιγίστη, καὶ ἀδικία, ἀκρίβεια δὲ πλείστη εἰς τὰ χρηστά· ἐν δὲ τῷ δήμῳ ἀμαθία τε πλείστη, καὶ ἀταξία, καὶ πονηρία. ἥ τε γὰρ πενία αὐτοὺς μᾶλλον ἄγει ἐπὶ τὰ αἰσχρά. καὶ ἡ ἀπαιδευσία, καὶ ἡ ἀμαθία δι' ἔνδειαν χρημάτων (ἔνεστιν) ἐνίοις τῶν ἀνθρώπων. *In optimatibus enim & divitibus minimum eſt intemperantiæ ac injuſtitiæ; ſtudium verò accuratiſſimum rerum honeſtarum: in plebe verò eſt plurimùm & inſcitiæ, & confuſionis, & improbitatis. Siquidem paupertas eos magis adducit ad* *turpia: ac plerique ob pecuniarum penuriam non potuere liberaliter educari, beneq; inſtitui.* Interim & divitias magna vitia conſequuntur. *Adeò quadam* (ut Eucherius ad Valerianum ait) *ſocietas penè eſt etiam nominis duabus his rebus, vitÿs, & divitÿs.* Quâ παρηχήσει gaudet non ſemel Salvianus Maſſilienſis. Hujus & illud lib. VI: *Simul ut deſtiterunt eſſe divites, deſinunt eſſe vitioſi.* Quæ vitia autem divitias ſequantur, paucis nos docet Plutus ipſe apud Lucianum in Timone: ubi ſic loquitur; Ἐπειδὰν τις ἐντυχὼν το πρῶτον, ἀναπετάσας τὴν θύραν εἰσδέχεταί με, συμπαρεισέρχεται μετ' ἐμοῦ λαθὼν ὁ τύφος, καὶ ἡ ἄνοια, καὶ ἡ μεγαλαυχία, καὶ ἡ μαλακία, καὶ ὕβρεις, καὶ ἀπάτη, καὶ ἄλλα ἄττα μυρία· *Poſtquam aliquis, qui me primo eſt adeptus, adapertis foribus receperit, clam unà mecum ingreditur faſtus, vecordia, jactantia, mollicies, contumelia, dolus, & alia id genus innumera.* Sed de præcipuis iſtorum diſtinctiùs agamus.

I. Imprimis divites ſunt ὑβρισταὶ *: ut Ariſtoteles quoque ait. Elegans ideo decretum inferorum contra divites, qui in vita contumelioſè tractarint tenuis ſortis homines, commentum videas Lucianum in Νεκυομαντίᾳ: in quâ inter alia ridiculè ait, hanc eorum pœnam fore, ut animæ illorum in terram remiſſæ, quinque & viginti annorum μυριάδας † in aſinis ſint, unoque mortuo, in alium, atque alium, commigrent, oneraque ferant à pauperibus agitati, uſque dum id ſpatium exſpirârit, quod pœnæ huic fuerat decretum.

* *contumelioſi.*

† *decies millia.*

II. Sunt etiam ὑπερήφανοι, h. e. ſuperbi. Vnde Salvianus lib. VII: *Taceatur ſuperbia, & tumor. tam peculiare hoc divitum regnum eſt, ut aliquid forſitan de jure ſuo ſe putent perdere, ſi hinc ſibi alius quicquam voluerit vindicare.*

III. Præterea divites, juxta Ariſtotelem, ut plurimùm ſunt σαλάκωνες καὶ σόλοικοι. i. Salaconis illius inſtar, qui cùm pauper eſſet, ditiſſimus videri affectabat †, arrogantes, multaque in moribus peccantes. Nam cornua tollunt propter opes, quia autumant, ſe poſſidere, quibuſcumque ad vitam beatè degendam opus eſt; aut ſi quid deeſt, id pecuniâ facilè acquiri poſſe. *Omnis enim res Divitÿs paret,* ut ait Horat. lib. II. Satir. II. ſapientia quoque ipſa, ut ſtatim ſubjungit. Huc pertinet illud Pindari in Nemeis: Ἐστι δ' ἐν εὐτυχίᾳ πανδοξίας ἄκρον· *Felicitati ac divitÿs ſumma ineſt ſapientiæ opinio.* Item verſus iſti Ennij, quos ab Euripide Iambis expreſſos in Hecubam ſuam Trochaicis tranſtulit verſibus;

† *Suidas & Heſychius.*

Hæc tu etſi perverſè dices, facilè Achivos flexeris.
Namque opulenti cùm loquuntur pariter atque ignobiles,

Eadem dicta, eademque oratio æqua non æquè valet.

Quamquam hi ſanè verſus parum faciant ad præſens inſtitutum, ſi cum Alciato legamus, *Nam cum opinati loquuntur.* Vulgata quidem lectio, quam & H. Stephanus retinuit in ſuâ Agellij editione, defendi nequit, cùm verſus pravo malè talo incedat. Ea enim habet, *Nam cum opulenti loquuntur.* Si cum Alciato legamus, *opinati*; jam ab
* lib. 11. cap. 4. accuſatione Agellij† vindicatus fuerit Ennius, quòd τοὺς δοκοῦντας verterit *opulentos*. Sunt enim *opinati*, qui in magnâ ſunt opinione atque exiſtimatione: unde *opinatiſſimi auctores* apud eundem Agellium, qui ſummæ ſunt auctoritatis. Vide Alciatum lib VIII. Παρέργ. Iuris cap. XII.

IV. Molliter etiam divites ſe habent, ac luxurioſè; idque ut ſe hoc pacto oſtentent. Iuvenal. ſat. VI:

Prima peregrinos obſcena pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt ſecula luxu
Divitiæ molles.

* lib. 3. de raptu Proſerp. Nempe, ut apud Claudianum * eſt,

--- *humanas oblimat copia mentes.*

V. Sunt & jactabundi, quia etſi revera ſit anguſti abjectique animi divitias mirari: tamen (ut Petronij verbis utar) *qui ſolas exſtruere divitias curant, nihil volunt inter homines meliùs credi, quàm quod ipſi credunt.* Adde quòd præter ſe vident, non modò τοὺς ἀγοραίους atque in trivio natos; ſed eos etiam, qui ſapientes habentur, divitias ſuſpicere: unde & Simonides, rogatus ab Hieronis conjuge, utrùm ſapientes præſtarent, an divites; divites reſpondit, cùm ſapientes ſemper in veſtibulis divitum conſpicere ſit. Quod ſi quidem ita, uti dixit, ſenſit Simonides, optimo jure reprehenditur hoc nomine à Platone lib. VI. de Rep. Meliùs Ariſtippus Cyrenaicus, qui Dionyſio tyranno rationem quærenti, cur ſapientes præ divitum foribus conſpicerentur, non item hi ante fores ſapientum; in cauſsâ eſſe re-
* Laërt. in Ariſtippo. ſpondit *, quòd ſapientes, qui plurimùm pauperes ſunt (nam, ut Petronius ait, *neſcio quomodo bonæ mentis ſoror eſt paupertas*) ſatis intelligerent, quibus egerent; divites non item.

VI. Divites etiam ſe dignos judicant imperio, quia in publicis muneribus opulenti præponuntur pauperibus: quod non fruſtra fit, cùm in magiſtratu ſiniſtram gignere poſſit opinionem tam inopia, quàm avaritia. Equidem cùm Sulpitius Galba, & Aurelius, in Senatu contenderent, uter adverſus Viriatum in Hiſpaniam mittendus eſſet; rogareturque Scipio Æmilianus, cujus hâc in re ſententiæ foret; *Neutrum*, inquiebat †, *mihi mitti placet: quia alter nihil habet; alteri nihil ſatis eſt; aquè malam licentis imperij magiſtram indicans inopiam, & avaritiam.*

† Val. Max. lib. 6. cap. 4.

Omnium autem vitioſiſſimi, & maximè inſubidi ac inſolentes ſunt οἱ νεόπλουτοι *. Quod ſuaviſſimâ, de Mella & Cæpione, narratiunculâ oſtendit Joannes Barclaius in Icone animorum cap. XIV. Videlicet fortunæ ſubitæ ita inebriant homines, ut non ſint, qui priùs fuerunt. Accedit, quòd νεόπλουτοι ſæpius ſunt ἀπαίδευτοι †: unde eſt, quòd non modò παροινίᾳ gaudent ac laſciviâ; ſed etiam neſciant rationem tractandi divitias. Nam ἀρχαιόπλουτοι * majorum exemplo & inſtitutione magis norunt modum conſervandæ & augendæ rei familiaris; unde & deparci ac vulturij eſſe ſolent. Sicuti enim γνάθοις ὀψοφάγοι *, ut Ariſtophanes ‡ appellat, hiras ſemper latrantes habent; ita nec divites ferè iſtiuſmodi ullis opibus expleri poſſunt; ſed *Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit* †.

* *quibus recentes ſunt divitiæ.*
† *quibus haut contigerit inſtitutio.*
* *quibus priſca ſunt divitiæ.*
* *manduci ſive gumiæ.*
‡ *in εἰρήνῃ.*
† *Iuvenalis ſat. 14.*

X. DE MORIBVS POTENTIVM.

POTENTES (quibus ab Ariſtotele opponuntur ἀδύνατοι; Cicero pro Muræna *impotentes* vocat) non tantùm æſtimantur divitijs; ſed etiam τῇ δυνάμει, ſive *opibus*. Ita Latini potentiam vocant, quæ in amicorum, ſociorum, ſervorumque multitudine ſita eſt. Imprimis autem potentes dicuntur, qui funguntur magiſtratu. Eorum quidam, qui, ut de Vatinio dicebat Tullius †, ſtrumam, h.e. turpia ſua facta, διβάφῳ ‡ veſtiri & occultari putant, divitibus ſunt peiores; quia, quod libet, licere autumant. Arbitrantur enim, ut egregiè obſervavit Tullius pro Quinctio, *ſine injuriâ potentiam levem atque inopem eſſe:* Sanè contumelioſos eſſe in eos, qui tenuioris fuerint ſortis, indicat quoque hic Luciani locus in dialogo Junonis & Latonæ: μέγα, ὦ Ἥρα, φρονεῖς, ὅτι ξυνεῖς τῷ Διῒ, καὶ συμβασιλεύεις αὐτῷ, καὶ διὰ τοῦτο ὑβρίζεις ἀδεῶς. *Valde elato animo es; Iuno, quòd conſueſcas cum Iove, & una cum eo regnes, atque hacpropter abſque metu contumelioſa es.* Neque intra contumeliam ſe continent: ſed damno etiam afficiunt. Meritò itaque Critias, qui unus è triginta Athenienſium tyrannis fuit, tenuis loci hominibus tutum negabat, ut cum potentibus rem haberent. Id enim ſignificatur illo ejuſce dicto apud Platonem in Charmide †: Μὴ κατέναντι λέοντος νεβρὸς ὢν μοῖραν αἱρεῖο κρεῶν· *Ne, ſi hinnulus ſis, cum leone carnium ſortire portionem.* Neque potentes, eos, quibus antiſtant, damno ſolùm mactant; ſed bonis quoque planè

† *lib. 2. ad Att. epiſt. 9.*
‡ *bis tincta purpura.*
† *pag. 155. ed. H. St.*

exuunt;

exuunt, ut meritò veteri verbo piſcium vitam vivere dicantur. Scitè hanc rem expreſſit M. Varro ‡ apud Nonium *:

‡ Margopoli.

* in Comest.

Naturâ humanis omnia ſunt paria.
Qui poti', plus urget; piſceis ut ſæpe minutos
Magnu' comeſt, ut aves enecat accipiter.

Sanè ſolis in legibus impotentiores contra potentes præſidium ac fiduciam omnem repoſitam habent: ut his id verè ſint leges, eſſe ſanè debeant, quod palumbi laurus, cornici verbenaca ſupina, aquilæ callitrichus, turdo myrtus, aut alaudæ gramen: quæ animantibus hiſce eſſe amoletum quoddam, ex Zoroaſtre mago libro quinctodecimo ſcribit Caſſianus Baſſus, vel quiſquis auctor γεωπονικῶν Conſtantino Cæſari adſcriptorum. Quid quòd, proh dolor, nec in ipſis legibus ſat præſidij reperiunt impotentiores? Quippe nec has reverentur potentes, ſuâ ſuorumque potentiâ ſubnixi. Itaque & Anacharſis * leges aranearum retibus comparabat; in quæ ſi minores inciderint muſcæ, retinent; majores verò ea perrumpunt.

* Plutarchus in Solone.

Quamquam verò hæc ita ſunt, tamen negare non poſſumus, pleroſque omnes potentes pleraque omnia habere magis laudabilia. Neque enim tam pecuniam appetunt, quàm honorem; ideoque conantur ſibi demereri alios, à quibus τίμιοι, ſive *domini* ſalutentur. Sunt etiam animis fortioribus, pluſque adhibent induſtriæ. In gravitate ita colunt virtutem, ut magis ſectentur dignitatem. Ad injurias inferendas proclives ſunt; ſed potiùs in rebus maximis, quàm levibus: quomodo Eteocles apud Euripidem Phœniſſis ait;

Εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρὴ, τυραννίδος πέρι
Κάλλιστον ἀδικεῖν· τ' ἄλλα δ' εὐσεβεῖν χρεών.
Nam, ſi violandum eſt jus, regnandi gratiâ
Violandum eſt: alijs rebus pietatem colas:

prout transfert Tullius lib. III. Offic. Vide etiam ſis, quæ de principum, optimatum, judicum moribus, ſcribit Ioannes Barclaius in Icone animorum cap. XIV. & XV.

XI. DE MORIBVS FORTVNATORVM.

FORTVNATI (cujuſmodi etiam dicimur formâ, conjugio, liberis) partim nobilibus ſunt meliores, partim deteriores. Meliores, quia magis ſunt religioſi, eò quòd fortunam, quâ aucti ſunt, rectè à Deo ſibi obtigiſſe ſtatuant; contrà quàm illi, quibus τύραννος τύχη †. Deteriores verò ſunt, quia dulci fortunâ ebrij, (ut de Cleo-

† fortuna rerum domina.

patrâ dixit Horatius *) magis ſunt inflati, temerarij & impotentes. Vt rectè ſcripſerit Archytas Tarentinus lib. de bono & beato viro: Ἐπιθετικοὶ † καὶ θαρσαλέοι τὸν τρόπον, εὐτυχέοντες. Ita Minucius equitum magiſter, cùm parvâ manu victoriam quandam reportâſſet, ſucceſſu hoc elatus, non dubitavit, quamvis impar, toto exercitu cum Annibale depugnare. At & ſe, & exercitum perdidiſſet *, niſi præſenti periculo fuiſſet liberatus operâ Fabij Maximi.

Iſtiuſmodi igitur moribus præditi ſunt *Potentes*, *dites*, *fortunati*, *nobiles*; quo ordine hos ipſos conjungit Terent. in Adelphis. Qui verò opponuntur, contrario modo affecti ſunt.

* *od.* 37. *lib.* 1.

† *felices ſunt injurij & confidentes.*

* *Polybius lib.* 3. *Livius lib.* 22. *Plut. in Fabio &c.*

XII. EPILOGVS DOCTRINÆ DE MORIBVS.

Et hæc de Inventione morum; quæ cùm oratori omnino neceſſaria ſint, ſpiſſus eſt ille error Quinctiliani ſcribentis, doctrinam hanc ſine damno omitti poſſe. Nam cùm homines aſſentiantur orationi moribus ſuis accommodatæ; varient autem mores eorum pro affectuum, habituum, ætatis, ac fortunarum varietate: quis non videt, planè hujus doctrinæ notitiam exigi in oratore, quò, pro auditorum diverſitate, diverſo utatur orationis genere? Ariſtoteles; Ἀποδέχονται πάντες τοὺς τῷ σφετέρῳ ἤθει λεγομένους λόγους καὶ τοὺς ὁμοίους· *approbant omnes eas orationes, quæ moribus ſuis conveniunt ac ſimiles ſunt.* M. Antonius apud Cic. lib. 11. de orat. *Tantum efficitur ſenſu quodam ac ratione dicendi, ut quaſi mores Oratoris effingat oratio.* Nec aliter in poëmatis comparatum: ut Horatius agnoſcit, cujus verba ſuperiùs * adduximus. Quod verò idem Fabius, infinitam eſſe hanc doctrinam, aſſerere non dubitat; aliquid videri potuiſſet, ſi ignorabilis fuiſſet ejus ævo liber Ariſtotelis ſecundus, quo ea ad certa genera ac capita referri, ſciunt nō modò, qui eum legerunt, lectionem iterarunt, tertiarunt, (quod ejus meretur præſtantia) ſed etiam, qui vel tanquam per caliginem inſpexerint. Qui adverſus Ariſtotelem conjurarunt, hi Quinctilianum, contra quem ipſum quoque libris integris calamum ſtrinxerunt, hâc in parte ſequi malunt, quàm Ariſtotelem. Verùm quemadmodum ſol geminus non eſt, neque Thebæ ſunt geminæ, etſi furenti Pentheo videantur: ita neque hæc vel inutilia, vel aliûs loci exiſtimari debent, licet iſtiuſmodi eſſe ſtupor hominum credat. Equidem non ijs, calidam ut picem potent (quod imprecari olim inimicis ſolent *) verùm ſaniorem opto mentem.

* *Sect.* 6.

* *Plautus Mercat. act.* 1. *ſc.* 2. *& in vett. inſcriptionũ collectione Gruteriana, pag.* 1191. *inſcript.* 9.

CAP. XV.

DE LOCIS COMMUNIBUS, DEQUE ARGUMENTATIONE, ET AMPLIFICATIONE.

PRÆTER locos cuilibet cauſſæ generi peculiares, adeunda quoque eſt ſylva communis locorum in omnes cauſſas. Loci iſtiuſmodi, ut ſuperiùs diximus ‡, ſunt duo; Poſſibile, & impoſſibile; Magnum, & parvum.

‡ lib. 2. cap. 2. ſect. 3.

Locus Poſſibilis, & impoſſibilis trifariam conſideratur. Nam vel docetur aliquid factum, aut non factum; vel fieri poſſe, aut non poſſe; vel futurum, aut non futurum. Factum, aut non factum, maximè probatur in genere Iuridiciali: fieri, aut non fieri poſſe; item ecquid futurum ſit, aut non futurum, imprimis oſtenditur in Deliberativo.

Magnum itidem, & parvum, potiſſimùm ad genus Demonſtrativum pertinent.

Quemadmodum autem hi argumentorum loci ita ſunt communes, ut uni cauſſæ generi magis competant, quàm alij: ita enthymema etiam, & exemplum, pertinent quidem ad omnia dicendi genera, ſed gradu diſpari: cùm enthymematis magis utamur in genere Iuridiciali, exemplis autem in Deliberativo.

I. DE ARGUMENTIS, QUÆ PETUNTUR E LOCIS COMMUNIBUS.

CAP. XXV. lib. II. * aggreditur Ariſtoteles tractationem locorum communium. Nam, ut ſuprà † oſtendimus, loci alij ſunt ſingulis cauſſarum generibus proprij, de quibus fusè ab Ariſtotele, & nobis, actum eſt lib. I: alij ſunt omnibus generibus communes; de quibus nos ſtrictim cap. II. lib. I. plenè verò Ariſtoteles hoc loco. Sunt autem hi duo. Prior eſt, quia quid fieri poteſt, aut non poteſt; τὸ δυνατὸν, ϗ ἀδύνατον. Δυνατὸν aliquid eſſe, non uno oſtenditur modo. Nam vel ἁπλῶς monſtramus, aliquid fieri poſſe; vel ſpeciatim probamus, aliquid aut factum eſſe, aut futurum. Alij hæc ad tria referunt tempora. Nam ratione præteriti oſtendimus aliquid factum; ratione præſentis, aliquid poſſe fieri; ratione futuri, aliquid fore. Neque malè, qui tres diſtinctos hæc locos faciunt,

* ſive juxta vulgarem diſtinct. cap. 18.
† lib. 1. cap. 2. ſect. 5.

ut in univerſum ſint quatuor loci cōmunes ; de eo quod fieri poteſt, de facto, de futuro, & de magno ac parvo. Locos autem vulgari notione appello ſumma inventionis capita, & genera univerſa, quæ à Boëthio dicuntur differentiæ primarum & maximarum propoſitionum. Sed Ariſtoteli loci ſunt axiomata ipſa : quod idem Boëthius cùm alibi indicat, tum in Top. Cic. lib. 1. his verbis ‡: *Maximas igitur, id eſt univerſales ac notiſſimas propoſitiones, ex quibus ſyllogiſmorum concluſio deſcendit, in Topicis ab Ariſtotele conſcriptis locos appellatos eſſe, perſpeximus. Quòd enim maximæ ſint, id eſt univerſales propoſitiones; reliquas in ſe, velut loci corpora, complectuntur: quòd verò notiſſimæ atque manifeſtæ ſint; fidem quæſtionibus præſtant, eoque modo ambiguarum rerum continent probationes.* Hujuſmodi axiomatum, ſive maximarum propoſitionum ſylvam adfert Ariſtoteles in quatuor locis antè memoratis. Ac in tribus quidem prioribus, nempe eo quod fieri poteſt, facto ; & futuro, axiomatum ſive canonum ſylvam apud eum vide cap. xxxv *, & duobus ſequentibus. Erunt fortaſſe, qui exiſtiment, omnem eam propoſitionum ſylvam hic etiam legi debuiſſe : cæteroquin mutila fore, quæ de inventione tradimus. Sed profectò, cui grave fuerit ſubinde conſulere principem artis noſtræ virum, imò naturæ miraculum, is mihi indignus videatur, cujus cauſsâ me exſcribendo onerem, ut alterum labore levem inquirendi. Faciant hoc, atque omnia bene dicta, etiam apertiſſimè expoſita, cum pulviſculo in areas ſuas converrant, quibus ſtudium eſt Ariſtotelem, vel alios veterum, excutere de manibus adoleſcentiæ. Mihi verò abunde honoris habebitur, ſi unà cum antiquis legar : in quos noſtra aliquando brevis introductionis ; aliquando verò uberis commentarij loco erunt.

‡ *pag. 767. edit. Baſ. Henrici Petr.*

* *juxta vulgarem diſtinct. cap. 19.*

De magno & parvo agendum Ariſtoteli erat cap. xxxviii †. ſed remittit in hoc lectorem ſuum ad caput xxvii * lib. 1. ubi ubertim tractavit de bonorum magnitudine; ex quibus cognoſcere eſt, quid magis minúſve ſit honeſtum, utile, aut æquum. Fortaſſe autem ſubeat quemquam admiratio, quòd in tractatione generis deliberativi non rejecerit magni & parvi doctrinam in hunc locum: aut inibi, cùm ageret de magno & parvo, non ſimul tractârit de altero loco communi, qui eſt δυνατὸν ϗ ἀδύνατον †. Sed profectò hâc quoque in re meritò nobis Ariſtoteles Polycleti norma eſt. Quippe, cur de poſſibili & impoſſibili in genere deliberativo tractaret, cauſſæ nihil erat. At juſta ratio fuit, cur ageret de magno & parvo. Nam finis generis deliberativi eſt bonum: id autem ut cogno-

† *vulgo cap. 19.*

* *vulgo cap. 7.*

† *poſſibile & impoſſibile.*

ſcatur, tum abſolutè, tum relativè conſiderari neceſſum fuit; ac proinde id ſpectari debuit ratione magnitudinis. At ecce, aliud quoque amentant argumentum. Libro primo, inquiunt, de magno & parvo ſolùm ratione generis deliberativi actum eſt: hic verò de ijs generatim tractandum fuit, propter genus demonſtrativum, & juridiciale. Verùm facile eſt nobis hanc quoque, ut ſacer poëta † loquitur,

† Prudentius.

> --- *lateris ſinuamine flexi*
> *Ludere ventoſam, jactu pereunte, ſagittam.*

Nam Ariſtoteles in genere deliberativo agit de bonorum magnitudine: at honeſtum, qui ſcopus eſt demonſtrativi, & juſtum, quod generis juridicialis finis eſt, comprehenduntur ſub bono. Quocirca de magnitudine ac præſtantiâ velle hoc loco ediſſertare, id verò, ut Ariſtoteles ait, ſit κενολογεῖν, atque inanes ſermones fundere.

II. DE RATIONE ARGUMENTANDI PER EXEMPLA, SEU VERA, SEU FICTA.

HACTENUS à nobis, qui Ariſtotelis ductum ſequimur, actum eſt de argumentis ἠθικοῖς, παθητικοῖς, καὶ ἀποδεικτικοῖς; ijſque tum proprijs, tum communibus. Huic doctrinæ ſubjicit Ariſtoteles cap. xxxix †, quæ ad varia pertinent genera argumentandi. Hujus etiam partis prima ducam lineamenta, haut ſecus atque fit in picturis, quas Græci μονογράμμους, ac fortaſſe etiam ὑπολίσσους; Latini, ſi vera eſt doctiſſimorum hominum ſuſpicio, ſubleſtas vocant.

† ſive cap. 20. diſt. vulg.

Duplex imprimis eſt apud Oratores argumentationum forma: ἐνθυμηματικὴ, & παραδειγματικὴ: prior probandi ratio eſt certior: at, quæ per exempla fit, planior eſt. De poſteriori hoc priùs dicam.

Exemplorum aliud hiſtoricum ſive factum, aliud fictum.

Hiſtoricum dicitur, quod affert res geſtas: velut, cùm negatur permittendum, ut Rex Perſarum in Ægyptum veniat, quia cùm Darius, & Xerxes, Ægyptum occupaſſent, in Græciam cum exercitu trajecerunt.

Fictum eſt duplex; παραβολὴ, quæ Ciceroni ſimilitudo, aut collatio; & λόγος ſeu μῦθος, qui Latinis fabula.

Παραβολὴ eſt, cùm ſimilem caſum fingimus: ut, ſi quis oſtendat, magiſtratum non ſorte, uti fit, ubi penes populum imperium eſt, ſed ſuffragijs conſtituendum: nam ſi ſorti committatur, tantumdem fore, quàm ſi illi, quorum nomina ſorte ex urnâ exierint, athletæ conſtituantur, aut naucleri; quâ ratione fortè futurum eſt, ut is athleta, aut nauclerus deſignetur, qui gladiatoriæ, aut nauticæ artis, fuerit ignarus.

Μῦθος ſeu fabula rectè ab Aphthonio, & Theone in Progymnaſmatis, definitur, λόγος ψευδὴς εἰκονίζων ἀλήθειαν· *oratio falſa repræſentans veritatem*. Talis eſt illa, quam expreſſit Horatius epiſt. x. lib. I.

Cervus equum pugnâ melior communibus herbis
Pellebat: donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frenumque recepit.
Sed poſtquam victor violens diſceſſit ab hoſte:
Non equitem dorſo, non frenum depulit ore.

Vſus eâ Steſichorus*, cùm autor fuit conterraneis Himerenſibus, ne, ſi vivi videnteſque perire nollent, Phalaridi, quem jam ducem exercitus ſummo cum imperio crearant, præſidium quoque ac cuſtodiam corporis darent, quibus poſtea abuſurus eſſet ad occupandam tyrannidem.

* *Ariſt. 2. Rhet. cap. 39. at vulg. 20.*

Variæ autem ſunt λόγων ſeu fabularum ſpecies. Vocantur enim Æſopicæ, Libycæ, Sybariticæ: itemque Phrygiæ, Ciliciæ, Caricæ, Ægyptiacæ, Cypriæ. Dicuntur verò ita ab auctore, vel natione, à quâ fabulam accepimus. Nam ſuæ ſunt ſingulis nationibus fabulæ, quas viri eruditi ſcriptis conſignarunt, addito eorum nomine, à quibus manaſſent. At qui materiâ fabulas iſtiuſmodi differre putant, plurimùm falluntur; imò, ut Theon in Progymnaſmatis ‡ ſcribit, εὐήθως ὑπολαμβάνειν δοκοῦσιν *. Ex his eſt Græcus Ariſtophanis interpres in Veſpas. Sed cùm perperam is locus in vulgatis codd. legeretur, emendavit eum Scipio Gentilis lib. II. Παρεργ. cap. xxv. ubi & ſententiam refutat Natalis Comitis, qui corrupto ſcholiaſtæ loco deceptus videtur. Etiam ſpecie has fabulas diſtinxit Aphthonij interpres, qui ſic ſcribit †: Ἰστέον ὅτι εἰσί τινες, οἳ Συβαριτικοὺς μύθους λέγουσι, τοὺς ἐκ μόνων λογικῶν ζώων· Αἰσωπείους δὲ τοὺς ἐξ ἀλόγων καὶ λογικῶν συγκειμένους· Λυδίους δὲ, καὶ Φρυγίους, καὶ Λιβυκοὺς, τοὺς ἐκ μόνων ἀλόγων ζώων. i. *Sciendum, eſſe, qui Sybariticas fabulas vocent, quæ ſolùm ſunt de animalibus ratione præditis: Æſopicas verò, quæ & rationalibus conſtant, & ratione deſtitutis: Lydias autem, & Phrygias, & Lybicas, quæ ſolùm ſunt de ratione carentibus.* Verùm falluntur hi, quia, ut bene ſcribit Theon, ἐν πᾶσι τοῖς προειρημένοις εἰσὶν ἅπασαι αἱ ἰδέαι· *in omnibus prædictis omnes iſtæ formæ inſunt.* Et hæc de fabulâ. Plura qui de exemplo volet, è junioribus adeat Rodolphum Agricolam; è veteribus, auctorem ad Herennium,

‡ *pag. 22. edit. Baſil.*

* *ſtultè ſentire videntur.*

† *pag. 3. edit. Ald.*

rennium, Quinctilianum, Ammonium, Suidam in παράδειγμα. Etiam videat, quæ de tribus exemplorum formis adfert Ariſtoteles cap. xxxix*: quo etiam docet, quomodo, & quando, ijs utendum ſit. Nobis enim tantùm per ea deſultorium in modum decurrere animus fuit; quomodo, ut ait togatorum doctiſſimus †,

* vulg. cap. 20.

† apud Nonium in Tipulla.

--- *Levis*
Tipulla lymſãn frigidos tranſit lacus.

III. DE RATIONE ARGVMENTANDI A ΓΝΩΜΗ, SIVE SENTENTIA.

VENIO ad alteram argumentandi formam, quæ eſt ἐνθυμηματική. Ad enthymema verò Ariſtoteles etiam γνωμολογίαν refert: cujus ratio eſt, quòd ferè enthymematis antecedens ſit γνώμη; interdum & conſequens. E. G. Vim vi repellere licet. Non igitur committit latrocinium, qui vim vi repellit. Hic utraque enthymematis pars ſeorſim accepta γνώμη eſt. Eſt autem γνώμη generale pronunciatum de rebus actiones ſpectantibus, ſive eligendis, ſive evitandis, ad uſus humanos. Autori Rhetoricorum ad Herennium ſententia definitur oratio ſumta de vitâ, quæ aut quid ſit, aut quid eſſe oporteat in vitâ, breviter oſtendit. Talis eſt illa Euripidis in Medeâ:

Χρὴ δ' οὔποθ' ὅστις ἀρτίφρων πέφυκ' ἀνὴρ,
Παῖδας περισσῶς ἐκδιδάσκεσθαι σοφούς.
Nequaquam oportet, qui ſapit, vulgò ut ſuos
Sapientiores ille reddat liberos.

At Enthymema fit ratione additâ, quæ iſtiuſmodi eſt apud Euripidem:

Χωρὶς γὰρ ἄλλης ἧς ἔχουσιν ἀργίας,
Φθόνον πρὸς ἀστῶν ἀλφάνουσι δυσμενῆ.
Nam prætor hancce, quam jam habent, ignaviam,
Invidiam ijdem civium inveniunt gravem.

Veriſimile autem fit, hâc re adductos inductoſque eſſe, qui dixere, γνώμην eſſe enthymematis partem. Sanè non eſſe perpetuum, quod affirmatè adſerunt; vel indicium fecerit iſthoc Domitij Afri: *Princeps, qui vult omnia ſcire, neceſſe habet multa ignoſcere.* Nec enim tam oculati ſumus, ut ullum hic videamus ἐνθύμημα.

Porrò, ut ex magiſtri Herenniani definitione cognoſcimus, ſententiarum aliæ oſtendunt, quid fiat; aliæ, quid fieri debeat. Prioris generis eſt iſtud Pamphili apud Terentium in Hecyra*: *Omnibus nobis ut res dant ſeſe, ita magni, atque humiles ſumus.* Cui ſententiæ gemina eſt Tulliana iſthæc apud B. Auguſtinum *:

Tales ſunt hominum mentes, quali pater ipſe
Iupiter auctiferas luſtrârit lumine terras.

Quibus verbis Cicero interpretatus eſt iſthoc Homericum *:

Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

Eundem locum reſpexit Octavius Felix, cùm in Octavio ſuo ſcribit: *Audio, poëtas quoque unum patrem divûm atque hominum prædicantes: & talem eſſe mortalium mentem, qualem parens omnium Deus induxerit.*

Poſterioris verò generis γνώμη eſt iſthæc Plautina †:

Navè agere oportet, quod agas, non ductariè.

Hujuſmodi vel ſunt re verâ γνῶμαι; ut quæ homini conveniunt probo: vel ſolùm tales ſunt opinione dicentis; ut quæ poëtæ tribuunt improbis, quò τὸ πρέπον ‡ ſervent. Quale illud Plauti Trinummo *:

De mendico malè meretur, qui ei dat, quod edat, aut bibat.
Nam & illud, quod dat, perdit; & illi producit vitam ad miſeriam.

Noti etiam Euripidei verſus in Phœniſſis, quos Cæſar ſemper in ore habebat; Cicero verò ſic expreſſit:

Nam ſi violandum eſt jus, regnandi gratiâ
Violandum eſt: aliys rebus pietatem colas.

Neque enim hæc ex ſuo, ſed ex Eteoclis ſenſu, poëta dixit. Apud quem ejus generis plurima invenias. Eoque nomine ſæpius fuit reprehenſus ab ijs, qui non ſatis cogitarent, poëtæ eſſe pro perſona cujuſque aptos effingere ſermones, ac mores. Quamquam nec diffiteri liceat, poëtas, ſcriptoreſque alios, interdum in ijs, quæ pulcherrimè ſibi videntur dixiſſe, aberrare à vero; eoque ſententias eorum exigi debere ad ſanioris philoſophiæ, rectæque rationis obruſſam. Quâ de re vide, quæ ſcribit Plutarchus libro de lectione poëtarum: item recentior ille, ſed par antiquis, Hugo Grotius, luculentâ illâ præfatione utriuſque Ἀνθολογίας à ſe feliciter caſtigatæ, & mirâ venuſtate Latinis verſibus expreſſæ.

Cavendum autem oratori à blando illo vitio, quod præclaras etiam mentes circa Neronis ævum invaſit, ut ſententias uſurpent ad oſtentationem ſapientiæ. Quod multi hodieque faciunt, qui

* *Act. 3. ſc. 3.*

* *lib. 5. de civit. Dei cap. 7.*

* *Od. Σ.*

† *in Frivolaria, apud Feſtum in* Navus.

‡ *decorum.*

* *Scen. quo ille homo.*

tum demum videntur ſibi Atticè dicere, ſi ſententiolis omnia, velut bracteatis dictis, reluceant, præſertim in clauſulis. Quantò aliter, qui Iulij, & Auguſti ævo, vixere! quàm nihil apud eos, niſi ſimplex, & nativum! Ad horum igitur nos exemplum componemus; ſi potiùs paucis ſapientibus placere ſtudeamus, quàm plurimis è vulgo. Quibus verò in rebus ſententijs utendum ſit; & quos conveniat ſententijs uti; quemadmodum &, quid fructus adferat eorum uſus, tum auditoribus, tum oratori; id univerſum docet Ariſtoteles cap. quadrageſimo *. Conſulatur quoque Fabius lib. VIII. cap. V. magiſter Herennianus, itemque Aphthonius.

** al cap. 22.*

IV. DE GENERIBVS ENTHYMEMATVM.

ENTHYMEMATA aliquotfariam dividi poſſunt. Præcipuæ ſunt diviſiones duæ. Nam alia eorum ſunt δεικτικὰ, quæ probant rem eſſe, aut non eſſe; alia ἐλεγκτικὰ, quibus refutatur adverſarij ſententia. Item quædam Enthymematum ſunt revera talia, quædam ſunt φαινόμενα *, uti & fit in ſyllogiſmis. Vtrâque in diſtributione præit nobis Ariſtoteles cap. XLII †. Ex locis enthymematum δεικτικῶν quędam ſunt argumentorum κατασκευαστικῶν, hoc eſt eorum, quibus ſententiam noſtram confirmamus. De his vide cap. XLIII *. At loci argumentorum ἐλεγκτικῶν, quibus adverſarij opinionem convellimus, tractantur cap. XLIV †. Locos argumentorum σοφιστικῶν habes cap. XLV *. Locos argumentorum ἀνασκευαστικῶν, quibus ſolvuntur argumenta adverſarij, vide cap. XLVI ‡. Atque ita, cùm oratores habeant quadruplices locos; proprios, aſſumtos, communes, & communiſſimos; ac locos proprios, & aſſumtos, explicuerit lib. I; communes locos declarârit cap. XXXV, XXXVI, & XXXVII libri II: hac poſtremâ libri II. parte, quæ eſt à cap. XXXIV. uſque ad finem, explicat locos communiſſimos. Neque hoc cuiquam eo nomine mirum videri debet, quòd de locis communiſſimis egerit in Topicis. Nam Dialectice, & Rhetorice, ſunt facultates ſimiles, ac circa res quaſlibet verſantes; eoque iiſdem utuntur locis; ſed diverſum ob finem, ut alibi ‡ oſtendimus ubertim. Adde quòd Ariſtoteles non hic omnes explicet locos, quos in Dialecticis tractârat; ſed tantùm eos, qui propriè conducunt tribus cauſſarum generibus; ad quos uſus reſtrinxit Rhetoricen: cujus

** apparentia.*

† juxta vulg. diſtr. extremâ parte cap. 22.

** vulg. cap. 23. parte priori, uſque ad verba illa, Ἄλλος ἐλεγκτικὸς, τὸ τὰ ἀνομολογούμενα.*

† vulgò reliqua parte cap. 23.

** al. cap. 24.*

‡ al. cap. 25.

‡ lib. de natura ac conſtitut. Rhetorices.

jus natura alioqui non latè minùs patet , quàm Dialectices; ut Ariſtoteles diſertim ſcribit initio Rhetoricorum.

Nos nihilominus, ſuperſeſſis locis communiſſimis, ad Diſpoſitionem accedimus ; tum quia eos ex Ariſtotele ipſo peti malumus, qui perſpicuè ſatis hanc partem tractavit (non ignoramus autem, longè aliter ſapere aquas in limpidiſſimis Ariſtotelis fontibus, quàm in noſtris aliorumque rivis) tum quia prolixitatis metu properamus ad alteram officij oratorij partem. Nam ſcio, ſic quoque futuros non paucos, quibus nimis prolixè, ac tædioſè, pleraque omnia proſequi videamur : cùm tamen, ut rectè inquit Plinius Secundus †, *Brevitas ſit cuſtodienda, ſi res permittat: alioqui prævaricatio etiam curſim, & breviter attingere, quæ ſunt inculcanda, infigenda, repetenda.*

† *lib.* 1. *epiſt.* 20. *quæ ad Cornelium Tacitum.*

V. DE AMPLIFICATIONE.

SED metuo, ne ab argumentatione ad *οἰκονομίαν* tranſituris, injiciant aliqui manum, & aurem vellant, ob neglectam amplificationis doctrinam ; quæ ipſa à pleriſque hîc tradi ſolet ; nec immeritò, ſi, ut argumentatio, ita & amplificatio, eſt Oratoriæ inventionis inſtrumentum; quemadmodum plurimi arbitrantur. Quare de ea quoque pauca hoc loco dicam : ſimul verò, ubi accuratiùs de ea agendi locus ſit, exponam.

Ac primus quidem amplificandi modus eſt, ut ab hypotheſi adſcendamus ad theſin. Ita Cicero orat. pro Archiâ, ab Archiæ eruditione adſcendit ad locum communem de ſtudijs doctrinæ, ac laude poëſios. Vide, quæ dicebamus ſuperiori libro cap. v. ſect. v. Cæterum hoc in genere obſervandum, ne nimis longa ſit digreſſio.

Alterum amplificationis genus priori opponitur. Eo enim, quod generatim dictum eſt, uno pluribúſve amplificamus exemplis, ſive hæc vera fuerint, quæ ex hiſtorijs peti poſſunt: ſive ficta, cujuſmodi ſunt, tum fabulæ poëticæ, quæ unde hauriri queant, ipſa indicat appellatio : tum apologi, quos è Græcis ſuggeret Phryx ille fabulator, & Babrius ſive Babrias, prout Suidæ nominatur, quem vulgus Gabriam appellat : quamquam nec Babrias genuinus auctor videri queat, cùm quia hiſce fabulis in metrum ipſum turpiter peccatur (nam *σκάζοντας* ſcripſit Babrias) tum quia eæ in vett. codd. adſcribuntur Ignatio Diacono. E Latinis adeatur Phædrus, Auguſti libertus; cujus verbis Camerarius utitur paſſim in fabulis ſuis: imò & Faërnus inde verſus multos exſcripſit: Perottus etiam quædam adducit pro ſuis. Sed Camerarius videtur codicem habuiſſe lacerum, nec nomen Phædri præferentem. Volaterranus autem fucum voluit facere lectori: quod pura Phædri dictio oſtendit; etſi & aliqua ei aliena eſſe aſſuta, non inficier. Adeatur & Flavius Avianus, prout in antiquis codd. vocatur, qui vulgo Avienus dicitur; quod fortaſſe alîus poëtæ cognomen eſt. Commentarium in eum ſcripſit Albinus; fortaſſe ille, qui Caroli M. præceptor fuit. Eum ſe MSum habere, refert Barthius Aduerſar. lib. XXXIX. cap. VII. Quod ſi de Aviano vel Avieno, ut alijs vocatur, plura voles, vide, quæ ſcripſimus lib. II. de Hiſtoricis Latinis cap. X.

Tertius amplificandi modus eſt, cùm rem per definitionem, aut deſcriptionem, diducimus. Vt in Piſonianâ, ubi fusè docet Tullius, quid verè ſit conſulem eſſe, ut inde colligatur, Piſonem hoc nomine fuiſſe indignum.

Quartus modus ſpecies, aut partes uſurpat pro toto. Quomodo in Maniliana, ut probetur, Pompeium eſſe ſummum Imperatorem, præcipuas imperatoris virtutes enarrat. Et Arnobius libro primo adverſus gentes, ut doceat, Chriſtianos orbi terrarum non poſſe malorum fontem dici, ſingulas penè orbis partes percurrit, ac ſimiliter ſe eas habere oſtendit, ac ante multa ſecula.

Quinctus modus cauſſas rei adfert, aut effecta, aut accidentia. Ita, ut liqueat, nihil eſſe homicidio fœdius, præſtantiam hominis oſtendes ab efficiente Deo, qui eum quaſi manibus ſuis effinxit: à forma, quia animam habet immortalem, cui imago ipſius Dei inſit: à materie, quia nihil magis admirabile eſt illâ omnium membrorum compage: à fine, quia conditus eſt, ut celebret conditorem ſuum, & cum eo felicitate fruatur ſempiternâ: ab effectis, ut ſunt civitates, diſciplinæ, &c. ab accidentibus, ut igneâ ingenij celeritate, memoriæ firmitate, dominio in cætera conceſſo, &c.

Sextus eſt à ſimili, aut diſſimili; pari, aut impari. A ſimili eſt hoc Catonis †: *Vita humana prope uti ferrum eſt. Si non exerceas, tamen rubigo interficit. Itidem homines exercendo videmus conteri. Si nihil exerceas, inertia atque torpedo plus detrimenti facit, atque exercitio.* A pari autem eſt hoc Senecæ epiſt. XLIV: *Nec reijcit quemquam philoſophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit.*

Clean-

† apud Gellium lib. II. cap. 2.

Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locavit manus. Platonem non accepit nobilem philoſophia, ſed fecit. Quid eſt, quare deſperes, his te poſſe fieri parem? omnes hi majores tui ſunt, ſi te illis geris dignum.

Septimus modus eſt ab oppoſitis. Vt ſi pacis bonum amplifices à calamitatibus, quæ bellum ſequi ſolent.

Octavus eſt à teſtimonio. Nam hâc in re judicium Ioannis Doxapatri, Græci Hermogenis interpretis, cui teſtimonium eſt diſtinctus à cæteris locus, magis mihi arridet, quàm ſententia eorum, qui teſtimonia ſubijciunt ſimili: quamquam hos ſequi maluit Petrus Nunneſius Valentinus.

Ac hi quidem præcipui ſunt amplificandi modi. Vniverſè autem tot ſtatui poſſunt, quot ſunt rationes probandi. Quin ex ijſdem utraque hauriuntur locis: ac unum idemque argumentum, & probandi, & amplificandi vim habet: ſed diverſum nomen accipit pro diverſitate finis, propter quem adhibetur.

Pleniùs de hiſce amplificandi modis dicemus lib. quincto. Nam quamquam aliorum hâc de re judicium non ignorem, atque adeò nec omnino eorum damnem ſententiam: magis tamen placent, qui hanc doctrinam penè totam cenſent ad Elocutionem pertinere: quippe quæ non verborum modò ſit, ſed etiam ſententiarum, ut ſuo loco oſtendemus. Adde quòd, cùm duo in Oratore ſpectentur; quid dicat, quod Inventionis eſt; & quomodo dicat, quæ res ad cæteras pertinet Oratoriæ partes: amplificatio non nova invenit argumenta, ſed novo ea effert modo. h.e. non ſtrictim ea tractat, Dialecticorum more; ſed ubertim, ac fusè. Porrò de exaggeratione idem eſto judicium, quod de amplificandi modis.

Hæc paucula de amplificatione viſum fuit adijcere, quia, uti diximus, plerique Rhetores, poſtquam de argumentis, & argumentatione, egerunt, de amplificatione tractare ſolent. Verùm ex ijs, quæ attulimus, liquere arbitror, cur magis nobis placeat Ariſtotelis conſilium, qui, relictâ hâc parte, accedit ad librum tertium: quo de Elocutione, & Diſpoſitione agit. Hunc ſecutus, & ipſe ad librum tertium me confero: ſed, contrà quàm à magno illo Stagirita factum, quem tanquam optimum, ut ſapiendi, ita etiam dicendi magiſtrum, ſequi ſoleo, eo libro de ſola Diſpoſitione tractabo, Elocutionis doctrinâ in poſteriorem locum rejectâ. Neque in eo temere nimis ab exemplo præceptoris recedere mihi videor. Nam uti in architectura, poſtquam materiam comparaverimus, mox de partium coagmentatione, ſive ædificij ſtructurâ; exinde de picturis, cæteroque ornatu, ſolliciti ſumus: ita etiam in facultate oratoriâ, ubi omnis generis argumenta inveneris, priùs de orationis diſpoſitione; poſtea demum de expolitione ejus cogitandum. Quâ in ſimilitudine præit nobis Dionyſius Halicarnaſſenſis lib. περὶ συνθέσεως ὀνομάτων.

FINIS LIBRI SECVNDI.

GERARDI IOANNIS VOSSII
COMMENTARIORUM RHETORICORUM,
SIVE
ORATORIARUM INSTITUTIONUM
LIBER III.
QVI EST
DE DISPOSITIONE.

CAP. I.

DISPOSITIO eſt idonea collocatio partium orationis.

Hæ, juxta Ariſtotelem, ſunt quatuor; Exordium, Propoſitio, Fides, & Peroratio: ſed ſummùm ſunt ſex; Exordium, Narratio, Propoſitio, Confirmatio, Confutatio, & Epilogus: è quibus prima ad conciliandum, poſtrema ad concitandum, mediæ ad docendum imprimis adhibentur.

Ordo harum partium vel naturalis eſt, vel artificialis.

Naturalem vocant, cùm partes eo diſponuntur ordine, quo antè recenſebamus.

Artificioſus, naturâ cauſſæ ita poſtulante, ab ordine naturali recedit.

I. DISPOSITIO COMMENDATUR, AC DEFINITUR.

NON in oratione minùs, quàm in cæteris rebus, locum habet illud Xenophontis in Oeconomico: Ἔστι δ' οὐδὲν οὕτως οὔτ' εὔχρηστον ὔτε καλὸν ἀνθρώποις, ὡς ἡ τάξις· *nihil hominibus, aut ad uſum commodius, aut pulchrius eſt ordine.* Vnde meritò præcipit Horatius *,

* epiſt. ad Piſon.

Singula quæque locum teneant ſortita decenter.

Sanè ordo ubi adeſt, res audiuntur lubentiùs, audita intelliguntur magis, intellectaque diutius inhærent. Sin idem negligatur, fit monſtrum illud ex varijs animantibus conflatum, quod initio Artis depingit Horatius. Habet & tum locum illud Empedoclis de veterum quorundam philoſophorum opinione,

Πᾶν ὂν παντὶ μέμικται †.

† quidvis cuivus commixtum.

& hoc Ovidianum de Chao ‡:

‡ 1. Met.

Quaque erat & tellus, illic & pontus, & æther.

Quin nullum mihi videtur certius eſſe inſcitiæ argumentum, quàm quòd res conturbantur: nullum majus artis induſtriæque indicium, quàm ordo. Quamobrem, cùm hactenus de Inventione actum ſit, in quâ imprimis ingenio opus eſt: deinceps videndum de Diſpoſitione, in quâ maxime elucet judicium, ac prudentia oratoris.

Diſpoſitio alia eſt verborum, quæ Græcis eſt σύνθεσις τῶν ὀνομάτων; alia rerum, quam ijdem τάξιν & οἰκονομίαν vocant. Vitruvius † quidem in architectura diſtinguit hæc tria, τάξιν, διάθεσιν, & οἰκονομίαν: quæ Latinè reddit, *ordinationem*, *diſpoſitionem*, *diſtributionem*. Sed in oratione primum tertiumque à Tullio pro eodem habentur. Vt epiſt. I. lib. VI. ad Att. *Nec οἰκονομίαν meam inſtituam: ſed ordinem conſervabo tuum.* Quod autem σύνθεσιν ad verba reſtrinximus, idem Fabio placuit, qui lib. VIII. de ornatu agens, diſtinguit inter ἀνοικονόμητον, ſive *malè diſpoſitum*, & κακοσύνθετον, ſeu *malè collocatum.* Verùm cùm diſpoſitio verborum ad Elocutionem pertineat: hujus ſolùm loci ſit agere de diſpoſitione rerum.

† lib. 1. cap. 2.

Ea autem partes orationis in ordinem certum redigit; ut nihil aliud ſit, quàm juſta rerum inventarum collocatio.

II. DE NVMERO PARTIVM ORATIONIS.

PARTES Orationis neceſſariæ, ſecundùm Ariſtotelem, * ſunt quatuor; Exordium, Propoſitio, Fides, & Peroratio.

* lib. 3. Rhet. cap. 20. ſive juxta vulg. diſt. cap. 13.

Ex his duæ neceſſariæ ſunt ἁπλῶς; Propoſitio, & Fides ſeu Contentio. Illa enim primariam orationis concluſionem aperit; hæc rationes aſſignat, quibus fulcitur.

Quod autem Propoſitionem dicimus ſimpliciter eſſe neceſſariam, non ita accipiendum, quaſi diſtincta ſemper eſſe debeat orationis

tionis pars: ſed quòd ſemper neceſſe ſit, ut quomodocunque proponatur, ſive id fiat in Exordio, ſive poſt Exordium.

Duæ verò partes ſunt neceſſariæ κατά τι. h. e. ratione infirmitatis hominum; qui cùm ſæpe rationibus non moveantur, affectibus ſunt trahendi. Partes hæ ſunt, Exordium, & Epilogus; è quibus Exordium ad conciliandum, Epilogus ad permovendum valet.

Itaque, cùm tria ſint argumentorum genera; ἤθη quidem Exordijs, λόγοι in Contentione, πάθη in Epilogo adhibentur. Nec tamen intelligendum hoc, quaſi ἤθη, ϗ πάθη, in alijs orationis partibus, quàm his, locum non habeant. Nam verum eſt, quod ait Cic. lib. II. de Oratore; *Tribus rebus omnes ad noſtram ſententiam perducimus; aut docendo, aut conciliando, aut permovendo: una ex tribus his rebus res pro nobis eſt ferenda: reliquæ duæ, ſicut ſanguis in corporibus, ſic illæ in perpetuis orationibus, fuſæ eſſe debebunt.*

Sed in partitione orationis paullùm variare videtur Cicero, quando quatuor has orationis partes facit; Exordium, Narrationem, Contentionem, & Epilogum: è quibus medias ad fidem, extimas ad motum, valere dicit. Verùm ille, Narrationem cùm nominat, oſtendit, ſe non tantùm agere de partibus orationis neceſſarijs; ſed omnibus, quotquot eſſe poſſunt. Narratio enim ſæpe omittitur, ut infrà * dicemus. Adde quòd genus Deliberativum per ſe * *cap. 3.* Narrationem nunquam habet, quia de futuris conſultat, cùm narratio ſit præteritorum. Quòd autem interdum Narrationem aſſumit, ut in Manilianâ; id fit, ut ex rerum præteritarum commemoratione rectiùs inſtitui poſſit deliberatio. Quòd verò Propoſitionem Tullius præterit; id inde eſt, quia eam ſub Contentione comprehendit: in quâ etiam ſententiâ eſt Fab. lib. IV. cap. XLIII. *Mihi autem*, inquit, *Propoſitio videtur omnis Confirmationis initium; quòd non modo in oſtendendâ quæſtione principali, ſed nonnunquam in ſingulis argumentis, proponi ſolet; maximeque in ijs, quæ ἐπιχειρήματα vocantur.*

Ciceronem, & Fabium, ſequitur quoque Trapezuntius; qui ſub Contentione Partitionem comprehendit.

Sunt etiam, qui Narrationem, ac Propoſitionem, unius partis nomine complectantur, quia ad Propoſitionem refertur Narratio. Siquidem hæc ideo affertur, ut ſtatus, ac primaria controverſia, melius intelligatur.

Hinc liquet, quomodo & quadripartita, & quinquepartita, ſtatui poſſit oratio. Sed eâdem mente ſex partes aſſignantur; quia Contentio dividitur in Confirmationē, & Confutationem; quarum illa argumentis cauſſam noſtram probat: hæc ad rationes adverſarij reſpondet. Interdum autem confutatione opus non eſt. Sanè qui eâ utitur, ubi actu adverſarius non eſt, magis præjudicio cauſſam gravat, quàm adjuvat.

Cicero quoque lib. II. de Oratore octo partes facit, quia partibus aſſignatis diviſionem addit, & digreſſionem. Sed diviſio pertinet ad propoſitionem: digreſſio verò refertur ad eam partem, in quâ fit digreſſio.

Apſines junior, qui in Arte ſuâ quædam facultati oratoriæ adjicere voluit, inter exordium & narrationem * interijcit κατάστασιν: verùm novo magis, quàm neceſſario invento. Nam, eam exordij omnino partem eſſe, nemo, puto, diffitebitur, qui mentem in fronte non habuerit. Idem judicium eſto de προέκθεσιν, † & προκατασκευῆς, ſive præparatione, ſeu præſtructione: quarum utramque narrationi præmitti, ſcribit Fortunatianus: ac illam quidem docilitatis cauſsâ ante eam collocari; hanc verò, quò præparet judicem; ſive occurrendo ijs, quæ objici poterant; ſive quædam, quæ cauſſam juvent, in exordio ſpargendo admiſcendoque.

* Conſtitutionem generalem.

† q.d. prævia expoſitione.

Verùm, ut error fœcundus eſt, nec deſunt alij, qui tres tantùm partes neceſſarias agnoſcant: unde & orationem putant ſignari poëtico chimæræ commento, uti diximus lib. I. cap. III †. At non unâ de cauſsâ ſententia hæc exorbitat. Nam ἁπλῶς quidem duę tantùm ſunt partes neceſſariæ, propoſitio, & fides. Sanè exordium, & epilogus, quia ad motum ſolùm pertinent, interdum omittuntur. Quare, qui tres faciunt partes neceſſarias, exordium, confirmationem, & epilogum, geminum errant errorem. Nam propoſitionem prætereunt, quæ omnino neceſſaria eſt: exordium autem, & epilogum, nominant, quæ neceſſariæ non ſunt. Atque hinc quoque cognoſcitur, Thomam Corræum longiùs abſceſſiſſe à veritatis viâ, cùm lib. III. de Eloquentiâ cap. V. ſcripſit, exordium quidẽ, & epilogum, partes eſſe orationis, atque adeò narrationem quoque: propoſitionem autem partium numero exterminandam. *Propoſitio*, inquit Corræus, *orationis pars non eſt; ſed partis auxilium, & adjumentum. Nam propoſitio adhibetur, ut intelligat auditor, quibus de rebus verba faciat Orator: ut in oratione pro lege Maniliâ: Primùm mihi videtur de genere belli; tum de imperatore deligendo, eſſe dicendum. Sed hoc modo eſt acceſſio exordij, & per ſe nihil præſtat, niſi duas virtutes exordij: ut auditores doceat, quibus de rebus dicendum ſit; & attentos reddat, dum rei ſummam intelligant, &, hoc vel illo expoſito, ſciant, quid requiratur.*

† ſect. 3.

Verùm, quomodo huic argumento obviam iri debeat, cognoſcere eſt ex ijs, quæ de propoſitione ſuprà diximus. Neque enim requirimus, ut propoſitio ſemper pars ſit à cæteris partibus ſeparata; ſed agnoſcimus, eam interdum exordio admiſceri: quod cùm fit, ſi propoſitio non repetatur poſtea, neque cauſſæ conſequatur partitio; tres quidem tantummodo orationis partes erunt; attamen nihil hoc Ariſtotelicæ ſententiæ derogabit; quia propoſitio nihilominus erit ſcopus, & fundamentum univerſæ orationis: ex quo conſequitur, eam non modò orationis partem eſſe, ſed & partem principem; utut tum alij parti admiſceatur. At, inquit idem Corræus, Cicero quoque in ijs, quæ maturâ ſcripſit ætate, propoſitionem præterit, ejuſque in locum ſubſtituit narrationem. Nam cùm alibi, tum lib. II. de Oratore, in Oratore ad Brutum, item in Partitionibus oratorijs, quatuor eſſe partes affirmat, exordium, narrationem, confirmationem, & perorationem. Quin, ſi eundem Corræum audimus, Ariſtoteles quoque in primo Rhetor. putat, veras eſſe orationis partes, narrationem, & confirmationem: exordium autem, & epilogum, eſſe acceſſiones. At de Cicerone quidem adſtipulamur: de Ariſtotele verò, quem ſequimur, pernegamus: atque adeò ambigimus, quâ parte corporis oculos habuerit Corræus, cùm ſcribit, hanc quoque Ariſtotelis fuiſſe opinionem; cùm is diſertim adſerat †, propoſitionem eſſe partem orationis neceſſariam; at narrationem ſæpe præteriri. Alia quoque fortaſſean erunt, quę adverſum hanc videantur adverſari ſententiam: verumtamen ea, ſiqua fuerint, levicula fore arbitror, ac quæ ſolvere cuivis proclive ſit; cujuſmodi ſi conſecter, metuo, ne ſpinas magis videar colligere, quàm roſas. Quare, ijs relictis, aggrediar rationem, quâ partes orationis collocari debent.

† *lib. 3. Rhetor. cap. 20. ſive, juxta diſt. aliorũ cap. 13.*

III. DE DVPLICI ORDINE PARTIVM ORATIONIS.

ORDO harum partium eſt duplex: unus, quem natura poſtulat; alter, qui oratoris judicio ac prudentiâ comparatur.

Naturalis eſt, cùm primò aliquid ante rem dicimus; deinde rem narramus; hinc ſtatum orationis aſſignamus; pòſt occupamur noſtris præſidijs confirmandis, contrarijs refutandis; denique concludimus ac peroramus. Quem ordinem indicari aiunt verſu iſthoc, *Exorſus narro, ſeco, firmo, refuto, peroro.* Interim fatentur, quia, ut ait Fabius lib. IV. cap. II. *Amentis eſt, ſuperſtitione præceptorum contra rationem cauſſæ trahi*; ordinem harum partium immutari interdum, aut partem aliquam omitti: atque id ordinem artificioſum nominant. Quando verò eo utendum ſit, diſpicere jubent oratorem ex perſonarum, locorum, temporumque circumſtantijs. Hujus artificioſi ordinis exemplum eſſe autumant, quòd in Milonianâ confutatio præcedit narrationem, ac confirmationem; quia narrando, aut probando, operam luſiſſet Cicero, niſi priùs oſtendiſſet, defendi poſſe eum, qui fatetur, hominem à ſe eſſe occiſum; neque ullum præjudicium Senatus eſſe factum; & quę præterea ibi diluit orator. Sed hâc de re judicium Ariſtotelis inferiùs * afferemus. Nunc ſingulatim de orationis partibus videamus.

* *cap. 5. ſect. 1.*

CAP. II.

DE EXORDIO.

EXORDIVM *eſt orationis initium, quo ſcopus indicatur orationis, ac præparatur auditoris animus ad reliquam dictionem.*

Exordiorum non una eſt ratio, ſed variant pro diverſâ cauſſæ qualitate. Ea vel honeſta eſt, vel turpis, vel dubia, vel humilis. Adhæc vel perſpicua eſt, vel obſcura.

In cauſâ honeſtâ apertè benevolentia, attentio, & docilitas parantur; quod exordij genus Principium vocant. In turpi, ſubeuntes auditoris animum, eum ad audiendum præparamus; quod genus exordij Inſinuatio nominatur. Quanquam hoc quoque interdum utimur in cauſſâ honeſtâ; idque ſi auditor vel defeſſus ſit audiendo, vel perſuaſus ab ijs, qui priores dixerint.

In dubiâ utimur Principio ducto à naturâ cauſſæ, quà honeſtatis partem habet.

In humili comparanda eſt attentio, in obſcuro docilitas.

Neque eadem exordiorum ratio eſt in tribus dicendi generibus.

In demonſtrativo ſumuntur à quinque locis; à laude, à vituperatione, à ſuaſione, à diſſuaſione, & ab ijs, quæ ad auditorem referuntur.

In exordio generis juridicialis quatuor ſunt loci. Nam præparatur auditoris animus quibuſdam velut medicamentis, ſumtis vel ab oratore, aut reo, vel ab auditore, vel ab adverſario, vel à re. A reo quidem, vel adverſario, ea petuntur, objiciendo crimen, aut diluendo. Ab auditore verò, reddendo eum benevolum, vel iratum; nonnunquam *etiam attentum, aut non attentum, itemq; docilem. A re denique, qualitatem rei declarando.*

In deliberativo genere olim non erat neceſſe monſtrare ſcopum orationis; quia antè jam conſtabat, quâ de re agendum eſſet. At propter alterum exordij munus, ferè incipiebant, vel à criminis depulſione, vel à criminatione, vel ab amplificatione, vel à diminutione, vel ab ornatu.

I. DE VOCABVLIS EXORDII, PROOEMII, ET PROLOGI.

SCITE Pindarus Olymp. VI, & ex eo Lucianus in Hippia, ἀρχομένου ἔργου, πρόσωπον χρὴ θέμεν τηλαυγές· *incipiente opere, frontiſpicium oportet facere præfulgidum.* Verùm præclara quidem res eſt initium præclarum, at in orationibus conficiendis ardua. Hinc Cicero in Timæi fragmento: *Difficillimum eſt in omni conquiſitione rationis, exordium.* Qui locus expreſſus eſt ex illo Platonis †, Μέγιστον δὴ παντὸς ἄρξασθαι κατὰ φύσιν ἀρχήν. Vnde liquet, in adductis Tullij verbis apud Nonium, pro *facillimum* *, rectè nunc † *difficillimum* legi, prout Perionius, Stephanus, & Leopardus ‡, emendarunt. Quod ſi hæc pars minimè facilis ſit, atque obvia: purgatis omnino auribus opus erit in ijs, quę de exordio dicemus. Quandoquidem verò nobis nunc quoque Grammaticis quodammodo eſſe viſum eſt, age ab ipſo auſpicemur nomine.

Exordij vox à textoribus ſumta eſt, qui propriè dicuntur ordiri telas, unde illud in Culice;

Atque ut araneoli tenuem formavimus orſum.

Plaut. Pſeudol. †

Neque exordiri primùm, unde occipias, habes;
Neque ad detexendam telam certos terminos.

Cicero lib. II. de Oratore; *Pertexe modò,* inquit, *Antoni, quod exorſus es.* Ibidem: *Multa quærendo reperiunt non modò ea, quæ jam non poſſint ipſi diſſolvere; ſed etiam, quibus ante exorſa, & potiùs detexta, propè retexantur.* Plinio quoque lib. VI. cap. XVII *redordiri* eſt telam in fila diſſolvere: unde inquit, *Geminus feminis noſtris labor, redordiendi fila, rurſuſque texendi:* nempe, quia texturam, non licium, mittebant Seres. Confirmat id ipſum quoque ἐτυμολογία. Nam, ut monuit ante nos Joſephus Scaliger *, Gręcum eſt ὄρδημα †, ἡ τολύπη τῶν ἐρίων. Item: ὀρδικόν, χιτωνίσκος ‡. Auctor de utroque Heſychius.

† in Tim.

* uti eſt in edit. Mediolanenſi, Aldina, Plantiniana, alijs.

† in edit. Ioſia Merceri.

‡ lib. 18. cap. 15.

† Act. 1. ſc. 4.

* in Cul.

† lana pexa, ac parata ad nendum.

‡ tunica intima.

Exordium Græcis προοίμιον vocatur; quod nomen quidam deducunt ab οἶμος. h.e. via; quam ἐτυμολογίαν ſtabilire videtur, quòd Ariſtoteles ipſe in III. Rhet. ὁδοποίησιν vocat †, quia nempe ad reliquam orationem viam munit. Verùm acutiùs vim Græci præverbij πρὸ cum Iul. Scaligero † conſideranti, conſtabit, ab eo deduci non poſſe: quia ut ſit ab οἶμος, non tantùm debeat *aditum ad cauſam & munitionem principium habere*; ut loquitur Tullius in ſecundo de Orat. ſed viam ante viam ſternere debeat; quo quid ineptius? Itaque rectiùs deduxeris ab οἴμην, id eſt ᾠδὴν, ut interpretatur Heſychius, ac Ammonius quoque, ſive is eſt Herennius Philo, juxta quem Οἶμος οἴμης διαφέρει. Οἶμος μὲν γάρ ἐστιν ἀρσενικῶς ἡ ὁδός· Οἴμη δὲ, ἡ ᾠδή. Certè, propriè αἱ ἀναβολαὶ, ut Ariſtophanes vocat, (h.e. cantus cujuſvis proluſiones experimenti gratiâ in anteceſſum dati, qui & φιχορδα ἄσματα, & ἐνδόσιμα) nominantur προοίμια: quomodo voce ſpecialiori προκιθαρίσματα ſunt in arte fidicinâ; itemque προαύλια in αὐλῶν, ſive tibiarum cantu. Atque inde etiam liquet, infirmum eſſe illud viri docti † argumentum, cum in ſuæ Ariſtoteleę Rhetoricæ conſpectu ſcribit, προοίμια à viâ originem trahere, quia alioqui προοίμια, & προαύλια, idem eſſent.

Quod verò oratoribus eſt προοίμιον, aut *exordium* (Varro aliud, ἐνδόσιμα nimirum, intelligit ὄνος λύρας, cùm *fabularum* dixit *exordia*) id propriè poëtis Comicis, & Tragicis, eſt *prologus*; unde Paccuvio apud Feſtum *prologium*; ut Varroni ab ἔξοδος *exordium*, Petronio à μέθοδος *methodium*. Vox autem prologi & prologij, quia præpoſitionem producit apud Poëtas, quibuſdam merè Latina videtur; ut *prologus* dicatur quaſi *proloquus*, *prologium* quaſi *proloquium*: alij verò merè Græcam autumant, ac producere primam ob liquidam; quomodo in μέλος, & μελίζεσθαι, prima eſt porrecta apud Homerum [a], Antipatrum [b], Chriſtodorum [c], fortaſſe & Perſium [d]: alij denique ex Latino præverbio, & Græco nomine, factum judicant nomen Latino-Græcum: atque hoc eo defendi videtur, quòd & aliæ non paucæ ſint ſpuriæ ac hybridæ voces: ut apud Plautum *inanilogus* [e], *pultiphagus* [f], *pultiphagonides* [g], *thermopotare* [h]: apud Vitruvium [i] *pſeudourbanus*: apud Quinctilianum [k] *biclinium*, *epitogium*, *Anticato*: apud Plinium [l] *cryptoporticus*: apud Tertullianum [m] *protoſedere*, h. e. προεδρεύειν: apud Auſonium [n] *myobarbum*: in cod. Iuſtinianeo [o] *melloproximus*. Atque, ut etiam cum præverbio compoſita afferamus, Latini cùm accepiſſent à Græcis *proſcenium*, quod Plautus [p] uſurpat, exemplo hoc formarunt *poſtſcenium*;

† cap. 21. ſive diſt. vulg. cap. 14.

† l. 3. de re Poët. c. 48.

† Dan. Cramcri.

[a] hymno in Mercuriū.

[b] epigrammate in Anacreontē.

[c] epigr. in Aglaum.

[d] in prologo.

[e] Pſeud. act. 1. ſc. Pſeudole, nō audiu.

[f] Mercatore.

[g] prologo Pœnuli.

[h] Trinūmo ſc. Staſime fac te.

[i] lib. 6. c. 9.

[k] lib. 1. c. 9.

[l] lib. 2. ep. ad Gallū, & lib. 5. ep. ad Apollinarē.

[m] de corona militis cap. ult.

[n] lemmate epigr. 29.

[o] l. peculiari. & l. unicuique. C. de prox. ſac. ſcr. l. 12.

[p] prologo Truculenti.

niam; quo utitur Lucretius lib. III: *Omnia ſummopere hos vitæ poſtſcenia celant*: ut optimè reſtituit Lambinus, etſi diſſentiat Scipio Gentilis[q]. Ac omnium maximè hanc rem firmare videntur, quæ non cum præverbio ſolùm, ſed etiam cum voce λόγος, componuntur. Vt *antelogium* apud Plautum[r], ac *elogium* quoque ſimile videtur Ioſepho Scaligero; qui & hanc de prologi origine ſententiam tuetur. Sed etſi olim eam ſecutus ſim, nunc tamen vix dubito, quin *elogium* quidem ſit ab ἔλλογος, quaſi ἐλλόγιον: *prologus* autem planè ſit Græcum πρόλογος, ac producat primã, quia Latini etiam in ijs, quę Gręcis debent, interdum ſequantur quantitatem Latinorum: ut Lucillius facit in *propola*, Martialis in *propino*. Verùm de voce exordij, procemij, prologi, ſatis multa, ac nimis fortaſſe multa: præſertim cùm fusè adeo de his agamus in Originum libris. Nunc penſiculatè de re ipſa dicamus.

II. QVID EXORDIVM SIT, ET QVOTVPLEX, ET DE QVINCTVPLICI CAVSSA, HONESTA, ADMIRABILI, DVBIA, HVMILI, ET OBSCVRA.

EXORDIVM ab Aphthonij ſcholiaſte* dicitur eſſe λόγος παρασκευάζων τὸν ἀκροατήν†. Pleniùs autem definitur, orationis initium ſcopum indicans orationis, & præparans auditoris animum ad reliquam dictionem. Duo enim ſunt procemiorum genera, ut monet Vlpianus in primam Olynthiacam. Vnum in initio præparat auditorem ad reliquam orationem; alterum in mediâ oratione ad ſequentia viam munit. Ita in Manilianâ, præter illud primum exordium, aliud præmittitur tertię orationis parti, quæ eſt de eligendo Imperatore. Par quoque epilogorum ratio eſt. Nam præter illam univerſę orationis perorationem, ſingulę quoque partes ſuam habent concluſionem. Neque de nihilo eſt, quòd cùm exordia, tum epilogi, ſingulis partibus addantur. Nam quemadmodum viatorem reficiunt ſpatia certis lapidibus ac intervallis diſtincta: ita recreatur quoque auditoris animus admonitione ſingularum partium. Nobis hoc loco de priori ſolùm exordij genere ſermonem eſſe, ſatis, puto, ipſâ oſtendimus definitione.

Exordij hujuſce munus autor ad Herennium triplex facit. Nam & comparanda benevolentia, & attentio, & docilitas. Porrò ſi hæc

[q] *lib. 1. Παρέργ. cap. 8.*

[r] *prologo Menæchmorum.*

* *in prolegomenis.*

† *oratio præparans auditorem.*

ſi hæc apertè comparentur, καθ' ἐξοχὴν Principium vocatur: ſi ſubdolè, & circuitione quadam, Inſinuatio.

Sed ut pleniùs id intelligatur; afferenda eſt diſtributio cauſſarum; verùm diverſa ab eâ, quam libro primo adducebamus. Quippe tum à partibus ſive officio, & diverſo auditorum genere, item fine, & tempore, cauſſam dividebamus in deliberativam, demonſtrativam, ac juridicialem. At hîc diviſio ſumitur ratione qualitatis. Nam diviſio quidem generis in ſpecies tantùm una eſſe poteſt: at per accidentia multifariam aliquid diſpeſcimus. Itaque ſimilis planè ratio eſt, atque eſt nominis in Grammaticis. Aliter enim dividitur ratione qualitatis; aliter ratione aut generis, aut ſpeciei, aut figuræ &c. Hæc vix tanti mihi videntur, ut ea monere fuerit operæpretium. At Mario tamen Victorino ‡ levicula hæc quæſtio videtur *occultâ nimis ratione ac difficili diſputatione diſſolvi*, ut verbis ejus utar. Nunc ipſam diſtributionem adferamus.

‡ commentario in 1. Rhet. Cic.

A qualitate igitur cauſſa hoc loco ſtatuitur quadruplex: ἔνδοξος, ſive honeſta, παράδοξος, ſive admirabilis, ἀμφίδοξος, ſive dubia, & ἄδοξος, ſive humilis. Quam diſtributionem ſimiliter adfert B. Auguſtinus in principijs Rhetoricis. Sed M. Tullius 1. de Invent. Fabius lib. IV. cap. I. Fortunatianus lib. II. Caſſiodorus in Rhetoricæ cõpendio, & plures alij, quatuor hiſce generibus addunt quinctum, δυσπαρακολούθητον, ſive obſcurum. Quam ſententiam minùs probo. Nam quatuor priora membra petuntur ἀπὸ τῆς δόξας, ſive opinione hominum; eoque rectè conjunguntur: quinctum illud ſumitur à facili vel difficili intelligentia, eoque alterius eſt diviſionis membrum.

Cauſſa ἔνδοξος, ſeu honeſta, à Caſſiodoro definitur, *cui ſtatim ſine oratione noſtra favet auditoris animus*: ut, ſiquis pro parente optimo dicat. B. Auguſtinus * (apud quem pro ἔνδοξος legitur εὔδοξος) *bonæ opinionis* cauſſam interpretatur.

† in principijs Rhetor.

† Ibidem.

Cauſſa παράδοξος, ſeu admirabilis, Auguſtino † nunc cauſſa *opinionis malæ*, nunc *contra bonam opinionem* nuncupatur. Hujuſmodi eſt, ſiquis pro ſacrilego dicat. Vnde liquet, cauſſam turpem rectiùs admirabili ſubijci, quàm humili. Vtriuſque opinionis meminit Fabius *. Æquè autem, ac cauſſa honeſta, diffundit ſe per laudationem, vituperationem; ſuaſionem, diſſuaſionem; accuſationem, defenſionem: nec minus circa perſonam verſatur, quàm circa rem. Ad perſonam pertinet, quòd Polycrates vituperationem conſcripſit Socratis: ac Iſocrates contrà laudibus extulit τὸν ξενοκτόνον Βούσιριν ‡, ut eum Juſtinus Martyr † vocat. Imò inventus etiam, qui

** lib. 4. cap. 1.*

‡ hoſpitum occiſorem Buſirim.

† orat. 2. adverſus Græcos.

diabolum publicè laudaret Witebergæ. Fuit is Joannes Brunus, natione Italus. Rerum verò exempla magno ſunt numero. Fere autem ijs aliquod animi, corporis, aut fortunæ bonum vituperatur, vel malum contrarium extollitur. Ad animum pertinet, quòd Eraſmus laudavit Moriam: quòd item Callicles in Gorgiâ Platonis multis verbis accuſat philoſophiam; ac quòd Thraſymachus apud eundem primo de Rep. Glaucus item in ſecundo de Rep. (idque fortiùs, quàm Thraſymachus) juſtitiam quidem accuſat, injuſtitiam verò effert laudibus. Idem fecit Carneades, qui, ut ait Fabius lib. XII. cap. 1, *Romæ, audiente Cenſorio Catone, non minoribus viribus contra juſtitiam dicitur diſſeruiſſe, quam pridie pro juſtitiâ dixerat.* Atque hic eſt ille Carneades, qui, ut apud Ciceronem lib. II. de Orat. ait M. Antonius, *nullam unquam in ſuis diſputationibus rem defendit, quam non probârit; nullam oppugnavit, quam non everterit.* Certè ad laudem injuſtitiæ referre potuit, quòd vulgus, cùm omnia utilitate metiatur, ſatius judicet, videri, quàm eſſe juſtum: id enim neutiquam faceret, ſi ei bonum eſſet præſtantiſſimum; cùm nemo non ſanus eſſe, quàm videri, præoptet. Ariſt. I. Rhetor. διὸ καὶ τὴν δικαιοσύνην φασὶ μικρὸν εἶναι, ὅτι δοκεῖν ἢ εἶναι αἱρετώτερον, τὸ δ᾽ ὑγιαίνειν οὔ †. Ad mala verò corporis ac fortunæ pertinet, quòd veterum aliqui, (ut libro primo ‡ diximus) vel inopiam extulere, vel exilium, vel calvitium, vel podagram: quam è junioribus quoque laudavit Bilibaldus Pircheimerus. Vti Gulielmus Inſulanus quartanam febrim. Quod & Phavorinus philoſophus fecerat, Hadriani Cæſaris æqualis. At vel antiquitatis cauſsâ nefas ſit præterire Alcidamantem Eleatem, quem Gorgiæ Leontini diſcipulum facit Suidas, ac Quinctilianus † quoque inter antiquos Rhetoricæ ſcriptores reponit, atque à Platone Palamedem appellatum ait. Hic *ſcripſit laudationem mortis, quæ conſtabat ex enumeratione malorum humanorum*: ut è prima Tuſcul. Ciceronis diſcimus: item è Tzetze Chil. XI. Hiſt. CCCLXXXV: qui tamen, cùm multas Alcidamantis orationes legerit, hanc necdum ſibi lectam agnoſcit.

Ἀμφίδοξος, ſive dubia, vel anceps cauſſa eſt, quæ partem habet honeſtatis, partem turpitudinis. Exemplum ejus ſuggerit Maro, cùm in ſexto Æn. agit de M. Bruto in liberos ſæviente, ſed ob patriæ libertatem. Ita enim ait:

— Natosq; pater, nova bella moventes,
Ad pœnam pulchrâ pro libertate vocabit,
Infelix, utcunque ferent ea facta minores:

† *iccirco juſtitiã aiunt rem eſſe puſillam, quia præſtat videri, quàm eſſe juſtum; quod in ſanitate non fit.*

‡ *cap. 5. ſect. 40.*

† *lib. 3. c. 5.*

Vincet amor patriæ, laudumque immenſa cupido.

Dubia quoque erat cauſſa Oreſtis, qui matricida erat, ſed patris ultor. Menelaus certè apud Euripidem * vocat eum μητροφόντην †, quia accuſabat. At ipſe de ſe inquit ‡:

ὁ πατρὸς ἀμύντωρ, ὅν σὺ προὔδωκας θανεῖν *.

* in Oreſte verſ. 1589.
† matricidam.
‡ verſu ſeq.
* Patris defenſor, quē tu prodidiſti, ut moreretur.

Eodemque modo de eo Iuvenalis libri III. ſat. II:

— *Deis auctoribus, ultor*
Patris erat cæſi media inter pocula.

Patrem verò ulciſci, laudis eſt. Vtrumque expreſſit Claudianus panegyri in VI. conſulatum Honorij †:

† verſ. 213.

Enſe Thyeſtiadæ pœnas exegit Oreſtes.
Sed miſtum pietate nefas, dubitandaque cædis
Gloria materna laudem cum crimine penſat.

Tangit & Ovid. IV. Triſt. eleg. IV:

Quò poſtquam, dubium pius, an ſceleratus, Oreſtes
Exactus furijs venerat ipſe ſuis.

Cauſſa quoque dubia ſit, ſiquis injuriam faciat, ut multa faciat juſtè. Certè Iaſon Theſſalus, ſiquid vi alicui extorqueret, dicere ſolitus eſt, δεῖν ἀδικεῖν ἔνια, ὅπως δύνηται καὶ δίκαια πολλὰ ποιεῖν· *in aliquibus ſe debere jus violare, ut poſſet multa juſtè agere.* Ita dictum hoc extulit Ariſt. I. Rhet. at paullò aliter refert Plutarchus *. Ac talis quidem eſt cauſſa dubia.

* in præceptis gerendæ Reipublica.

Cauſſa verò ἄδοξος, ſive humilis eſt, quæ eſt de re vili & abjecta: ut ſiquis ad Senatum referat de purgandis cloacis; aut litem alij intendat de tribus capellis; de quibus venuſtum eſt epigrammatium apud Martialem * ex Græco Lucillij expreſſum. Quemadmodum autem de cauſsâ admirabili ſuperiùs dicebamus: ita etiam in humili materia ſe plurima oſtentarunt ingenia. Inter antiquiſſima eſt Polycratis, qui calculorum encomium ſcripſit; uti & murium; in quorum laudibus, ut ait Ariſtoteles †, repoſuit illud, quòd, corroſis atque abſumtis hoſtilium arcuum nervis, auxilium tulerint, ſive Ægyptijs contra Arabes, & Aſſyrios, ut vult Herodotus lib. II; ſive, ut apud Ariſtotelem eſt, Troadis incolis; qui ob hoc beneficium à σμίνθος, quomodo murem vocabant, Apollinem Sminthium dixere; ut ex Polemone teſtatur Clemens Alexandrinus. Sanè Sminthea eum cùm alibi vocat Naſo, tum Met. XII. fab. VII. *Perniciem murum* eâdem de cauſſa dicit Arnobius lib. III. Cùm autem mures arroſerint nervos, non quò auxiliarentur, ſed ut famem explerent: vel ex hoc exemplo liquet, in humili materia cauſſas per

* lib. 6. epigr. 19.
† 2. Rhet.

accidens habere imprimis locum : quod fallax eſt argumentandi genus; attamen ijs conceſſum, qui ſe in hujuſmodi argumentis, ſive exercent, ſive oſtentant. Hoc præter Polycratem, de quo jam dictum, fecere alij non pauci, tum veterum, tum juniorum. Ita comæ encomium ſcripſit Dion Pruſiæus, teredinis Clitarchus, pulicis Michael Pſellus, & poſt eum Cælius Calcagninus, item Petrus Galiſſardus Araquæus, luti Antonius Majoragius, anſeris Iulius Scaliger, cujus ex oratione fragmentum tantummodo habemus, umbræ Ianus Douza filius, aſini, & pediculi, clariſſimus collega noſter Dan. Heinſius: & ſimilia alij, ut oſtendimus libri 1. cap. v. ſect. xxxii. Anonymus quoque funebrem ſcripſit in equum, aſinum, canem, ſimium, felem, noctuam, picam, gallum, mergum, gryllum, ac pediculum: in quæ undecim animantia orationes totidem ex Italicis factas Gallicas, è Gallicis Latinas fecit Guil. Canterus.

Vidimus de quatuor cauſſarum generibus, quæ ab hominum opinione petuntur. Addamus nunc quoque de cauſſa obſcura, quam prioribus à Cicerone, Fabio, alijs, adjungi, paullò antè dicebamus. Obſcura cauſſa eſt, quam difficulter percipit auditor, non quidem vitio oratoris, aut ſuo; ſed naturâ cauſſæ, quæ tenebras habet. Triplex enim eſt obſcuritas. Vna eſt rei, quam nunc conſideramus. Altera eſt dicentis, cùm res, quæ clariùs dici potuit, ita proponitur, ut ijs etiam, qui ingenio, & eruditione valent, negotium faceſſat. Tertia verò eſt ab auditore, cùm ea, quæ dicuntur, per ſe perſpicua ſunt : quòd verò à quibuſdam non intelligantur, id vel tarditate fit ingenij eorum, qui audiunt; vel ſaltim, quod in hujuſmodi re minimè ſint verſati. De altero tertioque obſcuritatis genere vide, ſi voles, Galenum lib. 1. περὶ ἀγμῶν.

III. QVOMODO BENEVOLENTIA PARETVR, SIVE A PERSONIS, SIVE A REBVS.

DIXIMVS, quomodo variet cauſſa: docendum deinceps, quomodo in qualibet harum præparandus ſit animus auditoris. Oſtendemus autem id potiſſimùm in genere Iuridiciali.

Benevolentiam minùs aucupamur in honeſto cauſſæ genere, niſi auditor ſit vel perſuaſus, vel defeſſus : alioqui enim plurimùm per ſe ad conciliandum ac propitiandum valet. Maximè autem benevolentiâ ac favore opus eſt in genere infavorabili, quale omnimodè quidem eſt turpe, ex parte autem anceps.

Paratur benevolentia tum à perſonis, tum à rebus. A perſonâ autem petitur trifariam. Primò à perſonâ, ſive ejus, qui dicit, h. e. oratoris; ſive ejus, pro quo dicit, h. e. rei. Ariſtoteles utramque perſonam comprehendit ſub perſonâ τοῦ λέγοντος †. Nimirum quia orator perſonam quoque ſuſtineat alienam: unde illud loquendi genus, *Nego me reſtitutum:* hoc eſt, clientem meum. Imò contingit, etiam, ut idem ſit, qui dicit, & pro quo dicitur. Quomodo Appuleius magiæ inſimulatus cauſſam ipſe ſuam Carthagine egit apud Maximum Claudium, Africæ proconſulem. Idemque Romæ pro ſe facere apud Domitianum decrêrat Apollonius Tyaneus, ejuſdem rei poſtulatus. Orationem, quàm hoc fine pro ſe ſcripſerat, refert Philoſtratus lib. VIII. Itaque ſi Ariſtotelem intellexit Fabius, cùm reprehendit eos, qui perſonas tres ſolùm ſtatuerunt, à quibus procemia ducerentur: more ſuo, h. e. immeritò, ſummum ſugillat Rhetorem. *Benevolentiam*, inquit *, *aut à perſonis ducimus, aut à cauſſis accipimus: ſed perſonarum non eſt, ut plerique crediderunt, triplex ratio, ex litigatore, & adverſario, & judice: nam exordium duci nonnunquam ab actore ſolet.*

† dicentis.

* lib. 4. cap. 1.

A perſonâ dicentis non uno modo paramus benevolentiam. Fit enim hoc nunc extenuatione ingenij, ac eloquentiæ; nunc virtutis, aut meritorum noſtrorum commendatione; nunc etiam ab infortunio noſtro. Vnde Sulpicius Severus dialogo I. cap. xx: *Cùm ſis ſcholaſticus, hoc ipſum quaſi ſcholaſticus artificioſè facis, ut excuſes imperitiam, quia exſuperas eloquentiâ.* Cicero pro Valerio Flacco: *Cùm in maximis periculis hujus urbis atque imperij, graviſſimo atque acerbiſſimo reip. caſu, ſocio atque adiutore conſiliorum periculorumque meorum L. Flacco, cædem à vobis, conjugibus, liberis veſtris; vaſtitatem à templis, delubris, urbe, Italiâ, depellebam: ſperabam, judices, honoris potiùs L. Flacci me adiutorem futurum, quàm miſeriarum deprecatorem. Quod enim eſſet præmium dignitatis, &c.* Pro C. Rabirio: *Etſi, Quirites, non eſt meæ conſuetudinis, initio dicendi rationem reddere, quâ de cauſâ quemque defendam; propterea quòd cum omnibus civibus in eorum periculis ſemper ſatis juſtam mihi cauſſam neceſſitudinis eſſe duxi: tamen in hâc defenſione capitis, famæ, fortunarum omnium C. Rabirij, proponenda ratio videtur eſſe officij mei; propterea quòd, quæ juſtiſſima mihi cauſſa ad hunc defendendum eſſe viſa eſt, eadem vobis ad abſolvendum debet videri. Nam me cùm amicitiæ vetuſtas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ vitæ perpetua conſuetudo, ad C. Rabirium defendendum eſt ad-*

hortata: tum verò, ut id ſtudioſiſſimè facerem, ſalus reip. conſulare officium, conſulatus denique ipſe, mihi unà vobiſcum cum ſalute reip. commendatus, coëgit. Non C. Rabirium culpa delicti, &c. Pro P. Sylla: *Maximè vellem, Iudices, ut P. Sylla & antea dignitatis ſuæ ſplendorem obtinere, & poſt calamitatem acceptam, modeſtiæ fructum aliquem potuiſſet percipere. Sed, quoniam ita tulit caſus infeſtus, ut ampliſſimo in honore cùm communi ambitionis invidiâ, tum ſingulari Autronij odio everteretur; & in his priſtinæ fortunæ reliquiis miſeris & afflictis, tamen haberet quoſdam, quorum animos ne ſupplicio quidem ſuo ſatiare poſſet: quamquam ex hujus incommodis magnam animo moleſtiam capio, tamen in cæteris malis, &c.*

Secundò captatur benevolentia à perſonâ ejus, apud quem dicitur, h. e. judicis, vel auditoris; nempe ab ejus fide, vel exiſtimatione, dignitate, ſinceritate, & ſimilibus. Ambroſius lib. VI. de Sacramentis cap. ult. *Non debes, quaſi famelicus ad cibum, de cibo incipere; ſed antè à laudibus Dei. Vnde & oratores iſti ſapientes hanc habent diſciplinam, ut judicem fautorem ſibi præſtent. incipiunt à laudibus ejus, ut benevolum ſibi faciant cognitorem. Deinde paullatim incipit rogare judicem, ut patienter dignetur audire. Audet & tertiò poſtulationem ſuam depromere; quid petat, exprimere.* Imò ne quidem Apoſtolus Paulus hoc negligendum ſibi putavit cap. XXVI. Act. ubi orationem ſuam ſic orditur: *Super omnibus, de quibus poſtulor à Iudæis, Rex Agrippa, beatum me duco, quòd ſim hodie cauſſam apud te dicturus. Maximè, quòd te gnarum eſſe ſciam omnium, quæ apud Iudæos ſunt, & rituum, & quæſtionum.* Cicero verò id paſſim obſervat. Ita in exordio orationis pro Roſcio Amerino fortitudinem animi extollit in Fannio; *Te quoque,* inquit, *M. Fanni, quæſo, ut qualem te jam antea populo Romano præbuiſti, cùm huic idem quæſtioni judex præeſſes; t*[illegible]*e & nobis, & pop. Rom. hoc tempore impertias.* Idem in Milonianæ [illegible]ordio Pompeium laudat à ſapientiâ & juſtitiâ, cùm ait: *Sed me recreat, & reficit Cn. Pompeij ſapientiſſimi & juſtiſſimi viri conſilium; qui profectò nec juſtitiæ ſuæ putaret eſſe, quem reum ſententijs judicum tradidiſſet, eundem telis militum dedere; nec ſapientiæ, temeritatem concitatæ multitudinis auctoritate publicâ armare.* Quæ lectio alteri præſtat, quam Ianus Parrhaſius * approbat: *ſapientiſſimi & illuſtriſſimi.* Nam Cicero mox juſtitiæ, & ſapientiæ meminit: neque in judicio poſſunt laudes magis appoſitæ afferri, quàm ſapientia, & juſtitia: illa enim eſt intellectus, c facit, ut quis ſciat, quid æquum ſit: hæc voluntatis eſt, atque efficit, ut agamus, quod æquum eſſe cognoſcimus.

* *notis in Milonianâ.*

Tertiò paratur benevolentia à perſonâ ejus, contra quem dicitur.

tur. Fit hoc bifariam. Primò ab adverſarij noſtri patrono; idque præcipuè, fingendo, nos ejus eloquentiam ac gratiam timere: quæ res facit, ut hæc judici ſint ſuſpecta. Deinde à perſonâ ipſius adverſarij: quod fit, adducendo eum vel in odium, idque commemoratione vitiorum, quibus laborat; vel in invidiam, ſugillando potentiam, quâ turget, & comparando reum, cui nullæ opes, tenues facultates, cum adverſario gratioſiſſimo; vel in contemtum, oſtendendo, eum eſſe humilem abjectumque. Cicero pro Quinctio: *Quæ res in civitate duæ plurimùm poſſunt, eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, ſumma gratia, & eloquentia: quarum alteram C. Aquili vereor, alteram metuo. Eloquentia Q. Hortenſij ne me dicendo impediat, nonnihil commoveor. Gratia Sex. Mævij, ne P. Quinctio noceat, id verò non mediocriter pertimeſco.* Illuſtris quoque eſt locus Ciceronis in Vatinium, quem ſuperiùs * adduximus, cùm de contemtu ageremus. Etiam quòd Tannonius, cùm Appuleium accuſaret, eum vocârit philoſophum formoſum, & tam Græcè, quàm Latinè diſertiſſimum, id dixiſſe mihi videtur, ut orationem Appuleij redderet ſuſpectiorem; non autem, quaſi philoſophiam, & utriuſque linguæ facundiam, ei vitio verteret; quamquam ſic videri velit Appuleius.

* *lib. 2. cap. 13. ſect. 4.*

Interdum etiam contingit, ut idem ſit is, apud quem dicit orator, & pro quo dicit. Iſtiuſmodi cauſſæ adfuiſſe Tullium, ſcribit Fabius lib. IV. cap. 1. qui & ſe pro Reginâ Berenice apud ipſam ait cauſſam dixiſſe. In cujuſmodi cauſſa non multùm opus erit laborare de benevolentia paranda.

Quartò conciliatur benevolentia à re, h. e. cauſſâ. Ita enim Varro lib. VI. de L. L. item Horatius, Suetonius, alijque, eo utuntur nomine. Notum illud Auſonij, *Imperium, litem, Venerem cur una notat res?* Inde & reus dictus, cujus cauſſa in judicium venit, ſive is nocens, ſive innocens, atque adeò non modò qui defertur, ſed & actor. Cic. lib. II. de orat. *Reos appello non eos modò, qui arguuntur; ſed omnes, quorum de re diſceptatur.* Ælius Gallus apud Feſtum: *Reus eſt, qui cum alio litem conteſtatam habet, ſive is egit, ſive cum eo actum eſt.*

Captatur autem à re benevolentia, ſi cauſſam noſtram extollamus, adverſarij deprimamus; ſi item cauſſam noſtram auditoribus emolumento fore, aſſeramus.

Atque hic obſervandum præceptum καθολικὸν *, ut, ſi cauſſa laboret, perſona ei opituletur; ſi perſona, ſubveniat cauſſa. E. G. Si Manlius Capitolinus accuſetur tyrannidis affectatæ; nullam faciamus tyrannidis mentionem, & de perſonâ dicamus; quòd Manlius hic,

* *univerſale, ſeu perpetuum.*

hic, fugandis è Capitolio Gallis, patriam conſervaverit. Si verò & perſona, quæ capitis arceſſitur, malè audit, & turpe eſt facinus, quod admiſit: quæremus, quod lædat adverſarium, quò, ſi conſequi non licet, quòd maximè optabile eſt, id adipiſcamur, quod proximum eſt. Si denique adverſarius ſit vir bonus; expedire exiſtimant, ut Tullium imitemur; qui, cùm pro Murænâ diceret, Catonemque, ut virum gravem ac fidei antiquæ, ſuſpiceret, ac ſuſpici ſciret, non quidem in ejuſce vitâ quicquam culpavit, aut culpare potuit: ut tamen quomodocunque fidem detraheret, ſectam Stoicorum, cui Cato ſe addixerat, irridere cœpit: atque id tam ridiculè feciſſe dicitur, ut judicium riſu diſſolveretur, & Cato ipſe diceret ‡: *Quàm ridiculum habemus conſulem!*

‡ *Plut. in Cat. Utic.*

IV. QVOMODO PARENTVR ATTENTIO, ET DOCILITAS.

ALTERVM exordij munus Tullio, & autori ad Herennium, eſt attentio. Attentum autem reddimus auditorem, tum promiſſione, tum rogatione. Promiſſione, cum recipimus nos dicturos de rebus vel gravibus & neceſſarijs; vel utilibus ijs, apud quos dicimus, vel admirabilibus, aut jucundis. Ita Horat. od. 1. lib. III:

--- Carmina non priùs
Audita Muſarum ſacerdos
Virginibus pueriſque canto.

Rogatione, cùm petimus, ut exiguo temporis ſpatio, attento intentoque animo, ac perpurgatis auribus, opera nobis detur. Sed quod à Cicerone dicitur de attentione in exordijs parandâ, id ſolùm in humili, aut turpi, aut ancipiti genere, locum habet: item quando judex, audiendo partem adverſam, defatigatus eſt. Falluntur, qui tunc planè exordio jubent abſtinere. Nam vel imprimis tum eo opus eſt. Plurimùm autem tunc confert promiſſio brevitatis. Quandoque etiam conducit ordiri à fabula, aut dicto lepido, ad animos auditorum demulcendos. Ita attentionem ſibi aliquando paravit Demoſthenes. Nam cùm auditores, ab adverſarijs perſuaſi, penè ſilentium imperarent; popoſcit, ut ſibi pauca liceret extra cauſſam dicere. Eo impetrato, fabellam iſtiuſmodi narravit. Adoleſcens, inquiebat, æſtivo tempore Delphos, vel, ut alij volunt, Megaram profecturus, conduxit aſinum; circa autem meridiem, cùm nulla præberetur umbra, quâ ſolis ardorem levarent; & adoleſcens, qui aſinum conduxerat, & agaſo, recumbere ſub aſini umbrâ voluerunt: hic ſe locâſſe aſinum, non umbram aſini, dicebat; at alter contendere, umbram quoque eſſe inter operas conductas. Cùm autem hâc narratione cerneret judices penè riſu emori; jamque abitionem pararet, ſed ab Athenienſibus retineretur; qui rogabant, ut reliquam narraret fabulæ partem: *Itane*, inquiebat, *de aſini umbrâ audire vultis; de rebus gravibus, & ſeriis, non vultis?* Meminere hujuſce rei Plutarchus in vitâ Demoſth. & x. Orat. Ariſtophanis interpres in Veſpas, Zenobius, & Suidas. Videntur autem & hâc de fabulâ comœdiæ fuiſſe factæ. Nam in proverbio, ὄνου σκιὰ †, diſertim ſcribunt parœmiographi, ab Ariſtotele in didaſcalicis cujuſdam dramatis inſcriptionem iſtiuſmodi referri, *Aſini umbra.* Ἀριστοτέλης ἐν διδασκαλίαις καὶ δράματός τινος φέρει ἐπιγραφὴν, ὄνου σκιάν. Vbi per διδασκαλίαν intellige poëtarum hiſtoriam. Poëtæ enim, cùm fabulas ſpectandas exhiberent, eas dicebantur διδάσκειν, indeque ipſi διδάσκαλοι vocabantur, & ſi Comici forent, κωμῳδιδάσκαλοι *; ſi Tragici, τραγῳδοδιδάσκαλοι †. Ac Tullius quoque ‡, & Horatius *, ſimiliter eos dicunt fabulas docere.

† *aſini umbra.*

* *Iſocrates orat. de Pace.*
† *Ariſtot. de poët.*
‡ *in Bruto.*
* *in Arte.*

At ſi nec humile, nec turpe, nec anceps ſit genus; neque etiam judices defatigati ſint audiendo partem adverſam: tum quidem neceſſe non eſt, nos de attentione magnopere eſſe ſollicitos, quia auditoris animus orationis initio etiamnum alacris, & attentus eſſe ſolet; contrà quàm ſæpe fit in orationis curſu; ubi, ne auditor perforato omnia hauriat animo, & tranſmittente quicquid acceperat, non rarò opus eſt, ut afferatur aliquid, quo excitetur mens ejus: quomodo Ariſtoteles refert, Prodicum Sophiſtam, ſi animadverteret, auditorum animos peregrinari, eoſque eſſe præſentes abſentes, aliquid afferre ſolitum ex arte ſuâ, quam alioqui non docebat, niſi pretio quinquaginta drachmarum. Imò Cicero quoque id diligenter obſervat; quandoquidem etiam in reliquis orationis partibus ſæpenumero judices rogat, ut diligenter attenteque audiant. Quare Ariſtoteles jure eos ridet, qui ſollicitè præcipiunt de parandâ in exordio attentione: partim nempe, quia attentio conſequitur è benevolentiâ; partim quia ille conſiderabat exordia ratione eorum, quæ per ſe inſunt; non eorum, quæ aſſumit. Atque id Cicero quoque vidit, cum in ſecundo de Oratore ait: *Et attentum commonent Græci, ut principio faciamus judicem, & docilem; quæ ſunt utilia, ſed non principii magis propria, quàm reliquarum partium: faciliora etiam* *in principijs, quòd & attenti tum maximè ſunt, cùm omnia expectant, & dociles magis initijs eſſe poſſunt. Illuſtriora enim ſunt, quæ in principijs, quàm quæ in medijs cauſſis, dicuntur, aut arguendo, aut refellendo.* Sed de eo, quòd neque docilitatem autumat Tullius competere exordio, non planè aſſentimur. Nam longè alia docilitatis, quàm attentionis, ratio eſt; cùm hæc interdum aſſumatur; illa raro poſſit præteriri.

Interdum etiam ſatius eſt, auditorem reddere non attentum, quàm attentum. Sed in hoc quoque Ariſtoteli adverſatur Fabius †, cujus verba apponam: *Nec me, quamquam magni autores, in hoc duxerint, ut non ſemper facere attentum & docilem judicem velim: non quia neſciam id, quod ab illis dicitur, eſſe pro malâ cauſâ; qualis ea ſit, non intelligi: verùm quia illud non negligentiâ judicis contingit, ſed errore. Dixit enim adverſarius, & fortaſſe perſuaſit. Nobis opus eſt ejus diverſâ opinione: quæ mutari non poteſt, niſi illum fecerimus ad ea, quæ dicemus, docilem, & attentum.* Sed non aſſecutus eſt Quinctilianus Ariſtotelis mentem. Nam aliud eſt cogitationem auditorum planè ab oratione avertere, quâ ratione futurum eſt, ut tacendo non minùs ſublevemus cauſſam, quàm orando: aliud verò hoc agere, ut ab accuratâ rationum penſiculatione avocemus judices, quia tantùm argumenta ſuppetant nobis, quæ valida quidem videantur primâ facie, eoque facilè imponant auditoribus minùs acutis, aut attentis; verùm infirmitas quorum ſe ſoricis inſtar prodat de ijs diu multumque cogitantibus.

† *lib. 4. cap. 1.*

Docilis autem in exordio redditur auditor, tum ijs ipſis, quibus redditur benevolus, vel attentus (nam quò majori cum benevolentiâ & attentione audimur, eò magis intelligimur) tum afferendo finem orationis noſtræ; quod ut plurimùm generatim fit, non accuratè, ac diſtinctè. Si tamen planè accurateque id faciamus, non neceſſe habebimus, abſoluto procœmio, monere, quâ de re ſimus dicturi. Nam etſi neceſſarium eſt, ut in oratione quæſtio ejus primaria clarè ac perſpicuè auditoribus ob oculos ponatur: non tamen opus eſt, id fieri ſemper diſtinctâ orationis parte: quemadmodum ſuperiori capite diximus.

Interdum verò & in exordio cauſſa dividitur: quale à Licymnio rhetore † vocatur ὄζοι, ſive *rami:* quia eſt exordium ramoſum. Præter quod, idem alia duo exordiorum genera adducit. Vnum ἐπέρωσιν nominat ab ἐρωῇ, quod inter alia impetum ſignat; ut videatur ſic dici impreſſio, ſive exordium ex abrupto. Alterum nuncupat

† *in Arte.*

ἀποπλάνησιν, q.d. aberrationem: atque hoc videtur idem eſſe, ac inſinuatio.

V. DE PARTIBVS EXORDII, IVXTA HERMOGENEM.

EX ijs, quæ hactenus expoſuimus, cognoſcere licuit, quomodo tractari debeat tum principium, tum inſinuatio: quas exordij ſpecies ſuperiùs ſtatuebamus. Nunc breviter dicemus de partibus exordij. Plerique procemium in tria diſpeſcunt membra; propoſitionem, ejus rationem, & complexionem, quæ tranſitio eſt ad ipſam cauſſam. Verùm Hermogenes quatuor facit exordij partes: πρότασιν, ſive propoſitionem, quæ ἀποδόσει quaſi viam parat; κατασκευὴν, ſive propoſitionis rationem; ἀπόδοσιν, ſive redditionem, quæ nova eſt propoſitio rem ipſam tangens, omnemque exordij dignitatẽ & auctoritatem continens, unde ἀξίωσις quoque appellatur; ac denique βάσιν, ſive comprobationem, quæ redditionis cauſſam affert. E. G. πρότασις eſt: Non latet te, illuſtriſſime Princeps, quantis ab hoſte calamitatibus affligamur. Κατασκευὴ eſt: Tantæ enim ſunt, ut dubium non ſit, quin earum rumor jam in regiones omnes vicinas ſit diffuſus. Ἀπόδοσις eſt: Juſtitiæ autem ac ſapientiæ tuæ eſt, curam eorum gerere, quibuſcum fœdus iniiſti. Βάσις eſt: Si enim nos ſubegerint, difficile fuerit tibi ſoli eorum poſtea impetum ſuſtinere.

Interdum tamen κατασκευὴ omittitur, cùm nempe πρότασις manifeſtior eſt, quàm ut indigeat probatione. Exemplum habes in primâ Olynthiacâ.

Interdum quoque τῇ ἀποδόσει non proponitur res ipſa, ſed propiùs ad eam acceditur: quod cùm fit, τῇ βάσει non aſſignatur additionis ratio, ſed id affertur, quod præcipuè in exordio intendebatur. Exemplum eſt in oratione Milonianâ, quod inferiùs afferam. Faciam hoc eo lubentiùs, quia video, eos à Fabio rideri, qui exordia dividunt in quatuor ſenſus: neque id aliâ de cauſsâ, quàm quia non par ubique ratio ſit. At ſi juſta hæc ratio eſt, ne debuit quidem de exordio præcipi quicquam, cum id prætereatur nonnunquam. Quanto igitur meliùs fuiſſet, ſi rem ipſam Fabius explicuiſſet, ac judicium reliquiſſet lectori.

VI. DE LOCIS EXORDIORVM IN GENERE DEMONSTRATIVO.

ATQVE hæc quidem, partim universè declarant exordiorum naturam, partim generis juridicialis propria videntur; ut quæ diximus de paranda benevolentia in cauſſa honeſta, turpi, vel ancipiti. Plerique autem Rhetores intra explicationem illam ſe continent. Sed longè accommodatiùs facit Ariſtoteles, dum oſtendit, quomodo exordia varient pro diverſis cauſſarum generibus: item Bartholomæus Cavalcantius, qui in libris de arte Rhetoricâ, quos eruditè linguâ Hetruſcâ conſcripſit, fusè agit de variâ exordiendi ratione pro varietate cauſſæ. Nos quoque, Ariſtotelis veſtigijs inſiſtentes, de ſingulis generibus tractationem hoc loco attexemus.

In genere igitur demonſtrativo (in quo etiam ſeparatis, & à cauſsâ alienis exordijs uti licet, ut infrà dicemus) loci procemiorum ſunt quinque. Sumuntur enim vel à laudatione, vel à vituperatione, vel à ſuaſione, vel à diſſuaſione, vel ab ijs, quæ pertinent ad auditorem.

A laude id fit in oratione funebri adſcriptâ Demoſtheni. Nam tum eos laudat, qui pro patriâ pugnando occubuerunt; tum Athenienſes, qui inſtituerant, ut viri præclari poſt obitum laudarentur. A vituperatione orditur Iſocrates encomium Helenes. Vituperat enim ſophiſtas, quòd ſibi magnopere placerent tractantes ὑπόθεσιν ἄτοπον, καὶ παράδοξον *. A ſuaſione, ut ſi quis dicat, oportere bonos honoribus affici, ideoque ſe Ariſtidem laudaturum. Aut ſi prædicet, eos laudibus extolli debere, qui neque celebres ſint, neque improbi; cùm celebres fruſtra, improbi malè laudentur: ideoque optimam optimè operam collocatum iri in laudando viro bono, & obſcuro; cujuſmodi fuit Paris, quamdiu in Idâ monte vivebat ignotus. A diſſuaſione, ut ſi quis adſerat, cùm non debeant improbi honoribus affici, ſe decreviſſe Piſiſtratum vituperare. Ab ijs, quæ referuntur ad auditorem; cùm id initio repellimus, quod offendere auditorem poſſit; ſive id ſit in Oratore, ob ingenij imbecillitatem; ſive in argumento, ut ſi id humile fuerit, aut pervulgatum; ſive in oratione, quæ parum ſit exculta.

Ab auditore Ariſtoteles Chœrilum, poëtam ſanè præſtantem † (quamquam aliud videatur Horatio *) exorſum dicit; cujus quin-

* argumẽtum abſurdum & admirabile.

† vide Ioſephum Scaligerum in animadverſionibus Euſebianis ad annum MDXXXIV.

* in Arte.

que verſus è Græcis commentarijs adducit P. Victorius. In ijs verò etiam eſt illud ab Ariſtotele laudatum,

Νῦν δ' ὅτε πάντα δέδασται· hoc eſt,
Sed quia nunc nota omnia —.

Quin eâdem in re vel omnibus, vel pluribus modis, exordiri poſſumus. Gorgias certè in Olympiacâ oratione incipit à laude eorum, qui ludos inſtituerant. At Iſocratis proœmium petitur ab eorundem vituperatione. Nam turpe eſſe dicit, quòd Græci donis eos exornarint, qui corporis viribus excellant: at ijs, qui prudentiâ, & animi dotibus pollent, præmia nulla decreverint. Præterea, cùm facillimum ſit laudem, aut vituperationem, conſilij formâ proponere (quod fit per verbum *convenit, decet*, aut aliquid ἰσοδυναμοῦν*) certè levi immutatione ex exordio à laude, vel vituperatione, ſumto faciemus proœmium, quòd à conſilio petatur; & hoc item facilè in iſtud commutabimus. At ab ijs, quæ ad auditorem referuntur, petemus exordium, ſi rogemus, ut, licet vereamur, ne id, quod dicturi ſimus, vel incredibile videatur, vel difficile, vel pervulgatum; attentionem tamen exigui temporis nobis non denegent.

* *æquipollens.*

VII. DE LOCIS EXORDIORVM IN GENERE IVDICIALI.

IN Genere Iuridiciali duplex eſt munus proœmij. Prius Ariſtoteli eſt, ut indicetur ſcopus orationis. Alterum eſt, ut quibuſdam velut medicamentis præparetur auditoris animus. Atque hujus muneris ratione aliquis etiam exordij uſus eſſe poſſit in civitate optimè conſtitutâ. Nam ſine exordio trunca mutilaque eſſet oratio; quia, ut ait Ariſtoteles, habet in eâ rationem capitis.

Quatuor autem, juxta eundem, loci ſunt, à quibus ſumuntur hæc ἰατρεύματα*: perſona rei, auditoris, adverſarij, ac res ipſa: atque ex his locus à perſonâ rei, vel adverſarij, aut objicit crimen, aut diluit. Quæ tamen non eâdem ratione, aut loco, fiunt ab utroque. Nam, qui defendit, inſinuare ſe debet auditorum animis; ideoque opus eſt, ut priùs refellat, quæ obſunt. At qui accuſat, crimina maximè in peroratione conſtituit, ut, recenti etiamnum memoriâ, magis animo auditoris obverſentur.

* *medicamenta.*

Loci, è quibus ducitur criminandi ratio, complures referuntur ab Ariſtotele lib. III. cap. XXIV ‡. Hos inter ille quoque adfertur, ut auditoribus oſtendatur, quàm peſtilens ſit calumniæ virus. Nam

‡ *vulg. cap.* 15.

efficitur hoc pacto, ut licet crimen id, cujus quis reus agitur, non probetur eſſe calumniam: tamen auditores, calumniæ infenſi, id, quod fortaſſe calumnia non eſt, velut præjudicio, calumniam eſſe cum animo ſuo cogitent. Multùm quoque cauſſam juvat, ut, antequam accuſando reo operam demus, eum laudemus, ac quidlibet potiùs agamus, quàm ut velle eum criminari videamur: & luculentas quidem amplaſque animi dotes ſtrictim, at minutas ampliter extollamus; quia grandia paucis commendata haut animo admodum hærent; exigua autem fusè tractata, ſi non deridicula videntur, at certè inſuperhabentur. Horatius egregiè mores expreſſit iſtiuſmodi hominis; qui rogatus de amici furtis, non quidem aut inficias it, aut colore aliquo purgat, quod amici haut fucati erat; ſed, ut certiùs venenatum figat aculeum, primò amici extollit comitatem, quæ profectò quid ad furtum? At mox, en ſpiculum virulentum, mirari ſe vir bonus ait, crimen iſthoc commiſſum ab amico. Sed vatem ipſum Venuſinum audiamus *:

*lib. 1. ſat. 4.

--- Mentio ſiqua
De Capitolini furtis injecta Petilli
Te coram fuerit, defendas, ut tuus eſt mos:
Me Capitolinus convictore uſus amicoque
A puero; cauſſâque meâ permulta rogatus
Fecit, & incolumis lætor quòd vivit in urbe:
Sed tamen admiror, quo pacto judicium illud
Fugerit. hic nigræ ſuccus loliginis: hæc eſt
Ærugo mera.

Alit & noſtrum ſeculum homines moribus iſtiuſmodi coopertos, aut vitijs potiùs; quæ ſcire, non uſurpare virum probum & prudentem convenit.

Locus ab auditore reddit eum benevolum, vel iratum; quandoque etiam (ut ex Ariſtotele ſuprà diximus) attentum, aut non attentum, itemque docilem; quod fit, ſi boni mores exprimantur; quia viri probi libentiùs audiuntur, eoque intelligentiùs.

Benevolus autem, vel attentus quomodo reddatur, antè è Tullio perfunctoriè declaravimus: pleniùs de parandâ benevolentiâ tractat Ariſtoteles lib. II. & nos ex eo libro ſuperiori. Ex ijs verò ſimul intelligere eſt, quomodo auditorem reddamus iratum adverſario, aut non attentum nobis.

VIII. EXPONITVR ARTIFICIVM, QVO CICERO EST VSVS IN EXORDIO ORATIONIS PRO MILONE.

SED univerſa hæc jejuniùs dixerimus, niſi exemplis illuſtrentur. Inſtar verò multorum ſit exordium unicum orationis pro Milone, in quâ hæc omnia, & quæ item generatim de Exordio dixi, luculentè perſpicere eſt. Singula videamus, quod meretur oratio ſingulari ſuo artificio. Quinctilianus certè lib. IV. pulcherrimam; lib. XI. nobiliſſimam appellat: Pedianus quoque, in argumento ejus, ita perfectè ſcriptam ait, ut jure princeps haberi poſſit.

Ac primò duo afferebamus munera exordij in genere Iuridiciali. Vtrumque videre eſt apud Ciceronem: ſed is hoc exordio, quemadmodum & aliàs facere ſolet, primò parat animos; ac deinde oſtendit, quâ de re dicturus ſit.

Porrò cùm generatim de exordio agerem, monebam, ſecundum munus non eodem ſemper modo ab oratoribus præſtari; ſed interdum apertè animos præparari auditorum, ac tum Principium vocari; interdum obſcurè & obliquè id fieri, ac nominari Inſinuationem. Cicero in Milonianâ obliquè id facit, quemadmodum natura cauſſæ exigebat. Nam patrocinio Milonis Cicero non tantùm Pompeium offendebat; ſed & alijs ſe reddebat inviſum: ac Pompeius quoque, quia ei Senatus in mandatis dederat, ut hanc cauſſam cordi haberet, noctu forum armatis cinxerat militibus: quod terrorem inijciebat Milonis fautoribus, adeò quidem, ut Milo, quemadmodum ſcribit Plutarchus, auctor fuerit Ciceroni, ut in forum deferretur lecticâ, ne armis terreretur. Hanc inſolitam judicij formam tangit Cæſar apud Lucanum lib. I:

--- Quis caſtra timenti
Neſcit mixta foro? gladij cùm triſte minantes
Iudicium inſolitâ trepidum cinxere coronâ,
Atque auſo medias perrumpere milite leges,
Pompeiana reum clauſerunt ſigna Milonem.

At fallitur Aſconius, qui in argumento ait: *Armatos milites adhiber postularunt Cælius Tribunus, & Milo, propter impetum Clodianorum à quæſitore L. Domitio.* Falſus etiam L. Cornelius Balbus, cùm ſcribit †, Ciceronem id à Pompeio poſtulâſſe. Neque enim, arbitror, tantopere terruiſſent arma Ciceronem, quàm vel ex ora

† *epiſt. ad Cic. quæ eſt lib. 9. epiſtolarum Cic. ad Att.*

tionis Milonianæ exordio cuivis perſpicuum eſt, ſi ex ejus conſilio ac petitione diſpoſuiſſet illa Pompeius. Quare magis veriſimile fit, Pompeium, aut L. Domitium, ijs cinxiſſe forum, nequis tumultus ab alterutrâ parte excitaretur: indeque factum, ut Clodiani ea contra Milonem, Milonis fautores contra Clodianos, diſpoſita eſſe dicerent. Ex his perſpicuum eſt, cur Ciceroni fuerit utendum arte ac κρύψει† quadam, ad diſcutiendum hunc metum. Ac primò poſnit iſtiuſmodi πρότασιν, ſive propoſitionem, quâ ſe dicit timere. Mox κατασκευὴν, ſive propoſitionis rationem aſſignat, quòd forum à Pompeio armatis militibus cinctum ſit. Inde accedit ad ἀπόδοσιν, ſive redditionem, quando ait, ſe recreatum ſapientiâ ac juſtitiâ Pompeij, timorem deponere. Poſtremò ſubjungit βάσιν, ſive comprobationem, cùm judicibus autor eſt, ut idem agant.

† occultatione.

Cùm autem Hermogenes has quatuor partes in exordio requirat: ſatis videre eſt, quomodo doctrina Hermogenica hâc ipsâ Ciceronis inſinuatione comprobetur. Non tamen exiſtimandum, has partes ἁπλῶς eſſe neceſſarias; cùm interdum alia ſit exordij facies: aut ſolas eſſe exordij partes; cùm eas in hoc ipſo exordio mox ſequatur adhortatio ad judices; adhortationem autem excipiat ſcopi demonſtratio, quod alterum erat exordij munus.

Porrò cùm, juxta Ariſtotelem, quatuor ſint loci, à quibus ſumantur medicamenta: Cicero in Milonianæ exordio ab omnibus argumenta petit.

I. A perſonâ rei, cùm, ad diluendam Clodianorum calumniam, ſtatim Milo vocatur vir fortiſſimus, ac dicitur magis de Reip. ſalute, quàm de ſuâ, perturbari: & aliquanto pòſt, ubi Tullius ait, eum ſemper ſtetiſſe à bonis, ac maximos ſceleratorum hominum clamores pro ſalute Reipub. contemſiſſe. In quibus omnibus videri queat Tullius aliquantum foro ſervijſſe. Nam Velleio Paterculo, cui haut temerè, præterquam in ſui ævi rebus, fidem derogem, vocatur Milo *vir inquies, & ultra fortem temerarius.*

II. A perſonâ auditoris, cùm ad Pompeium reddendum benevolum, vocat eum virum ſapientiſſimum, ac juſtiſſimum; & cùm in adhortatione ad judices ait, ex cunctis ordinibus viros ampliſſimos judicare.

III. A perſonâ adverſariorum, cùm ad judices ijs reddendos iratos, unum ait genus eſſe adverſum, quos Clodij furor incendiis, & omnibus exitijs publicis pavit; qui etiam pridie, quàm à Cicerone oratio haberetur, ſint Munatij Planci concione incitati, ut judicibus

cibus

cibus voce præirent. Item cùm, ad reddendos judices attentos, dicit, ſtatuendum ijs eſſe de bonis ac fortibus viris, & bene meritis civibus: cumque, ad reddendos eos dociles, ſuam, ac Milonis declarat probitatem; velut cùm ait, ſe recreari Pompeij, ſapientiſſimi ac juſtiſſimi viri, conſilio; item illud, Milonem ſemper pro ſalute Reip. improbos neglexiſſe; quòd etiam ſemper pro bonis contra improbos ſenſerit.

IV. Denique à re, cùm dicit, novam eſſe judicij formam; item cùm hanc ejus aſſignat conditionem, quòd ſtatuendum eſſet, utrùm, qui ſemper judicum autoritati dediti fuiſſent, ſemper miſeri lugerent; an, diu vexati à perditiſſimis civibus, aliquando recrearentur.

Illud præterea in hoc exordio conſiderandum eſt, quòd Cicero, ut diximus, auditores reddit iratos Clodianis: tum item, quòd in adhortatione ad judices, miſericordiam movet à ſuâ ac rei perſonâ. Hinc enim intelligere eſt, non ſolùm ἦθος *, ſed πάθος † quoque in exordio locum habere. Ita Lyſias (cujus admirabile eſſe in exordijs artificium, ſcribit Dionyſius Halicarnaſſ. ‡) etiam in defenſione Euphileti de cæde Eratoſthenis adulteri, ἄρθρα ἐν ἄρθροις * deprehenſi, in ipſo ſtatim exordio, quò judices adverſario reddat infenſos infeſtoſque, petit, ut cuncti ita de ſcelere ejus cogitent, quaſi ipſis domi ſuæ tanta eſſet illata injuria. Poſtea verò à re ipsâ, ac tum judicum, tum ſuâ perſonâ, benevolentiam captat. Eſt & παθητικὸν exordium Æſchinis contra Cteſiphontem: quamquam hoc quidem nonnulli reprehendi poſſe cenſent, ut tragicum & vaſtum, perorationi, quàm exordio ſimilius. Vtut eſt, fatendum, ἦθος Exordio, πάθος Perorationi potiſſimùm convenire. Atque hæc de Exordio generis Juridicialis.

* *morem.*
† *affectum.*
‡ *tractatu de Lyſia.*
* *in ipſis rebus Veneris*, ut loquitur Vlpianus.

IV. DE EXORDIO GENERIS DELIBERATIVI.

IN genere verò Deliberativo unum tantùm Exordij olim munus erat; ut nempe animi præparentur auditorum. Neque enim neceſſe fuit, monſtrare orationis ſcopum; quod primum erat munus in genere Iuridiciali. Ac ratio eſt, quòd, antequam oratio haberetur, conſtabat jam, quâ de re agendum eſſet. Siquidem, ut autor eſt Pollux, atque item Vlpianus in I. Philippicam, & in orat. περὶ τῆς παραπρεσβείας, ſolent antiquitus tabellas conſcribere, ac concioni proponere, ne quem lateret, quâ de re inſtituenda eſſet conſultatio. At ratione alterius muneris, quinque traduntur ab Ariſtotele Exordiorum loci. Primus eſt ob perſonam oratoris vel rei, à criminis depulſione. Alter eſt propter adverſarios, à criminatione. Tertius, & quartus ſunt à re; quam ſi magnam haberi velimus, amplificatione utemur; ſi parvam, à diminutione incipiemus. Quinctus eſt ab ornatu; ne planè ἀκέφαλος † ſit oratio. In quo, ſi Ariſtotelem audimus, peccat Gorgias Leontinus, qui abruptâ utitur oratione. Sic enim orditur, Ἦλις, πόλις ἐυδαίμων †.

† *capite deſtituta.*

† *Elis, beata civitas.*

X. DE LOCIS EXORDIORVM, IVXTA HERMOGENEM.

Atque hæc eſt Ariſtotelica de locis exordiorum doctrina: quæ non Tullianæ modò, ſed etiam Hermogenicæ, vel eo nomine videtur præferenda, quòd Ariſtoteles diſtinctos faciat locos pro varietate cauſſarum. Quare me quidem non movet, quòd doctiſſimus Petrus Nunneſius Hermogenem ſequi maluit: quemadmodum & idem Inventionem Hermogenicam, non Tullianæ modò, in quo ei aſtipulamur; ſed Ariſtotelicæ quoque anteponit. Verùm de Inventione nihil hoc loco dicam; quia ex ijs, quæ libro primo docuimus, liquidò perſpicere eſt, quamquam ſint multa præclarè dicta ab Hermogene, quæ fruſtra apud Ariſtotelem quæras; longè tamen pluria, magiſque neceſſaria, de λόγοις, ἤθεσι, ϗ πάθεσι, ab uno & ſolo ſcripta eſſe Ariſtotele. Nec minori idem intervallo exſuperat in ijs, quæ de prooemio præcepit. Interim nihil honori Hermogenis derogamus, cujus præcepta Ariſtoteli hîc quoque facem adlucere, compertum habemus. Atque id quò magis pareat, age Hermogenicam quoque exordiorum doctrinam paucis ponamus ob oculos, cumque Ariſtotelicâ componamus.

Exordiorum, juxta Hermogenem, quatuor ſunt fontes; ab opinione, à ſubdiviſione, ex abundanti, & ab occaſione.

Ab opinione ducuntur multifariam. Neque enim ſolùm petuntur ab auditoribus, oratore, reo, aut adverſario, quibus de perſonis ſuprà diximus: verùm etiam a perſonis externis, quæ cauſſam adjuvent; ſive hæ fuerint ſociorum amicorumque, ſive hoſtium: ubi ſpectandum, quid imprimis perſonæ iſtiuſmodi expetant: ut ſi dicamus, dolere ſocios ob diſſidium hoc, gaudere inimicos.

Alterum genus exordiorum ducitur ex diviſione. E. g. Cùm univerſam ob vitam anteactam hic laudem meretur maximam;

tum imprimis ob res hodierno die præclarè geſtas.

Exordium ex abundanti bifariam inſtituitur. Primò, ſi affirmemus, nos de re majori poſſe dicere: at hâc eſſe contentos. E. g. Quamquam graviori de crimine hunc accuſare poteram: tamen, ne odio adductus videar, id tantùm perſequi malui, quod levius eſt. Deinde, ſi dicamus, nobis aliquid nec-opinantibus obtigiſſe. Tale eſt illud: Cùm ſperârim ſemper, fore, ut hic præmio à vobis ornaretur; nunc miſeriæ ejus teſtis, & defenſor, apud vos eſſe cogor. Hujuſcemodi proœmij exemplum adduximus ſuprà ex orat. Ciceronis pro Val. Flacco.

Exordium ab occaſione eſt, cùm id, quod in ἀποδόσει, ſeu redditione, petere inſtituimus, jam perſuaſum videmus auditoribus. Quale hoc: Cùm omnium veſtri animis præclara ſit inſita opinio de viri hujus virtutibus, ac meritis: haut longo mihi apud vos ſermone opus fore arbitror. Hujuſmodi exordia ſolent eſſe grata, ob ſimplicitatem. Nihil enim affectati habent. Quin ejus generis ſermo non tam præmeditatus videtur, quàm è re natus. Itaque gaudet tali Homerus. Vt cùm Ulyſſes lib. IX. luculentâ illâ oratione perſuadere conatur Achilli, ut iram deponat, atque in bellum revertatur. Quippe (ut Euſtathij * verbis utar,) πείζεται † συνήθως προοίμιον ἐξ αὐτοῦ τοῦ καιροῦ ὑπογύως, τοῦτ' ἔστιν ἐκ τοῦ συμποσίου. Audiamus, quomodo poëta eum loquentem inducat:

‡ Χαῖρ' Ἀχιλεῦ, δαιτὸς μὲν ἐΐσης οὐκ ἐπιδευεῖς,
Ἠ' μὲν ἐπὶ κλισίῃ Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαο,
Ἠ' δὲ καὶ ἐνθάδε νῦν· πάρα γὰρ μενοεικέα πολλὰ
Δαίνυσθ'. ἀλλ' οὐ δαιτὸς ἐπηράτου ἔργα μέμηλεν·
Ἀ'λλὰ λίην μέγα πῆμα, διοτρεφὲς, εἰσορόωντες
Δείδιμεν.

Ac hi quidem ſunt quatuor illi exordiendi modi, quos Hermogenes vocat, ἐξ ὑπολήψεως, ἐξ ὑποδιαιρέσεως, ἐκ περιουσίας, καὶ ἀπὸ καιροῦ. Et ſanè præcipui ſunt, non tamen univerſi; quod nemo diffitebitur, qui eos cum Ariſtotelicis exordiendi locis conferre haut gravetur. Itaque, ut in eo Doxopatri judicium ſequor, quòd hos Hermogenis locos non modò in forenſibus cauſſis, ſed etiam panegyricis, ac ſuaſorijs orationibus, locum habere judicet: ita Apſini contrà, & anonymo Hermogenis interpreti, in illo ſubſcribo, quòd nonnulla Hermogenis inventis deeſſe arbitrentur.

Quamquam autem hiſce veterum locis inſtructo non facilè deeſſe poſſit ratio exordiendi: omnibus tamen minùs exercitatis, vel ab inge-

** in Iliad. ἰῶτα, pag. 749. edit. Rom.*

† excogitat more ſuo proœmium ex tempore, nempe à cõvivio, quo excepti erant.

‡ Salve, Achilles: convivij quidẽ æqualis non ſumus indigi,
Sive in tentorio Agamẽnonis Atridæ,
Sive & hic nũc: adſunt enim, quæ animũ explcant, multa
Ad epulandum. Sed nõ convivij amabilis opera ſunt curæ nobis:
Verũ admodũ magnã cladẽ, ô Iovis alumne, intuentes
Timemus.

ab ingenio minùs felicibus, conducere videtur, ut ex Demoſthene, Tullio, Dione Chryſoſtomo, Libanio, ac ſimilibus, colligant exordia ejuſmodi, quæ alijs etiam argumentis aptari poſſe videantur.

Vt in ſuaſione leviter immutari poſſit illud Catilinæ apud Salluſtium: *Niſi virtus atque fides veſtra ſatis ſpectata mihi foret, nequicquam opportuna res cecidiſſet: ſpes magna dominationis fruſtra fuiſſet: neque ego per ignaviam, aut vana ingenia, incerta pro certis captarem. Sed quia multis & magnis tempeſtatibus vos cognovi fortes, fidoſque mihi, eo animus auſus eſt, maximum atque pulcherrimum factum incipere; ſimul, quia vobis eadem, quæ mihi bona, malaque eſſe intellexi.* Ex quo exemplo facile erit ſtatuere de cæteris. Sed cautione hic non leviter opus eſt, ne ea imprimis ſeligamus, quæ fuerint vulgatiora, aut alij vitio affinia: quâ in re peccari à non paucis, nec uno modo, ſolet.

XI. DE VIRTVTIBVS, AC VITIIS EXORDIORVM.

TEMPVS igitur eſt, ut & perſequamur laudes, ac culpas exordiorum. Nam *peſſimus ſanè gubernator, qui navem, dum portum egreditur, impegit*: ut ſcitè ait Fabius Quinctilianus lib. IV. cap. I. Sunt autem, & laudes, & culpæ, duûm generum. Quemadmodum enim in corpore humano fit, ut venuſtas, & deformitas, ſint ratione vel quantitatis, vel qualitatis, (quomodo in naſi quantitate peccat **τὸ ἐπίγρυπον** *; tum in illâ, tum in qualitate ſive figurâ, **τὸ σιμόν** †) itidem in exordijs obſervantur certæ virtutes vitiaque, quæ partim ſpectent quantitatem, partim qualitatem.

* *aquilina forma.*
† *ſima figura.*

In quantitate obſervandum eſt, ut ſint mediocria. Medium autem ex naturâ cauſſæ pendet. Nam ut ædibus, ac templis, veſtibula; ita cauſſis exordia proportione reſpondere debent.. Quò facit Luciani locus in Demoſthenis encomio: **Σοὶ δ᾽ ἴσως εὐλάβεια, τὸ τῆς παροιμίας σκῶμμα ἐπὶ τῇ ἀσυμμετρίᾳ ἐπαγαγέσθαι, μή σοι μεῖζον προσκέοιτο τὸ ἐπίγραμμα τοῦ θυλάκου·** *At tu fortaſſe metuis, ne, modo non ſervato, excipiaris illo proverbij cavillo, inſcriptionem ſacci eſſe ſacco majorem.*

In qualitate exordiorum videndum, ut ſint cauſſæ noſtræ conducibilia ac propria; ac proinde, ut ſint de re, non autem vulgaria, quæ omnibus cauſſis accommodantur; cujuſmodi etiam oratores magni vitare non potuerunt. Iſtiuſmodi eſſe exordia, ſcribit Aſconius *, quæ vel ab invocatione Deorum inciperent: vel ab reprehenſione

* *In Divinat.*

† 11. *Æn.*

henſione ſuperioris temporis, ut illud Maronis †:

Antè equidem ſummâ de re ſtatuiſſe, Latini,
Et vellem, & fuerat melius.

* *Apud Aſcon. in Cic. divin.*

† *Al.* ſi fortè potiſſet. *Sed alterū malim.*

Et hoc Lucilij *:

Vellem cumprimis, fieri ſi fors potuiſſet †.

Vtrumque vitij genus tangit Cicero in Divinatione: *Tu*, inquit, *horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras, & ſiquid ex vetere aliquâ oratione:* JOVEM EGO OPTIMVM MAXIMVM: *aut*, VELLEM, SI FIERI POTVISSET, IVDICES: *aut aliquid ejuſmodi ediſcere potueris, præclarè te paratum in judicium venturum arbitraris.* Prior formula pertinet ad veterum conſuetudinem, à Turnebo quoque paucis adnotatam libro adverſariorum quartodecimo cap. decimotertio. Solent enim antiqui Deos precari, antequam verba in ſenatu, aut concione, facerent; quemadmodum & hodie conſuerunt Chriſtiani Eccleſiaſtæ. Teſtatur id Plinius initio panegyrici: *Bene*, inquit, *ac ſapienter, Patres Conſcripti, majores inſtituerunt, ut rerum agendarum, ita dicendi initium, à precationibus capere.* Liquet id quoque ex Gracchi oratione, in quâ occiſus eſt; de quâ ita Cornificius *: *Cùm Gracchus Deos inciperet precari, curſim iſti impetum faciunt.* Et hoc Maronis †; *Præfatus Divos ſolio Rex infit ab alto.* In quem locum ita Servius: *More*, inquit, *antiquo. Nam majores nullam orationem, niſi invocatis numinibus, inchoabant: ſicut ſunt omnes orationes Catonis, & Gracchi. Nam generale caput in omnibus legimus. Vnde Cicero per irriſionem ait: Siquid ex vetere aliquâ oratione: Iovem ego optimum maximum. Et Demoſthenes in oratione contra Æſchinem:* Πρῶτον μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, θεοῖς εὔχομαι πᾶσι ϗ πάσαις †. Hæc Servius. Ab invocatione quoque orationem orditur pro Murænâ, & C. Rabirio. Certè à Deo cujuſque rei capienda eſſe exordia, monuit præter Platonem Xenophon lib. 1. Cyropæd. & in Oeconomico. Notum quoque Arateum iſthoc,

* *lib. 4. ad Herenniū, in Demonſtrationis exemplo.*

† 11. *Æn.*

† *Primum Deos, deaſque omnes precor, Athenienſes.*

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα: hoc eſt:

Ab Iove Muſarum primordia:

ut tranſtulit Tullius: cujus & hoc in ſecundo de Legg. *A Diis immortalibus ſunt nobis agendi capienda primordia.* Pertinet huc quoque locus Iamblichi initio libri primi de vita Pythagoræ. Charondæ etiam Catanæi ſententiam ſuggeret Stobæus ſerm. XLII. Vide &, quę Theon, ad allatum Arati locum, annotavit, & Radulphum Fornerium lib. VI. Rerum Quotidianarum cap. 1. & quos laudat Barthius Adverſar. lib. LVII. cap. XVII. Etſi autem ex his liqueat, piè ab numinis invocatione initium ſumi, & ita fere ab ſimplici antiquitate fieri ſolere: poſtquam tamen ea res penè in deſuetudinem abijt, omnino hâc parte judicio opus eſt: nec eâdem ſæpe chorda oberrandum, quia, ut cæteris in rebus, ita etiam Oratoriâ in Arte, omnia uſu trita vileſcant.

Quod de invocatione dixi, idem etiam locum habet in alijs omnibus, quæ communia ſunt, & pervulgata. Vt ſi benevolentia, vel attentio, parentur vulgaribus rhetorum formulis. Cujuſmodi exordia etiam à Luciano † ridentur. Quippe ab eo de Nigrino dicturus illo nomine reprehenditur, quòd multa adeò κατὰ ‡ τὸν ῥητόρων νόμον προοιμιάζειν. Nec Carolus Sigonius (jure, an injuriâ, nunc non diſputo) veritus eſt, Franciſcum Robortelium propterea culpare, quòd, laudaturus Imperatorem Carolum V, optaret ſibi magna naturæ præſidia ad rem maximam. Vide eum, ſi tanti videatur, lib. II. Patavinarum diſputationum: ubi inter alia ſic adverſarium compellat: *Optatio illa ingenij & eloquentiæ, cùm te, maximo rhetore, indigna fuit; tum verò ita aſſiduo omnium uſu & conſuetudine vulgata & trita eſt, ut jam etiam in indoctis, & rudibus hominibus, juſtè reprehendatur.*

† in Nigrino.

‡ ex Rhetorum legibus in proœmio dicat.

Vtile autem hâc in re præceptum Hermogenis, qui docet, ex communibus ſententijs fieri proprias ὁμολογίᾳ τῆς κοινότητος, *confitendo eſſe ſententias communes.* Iſocrates ἐν τῷ περὶ τῆς εἰρήνης· Ἅπαντες μὲν εἰώθασιν οἱ παριόντες ἐνθάδε, ταῦτα μέγιστα φάσκειν εἶναι, καὶ μάλιστα σπουδῆς ἄξια τῇ πόλει, περὶ ὧν ἂν αὐτοὶ μέλλωσι συμβουλεύειν. οὐ μὴν ἀλλ' εἰ καὶ περὶ ἄλλων τινῶν πραγμάτων ἥρμοζε τοιαῦτα προειπεῖν, δοκεῖ μοι πρέπειν καὶ περὶ τῶν νυνὶ παρόντων πραγμάτων ἐντεῦθεν ποιήσασθαι τὴν ἀρχήν. *Quicunque ad dicendum huc veniunt, dicere ſolent, ea, de quibus conſilium daturi ſunt, maximi eſſe momenti; ac digna, in quibus ſtudium atque operam ponat civitas. Verùm, ſi in ullis aliis negotiis hoc dicere convenit, arbitror, impræſentiarum ab eo initium capi debere.*

Inſuper in exordijs videndum eſt, ut ſint propriè pro re, non communia nobis cum adverſario. Si tamen jam uſos nos eſſe communi exordio videamus, imitabimur B. Auguſtinum, qui cùm à querimonia, à quâ ipſe exorſus eſſet, videret, ſimiliter incipere poſſe Iulianum; continuò ſubjungit: *Sed hæc pro tuo dogmate, quod veritatem putas, etiam tu potes dicere. Auferamus itaque de medio, ſi placet, iſta communia, quæ dici ex utrâque parte poſſunt; quamvis veraciter dici ex utraque parte non poſſunt.*

Nec communia modò exordia improbantur; ſed etiam commutabilia,

tabilia, quæque adverſarius facilè ad ſuæ cauſſæ utilitatem deflectat.

Curandum item, ut exordia ſint ex re quaſi nata, atque è viſceribus cauſſæ velut protracta; non ſeparata, & longè arceſſita. Sed cùm volumus, ea è natura cauſſæ efflorеſcere, loquimur imprimis de genere deliberativo, & juridiciali. Nam in demonſtrativo ſeparatis exordijs uti licet: quomodo Iſocrates, in encomio Helenæ, à ſophiſtarum vituperatione orſus eſt: ſophiſtis autem nihil eſt cum Helenâ commune. Itaque ut ſe ratio habet ἐν τοῖς ἐνδοσίμοις, quia muſici in proaulijs quidvis præcinunt: ita & Oratores in demonſtrativo genere quidvis initio dicunt, & cum reliquâ oratione conjungunt. Idem in quæſtionibus infinitis locum habet. Cicero certè ſeparatis magnâ ex parte utitur procœmijs in ſcriptis ſuis: cujus ratio fuit, quòd jam antè librum exordiorum confeciſſet, ex quo poſtea aliquod commodum ſeligeret. Hinc ipſe factum ait, ut aliquando, μνημονικῷ ἁμαρτήματι ‡, exordio eodem bis uſus fuerit. Vide hâc de re ipſum epiſt. VI. lib. XVI. ad Att. Videtur idem feciſſe, tum Antipho, cujus procœmiorum Suidas meminit in ἅμα: tum Demoſthenes quoque, ſi ejus ſunt ſexagintaquinque illa δημηγορικὰ, ſive, ut Pollux * vocat, συμβουλευτικὰ concionum exordia, quæ ſub ejus nomine circumferuntur. Nam mihi quidem egregia, attamen ab alio quopiam, ſive proprium, ſive aliorum in uſum, vel conſcripta, vel collecta potiùs, videntur. Salluſtium quoque in bello Iugurthino, & conjuratione Catilinariâ, uſum eſſe principijs nihil ad hiſtoriam pertinentibus, ſcripſit Fabius lib. III. cap. X. Separata hæc exordia dixere galeata: ſi credimus Turnebo †. Qui eo pacto cenſet B. Hieronymum prologum, quem Sacris Biblijs præmiſit, galeatum nuncupâſſe. Atque hoc arbitratur, è verbis iſtis ipſius Hieronymi elucere: *Hic prologus Scripturarum, quaſi galeatum principium, omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum, convenire poteſt: ut ſcire valeamus, quicquid extra hos eſt, inter apocrypha eſſe ponendum.* Magis etiam luculenta ſunt verba hęc Sulpicij Victoris in Oratorijs Inſtitutionibus, quas ad M. Silonem generum ſcripſit: *Vulgare* (exordium dicitur) *ſi tale, quale eſſe poſſit in omnibus cauſſis, nec proprium perſonarum aut rerum, de quibus agatur. Quod idem & galeatum à quibuſdam vocatur; quoniam ita commune eſſe poſſit omnibus cauſſis, quemadmodum galea omnibus vulgò poſſit eſſe communis.* Sed, judicio meo, quæ hic de galeato principio dicuntur, ea adjecta ſunt Sulpicio ab aliquo, qui ſciret, Hieronymum ſic prologum

‡ *errore memoriæ.*

* *lib. 6. cap. 33.*

† *lib. 3. Adverſar. cap. 18.*

ſuum nominâſſe. Valde autem hanc ſententiam firmat, quòd ea non in omnibus legantur Sulpicij libb. Vnde eſt, quòd diſtincto charactere exprimantur in editione Pythœana; quæ ſcriptorem hunc exhibet, prout eum ex optimis & vetuſtiſſimis codd. caſtigârat Æmarius Ranconetus, Senatus Pariſienſis Præſes. Imò neque verum arbitror, quòd dicitur, communia quævis Oratorum principia aliter vocari galeata. Neque id evincere eſt ex B. Hieronymo: qui προοιμιάζεσθαι * quidem voluit in univerſos Scripturæ libros; nec propterea tamen prologum ſuum dixit galeatum; ſed potiùs, quia tralationem ſuam illo, quaſi galeâ, adverſus eorum muniiſſet inſcitiam, qui diſtinguere neſcirent inter libros canonicos, & apocryphos. Quippe in omni metaphora ſpectanda eſt ſimilitudo. Ea autem inter Hieronymi prologum, & galeam, non in eo conſiſtit, quòd utrumque ſit vulgare, & multorum commune: ſed quòd, ut galea capiti apponitur, ad corporis defenſionem; ita prologus hic initio aſſumatur, ad tuendam auctoritatem, &, ut ſic dicam, prærogativam librorum, qui θεόπνευστοι ‡ ſunt, ac canon fidei, & vitæ noſtræ.

* *præfari.*

‡ *divinitus inſpirati.*

Fortunatianus alia quoque procœmiorum vitia facit: atque inter alia damnat, quæ ſunt γνωμικὰ, ἢ παραδειγματικά †. Interdum tamen à ſententiâ quoque, aut exemplo, incipere licet. Certè Tullius ipſe tertium Officiorum librum exorditur à chriâ, quæ nihil aliud eſt, quàm γνώμη * cum auctoris nomine. Ac Dionyſius Halicarnaſſenſis docet, ab exemplo quoque exordium duci poſſe.

† *à ſententia aut exẽplo ducta.*

* *ſententia.*

Inſuper monent rhetores, ut modus ſervetur in uſurpandis luminibus verborum ac ſententiarum: quandoquidem apparata illa ac ſplendida exordia ſuſpicionem movent meditationis ejuſmodi, quæ multum diuque anteceſſerit. Sed hoc præceptum Elocutionem reſpicit: de quâ ſuo loco dicetur.

XII. VTRVM PRIMO, AN POSTREMO, SIT DE EXORDIO COGITANDVM: ET AN EO SEMPER SIT OPVS.

PORRÒ etſi exordium in oratione primum obtinet locum: non tamen primò, ſed poſtremò ei mens ac manus admovenda, contrà quàm vulgò multi faciunt. Tullius lib. II. de Orat. *Hiſce omnibus rebus conſideratis, tum denique id, quod primum eſt dicendum, poſtremò ſoleo cogitare, quo utar exordio. Nam ſi quando id primùm invenire* *volui, nullum mihi occurrit, niſi aut exile, aut nugatorium, aut vulgare, atque commune. Principia autem dicendi ſemper cum accurata, & acuta, & inſtructa ſententijs, apta verbis; tum vero cauſſarum propria eſſe debent.* Et aliquantò pòſt; *Hæc autem in dicendo non extrinſecus alicunde quærenda, ſed ex ipſis viſceribus cauſſæ ſumenda ſunt. Iccirco totâ cauſſâ pertentatâ atque perſpectâ, locis omnibus inventis atque inſtructis, conſiderandum eſt, quo principio ſit utendum. ſic & facilè reperietur. Sumentur enim ex ijs rebus, quæ erunt uberrimæ, vel in argumentis, vel in ijs partibus, ad quas dixi digredi ſæpe oportere. Ita & momenti aliquid afferent, cùm erunt penè ex intimâ defenſione depromta, & apparebit eas, non modo non eſſe communes, nec in alias cauſſas poſſe transferri, ſed penitùs ex eâ cauſſâ, quæ tum agatur, effloruiſſe.* Hæc ille.

In gratulatoriâ tamen, ac funebri oratione, nihil prohibet, quo minùs ab exordio auſpicemur. Nam in hujuſcemodi materiâ facilè exordium dictabit affectus. Aliàs quoque interdum uſu venit, ut ſe ſponte offerat. Imò interdum nec exordio opus eſt; nedum de eo anxiè ſolliciti eſſe debeamus. Liquet id ex orationibus patheticis, quæ initium habent abruptum; ut docet Macrobius lib. IV. Saturn. cap. II. Talis eſt illa Ariadnes apud Catullum *, quâ increpat Theſea: item apud Maronem oratio Iunonis, quæ incipit ‡,

--- *Mene incepto deſiſtere victam?*

Et Didonis ea *, cujus initium:

Diſſimulare etiam ſperaſti, perfide, tantum
Poſſe nefas?

* *carm. de nuptiis Pelei & Thetidis.*
‡ *1. Æn.*
* *4. Æn.*

Idem paſſim fit in concionibus imperatorum, ac ducum: atque aliàs, ubi negotium fervet, & viri ſunt brevitatis Laconicæ amantes. Hujus rei exempla longè plurima habemus in concionibus Livianis: quæ inde peti malo. Nam ſi exordio diutius inſiſtam: quando tandem ad exodium, ut Varro vocat, ſive finem veniremus?

CAP. III.

DE NARRATIONE.

NARRATIO *eſt rerum geſtarum, vel ut geſtarum, utilis ad perſuadendum commemoratio.*

Vtimur eâ in genere juridiciali, quando nobis de modo rei geſtæ non convenit cum adverſario.

At in deliberativo rarò hâc opus eſt.

Neque in demonſtrativo alia incidit, quàm interciſa; quæ ad Confirmationem pertinet.

Narrationem oportet eſſe perſpicuam, quò intelligatur; veriſimilem, quò credatur; moratam, quò libentiùs audiatur. Morata verò ut ſit, exprimere debet, quæ ad noſtram virtutem, & improbitatem adverſariorum pertinent.

Curandum quoque, ut, quæ dicuntur, judicibus ſint jucunda.

Debet etiam affectum movere.

Neque ſemper exordio ſuccedit, ſed interdum differtur: breviorque eſt in defenſore, quàm in accuſatore.

Interdum autem alienâ narramus fide, quod ad ſecuritatem facit; interdum aſſeveratione utimur, quod fidem magis conciliat; interdum utrumque conjungimus.

I. QVID SIT NARRATIO.

EXORDIO in genere Iuridiciali ſuccedit narratio; quæ quid ſit, indicat Varro lib. v. de L. L. *Narro*, inquit, *cùm alterum facio narum: à quo narratio, per quam cognoſcimus rem geſtam, quæ pars agendi eſt.* Eſtque narratio vel facti, vel quaſi facti; illa ἱστορικὴ vocatur, hæc μυθικὴ, aut δραματική. Etſi autem ſola ἱστορικὴ in oratione adhibenda erat: quia tamen non ſemper orator verba ſua allegat fide hiſtoricâ; ideo vulgò narratio definitur, rerum geſtarum, vel ut geſtarum, utilis ad perſuadendum commemoratio. Accedit & altera cauſſa, quòd olim Rhetores in fictâ materiâ ſuos plurimùm exercerent; quemadmodum diximus libro primo †.

† *epilogo doctrinæ de ſtatibus, qui capiti undecimo ſubjungitur.*

Quod ſiquis deſcriptionem quærat, quæ non oratoriæ ſolùm, ſed cuilibet conveniat narrationi, is præterito oratoris fine, qui perſuaſio eſt, ſimpliciter dicat, eam eſſe ἔκθεσιν * πράγματος γεγονότος, ἢ ὡς γεγονότος, ut eſt apud Aphthonij ſcholiaſtem ‡: ſive, juxta alios, rei geſtæ, vel ut geſtæ, expoſitionem à principio ad finem. Nam, qui Troiam dicit captam, omnia quidem complexus eſt; non tamen narrat, quia hæc nuda eſt ἐπαγγελία: ſed is demum narrat, qui commemorat omnia ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους †. Itaque jubent rhetores, in omni narratione conſiderare principium, medium, finem: adhæc quæ principium antecedunt, ut rei cauſſas; quæque conſecuta ſunt, ut effectus. E. g. Raptus Helenæ eſt cauſſa belli Troiani. Cœpit bellum à conſcribendo milite, & apparandis navibus. Decennio eſt

* *expoſitionem rei factæ, vel ut factæ.*

‡ *fol. 1. edit. Ald.*

† *ab initio uſque ad finem.*

pugnatum, idque vario Marte. Deſijt bellum in expugnatione, & incendio Troiæ. Conſecutæ ſunt ſervitutes, exilia, aliaque. Omnia hæc conſiderare non hiſtorici modò, ſed etiam oratores ſolent. Sanè in narratione Milonianæ ea invenias univerſa.

II. NARRATIONIS VTILITAS, ET QVANDO HABEAT LOCVM: ITEM QVOTVPLEX SIT.

EST autem narratio, velut ſedes & fundamentum fidei, atque argumentorum quaſi *σπερματισμὸς*, ſeu *ſeminarium*: ut in quâ oportear προκαταβάλλεσθαι τὰ σπέρματα τῆς κατασκευῆς †. Nam, ut optimè monet Fortunatianus, quæcunque in confirmatione locum habent, ea in narratione quoque interponere licet, modò ſolùm attingamus. Nam paſſim quidem inſerenda ſunt probationum principia; attamen nihil probandum, aut refellendum, ne, ſi id fiat, exhauriatur fides ſive contentio.

† Spargere ſemina confirmationis.

Ante omnia verò de narratione videndum, num ea locum habeat, & quomodo eâ utendum ſit. Nam interdum nullâ utimur narratione; interdum perpetuâ, ſive continuatâ; interdum concisâ & interruptâ; interdum mixtâ. Non utimur narratione in genere deliberativo; quâ de re pleniùs capite primo hujus libri diximus. Neque in juridiciali eâ opus eſt, cùm nihil prodeſt narratio: velut cùm res geſta nota eſt ijs, qui audiunt, ita ut nihil obeſſe poſſit adverſarius aliter narrando. Omitti quoque poteſt, cùm eodem modo narraturi eſſemus, quo adverſarius. Vtrâque de re ita Dionyſius Halicarnaſſ. ἐν τέχνῃ περὶ τῶν ἐν μελέταις ἀτεχνίας. Εἰσὶ † δὲ καὶ δίκ διηγήσεις οὐκ ἔχουσαι· αὗται δὲ εἰσὶ καὶ τοῖς δικάζουσι τὸ πρᾶγμα γνώριμον ἔχουσι, καὶ τοῖς ἀντιδίκοις ὁμοίως ἀμφοτέροις ὁμολογούμενον.

† Sunt etiã cauſſæ quædam non habentes narrationẽ. Ea autem ſunt, cùm res judicibus nota eſt, et apud utrãque partem idem in confeſſio eſt.

Conciſam, atque, ut Martianus Capella vocat, partilem uſurpamus narrationem, cùm res geſtæ nobis obſunt. Itaque tum, (ut ait Tullius primo de Inventione) *membratim oportebit partes rei geſtæ diſpergere in cauſſam, & ad unamquamque confeſtim rationem accommodare, ut vulneri præſtò medicamentum ſit, & odium ſtatim defenſio mitiget.* Eâdem interdum utimur, cùm eodem modo narraturi eſſemus, quo adverſarius. Item cùm ſingulæ narrationis partes invidiam adferunt adverſario: quod cùm fit, etiam partes ſingillatim ſunt commemorandæ, & exagitandæ; quò non ſemel, ſed crebrò, adverſario indignetur judex. Itidem cùm ſeries totius narrationis nihil aliud eſt, quàm confirmatio, & tota confirmatio nihil aliud eſt, quàm narratio ſuis probationibus, & amplificationibus, permixta. Id fit in genere demonſtrativo; ubi cauſſa tota ſtabilienda eſt argumentis petitis è rebus geſtis. Hæc enim ratio eſt, cur Ariſtoteles ſcribat, **διήγησιν ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς εἶναι οὐκ ἐφεξῆς, ἀλλὰ κατὰ μέρος·** *Narrationem in genere demonſtrativo non eſſe continuatam, ſed in partes diſtinctam.* Hujus rei exemplum habemus in divinâ illâ, ut Iuvenalis vocat, Philippicâ ſecundâ. Item in Cluentianâ, ac Verrinis.

At narratione utimur continuâ, cùm nihil horum eſt, h.e. cùm rerum geſtarum narratio nobis prodeſt, neque magnam conciliare poteſt adverſario invidiam, neque eſt totius noſtræ cauſſæ prora, & puppis. Hujuſcemodi narratio eſt in Quinctianâ, in eâ pro Sexto Roſcio, alijſque plurimis.

Mixtam denique uſurpamus, cùm res geſtæ partim proſunt, partim obſunt. Tum enim, quæ proſunt, continuâ; quæ obſunt, conciſâ proſequemur narratione.

Sunt & aliæ apud Rhetores narrationis diviſiones. Hermogenes eam dividit in **ἁπλῆν, ἐγκατάσκευον, καὶ ἐνδιάσκευον**, *ſimplicem, confirmatam, & illuſtratam.* **Ἁπλῆ** vocatur, in quâ nec cauſſæ ponuntur, nec deſcriptiones, eò quòd res certa perſpicuaque ſit. Iſtiuſmodi eſt illa pro lege Maniliâ. **Ἐγκατάσκευος** dicitur, cùm cauſſæ adferuntur: cujus exemplum habemus in illâ pro Archia, item pro Rabirio Poſtumo. **Ἐνδιάσκευος** appellatur, in quâ deſcriptiones, atque ethopœiæ interſeruntur: cujuſmodi ſunt in Verrinis.

Quin in unâ eademque narratione ſpecimen omnium harum apparet. Ita in Miloniana **ἁπλῆ** narratio eſt: *Milo autem, cùm in Senatu fuiſſet eo die, quoad Senatus dimiſſus eſt, domum venit: calceos, & veſtimenta mutavit: paulliſper, dum ſe uxor, ut fit, comparat, commoratus eſt. &c.* Vides, ut rem ſimpliciter, ac ſine ambitione narret. At **ἐγκατάσκευος** eſt, cùm paullò antè ait: *Interim, cùm ſciret Clodius (neque enim erat difficile ſcire) iter ſollemne, legitimum, neceſſarium, ante diem* XIII. *Kal. Febr. Miloni eſſe Lanuvium ad Flaminem prodendum, quòd erat dictator Lanuvij Milo: Româ ipſe ſubitò profectus pridie eſt, ut ante ſuum fundum (quod re intellectum eſt) Miloni inſidias collocaret: atque ita profectus eſt, ut concionem turbulentam, in qua ejus furor deſideratus eſt, quæ illo ipſo die habita eſt, relinqueret; quam, niſi obire facinoris locum, tempuſque voluiſſet, nunquam reliquiſſet.* Apertiſſimè hic videmus, adferri conſilia, & cauſſas facti, ac non facti; varia item argumenta, atque etiam, quæ argumenta hæc confirment. Itaque his ipſis narrationem habes ἐνδιάσκευον, ſive apparatam, quando ait: *Atque ita profectus eſt*, & quæ ſequuntur. Plurimùm autem apparata narratio luculentam continet expoſitionem omnibus ſententiarum figuris tinctam; imprimis acclamatione, & ἀξιώσει, ſive approbatione dicentis: quæ duo ſimul ſæpe concurrunt. Vt, *O facinus indignum! ô monſtrum hominis in extremas terras deportandum!*

Sopater, ut exordium, ita narrationem quoque, diſpeſcit in rectam, quam preſsè διήγησιν appellat, & obliquam, quam κατάστασιν nominat. Recta autem eſt, quâ apertè & ſimpliciter rem geſtam exponimus. Obliqua, quâ callidè multa alia præmittimus, vel admiſcemus, quò hoc pacto animum auditorum aliò avertamus, ac criminis ſuſpicionem ex animis evellamus. Rectæ narrationis exemplum cuivis fingere in proclivi erit. Obliqua narratio ſit, ſi Alcibiades, accuſatus affectatæ tyrannidis, ordiatur à vitæ anteactæ ratione: quo loco referre poterit, quomodo, philoſophiæ ſtudio incenſus, longo tempore audierit Socratem; cùmque ad Remp. acceſſiſſet, optimè de eâ ſit meritus: his ſe rebus concitâſſe malevolorum invidiam; qui nunc quoque affectatæ accuſent tyrannidis; cùm Socraticâ diſciplinâ aliter ſit edoctus, ac naturâ ſemper amârit, maximique fecerit, populare imperium.

Apſines narrationem dividit in vehementem, gravem, patheticam, moratam. Verùm diſtributio iſta non eſt hujus loci, cùm petatur ab Elocutionis formis, de quibus poſtea dicetur. Idem judicium eſto, de diviſione Fortunatiani: qui quinque ejuſdem genera ſtatuit: directum, converſum, convincens, ſolutum, & comparativum. Altera quoque apud eundem diſtributio eſt; ſed, ut videtur, non magni uſus. Octo enim has facit narrationis ſpecies: διήγησιν, ἀντιδιήγησιν, μερικὴν διήγησιν, παραδιήγησιν, ὑποδιήγησιν, καταδιήγησιν, ἐπιδιήγησιν, καὶ διασκευήν: quibus nominibus quæ deſignentur, ex ipſo, qui volet, Fortunatiano addiſcet. Vel ſicui obſcuriùs hic exponere eam rem videatur, adeat Antonium Lullum Balearem lib. III. de Oratione cap. x. Mihi animus eſt, hujuſcemodi omiſſis, ea ſolùm tractare, ex quibus non aſpernandum capiant fructum, qui ad flexanimam illam reginam ſeriò affectant viam.

III. DE PARTIBUS NARRATIONIS.

PARTES narrationis ſunt quatuor : procataſtaſis, narratio propriè dicta, petitio, & ejus ratio.

Procataſtaſis ab Hermogene vocatur pars ea narrationis, quæ refert vitam anteactam, aut quæcunque anteceſſerunt præcipuum factum. At narratio propriè dicta eſt factum præcipuum, & maximè proprium cauſſæ. E.G. In Licinianâ eſt propriè dicta narratio, quo pacto Archias civitate ſit donatus ab Heracleenſibus. At procataſtaſis eſt commemoratio eorum, quæ ad ſtudiorum rationem pertinent. Sopater tamen, in diviſione quæſtionum, paullò aliter hâc voce utitur : ut cui procataſtaſis ſit aditus, ac velut præmunitio ad præcipuum factum : quæ dubitatione, aliâve figurâ inſtitui ſolet. E. G. At unde initium ſumam ? num prioris quoque vitæ ſcelera vobis ob oculos ponam ? an ab eo ordiar, cujus præcipuè gratiâ dica improbiſſimo homini ſcripta eſt ?

Petitio, quæ tertia narrationis pars eſt, poſcit, ut condignè erga quempiam animati ſimus. E. G. *Et quiſquam ſit, qui in caſu infeliciſſimi hominis miſericordiâ non tangatur?*

Poſtrema narrationis pars eſt petitionis ratio : quæ brevis eſſe debet. E. G. Si petitio fuerit ; *Quis nefario homini non ſuccenſeat?* ratio iſtiuſmodi ſubijci poteſt ; *Cùm intelligat ſcelus adeò tetrum atque atrox patratum eſſe.*

In hâc quadripartitâ narrationis diſtributione reprehendit Iſaacus Tzetzes ea, quæ de cataſtaſi ab Hermogene ſcribuntur. At immeritò, ut quoque Nunneſius obſervavit. Neque enim jubet Hermogenes, in cataſtaſi ea univerſa commemorare, quæ ad anteactam vitam quomodocunque pertinent : ſed illa ſolùm, (quod prudentiæ munus eſt) quæ cauſſam juvant. Hujuſce rei exemplum habemus in Ciceronis Cluentianâ ; cujus prima narratio planè procataſtaſis eſt. At in eâ nihil de veneficijs adfertur ; verùm tantùm de cauſſis, ob quas mater iniquiori erat erga Cluentium animo.

IV. DE SEX IIS, QVÆ ARISTOTELES IN NARRATIONE EXIGIT.

DE narratione ſex præcepta tradit Ariſtoteles. Requirit enim, ut ea ſit dilucida, ac veriſimilis ; ut honeſtos rei mores exprimat, ac contrarios adverſarij; ut brevior ſit in defenſore, quàm accuſatore; ut ſit morata; ut affectum moveat; ut, ſi neceſſe ſit, differatur, neque ſemper collocetur in initio.

Atque hæc omnia obſervat Cicero in Milonianâ. Nam, ut dilucida ſit oratio, primò declarat conſilium Clodij; deinde occaſionem pugnæ; poſtremò ejus eventum; atque in ſingulis partibus, ita rem ob oculos ponit, ut non audiri, ſed cerni videatur. Vbique etiam operam dat, ut ſit veriſimilis. Iccirco inter alia quoque docet, Clodium ex urbe egreſſum, cùm graviſſimæ haberentur adverſus Milonem pro competitoribus ejus orationes. At niſi de inſidijs cogitâſſet Clodius, nunquam exijſſet, cùm furor ejus maximè requireretur.

Secundò, oſtendit ubique Cicero, Milonem fuiſſe virum fortiſſimum, ac minimè inſidioſum; Clodium contrà peſſimo omnia conſilio inſtituiſſe.

Tertiò, longior fuit Clodianorum narratio, quàm Ciceronis. Multa certè præterit Cicero, quæ refert Pedianus.

Quartò, narratio exprimit improbos Clodij mores, ejuſque conſilia: veluti illo, *Palàm agere cœpit, & apertè dicere, occidendum Milonem.*

Quinctò, miſericordiam movet Cicero, tum alibi, tum illis verbis: *Quod ſi ita putâſſet, certè optabilius Miloni fuit, dare jugulum P. Clodio, non ſemel ab illo, neque tum primùm, petitum; quàm jugulari à vobis, quia ſe illi non jugulandum tradidiſſet.*

Sextò, cùm interdum narratio differri debeat; id hîc quoque Cicero facit; quia demum narrat poſt confutationem, ac propoſitionem.

Culpant aliqui, quòd inter narrationis virtutes ſoleat perſpicuitas referri; quæ in omni cuſtodienda ſit oratione, niſi fortè quædã obſcurari de induſtria debeant. Sed non cogitant, eò perſpicuitatẽ in hac parte requiri, quaſi peculiarem; quia narratio ſit cauſſæ forenſis fundamentum: ac proinde, niſi illa dilucida fuerit, tenebræ toti obducantur orationi. Docet hoc ipſum Tullius lib. II. de Oratore: *Majore*, inquit, *periculo hæc pars orationis obſcura eſt, quàm cetera: vel quia, ſiquo alio in loco eſt dictum quid obſcuriùs, tantùm id perit, quod ita dictum eſt; narratio obſcura totam obcæcat orationem: vel quòd alia poſſis, ſemel ſi obſcuriùs dixeris, dicere alio loco planiùs; narrationis unus eſt in cauſâ locus.*

Erit autem perſpicua narratio, ut ibidem dicitur, *ſi verbis uſitatis, ſi* *ordine temporum conſervato, ſi non interruptè narrabitur.* Vnde liquet, in oratione dilucidâ, tum verborum, tum rerum, habendam eſſe rationem. Vide & Ariſtotelem lib. III. Rhetor. & Ciceronem in Partit.

Ad perſpicuitatem quoque confert, ut in narrando temporis ſervetur ordo. Nam quemadmodum ab hiſtorico differt orator, quòd ille veritatem conſectetur, hic veriſimilia: ita cum eodem convenit, quòd uterque temporis ſequatur ordinem: contrà quàm poëtæ ſolent, qui etiam à fine, aut medio, ordiuntur: quomodo Homerus Iliadem à decimo, Maro Æneidem à ſeptimo auſpicatur belli Troiani anno.

Perſpicuitati etiam, ut rectè Fabius ſcribit, ſubijci poteſt ἐνάργεια, ſeu evidentia. Eſt autem ἐνάργεια, quâ rem non dicimus, ſed oſtendimus, & quaſi ante oculos ponimus. Itaque illuſtrem habet ὑποτύπωσιν: de qua in σχηματολογίᾳ dicemus.

Morata ut ſit oratio, exprimenda eſt προαίρεσις ‡, tum rei, tum actoris. Eam quò oſtendamus, ita narrare convenit, ut appareat, nos magis ſectatos honeſtatem, adverſarium imprimis ſpectâſſe utilitatem. E.G. Ego verò monere hominem non ceſſabam, ne parvulos ſuos deſereret: ille autem reſpondebat, ſibi, ubicunque terrarum eſſet, liberos non defuturos.

‡ *voluntas, ac propoſitum.*

Quod ſi quid minùs credibile videatur, ratio adjungenda eſt. Ita apud Sophoclem ait Antigona, majori ſibi curæ eſſe fratrem, quàm maritum, ac liberos; quia novum maritum, ac liberos, accipere poſſit; fratrem non poſſit. Quo argumento ante Sophoclē uſa fuerat Intaphernis uxor, cùm, datâ à Dario optione, ſuperſtitem ſibi maluit fratrem, quàm conjugem, ac gnatos; teſte Herodoto lib. III. Etiam Abauchas, cùm incendium undique circumdediſſet domum, Gyndanem amicum, qui, gravi vulnere affectus, egredi non poterat, in humeros ſuſtulit, rejectâ uxore, corpori licet inhæreret; poſthabitis etiam filijs, quorum alter perijt flammâ, alter cum matre ambuſtâ vix evaſit. Idem, cùm hoc vitio ei verteretur, reſpondit, nec liberos ſibi deinceps conſequi difficile fore: nec de ijs conſtare, an futuri ſint boni: at diu fore, priuſquam reperiat amicum tam certis, quàm Gyndanes eſſet, cognitum argumentis. Auctor Lucianus in Toxaride ſive de Amicitia. Quòd ſi ratio iſtiuſmodi non ſuppetat, cauſſa rejicienda eſt in naturam noſtram; ac dicemus, etſi plerique omnes aliter animati ſunt, nos tamen ita ſemper affectos fuiſſe.

Inſuper jubet Ariſtoteles, ut, quò affectum hominis ſignificemus, ea quoque commemoremus, quæ mores hominis conſequuntur: velut ſiquis, ad audacem & agreſtem alicujus animum oſtendendum, dicat, eum loquentem inceſſiſſe. Hujuſcemodi plurima ſuggerent Porphyrius in quæſtionibus, ac Homerici interpretes. Imprimis verò, quomodo mores hominum à ſignis ac notis ſuis exprimi debeant, elegantiſſimi docebunt Theophraſti characteres, quorum utinam non bona pars deperijſſet!

V. AN BREVITAS SIT NARRATIONIS VIRTVS.

SVNT qui brevitatem inter virtutes narrationis referant, quos ridet, & refutat Ariſtoteles, eò quòd neque brevem, neque prolixam, ſed mediocrem eſſe, conveniat. Ita Lyſiæ pro Eratoſthenis cæde narratio longa eſt pro brevitate orationis, quia præcipuum narrationis robur in narratione conſiſteret. Et rectè Tullius lib. II. de Oratore: *Si tum eſt brevitas, cùm tantum verborum eſt, quantum neceſſe eſt; aliquando id opus eſt, ſed ſæpe obeſt, vel maximè in narrando, non ſolùm quòd obſcuritatem affert, ſed etiam quòd eam virtutem, quæ narrationis eſt maxima, ut jucunda, & ad perſuadendum accommodata ſit, tollit.* Et paullò pòſt: *Sed & feſtivitatem habet narratio diſtincta perſonis, & interpuncta ſermonibus: & eſt probabilius, quod geſtum eſſe dicas, cùm, quemadmodum actum ſit, exponas: & multò apertius ad intelligendum eſt, ſi ſic conſtituitur aliquando, ac non iſtâ brevitate percurritur.* Conſentit etiam Fabius lib. IV. cap. II. cùm ait: *Fortaſſe ubique, in narratione tamen præcipuè, hæc tenenda via, dicendi quantum opus eſt, quantum ſatis eſt. Quantum opus eſt autem, non ita ſolùm accipi volo, quantum ad judicandum ſufficit; quia non inornata debet eſſe veritas; alioqui ſit indocta. Nam & fallit voluptas, & minùs longa, quæ delectant, videntur; ut amœnum & molle iter, etiamſi eſt ſpatij amplioris, minùs fatigat, quàm durum aridumque compendium. Non enim mihi unquam tanta fuerit cura brevitatis, ut non ea, quæ credibilem faciunt orationem, inſeri velim. Simplex enim, & undique præciſa, non tam narratio poteſt vocari, quàm confuſio.*

Autor tamen Rhetoricorum ad Alexandrum (nam eum Ariſtotelem non eſſe, alibi diximus) tres ſtatuit narrationis virtutes: ut brevis ſit, ut dilucida, ut veriſimilis. Idem facit Cicero I. de Inventione: item Theo in Progymnaſmatis. Itaque, ut tollamus hanc pugnam, dicendum eſt, cùm Rhetores brevitatem negant eſſe virtutem narrationis, tum eos adverſari illis, qui tradebant, compendio omnia narranda eſſe, ita ut narratio exigua eſſet. At cùm brevitatem faciunt virtutem, loqui illos de brevitate, quâ referuntur ea omnia, ſine quibus obſcura eſt oratio, & ea removentur, quæ neceſſaria non ſunt.

VI. QVANDO NOSTRA, QVANDO ALIENA FIDE, NARRARE DEBEAMVS.

NEc inutile eſt illud præceptum Hermogenis, in narratione aliàs eſſe utendum ἀναφορᾷ, ſive *relatione* aliorum: alias βεβαιώσει, ſive *aſſeveratione*: prius illud fieri δι' ἀσφάλειαν, *ob ſecuritatem*: poſterius διὰ πίστιν, *ut fidem faciamus*. In genere laudativo magis utimur ἀναφορᾷ. Quomodo ſecuriùs narrari, ſatis eſt apertum. Nam cùm diximus, poëtas, aut hiſtoriographos, ita memoriæ prodidiſſe; vel nos ita accepiſſe à viris fide dignis; etiam cùm falſum eſt, quod retulimus, non tamen mendacij poſſumus argui. In juridiciali perpetuò utendum βεβαιώσει, quia minimè nobis fidem habebunt judices, ſi ipſi videamur dubitare de rei veritate. Interdum utramque inimus rationem: ut ſi dicamus, ita traditum eſſe, ac nos id ipſum comperiſſe. Nam prius, ut dixi, ad ἀσφάλειαν facit, alterum ad πίστιν. Vide Hermogenem περὶ μεθόδου δεινότητος.

CAP. IV.

DE PROPOSITIONE.

N*ARRATIONE peroratâ, ſtatus orationis proponitur, cauſſaque ſi multiplex fuerit, in certas partes diſtribuitur.*

Fit autem hæc diviſio vel ſejunctione, vel enumeratione.

Sejunctione aperimus, quid nobis conveniat cum adverſario, & quid in controverſiâ relinquatur:

Enumeratione, quot, & quibus de rebus, dicturi ſimus, exponimus.

Partitionis virtus eſt, ut ſit plena ac perfecta; ut plana ac perſpicua; ut brevis, nec plus quàm trium, aut ſummùm quatuor partium.

I. DE EXCESSV SIVE DIGRESSIONE NARRATIONI ADNEXA, DEQVE ANANEOSI.

SUNT qui inter narrationem, & contentionem, interijciant exceſſum, ananeoſin, partitionem, & propoſitionem. Itaque & Fortunatianus de quatuor iſtis hoc loco tractat: & Fabius †, priuſquam ad propoſitionem accedat, diſſerit de egreſſione, quam Græci διέξοδον & παρέκβασιν, Fortunatianus exceſſum vocat.

†lib.4.cap. 3.

Eſt verò hoc loco παρέκβασις, non quævis alienæ rei, attamen ad cauſſæ utilitatem pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio (quomodo à Fabio † definitur) verùm criminis amplificatio narrationi adnexa. Rectè autem, tum Fabius, tum Fortunatianus, negant, eam diſtinctam eſſe orationis partem. Nam neque ſemper, neque ſolùm poſt narrationem, locum habet. Siquidem tantùm, *ſi expoſitio circa finem* (narrationis) *atrox fuerit, proſequimur eam, velut erumpente protinus indignatione*; ut inquit Fabius *. Adde quòd, ut idẽ ait, tantùm ante confirmationem adhibetur, cùm res dubitationem non habet. Quippe ridiculum ſit, id, quod adhuc in incerto eſt, velle in immenſum extollere. Quare rectè Sopater duplicem facit παρέκβασιν, ſive criminis amplificationem: unam, quæ antecedat confirmationem, ac *cataphora* dicatur, quâ Demoſthenes uſus orat. in Midiam: alteram, quę ſequatur, & *epiphora* appelletur, cujuſmodi ſunt loci communes in epilogis. Nihil verò contra Fortunatianum facit, quòd digreſſioni quoque in exordio locus eſſe poſſit; ut argumento olim fuit Ciceronis oratiuncula †, quam pro Milone habuit. Nam, ut antè dicebamus, per exceſſum hoc loco non quivis ſignatur exceſſus; ſed tantùm is, qui eſt quaſi finis narrationis, ac patrati criminis atrocitatem oculis ſubijcit.

† ibidem.

* ibidem.

† Fabius ibidem.

Inſuper tractat Fortunatianus de ananeoſi, quaſi renovationem dicas: quæ eo à προκατασκευῇ differt, quòd hæc rem tractet ad judicem conciliandum; ananeoſis judicem præparet ad rem audiendam. Ananeoſin ſtatuit Fortunatianus in Quinctianâ, & pro Cæcinâ. In Quinctianâ hæc ſignat verba: *Iudicium eſſe, C. Aquili, non de re pecuniariâ, ſed de famâ, fortuniſque P. Quinctij, vides.* Pro Cæcinâ hæc legere eſt: *Maximè fuit optandum Cæcinæ, recuperatores, ut controverſiæ nihil haberet: ſecundo loco, ut ne cum tam improbo homine: tertio, ut cum tam ſtulto haberet. Etenim non minùs nos ſtultitia illius ſublevat,*

levat, quàm lædit improbitas. Quibus è locis cognoſcere eſt, cur dicat Fortunatianus, ananeoſi judicem præparari ad procœmiorum modum. Nam in Quinctianâ conciliat Cicero judicum animum, recenſendo incommoda judicij, novamque ejus rationem, quam inducebant adverſarij; ut nempe reus diceret ante actorem. Pro Cæcinâ verò concitat judices adverſus adverſarium, cujus notam fecerat improbitatem, & dementiam. Meritò autem nec ananeoſis ſtatuitur diſtincta orationis pars. Nam ex ijs, quæ hactenus diximus, cognoſcere eſt, eam nihil aliud eſſe, quàm novum quoddam exordium. Hoc quid ſit, intelligit, quiſquis meminit, quod capite ſecundo ex Ulpiano rhetore oſtendimus; duo eſſe exordiorum genera; unum, quod toti orationi; alterum, quod certæ parti viam paret.

II. DE PROPOSITIONE.

SUPERSUNT propoſitio, & partitio; quæ Hermogenico προκατασκευῆς, q. d. *præconfirmationis* nomine, comprehendi poſſe cenſent.

Propoſitionis munus eſt, ante oculos ponere id, quod in controverſiam venit. Hanc rhetores Græci vulgò nominant προέκθεσιν, ſive *expoſitionem*, quia initio cauſſæ κεφάλαια * exponat. Sed veteres oratores, teſte Hermogene, appellarunt ὑπόσχεσιν, h. e. *promiſſionem*, quia hâc pollicemur, nos de cauſſæ noſtræ capitibus acturos eſſe. Vtitur ὑποσχέσεως vocabulo Demoſthenes contra Ariſtocratem, ubi ait: δίκαιόν ἐστιν ἐμὲ τρία ὑμῖν ὑπεσχημένον ἀποδείξειν. *Vtile eſt me tria vobis, quæ promiſi, demonſtrare.* Cicero quoque pro Quinctio ſimiliter locutus: *Oſtendam primùm*, inquit, *cauſſam non fuiſſe, cur à Prætore poſtulares, ut bona P. Quinctij poſſideres: deinde, ex edicto te poſſidere non potuiſſe: poſtremò, non poſſediſſe. Quæſo C. Aquili, voſque, qui eſtis in concilio, ut, quid pollicitus ſim, diligenter memoriæ mandetis.*

Eſt verò propoſitio planè diſtincta à cæteris orationis pars. Nam exordij, cui eam ſubijcit Thomas Corræus †, pars eſſe nequit, cùm plurimùm poſt narrationem collocetur. Nec narrationis, quæ inter alios Hieronymi Treutleri * ſententia eſt, pars eſſe poteſt, cùm nec rarò narrationem antecedat. Neque, quod Fabius * ſcripſit, confirmationis (niſi laxè hâc voce utaris) initium eſt; cùm ſe ad confirmationem habeat, ut concluſio ad argumentum. At concluſio ſyllogiſmi pars potiſſima eſt, adeò quidem, ut & ſolo ſyllogiſmi nomine ab Ariſtotele † ſignetur: argumenti verò pars non eſt, cùm id

* *capita.*

† *lib. 3. de eloquentia cap. 5.*

* *lib. 1. iſagoges cap. 7.*

* *lib. 4. c. 4.*

† *1. Analyt. prior. cap. 1: 1. Poſt. cōt. 4: 1. de anima cōt. 48.*

quod probatur, neceſſariò aliud ſit ab eo, quo id probatur.

Interdum autem propoſitio fit ἁπλῶς *, interdum κατ᾽ ἄρσιν καὶ θέσιν ‡: ut apud Juſtinum lib. XXXI, ubi Hannibal ait Antiocho, non ſe eorum probare ſententiam, qui contenderent, in Græcia eſſe ſedem belli ſtatuendam: ſed putare, in Italia id fieri oportere. Verba Juſtini ſunt iſta: *Nihil ſe conſiliorum, aut cœptorum præſentium probare ait; neque ſedem belli Græciam ſibi placere, cùm Italia uberior materia ſit.*

* *ſimpliciter.*
‡ *remotione, & poſitione.*

Interdum etiam non opus eſt propoſitione: non quaſi ἁπλῶς omitti queat; ſed quia, ut capite primo dicebamus, aliunde, puta, vel ex procœmio, vel narrationis fine, quâ de re agendum ſit, cognoſcitur.

Nonnunquam etiam id, quod imprimis in controverſiâ eſt, prætеritur, atque aliud adfertur, quod cum controverſiâ cohæret. Id fieri ſolet, quando primaria quæſtio ingrata eſt auditoribus: unde neceſſe habemus, paulliſper avertere animum, ac aliud inſinuare mentibus, quàm præ ſe primò ferebat oratio.

III. DE PARTITIONE.

QVEMADMODVM autem ſimplex propoſitio, ita partitio quoque, quæ nihil aliud eſt, quàm propoſitio multiplex, pro diverſâ cauſſæ naturâ locum ſortitur diverſum.

Hermogenes obſervat, Demoſthenem præmittere narrationi partitionem, quando fallere ſtudet auditores; ut in oratione περὶ παραπρεσβείας. aliàs verò narrationi eam ſubijcere, ut oratione in Ariſtocratem.

Fortunatianus ‡ quoque monet, tum partitionem poſtponi narrationi, quandò vel longior eſt narratio, ac partitione paratur docilitas; vel cùm, ad ciendam invidiam, narratio in plures conciditur partes. Prioris exemplum fuerit: Dicam, quæ rem anteceſſere, quę in re ipsâ contigerunt, quæque eam ſunt conſecuta. Poſterioris exemplum habemus in illis Tullij verbis lib. primo accuſationis in C. Verrem: *Quæſtor Cn. Papirio conſuli fuiſti abhinc annos quatuordecim. Ex eâ ad hanc diem quæ feciſti, in judicium voco. Hora nulla vacua à furto, ſcelere, crudelitate, flagitio reperietur. Hi ſunt anni conſumti in quæſturâ, & legatione Aſiaticâ, & præturâ urbanâ, & præturâ Siciliensi. Quare hæc eadem erit quadripartita diſtributio totius accuſationis meæ.*

‡ *lib. 2. cap. de narrat.*

Diſpiciendum præterea, quando ſimplex, quando item partita adhibenda ſit propoſitio. Nam, ut refert Sulpicius Victor, Cato perpetuò utebatur partitione, rariùs Cicero; hoc eſt, non niſi cauſsâ exigente. Exigit autem, juxta Fortunatianum, ſi vel longa ſit, vel conjuncta, vel obſcura. Longa eſt illa in Verrem. Conjuncta eſt, quæ ex varijs conſtat capitibus; ut illa pro Murænâ: *Intelligo, Iudices, tres totius accuſationis partes fuiſſe, & earum unam in reprehenſione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus eſſe verſatam.* Obſcuræ exemplum ſtatui poſſit Cluentiana, in quâ hujuſcemodi eſt partitio: *Oſtendam, Iudices, primùm, quoniam caput illius atrocitatis atque invidiæ fuit, innocentem pecuniâ circumventum; neminem unquam majoribus criminibus, gravioribus teſtibus, eſſe in judicium vocatum. Deinde ea de eo præjudicia eſſe facta ab ipſis judicibus, à quibus condemnatus eſt, ut non modò ab iiſdem, ſed ne ab alijs quidem ullis, abſolvi ullo modo poſſet. Cùm hæc docuero, tum illud oſtendam, quod maximè requiri intelligo, judicium illud pecuniâ eſſe tentatum, non à Cluentio, ſed contra Cluentium: faciamque, ut intelligatis, in totâ illa cauſſâ, quid res ipſa tulerit, quid error affinxerit, quid invidia conflârit.* Quamquam nonnulli, quorum judicio & Fabius ſubſcribere videtur, partitionem hanc eo nomine reprehenſum eunt, quòd, *ſi probari poſſet tertium, nihil neceſſe fuerit dicere priora.*

Partitionem dividit Fortunatianus in eam, quæ inſtituitur per ſejunctionem, & illam, quæ fit per enumerationem. In cauſſâ conjunctâ locum habet ſejunctio; qua aperimus, in quibus cum adverſario conveniamus; in quibus item diſcrepemus. At in cauſſa longa, vel obſcura, adhibenda eſt enumeratio; qua breviter oſtendimus, quot, & quibus de rebus, ſimus dicturi, atque ita orationis habenas adducimus, ut certo ſe contineat gyro.

Mihi poſterius tantùm genus mereri videtur partitionis nomen. Nam ſejunctio ſanè ſit: Pecuniam privatam de templo à ſe ſublatam agnoſcit: ſacrilegium num ſit, cognoſcendum. At hic nullas in partes diſtribuitur oratio, eoque orationis partitio dici nequit. Nec eſt, quòd quis, non orationis quidem habendæ, attamen cauſſæ ipſius diviſionem eſſe contendat. Nam de quo controverſia non eſt, id pars controverſiæ eſſe nequit.

Partitionem tum plenam eſſe oportet, ita ut omnia complectatur, quæ in cauſſam incidant; tum planam etiam, ne ſubtilitate ſuâ auditorem involvat, cùm inventa ſit, ut orationi lucem adferat. Partitio quoque genera debet afferre rerum, non partes generum. Ideo Cicero 1. de Inventione tres facit virtutes partitionis; brevitatem,

tem, paucitatem, & abſolutionem. Brevitas eſt in verbis; paucitas in generibus; abſolutio in toto. Herennianus quoque magiſter membra ſolùm tria admittit. Alij quatuor ſummùm eſſe volunt. Pluribus profectò uti, non dividere eſt; ſed, velut bovem Moloſſi ſolent, orationem concidere & lancinare.

Quòd ſi membrum aliquod in alias partes debeat diſpeſci; diviſionem eam non confeſtim ſubijciemus primariæ partitioni, quod memoriam maximopere onerat; ſed ſuo eam loco referemus. Præit nobis hâc in parte Tullius, qui in Manilianâ, expoſitis reliquis membris, poſtremum hoc pacto dividit: *Ego*, inquit, *ſic ſtatuo, in optimo imperatore quatuor has res ineſſe oportere.*

Obſervandum inſuper, adferendam ab oratore partitionem, non quaſi haud aliter dividi poſſit oratio; ſed quia is commodè judicet, omnia ad ea capita revocari poſſe. Vt pro Roſcio; *Tres ſunt res, de quibus me dicere arbitror oportere.*

Curandum præterea, ut, ſi multæ fuerint partes, eodem illas tractemus ordine, quo propoſuimus. At ſi paucæ fuerint, nihil impedit, quò minùs alium ineamus ordinem; quia nihil tum periculi eſt, ne hâc re confundamus memoriam auditorum. Hinc liquet, quatenus recipiendum ſit ἀξίωμα ac pronunciatum illud, quo Fabius librum quartum claudit & obſignat: *Turpiſſimum eſſe, non eodem ordine exſequi, quo quidque propoſueris.*

CAP. V.

DE CONTENTIONE.

CONTENTIO *diſtribuitur in Confirmationem, & Confutationem: illa argumentando cauſſam noſtram adſtruit; hæc argumenta deſtruit adverſarij.*

In confirmatione conſideranda eſt tum argumentorum, tum argumentationum diſpoſitio.

Argumenta firma collocanda ſunt in principio, cùm, re narratâ, avet auditor cognoſcere, quid afferamus ad cauſſæ noſtræ probationem: item in fine, quia poſtrema maximè animo inhærent.

At infirmiora in medium conijcienda ſunt gregem, ut, quæ per ſe parum poſſunt, turbâ valeant.

Præterea, ſi firmamentum noſtrum fuerit argumentum à cauſâ alienum, adducemus

adducemus illud velut cauſſæ proprium. At quod adverſarij proprium eſt, efficiemus alienum.

Cavendum autem, ne argumenta nimis condenſemus: neque, cùm affectum movemus, argumentis gaudebimus, ſed ſententijs.

Vtitur Orator cùm ſyllogiſmis, atque inductione; tum imprimis enthymematibus, & exemplis. Ac ſyllogiſmi ſæpe oratoribus ſunt quinquepartiti; qui conſtant propoſitione, ejus ratione, aſſumtione, hujus approbatione, & complexione. Nam hic naturalis eſt partium iſtarum ordo; etſi ſæpe eas tranſponit orator; quemadmodum & ſæpe partem aliquam præterit, ut manifeſtam.

Enthymemata quoque ſæpe adhibet tripartita, adjectâ antecedentis ſive argumenti ratione. Nec raròconcluſio prior eſt antecedente.

Quòd ſi argumentatio non tam docendi, quàm commovendi cauſſâ fiat, amplificatio appellatur. Cumque hæc partim in augenda oratione, partim in rei exaggeratione occupetur: poſterior imprimis hujus loci eſt. Ea fit incremento, comparatione, ratiocinatione de quantitate rei, aut congerie.

Confutatio non uno fit modo. Interdum oſtendimus, falſa eſſe pro veris aſſumta: interdum, ijs conceſſis, complexionem ex his conſequi negatur: interdum contra firmam argumentationem alia æquè firma, aut firmior ponitur: interdum utimur elevatione, ridendo argumenta adverſarij.

Vt plurimùm autem primò adoriemur argumenta adverſarij validiora, ut, ubi ea diluerimus, quaſi ſponte manum dent infirmiora.

I. AN CONTENTIO APTE FIDES VOCETVR, ET DIVISIO EIVS IN CONFIRMATIONEM ET CONFVTATIONEM, ET QVANDO HÆC ILLAM PRÆCEDAT.

SEQVITVR Contentio, quam Ariſtoteles *πίστιν* *, ac Cicero eodem modo *orationis fidem* appellat. Nam cùm in Partitionibus de Exordio, ac Narratione, egiſſet, ſic ſcribit: *Nempe ea ſequuntur, quæ ad faciendam fidem pertinent? C.P. Ita eſt, quæ quidem in confirmationem, & reprehenſionem, dividuntur.* Et aliquantò pòſt: *Ageſis ergo, quoniam in confirmationem, & reprehenſionem, diviſeras orationis fidem, & dictum de altero eſt, expone nunc de reprehendendo.* Non tamen ſatisfacit hæc interpretatio Fabio. Nam is, cùm lib. v. cap. x. de enthy-

* *fidem.*

memate, epichiremate, & apodixi, verba feciſſet, illa ſubdit: *Hæc omnia generaliter πίστεις appellant, quæ etſi propriâ interpretatione dicere fidem poſſumus, apertiùs tamen probationem interpretabimur.*

Idem quoque Fabius, more ſuo, à ſummo dicendi magiſtro in eo diſſentit, quòd contentioni ſeu fidei ſubjecerit, tum confirmationem, tum refutationem; utí & Tullium feciſſe ſuperiùs vidimus. Verba Fabij apponam. *Neque ijs*, inquit, *aſſentior, qui detrahunt refutationem, tanquam probationi ſubjectam, ut Ariſtoteles. Hæc enim eſt, quæ conſtituat; illa, quæ deſtruat.* At quis non videt, utrumque ad faciendam fidem pertinere, tum ut noſtra probemus, tum ut redarguamus contraria?

Quòd ad ſitum haruncce partium attinet, docent vulgò, duplicem eſſe ordinem, unum artis, alterum judicij: (alij illum naturæ, hunc ordinem artificioſum vocant) artem exigere, ut præcedat confirmatio: verùm interdum contrà fieri: atque hoc eſſe οἰκονομίας. Ita enim ordinem judicij vocat Apſines. Quod facem adlucet iſti Sulpicij Victoris loco: *In diſpoſitione hæc ſunt, ordo cum eâ quæ Græcè appellatur οἰκονομία.* Nam ſi, ut plerique Rhetores ſolent, generatim ſumſiſſet οἰκονομίας nomen; dixiſſet, *ordo, qui Græcis οἰκονομία.* Verùm quòd confirmationem docent ſemper præcedere juxta ordinem artis, largiter peccant. Rectiùs Ariſtoteles, qui lib. III. cap. XVII †, auctor eſt, illum, qui prior dicit, priùs confirmare, poſtèa refutare; niſi multiplicem habeat cauſſam adverſam: eum verò, qui poſterior eſt in dicendo, priùs refutare, poſteriùs confirmare; niſi parum ſuis argumentis moverit adverſarius. Atque hoc etiam obſervat Cicero oratione pro Milone, quod ſignificat illis verbis: *Sed antequam ad eam orationem venio, quæ eſt propria noſtræ quæſtionis, videntur ea eſſe refutanda, quæ in Senatu ſæpe ab inimicis, ab improbis ſæpe jactata ſunt.* Idem fit orat. pro Murænâ, pro Cælio, pro Syllâ, alijſque defenſionibus; in quibus confutationem præmittit confirmationi. Ac ratio in proclivi eſt, cur alio reus, alio accuſator utatur ordine. Nam orationem reſpuit auditor, ſi adverſarius probabiliter dixiſſe videatur. Scopi quoque diverſitas diverſas efficit actiones. Accuſator autem ſtudet ſeveritati, reus benevolentiæ: ille vulnera, hic medicinam ſtudet facere. Quare eos † ratio fugit, qui, cùm audiſſent, duplicem eſſe ordinem; quòd confutatio ſæpe confirmationem præcedit, id pertinere putarunt ad ordinem judicij, non artis, ſive, ut alij appellant, naturæ. Vtrumque enim natura præcipit. Adde quòd, cùm Rhetorica ſit facultas, Rhetoris eſt æquè præcepta tradere

† juxta vulg. diſt. al. 29.

** ut Marc. Capell. lib. 5. cap. de diſpoſit.*

dere accuſatori, ac reo. Itaque, contrà quàm opinati ſunt, illud potiùs ad ordinem judicij pertinebit, ſi, qui poſteriùs dicit, priùs confirmet, quàm refutet.

II. QVO ORDINE PONENDA SINT ARGVMENTA IN CONFIRMATIONE.

IN confirmatione conſideratur tum materia ejus, tum forma.

MATERIA ſunt argumenta; è quibus ea antecedunt, quæ ad probandum valent; ſequuntur autem, quæ ad amplificandum adhibentur. Priora quoque ſunt illa, à quibus alia oriuntur ac dependent: quomodo voluntas præcedit poteſtatem, quia hæc à voluntate quaſi excitatur.

Sed & argumentorum ordo variat, tum pro ratione rerum, quæ probantur; tum pro firmitate, aut imbecillitate in probando.

Ratione rerum ordo vel artificialis eſt, qui genera rerum ſpectat; vel naturalis, in quo temporis habetur ratio. Id perſpicuè ſatis de criminatione docet Julius Severianus: *Nos primùm æſtimamus actorem quaſi membra quædam facere debere; ut ſeparet, quæ ad libidinem, quæ ad avaritiam, quæ ad crudelitatem, aliudve, quod ad noxæ genus pertinet: aut ſi non genera criminum, tempora tamen diſcernat prima; utputa, quæ ante militiam geſta ſunt, quæ in militiâ, quæ poſt militiam.* Ita hunc locum emendo; cùm in Plantinianâ Fruterij, & Pariſienſi Pythœi pro *aut* legatur *ut*: quaſi tantùm unicus ſit ordo, ejuſque poſtrema verba ſint exemplum: quod profectò eſt oppoſitum ſtatuere in appoſito, ut vulgò loquuntur.

Deinde variat argumentorum ſeries pro eorum firmitate, aut infirmitate. Nam imbecillia in mediâ ſunt congerenda oratione; quemadmodum (ut Homerus † etiam, & rei militaris ſcriptores * jubent) bonus imperator infirmiorem armaturam in mediâ conſtituit acie. At firmiora collocanda ſunt in principio; item in poſtprincipijs ad impellendum. Quod conſilium etiam adverſarij Appuleij ſequebantur; cùm, in accuſando eum ob verſus amatorios, maximè laſcivis extremum darent locum. Vnde de ijs ſic ipſe in Apologia ſua: *Recitem nunc & alios; quos illi, quaſi intemperantiſſimos, poſtremùm legêre.*

† *Iliad. δ.*
* *Veget. lib. 3. cap. 16.*

Neque tamen accumulanda argumenta alia ſuper alia, quia ſic ſe mutuò elidant: ſed interſerenda, quæ ad ornatum faciunt; quod ipſum quoque eleganter docet Dionyſius Halicarnaſſenſis,

ſis, quo loco † præcipit περὶ τῆς ἐν μελέταις ἀτεχνίας ‡.

† ἐν τέχνῃ.

‡ *quo pacto videtur meditationis artificium.*

Quod ſi duobus ſolùm argumentis cauſſa noſtra nitatur: ordiemur à fortiori, munitioriq́ue; inde imbecillius conſtituemus: tum ad validius vividiuſque recurremus.

III. NEC QVIBVSVIS, NEC VBIVIS, VTENDVM ESSE ARGVMENTIS; SED ESSE, VBI SENTENTIÆ PRÆSTENT.

ARGVMENTA autem futilia, aut vitioſa, reijcienda ſunt, ne magis numerare ea videamur, quàm expendere. Periculoſum quoque eſt uti argumentis, quæ facilè invertat adverſarius, & contra nos torqueat. De utroque ita Dionyſius Halicarnaſſ. †. Εἰσὶ δὲ κακίαι λόγων ῥητορικῶν, τό τε εὐδιάλυτα λέγειν, καὶ τὸ ἀντίστροφα· ὧν τὸ μὲν ἀσθενείας, τὸ δὲ καὶ κινδύνου· *Sunt verò ſermonis oratorij vitia, dicere ſolutu facilia, & quæ facilè invertantur: illud quidem imbecillitatis eſt, hoc verò periculum adfert.*

† ἐν τέχνῃ.

Neque omnia argumentis ſunt probanda; ut illi faciunt, qui ſyllogiſmo concludunt notiora ipſis argumentis: ſed ea ſolùm, quæ in dubium vocari poſſunt. Rectè Æſchines contra Timarchum: Περὶ μὲν γὰρ τῶν ἀγνοουμένων, σαφεῖς ἴσως προσήκει τὰς ἀποδείξεις ποιεῖσθαι τὸν κατήγορον· περὶ δὲ τῶν ὁμολογουμένων οὐ λίαν ἔγωγε μέγα ἔργον νομίζω τὸ κατηγορεῖν. ἀναμνῆσαι γὰρ μόνον προσήκει τοὺς ἀκούοντας. *Nam fortaſſe convenit accuſatori, ut res ignotas perſpicuè probet. At in ijs, quæ in confeſſo ſunt, haut magni operis puto, accuſare. Nam ſolùm opus eſt refricare memoriam auditoris.* Quinctiliani quoque eſt lib. v. cap. XII: *In rebus apertis argumentari tam ſit ſtultum, quam in clariſſimum ſolem mortale lumen inferre.*

Etiam, ſi affectus moveamus, ſatius fuerit argumenta omittere, quàm ea orationi inſerere: quia *Haut bene conveniunt, nec in unâ ſede morantur* enthymema & affectus. Quippe ſi πάθος animo inſedit, haut penetrat vis argumenti, cujus jactura fit: ſin argumentum percipitur, expellitur πάθος: aut ſi utrumque agnoſcitur, alterum alterius vim infringit.

Neque in oratione moratâ enthymemata locum habent, quia demonſtratio nec mores, nec προαίρεσιν * habet: verùm loco argumentorum expedit uſurpare γνώμας †. Ita, ſi pecuniâ, quam alteri commiſeras, fueris fraudatus: rectè dicas, te eam alteri credidiſſe, quamvis haut neſcires, nuſquam eſſe tutam fidem.

** prælectionem.*

† *ſententias.*

Itidem utimur ſententijs, cùm affectus movemus.

Maximè autem, cùm manipularibus potiùs, quàm amentatis haſtis utimur, γνώμαις opus eſt; ut hoc velut amento præligatæ haſtæ, i. argumenta, certiùs librentur. Attamen id fiat occultè, ut & in universâ oratione. Nam, ut dici ſolet, caput artis artem premere: neque, ut inquit Halicarnaſſenſis †, quicquam magis veriſimilem facit auditoribus orationem, quàm ἡ τῆς ἀπλότητος προσποίησις, ſive πρόσχημα, h.e. *affectatio*, ſeu *prætextus ſimplicitatis*. Itaque ridiculi ſunt, qui quaſi eloquentiæ vela pandunt. Nam exiſtimant judices, oratorem ψηφοπαικτεῖν τὸ δίκαιον *, ut Lyſiam locutum, ſcribit Iulius Pollux: eoque ſibi cavent velut ab οἴνοις μεμιγμένοις ‡, quemadmodum ſcitè inquit Ariſtoteles.

† ἐν τέχνῃ.

* *ſubtiliter jus pervertere, inſtar præſtigiatorum acetabulis & calculis decipientium.*

‡ *vinis mixtis.*

Vtile quoque inventum illud Demoſthenis, ut, etſi de firmamento cauſſæ noſtræ fuerit controverſia, afferatur tamen quaſi ad judicationem pertineat: at firmamentum, quod adfert adverſarius, eludatur ac reijciatur, quaſi parum ad rem faciat. Vide hâc de re Hermogenem περὶ μεθόδου δεινότητος.

Et hæc de argumentis, quæ Confirmationis materiam fecera-mus.

IV. PROBATIONEM ESSE AMPLIFICATIONE PRIOREM: ITEM, QVOT PARTES SINT SYLLOGISMI RHETORICI, ET QVO ORDINE HÆ IN ORATIONE COLLOCENTVR.

FORMA confirmationis eſt argumentatio. Differunt autem argumentationes ab argumentis, quòd argumentatio contineat tum argumentum ſive rationem, tum id, quod ex ratione conſequitur.

Eſtque argumentatio duplex. Nam vel docendi cauſsâ fit, ac propriè argumentatio dicitur; vel fit ad commovendum, atque amplificatio nuncupatur. Vtra harum præcedat, oſtendit Theon in Progymnaſmatis †: Προτιρεῖ μὲν οὖν τῇ φύσει καὶ τῇ χρήσει ὁ ἀποδεικτικὸς λόγος, ἕπεται δὲ ὁ αὐξητικός. πρῶτον γὰρ δεῖ τινα ὡς προδότην ἐλέγξαι, εἶτα ὡς ἐπὶ μεγάλῳ ἀδικήματι τῇ προδοσίᾳ τοὺς ἀκούοντας παροξῦναι. *Ac prior quidem tum naturâ, tum uſu, eſt probatio; poſterior verò eſt amplificatio. Nam priùs oportet aliquem convincere proditionis, ac deinde exaſperare auditores contra tantum proditionis crimen.*

† cap. 8.

Primaria argumẽtationis propriè dictę ſpecies eſt, quę voce Arithticorum συλλογισμὸς dicitur, quia ut, cùm putamus rationes, primò æra ſingula notamus, inde ſummam ſubducimus: ſic argumentatio hæc è duobus pronunciatis colligit tertium. Atque iſtud quidem ex Logicis, & aliunde, notum eſt. Illud magis hujus eſt loci, quòd, ex Ciceronis ‡ ſententiâ, Orator ſyllogiſmum etiam quadripartitur, (ut cum Victorino* ita loquar) interdum etiam in quinque pronunciata dividit; cùm nempe adjungitur & majoris & minoris probatio; ac tum nonnullis dicitur ἐπιχείρημα. Id certè voluit quoque Iſidorus, cùm lib. II. Originum cap. IX. ait, epichirema à dialectico ſyllogiſmo ſolùm diſtare latitudine & productione ſermonis. Vulgò *epicherema* ſcribunt per ſecundam in tertia vocalem: nec aliter Iſidori codd. mei MSSi. Sed perperam: quod, quamcumque minutum ſit, tamen nec monere piguit Cæſarem Scaligerum in præclaro de re Poetica opere ‡.

At idem Iſidorus ſecum pugnat, cùm tres facit epichirematis modos: ac tripartitum epichirema vocat, quod conſtat propoſitione, aſſumtione, & concluſione: quadripartitum, cùm adjungitur alterutrius propoſitionis probatio: quinquepartitum, cùm utriuſque propoſitionis probatio adijcitur. Nam tripartitum epichirema non eſt latius ſyllogiſmo Dialectico; ſed ſimplex eſt ſyllogiſmus, cùm non adjungatur probatio. Nonnullis tamen dialecticus quoque ſyllogiſmus epichirema appellatur; ut cognoſcimus ex Alexandro in VIII. Top. Cumplurium ſuper hâc voce ſententias, vide apud Fabium lib. V. cap. X.

Præterea ſæpe partes ſyllogiſmi tranſponuntur: quin etiam inverſo ordine collocantur. Exempli loco eſt illa Tullij argumentatio pro Cælio: *In Cælio nulla eſt luxuries. Siquidem deditus eſt optimarum artium ſtudijs: in cujuſmodi hominibus nulla reperiri luxuries ſolet.* Syllogiſmus eſt, ſi partes omnes inverſo ordine relegamus: In ijs, qui dediti ſunt optimarum artium ſtudijs, nulla reperiri luxuries ſolet. Cælius deditus eſt optimarum artium ſtudijs. Ergo in Cælio nulla eſt luxuries. Idem factum in exordio orationis pro Archiâ, & aliàs ſæpe. Ac ſimiliter in Platone multis locis reperiuntur ſyllogiſmi, repudiato converſoque eo ordine, qui in docendo traditur; ut & monuit Agellius lib. II. cap. VIII.

Quin haut temerè ſyllogiſmos invenire eſt, in quibus logicus ſervetur ordo. Factum id in illo Perſij ſat. V:

An quiſquam eſt alius liber, niſi ducere vitam
Cui licet, ut voluit? licet, ut volo, vivere: non ſim

‡ lib. 1. de Invent.

* in 1. Cic. lib. de Inv.

‡ lib. 3. cap. 71.

Liberior Bruto?

Qui profectò integer eſt ſyllogiſmus; ac ordinem planè eum ſervat, qui tradi ſolet à technicis; prout Auguſtinus & Fortunatianus eos vocant, qui Donato, Servio, & Iſidoro, artigraphi appellantur. Imò apud eundem Perſium inibi, Logicorum propemodum modo, reſponſio additur; ac tantùm non dicitur, negandam eſſe paraſyllogiſmi illius minorem propoſitionem. Subijcit enim hæc:

— Mendosè colligis, inquit
Stoicus hic, aurem mordaci lotus aceto.
Hoc (reliquum accipio) LICET ILLUD, *&* UT VOLO, *tolle.*

Verùm nihil hoc ad oratores, cùm Perſio propoſitum fuerit adumbrare Stoicorum diſceptationes.

V. DE ENTHYMEMATE TRIPARTITO, ET EO, QUOD PRESSE ENTHYMEMA DICITUR.

DE ſyllogiſmo ſatis: venio ad cæteras argumentandi formas. Ex his enthymema tantùm conſtat duobus ſyllogiſmi pronunciatis, quia præterit alteram propoſitionum; unde curtum vocatur Juvenal. ſat. VI:

— Aut curtum ſermone rotato
Torqueat enthymema.

Ariſtoteli ob eandem cauſſam dicitur μονολήμματος συλλογισμός *. Nam ſyllogiſmus habet duas προτάσεις † ſive λήμματα (utroque enim modo Ariſtoteles appellat) at ἐνθύμημα διὰ μιᾶς προτάσεως γίνεται ‡, ſive ea ſit ἡ μείζων πρότασις *, quæ & ἁπλῶς πρότασις ἢ λῆμμα vocatur: ſive ea ſit ἡ ἐλάττων πρότασις †, quæ & πρόσληψις, & προσλαμβανόμενον nominatur.

Victorinus *, & ex eo Iſidorus lib. II. Originum †, tradunt, enthymema quoque conſtare poſſe utrâque propoſitione, concluſione ipſâ omiſsâ. E.G. Si inimicus eſt, occîdit: inimicus autem eſt. Verùm cùm hoc pacto argumentantur oratores, cum aliâ ratione anteceſſit concluſio: eoque non planè præteritur, cùm ἀπὸ κοινοῦ repeti debeat.

Quemadmodum autem in ſyllogiſmo, ita etiam in enthymemate, crebrò præcedit concluſio. Quæ res ſatis eſt manifeſta ex ijs, quæ de ſyllogiſmo diximus.

Docent præterea Rhetores, enthymema interdum tot habere partes,

* *ſyllogiſmus unâ tantum propoſitionē habens.*

† *propoſitiones.*

‡ *enthymema unica fit propoſitione.*

* *propoſitio major.*

† *propoſitio minor.*

* *in 1. Cic. de Invent.*

† *cap. 9.*

partes, quot perfectus ſyllogiſmus; puta quum antecedentis additur probatio, quæ ſi in ſyllogiſmo pro parte habetur, hic quoque pars erit. Verùm, ſi rem ad vivum reſecemus, nullus eſt quadripartitus, vel quinquepartitus ſyllogiſmus; quia, probationibus admiſtis, plures fiunt ſyllogiſmi; ac pars quidem ſyllogiſmi probata, ſive major, ſive minor, fit concluſio; probatio verò eſt argumentum, ſive medium. Quare nec enthymema pluribus, quàm duobus, conſtabit pronunciatis: verùm ratio annexa novum conſtituet enthymema. Ne quem verò moveat, quòd Tullius primo de Inventione ſcribat, Ariſtotelem ipſum, ac Theophraſtum, quique ab his profecti, quadripartitam, ac quinquepartitam ſtatuere argumentationem; cùm, id quàm verum ſit, neminem lateat, qui non planè ſit peregrinus in Ariſtotele, ac Peripateticâ philoſophiâ.

Eſt præter hanc altera quoque enthymematis apud Rhetores ſignificatio. Nam & nomine eo κατ' ἐξοχὴν intelligunt, quod ex contrarijs fit, atque ab Ariſtotele ἐνθύμημα ἐλεγτικὸν appellatur. Cicero in Topicis: *Ex hoc illa Rhetorum ſunt ex contrarijs concluſa, quæ ipſi enthymemata appellant: non quòd non omnis ſententia proprio nomine enthymema dicatur; ſed, ut Homerus, propter excellentiam, commune poëtarum nomen efficit apud Græcos ſuum; ſic, cùm omnis ſententia enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrarijs conficiatur, acutiſſima, ſola propriè nomen commune poſſidet.* Quinctilianus lib. v. cap. xiv: *Ex pugnantibus verò, quod etiam ſolùm enthymema quidam vocant, fortior multò probatio eſt. Tale eſt illud Ciceronis pro Milone: Ejus igitur mortis ſedetis ultores, cujus vitam ſi putetis per vos reſtitui poſſe, nolitis?*

VI. DE INDVCTIONE, ET EXEMPLO.

Et hæc de ſyllogiſmo, atque enthymemate: quorum utrumque ſe habet, vel ut totum ad totum; ut cùm ex univerſali adſtruitur univerſale: vel ut totum ad partem; ut cùm ex univerſali probatur ſingulare. Sequuntur inductio, & exemplum; quorum illud ſe habet ut partes ad totum, hoc ut pars ad partem.

De inductione obſervandum, quamvis exquiſita illa Logicorum inductio neceſſariò omnes enumeret partes, aut compluribus enumeratis ſubijciat, parem eſſe cæterorum rationem: oratores tamen ſæpe contentos eſſe enumeratione præcipuarum partium, aut illuſtrium aliquot individuorum; quia ex ijs, quæ enumerat, tacitè intelligi velit, haut ſecus rem ſeſe habere in cæteris. Ita Tullius in

Milonianâ, ut oſtendat, cives ſceleratos non injuriâ interfici, utitur inductione inſignium aliquot individuorum, & unius, ut vocant, collectivi. Ait enim: *Neque enim poſſet aut Hala ille Servilius, aut P. Naſica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me conſule Senatus non nefarius haberi, ſi ſceleratos cives interfici nefas eſſet.* Quo ex loco etiam Laurentij Vallæ ‡ error liquet, exiſtimantis, inductionem ſemper inſtitui per interrogationem. Geminum huic exemplum, ac in quo itidem non omnia, ſed aliquammulta adferantur ſingularia, primò de Inventione adfert Tullius ex Æſchine Socratico. Eſt is, non, uti exiſtimarunt multi, orator ille nobilis, Demoſthenis adverſarius: quippe qui Socratem non audierit, ut in vitâ ejus monet quoque Apollonius: verùm alius, qui à Socrate nunquam diſcedebat, ac cujus vitam apud Diogenem Laërtienſem legere eſt. Is verò in dialogis ſuis Socratem (*nam hic erat mos diſcipulis, ut ingenio proprio reperta ad magiſtros referrent,* quemadmodum monet Mar. Victorinus) Socratem, inquam, inducit is narrantem, ut Aſpaſia Mileſia rerum complurium inductione comprobârit, uxorem Xenophontis malle alium maritum ſuo meliorem, quàm ſuum: atque itidem variarum rerum inductione uſa, evicerit, Xenophontem malle uxorem alienam ſuâ meliorem, quàm ſuam. Eſtque Aſpaſia hæc, non Xenophontis uxor, quod Fabius * ſenſit; quique eum ſecutus Bruſonius *: ſed ſophiſtria, quæ Rhetoricen docuit, & Periclem amavit; cùmque eidem nupſiſſet, Samij, ac Peloponneſiaci belli auctor fuit; ut monet Plutarchus in Pericle. Meminit ejus quoque Lucianus in Somnio, ſive Gallo. Vtramque hanc, quam dixi, inductionē apud ipſum Tullium ſis vide. Nam cùm liber ille in omnium verſetur manibus; imò locus integer à multis jam in elementales libellos ſit transſcriptus: nihil, puto, hæc, quæ recocta crambe foret, toties lectori reponere attinet.

‡ *in dialecticis.*

* *lib. 5. cap. 11.*

* *in apophthegmatis.*

Exemplum nihil aliud eſt, quàm inductio imperfecta: ut diximus lib. primo *. Eſtque nomen id ſatis accommodatum, ſive ita dicatur, quia unum aliquid è multis ad probandum *eximat*: ſive quia id *ex ampla* facit materia: ſive quia ejus eſt aliquid ἐξαπλοῦν, h.e. *explicare.*

* *cap. 2. ſect. 3.*

Quamvis antem firmiùs concludant enthymemata, quàm exempla; plus tamen poſſunt exempla apud imperitam multitudinem ‡. Idem ſenſit Macrobius lib. VII. Saturn. cap. IV: *Plebeia*, inquit, *ingenia magis exemplis, quàm ratione, capiuntur.* Cauſſam cognoſces ex Ariſtotelis problematis *. Hinc illa Oratorum apud eundem * diviſio,

‡ *lib. 1. Rhet. cap. 2. vulg. diſt. aliis 10.*

* *ſect. 18. quæſt. 3.*

ſio, ut ſint *οἱ μὲν παραδειγματώδεις, οἱ δὲ ἐνθυμηματικοί* †.

† *alij, qui gaudeant exemplis; alij, qui enthymematis.*

VII. DE AMPLIFICATIONE.

ET hæc de argumentatione, quæ docendi gratiâ inſtituitur. Altera, quâ ad ciendos utimur affectus, amplificatio nominatur. Quæ duplex eſt: una in augendâ oratione, altera in re exaggerandâ conſiſtit. Prioris varij ſunt modi. Princeps earum eſt tranſlatio hypotheſios ad theſin. Quæ ſi non proponatur nudè, ut fit in epiphonematis, alijſque ſententijs generalibus; ſed fusè tractetur: digreſſio dicitur in locum communem. Laxiùs enim theſios & loci nominibus utimur, quàm factum à Theone in Progymnaſmatis: ubi duo hæc, cùm alijs modis diſtinguit, tum eo imprimis, quòd theſis habeat amplificationem rei controverſæ; locus verò rei confeſſæ. Vnde locus ab eodem definitur, oratio factum augens, de quo conſtat, ſive delictum ſit, ſive præclarum facinus.

Vulgò tres ſtatuunt modos amplificandæ orationis, *διαμερισμὸν*, ſeu diviſionem, *σύγκρισιν*, ſive comparationem, & *ἀντίθεσιν*, ſeu oppoſitionem. Sed ſunt iſti quidem ex præcipuis: attamen longè plures eſſe, oſtendimus lib. 11. cap. ult. ſect. ult.

Exaggeratur oratio, juxta Quinctilianum †, quadrifariam:

† *lib. 8. cap. 4.*

I. Incremento. ut; *Facinus * eſt vinciri civem Romanum, ſcelus verberari, propè parricidium necari, quid dicam in crucem tolli!*

* *Cic. Verr. 7.*

II. Comparatione †. ut; *P. Scipio, Pontifex maximus, T. Gracchum mediocriter labefactantem ſtatum Reipub. privatus interfecit: Catilinam, orbem terræ cæde atque incendijs vaſtare cupientem, nos conſules perferemus?*

† *Catil. 1.*

III. Ratiocinatione de quantitate rei. ut; *Tu † iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſtâ gladiatoriâ totius corporis firmitate, &c.* Mirum enim, quantum vini ab eo in nuptijs Hippiæ exhauſtum eſſe, tacitè colligimus, cùm audimus, illum tantum bibiſſe, ut iſtâ gladiatoriâ corporis firmitate vinum omne ferre, & concoquere non potuerit.

† *Philipp. 2.*

IV. Congerie. ut pro Ligario; *Quid enim tuus ille Tubero deſtrictus in acie Pharſalicâ gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat? quis ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?*

Sed alijs etiam modis exaggerari orationem, indicio erunt, quæ in ſchematologia dicemus, ubi propriè erit hâc de re agendi locus.

Tota autem amplificandi doctrina, tum ea, quâ oratio augetur, tum quâ res exaggerantur, deridicula videbatur Lacedæmonijs; ut qui ſolâ gauderent brevitate. Itaque Ageſilaus, Lacedæmoniorum rex, nonnullis oratorem commendantibus, quòd res exiguas mirificè verbis extolleret: At ego, inquit *, peſſimum eum ſutorem arbitror, qui parvis pedibus magnos inducat calceos. Quo nihil dici potuit magis adverſans Iſocrati, qui Rhetorices eſſe aiebat, ex parvis facere magna, ex magnis parva. Profectò malè ſatis de arte ſuâ meritus eſt ſummus rhetor, cùm eam ſic deſcripſit. Talis quidem erat illa Sophiſtarum, quæ orationis præſtigijs judicium corrumpebat. Genuina verò Rhetorice in eo tota eſt, ut morbo eorum occurrat, quibus, ut fieri amat, res major minorve apparet, quàm fuerit. Vix enim fieri poſſit, quin, ſi aliquid ſemel tantummodo, & breviſſimè dicatur, facilè aures prætervolet, vel auditum etiam non intelligatur: quod ipſum tamen, ſi iteretur, fuſiuſque diducatur, lucem accipiat, & penitiſſimè animo, affectui, ac memoriæ inſideat. Interim, non tantùm in rebus exaggerandis, ſed etiam in oratione augendâ, modus teneri debet. Modus autem dicendi eſſe debet, non qui dicit, ſed cui dicitur. Quod ignorant illi, qui nequid eorum, quæ ſciunt, indictum maneat, tempus perire malunt audientibus, quàm particulam orationis ſuæ: parum gnari, ſic ſe etiam perdere gratiam eorum, quæ bene dixerant. Et hæc de Confirmatione.

* *Plut. in Lacon.*

VIII. DE CONFVTATIONIS VOCABVLO.

CONFVTATIONIS nomen quidam deducunt à confundendo. Volunt enim, eo modo venire à *confuſum*, quo à *mulſum* eſt *multare*. Verùm multimodis falluntur. Nam, ut è vett. conſtat codd. aliud eſt *multare*, aliud *mulcare*. *Multare* eſt pœnam pecuniariam alicui irrogare: à *multa*, quod non Latinum, ſed Oſcum, ſive Sabinum eſſe vocabulum, prodidit Varro in undevigeſimo antiquitatum humanarum. Eo ſignificatur *pecunia, quæ à magiſtratu dicta, ut exigi poſſit ob peccatum:* ut idem ait lib. IV. de L. L. At *mulcare* eſt probè aliquem verberibus mollire: unde & *Mulciber* dictus, quòd mulceat, hoc eſt molliat ferrum. Ac venit, non à ſupino *mulſum*, ſed præſenti *mulceo:* quomodo à *dulceo*, unde *dulceſco*, eſt *dulcare*, & *edulcare*: illud ſemel iterumque uſurpavit Sidonius Apollinaris: hoc utitur Cn. Mattius apud Agellium libro quinctodecimo cap. vigeſimoquincto, & Non. Marcellum in *Edulcare*:

Quæpropter edulcare convenit vitam,
Curaſque acerbas ſenſibus gubernare.

Ac quemadmodum in multandi, ita in confutandi quoque falluntur vocabulo. Quippe *confuto* non à confundendo eſt, ſed omnino à re coquinariâ originem trahit. Nam ſolent aquam ferventium ollarum futo compeſcere, quod iccirco vocabant *futare*, *refûtare*, *confutare*. Varro lib. IV. de L.L. *Vas aquarium vocant futum, quo in triclinium adlatam aquam infundebant*. Titinius, vetus Poëta Comicus, in Setinâ *:

* apud Nonium in Trua, & Confuto.

Sapientiâ gubernator torquet navem, haut valentiâ.
Coquus magnum aënum, quando fervit, paullâ confutat truâ.

Sententia eſt, ſapientiam res omnes moderari, atque efficere, ut, quæ modum excedunt, in ſe redeant; quomodo aqua, quæ efferveſcendo veluti inſanit, ſimulac paullâ refutaveris truâ, quaſi in ſe redit. Nec incommodè transfertur ad argumenta, quibus occurritur. Nam ut frangitur aquæ fervor, uſu futi, quo, Varrone teſte, frigida infunditur: ita, quamcunque animo ferveat adverſarius, ubi in contrarium pauca effudimus, frigida & invalida videntur, quæ dixerat. Nempe propemodum ſimilis tralatio eſt, ac in *diluendi* verbo: quod à vino diluto petitum eſt. Et hæc de voce. Rem videamus.

IX. DE DIVERSIS CONFVTANDI MODIS.

IN confutatione nihil ferè impugnatum relinquendum eſt. Varij autem ſunt modi diluendi; de quibus Cicero lib. I. de Inventione, autor ad Herennium lib. II. Quinctil. lib. V. cap. XIII. Præcipui verò ſunt duo illi, quos Ariſtoteles commemorat. Nam vel objiciendo aliquid contra argumentum adverſarij, argumenti invalentiam, aut adverſarij imbelliam (ut cum Agellio loquar) oſtendimus: vel adverſarij concluſionem contrariâ ſyllogiſmi noſtri concluſione loco quaſi labefacimus, ac de gradu deijcimus: illud Ariſtoteles ἔνστασιν, hoc ἀντισυλλογισμὸν vocat.

Fit ἔνστασις bifariam: vel id, quod ad probandum adfertur, infíciamur; vel, quod vult adverſarius, ex eo conſequi negamus. Vtrumque modum ſignat Jul. Severianus: *Propoſito eo, quod adverſarius dixerit, reſpondebimus duobus modis: aut non eſſe id, aut non ideo nos vinci debere*. Ita is locus eſt emendandus: ubi non in Plantinianâ ſolùm Fruterij, ſed & Pariſienſi Pithœi, planè contrario ſenſu legitur, *aut cum eſſe id.*

Potentiſſima autem eſt illa ſolvendi ratio, quæ fit κατὰ βίαιον, ſive *per inverſionem*, quæ & violatio appellatur. Vt, Occidiſti, quia adſtitiſti interfecto. Imò eò non occidi, quia, ſi cædem commiſiſſem, conjeciſſem me in fugam. Simile eſt, Non eſt ducenda uxor, quoniam matrimonio adſtrictis præciditur laſciviæ, & vagi amoris licentia. Imò è contrario ducenda eſt uxor, ut impudici amores vitentur, ac pudicitia ſervetur. Itidem, Non ducenda uxor, ne, ſi liberos amittamus, incidamus in orbitatem, & luctum. Quin propterea ducenda eſt uxor, ur orbitatem vitemus, propagando genus humanum.

X. QVO ORDINE REFVTANDA SINT ADVERSARII ARGVMENTA.

IN adducendis adverſariorum argumentis non uniuſmodi ſemper ſervatur ordo: eaque ratio eſt, cur diverſimodè hâc de re præcipiant Rhetores. Nonnulli jubent, quæ leviora videntur, priùs diluere, quò, cognitâ eorum invalentiâ, fidem magis inveniamus, cùm difficiliora refellimus. Nec negari poteſt, oratores interdum hanc rationem inire; atque ita, poſtquam in levioribus fidem ademerunt adverſario, faciliùs ſeſe inſinuare in animos auditorum. Nec diſſimile eſt, quòd, cùm Plato in ſuis de Rep. libris priùs ſuaſiſſet communionem bonorum, quæ minùs eſt abſurda; deinde autem docuiſſet uxorum ac liberorum κοινωνίαν *, quæ minùs eſt probabilis: Ariſtoteles contrà, neque id minori prudentiâ, in ſecundo Politicorum, priùs oppugnet communionem uxorum, ut planè ἄτοπον ‡; poſtea verò bonorum communionem refellat.

* *communionem.*

‡ *abſurdã.*

Martianus tamen Capella * jubet initium capere à majoribus, atque ijs, quæ magis gravant. Et certè facit hoc Cicero in Cluentianâ, atque alibi non rarò. Quare, quemadmodum rationes noſtræ validiſſimæ in primori ſtatuendæ ſunt acie: ita & expedit interdum, firmiſſima adverſarij argumenta primo adferre loco, ut, ubi ea diluerimus, cætera delicias ac ludos faciamus. Quando verò alterutrum antiſtet, id prudentiæ eſt diſpicere.

* *lib. 5. cap. de diſpoſit.*

Vidimus de ordine argumentorum, quæ diluuntur. At è rationibus, quibus argumenta iſthæc refellimus, ea, quæ maximè ad refutandum valent, poſteriori loco conſtituemus, quia creſcere, non decreſcere, debet oratio.

XI. QVÆ ARGVMENTA SINGVLATIM, QVÆ CONIVNCTIM REFVTENTVR: QVOMODO ARGVMENTA ADVERSARII SINT PROPONENDA: ET QVOMODO EA DEBEAMVS DICERE, QVÆ NON LIBENTER AVDIVNTVR.

VIDENDVM quoque, ad quæ argumenta ſingulatim reſpondendum ſit, & quæ conjunctim ſint tractanda. Nam quoties adverſarius volſellis potiùs pugnat, quàm gladijs; illa argumenta levia ſimul poterunt dilui. Simul quoque repudianda ſunt, ſi tam fuerint gravia, ut ſingulis immorari cauſſæ non conducat: aut gravi argumento aliud grave opponendum, quod Ariſtoteli ἔνστασιν eſſe dicebamus: Latini videntur id Thuſcum appellaſſe jurgium. Auguſtinus contra Academicos lib. III. cap. IV. *Hoc eſt*, inquam, *Thuſcum illud jurgium, quod dici ſolet, cùm quæſtioni intentatæ non ei ſolutio, ſed alterius objectio, videtur mederi, &c.* At quæ ab adverſario conjuncta ſunt, ut, cùm per ſe nihil poſſint, turbâ poſſint, hæc nos ſingula adoriri expedit, ut eorum futiles inanias videant & rideant auditores.

Præterea aliter ab accuſatore firmiſſima defenſoris argumenta adducuntur, aliter infirma, aliter media. Firma ejus argumenta proponit, quaſi cognoverit, audiveritque, illum ita loqui. Infirma, quaſi ſciat, eum ſic dicturum eſſe. Media, quaſi opinetur: quod conjecturæ eſt. Hermogenem vide περὶ μεθόδου δεινότητος. Sed, præter hos tres modos, eſt & quartus, Ciceroni familiaris: qui dicere ſolet, *Roget aliquis*, *Dicat fortaſſe aliquis*. Atque is modus in argumētis medijs maximè conducit, ob dubitationem: unde & *fortaſſe* addit.

Illud quoque haut prætereundum: quia interdum fit, ut orato de ſe id debeat dicere, quod invidiam creat, aut tædium prolixitate affert, aut quacunque aliâ ratione moleſtiam parit: itemque u de alio quid loqui neceſſe habeat, quod aut convicium, aut agreſti eſſe animi indicium videatur: ſatius eſſe, ut alium ea loquentem inducat; quomodo & Iſocratem, & Archilochum feciſſe, obſervavit Ariſtoteles ‡. Vide etiam elegantem Plutarchi libellum, Π τοῦ ἑαυτὸν ἐπαινεῖν ἀνεπιφθόνως *.

‡ *libr.* 3. *Rhet. cap.* 17. *ex diſt. vulg.*

* *quomodo quis ſe laudare poſsit citra invidiam.*

XII. D

XII. DE IOCIS.

INTERDVM quoque, ac imprimis, cùm hilaritas benevolentiam conciliat, in dicta & jocos transfundi expedit. His mirum in modum indulſit Tullius. Ita orat. pro Quinctio, Sulpicium, & Catonem; pro Cluentio, Sext. Nævium; pro Sext. Roſcio, Erucium; pro Roſcio Comœdo, Fabricium; atque alibi item alios, contra quos dicit, facetè deridet. Pertinet huc Macrobij locus lib. II. Saturnal. cap. I: *Et jam primùm animadverto, duos, quos eloquentiſſimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum, & oratorem Tullium, eos ambos, etiam ad jocorum venuſtatem, cæteris præſtitiſſe.* Et mox: *Cicero quantum eâ in re valuerit, quis ignorat, qui vel liberti ejus libros, quos is de jocis patroni compoſuit, quos quidam ipſius putant eſſe, legere curavit?* Eorundem quoque librorum meminit Fabius lib. VI. cap. III. de riſu: *Vtinamque*, inquit, *& libertus eius Tiro, aut alius quiſquis fuit, qui tres hac de re libros edidit, parciùs dictorum numero indulſiſſent, & plus judicij in eligendis, quàm in congerendis ſtudij adhibuiſſent. minùs objectus calumniantibus foret: qui tamen nunc quoque, ut in omni ejus ingenio, faciliùs, quid reijci, quàm, quid adijci poſſit, invenient.*

At ſiquis naturâ à jocis abhorreat, videndum, ne uſu ei veniat id, quod contigit aſino Æſopico canem imitanti. Sanè Demoſthenem ἀπίθανον ἐν γελοίῳ*, jocandique facultate deſtitutum fuiſſe, à nonnullis memoriæ proditum eſt. Quamquam nec is tantopere, quàm exiſtimant quidam, hujuſce Veneris expers fuit: quâ de re vide Dionyſ. Halicarnaſſ. lib. περὶ τοῦ Δημοσθένους δεινότητος. Illud certè Demoſthenis non inficetum. Cùm ei objeciſſet Æſchines, quòd in dicendo manum contineret in ſinu; venuſto ejus ſermonem ſcommate excepit: *Non oportet*, inquiebat, *manum in ſinu habentem concionari; verùm manum in ſinu habentem legationem obire.* Auro enim corrumpi ſe paſſus erat Æſchines in legatione ſuâ ad Philippum. Autores hujuſce rei ſunt Demoſthenes in orat. περὶ παραπρεσβείας, Elias Cretenſis in ſteliteuticam primam Gregorij Nazianzeni, & B. Auguſtinus lib. II. adverſus Creſcentium Grammaticum. Nec minùs ſcitè, cùm Pytheas exprobrâſſet, quòd oratio ejus lucernam redoleret; *Scio*, inquiebat, *tibi moleſtiam creare ardentem lucernam.* Nam Pytheas furti ſuſpectus erat. Meminere hujuſce rei, (quamquam non eodem planè modo referant Demoſthenis reſponſum) Plutarchus, Libanius, Ælianus lib. VII. Var. Hiſt. cap. VII. & Stobæus

*non natū dictis dicendis.

bæus ſerm. XXVI. Idem cùm Demades clamaret, Δημοσθένης ἐμὲ βούλεται διορθοῦν, ἡ ὗς τὴν Ἀθηνᾶν ‡: reſpondit, Αὕτη μέν τοι πέρυσιν ἡ Ἀθηνᾶ μοιχεύουσα εἰλήφθη *. Alluſit autem ad Minervam virginem.

‡ *Demoſthenes me vult corrigere, ſus Minervam.*

* *Atqui Minerva hæc antehac in adulterio fuit depreһenſa.*

In jocis utile eſt illud conſilium Gorgiæ, ut ſeria adverſarij dicta jocularibus, & jocularia ſerijs diſcutiamus. In ſerijs tamen non niſi maximo cum judicio jocis indulgendum. Neque enim de nihilo eſt illud Dionyſij Halicarnaſſ. in Iſocrate: Χαριεντισμὸς γὰρ πᾶς ἐν σπουδῇ καὶ καλῶς γινόμενος, ἄωρον πρᾶγμα καὶ πολεμιώτατον ἐλέῳ. i. *Omnis enim jocoſa feſtivitas in re ſeriâ, intempeſtiva eſt, & valde repugnat commiſerationi.* Etiam in dictis ipſis delectu opus eſt. Quædam enim ridicularia & jocularia conveniunt ἐλευθέρῳ †, quædam βωμολόχῳ ‡. Quare videndum, ne, dum conſectamur εὐτραπελίαν, ſive *urbanitatem*, afferamus σκώμματα φορτικὰ, & æruſcatoribus digna. Eſt verò urbanitas, ut Ariſtot. ait lib. II. Rhet. πεπαιδευμένη ὕβρις. i. ita moderata contumelia, ut haut nimis pungat. Contumelia autem eſt, quia & urbanitas aliquem dolorem inurit, licet leviter pungat. Hinc Cicero pro Cælio: *Maledictio* (intelligit, quod Græci σκῶμμα vocant) *nihil habet propoſiti præter contumeliam, quæ ſi petulantiùs jactatur, convicium; ſi facetiùs, urbanitas nominatur.* Qui parato eſſent ingenio ad facetias ac dicta, eos ab Atticis, preſſiùs eâ voce ſumtâ, εὐφυεῖς dictos fuiſſe, ex Euſtathio cognoſcimus. Imò & Heſychius eâdem de re: Εὐφυής, inquit, ὁ ἐξ ἑτοίμου λέγων, καὶ σκώπτων. Neque hâc in re falli Grammaticos, docet illud Iſocratis in Areopagitico: Καὶ τοὺς εὐτραπέλους δὲ, καὶ σκώπτειν δυναμένους (οὓς νῦν εὐφυεῖς προσαγορεύουσιν) ἐκεῖνοι δυστυχεῖς ἐνόμιζον. Latinis *dictioſi* appellantur. Varro lib. V. de L.L. *Hinc appellatum dictum in mimo, ac dictioſus.* Quo loco, quamvis & alij dicta dicant, mimorum potiſſimùm meminit, quia hi per proſcenium currentes (falluntur, qui in humo ipsâ egiſſe, indeque *planipedes* dictos putant) obvios quoſque liberâ, & laſcivâ, quin ſcurrili etiam dicacitate laceſſebant: unde & jocos mimicos damnat in Oratore Tullius. Plura de jocis vide apud Ariſtotelem lib. III. Rhetor. cap. XXII, & lib. IV. Ethic. Nicom. cap. XIV. Item Ciceronem lib. II. de Orat. Fabium lib. VI. cap. IV. Macrobium lib. II. Saturn. cap. II, ac denique Athenæum in XIV.

† *libero homini.*

‡ *ſcurræ, ſive ei*, qui fana ventris cauſſâ circuit, *ut aptè Græcam vocem expreſſit Plautus Rudente act. I. ſc. 2.*

‡ *Ac homines facetos, & ad irridendum faciles ac promtos, quos nunc* εὐφυεῖς *appellant, illi calamitoſos vocabant.*

CAP. VI.

DE EPILOGO.

PERORATIO eſt artificioſus orationis totius exitus.

Partes ejus ſunt duæ; enumeratio, & affectus.

Enumeratio præcipua repetit argumenta. Ea raro adhibetur in demonſtrativo; ſæpius in deliberativo; uſitatiſſima eſt in juridiciali; in quo ipſo frequentiùs hâc utitur accuſator, quàm reus. Cumprimis autem uſurpat, cùm auditorum memoria periclitatur ob orationis longitudinem, vel cùm argumenta conglobata pondus ſunt additura orationi.

Affectus hoc loco vehementiores eſſe convenit.

Virtutes epilogi duæ ſunt; brevitas, & acrimonia.

I. DE EPILOGI VOCE, AC DEFINITIONE.

DEVENIMUS ad poſtremam orationis partem, quam Græci appoſitè vocant ἐπίλογον: quia ἐπιλέγειν ijs eſt aliquid expoſitis addere, fuſiuſque omnibus commemoratis, illa breviter complecti. Nempe ἐπίλογος dicitur, ut ἐπίμετρον, ἐπίκυκλος, ἐπῳδὸς, & similia. Ex Hermogenis libro περὶ μεθόδου δεινότητος diſcere eſt, partem hanc etiam vocitatã eſſe ἐπάνοδον, quia, qui refert capita, de quibus ſe acturum promiſerat, is ad principium revertitur. Nec defuere, qui nuncuparent ἐπιφώνημα, quòd exiſtimarent, eam habere ſe haut aliter atque tragemata in convivijs. Sed horum opinionem meritò refutat Dionyſius Halicarn. ἐν τέχνῃ, quo loco præcipit περὶ τῆς ἐν μελέταις ἀτεχνίας *. Latini appellant perorationem: quomodo Tullius lib. IV. Tuſcul. Quæſt. ait: *Et quoniam multa dixi, eſt mihi perorandum.* Item pro Quinctio: *Mihi perdifficile eſſe, contra tales oratores, non modò tantam cauſſam perorare, ſed omnino verbum facere ullum.* Quamquam hic perorandi voce de totâ oratione utatur. Vti & facit Appuleius in Apolog. cùm, irridens privignum, ait: *Qui potuit perorare, poterit exorare.* Quidam hanc partem etiam, ut Fabius † monet, *cumulum*, & *concluſionem* vocant.

Definitur epilogus ab Aphthonij ſcholiaſte ‡, λόγος * ἐπὶ προειρημέναις ταῖς ἀποδείξεσιν ἐπαγόμενος, ἀθροισμὸν πραγμάτων, καὶ ἠθῶν, καὶ παθῶν περιέχων. Nempe epilogi eſt artificioſè univerſam claudere orationem.

* *quomodo violetur meditationis artificium.*

† *lib. 6. cap. 1.*

‡ *in prolegomenis.*

* *oratio probationibus antè dictis ſuperaddita, congeriem rerum, morũ, & affectuum exhibẽs.*

Vniverſam dico, quia, ut ſcripſit Martianus Capella, non ſolùm totam orationem peroratione terminamus; ſed eâ quoque utimur in exordio, & narratione, alijſque orationis membris, antequam ad partem aliam tranſeamus.

II. DE EPILOGI OFFICIIS, AC IMPRIMIS DE ENVMERATIONE POTISSIMORVM CAPITVM.

† lib. 3. Rhet. cap. ult.

EPILOGORVM apud Ariſtotelem † quatuor recenſentur officia.

Primum eſt, conciliare ſibi auditorem, & avertere ejus animum ab adverſario.

Alterum eſt, amplificare vel extenuare.

Tertium, impellere animum ad affectum.

Quartum renovare memoriam brevi repetitione.

Præcipua autem munera ſunt duo poſtrema; puta ἀνακεφαλαίωσις, quæ Ariſtoteli ἀνάμνησις; & παθοποιΐα. Quid ſit ἀνακεφαλαίωσις, tum Quinctilianus indicat, qui de peroratione agens ἀνακεφαλαιοῦν vertit *decurrere per capita*; tum Laur. Valla, qui ἀνακεφαλαίωσιν lib. II. adverſus Facium *recapitulationem* tranſtulit. Et ſanè non eſſe hanc vocem nuperam, argumento eſt, quòd eâ jam olim uſus ſit antiquus Irenæi interpres lib. IV. cap. II. & lib. V. cap. XVI. Repetit ea pars præcisè ac breviter potiſſima argumenta, ut frequentata & conglobata magis moveant. Adhibenda autem in hâc re varietas, ne auditores de ſuâ putent ambigi memoriâ; ideoque nec multa enucleabimus, aut partes partium retexemus; ſed (quod Græcâ voce monemur) ſumma rerum capita ſolùm perſtringemus. Ariſtoteles quatuor modos aſſignat, quibus varietur concluſio: nempe per ironiam, per interrogationem, per collationem, & per naturalem ſimplicemque enumerationem.

Rarò autem hâc enumeratione in deliberativo utimur, eo quòd non ſoleat id genus controverſijs multis implicari. Rariùs etiam in demonſtrativo uſurpatur, quia hic maximâ ex parte nullus eſt adverſarius. Potiſſimus ejus uſus eſt in juridiciali: non tamen parilis eſt ratio accuſatoris, ac rei. Magis enim accuſatori convenit, cujus argumenta condenſata magis fiunt aculeata: minùs autem conducit reo, quia cùm ejus ſit ſolvere argumenta, quibus adverſarius crimen intendebat; omnino metuendum eſt, ne, ſi ea, quæ reſponſa ſunt, ad pauca revocare velit, aut minùs ſolidè cogatur reſpondere, aut ſubtiliùs dicere. Vtitur tamen Appuleius in epilogo Apologiæ: ubi argumentis ſingulis, licet pluſculis, ut breviſſimè, ita acutiſſimè occurrit.

III. DE AFFECTIBVS IN EPILOGO MOVENDIS.

ΠΑΘΟΠΟΙΊΑ affectus concitat. Sed variant hi pro cauſſæ diverſitate. In demonſtrativo, ſiquis laudandus, excitari debebit amor, admiratio, æmulatio. Sin vituperandus, cieri debet odium, invidia, contemtus. In deliberativo, tum ſpes cietur explendæ cupiditatis, aut ulciſcendæ injuriæ; tum timor injicitur ex periculi magnitudine. In genere juridiciali omnia concurrunt, amor, odium, invidia: ſed imprimis indignatio, & conqueſtio; adeò quidem, ut vulgò horum duorum ſolùm meminerint. Itaque & Cicero libro primo de Inventione, cæteris affectibus ſuperſeſſis, indignationis quindecim, conqueſtionis ſexdecim locos adfert.

Magni autem artificij eſt affectus concitare; contrà quàm putant quidam inepti oratores, qui oratione non miſericordiam rei, ſed ſui excitant. Catulus certè, cùm orator quidam putaret, ſe auditorem ad miſericordiam compuliſſe, eoque rogâſſet, an non miſericordiam moviſſe videretur; *Ac magnam quidem*, inquit: *neminem enim puto eſſe tam durum, cui non oratio tua miſeranda viſa ſit.* Autor Cicero in ſecundo de Oratore.

IV. DE VIRTVTIBVS EPILOGI.

EPILOGI virtus eſt, ut ſit brevis, & acris: imprimis apud judicē. Brevis hîc ſit, ne morâ reſideat indignatio erga adverſarium, aut imminuatur commiſeratio erga reum. Nam, ut dicebat Apollonius Rhetor, οὐδὲν θᾶσσον ξηραίνεται δακρύου †. Quod partim inde eſt, quia lachrymæ ſint ſalſæ, cujuſmodi calida ſunt: partim quia aliena mala non altè adeò in pectus deſcendunt, ut diu durent. Nam quiſque ſe maximè amat. Ideoque optandum imprimis, ut judex, vel irâ inflammatus, vel commiſeratione affectus, properet ad ferendam ſententiam.

† nihil lachrymâ citius areſcit.

At acris eſſe epilogus debet, ut relinquat aculeos in animis auditorum. Multùm hâc re valuiſſe Ciceronem, ac imprimis, ſi opus eſſet miſericordiâ, argumento eſt, quòd, ſi is affectus ciendus foret, Ciceroni ab alijs peroratio relinqui ſolet. Ita enim de ſe ait in Oratore: *Quid ego de miſerationibus loquar? quibus eò ſum uſus pluribus, quòd etiamſi plures dicebamus, perorationem tamen mihi omnes relinquebant; in quâ ut viderer excellere, non ingenio, ſed dolore aſſequebar.*

V. DE VOCE, QVA ORATIONEM ESSE FINITAM INDICABANT: ET DE ALIIS, QVÆ POST HABITAS ORATIONES FIERI OLIM SOLENT.

ORATIONE finitâ, orator, ſi poſt ſe neminem ſperaret dicturum, ſubijciebat, *Dixi*; quâ voce cauſſa tota velut obſignabatur. Vnde Sophocles Electrâ, Εἴρηκα μὲν νῦν ταῦτα· *Dixi nunc quidem iſta*, quæ puta propoſueram. Neque aliter Terentius Phormione †, *Dixi Phormio*. Vulgò autem hoc vocabulo etiam terminant panegyricas, aliaſque declamationes; ſed præter veterum conſuetudinem, qui eam tantùm adhibuiſſe videntur in cauſſis forenſibus. Quin nec in omnibus orationibus forenſibus id fiebat; ſed in poſtremâ duntaxat, cùm neminem præterea dicturum crederent, ac judicibus tantummodo danda eſſet ſententia. Monuit id quoque Polletus cap. XII. lib. I. de hiſtoria fori Romani. Eſtque hanc rem confirmare Luciani dialogo, in quo de præſtantia rerum geſtarum Hannibal, Alexander, & Scipio, apud Minoëm contendunt. Neque enim Hannibal, qui primus cauſſam dicit, claudit hac voce orationem; ſed Alexander, qui ſecundus eſt, ac neminem alium poſt ſe dicturum putabat. Idem quoque comprobant orationes adverſariæ in Bis accuſato. Neque obſtat, quòd Rhetorice, quæ accuſat Syrum, hoc eſt Lucianum (nam is Samoſatæ, Syriæ Comagenæ ſeu Euphratenſis civitate, erat natus) orationem ſuam voce εἴρηκα ‡ concludebat. Nam ſperabat Rhetorice, non datum iri Syro reſpondendi locum: quod ipſa à Dijs petierat, ſed neutiquam impetravit. Non tamen orator ſolùm hac voce utebatur: verùm &, habitâ ab utrâque parte oratione, per prætorem pronunciari ſolet, *Dixerunt*; quâ voce auditâ, in conſilium mittebantur Iudices, h.e. ad ſententiam ferendam dimittebantur.

† *Act.* 2. *ſc.* 3.

‡ *dixi.*

Ac in divinationibus quidem, & cauſſis majoribus, univerſi judices in ciſtam tabulas ſuas ſimul conjiciebant; quibus inſculptæ erant literæ, A. abſolutionis, C. condemnationis, N.L. ampliationis.

nis. Significabant enim hæ literæ, *non liquere*. Teſtis Aſconius Pedianus. Non tamen exiſtimandum eſt, has ſolùm literas fuiſſe tabulis inſcriptas. Nam multò fuiſſe plures, ex Cicerone, ac Cæſare, oſtendit Hottomannus lib. I. Obſervat. Iuris cap. xi. Apud Græcos verò, Iudices abſoluturi reum albos integroſque in urnam calculos injiciebant; condemnaturi autem nigros, ac perforatos: quemadmodum tradit Vlpianus in Demoſth. Quod ſi paria eſſent ſuffragia, reus abſolvebatur: qui mos non Athenis modò, ſed Romæ etiam obtinuit. Auctor Plutarchus in Mario, & Ariſtophanis ſcholiaſtes in Ranas.

Oratores & cauſſidici, qui cauſſam vicerant, id palmâ ante fores ſuſpensâ indicabant: ut teſtatur Lucianus ῥητόρων διδασκάλῳ: Φοίνικες* δὲ, inquit, ἐπὶ τῇ θύρᾳ χλωροὶ ἐστεφανωμένοι. Quam conſuetudinem etiam tangunt Juvenalis, Martialis, Auſonius, alij.

* *fores autẽ viridi coronatæ ſunt palma.*

PARS ALTERA LIBRI III.

SIVE

CAPVT VII.

DE SPECIALI TVM INVENTIONE, TVM DISPOSITIONE.

HACTENVS *generatim egimus de inventionis & diſpoſitionis doctrina. Sed præterea danda eſt opera, ut eam ſciamus ſpecialibus accommodare materijs. Hoc eſt, ut in conſolatione, commendatione, gratulatione, hortatione, & ſimilibus, tum argumenta eorum propria cognoſcamus, tum quem ordinem natura & uſus probare imprimis videantur.*

Nec propterea exiſtimandum eſt, poſſe hoc argumentum plenè planèque explicari artis præceptis. Viam illa muniunt ingeniis, non rem totam decîdunt, ac determinant. Quippe, circumſtantiâ mutatâ, variat hoc artificium: imò, etiam non mutatâ, alia atque alia tractandi ratio occurrit. Multa igitur à rhetore omittuntur, quæ per ſe vident homines prudentes. Interim ad eam prudentiam comparandam, atque etiam augendam, plurimùm illud confert, ſi præſtantium ſcriptorum orationes atque epiſtolæ retexantur, inque reſolutionis artificio *ſpectetur, cur hic aliter, quàm ille, argumentum idem vel ſimile tractârit. Hac ratione conſequimur, ut faciliùs videamus, quæ via ac ratio præſenti conveniat tempori.*

I. DE RATIONE ACCOMMODANDI ILLA AD QVAMLIBET MATERIEM, QVÆ GENERATIM HACTENVS DIXIMVS.

POSTQVAM de tribus cauſſarum generibus, & affectibus, ac moribus, item de partibus orationis, univerſè dictum eſt: ſequitur, ut nunc videamus, quomodo, quæ generatim explicuimus, ſigillatim cuivis argumento accommodentur. Multiplex enim eſt orationum, atque epiſtolarum materies: & pro ejus varietate variat tractandi ratio. Incerto auctori de typis epiſtolarum, qui Græcè ab Aldo editus, poſteaque ab Achille Statio Luſitano Latinè redditus * eſt, epiſtolarum formę minimùm ſunt viginti: nimirũ amatoria ſive conciliatoria, commendatitia, expoſtulatoria, exprobratoria, conſolatoria, increpatoria, monitoria, comminatoria, reprehenſoria, laudatoria, ſuaſoria, deprecatoria, percontatoria, reſponſoria, allegorica, cauſſatoria, incuſatoria, congratulatoria, ironica ſeu ſimulatoria, gratiarum agens. Et cum formas tam multas adferat, fore tamen idem agnoſcit, ut plures ſuperaddant anni ſequentes, atque ipſa ætas, quæ bonarum artium feliciſſima eſt inventrix. Nec propterea de omnibus hiſce; ſed de præcipuis tantùm affectuoſarum orationum vel epiſtolarum generibus, agere nunc animus eſt. Nam ut in alijs artibus, ita hic quoque difficillima tantùm tradi neceſſe eſt: quibus cognitis, non operoſum erit de cæteris ſtatuere.

* *Edidit Lovanij Bartholomæus Gravius anno* 1551.

Cùm autem orationes affectuoſæ haut nudo conſtent affectu; ſed argumenta quoque admiſceant, quorum reſpectu pertinent ad aliquod è tribus cauſſarum generibus, uti diximus lib. I. cap. III, & IV: viſum primò agere de ijs, quæ referuntur ad genus deliberativum; cujuſmodi ſunt monitoria, adhortatoria, conſolatoria, petitoria, commendatitia, & conciliatoria. Nam qui monet, vel adhortatur, ſuadet id cujus monet, & ad quod adhortatut. Scio eſſe virum eruditum, qui hanc flagellet ſententiam: ſed ei, tanquam murum Semiramidis, oppono Iſocrateum iſthoc ad Demonicum: Διόπερ ἡμεῖς οὐ παράκλησιν εὑρόντες, ἀλλὰ παραίνεσιν γράψαντες, μέλλομέν σοι συμβουλεύειν, ὧν χρὴ τοὺς νεωτέρους ὀρέγεσθαι &c. *Quare nos, non hortatione arre-*

ptâ, ſed conſcriptâ admonitione, tibi conſulturi ſumus, quæ adoleſcentes debeant expetere &c. Sic enim capiendus is locus: etſi aliter aliquantò eum ceperint, & Budæus, & H. Stephanus, & alij; qui tamen ipſi nec inter ſe conveniunt. Itidem qui conſolatur, ſuadet, nequis lugeat omnino, aut ne tantopere: rem quoque ſuadet, qui petit: item qui commendat, cùm hic pro alio petat. Neque obſtat, quòd commendatitia quoque laudet eum, quem commendat. Siquidem laus ea refertur ad ſuaſionem rei, quam oſtendit eſſe honeſtam, utilem, facilem. Quomodo & objurgatio fere ideo fit, ut quis conſilio noſtro utens rectè inſtituat vitæ rationem. Vnde & ea hujus quodammodo eſt loci. Itidem in conciliatoriâ quiſpiam ſuadet amorem ſui. Quæ cùm ita ſint, de hiſce omnibus ſingulatim eo, quo propoſuimus, ordine, proximè ſuſcipienda eſt tractatio.

II. DE MONITIONE.

MONITORIA eſt duplex. nam vel ſimplex eſt, vel admiſcet obiurgationem. Simplex docet ſimpliciter, quod ſit cujuſpiam munus: ut apud Salluſtium oratio Micipſæ moribundi ad Jugurtham: unde huic generi maximè conveniunt γνῶμαι. In objurgatoriâ verò (ut Themiſtij * verbis utar) μιμητέον ἡμῖν τοὺς σοφωτέρους τῶν ἰατρῶν, οἱ τὰ πικρότερα τῶν φαρμάκων, μέλιτι τὴν κύλικα περιχρίσαντες, πίνειν διδόασι· *imitandi ſunt nobis ſapientiores medici, qui pharmaca amariora, melle circumlito poculo, bibenda præbent.* Itaque in eâ primò & imprimis benivolentiam amoremque conciliabimus, ne non tam admonere, quàm ſugillare, ac bilis quaſi vomicam velle in alium evomere, credamur. Obſervat hoc Chremes Terentianus ‡:

Quamquam hæc inter nos nuper-notitia admodum eſt:
Inde adeò quòd agrum in proximo hic mercatus es:
Nec rei fere ſanè amplius quicquam fuit:
Tamen vel virtus tua me, vel vicinitas,
(Quod ego in propinquâ parte amicitiæ puto)
Facit, ut te audacter moneam, & familiariter.

Vbi verò hanc benevolentiæ partem abunde nobis exſecuti videbimur; in eo omnes erimus, ut rei commiſſæ odium concitemus, ac dolorem gignamus ob rem patratam: ac, quo alter magis abſtineat in poſterum, ob oculos ei ponemus ignominiam, pericula, pœnas, & alia, quæ metum incutere, ac deterrere à peccando ſolent. Hoc pacto conſequemur, ut videamur, non hominem odiſſe, ſed vitium.

* προτρεπτικῷ Νικομηδεῦσιν εἰς φιλοσοφίαν.

‡ *Heautôt. act. 1. ſc. 1.*

Addam & alteram monendi rationem itidem objurgationi conjunctam. Primùm, ne, quem monemus, exiſtimet, ſe poſſe nobis perſuadere, nihil à ſe mali eſſe commiſſum, paucis oſtendemus, nos rem omnem probè noſſe. Tum dicemus, noſtri muneris eſſe eum ſui officij admonere, ſive ob ſanguinis conjunctionem, ſive ob amicitiam, vel aliam ob cauſſam. Hinc pleniùs rem omnem narrabimus, ac imprimis ea referemus, quæ fœditatem facti arguent. Mox quæremus, an cùm iſta committeret, nullam habuerit rationem generis, dignitatis, ætatis; nihilne de ſalute ſuâ cogitârit? Atque hæc ita inſtituemus, ut non gignamus deſperationem; ſed dolorem cieamus, pudoremque incutiamus: eoque omnia ita temperanda erunt, ut à paterno, vel fraterno animo, profecta eſſe videantur. Poſtremò non à vitio modò deterrebimus, ſed etiam adhortabimur ad bene vivendum. Plurimùm enim monitio, & hortatio concurrunt. Quomodo hortatio inſtitui debeat, videre erit ex ijs, quæ mox ſubjiciam. Quæ verò ad objurgationem pertinent, quam monitioni ſæpius conjungi diximus, pleniùs cognoſcere erit ex illis, quæ inferiùs afferemus de materijs, quæ ad genus juridiciale referuntur. Interim monitionis exempla aliqua ſi voles, vide Cic. lib. x. epiſt. VI, quâ monet Plancum, ne in pactione potiùs, quàm armis, pacem quærat: Plinium lib. III. epiſt. III, quâ Corelliam Hiſpullam commonet, ut filium tradat rhetori excolendum: & lib. VII. epiſt. I. ad Reſtitutum, quem monet, ut patienter reſiſtat morbo: lib. VIII. epiſt. ult. quâ Maximum monet, quomodo adminiſtrare debeat Achaiam.

III. DE ADHORTATIONE.

† *in Hec. act.* 1 *ſc.* 1.

HORTATIO differt à monitione, quia, ut Donatus † ait, *monemus conſilio, hortamur impulſu.*

Ac hortationis quidem uti duo ſunt potiſſima argumenta δεικτικὰ, utilitas, ſed honeſta, & neceſſitas, ſed facilis: ita ejuſdem, ratione affectuum, ſunt quatuor præcipuæ partes. Nam,

I. Amorem excitat rei, ad quam inflammat; quod fit, oſtendendo eam eſſe piam, utilem, glorioſam, planè dignam hujuſcemodi, ſive adoleſcentis, ſive viri, indole, genere, ætate &c. Itaque hoc loco perſonæ quoque laus admiſcetur; in quâ ſedulò ſpectandum τὸ ἠθικόν. Nam apertiùs extollendi adoleſcentes; tectiùs, qui firmatæ ſunt ætatis: quippe majus apud hos periculum eſt, ne ſupparaſitari,

ſitari, ac (ludere in his liceat) de Placentinorum magis, quàm Veronenſium genere videamur.

II. Amorem quoque, ac miſericordiam excitat perſonæ, pro quâ res ſuſcipienda eſt: aut odium ejus, contra quem ſuſcipi debet.

III. Æmulationem gignit, quod fit bifariam. Nam & aliorum nos excitat induſtria, & animos addit ignavia.

IV. Spem præmiorum proponit, quæ quempiam manent, ſi rem aggrediatur: ac metum injicit contrariorum, quæ impendent, ſi negotio ſuperſedeat.

Epilogus ab obteſtatione peti ſolet.

Vide apud Salluſtium orationem Catilinæ, quâ participes conjurationis; item illam, quâ milites adhortatur. Adhæc quâ C. Memmius hortatur Quirites ad ulciſcendum Iugurtham, & ſceleris ſocios. Apud Livium quoque exemplorum eſt abunde. Vt lib. VII. illa P. Decij, tribuni militum, ſuos ad erumpendum concitantis. Quo ipſo libro habemus orationem M. Valerij Corvini dictatoris, milites ſeditioſos dehortantis à pugna adverſus patriam. Libro item XXI. exſtant orationes tum P. Scipionis, tum Annibalis, quibus ſuos uterque inflammat ad pugnam. Et libro XXIV. oratio L. Pinarij, præfecti Ennæ præſidij Romani, ſuorum animos ad hoſtes poſtero die invadendos comparantis. Etiam apud Curtium legere eſt hortatorias Alexandri ad milites. Apud Tacitum in vita Agricolæ ſunt orationes tum Galgaci, tum ipſius Agricolæ; quibus itidem ad pugnam ſuos incendunt. Plurimas etiam omnis penè generis hortatorias collegit H. Stephanus eo volumine, quo conciones complexus eſt ex Græcis Latiniſque hiſtoricis excerptas.

Quod ſi exempla ex epiſtolis voles, adi Tullium lib. x. epiſt. v. XII. XIII. XIV XIX. XX. quibus Planco animum addit ad juvandam Remp. & exſtinguendas belli reliquias. Et ad Quinctum Fr. lib. I. epiſt. I. multa ſunt hortatoria, imprimis ut iræ moderetur. Etiam vide Nazianzeni epiſt. LXI, quâ egregiè faces ſtimuloſque Eudoxio Rhetori ſubdit ad philoſophiam Chriſtianam & contemtum rerum hujus mundi. Item ep. LXXI, quâ Poſtumianũ cohortatur, ut inter epiſcopos concordiã reducat: & epiſt. LXXXI, quâ ad patientiam animat Theodorum, Tyanenſem epiſcopum. Item Chryſoſtomi epiſt. v. & v. quæ ad Theodorum lapſum. Item adi Hieronymi exhortatoriam ad Heliodorum, & Sidonij epiſt. VI, quâ adhortatur virum nobilẽ à vitâ umbratili & ruſticâ ad capeſſendam Remp. Suntque ſimiles magno numero, quas iccirco longum eſſet referre.

IV. DE CONSOLATIONE.

CONSOLATIONIS ſeries ex tribus temporibus plurimùm conſtat. Ex præterito, ut, *Nunciatum mihi eſt de obitu coniugis tuæ.* Ex præſenti, *Quam rem pro eo ac debeo, graviter moleſteque fero.* Ex futuro, *Tu fac animo forti ſis ac magno, ut intelligamus, te adverſam etiam ferre poſſe fortunam.*

Sed non omnis conſolatio uno modo contexitur. Nempe quia alia recta eſt, alia obliqua. Recta ſtatim aperteque proponit argumenta, quibus dolorem abſtergeat, ὥσπερ * κρατὴρ τῆς Ἑλένης τοῖς Αἰγυπτίοις φαρμάκοις, ut ait Philoſtratus. Obliqua cuniculis quibuſdam hoc ipſum agit. Vtendum autem κρύψει †, tum ſi recens ſit dolor, ac proinde vehementior, quàm ut admittat medicinam: tum quando quis videri vult animo fortiori, quàm ut egeat conſolatione. Prius ſi fiat, antequam argumenta adferamus, dolorem noſtrum aperiemus, rei atrocitatem augebimus, noſque parùm idoneos dicemus ad conſolandum. Sin poſterius contingat, in ipſo ingreſſu gratulabimur de fortitudine. Hinc verò in utroque genere tanquam in aciem adducemus copias noſtras, quò velut collatis ſignis cum doloris affectu depugnent. Argumenta ea adduximus lib. I. cap. IV. ſect. III. Ordo verò hic non incommodus erit. Primò oſtendemus, illud, ob quod magnopere dolemus, non eſſe tantum malum, quàm credimus: imò malum non eſſe, aut quod mali ineſt, bono eiuſdem compenſari. Deinde accedimus ad conditionem tum vitæ communis, quæ multis eſt malis obnoxia: tum ejus, ad quem ſcribimus; ubi in conſiderationem veniunt genus, doctrina, virtus, res geſtæ. Denique dicimus, ſtulti eſſe animum angere fruſtra: mœrorem autem ejuſmodi eſſe, ut non corrigat rem; ſed malum, ſiquod eſt, augeat. Vide præter Senecam & Epictetum, etiam Nazianzenum eleganti ad Timotheum epiſtolâ, numero CLXXXIX. Adhæc Boëthium de conſolatione philoſophiæ, & Ioannem Gerſonem de conſolatione theologiæ. Item Petrarchæ dialogos ſex de contemtu mundi, ac Budæi totidem libros de contemtu rerum fortuitarum. Et quis commemoret univerſos, qui hoc argumentum tractarunt?

** tanquam Helenæ crater Ægyptiis imbutus pharmacis.*
† occultatione.

Sed quæ generatim dici ſolent, plurimum lucis accipient, ſi ad varia conſolationis genera accommodentur. Nam variat ea pro naturâ doloris; qui fere oritur vel ex obitu alicujus, vel ex amiſſione valetudinis, aut patriæ, aut opum vel honorum.

Cujuſmodi argumentis ſolemur dolorem ex morte alicujus ſuſceptum, paucis innuit Petronius in Satyrico: *Cœpit hortari lugentem, ne perſeveraret in dolore ſupervacuo, & nihil profuturo gemitu pectus diduceret: omnium eundem exitum eſſe: ſed & idem domicilium, & cætera, quibus exulceratæ mentes ad ſanitatem revocantur.* Sed quia Petronius ſatis his verbis indicat, & alia eſſe, quæ hîc prætereantur, paullò pleniùs de re totâ agemus.

Primùm teſtabimur dolorem noſtrum: quæ res benevolentiam gignit, fidemque conciliat: imò & per ſe dolorem levat, quia, ut poëta † ait, --- *Levius communia tangunt.*

Hinc dicemus, moderandum eſſe dolorem, ſive is oriatur inde, quia aliquis mortem eſſe malam putet, ſive quia malè eſſe mortuo credat, ſive quia exiſtimet, ſibi nunc malè futurum.

Nam in morte nihil eſſe mali, imò finem eſſe malorum, & tranſitum ad vitam meliorem. Ac proinde non perire aliquem, ſed præire ad loca lætiora. Imò vitam, quam degimus, mortem potiùs eſſe: ac tum demum nos vivere, cum deſinimus vivere.

Nec mortuum ipſum lugeri oportere, quandoquidem curſum ille ſuum in ſtadio cucurrit, & jam βραβεῖον exſpectet: ſuam etiam perſonam in hoc orbis theatro optimè ſuſtinuit, ac abunde ſibi gloriæ paravit. Eoque inſtar eorum, qui in ſcena partes ſuas peregere, veſtẽ ſuam exuere debuiſſe, ac domum commeare; idque eo lubentiùs, quia non vilia, ut illi, ſed cœleſtia habitacula peteret. Nec eſſe, quòd quis majorem honoris, vel plurium commodorum ſpem obtendat. Multos enim diutius vivendo ex felicibus reddi miſeros; dum vel ſuorum, vel patriæ etiam calamitates, intueri coram coguntur, vel in cæcitatem, egeſtatem, aliáve incidunt mala. Defunctum ab his periculis liberum apud beatos beatam degere vitam, atque ex ſereno puroque videre jam, imò ridere, turbida hæc noſtra: turpe fore, ſi hanc ei ſortem invideamus: ſtultum, ſi ob eam doleamus: nec enim tam mortui conditionem eſſe lugendam, quàm noſtram.

Sin hoc urat, quòd iis orbati ſumus commodis, quæ ex vivo percipere ſoleamus, jam dicemus, non ex alterius, ſed noſtri amore hunc dolorem proficiſci. Nec quòd fraudati ijs bonis ſumus, nimis animum urere debere. Nam ſummum illud fatum diſponere fata mortalium: nec providentiam divinam quicquam, niſi providè agere. Rectiùs ſapientiam divinam ſcire, quid nobis expediat, quàm nos inſipientes. Meliùs cœleſtem patrem velle filijs ſuis,

† *Claudianus lib. 3. de raptu Proſerpinæ v. 197.*

quàm terrenos tantâ malitiâ infectos. Summum bonum nihil facere niſi bene. Μηδὲν ‡ ἄλογον παρὰ τῷ Λόγῳ τῶν ἡμετέρων, κἂν ὑμῖν οὕτω φαίνηται: ut ad Philagrium † ſcribit Nazianzenus.

‡ Filius Dei, qui eſt Ratio æterna, nihil rationi repugnans in rebus noſtris facit: utcunque nobis aliter videatur.

† epiſt. 69.

Quod ſi is, qui amiſſus eſt, filius ſit; addemus, eum non donatum, ſed divinitus commodatum fuiſſe. Præterea memorabimus plurimos viros præſtantes, qui liberos ſummæ ſpei, vel etiam gloriâ jam florentes extulerint, ac mortes eorum magnâ animi tulerint conſtantiâ.

Cujuſcunque verò conditionis fuerit defunctus; ob oculos ponemus communem hominum ſortem. In mœrore peccari eo, quia unuſquiſque ſe tantùm cogitet, & ſuos. At omnibus eundum eſſe,

Quò ‡ pius Æneas, quò Tullus dives, & Ancus.

‡ Horat. od. 7. lib. 4.

Itaque Homerum † rectè homines comparare folijs, quæ naſcuntur, & cadunt. Similiter enim homines naſci, & denaſci.

† Il. Z. verſ. 146, & ſeq.

Propterea non debere nos angi, ubi nihil proficimus. Quin mœrore malum aggravari. Apud * Thraces, aliaſque gentes barbaras, luctuoſa eſſe puerperia, ac recens natum parentis fletu excipi: contrà læta eſſe funera, ita ut mortuos cantibus ac tripudio proſequantur. Nec aliunde hæc provenire, quàm quia perſuaſum habeant, nihil eſſe hac vitâ infelicius, mortemque eſſe miſeriarum finem. Fœdum fore, ſi hâc parte ſuperemur à barbaris. Si non eæ nobis animi vires, ut ſimiliter poſſimus alteri gratulari, ac nobis gaudere: at ſaltem querimoniam abeſſe, & luctum poni oportere. Non fore hoc difficile, ſi eos imitemur, qui titionem è foco tollere parant. Nec enim hi eâ illum parte apprehendunt, quâ manus ureret; ſed quâ ignem nondum concepit. Similiter nos caſus iſtos animo concipere oportere, non quâ parte nos urant, ſed quâ ſolatium præbent. Plura hujus generis haurire licebit ex theologorum & philoſophorum ſcriptis. Vide & Ciceronem lib. v. epiſt. XVI, quâ Titium conſolatur mœrentem ob filij obitum. Item eodem libro epiſtolam XIV. quæ Lucceij eſt Ciceronem ſolantis. Præter quas & aliæ ſunt ſimiles. Vt mittam ſuppoſititium illud opus de Conſolatione. Apud Plinium etiam aliquæ hujus generis epiſtolæ ſunt. Item apud Julianum Imp. illa, quâ Amerium de obitu conjugis ſolatur exemplo Darij. Sed gentiles mitto. Longè enim fortiùs hoc argumentum tractant Chriſtiani doctores. Ex quibus vide B. Cyprianum, libro de mortalitate ſive peſte. Adi & B. Baſilij epiſt. LXII. ad Eccleſiam Neocæſarienſem, defuncto ejus Epiſcopo: CLXXXVI, ad uxorem Arinthæi Prætoris, erepto marito: item

** Herodotus lib. 5. & ex eo Stobæus ſerm. 119. Archias Ἀνθολογίας lib. 1. Mela lib. 2. Val. Max. lib. 2. cap. 6. Fab. lib. 5. cap. ‡ Solinus cap. 15 Zenobius proverbio, Νόμος καὶ χώρα.*

clxxxviii, & proximam ad Nectarium, atque ejus uxorem, filium lugentes : cci. ad quendam, qui filium ſcholaſticum amiſerat: ccii. ad uxorem Anthæi, & alias : B. Nazianzeni epiſt. xxxvii. cùm mœſtus eſſet ob fratris ſui, S. Baſilij, obitum: item cxv. ad eundem: clxxx. ad Sannabadaënſes monachos : & cii. ad Theclam, cùm obiiſſet ſacerdos. Item luculentam Nyſſeni orationem de mortuis, quâ oſtendit, non eſſe lugendos, qui in fide obdormierunt: B. Ambroſium lib. ii. epiſt. viii. ad Fauſtinum, cùm germanæ obitum doleret : Chryſoſtomi egregiam illam epiſtolam, quâ juniorem viduam de morte mariti ſolatur : B. Hieronymum epiſt. ad Heliodorum monachum, & epiſcopum, cùm obiiſſet Nepotianus, ſororis filius, monachus & presbyter: item ad Pammachium, cùm uxorem Paullinam lugeret : ad Theodoram Hiſpanam, cùm maritus ejus, Lucinius Bæticus, obijſſet. Et quis omnes enumeret? E junioribus juvabit Nicolaus Leonicus Thomæus elegantiſſimo dialogo, qui inſcribitur Sannutus ſive de compeſcendo luctu: Petrus Bembus epiſtolâ priori ad Vincentium Quirinum, quæ eſt lib. iii. epiſtolarum : Iacobus Sadoletus conſolatione in morte amici ad Camerarium epiſcopum; plureſque alij.

Cæcos, item ſurdos, aut mutos, ſolabimur hoc pacto. Primùm cauſſas adferemus, cur Deus homini conceſſerit oculos, aures, loquelam; & quàm pauci ijs rectè utantur, exponemus; ita ut veriùs penè hęc ſint luxuriei, aliorumque vitiorum inſtrumenta. Cæcos non videre colorum diſcrimina: ſed nec fore iſtis oculos impuri amoris duces. Surdos ſonorum differentiam neſcire: ſed neque tot fœda audire, quibus omnia nunc perſonant. Bona quidem aliqua ijs ſenſibus adferri : ſed abſentiam eorum poſſe alijs ſenſibus ſuppleri. Nec tanti eſſe incommoda, quæ defectus illi ſecum trahant: quia non careant voluptate animi, nec inepti ſint ad bene merendum de ſuis, aut publico. Quod multorum adſtruitur exemplis. Imò plurimos ſponte etiam vel oculis ſe orbâſſe, vel ab hominum ſermone ac conſortio ſeparâſſe, ut meliùs contemplationi vacarent, ac minus inquinarentur ſordibus hominum impurorum, quibus omnia ſcatent. Ab hiſce communibus argumentis veniendum, ad propria. Ea petuntur ab illius, quem ſolamur, ingenio, doctrinâ, virtute. Etiam hîc locum habent, quæ universè à philoſophis diſſeruntur de patientia ac conſtantia. Vide B. Hieronymi epiſtolas duas, quibus Abigaum, presbyterum Hiſpanum, & Caſtrutium de cœcitate conſolatur. Item quæ de eâ diximus lib. i. cap. v. ſect. xx.

Similiter agendum, ſiquis laboret calculo, podagrâ; aut ſi morbo, vel infortunio aliquo, redditus ſit mancus, claudus, deformis. Primùm docebimus, quàm multis obfuerint forma, robur, corporis agilitas: bona, quæ inde emanant, poſſe ingenio noſtro, vel aliorum ſuppleri miniſterio. Malis ijs obnoxios fuiſſe multos ſummos & clariſſimos viros. Sæpe hæc profuiſſe ad patientiæ & conſtantiæ laudem. Vitam noſtram roſario eſſe ſimilem, ubi roſis ſpinæ miſcentur: vel ſtadio, ſed quod nemo abſque incommodis atque adverſis quibuſdam decurrat. Ita viſum eſſe divinæ providentiæ, quò vitæ hujus contemtu meliùs ad futuram præparemur. Vide & aliqua hujus generis lib. I. cap. V. ſect. XX, & imprimis XXI. Item adi Nazianzenum epiſt. LXIV, quâ Philagrium ſolatur, cùm morbum impatientiùs ferret. Scitè idem epiſt. XLI. dixerat ad eundem Philagrium: Γενναίως ἐμφιλοσοφεῖς τοῖς τοῦ σώματος, ὥσπερ βάσανον ἀρετῆς, ἀλλ' οὐχ ὕλης ἀνωμαλίαν τὸ πρᾶγμα δεξάμενος, ἵνα ᾖ σοι τὸ κακοπαθεῖν τῆς τῶν ἄλλων ὑγείας μακαριώτερον· *Strenuè philoſopharis in corporis morbo, quaſi ut virtutis explorationem, non ut materiæ humorumque intemperiem, eum accipias: ut adverſa tua res beatiores ſint aliorum valetudine ſecundâ.* Etiam conſolationem ad amicum ægrotum inter eas habes epiſtolas, quæ B. Hieronymo falsò tribuuntur.

Siquis doleat ob perſecutionem Eccleſiæ, adeat Chryſoſtomi complures ad Olympiadem epiſtolas. Fusè adeò ac diſertè hoc argumentum ijs tractat, ut nihil addi, vel ultrà requiri poſſe exiſtimem.

Patriâ ejectum ſolabimur hoc pacto. Ordiemur ab hominum inconſtantiâ ac malitiâ: quibus fit, ut bene etiam de patriâ meriti in exilium ejiciantur: quales poſtea magnâ cum gloriâ revocentur, uti M. Tullius: aut, ſi redire nolint, triſte ſui deſiderium civibus relinquant, ut P. Rutilio contigit. Hujuſmodi exilium non debere dolori eſſe, quia ſeceſſio fit ab ingratis, ac malis civibus: quorum odio multi prę̃ſtãtes viri ſponte etiam patriam deſeruerunt. Quippe eos, qui ſolum nunc vertere juſſerunt, tales omnino eſſe; ut mirum futurum non ſit, ſi viri boni vel ſponte alias ſe in terras conferant. Nã illic potiùs exilium eſſe, ubi virtuti non eſt locus. Neque metui debere, ne aliqua ſic nomini nota inuratur, cùm id glorioſum potiùs ſit: unde videmus, non paucos majus eſſe nomen exilio ſuo conſecutos. Atque eam eſſe viri illius virtutem, ut idem de eo exſpectemus. Exilij nomen non eſſe extimeſcendum, quia veriùs ſit peregrinatio: quam multi, vel eruditionis, vel mercaturæ, vel voluptatis etiam cauſsâ ſponte ſuſcipiunt. Nec patriam amittere, qui virtute, & rerum geſtarum memoriâ, perpetuò in eâ ſit victurus. Habitationis per exiguum tempus, vel ſepulturæ, facilem eſſe jacturam. Vti & opum, quæ tamen nec extra patriam ſint defuturæ. Nec angi debere neceſſariorum vel amicorum deſiderio, quia etiam extra patriam ſubinde eos videndi & compellandi poteſtas erit. Nec moveri debere commodis patrię, quia non minoribus extra eam frui licebit; atque, ut Teucer aiebat, *Omne ſolum forti patria eſt*. Eoque non debere eum patriam metiri unius oppidi mœnibus; ſed imitandum eſſe Socratem, qui rogatus, cujas eſſet, mundanum ſe eſſe reſpondit. Vide Ciceronem lib. v. epiſt. xvii. & xviii. quibus P. Sextium & T. Fabium exules ſolatur. Etiam tractandi hoc argumentum exemplum petere liceat ab Ovidio i. Faſt. in oratione Carmentæ ad filium Euandrum. Ac propoſitio quidem eſt in iſtis:

Cui genitrix flenti: Fortuna viriliter, inquit,
(Siſte precor lacrymas) iſta ferenda tibi eſt.

Sequitur argumentum à voluntate Dei, ſive à neceſſario:

Sic erat in fatis. nec te tua culpa fugavit,
Sed Deus. offenſo pulſus es urbe Deo.

Vbi & argumentum à bonâ conſcientiâ: quod pleniùs deinceps exſequitur:

Nec meriti pœnam pateris, ſed numinis iram.
Eſt aliquid magnis crimen abeſſe malis.
Conſcia mens, ut cuique ſua eſt, ita concipit intra
Pectora, pro facto ſpemque metumque ſuo.

Inde accedit ad exempla:

Nec tamen ut primus mœres, mala talia paſſus.
Obruit ingentes iſta procella viros.
Paſſus idem eſt, Tyrijs qui quondam pulſus ab oris
Cadmus in Aoniâ conſtitit exul humo.
Paſſus idem Tydeus, & idem Pagaſæus Iaſon:
Et quos præterea longa referre mora eſt.

Hinc argumentum à naturâ virtutis:

Omne ſolum forti patria eſt, ut piſcibus æquor:
Vt volucri, vacuo quicquid in orbe patet.

Claudit Carmenta ſermonem ſpe liberationis;

Nec fera tempeſtas toto tamen errat in anno.
Et tibi, crede mihi, tempora veris erunt.

Vide & Nazianzenum epiſt. xxx *, ubi Euſebium exulem ſolatur

** ex Billij diſtinctione: alijs 75.*

tur vitæ æternæ præmio : & Chryſoſtomi epiſt. III. ad Cyriacum epiſcopum exulem, & IV. ad epiſcopos & presbyteros ob pietatem in carcerem conjectos. Adfine huic argumentum eſt apud † al. 32. Nazianzenum epiſt. XXXIV †: quâ ſolatus Gregorium Nyſſenum, cùm doleret, quia crebrò adeò peregrinari cogeretur. Aiebat is propterea, ſe ſimilem reddi lignis, quæ huc illuc aquis feruntur. At Nazianzenus id negat, quia hæc ſine ſenſu ferantur, impulſu alieno: ille omnia ſua ad Dei gloriam componat : utcumque corpore non uni ſit affixus loco, tamen animo hoc fixum immotumque eſſe, pro virili prodeſſe. Quare ſi hæc vita culpari mereatur, ſolem etiam eſſe culpandum, qui terras circumeundo vitam omnibus largiatur : item ſtellas erraticas, quas planetas dicimus, quorum error etiam compoſitus eſt & concinnus.

Mœrentem ob amiſſionem bonorum, ſolabimur eo, quòd multa magnaque mala ex divitijs proveniant : ut ſocordia, & luxuries; unde bella ; atque urbium etiam everſiones. Item quòd divites maximis ſe curis conficiant, & fruſtra quidem, cùm paucis ad tuendam hanc vitam opus ſit, ac quicquid temporis inutili illi ſollicitudini impenditur, id animi ac virtutis curæ, longè ſanè meliori, detrahatur. Quando hinc commigrandum, non plus ſecum auferre divites, quàm pauperes : divitias ſæpe improbis relinqui, aut ijs, quibus ſint exitio. Magna eſſe bona paupertatis, ut quæ bonæ mentis ſoror ſit. Mala, quæ paupertatem ſequantur, aut nulla eſſe, aut exigua, & quæ bonis majoribus affatim compenſentur.

In alterâ parte, quæ eſt de conditione vitæ, ſpectabimus, quantus ſit pauperum numerus præ divitibus. Ac dicemus, inter pauperes fuiſſe plurimos, alios doctrinâ, alios rebus geſtis, aut ſanctimoniâ illuſtres. Quorum aliqui opes non modò refugerint, ſed quas etiam haberent, ſponte abjecerint.

Hinc petemus, ut cogitet, non quibus careat bonis; ſed quæ ſuppetant ; atque ea dicemus ſufficere ad vitam honeſtè degendam.

Multa & in hanc mentem varij collegere ex ſacris, & externis; quæ mera mora ſit adſcribere. Vide interim B. Hieronymi epiſtolam ad Julianum ; qui paucos intra dies non modò uxorem, & duas filias, ſed etiam, barbaris provinciam vaſtantibus, bonam amiſerat poſſeſſionum ſuarum partem. Incipit ea, *Filius meus.* Aliquid etiam de eo diximus lib. I. cap v. ſect. XXIII.

Eadem ratio ineunda, ſiquis ſuâ dignitate ſit exutus. Dicemus, honores magnis periculis parari, nec minori ſollicitudine retineri: imò nec anxiam hîc curam ſufficere, quia ab alieno hi dependent arbitrio; ac plerique mortales leves ſunt & improbi: unde fit, ut immerentes dignitate augeant, merentes ſpolient, aut prætereant: quomodo præturam poſtulanti Catoni prælatus eſt Vatinius. Adferemus & exempla ſummorum virorum, qui itidem de ſtatu ſuo ſint dejecti. Præterea petemus, ut perpendatur, quanta hominū multitudo ad nullos extollatur honores: quantò item privata hæc vita ſit tranquillior ac beatior alterâ: quibus quis etiam ſit ornatus animi bonis, ut ea excolendo ſecuriùs vivere, nec minùs prodeſſe alijs poſſit. Dicendum, ſi & peccata noſtra cogitemus, negari non poſſe, ijs nos talia promereri. Nazianzenus rectè ad Nyſſenum, S. Baſilij fratrem * : Οὔτε † ὑπερορώμενοι δυσχεραίνομεν, καὶ τιμώμενοι χαίρομεν. τοῦ μὲν γὰρ ἡμεῖς ἄξιοι, τὸ δὲ τῆς ἡμετέρας φιλοτιμίας. Imò ſæpe ita expedire, ut minores ſimus, ne honore ac dulci fortunâ ebrij reddamur; ſed diſcamus ſapienter ferre utramque fortunam.

Atque hunc quidem in modum alter alteri eſt τὸ ‡ Αἰγύπτιον φάρμακον, εἴτε λόγος οὗτος ὤν, εἴτε τι ἕτερον, ᾧ φαρμακεύει τὰς ψυχὰς Ὅμηρος ἐν ταῖς λύπαις: ut idem Nazianzenus * ad Eutropium ſcribit.

Reſponſio ad conſolatoriam alîus eſt generis. Interim de eâ quoque aliquid mantiſſæ loco addemus. Hæc igitur,

I. Gratias agit pro affectu benigno.

II. Laudat conſolantis ingenium argumentaque.

III. Effectum eorum commemorat, ac vel dolorem planè abſterſiſſe ait, vel mitigâſſe: aut ſi res ſecùs ſucceſſerit, partim laudat affectum, ingeniumque; partim cauſſas exponit, cur necdum reſederit dolor.

Vide Ciceronem lib. v. epiſt. XIII, & XV, quibus Lucceio conſolanti reſpondet.

V. DE PETITORIA.

PETITORIA quoque, quæ Græcis ἀξιωτικὴ, & παρακλητικὴ dicitur, vel recta eſt, vel obliqua. Recta liberè petit; quomodo plurimùm, qui ancipitis ſunt ſuſpenſique animi, liberè conſilium poſcunt: ut quod ſit ἱερόν τι χρῆμα †, quemadmodum ait Lucianus ‡. Item qui rem rogant leviculam, atque, ut cum Homero * loquar,

Αἰτίζων ἀκόλους, οὐκ ἄορας, οὐδὲ λέβητας †.

** epiſt. 36. al. 34.*

† Nec me contemni ægrè fero: & me honore adfici gaudeo. Illo enim digni ſumus: hoc verò ambitionis eſt noſtræ.

‡ Ægyptiū pharmacū, ſive illud ſermo fuit, ſive aliud quid, quo Homerus animis mœrentibus medetur.

** epiſt. 137.*

† res ſacra.

‡ in rhetorū præceptis adverſus indoctum.

** Odyſſ* P.

† depoſcunt micas, non enſes, (vel vernas) *ſive lebetas.*

Obliqua eſt, quâ verecundè petimus; quomodo ſuppudet à leviter amico mutuò poſcere magnam pecuniæ vim.

‡ *lib.* 10. *epiſt* 8.
* *lib.* 10. *epiſt.* 9.
† *ad fam. lib.* 11. *ep.* 2.

Obliquæ etiam petitionis exemplum eſt in epiſtola Antonij ad Ciceronem inter illas ad Atticum ‡, quâ petit à Tullio, ut Cæſari ſe jungat: & proximâ * ipſius Cæſaris, quâ poſtulat, ut, re jam inclinatâ, ab omni Pompeianarum partium ſtudio abſtineat: item Bruti, & Caſſij †, quâ poſcunt ab Antonio, ut ſibi ſignificet, cur milites convocârit, & num per eos ſibi in Vrbe eſſe tutò liceret. At rectæ petitionis paſſim ſe offerunt exempla in Tullio, & alijs. Eoque etiam pertinet epiſtola Æſchinis XII, quâ orabat Athenienſes reditum ab exilio in patriam: & ſecunda Demoſthenis, quæ ſimilis eſt argumenti: item quincta ejuſdem ad Heracleodorum, quâ rogat eum, ne amicum oppugnet.

In petitione apertâ quatuor præſtamus.

I. Conciliamus nobis amorem ac benevolentiam ejus, à quo petimus. Id bifariam fit; à perſonâ noſtrâ, vel ejus, quem compellamus. A perſonâ noſtrâ, ſi affectum, & obſervantiam noſtram teſtemur. A perſonâ, quam alloquimur, ſi eam laudemus à benevolentiâ erga omnes bonos: ac præſertim ab eâ virtute, quam nunc exſeri petimus. Ita ſi patrocinium poſcimus, laudabimus pietatem ejus, & auctoritatem: ſi opes, extollemus illius liberalitatem: ſi dignitatem, potentiam prædicabimus. Sic futurum, ut eâdem operâ, tum benevolum reddamus: tum facultatem ei bene merendi ineſſe indicemus.

II. Hinc proponemus id, quod petimus: ac potiùs uno verbo plura, quàm rem unam pluribus poſcemus verbis.

III. Tum rem ſuadebimus ab honeſto, utili, planè vel penè neceſſario, facili, opportuno. Quod ut liqueat, modum etiam, quo fieri aliquid poſſit, ſignificabimus.

IV. Denique futurum pollicebimur, ut in ſegete non ingratâ hoc obſerat beneficium.

At in petitione obliquâ oſtendemus, quantopere pudor obſit viro indigenti: pudoris quoque noſtri cauſſam aperiemus; uti quòd grave ſit petere beneficium ab eo, de quo nunquam ſimus bene meriti. Hinc cauſſas fiduciæ noſtræ adferemus: quò pertinet, quòd is alijs quoque ignotis indigniſque opem tulerit. Tum miſericordiam commovebimus inopiæ ac miſeriæ commemoratione. Denique rem ſuademus ab honeſto, facili &c. Primò autem majora peti ſolent: quod à Marone obſervatũ in oratione Iunonis ‡. Nã primò ait:

‡ 1. *Æn.*

Incute vim ventis, ſubmerſaſque obrue puppes.

Deinde ſubdit:

Aut age diverſas, & diſiice corpora ponto.

Idem à Terentio factum ait Donatus ad illa verba *:

--- *Saltem aliquot dies Profer, ut proficiſcar aliquò, ne videam.*

* *Andr. act. 2. ſc. 1.*

Sunt autem & quædam armatæ preces; quales ſunt, quibus adduntur minæ: quæ in majoribus ſolùm locum habent, quique auctoritatem interponere queant. Huc pertinent preces mandatis expoſitæ. Vt apud Maronem †: *Idem orans mandata dabat.*

In cæteris verò odium concitant: unde Iuno *, quò Troianos reddat inviſos, ait eos, *Pacem orare manu, præfigere puppibus arma.*

† *Æn. 6.*

* 10. *Æn.*

Hujuſmodi homines dicti quoque τὸ δόρυ ϗ τὸ κηρύκειον ἅμα πέμπειν †, ut eſt apud Polybium lib. IV.

† *haſtā ac caduceum ſimul mittere.*

Petitoriæ orationis luculentum habes exemplum apud Livium in legatis Campanorum lib. VII, ubi à Senatu Romano auxilium orant adverſus Samnites. Et lib. XXIII. eſt oratio Samnitium ab Annibale poſcentium, ut opem ſibi ferat adverſus Romanos. Alias etiam petitorias partim ex eodem Livio, partim Herodoto, Thucydide, Xenophonte, Curtio, Tacito, Arriano, vide ſis in volumine concionū ab Stephano excerptarum ex Græcis Latiniſque hiſtoricis. Apud Cic. lib. VI. ep. XVI Bithynicus rogat, ut ſe tueatur abſentem. Plinius lib. IV. epiſt. XV. rogat Fundanum, ut Aſinium Baſſum adjuvet teſtimonio & ſuffragio ſuo, quo, conſule eo, poſſit eſſe quæſtor. Nazianzenus epiſt. XVIII. ad Sophronium opem poſtulat adverſus eos, qui in fortunas defuncti Cæſarij crudeliter involarant.

Quomodo verò petenti, vel concedendo, vel negando, reſpondeamus; intelligere erit ex ijs, quæ dicemus de reſponſione ad commendatitiam. Hæc enim petitoriæ ſimillima eſt, quia & qui petit, commendat, & in omni item commendatione petitio eſt. Vide & Plinij epiſtolam lib. III. ad Suetonium; qui petierat, ut tribunatus militum ſibi collatus in Cæſennium Sylvanum transferretur. Item adi Nazianzeni epiſt. CLXXXI. ad Verianum.

VI. DE COMMENDATITIA.

IN commendatitia, quę Græcis συστατικὴ dicitur, videndum, cui, & quem commendemus: item, quo in negotio, ac quâ fine id fiat. Argumenta δεικτικὰ petuntur à re ipsâ, quam dicemus, tum honeſtam, & æquam, tum facilem, vel δυνατὸν, tum etiam utilem.

Affectus moveatur ſpei, idque pollicitatione eorum, quæ grata erunt. Item cieatur affectus gratiæ, & miſericordię. Ad ἦθος pertinet, ut cum, à quo quid petimus, laudemus, ſed citra adulationis ſuſpicionem. II. Vt commendationis cauſſas exponamus, idque modeſtè & verecundè. Quò refer ; ſiquem dicas, vel etiam oſtendas amore dignum. III. Vt petamus amicè, & blandè. Velut ſi rogemus per fortunas, aut liberos, vel ſiquid his carius. Item ſiquem dicas magnam in commendatione noſtrâ ſpem repoſitam habere, ac ne ſpes hæc eum fallat, nos vehementer optare. IV. Denique ut polliceamur animum gratum.

Duo igitur imprimis in commendatione ſpectantur; perſonæ, & res ipſa. Perſonæ ſunt tres; quæ commendat, quæ commendatur, & cui quis commendatur. A ſingulis verò cauſſa petitur commendationis. A cōmendante, quia ſit neceſſarius, ac propinquus noſter, aut amicitiæ vinculo nobis vel noſtris conjunctus. Ab eo, qui commendatur, bifariam id fit. Primùm quia ſit honeſto genere natus, & polleat pietate, doctrinâ, prudentiâ. Deinde quia ſit pauper, calamitoſus, parentibus orbus, vidua. Ab eo, cui commendamus, itidem gemina eſt ratio: vel quia ſumma ſit ejus humanitas erga omnes bonos, beneque merendi de alijs ſtudium penè ei in naturam verterit: vel quia nobis ſit conjunctiſſimus, ut jure amicitiæ hoc ab eo poſcere non dubitemus. In re ipſa conſiderantur capita generis deliberativi, ſive ſtatus negotialis, antea memorata. Vt ab honeſto, quia (ut nihil aliud referret) bonam habebit conſcientiam; qui viro bono fructus eſt maximus: ab utili, quia non unâ in re magnum ex eo commodum ſit percepturus: à glorioſo, quia ille, cui benefaciet, laudi ſit futurus, ac honori: à facili, quia parvo, aut nullo negotio, eâ in re magno eſſe alteri queat adjumento.

Etiam hunc, vel ſimilem in modum, οἰκονομία inſtitui poſſit. Primùm laudatione, tanquam illice quodam vinculo, pertrahere aliquem conabimur in amorem ejus, qui commendatur.

Exinde exponemus negotium, cujus gratiâ aliquis commendationis noſtrę eget.

Tertio loco ſequetur petitio ipſa.

Quarta pars rationes afferet, tum à naturâ rei, ut ab æquitate ejus, & ſimilibus: tum aliunde, ut à beneficijs antea collatis, ab amicitiâ veteri, aut nuper initâ, ab exemplo noſtro, aut aliorum, ab interceſſione, & precibus multorum.

Poſtremo loco, & nos, & eum, qui commendatur, beneficij fore memores pollicebimur: vel commendationis noſtræ cauſſas adferemus: vel exponemus fiduciam, quam de amico concepimus, vel ἁπλῶς repetemus commendationem noſtram.

Prudentiæ autem eſt diſpicere, quis, cui, quem commendet. Aliter enim par pari commendat; aliter princeps privato, aut privatus principi: aliter item ſervum commendamus, quàm liberum; inopem, quàm divitem; ignobilem, quàm nobilem. In eo cui ſcribimus, profeſſio etiam ſpectanda. Cicero ſanè, aliquem Bruto, qui Stoicus erat, commendans, ait: *Tum fortunâ, ſiquid hoc ad rem pertinet, ornatus.* Nempe quia, juxta Stoicos, virtus ſola ad beatam vitam ſufficit. Ante omnia autem videndum, num quis commendatione noſtrâ dignus ſit. Optimè Theognis:

† Μήποτ' ἐπαινήσῃς, πρὶν ἂν εἰδῇς ἄνδρα σαφηνῶς
Ὀργὴν, καὶ ῥυθμὸν, καὶ τρόπον ὅστις ἂν ᾖ.

†Ne unquā laudâris aliquē, priuſquā manifeſtè videris, Quibus affectibus, ingenio, ac moribus aliquis ſit.

Quod ſi non planè aliquis notus ſit nobis, imitabimur Platonem, vel alium potiùs, qui Dionyſio Heliconem Cyzicenum commendat epiſtolâ illâ, quæ inter Platonicas vulgò dicitur decimatertia, ſed omnino ſuppoſititia eſt. Verba ejus ſunt: Δεδιὼς δὲ λέγω ταῦτα, ὅτι περὶ ἀνθρώπου δόξαν ἀποφαίνομαι, οὐ φαύλου ζώου, ἀλλ' εὐμεταβόλου· *Timidè autem hæc dico: quippe de homine ſententiam profero, animali non malo quidem, ſed facilè mutabili.*

Exempla ſi commendationis velis, adi Demoſthenem epiſt. III, quâ Lycurgi liberos, & Æſchinem epiſt. VI, ubi Ariſtonem hoſpitem commendat. Item Terentium And. act. I. ſc. V. ubi refertur Chryſidis oratio, quâ Glycerium commendabat Pamphilo. Ciceronem lib. I. epiſt. III, quâ Lentulum commendatum it Trebonio: lib. II. epiſt. VI, ubi Milo, conſulatum petens, commendatur Curioni: & XIV, quâ M. Fabius commendatur Cœlio ædili: & lib. VI. epiſt. IX, ubi A. Cæcinam Turſanio commendat: & lib. XI. epiſt. XVI, & XVII, quarum utrâque L. Lamia in petitione præturæ commendatur D. Bruto: & XXII, quâ eidem Appium Claudium commendat. Et lib. XII. epiſt. XXVII. ac XXIX, quarum priori negotia Aufidij, alterâ Lamiæ negotia Cornificio commendat: ut mittam illas libri XIII, quæ commendatitiæ ſunt prope univerſæ. Brevitatis cauſsâ mitto illas ad Atticum, & Brutum. Etiam exemplum commendantis adoleſcentem alteri, ut ei filiam fratris deſpondeat, habes apud Plinium lib. I. epiſt. XIV, quæ ad Iunium Mauricum. Idem lib. II. epiſt. XVII. Voconium Romanum Priſco commendat. Vti Gavio Maximo Arrianum Maturium lib. III. epiſt. II. Soſſio

Calvi-

Calviſium Nepotem lib. iv. epiſt. iv. & ejuſdem libri epiſt. xiv. Fundano Aſinium Baſſum. Item Priſco Attilium Creſcentem lib. vi. epiſt. viii. Apud Herodianum habemus orationem M. Antonini imperatoris, quâ, cùm non multum ſe à vitæ exitu abeſſe intelligeret, filium ſuum Commodum amicis commendabat. Item orationem Læti Pertinacem commendantis poſt necem Commodi. Et apud Ammianum orat. Valentiniani Gratianũ commendantis exercitui, ut ei tradatur imperium. Habes & apud ſacros doctores complura exempla. Contentus ero uno Nazianzeno, gravi & diſerto Theologo: qui epiſt. xlvii, & proximâ, Aſterio commendat cauſſam Nicobuli. Et epiſt. cv. Cæſario it commendatum conſobrinos ſuos, quorum ut patrocinium ſuſcipiat, rogat. Idem ep. cvii. ad Sophronium commendationem Nicoſtrati conſignat. Vide & commendatitiam cviii, cix, cx, cxi. Idem Nicobulum breviter, nec ineleganter commendat doctori ejus Eudoxio rhetori epiſt. cxvi. quod & priori facit epiſtolâ, ac ſeq. Etiam vide ſis epiſt. cxxxii. ad Saturninum, & cxxxiv. ad Nicetam, ſive Victorem, & cxxxv, ad Modarium, & cxxxix. ad Themiſtium, & cxlvi. ad Iacobum, & ſeq. ad eundem, & cli. ac proximam ad Alypium, & clvii. cum ſequenti ad Procopium, & clix. cùm proximâ ad Amphilochium.

Commendanti interdum reſpondemus tribus verbis: ut cùm argumentis nullis opus. Facit id Tullius ad Att. lib. ii. epiſt. xxii: *Anicato, ut te velle intellexeram, nullo loco defui. Numeſtium ex literis tuis ſtudioſè ſcriptis libenter in amicitiam recepi. Cæcilium, quibus rebus poſſum, tueor diligenter.* Sin fuſiùs tractandum id argumentum: conſiderare oportet perſonam utramque, & commendantis, & commendati: item rei naturam. In hâc ſpectamus, an ea ſit honeſta, facilis, utilis. Qualis ſi erit, turpe ſit nolle gratificari alteri. Ergo dicemus, eum, qui commendatur, commendatiſſimum nobis eſſe: turpe fore, in ejuſmodi poſtulato non morem gerere: eo nos ſemper animo fuiſſe, ut bene vellemus mereri de omnibus, imprimis de amicis, vel noſtri ſtudioſis, vel viris bonis, doctis, aut qui nobis ab amicis commendantur. Etiam in hujuſmodi argumento excitatur ſpes eorum, quæ grata commendanti, utilia commendato. Ἦθος relucet laudando commendatum; ac teſtando benevolentiam, officium, ſtudium. Quod bifariam fit. Si facilè ac minutum ſit, quod poſcitur; dicemus, nos quidem lætari, quòd in aliquâ re poſſimus ei gratificari; ſed vehementer optare, ut affectum noſtrum teſtari poſſimus in re majori. Rogabimus quoque, ut multùm operâ noſtrâ, atque in rebus etiam longè majoribus, uti velit: atque idem nos facturos, ſi uſus ferat. Quâ ratione benevolentiam noſtram teſtabimur, ac libenter nos morem geſſiſſe oſtendemus.

Sin res difficilis ſit, ac gratificari nihilominus viſum erit; ſignificabimus rei difficultatem, ac quàm parùm poſſimus: interim tantum dicemus eſſe amorem noſtrum, ut non putaverimus ceſſandum, uſque dum amico ſatisfecerimus. Ac ſi alter promiſerit benevolentiam ſuam, eam nos cupere dicemus. Sin alter dixerit, ſe propterea æternùm fore nobis obſtrictiſſimum; negabimus, eum nobis quicquam debere. Hanc enim naturam eſſe amicitiæ, ut mutuò benefaciamus, cùm poſſumus. Itaque in poſterum etiam nos operam ei noſtram in omnibus offerre: & velle viciſſim ejus operâ uti, quoties ita res feret. Vide Ciceronem lib. v. epiſt. xi. ad Vatinium, qui Pompeiam, uxorem ſuam, Tullio commendârat: & lib. xv. epiſt. xiv. ad Caſſium, à quo commendatus fuerat M. Fabius: Plinium lib. vi. epiſt. ix. ad Tacitum, qui commendârat Naſonem: & eodem lib. epiſt. xviii. ad Sabinum, qui à Plinio petierat, ut Firmanis patrocinaretur.

Sin ſatisfacere poſtulato animus non ſit; videndum erit, cur detrectemus: num quia res inhoneſta, an damnoſa, an periculoſa. Partes erunt tres potiſſimùm.

Primùm dicemus, nihil nobis jucundius fore, quàm ut gratificari amico poſſemus; ac propterea dolere, quòd nunc id non valeamus.

Hinc exponemus cauſſas, à tenuitate virium noſtrarum, temporum difficultate, adverſariorum potentiâ, & ſimilibus.

Denique veniam poſcemus, quòd non poſſimus morem gerere, atque aliis in rebus ſtudium, & operam noſtram, pollicebimur.

Vide libri x. epiſtolam ii. quâ Cicero ſe excuſat Planco, quòd honoris ejus cauſsâ non venerit in Senatum, inque cæteris officium ei ſuum promittit.

VII. DE CONCILIATORIA.

CONCILIATORIA Græcis ἐπαρεστικὴ, & προσηκτικὴ vocatur. Ea id oratoribus præſtat, quod poëtæ tribuunt ceſto Veneris. Nam delenificâ oratione alium in ſui illicit amorem. Ac primò quidem in eâ adferuntur cauſſæ, ob quas pultemus amicitiæ fores. Continet autem hæc pars laudes ejus, quem compellamus. Deinde dicimus, nos, hiſce laudibus impulſos, nihil æquè optare, quàm ut amicorum albo adſcribamur. Poſtremò rationes adduntur, cur cenſeamus, nos haut indignos eſſe, quibus amoris fores reſerentur: unde hic propriæ laudes locum habent. Interim in primâ parte cavendum, ne paraſitico more palpum velle obtrudere videamur: quod fiet, ſi nimium laudemus. Optimè Euripides Heraclidis:

Πόλιν μὲν ἀρκεῖ· καὶ γὰρ οὐκ ἐπίφθονον
Λίαν γ' ἐπαινεῖν ἐστί. πολλάκις γὰρ δὴ
Καὐτὸς βαρυνθεὶς οἶδ' ἄγαν γ' αἰνούμενος.

Hoc eſt, interprete H. Grotio:

Et hoc quidem urbi ſufficit. nam tædio eſt
Laudare nimium; ſæpe laudatus quoque
Ex pondere ipſo ſentit excedi modum.

Scitum etiam illud in Oreſte, quæ non majoris Euripidis, ſed ejus, qui ex Euripidis fratre natus, fabula eſt, teſte Suida:

Βάρος τι κἀν τῷδ' ἐστιν, αἰνεῖσθαι λίαν.
Moleſtum & illud eſt, nimis laudarier.

In poſtremâ verò parte, h. e. laudatione ſui, diſpiciendum, ne Thraſonibus iſtis ſimiles dicamur, qui quodam Tragici cothurni ſtrepitu ſua ſuoſque jactant, ac, Mithæci cùm ſint, Agamemnonem ſimulant.

Conciliatoriæ exemplum eſt apud Livium lib. XXVI. oratio P. Scipionis ad Luceium, Celtiberorum principem, cùm virginem redderet ei deſponſatam: apud Tacitum Hiſtor. lib. I. oratio Piſonis ad cohortem in palatio collocatam præſidij cauſſa: apud Amm. Marcellinum lib. XXVI. oratio Valentiniani recens creati imperatoris, ad exercitum minùs faventem. Vti & Nazianzeni epiſtola XLVI, quâ amicitiam Africani petit: & CXXVIII, ubi Adelphij poſcit amicitiam: item Politiani epiſtola lib. IX. ad Matthiam, Pannoniæ regem.

Porrò non illæ ſolùm conciliatoriæ cenſendæ, quibus nobis conciliamus amorem alicujus: ſed etiam, quâ inter ſe conciliamus diſſidentes. Cujuſmodi apud Liviũ lib. XL. oratio C. Cęcilij Metelli ad M. Lepidũ & M. Fulvium cenſores. Similis fuit oratio Himerij ad ſedãdam ſeditionem ponè ludum concitatam. Ejus exordium apud Photium in myriobiblo habes. Etiam ad reconciliationem referre poſſis argumentum epiſtolæ Plinianæ ad Geminium, quæ ſecunda & vigeſima eſt libri VIII; & lib. IX. epiſt. XXI. quâ ſtudet in Sabiniani gratiam reducere libertum ejus. Vide & Nazianzeni epiſtolam XIX * ad Baſilium, ubi eum hortatur ad concordiam cum Euſebio, Cæſarienſi epiſcopo: item proximã, quæ ad ipſum Euſebium. Item LX † ad Sophronium, quâ monet, atque incitat eum, ut controverſias inter Orientis & Occidentis epiſcopos componat.

** ex Billij diſtinctione, qua in Græco codice eſſe ſolet 16.*

‡ al. 53.

VIII. Di

VIII. DE PANEGYRICIS.

VENIO ad orationes generis demonſtrativi : in quibus panegyricæ primum ſibi locum vindicant. Sed panegyricæ non uno dicuntur modo. Primò ac propriè ſic vocabantur, quæ habitæ eſſent in panegyri ; puta in ludis ac celebritatibus totius Græciæ. Quæ quomodo ſcribi debeant, ex Dionyſio Halicarnaſſeo, & Menandro rhetore, cognoſcimus. His nunc non inſiſtam, quia, ut ludorum ejuſmodi, ita & orationum id genus conſuetudo exolevit. Præterea verò panegyricæ etiam dictæ, quæ in laudem principis habebantur in Senatu, vel alio nobili conſeſſu. Harum pulcherrimum exemplum habemus in panegyrico Plinij: quem breviùs ac ſuccinctiùs Traiano priùs dixit ſub formâ gratiarũ actionis: poſtea verò *uberius & ſpatioſius* (ut ipſe de ſe teſtatur ‡) *volumine* eo *amplexus* eſt, quod exſtat. In eo quæ imprimis ſpectare oporteat, non alius nos meliùs docebit, quàm Plinius ipſe : cujus hæc verba libro III. epiſt. XIII : *Librum, quo nuper optimo principi gratias egi, miſi exigenti tibi ; miſſurus etiamſi non exegiſſes. In hoc conſideres velim, ut pulchritudinem materiæ, ita difficultatem. In cæteris enim novitas ipſa lectorem intentum habet : in hoc nota, vulgata, dicta ſunt omnia. Quo fit, ut quaſi otioſus ſecuruſque lector, tantùm elocutioni vacet. in qua ſatisfacere difficilius eſt, cùm ſola æſtimatur. Atque utinam* ORDO *ſaltem, &* TRANSITVS, *&* FIGVRÆ, *ſimul ſpectarentur! Nam invenire præclarè, enunciare magnificè, interdum etiam barbari ſolent : diſponere aptè, figurare variè, niſi eruditis negatum eſt.* Ordo verò iſtiuſmodi eſt. Primùm publicam Cæſaris vitam exponit. In quâ temporis ordinẽ ſequitur. Ab adoptione enim orditur, ac in tertio conſulatu deſinit. Exponit autem, quicquid interim actum ab eo laudabiliter, ac bono publico. Poſt hæc in privatâ ejus vitâ domum compoſitam conſiderat. Itaque Plotinam uxorem, & Martianam ſororem, ut Traiano ſimiles, extollit: imperatorem ipſum prædicat, quòd amicos colat, & eo quemque loco habeat, quo meretur. Vtinam verò ſeriùs hæc oratio habita eſſet, ut reliquam etiam præſtantiſſimi imperatoris vitam haberemus. Nunc in tertio ejus conſulatu ſiſtit auctor. Itaque nihil hîc legas de Decebalo victo, unde Dacici cognomen retulit ; quod quarto contigit conſulatu : nihil de tot alijs præclarè poſtea ab eo geſtis. Illa verò, quæ Plinius refert, non eum magnum oſtendunt ducem, nec id docere Plinius potuit, quia nec-

‡ *lib.* 3. *ep.* 18.

dum ejus ductu bellum geſtum erat : ſed ſolùm ſigna ſunt, unde liquidò conjecturã capere eſſet, eum magnũ ducem fore. Verùm, quâ parte nos Plinius deſtituit, panegyriſtæ alij, ſed alijs in imperatoribus, exemplo eſſe poſſint. Vt è Latinis Mamertinus, & alij, qui cum eo excudi ſolent. Nec planè aſpernandus B. Ennodius, Ticinenſis epiſcopus, panegyrico, quem dixit Theoderico, Gothorum regi. E Græcis adeundus Julianus imperator, orationibus duabus in laudem Conſtantij imperatoris. Atque ejuſdem oratio exſtat in laudem imperatricis Euſebiæ. Tres iſtas Græcè cum tralatione ſuâ primus edidit V. Cl. Dionyſius Petavius. Vide & eas Themiſtij orationes, quas diximus lib. I. cap. V. ſect. XXXI. Juvabunt quoque Latinorum poëtarum panegyrici : ut ille Tibulli ad Meſſalam lib. IV: item ſeu Ovidij, ſeu Lucani, ad Calpurnium Piſonem : adhæc panegyrici Claudiani, Sidonij, aliorum.

IX. DE NVPTIALI.

AD demonſtrativum etiam genus pertinent, quæ Dionyſius Halicarnaſſenſis eruditè tradit de ſcribendâ oratione nuptiali; item quâ prætor à rep. aut principe, rei adminiſtrandæ gratiâ compellandus, & excipiendus eſt.

In nuptiali oratione præcipuum locum obtinent laus ſponſi ſponſæque, laus nuptiarum, & votum pro felici connubij ſucceſſu. Multa ad nuptiarum laudem pertinentia ſuppeditabunt, qui de bono matrimonij ſcripſerunt. Vt B. Auguſtinus libro eo, qui de bono conjugali inſcribitur. Et tot alij veterum, ac juniorum. Votum præcipuè concordiam & liberos ſpectat. In parte eâ, quæ concordiam reſpicit, non parùm, ut puto, juvabit Iuſtus Lipſius eleganti epiſtolâ ad Sweertium, quæ eſt quadrageſima centuriæ tertiæ ad Belgas. Ad liberos præcipuè pertinet votum illud Nazianzeni epiſtolâ CLXXI. ad Euſebium, ubi ait, alios nuptialem orationem conſumere in laudatione, ſe in voto. Sed operæ eſt ipſum audire. Ἄλλοι μὲν οὖν καλείτωσαν ἔρωτας, ἐπειδὰν γαμικὸν καὶ τὸ παίζειν, καὶ παρθένου κάλλος γραφέτωσαν, καὶ νυμφίου χάριν ἀντεγειρέτωσαν, καὶ βαλλέτωσαν λόγοις μετὰ τῶν ἀνθέων τὰς παστάδας. ἐγὼ δὲ ὑμῖν προσᾴσω τὸν ἐμὸν ἐπιθαλάμιον. εὐλογήσαι ὑμᾶς Κύριος ἐκ Σιὼν· καὶ αὐτὸς ἁρμόσοι τὴν συζυγίαν· καὶ ἴδοις υἱοὺς τῶν υἱῶν σου. οὐ πολὺ δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ κρείσσονας· *Alij igitur vocent amores (quia & ludere convenit nuptijs) & virginis venuſtatem oratione depingant, & viciſſim attollant pulchritudinem ſponſi, ac thalamum ut floribus, ita ſermone conſpergant. Ego verò accinam*

accinam vobis nuptiale meum carmen : Benedicat vobis Dominus ex Sion, atque ipſe matrimonium concinnet , videaſque ipſe filios filiorum tuorum. Ac parum abeſt, quin addam , etiam te præſtantiores. Vide & epiſt. CXCIII, ubi Diocli optat παρεῖναι Χριστὸν τοῖς γάμοις· οὗ γὰρ Χριστός, εὐκοσμία· καὶ τὸ γενέσθαι οἶνον τὸ ὕδωρ. τὸ δὲ ἐστι πάντα μεταποιεῖσθαι εἰς τὸ βέλτιον· *ut Christus nuptijs interſit : ubi verò ille , ibi modeſtia : item ut aqua in vinum convertatur , hoc eſt , ut omnia convertantur in melius.* Atque hæc generatim. Fuſiùs verò aliquanto de nuptiali oratione agit in opuſculis ſuis ab Angelo Britannico editis Marinus Becichemus Scodrenſis : qui omnia è Græcis ſe fontibus hauſiſſe, candidè profitetur. Sed mirum ea Pauſaniæ tribuere , quæ ſunt Dionyſii Halicarnaſſenſis. Ex eodem Dionyſio etiam de epithalamijs cognoſces. Quo nomine quid propriè notetur , docet Proclus in Chreſtomathiâ apud Photium, his verbis : Τὰ ἐπιθαλάμια τοῖς ἀρτιθαλαμευομένοις ἅμα οἱ ἡμίθεοι, καὶ οἱ παρθένοι , ἐπὶ τῶν θαλάμων ᾖδον· *Epithalamia , ſponſo ſponſâque thalamum jam ingreſſis, juvenes pariter ac virgines thalamo adſtantes canebant.* Addit è contrario, Ὑμέναιον ἐν γάμοις ᾄδεσθαι· *Hymenæum* , ſive carmen nuptiale , *in nuptijs cantari.* Sed alijs Hymenæus potiùs eſt epithalamium, quàm oratio nuptialis.

Quæritur, an epithalamium dici poſſit carmen Catulli, cujus initium , *Collis ô Heliconij* : aut, *Veſper adeſt, juvenes.* Propriè epithalamium eſſe, negat Muretus notis , quos in eum poëtam ſcripſit. Sed Latini latiùs uſi epithalamij vocabulo. Fabius enim clarè poëma illud, *Veſper adeſt juvenes* , epithalamium appellat lib. IX. cap. III. ubi ex eo citat hæc verba:

--- *Dum innupta manet, dum cara ſuis eſt.*

Doctiſſimus Ioannes Hartungus in locis memorabilibus † inter ea , quæ à veteribus citantur , nec uſpiam occurrunt , reponit illud, quòd Fabius ex Epithalamio Catulli adducat,

--- *Dum innupta manet, dum cara ſuis eſt.*

† *Decuriâ* I. *cap.* 10.

Sed ſunt ea ex carmine, quod dixi. Niſi quòd Fabius, memoriæ errore , pro *intacta* poſuit *innupta.* Etiam *eſt* ſubſtituit pro *ſed :* verùm id ſtudio egit , ne ſequentia etiam adiicere cogeretur. Exſtat ejuſdem Catulli carmen de nuptijs Pelei & Thetidos : de quibus antea ſcripſerant Heſiodus, & Agameſtor, ſeu Agametor. Ex utroque verſus quoſdam citat Iſacius Tzetzes †. Theocriti Idyll. XVIII epithalamium eſt Helenæ. Adi & excerpta Photij ex Himerij epithalamio ad Severum : ut de Statio, Claudiano, Sidonio, ac poëtarum aliis, nihil dicam.

† *prolegomenis in Caſſandrã Lycophr. &* *pag.* 38. *edit. Opor.*

Etiam ad demonſtrativum genus pertinet tum natalitia, tum funebris. Quomodo natalitia ſcribi debeat, ex Dionyſio Halicarn. cognoſces. Vide & Genethliacam orationem Ariſtidis in Apellam: & è poëtis genethliacon Lucani, quod ad Pollam Argentariam, Lucani uxorem cariſſimam, vel viduam potiùs, Statius ſcripſit in ſecundo Silvarum.

X. DE FVNEBRI.

FVNEBRIVM orationum origo apud Græcos cœpit à Solone; ut Anaximenes tradidit: apud Romanos autem à Valerio Poplicolâ; qui collegam ſuum, Junium Brutum, in pugnâ cum Arunte, Tarquinij filio, cæſum, funebri oratione eſt proſecutus; tantoque id cum populi applauſu fecit, ut exinde mos obtinuerit laudandi eos, qui ſtrenuè in bello cecidiſſent. Auctor Plutarchus in Poplicola. Hujuſmodi autem laudationibus factam eſſe hiſtoriam mendoſiorem, auctor eſt Tullius in Bruto, & Livius lib. v. ab V.C.

Orationis funebris à Dionyſio Halcarn. † tria ſtatuuntur κεφάλαια *· ἔπαινος, θρῆνος, καὶ παραμυθία ‡.

† ἐν τέχνῃ.
* capita ac loci.
‡ laus, lamentatio, ac conſolatio.

Vide orationem funebrem Periclis apud Thucydidem libro II. quâ laudat in prælio cæſos. Item Demoſthenis orat. in laudem eorum, qui Chæronenſi prælio erant interfecti. Quamquam oratio ea non videtur genuina. Sanè licet illam agnoſcat Plutarchus; tamen de eâ ambigunt Dionyſius Halicarnaſſenſis, & Libanius. Etiam apud Dionem lib. XLIV habes M. Antonij orationem funebrem in laudem Iulij Cæſaris, & lib. LVI aliam Tiberij in laudem Auguſti. Adi & funebrem Ariſtidis in Eteoneum, & alteram in Alexandrum: quorum ille adoleſcentulus, hic admodum ſenex, deceſſerat. Vt ex orationibus ijs operoſum non ſit cognoſcere, quomodo pro ætate diverſâ aliter, atque aliter, laudare conveniat. Apud Vopiſcum, interfectum Aurelianum laudat Tacitus. Adi & Nazianzeni orationes funebres in fratrem Cæſarium, ſororem Gorgoniam, patrem ſuum, magnumque in Athanaſium: & funebrem Nyſſeni in Pulcheriam, Baſilium, M. Placillam imperatricem, & Meletium, epiſcopum Antiochenum. Item apud B. Hieronymum epitaphium Marcellæ ad Principiam virginem, Marcellæ contubernalem & diſcipulam: nec non Bleſillæ ad Paullinam, eius matrem; Paullæ ad Euſtochium, ejus filiam; Fabiolæ ad Oceanum. Et excerpta Photij ex Himerij oratione funebri in filium. Et hi quidem proſâ ſcripſere.

Ex poëtis Moſchus reliquit epitaphium Bionis, Bion Adonidis.

Epicedium pſittaco Melioris Atedij ſcripſit Statius ſecundo Silvarum: item Pileti Urſi ad parentem. Et libro III habes epicedium parenti Claudij Etruſci ſcriptum. Adhæc epicedium patris ſui conſcripſit libro V. Item pueri vernæ; non filij, ut habet inſcriptio.

Propriè autem differunt ἐπικήδιον, & θρῆνος, quod ἐπικήδιον ‡ παρ᾽ αὐτὸ τὸ κῆδος ἔτι τοῦ σώματος κειμένου λέγεται· ὁ δὲ θρῆνος οὐ περιγράφεται χρόνῳ, ut eſt apud Proclum in Chreſtomathia †.

‡epicedium pro funere cadavere adhuciacẽte dicatur: threnus vero nullo circumſcribatur tẽpore.

†apud Photium in biblioth.

Nec threni ſemper ſunt ſuper mortuo; ſed etiam ſuper calamitatibus temporum. Quod ex threnis prophetæ Ieremiæ cognoſcimus; quibus miſerabilem deplorat Iudæorum ſtatum: item threnis Nazianzeni; unde dilucet, quanta ille tum in ſollicitudine, ac mœrore, ob peccata verſaretur.

XI. DE GRATIARUM ACTIONE.

PRÆTEREA ad demonſtrativum genus pertinent gratiarum actio, & gratulatoria. Nam in illâ beneficium laudamus, quod accepimus: in hâc bonum extollimus, quo alter auctus eſt. Quod ſi gratulatoria hujus generis eſt; in eandem quoque bilancem imponenda erit lamentatoria: quippe eâ tum laudamus ſive perſonam, quâ orbati ſumus; ſive rem, quam nobis penè ſanguinem animamque fuiſſe oſtendimus: tum quoque vituperamus hominem, aut rem, per quam in iſthoc incidimus infortunium.

Quare ut de his quoque ordine dicamus, in gratiarum actione ad Λογικὰ argumenta pertinet, ſi in eo tum beneficij laudes auctorem; tum beneficium ipſum extollas atque amplifices. Ac beneficium quidem laudes, quia ſit honeſtum, utile, jucundum. Amplifices verò illud ex eo, quia quis beneficium contulerit primus, ſolus, vel cum paucis, vel tempore maximè oportuno, vel ſæpe aut citò, & alijs modis: de quo vide, quæ diximus lib. I. cap. IX. Παθητικὰ argumenta ſunt, quibus amor, aut benevolentia conciliatur: aut gignitur benevolentia aliorum, qui benefaciendo æternum ſibi nominis decus pararunt: aut quibus ſpes concitatur animi grati, ac remunerationis. Ἠθικὰ ſunt, ſi extenues vires tuas ad gratias referendas, Deumque ores, ut dignas ille gratias rependat: ſi item oſtendas, non dubitare te de fide & conſtantiâ amici in te promovendo: & tamen id facias modeſtè, ne in expoſcendo beneficio novo tranſgredi videaris verecundiæ fines.

Atque ex his videre ſit, quę in hoc genere præcipua ſint argumenta, tum λογικὰ, tum παθητικὰ, tum ἠθικά. Quomodo verò ea miſceantur, ac tractentur, liquidius fiet ex ijs , quæ deinceps exponam.

Gratiarum actio conſtat imprimis duabus partibus. Prior eſt laudatio, & amplificatio beneficij. Eſt igitur ea pars, vel ἔπαινος, vel ἐγκώμιον. Nam, ut ſuprà diximus , ἔπαινος indicat magnitudinem virtutis: ἐγκώμιον verò actiones virtutis. At gratiarum actio, tum magnitudinem indicat beneficentiæ, quæ virtus eſt: tum beneficiorum, quæ ſunt virtutis actiones. Conſiderantur autem beneficia tum præterita, tum præſentia, tum futura: & pro bonis tum antea partis, tum ijs quibus fruimur, tum ſperatis, ſignificabit, quantùm ſibi etiam ante acceptum beneficium de eo promiſerit, quantam in præſentia ejus benignitatem ſentiat, & quantam ſperet in poſterum. In quibus tractandis Ethopœia inſervit.

Laudabimus verò beneficia à perſonâ, vel re ipſa. Perſona eſt vel dantis, vel recipientis. A dantis perſonâ extollimus illud, ſi dicamus, non rogatum, ſed ſponte; non debentem, ſed immerenti; non ægrè, ſed lubentiſſimo animo contuliſſe. Atque hîc occaſio erit prædicandi ejus liberalitatem, ac magnificentiam. Sin non ſponte, ſed rogatus benefecerit; dicemus, eum citiùs opinione id noſtrâ egiſſe. Vbi ejus ſtudium, fidem, atque induſtriam prædicabimus. Addemus, eum plus laboris ſuſcepiſſe, vel plus nobis contuliſſe, quàm auſi eramus rogare; vel etiam, quàm opus fuit. Sin priores benefecimus; dicemus, plus rependiſſe, quàm acceperat; vel citiùs, quàm neceſſe erat. A recipientis perſonâ laus petitur, ſi neceſſitatem noſtram exponamus: ut quòd ſine eo beneficio non potuerit nobis non malè eſſe. Item addere licebit, nos vel ſanguine, vel affinitate, vel amicitiâ, vel patriâ, vel profeſſione, vel moribus ei conjungi, vel ijs, qui illi conjunctiſſimi: quæ res benevolentiam parit. A re ipſa extollitur beneficium, ſi illud dicatur fuiſſe magnum, opportunum, inſperatum, & quæ hujuſmodi alia.

Porrò hîc quoque interdum eſt periculum, ne nimis beneficium exiguum extollentes, videamur ludere, aut paraſitari. Ad dilatandũ verò licebit hypotheſin reducere ad theſin: ut ſi laudaturus liberalitatem Alexandri, universè liberalitatem extollas. Theſis verò hæc amplificatur, tum à contrarijs; ut ſi avaritia vituperetur: tum à comparatione, ſimili, exemplo: quemadmodum in progymnaſmatis docetur, ubi de Chriæ, & Sententiæ tractatione agitur.

Pars altera gratum pollicetur animum; ac ſi quidem, qui beneficium accepit, remunerandi habeat poteſtatem, pollicebitur, ſe aut paria facturum, aut in re majori uberiorem quoque gratiam relaturum. Sin verò remunerandi vires haut ſuppetant; promittet, ſe beneficium hoc inſculpturum animo penitiſſimo; cumq́ue nulla ſit ſpes gratiam referendi, rogare ſe Deum Opt. Max. ut is ſuppleat, quod ſibi ob ſortem paupertinam haut licet. Hanc ni rationem inire malit, quàm opulentum aliquid ſpirare; audiet meritò Plautinum * iſthoc: *Verba ſine penu, & pecuniâ.*

* *in Capt. ſc. Miſer homo eſt.*

Vide apud Livium lib. XXVIII. orationem Saguntinorum gratias agentium ſenatui Romano, quòd eorum cauſsâ bellum adverſus Hannibalem ſuſcepiſſet. Item apud Salluſtium in Jugurthinâ habes orationem Bocchi Regis ad Syllam, qui ei obtulerat gratiam atque amicitiam populi Romani. Luculentâ etiam oratione Auſonius Gratiano egit gratias pro conſulatu. Quod ſi epiſtolas huius generis velis, Ciceronem adi lib. III. epiſt. ult. quâ Appio Pulchro gratias agit ob ſupplicationem ſibi ejus operâ decretam: & lib. XV. epiſt. XI, quâ ob eandem gratum ſe præſtat C. Marcello. Item Plinium lib. V. epiſt. II, ubi Flacco pro turdis miſſis gratias agit. Et lib. IX. epiſt. XXIV. ubi agit gratias, quod libertum, aliquando gratum, reduxerit domum. Et Nazianzenum epiſt. CXXV. ad Aſterium, uti & epiſt. ſeq. ad eundem, & CXLIX. ad Alypium. Item Chryſoſtomum epiſt. III, quæ ad Innocentium, epiſcopum Romanum. Exſtat & Sidonij Apollinaris † Euchariſticon ad Fauſtum: item B. Ennodij, Ticinenſis epiſcopi, (qui anno vixit quingenteſimo) oratio ad grammaticum; quâ gratias ei agit pro operâ Parthenio, ſororis ſuæ filio, in declamandi exercitio impensâ. Sed hujuſmodi ſcriptores, ætatis vitio, quâ vixere, conceptus quidem ac ſenſus juvare poſſunt: at non elocutionem & ſtylum: quâ parte ijs multi juniorum præferri merentur: velut Angelus Politianus lib. I. epiſt. X, ubi Hermolao Barbaro gratias agit, ſanè eleganter.

† *carm. 160.*

XII. DE GRATVLATIONE.

IN *gratulatione* cogitandum primùm de argumentis δεικτικοῖς. Vt cùm probamus, magnũ illud eſſe, cujus cauſsâ gratulamur. Vbi & res, & perſona conſideranda, ne videamur in lente quærere unguentum, ac τὴν τορύνην ξέειν †. Ex argumentis παθητικοῖς hic præcipuè locum habent, quæ afferunt vel χαρὰν, ſive gaudium, vel χάριν, ſeu lætitiam, vel etiam ζῆλον, ſive æmulationem. Nam hortamur, ut quis æmulari pergat ſummos viros: vel non cum alijs ſolùm, ſed

† *tudiculam expolire.*

ſecum etiam deinceps certet. Ad ἦθος pertinet, ut laudes alterum, ſed citra aſſentationis ſuſpicionem: ut dicas bonum alterius etiam ad te pertinere, ſive ob amicitiam, ſive aliud vinculum: ut in poſterum etiam optima quæque voveas, atque optes: ut ſeu apertè, ſeu obliquè, ad eam deinceps colendam adhorteris.

Interea non ignorandum, aliter gratulandum eſſe principi, quàm privato: aliter in re magnâ, quàm minutâ: ſemperque operam eſſe dandam, ut gratulatio vera, atque ab animo eſſe profecta videatur.

Ordo pro re natâ, ac cujuſque arbitrio, mirè variat. Inter modos cæteros hic non incommodè inibitur. Primùm indicabimus, impensè nos delectatos fuiſſe nuncio de alieno bono. Deinde extollemus illud bonum: ac quidem, ſi magnum erit, dicemus, eum, cui gratulamur, dignum tanto bono fuiſſe: nec temere alium reperiri poſſe, cui magis illud conveniret. Quod ſi munus aut dignitas erit; addemus, non perſonæ modò, ſed publico quoque, ſic eſſe optimè proſpectum. Si bonum, quo quis auctus, non ita magnum videatur; ubi jam extulerimus illud, negabimus tamen ejus meritis reſpondere: interea quaſi gradum quendam fore ad majora. Laudabimus etiam virtutem atque induſtriam, quâ bonum hoc eſt conſecutus. Si gratulabimur ob dignitatem reſtitutam; amiſſionis culpam in factioſa tempora, atque improbitatem quorundam, conferemus: quòd verò quis redditus ſit priori dignitati, id eſſe virtutis, dicemus: ac divinam etiam bonitatem ex eo perſpici, quòd temporibus adeò corruptis, tam citò, tam inſperatò, tam feliciter, res tanta ſucceſſerit. Poſtea orabimus, ut bonum hoc ſit ſalutare ipſi, amicis, & Reipublicæ: ac eâdem precabimur, ut porrò ei ſecundo omnia ferantur æſtu. Quod ſi amicitiâ nobis conjuncto gratulemur; licebit eum adhortari, ac monere, quo pacto ſe in poſterum gerere debeat. Fore dicemus, ut ex eo non ad ipſum modò, ſed ad nos quoque gloria redundet: ac contrà illius ignominiam etiam noſtram fore. Sin ejus ſit dignitatis, ut iſta non deceant nos; dicemus, dubitare neminem, quin fidem atque induſtriam ſuam probaturus ſit omnibus bonis, magnamque inde gloriam ſit relaturus.

Vide apud Livium libro XLII orationem Perſei milites ſuos alloquentis poſt victos Romanos. Et apud Trebellium * orationem Decij Imp. ad Valerianum, recèns creatum cenſorem. Item apud Marcellinum extremo libro XVII orationem Conſtantij Cæſaris ad exercitum, poſtquam victorias aliquot de ferociſſimis hoſtibus reportâſſet. Pluримæ etiam epiſtolæ in hoc argumento verſantur.

* *in Valentinianis.*

Adi Ciceronem lib. II. epiſt. VIII, quâ Curioni de tribunatu, & ſacerdotio gratulatur. Et ejuſdem libri epiſt. IX, ubi gaudium ſuum teſtatur ob ædilitatem collatam Cœlio Rufo: & lib. XV. epiſt. VII, VIII, IX, & XII, quibus Marcellis, & L. Paullo gratulatur de conſulatu. Etiam adi epiſtolam Ciceronis, quâ gratulatur Dolabellæ, quia columnam Cæſari dicatam everterat, & homines libertati inimicos extremo adfecerat ſupplicio. Habes eam non tantùm lib. IX * epiſtolarum, quæ ad familiares dicuntur; ſed etiam in ijs, quæ ad Atticum ſcriptæ lib. XIV ‡. Addam & paucas aliorum. Plinius lib. V. epiſt. XV. ad Pontium, valde ſe gaudere indicat, quòd accepiſſet Cornutus viæ Æmiliæ curam. Atque idem lib. IV. epiſt. VIII. reſpondet Arriano, qui de auguratu erat gratulatus. Nazianzenus epiſt. XXIV gratulatur Baſilio epiſcopatũ Cæſarienſem. Chryſoſtomus eundẽ affectum ep. CXXIV teſtatur Gemello; ac ep. CXLVII Anthemio; utrique ob dignitatem collatam. Nec indignus eſt Politianus, quem veteribus jungamus. Vide eum lib. I. ep. XIII. ubi Herm. Barbaro gratulatur, quòd factus eſſet patriarcha Aquileiẽſis.

Ad gratulationem etiam refer ſermonem epinicium. Ὁ δὲ † ἐπινίκιος, ὑπ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς νίκης, τοῖς κρατοῦσιν ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἐγράφετο: ut eſt apud Proclũ in Chreſtomathiâ, ſive potius excerptis Photianis. Tale eſt canticum Moſis, Pharaone ſubmerſo, Exodi XV: & Deboræ ac Baraci, devicto Siſerâ, Iud. V. Simileque fuit, in quo, Goliath cæſo, Iſraëliticæ mulieres Davidem celebrabant. In quo illud, quod intercalare fuiſſe carmen videtur: *Percuſſit Saul mille, & David decem millia.* Vide I. Sam. cap. XVIII.

Gentiles fabulantur ἐπινίκια originem habere ab Apolline: qui, cùm Iupiter armis fugâſſet Saturnum è regno, lauro coronatus, ac purpureâ ornatus togâ, carmine ad citharam victoriam celebrârit Iovis; Deoſque omnes, qui convivio intererant, oblectârit mirum in modum. Eò Tibullus * reſpexit, cùm ita canit:

Sed nitidus pulcherque veni, nunc indue veſtem
Sepoſitam, longas nunc bene pecte comas.
Qualem te memorant, Saturno rege fugato,
Victori laudes concinuiſſe Iovi.

Hujus etiam loci fuere σκολιὰ μέλη, quæ in laudem præſtantium virorum, eorum imprimis, qui pro patriâ occubuiſſent, in convivijs cani ſolent. Vide de ijs Plutarchum in Sympoſiacis, Atheneum lib. XV, Ariſtophanis ſcholiaſtem, & è junioribus Andream Schottum in Procli Chreſtomathiam.

* *epiſt. 14.*

‡ *epiſt. 20.*

† *Epinicios post victoriam ſcribebatur honori eorum, qui victoriã adepti fuiſſent.*

* *lib. 2. eleg. 5.*

XIII. DE LAMENTATORIA.

LAMENTATORIA tum calamitates exponit, & amplificat, quò alios ad miſericordiam concitet : tum odium ejus gignit, à quo quis malum accepit : tum metum parit in auditore, quia oſtendit, quæ uni contigerunt, alijs quoque accidere poſſe.

Vide de ſtatu ſuo querentem Tullium lib. v. epiſt. xv. ad Lucceium, & pleriſque epiſtolis libri xiv ad Terentiam. Corellij Rufi mortem deflet Plinius lib. i. epiſt. xii. ad Caleſtrium. Adi & lib. v. epiſt. xvi ad Marcellinum, de obitu Fundani filiæ minoris; & lib. viii. epiſt. xxiii ad eundem, quâ admodum deplorat mortem Iulij Aviti. Elegans eſt & S. Baſilij epiſtola ad Euſebium, Samoſatenſem epiſcopum, poſt deperditam Tarſum.

XIV. DE ΛΟΓΩι ΕΠΙΒΑΤΗΡΙΩι, ET ΠΡΟΠΕΜΠΤΙΚΩι.

DENIQVE ad genus demonſtrativum pertinet λόγος ἐπιβατήριος, καὶ προπεμπτικὸς : prior eorum eſt, qui poſt longam peregrinationem redeunt domum : poſterior illorum, qui alios diſcedentes votis ſuis proſequuntur. Prioris generis ſcripſit Himerius in adventum Cypriorum: item in Severum, cùm recens adveniſſet: adhęc in Epheſios advenas: ex quibus orationibus excerpta quædam apud Photium vide. Poſteriori etiam in genere juvabunt, quę ex varijs, ijſq; elegantiſſimis Himerij propempticis, idem Photius excerpſit. Vide & elegantem Nazianzeni epiſtolam, numero i, ad Olympium, Cappadociæ præfectum; quâ ſignificat, quantopere doleat, quia tali carendum erit præfecto; ac gubernationem ejus laudat, atque optat, ut aliquando cum eodem imperio revertatur. Ex poëtis vide ſis propempticon Statij Papinij, quo in tertio Silvarum proſecutus eſt Metium Celerem, cùm ab imperatore Domitiano, vel, ut ipſe loquitur, Germanico Deo, miſſus eſſet ad legionem Syriacam.

XV. DE OBIVRGATIONE.

AD genus juridiciale referri debent objurgatio, expoſtulatio, exprobratio, purgatio, deprecatio. Nam qui objurgat, aut expoſtulat, aut exprobrat, is accuſat: qui purgat ſe, is defendit. Deprecatio quoque eò pertinet: non tamen primò, cùm aliud ſit deprecari, aliud defendere; verùm reductivè: quia cùm quis accuſatur, triplex ſe offert elabendi ratio; inficiatio, vel defenſio facti, ac deprecatio pœnæ. Quare de his quoque aliquid dicamus.

In objurgatione primùm adferemus crimen: tum illud exaggerabimus, partim à rei ipſius indignitate, partim à perſonâ, quæ illud commiſit. Vt quæ rem fecerit indignam ſuo genere, ac patriâ: vel ætate, profeſſione, amicitiâ eorum, quibuſcum verſetur. Oſtendemus, quantam ſibi ignominiam inuſſerit: quantopere à ſe abalienârit optimum ac conjunctiſſimum quemque: ut in nobis etiam nihil ei ſpei ſit relictum; nec quoquam eorum, quibus ſit fretus: quanta eum pericula maneant: quantæ ei impendeant pœnæ, etiam poſt hanc vitam, ſi talis eſſe perſeveret. Denique graviter ac ſeverè adhortabimur, ut, vitijs relictis, ad meliora animum applicet; quò & nos, & amicos, & Deum ipſum magis ſentiat propitium. Vide Nazianzeni epiſtolam XVIII, quâ Cæſarium fratrem objurgat, quòd ambitione quadam ſe in familiam Iuliani apoſtatæ contuliſſet, ac ærarij ſuſcepiſſet curam. Item jurgatricem ejuſdem epiſtolam XXXI ad S. Baſilium; cùm vir tantus, tam amicus, ab eo præpoſitus eſſet ignobili Saſimorum loco; quod ad ignominiam ac contemtum ſui factũ putabat Nazianzenus. Et ſanè parùm abfuit, quin hæc res veterem eorum amicitiam dirimeret. Vide & duas ad eum epiſtolas ſequentes. Adhęc XLIII, quâ Gregorium Nyſſenum increpat, quòd, qui ſacros in Eccleſiâ libros prælegere ſoleret, nunc Rhetoricen profiteretur. Item epiſt. CXXX, ubi Adelphium liberè objurgat. Initium ſolum adſcribam: Ἔτι σε καλῶ τίμιον, καίπερ οὐ τίμια βουλόμενον. καί μοι δέξαι τὴν παῤῥησίαν σπλάγχνοις πατρικοῖς κινουμένου, καὶ καρτερεῖν οὐ δυναμένου διὰ τὴν εὔνοιαν. Πολλῷ γὰρ βέλτιον βραχέα λυπήσοντα, μέγιστα ὀφελῆσαι, ἢ τὸ πρὸς ἡδονὴν διακονοῦντα ζημιῶσαι τῷ κεφαλαίῳ· *Adhuc te honorandum appello, etſi ea ineas conſilia, quæ honorem minimè mereantur. Hanc verò libertatem meam in bonam partem accipe; tanquam eius, qui paternis moveatur viſceribus, nec perferre hæc poſſit ob benevolum erga te affectum. Multò enim ſatius eſt brevi dolore afficientem maximam* *adferre utilitatem, quàm jucunda ſectantem damnum in eo adferre, quod præcipuum maximumque eſt.* Sed integrã videre epiſtolam operæ fuerit.

XVI. DE INVECTIVA.

OBIVRGATIONI adfinis eſt invectiva. Differunt eò ſolùm, quòd illa ab amico animo proficiſcatur, & pro ſcopo bonum alterius habeat: at hæc proficiſci ſoleat ab animo inimico, & illud ſpectet, ut alteri adferat dolorem. In tractando ſimilis propè ratio eſt. Itaque exempla aliquot monſtrâſſe ſuffecerit. Apud Polybium lib. XI. invehitur P. Scipio in milites ſeditioſos, qui propterea defecerant, quia ſtipendium ijs non erat numeratum ad diem præſtitutam. Apud Salluſtium in Iugurth. Marius in Africam expeditionem parans, oratione ad Quirites exagitat nobilitatem. Apud Livium lib. XXII. orationem habes, quâ M. Minucius acriter adeò perſtringit cunctationem Fabij Maximi Dictatoris. Apud Herodianum lib. I. invehitur Severus in milites, qui occiderant Pertinacem, & ad imperium evexerant Iulianum. Multas etiam Eccleſiaſticorum ſcriptorum invectivas habemus: ut Hilarij adverſus Conſtantium, Nazianzeni in Iulianum, Hieronymi in Rufinum. Mitto recentiores illas Vallæ & Poggij, Politiani, & Scalæ, & ſimiles tum ſuperioris ſeculi, tum noſtri: in quibus utinam nonnulli ex doctiſſimis illis viris magis modeſtiæ litaſſent. Nunc convitiis ac maledictis ſe ſuaque magis depreciant, quàm adverſarios ipſos. Hæc caninæ illius facundiæ eſt merces: nec ſanè aliam merentur.

XVII. DE EXPOSTVLATIONE.

EXPOSTVLATIO eſt querimonia de injuriâ vel ignominiâ illatâ. Fit ea bifariam. Nam vel metuimus, ne ille, quicum expoſtulamus, factum neget; vel ſolùm ne extenuet, ut ſe purget. In priori argumenta afferemus δεικτικὰ è locis ſtatus coniecturalis. In poſteriori ea adducemus è locis ſtatus quantitatis. Affectus hîc varij cientur: pudor delicti, odium vitij, metus pœnæ. Ad τὸ ἦθος pertinet, ſi dicas, dolere, quòd alter contra amicitiam peccârit, atque aliis occaſionem præbuerit malè & ſentiendi, & loquendi. Item ſi laudes eum, quicum expoſtules: ac quodammodo culpam removeas in perſonam aliam, vel rem, ita ut videaris amicum ipſum velle excuſare. Adhæc, ſi oſtendas te gravatè ac coactum venire ad accuſandum alterum: imò dicere iſta dicas non ex te, ſed ex aliis: vel ſi optes alteri mentem ſaniorem. Denique ſi officium omne offeras, & roges, ut in bonam accipiat partem, quæ dixeris: ac præcipuè, ſiquid acerbiùs dictum, ut id ignoſcat. Ad ordinem quod attinet, poſſis hoc pacto eum inſtituere: ut primùm ſignifices, quantopere mireris, quòd alter officium neglexerit, aut quantum dolorem perceperis ex re, propter quam expoſtules. Hinc refellemus, quæ alter ad excuſationem ſui adferre poſſe videatur. Præſertim ſi ea nos ipſos ſpectent. Nam, ut Nazianzenus ad Eutropium † ſcribit, Φιλοῦσιν οἱ πονηροὶ τὰς ἑαυτῶν αἰτίας περιτρέπειν εἰς τοὺς ἐλέγχοντας· † ep.164. *Homines improbi amant culpam ijs impingere, qui illos accuſant.* Quod ſi opportunum ſit, etiam unam alteramve rationem adijciemus, propter quam longè aliter factum oportuerit. Nihilque ejuſmodi à nobis eſſe commiſſum, dicemus. Vbi noſtrum officium cum factis ejus conferemus. Quod ſi leve delictum erit, quale ſit neglectum ſcribendi officium; querimonia hæc plurimùm aut laude eſt temperanda, aut joco lenienda, aut diſſimulatione imminuenda: uti ſi, quamvis negligentiâ quid commiſſum ſciamus; id tribuere malimus occupationibus. Poſtremoque expoſcemus, non injucundam multam, duplicandi deinceps officij, atque ita reſarciendi, quod fuerat neglectum. Vide inter alia Plinij lib. I. epiſt. XII. ad Iuſtum, & lib. II. epiſt. II, ad Paulinum; quarum utrâque conqueritur de non acceptis literis. Vt & S. Baſilius ep. LXXXIII ad Leontium facit.

Sin gravius crimen erit, uti perfidia, inſidiæ; primùm exponemus amorem ac benevolentiam noſtram, & quàm bene de eo meriti ſimus. Eoque nullam ei malè merendi datam eſſe occaſionem. Tum crimen, quod alter commiſit, adferemus, & amplificabimus, & quæ pro ſe adferre poſſet, refellemus. Ipſum etiam judicem ſtatuentes, quæremus, quâ pœnâ alterum dignum fuerit judicaturus, ſi hæc ſibi eveniſſent. Quod ſi nihilominus amicitiam cum eo ſervari malimus; dicemus, nos libentes ei ignoſcere: ſed petere, nequid iſtiuſmodi in poſterum committat.

Exemplum gravioris expoſtulationis eſt apud Thucydidem lib. II; ubi Platæenſes de eo queruntur, quòd Lacedæmonij contra fœdus bellum inferant. Apud Xenophontem lib. v. Κύρου παιδείας Cyaxares expoſtulat cum Cyro de injuriâ illâ, quòd dum prodeſſe videtur augendo regnum, reverâ plus obſit, imminuendo honorem & auctoritatem apud ſubditos. Apud eundem, lib. v. de expeditione minoris Cyri, eſt oratio Hecatonymi, Sinopenſium legati, expoſtulantis cum Græcis, qui, dum per eorum tranſeunt terras, annonam pro omnibus, & domicilium extorſerant pro ægris. Apud Livium lib. IX. expoſtulat C. Pontius cum feciali Romano, quia non ſtaret ſponſioni ad furcas Caudinas. Et lib. XXXIX Philippus, Macedoniæ rex, expoſtulat cum Metello, alijſque legatis, quòd caſtella ſibi, atque urbes eas eriperent, quas ſuo jure haberet. Multæ etiam epiſtolæ hujus ſunt generis. Vt inter alias apud Tullium initio libri ſecundi epiſtola Metelli ad Ciceronem; ubi conqueritur de fratre ſuo Metello Nepote ab eo oppugnato: apud Baſilium epiſt. LIII ad Athanaſium, epiſcopum Ancyranum, qui ſiniſtrè admodum de Baſilio loquebatur. Varias etiam inter eas comperies, quas Leonis X. nomine Petrus Bembus conſcripſit.

XVIII. DE EXPROBRATIONE.

EXPROBRATIO, & beneficium collatum laudat, & ingratum alîus animum detegit. Ordo in eo hujuſmodi eſſe poſſit. Primùm agemus de amicitiæ noſtræ antiquitate, vel arctâ conjunctione; item de meritorum noſtrorum magnitudine. Hinc exponemus, quàm mala nobis gratia ſit relata. Ac ſi graviùs accuſare viſum erit; eò dirigemus argumenta noſtra, ut non errore, atque ignorantiâ, malè nobis feciſſe videatur; ſed vel ut noceret nobis, quod planè eſt inimici; vel ut aliquid inde utilitatis perciperet; quod ipſum quoque veræ amicitiæ repugnat. Amplificandi etiam cauſsâ ab hypotheſi adſcendemus ad theſin, atque ipſum ingrati animi vitium deteſtabimur, tanquam radicem, è qua tetri omnium malorum ſtolones ſuppullulent.

Quod ſi alter nos ætate, vel dignitate præceſſerit; primùm loquemur de perpetuâ noſtrâ in eum voluntate, atque ejus cultu & obſervantiâ. Tum injuriam longè aliud promerito illatam exponemus. Atque ad amplificandum referemus, quàm indignum ſit, juniores vexari atque opprimi à ſenibus, pauperes à divitibus, impotentes ab ijs, qui potentiâ ſuâ ſunt ſubnixi. Hinc ætatem & impotentiam noſtram cum alterius ætate, & viribus comparabimus; obſervantiam & cultum noſtrum, cum alterius injurijs: quas præter merita, & opinionem, nobis eveniſſe, conqueremur.

Eſt & quædam ratio, quâ obliquè, & molliter, aliquid exprobremus alicui, quem amicum nobis ſervare cupiamus. Primùm enim dicemus, non dubitare nos, quin vir optimus, & humaniſſimus, &

noſtri ſemper amantiſſimus, ab alijs deceptus iſtoc egerit, quod nunc factum dolemus : interim cùm non mediocriter eâ re nobis incommodârit, & multis, qui eum non ſatis norint, rem ab amicitiâ ſuâ, & moribus, ac dignitate, alienam feciſſe videatur ; optare nos avidè, atque etiam exſpectare, ut cogitet ſecum, quomodo læſæ hâc parte amicitiæ ſatisfacere, atque opinioni de ſe conceptæ occurrere quàm optimè poſſit. Nos quidem honorem ejus noſtrum putare ; nec quicquam æquè velle, quàm ut amicitia inita ſanctè conſervetur, atque ut ei non minùs, quàm nobis, id curæ eſſe, omnes intelligant.

Exprobrationis exemplum ſi voles, Xenophontem conſule lib. iv. de geſtis Græcorum ; ubi Pharnabazus beneficia ſua Ageſilao obiectat, & Lacedæmonijs. Item apud Arrianum lib. v, luculentam habemus orationem Alexandri Magni, quâ Macedonibus, cùm paterna, tum ſua imprimis exprobrat beneficia.

Exprobrationes etiam, atque objurgationes, crebræ ſunt in ſacris literis. Contentus ero oratione ſeu Phineæ, ſummi ſacerdotis, ſeu prophetæ alicujus, qui è Gilgal veniens populum Iſraëliticum increpuit ; ut eſt Iud. cap. 11. Concionis ejus partes ſunt tres. Prima enumerat beneficia Dei, non omnia quidem, ſed recentiora : nempe liberationem ex Ægypto, & donationem terræ Canaan, ac ſingulare pactum cum hoc populo initum ; cujus conditio erat, ne Iſraëlitæ fœdus inirent cum Cananæis, ſed aras eorum diruerent.

Pars altera à beneficijs tranſit ad exprobrationem peccati. Peccatum hoc erat, non quidem idololatriæ, (necdum enim eò prolapſi erant) ſed quòd Cananæorum altaria conſervaſſent, atque ita violaſſent fœdus. Quærit igitur orator ille, quid excuſationis Iſraëlitæ proferre poſſint ?

Subiicitur hinc comminatio iſtiuſmodi : non expulſum iri Cananæos ; ſed fore hos Iſraëlitis à lateribus, & Deos eorum futuros pro laqueo, vel tendiculâ. Quibus auditis, populus dicitur lachrymâſſe, & victimas pro peccatis obtuliſſe, ac locum à lachrymis accepiſſe nomen *Bohim*. Simile exemplum habemus in oratione, quam vir Dei habuit ad Eli ; ut eſt 1. Reg. ſeu Sam. cap. 11.

Interdum verò in minis, atque etiam increpatione, plus valet vel unum verbum Laconicâ brevitate prolatum, quàm Aſiatica loquacitas, & illa, ut Novius * loquitur, *trux tolutiloquentia*. Exemplo eſto epiſtola Herodis ad Caſſium, quæ uno abſolvebatur verbo.

* *in Gallinaria.*

Ponam hâc de re verba Philoſtrati in Herodis vitâ : Ἔστι δέ τις λόγος, ὡς νεώτερα μὲν ὁ τὴν ἕω ἐπιτροπεύων Κάσσιος, ἐπὶ τὸν Μάρκον βουλεύοι· ὁ δὲ Ἡρώδης, ἐπιπλήξειεν αὐτῷ δι' ἐπιστολῆς, ὧδε ξυγκειμένης, Ἡρώδης Κασσίῳ. Ἐμάνης. Τὴν δὲ τὴν ἐπιστολὴν, μὴ μόνον ἐπίπληξιν ἡγώμεθα, ἀλλὰ καὶ ῥώμην ἀνδρὸς, ὑπὲρ τοῦ βασιλέως τιθεμένου τὰ τῆς γνώμης ὅπλα. *Vulgò etiam fertur, Caſſium Orientis præfectum res novas molitum adverſus Marcum : Herodem verò eum increpuiſſe per epiſtolam ſic conſcriptam :* HERODES CASSIO. INSANIS. *Hanc verò epiſtolam non modò increpationem eſſe ducimus ; ſed etiam robur viri pro Imperatore arma conſilij opponentis.*

XIX. DE SVI VEL ALTERIVS DEFENSIONE.

NON ſatis verò eſt ſcire, quo pacto alium culpare atque accuſare poſſimus : ſed rationem etiam nôſſe convenit, quomodo nos, vel alios, defendere valeamus. Multi enim vel de nihilo ſpirant mendacia ; vel, ſi paullò meliores, ſaltem ſunt mali alienæ actionis interpretes. Scitè Socrates apud Xenophontem * : Οὐ πάνυ γε ῥᾴδιόν ἐστιν εὑρεῖν ἔργον, ἐφ' ᾧ οὐκ ἄν τις αἰτίαν ἔχοι. Χαλεπὸν γὰρ οὕτω τι ποιῆσαι, ὥστε μηδὲν ἁμαρτεῖν. Χαλεπὸν δὲ καὶ ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντας, μὴ ἀγνώμονι κριτῇ περιτυχεῖν· *Haut facile eſt opus ullum invenire, quod non aliquis culpet. Siquidem arduum eſt ita quippiam efficere, ut nihil erres : difficile etiam, ſi abſque errore effeceris, non iniquum judicem nanciſci.* Quamobrem videndum deinceps, quomodo obviam ſit eundum iis, qui de nobis queruntur, aut nos objurgant, vel nobiſcum expoſtulant, aut quomodocunque nos, vel alios culpant. Neque una hîc ratio eſt : ſed variat res pro ſtatus diverſitate. Ordiemur ab eo, quo quid factum negatur. Statum id coniecturalem, vel inficialem vocant.

* *lib. 2. de factis & dictis Socrat.*

In hoc primùm dicemus, mirari nos, quòd alter iſta de nobis crediderit : atque oſtendemus, quàm aliena hæc ſint à vitâ anteactâ : etiam rogabimus, num ſimile quid audierit de nobis, vel etiam maioribus, quibus quàm ſimillimi eſſe ſtuduerimus. Hinc ex locis iis, quæ referuntur in coniecturali ſtatu, docebimus, rem eſſe vanam, incredibilem, impoſſibilem : atque ea, quæ in opinionem illam adduxerant, diluemus. Autorem, ſi poſſimus, hujus mendacii indicabimus : & quid moverit ad ea confingenda. Denique orabimus, ut huiuſmodi opinionem de nobis deponat : ac in poſterum etiam omnia amici hominis officia pollicebimur : rogabimus etiam, ut quâcunque in re experiri velit benevolentiam ac fidem noſtram.

Hanc etiam viam inſiſtere licebit. Primùm dicemus, tantùm abeſſe, ut offenſi ſimus expoſtulatione amici, ut ea nos plurimùm delectârit. Optimè Nazianzenus ad Euſebium, Cæſarienſem epiſcopum *: Ἔςιν ἀνδρὸς μεγαλόφρονος, φίλων ἀποδέχεσθαι μᾶλλον ἐλευθερίαν, ἢ ἐχθρῶν κολακείαν· *Eſt hominis magnanimi, amicorum magis libertatem amplecti, quàm inimicorum blandicias.*

* ep. 169.

Hinc id crimen, cujus inſimulamur, deteſtabimur; ac modeſtè etiam amicum obiurgabimus, quòd tale quid de nobis fuerit ſuſpicatus. Poſteaque refellemus ea, quæ illum in ejuſmodi opinionem induxerunt. Poſtremo loco exponemus, quantus ſit erga illum affectus noſter; omniaque ei veri amici officia in poſterum etiam pollicebimur.

At ſi apud ſuperiorem in hujuſmodi cauſſam deſcendimus: initio nos dicemus vereri ſummam eius auctoritatem; ſed partim prudentiâ ac juſtitiâ ejus, partim veritate ac bonitate cauſſæ nixos, defenſionem noſtri ſuſcepiſſe. Hinc, quæ pro nobis afferre poſſumus, ſummiſsè, ac cum veneratione quadam, explicabimus. Denique quæ de amicitiâ antea monebamus, ea in obſervantiam ac cultum convertemus.

Quod ſi non factum negamus; ſed rectè aliquid factum dicimus: primùm conſiderare oportet, num quid defenſitemus abſolutè, directeque; ut ſi aliquid per ſe bonum ſit: an verò extrinſecus cauſſam quampiam arceſſamus ad factum comprobandum. Priùs ſi erit, nos mirari dicemus, vitio illud verti, quod laudi potiùs ducamus. Etiam, quid à nobis factum ſit, breviter explicabimus. Tum rationes adferemus, unde alter aliquid ſic fieri à nobis debuiſſe intelligat. Rationes illę, ut libro primo diximus, petuntur ex facti proprietatibus & effectis, legibus divinis & humanis, conſuetudine, judicatis, & pactis, item exemplis aliorum. Argumenta quoque ea, propter quæ alter præjudicio erga nos laborat, refellemus. Poſtremò dicere licebit, quamquam immeritò culpemur, nihil propterea de amore noſtro detractum iri: ſed deinceps etiam nos omnia amici cauſſa velle: atque ut benevolentiæ & fidei noſtræ periculum quacunque in re faciat, rogabimus.

Neque ſolùm hæc locum habent, ſi nitamur ratione; ſed etiam ſi verbis, quæ aliter ceperit alter, quàm oportuit. Nam ut B. Petrus, apud Clementem quidem lib. 11. Recognitionum, loquitur: *Solet interdum aliter dici quid, & aliter intelligi; dum aut minùs lucidè profertur, aut minùs vigilanter advertitur.* Hæc ad ſtatum legitimum pertinent: qui locum habere poteſt, etiam cùm inſcitiâ, aut malignitate adverſarij, culpatur factum dictumve in ſe laudabile.

Idem ordo ſervandus, ſi cauſſa per ſe fuerit infirma, eoque colore, ac cauſſa aliqua extranea egeat. Vt ſi alterius injurijs ſimus laceſſiti: vel ſi in iram, metum, aliumve affectum, reiicienda ſit culpa: aut ſi ex duobus malis elegerimus, quod melius, publicoque utilius foret: vel ſi neceſſitate ſimus adacti, aut fortuna non faverit inſtituto, aut imprudentiâ aliquid acciderit, non malitiâ. In cujuſmodi cauſſis qualitatis, & quantitatis ſtatus concurrunt. Qualitatis quidem, quatenus culpa à nobis removetur in alium, vel aliud. Vt ſi inſidiatorem occideris: vel Panico militum terrore exercitum amiſeris. Quantitatis verò, quatenus, quod culpari poſſe meritò videatur, extenuamus, immutando facti modum, locum, tempus: aut, ſi hæc non poſſumus, finem, & propoſitum. Vbi dicemus, noluiſſe nos alterum offendere: ut qui in maximis etiam malimus gratificari, quàm vel in minimis adverſari. Hâc nos indole eſſe, ac ſemper fuiſſe: teſtari id vitam omnem anteactam. Idem poſcere amicitiam, cui ſtuduerimus, quàm qui maximè. Atque adeò nec cauſſam fuiſſe, cur alteri malè vellemus. Vt hîc quoque, ubi de propoſito alicujus agitur, locum habeat illud Caſſij, Cui bono?

Quod ſi planè infirma ſit defenſio, aut ſaltem non ſatis fiduciæ in eâ reponamus; ad deprecationem confugiemus: quæ & ipſa accenſetur orationibus παθητικαῖς generis juridicialis. Potiùs tamen pertinet ad genus deliberativum; quia, qui deprecatur, conſilium dat: quomodo, qui apud patrem intercedit pro filio, non ſolùm rogat, ſed etiam ſuadet, ut ignoſcatur.

Quo pacto verò ea tractanda ſit; planum fit ex iis, quæ diximus lib. I. cap. IX, & libro ſecundo cap. X.

Ex iiſdem quoque haut obſcurum eſt, quæ adferri queant adverſus deprecantem: uti quòd hujus ſive infortunij, ſive ſceleris culpam, alijs impingere non poſſit: quippe qui, uti dici ſolet, capræ in modum ipſe hoc ſibi malum arceſſiverit, ſponteque cruribus aſciam impegerit: item indignum eſſe miſericordiâ, qui ipſe ſit immiſericors: rem peſſimi fore exempli, ni exemplum ſtatuatur in hujuſmodi facinoris auctorem: aliaque id genus, quæ quia ſuo loco attulimus, ſerram eandem non reciproco, ne fiat iſthoc vetus, δὶς κράμβη θάνατος †.

† bis crambe mors eſt.

Contentus igitur ero deſignare aliquot defenſionis, ac deprecationis exempla. Xenophon, lib. V. de expeditione Cyri, tuetur

Græcos adverſus expoſtulationem Hecatonymi, Sinopenſium legati. Demoſthenes quartâ ad Athenienſes epiſtolâ refellit ita Theramenis convicia, ut ea modeſtè in ipſum retorqueat. Livij lib. II purgat ſe Valerius Poplicola apud populum de crimine affectatæ tyrannidis. Plancus epiſtolâ ad Tullium lib. x. ſe excuſat, quòd tardiùs hominum exſpectatione defendendam ceperit Remp. Atque ad eundem ſcribens purgat ſe Aſinius Pollio, quòd tardiùs ſuum erga Remp. ſtudium declarârit.

Vt querenti ob literarum raritatem reſpondere liceat, multis conſtat exemplis. Velut cùm Curioni conquerenti, quòd minus ſæpe ſcriberet Cicero, reſpondet ille lib. II. epiſt. I. Atque idem lib. XII epiſt. XXX Cornificio ſe de literarum infrequentiâ excuſat. Vti & Sabino Plinius lib. IX epiſt. II: etiam B. Hieronymus Iuliano diacono: Politianus Hermolao Barbaro lib. I epiſt. XI. item Franciſco, Cephaledenſi epiſcopo, lib. VIII epiſt. XII: atque alibi alijs.

Baſilius epiſt. CCCXXI (quæ altera ad Petrum, epiſcopum Alexandrinum) excuſat ſe, quòd eum non feciſſet certiorem de rebus varijs, in quibus & eſſent aliquæ magni momenti.

Quomodo autem non expoſtulanti modò, ſed etiam minanti, reſpondere poſſimus: arguet epiſtola II libri V. ad Metellum, & epiſtola Bruti ac Caſſij lib. XI epiſt. III, quâ pluris ſe facere oſtendunt ſalutem Reip. quàm Antonij minas.

Quod ſi ille, qui minùs in culpa eſt, etſi ſenior ſit, tamen, miſſis excuſandi partibus, in gratiam redire ſit paratus: exemplum ſuggeret Syneſius epiſt. CXVI ad Auxentium.

Supplicium aliquod deprecanti, exemplo erit Philo libro de legatione ad Caium, in oratione Iudæorum ad Petronium præſidem; quâ deprecantur, ne Caligulæ ſtatua reponatur in templo.

Deprecantis pro eo, qui nihil mali commeritus, exemplum eſt illud Syneſij epiſt. XXX ad Pentadium Auguſtalem: Ἐγὼ καὶ σοῦ κήδομαι καὶ τοῦδε· σοῦ μὲν ὡς μὴ ἀδικοίης, τοῦδε δὲ, ὡς μὴ ἀδικοῖτο. Εἰ δὲ καὶ σοὶ δοκεῖ μετὰ τοῦ Πλάτωνος, τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι μεῖζον εἶναι κακὸν, ἔοικά σοι μᾶλλον, ἢ τῷδε χαρίζεσθαι, δεόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ πραττομένου δίκας ὧν οὐκ ἐξήμαρτεν. *Ego & tui curam gero, & illius: tui quidem, ne facias iniuriam: illius autem, ne eâ afficiatur. Quod ſi cum Platone ſentias, maius eſſe malum afficere alterum iniuriâ, quàm affici ab altero: meliùs quidem de te mereor, quàm de illo, cùm deprecor pro illo, à quo pœnæ exiguntur eius criminis, quod non commiſit.* Etiam deprecationis exemplum habes apud Nazianzenum epiſt. XLIX ad

XLIX ad Olympium, apud quem deprecatur, ne ob adoleſcentum quorundam facinus Diocæſaream, Capadociæ urbem, evertat. item CLXX, & ſequenti ad eundem Olympium epiſtolâ: item CLXXIX ad eundem: & CLXXXIII ad Nemeſium, quæ planè elegans: uti & CXCVIII ad Theotecnum.

XX. DE SCISCITATIONE, AC INTERPRETATIONE FACTI.

DEFVNCTVS mihi jam hoc labore videbar: cùm in mentem venit, incidere quædam genera, de quibus nihil hîc dictum ſit nobis. Nam & ſciſcitari nos interdum, quid factum, aut quâ mente aliquid factum ſit: & de utroque reſpondere. Item futura mandare, optare, prædicere. Quocirca aliquid etiam de ijs dicemus.

Ac in ſciſcitando quidem vix aliud requiritur, quàm ut exponatur, quid ſciamus, quid neſciamus, & cur illud, quod non conſtat, nôſſe aveamus, atque ut ſignificemus, quàm illud nobis gratum ſit futurum, ſi de eo certiores reddamur. Pleniùs hæc cognoſcere licet ex ijs, quæ de Petitoriâ diximus.

Quomodo narrando reſpondeamus, non referam nunc, quia abundè de eo alibi † egimus. At non item dictum de facti interpretatione. Vt ſi quæratur, utram in partem accipere oporteat, quòd tam longo quis tempore non reſcripſerit, aut nihil eorum præſtiterit, quæ petebantur. Hic primùm in conſiderationem veniunt, tum perſonæ indoles ac mores, tum rei facilitas, aut difficultas. Vt quòd aliquis naturâ tardior ſit in reſcribendo, & tum ſolito eſſet occupatior, quodque rem tantam abſque operâ amicorum præſtare non potuerit. Item quòd ſemper quiſpiam ſuperbiùs ſe geſſerit, & novo nunc auctus ſit honore, qui magis etiam inflârit. Hinc vel colligemus, cauſſam non eſſe ſatis gravem, cur aliquem putemus malè erga nos animatum eſſe: vel ſi ita comparatum ſit, ut quod factum eſt, non poſſimus non in deteriorem partem interpretari; dicendum, non eſſe, quòd propterea alter ſe diſcruciet, ſed Spartanâ hoc patientiâ concoquere oportere, ſeſeque munire adverſus homines malevolos; ac nos quoque adverſus tales conſilium ei atque auxilium omne deferre.

† lib. 3. cap. 3. itē libro de arte hiſtorica.

Sin incertum erit, quo aliquid animo contigerit: aperiemus amico, quomodo ſe in re dubiâ gerere debeat; ut ne ille, de quo quæſtio eſt, conqueri de nobis poſſit, ſi nihil peccârit; & ſi malè fuerit animatus, ſaltem nocere minùs valeat. Atque hîc etiam, ſi fortè alter malè velit, omnem adverſus illum operam noſtram deferemus.

XXI. DE MANDANDI RATIONE.

IN futuris, ut dixi, alia quidem mandamus, quò fiant: alia optamus, ut fiant, aut etiam fore prædicimus.

In jubendo, ſive imperando attendimus, quis, & cui quid mandemus. Nam aliter imperamus animis generoſis, quales ſponte etiam officium faciunt: aliter vilibus, & abjectis, qui nihil agunt, niſi metu pœnæ. Et tamen erga generoſos etiam retinenda majeſtas, ne rogare videantur, qui poſſunt cogere. Præterea videndum, quid imperetur. Vbi probandum, aliquid eſſe facile, vel ſaltem fieri poſſe: quod ut liqueat, modus addatur, quo quid fieri, vel facilè etiam fieri poſſit. Etiam oſtendendum, quid inde honoris, vel utilitatis, redire poſſit, tum ad eum qui imperat, tum cui imperatur. Cujuſmodi ſatis perſpicere eſt ex ijs, quæ de ſuaſione diximus.

XXII. DE OPTATIONE.

IN optando primùm diſpicere convenit, quid exoptare nos alteri dicamus. Nec enim hoc ejuſmodi eſſe debet, quod nos quidem conducere alteri credamus; ſed ipſe averſetur: ut ſi avaro optes honorem ejuſmodi, qui illi conſtaret rei familiaris diſpendio. Neque item optabimus, quæ alter quidem exoptet, at nos ei noxia fore arbitremur: ut ſi diviti avaro optes immenſas opes, quod tantumdem penè ſit, ac ſi furioſo expetas gladium: neque hoc aget, niſi qui fœdè alteri volet adulari. Quemadmodum & adulatoris erit, optare cuiquam, quæ fortunæ ejus non conveniant: quomodo inani ſpe alterum lactes, imò hominem ſtultum magis etiam infatues. Nempe illa ſolùm optabimus, quæ expeti debere, utrimque conveniat. Rationes etiam voti noſtri addemus: ut opes ad ſplendorem nos optare veteris familiæ, ac quò liberalitatem erga alios poſſit exercere: optare eidem magiſtratum, ut temporibus tam malis bonæ cauſſæ ſic jacenti ſalutarem præbeat dexteram. Denique non ſolùm nos vovere hæc dicemus; ſed operam etiam noſtram offerre ad ea conſequenda.

XXIII. DE RATIONE EXPONENDI, QVÆ CONIECTAMVS, AVT PRÆDICIMVS.

EXPONENDVM nunc, quomodo prædicamus alicui vel incrementum novæ dignitatis, vel ereptionem veteris. Exordium ducitur ab occupatione. Vani enim hominis videtur, futuri notitiam ſibi arrogare. Itaque priùs ἄρσει dicetur, non eſſe nos divinos, ſive ariolos & conjectores. Θέσει deinde explicabitur, cur fidenter nihilominus adferamus ſententiam noſtram. Adducemus verò tum cauſſam impulſivam, nempe quòd hoc amore & benevolentiâ compulſi faciamus: tum finalem, quia ſic fore ſperemus, ut cautiùs ac prudentiùs ſe gerat. Hinc ſequetur propoſitio cum narratione. Referemus enim præſentem rerum ſtatum, & quid in futurum conjectemus, vel certò etiam prædicere auſimus. Confirmatio petetur à ſignis, ſimilibus, exemplis, alijſque argumentis: unde vel veriſimiliter coniiciamus, vel fidenter prædicemus. Epilogus vel gaudium gignet, ſiquid boni auguremur: vel metum incutiet, ſi mali aliquid impendeat. Si bonum fuerit, jubebimus, ut propter illud adverſa conſtantiùs ferat; nec facilè haſtas abiiciat, propter inimicos: item ut ſe nunc circumſpectè gerat, ne ſpes tanti boni, ob temerarium aliquod dictum aut factum, ad irritum cadat. Sin malum erit, monebimus, ut circumſpectè nunc omnia agat, ne malo inopinatò opprimatur. Vnde liquet, ſi finem conjecturæ aut prædictionis attendamus; pertinere hæc ad genus deliberativum; uti quamvis monitionem, ac adhortationem, vel dehortationem.

XXIV. EPILOGVS DOCTRINÆ HVIVS.

VIDIMVS ſtrictim de inventione ac diſpoſitione ſpeciali. Non pauca verò nunc indicta nobis vide ſis in Partitionibus noſtris Oratorijs, duodecim poſtremis capitibus libri ſecundi. Etiam hoc argumentum ſeculo noſtro Græcè tractavit Theophilus ſeu Theodoſius Corydalleus Athenienſis libello περὶ τῶν ἐπιστολικῶν τύπων ‡. Adi & Deſiderium Eraſmum libro de conſcribendis epiſtolis, & hoc paullò antiquiorem Lippum Brandolinum, qui in Pannonia, à rege Matthia Corvino invitatus, Rhetoricen docuit, ac *quamvis* * *pene cæcus, certe lippus, ex eâ præcepta collegit, & à ratione dicendi ad rationem ſcribendi tam doctè tranſtulit, & tam diligenter accommodavit*, ut, judicio

‡ Londini editus anno 1625.

** Seb. Corradus epiſtolâ ad S. P. Q. Rhegienſẽ, quam præmiſit tribus Brandolini libris de ratione ſcribendi ab Oporino editis anno 1565.*

judicio noſtro, veriſſimè de eo ſcripſerit eruditiſſimus vir, Sebaſtianus Corradus, *nihil neque maiorum ſuorum memoriâ, neque ſuâ, doctius aut elegantius in eo genere ſcriptum videri.*

Sed quia præceptis omnia conſtringi non poſſunt: imprimis operæ erit, ſi retexantur orationes atque epiſtolę tam Græcæ, quàm Latinæ, non oratorum modò, ſed etiam quę apud hiſtoricos leguntur. Expedit quoque, ut nobiliores ad ſuam ſingulæ claſſem referantur, quò pariter ſe ad imitandum offerant. Hæc enim res prudentiam augebit; quia meliùs videbimus, quàm variè unumquodque argumentum pro perſonæ ac περιστάσεων diverſitate tractetur.

FINIS LIBRI TERTII.

25 AU 64

INDEX
locupletiſſimus
RERVM ET VERBORVM
IN TRIBVS PRIORIBVS LIBRIS
ORATORIARVM INSTITVTIONVM.

Numerus paginam indicat. In Græcis Latinarum vocum ordinem ſecuti ſumus.

A.

A*Baucha fidelitas in amicum.* 361

Abderitis nihil ſtupidius. 58

Ἀβδηρολόγος. Ibid.

Abſolutus ſtatus quis. 143. *Eius vulgò ſex ſtatuuntur loci : at Hermogeni ſunt quindecim.* 143. *Diſtribuitur in ſimplicem, & duplicem.* 145. *Qui duplex dicitur, duobus fit modis.* 146

Accentus ambiguitas. 166. *Antiquitus non adſcribebantur.* 167

Accius ab Homero fruſtra diſſentit. 217

Achilles unde imprimis debeat laudari. 86 *Dementia iure inſimulatus apud Homerum.* 217. *Quo nomine felix Alexandro M. viſus.* 283

Admirabile quod ſit cauſa genus. 330

Adoleſcentes etiam Latinis dicuntur, qui annum exceſſerunt trigeſimum. 291 *Cur inconſtantes in tuendis amicitiis.* 294. *Adoleſcentia an conceſſi amores meretricii.* 293

Adulteri ἐτυμολογία. 136. *Adulterium rectè furti nomine vocari, imò & ſacrilegii.* 214, 215. *De adulteris viri magni epigramma.* Ibid.

Aëdon filium Ityn marito Polytechno comedendum propoſuit. 10

Ægrotos quomodo conſolemur. 398

Ægyptii quo pacto punirent periuros. 192

Æmulationis vox laxè accepta. 282. *Æmulatio quid, & quomodo ab invidia differat.* 281. *Qui æmulentur.* 282 *Quos æmulentur.* 283. *Æmulationis cauſſa.* 284

Æneas ſpurius. 66

Æquitas aliud à iuſtitia. 112

Æquitas non legibus, ſed naturâ; non humanâ, ſed divinâ auctoritate nititur. 139

Æſchyli mors. 87

Æſchines Socraticus alius ab Æſchine oratore. 377. *Æſchines orator auro à Philippo corruptus.* 383. *Eius contra Cteſiphontem exordium à quibuſdam reprehenditur.* 346. *Mater illius tympaniſtria.* 62

Æſculapio qua animalia ſacra. 94

Æſopica fabula qua credantur. 313

Ætas quadruplex. 290. *Ætatum ſingularum termini ex ſententia Phyſicorum.* 291. *Iuriſconſultorum de iis iudicium.* 292

Æthiopes quidam in rege maximè ſpectant ſtaturam. 71

Ætoli qui παροιμιωδῶς. 254

Affectuum doctrinam ad Rhetoricen pertinere, contra nonnullos oſtenditur. 195 *Eorum definitio.* 196. *Affectus animum*

mutant. Ibid. Quare animis inditi ſint. 197. Horum doctrina neceſſaria eſt. 198. Eorum diſtributio ex Thoma Aquinate. Ibid. Quot in iis conſiderenda. 199. Affectus aliquis prius in nobis eſſe debet, antequam in altero eum cieamus. 285
Agathocles rex figuli filius. 61
Agave filium interemit. 10
Ageſilai ἀπόφθεγμα 57. 379. Ageſilaus claudus. 78
Agri unde laudentur. 106
Agrippina imperatoris filia, ſoror, uxor, mater. 51
Ἀγὼν nunc laxius, nunc anguſtius ſumitur. 249
Alcibiadi iuſtum viſum, quidquid eſſet utile Reip. 29. Primuſve is docuerit vitia extenuare nomine vicinarum virtutum. 86. Exul, ne matri quidem, vitam ſe credere aiebat. 240. Naturâ erat contumelioſus. 297
Alcidamas Eleates. 331
Alexander Magnus ſpurius. 65. Cur minus Veneri deditus. 122. Etiam ſuorum ducum virtutibus invidebat. 277. Donabat amicis omnia, ſolâ ſpe ſibi reſervatâ. 297
Alexinus quomodo mortuus. 88
Alfenus Varus ex ſutore Iuriſconſultus. 84
Alii idem quòd fecerint, dilutum & invalidum eſt ſe purgandi genus. 176
Alypius dialecticus quàm puſillus. 72
Amantes ſimul gaudent, & dolent. 205
Amaſis cur lachrymatus magis ob miſeram amici, quàm liberorum, ſortem. 265
Amatorio qui vitam adimunt, num pœnam meriti ſint, non convenit Paullo I. C. cum Areopagitis, & Ariſtotele. 149
Ambigui ſtatus triplex. 166. Eius ſunt novem κεφάλαια. 167. Status hic immeritò è ſtatuum numero furcillatur. 175
Ambroſio os dicitur ingreſſum apum examen, atque exiens in altum ſe ſuſtuliſſe. 68
Amicitiæ complura genera 223. Amici qui ſint. 224. Amicus fit aliquis non ſolùm quia acceperit, ſed etiam quia dederit beneficium. 231. Amicitia magis in eo eſt ut ames, quàm ut ameris 232 Amici nomen non meretur, ſi quis utilitatis, vel voluptatis ſolùm cauſa amet. Ibid.
Ammiani Marcellini locus, è Plutarcho deſumptus, cum Ariſtotelico conciliatus. 295
Amoleta variorum animantium ex Zoroaſtre. 308
Amor homines moroſiores reddit. 204. Amoris definitio. 223. Ab amicitia quomodo differat. Ibid. Qui amentur. 225 Amores meretricii à gentilibus nonnullis conceſſi adoleſcentiæ, à melioribus & gravioribus negati. 293
Ἀμφιβολίας ambiguitas. 167
Amphiſſus è quibus natus. 66
Amplificationes maximè conveniunt generi demonſtrativo. 19
Amplificandi modi octo, ſecundùm Ariſtotelem. 99. & 317. Amplificatio quid. 378. Eius quadruplex ratio ex Fabio. Ibid.
Ἀναβολαί. 328
Anacharſidis ἀπόφθεγμα. 278
Ananeoſis quid Fortunatiano. 364
Ἀνακεφαλαίωσις quid Latinis, & quodeius munus. 386. In cuiuſmodi cauſarum epilogis imprimis adhibeatur. Ibid. Vtilior eſt accuſatori, quàm reo. Ibid.
Angeli quomodo laudandi. 52. Sunt mediæ naturæ inter ſpiritum increatum, & animas humanas. 53
Animales dii qui. 14
Animalium genera ſingula quibus diis ſacrata. 94
De Annona quæ oratori cognoſcenda. 34
Anſeris quis encomium ſcripſerit. 33
Ἀντέγκλημα. 147
Antelogium. Ibid.
Anticato. 328
Antigenidæ ægre erat, quòd ſiticines etiam tibicines vocarentur. 271
Antigonus à ſuis obſeſſus merita ſua commemorando effecit, ut pudore ducti ſententiam mutarent. 249
Ἀνθινοῖς uſæ Athenis meretrices. 168

Ἀντινομίας ſtatus. 165

Ἀοργησία in pueris damnatur. 207

Ἀπαίτησις τῶν ἐλέγχων Hermogeni quid. 128

Ἀντιπαράστασις, ac partes eius. 145

Ἀντιπαραβολή. 118

Ἀντιπαραβολὴ non poteſt dici κεφάλαιον. 135

Ἀντίθεσις, quatenus ſtatus nomen eſt, quando locum habeat. 146. Partes eius. 147 Eſt quadruplex, iuxtà Hermogenem. Ibid.

Ἀντισυλλογισμός. 380

Antoninus Cæſar unde Pii cognomen reportarit. 153

Apem quomodo laudemus. 93

Ἀποδεικτικὰ argumenta duplicia, alia uni, alia omnibus, aut pluribus perſuadere apta. 12

Apollo Sminthius. 332

Apollonii dictum. 387

Appuleius videtur dictum quoddam adverſarii aliovorſum torquere, quàm oportuit. 336

Apſines iunior fruſtra eſt, cùm κατάστασιν diſtinctam ab exordio partem facit. 324 Improbatur allata ab eo narrationis diviſio. 358

Aquarum capita diis ſacra. 103

Aquila Iovi ſacra. 94

Arcades προσέληνοι. 104

Arceſilaus, Apelle Chio, homine paupere, ægrotante, viginti drachmas pulvinari eius ſubiecit. 232

Ἀρχαιόπλουτοι meliores νεοπλούτοις. 307

Archilochi de fuga ſua verſus. 253

Ἄρδηττος forum Athenis. 114

Arenarius teſtis quis. 185

Areopagus. 114. Areopagitæ puerum damnarunt, quòd oculos coturnicibus effodiſſet, vivoſque emiſiſſet. 10. In Areopago nec proœmio, nec affectibus erat locus. 116

Argos cur πολυδίψιον Homero dicatur. 205

Argumentatio, & argumentum, quo pacto differant. 373. Argumentationum duo genera Logico, & Oratori, imprimis in uſu, ſed diverſa. 9. Argumentandi ratio per exempla. 312

Argumentum quid, & unde dicatur. 8 Quomodo ab argumentatione differat. 373. Argumentorum diviſio in artificialia, & inartificialia. Ibid. Artificialium diſtributio, in mores, rationes, & affectus. 9. Argumenta à notis communibus ducta ſæpe fallunt. 11. Argumenta non nimis ſunt condenſanda. 371. Cuiuſmodi repudianda. 372. Non utendum argumentis, ſi affectus moveamus, neque item in oratione moratâ. Ibid. Argumenta adverſarii quo ordine refutanda. 381. Quibus modis ab adverſario adferri debeant. 382

Ariſtides quomodo diſcuſſerit conſilium Themiſtoclis. 18

Ariſtippi reſponſum ad interrogantem, cur ſapientes ante divitum ædes conſpicerentur. 306

Ἀριστοκρατία. 39

Ariſtophanis locus conciliatus cum Ariſtotelico. 295

Ariſtotelis duo loci conciliati. 12. 115. Eius ἀπόφθεγμα 57. An rectè ſtatuat pulchritudinem hominis in magnitudine. 72 Librum de affectibus ſcripſit. 195. Eius ab Herodoto diſſenſus. 265. Duo illius loci de nobilium liberis conciliati. 304

Arſacidæ qui dicti, & unde. 62

Arſaces incertæ originis. 61

Ab Artemidoro diſſenſum. 75

Artigraphi. 375

Artificialis ordo in genere demonſtrativo quis ſit. 54

Artis docentis aliud obiectum, quàm operantis. 12

Arturius adulterio natus. 66. Commentitius rex non eſt. Ibid.

Aſconii error. 344

Aſini quis encomium ſcripſerit. 333

Aſſumptivus ſtatus quis. 146. Non pertinet primariò ad παθολογίαν. 155

Aſtyagis ſomnium. 56

Ἄτεχνα argumenta cur præmittantur παθητικοῖς καὶ ἠθικοῖς, quæ ἔντεχνα ſunt. 182

Ἄτεχνα cur vocentur, cùm nō ſint planè

artis expertia. Ibid. *Ἀτέχνων argumentorum loci quinque : qui tamen ad quatuor revocari poſſunt.* Ibid. *Athenis in Ceramico mortuos laudabant.* 17
Athenis fora quæ. 114
Athenienſes αὐτόχθονες. 104. *Athenienſiũ lenitas erga Ergophilum unde profecta.* 217. *Cur iidem ſubinde vilium, & malorum hominum conſilia audirent lubentiùs, quàm præſtantium virorum.* 288. *Eorum conſuetudo tabellis ſignificandi populo, de quo futura eſſet conſultatio.* 346
Atlantis deſcriptio Maroniana. 95
De Attentione præſtandâ quãdo non magnopere laborandum. 338. *Quomodo eam parârit Prodicus Sophiſta.* Ibid. *De eâ in exordiis parandâ non eſt quòd magnopere, aut Rhetores præcipiant, aut Oratores laborent.* Ibid. *Attentus quibus modis reddatur auditor.* 337
Atticus efficiebat, ut etſi inter Ciceronem & Hortenſium eſſet æmulatio, non tamen eſſet obtrectatio. 230
Attii verſus, quibus inter iuſtitiam & fortitudinem collationem inſtituit. 111
Audacia pudori opponitur. 256
Auguria quæ Platonis, Pindari, B. Ambroſii, & Pici Mirandulani, partim nativitatem, partim infantiam, illuſtrarunt. 68
Auguſto Cæſari exprobrata generis ignobilitas. 62. *Eum quidam putarunt dracone editum* 66. *Eiuſdem ſtatura* 71
Avianus. 318. *Non eſt auctor carminum Phædro tributorum.* 101

B.

BAbrias, non Gabrias, vocatur fabularum ſcriptor. 317
Baccho ſacra lynx, tigris, pica. 94
Bagoa. 77
Balnei laus. 106
Barthii iudicium improbatum de orationibus Fabio tributis. 181
Bartholomæus Cavalcantius. 341
Βάσκανος. 188
Βασιλεὺς pro tyranno. 39
B. Baſilii de iureiurando ſententia improbata. 190
Βασκαίνειν unde. 273
Beatitudinis civilis definitio accurata, οὐσιώδη & αἰτιώδη Ariſtotelis definitionem coniungens. 35. *Beatitudinis civilis partes.* Ibid.
De Bello & pace quæ oratori cognoſcẽda. 34
Bene dicere malè putat Fabius eſſe oratoris finem. 2
Benefacta quæ maximè commendentur. 84
Beneficia, quæ tarda, minus grata. 259
Beneficium quomodo elevetur. 260. *Quomodo laudetur.* 414
Bene velle ut credamur opus eſt, ſi perſuadere velimus. 288. *Benevolentia quot modis paretur, & quomodo.* 334
Biclinium. 328
Bionis dictum, cùm invidum triſti vultu conſpexiſſet. 278
Βλοσυρότης quid. 302
Bonum triplex, honeſtum, utile, & iucundum, & quomodo ea differant. 19. *Bonorum tria genera : animi, corporis, & externa.* 35. *Bona animi quantum reliquis antiſtent.* 55. *Bonorum externorum ſex genera.* 36. *Bona externa malè confunduntur cum bonis fortunæ.* 37. *Bona corporis externaque requiri ad civilem beatitudinem, contrà Stoicos oſtenſum.* Ibid. *Bona quotfariam conſiderentur, ex Ariſtotele oſtenſum.* 38 *Bona qui amiſerit, quomodo ſit conſolandus.* 400
Bovem quis laudarit. 93
Brevitas interdum vitio danda. 317. *an rectè ſtatuatur narrationis pars.* 362
Brutus pro Milone orationem ſcripſit. 119. 180.
Buſiris quomodo illaudatus dicatur. 51
Burſa arx Carthaginis unde ſic dicta, ac unde occaſio præbita fabellæ de tergo taurino. 123

C.

CÆci fuere multi viri excellentes. 75
Cæcos quo pacto conſolemur. 297
Calculorum encomium à quo ſcriptum olim.

olim. 332

Caligulæ ſimilitudo, quâ divinam ſibi ſimilitudinem aſſerebat. 14

Calpurnij Flacci excerpta cur minorum Rhetorum inſcribantur. 181

Calumniatorum vafra criminandi ratio. 343

Calvus, & Titianus, Rhetores, unde declamationum ſumpſerint argumentum. 182

Candace, Æthiopiæ regina, unocula fuit. 76

Canina quorundam eloquentia. 89

Capheſiæ tibicinis dictum aureum. 71

Capita quid Rhetores vocent. 127. *E capitibus, quæ Rhetores enumerant, quædam interdum ab Oratore omittuntur, aliis in locum eorum ſubſtitutis.* 173

Cappadocibus mons erat pro deo. 107

Cappadocum mos. 188

Capulares rei. 153

Caput oratoriæ artis artem premere. 375

Carere certis vitiis laudi ducitur: itemque carere certis virtutibus in vitio ponitur. 89

Cariùs vendis, quàm Achilles ullus, παροιμία. 218

Carneades iniuſtitiam laudibus extulit. 331

Carthada. 123

Carthago quando condita. 122

L. Caſſii vox, Cui bono. 130

Caſſiodori, & aliorum ſententia reiecta, qui quinque ſtatuunt genera dicendi. 339

Catonis priſci tergemina laus. 54. *M. Catonis Vticenſis querela gravis apud Salluſtium.* 87. *Idem immeritò extollitur, quòd ſibi manus attulerit.* 97 *Præſente eo pudebat P.R. ſpectare Lupercalia.* 250. *Catonis de Tullio dictum, cùm pro Murena Stoicos riſiſſet.* 337

Cato ſemper partitione utebatur. 367

Catuli reſponſum facetum. 387

Cauſſa victrix olim diis gratior putabatur. 185

Cauſſarum genera, vide *Dicendi genera*

Cauſſæ tum dianoëticarum, tum ethicarum virtutum. 50

Celſi vox unde. 236

In Ceramico Athenis mortuos laudabant, 17

Ceras quid poëtæ vocent. 301

Cereri animantia ſacra. 94

Ceſtij oratio pro Milone. 180

Chœrili exordium. 341

Chimarâ quid ſignari putent nonnulli. 24

Ciceronis ratio impugnata, quâ M. Antonius apud eum adſtruere conatur, plura eſſe, quàm tria, dicendi genera. 19. *Immeritò ambigit de auctoritate Nicomachiorum.* 35. *Eidem, quòd pater fullo fuerit, exprobratum.* 63. *Fallit, cùm ait, Clodium inſidiatum Miloni.* 119. *Allata ab eo ſtatuum diſtributio imperfecta eſt.* 120. *Falſus, cùm iudiciale genus difficilius eſſe dicit negotiali.* 138. *Haut rectè ait, maiorem eſſe vim eorum, quæ in purgatione adducuntur, quàm quæ adferuntur in remotione.* 155 *Eius locus emendatus.* 159. *Malè definitionem ponit inter ſtatus legales.* 160 *Ciceronis, & Salluſtii invectivæ* ψευδεπίγραφοι. 180. *Ciceroni qui adſcribunt libros ad Herennium, invalido nituntur tibicine.* 182. *Cicero adoleſcens immeritò ſugillavit Ariſtotelem, quòd quædam fecerit argumenta* ἄτεχνα. 183 *Malè auget numerum argumentorum* ἀτέχνων *ab Ariſtotele allatum.* Ibid. *Malè* πάθη *vocat perturbationes.* 195 *Confundit vindictam, & pœnam.* 202. *Id laudat in Accio, quod vitio vertere debuerat.* 217. *Cicero, & Hortenſius, an ſe mutuò amarint.* 229. *Ciceronis de fidei etymo ſententia reiecta.* 243. *Eius filius degener.* 303. *Eiuſdem verſus ex Homero deſumptus.* 315. *Cur partes orationis enumerans, narrationem ponat, propoſitionem prætereat, cùm illa ſæpe omittatur, hæc nunquam.* 323 *Non rectè digreſſionem, & diviſionem, orationis partibus adiicit.* 324. *Haut rectè docilitatem negat competere exordio.* 339. *Cur magna ex parte ſeparatis utatur exordiis.* 352. *Eius in Cluentianâ partitio à quibuſdam reprehenditur.* 367. *Falſus, cùm ſcripſit, Ariſtotelem, atque Peripateticos, ſyllo-*

giſmum etiam facere quatuor, aut quinque partium. 376. Pluribus dicentibus, peroratio ei ab aliis relinqui ſolet. 388
Claudi occurſus infauſti eſſe ominis credebatur. 78
Claudianus correctus. 176
Clementia in ſtatu deprecationis utiliter commendatur. 152
Clericus alium ob corporis vitium deridens anathemate feritur. 74
Clinias Pythagoricus trium talentorum damnum facere maluit, quàm iurare. 190
Clodium Miloni inſidiatum eſſe, falsò adſtruere conatus Cicero. 119
Clotildis ut bellum concitarit inter Francos, & Viſigothos. 266
Clytemneſtra num maritum in balneo, an inter pocula interemerit, diſſentiunt ſcriptores. 118
Collectio ſtatus nomen. 174
Colorum libri. 174. Colorata controverſia qua. Ibid.
Coma quis encomium ſcripſerit. 333
Commendatitia quomodo inſtituenda, & que in ea obſervanda. 403,404,405
Comparatum cauſſa genus. 25
Comparationis ſtatus. 147
Comparatio bonorum quotfariam fiat. 38
Compoſita aliquammulta ex Latina Gracaque voce. 328
Compoſitionis ac diviſionis ambiguitas. 167
Conceſſionis ſtatus cuiuſmodi. 146. Eius loci tredecim ex Hermogene. 147
Conciliatoria quomodo inſtituenda. 407, 408. Conciliatoria alia unum alteri conciliant, alia duos inter ſe reconciliant. 408
Concionari non licuit iis, qui infames forent. 164
Confidentia vide Fiducia.
Confidentes qui. 244
Confirmatio quando antecedat confutationem. 370
In Confirmatione quo ordine argumenta collocanda. 371
Confirmationis materia. Ibid. Forma eiuſdem. 373
Confutatione interdum opus non eſt. 324
Confutandi & refutandi voces unde ſumpta, & quid propriè ſignificent. 380. Eius modi varii, ac pracipui. Ibid.
Coniectores qui. 126
Coniecturalem ſtatum definiunt imperfectè, qui eo quæri aiunt, an ſit. 120. Unde coniecturalis dicatur. 126. Eius loci ſunt quadruplices, iuxta Ariſtotelem. At Hermogenes decem eius facit κεφάλαια. 127. Coniecturali in ſtatu, neceſſariò vel reus, vel actor, malus eſt. 132. Qua in hoc ſtatu verſentur orationes Ciceronis. 133. Incidere quoque poteſt in ſtatu ratiocinationis. 164. Incidit idem in μεταλήψει. 172
Conſolanti quomodo reſpondendum. 401
Conſolatio rectè ſubiicitur generi deliberativo, contrà quàm Keckermanno viſũ. 31. Eius duo loci. 89. Conſolatio triplex, & quomodo inſtituenda tum universè, tum pro varietate calamitatis. 394. & 7. ſequent. Conſolatoria orationis loca ἀποδεικτικά. 32
Conſtitutio Latinis quid. 117
Contemptum perpeti non liberi, ſed mancipii, putat eſſe Ariſtoteles. 203. Contemptus alicuius unde proveniat. 284. Contemptum alicuius vel ſilentio noſtro, vel ei inſultando, teſtamur. Ibid.
Continens quid Rhetores vocent. 118
Continentia Fortunatiano quid. 168
Contradictio legis quibus modis fiat. 165 Tredecim tractatur κεφαλαίοις. Ibid.
Contumeliam ab iniuria Seneca diſtinguit. 212. Ad contumeliam propriè dictam qua requirantur. Ibid.
Conviva quales rectiùs iungantur. 228
Copa ſive cupa. 161
Cornelii Balbi error in epiſtola. 344
Cornificius falſus, cùm iuridiciale genus difficilius eſſe ait negotiali. 138
Cornix nulla cur ἀκρόπολιν ingrederetur. 210
Corporis virtutes qua. 50
Craſſi Muciani quinque elogia. 54
Critia ἀπόφθεγμα. 307
Critolai libra. 55

Critolai Tegeatæ factum. 119

Crœſus malè ferebat Tellum extolli. 275

Cryptoporticus. 328

Culina Laribus ſacra. 105

Cumulus pro concluſione. 385

Curtii iudicium de fortuna Alexandri. 55

De cuſtodia regionum quæ oratori cognoſcenda. 34

Cynethus Chius non eſt auctor hymni in Apollinem. 75

Cynoſargis qui rem divinam facere ſoliti. 65

Cyrus, & Scipio Africanus, cur militum omnium nomina edidicerint. 211

D.

DAcis ſacerdos montis Cogaoni pro Deo. 107

Dædalus Calum puerum, invidiâ ductus, interemit. 278

Dalecampii lapſus. 194

Danielis Crameri argumentum reiectum, quo adſtruere conatus, προοίμιον eſſe ab οἴμου. 328

Declamationum Fabio adſcriptarum auctor quis. 180

Defenſio veriſimilis ſtatus nomen. 194

Defenſio quomodo ſit inſtituenda. 424

Definitio malè à Tullio, & Cornificio, reponitur inter ſtatus legales. 160

Definitionis ſtatus. 169

Definitio Dialectica à Phyſica definitione differt. 201

Definitivus ſtatus, vide Finitivus.

Deformes quomodo laudentur. 73

Deforme corpus ſæpe animum arguit deformem. 78

Deliberativi generis partes. 16. Deliberativo generi cur primus tribuatur locus. 27. Eiuſce generis materia generatim adfertur. 29. Finis. Ibid. 35. Tempus, circa qued verſatur. 30. Deliberativum genus quomodo dicatur verſari in diſceptatione rei preteritæ, & præſentis. Ibid. Deliberativi generis partes, ſeu officium. Ibid. Huius generis orationes rectè vocari ſuaſorias, contra ſummum virum oſtenſum. Ibid. Eius loci tum iuxta Halicarnaſſenſem, tum Hermogenem. 32. Sex Hermogenis locis ſeptimus ex Ariſtotele adiungitur. Ibid. Non eſſe plures locos, quàm ſeptem, oſtenditur. 33. Atque ex iis tres imprimis adhiberi. Ibid. Quæ principalis ſit huius generis materia. 34. Loci eius in exordiis. 346. Hoc in genere olim neceſſe non erat indicare, quâ de re agendum eſſet. Ibid.

Delphinium forum Athenis. 114

Δημηγορικὸν genus quod, & cur ita dicatur. 28

Demetrius Abderites. 58

Δημοκρατίας vox nunc in bonam, nunc in malam accipitur partem. 40

Democriti dictum. 247

Demonſtrativi generis partes 16. Huic generi cur ab Ariſtotele ſolùm tribuatur tempus præſens, cùm & præteriti ſit, & futuri. 17. An in eo honeſtas finis ſit, diſſertatum. 18. Vtrùm illius adæquatus finis ſit bonum. 19. Raro ſeorſim eo utitur orator. 28. Cur præponatur Iuridiciali 43. Cur dicatur Demonſtrativum. Ibid. Malè Oſtenſivum vocatur. Ibid. Cur Ἐγκωμιαστικὸν, & Πανηγυρικὸν appelletur. 44. Eius partes. 45. Eiuſdem quadruplex materia. 46. Hanc materiæ diſtributionem perfectam eſſe oſtenditur. Ibid. Vulgaris eius τριχοτομία quo ſenſu accipi debeat. 47. Demonſtrationi perſonarum ſubiiciuntur non perſonæ tractatæ inſtar perſonarum. 48. Malè damnant antiquos, quòd Demonſtrationem factorum ſeparent ab ea, quæ eſt perſonarum, aut rerum. Ibid. Cur eam Ariſtoteles præterierit. 49. Demonſtrativi generis proprius locus eſt honeſtum. Ibid. Malè negant huius generis argumenta omnia peti ab honeſto. Ibid. Præcipuum eius argumentum amplificatio. 50. Conceſſa in hoc genere digreſſiones. 51. Demonſtratio perſonarum duplici inſtituitur ſerie. 54. Demonſtrationis factorum qui loci. 96. Demonſtrationis rerum qui loci. 100. Demonſtrativi generis

neris exordia unde petantur. 341
Eiuſdem generis cuiuſmodi narratio. 357
Δῆμος, *&* βουλὴ, *opponuntur.* 40
D*emoſthenis oratio cur dicta olêre lucernam.* 19. *Idem plus olei abſumpſit, quàm vini.* Ibid. *Eius pater* μαχαιροποιός. 62. *Avus eius maternus proditor fuit.* 64. *Eius in bello fuga.* 253 *Vt fabellâ parârit attentionem.* 337 *Quomodo tractare ſoleat, tum ſuum, tum adverſarii firmamentum.* 373. *An planè iocandi imperitus.* 383. *Iocus eius unus alterque.* Ibid.
D*eprecatio malè ponitur inter ſtatus aſſumptivos.* 147. *Quid, & apud quos locũ habeat.* 152. *Eius* κεφάλαια *eadem, quæ conceſſionis.* Ibid. *Hâc utente adverſario, quæ contra eã ſint adferenda.* 153. 426. *Meritò de ea agi in ſtatuum doctrina.* 155. *Quatenus* ἄχρωμος *ſit.* 158. *Subiicitur generi deliberativo* 426. *Deprecantis ſuppliciũ ex Philone exẽplũ.* 427
D*eſperatio mater audaciæ.* 237, 238
Δισποτείας *imperium quale.* 39
D*eus verus quomodo laudandus.* 52
D*eum qui à partibus ſuis ſtare arbitrantur, parum periculis moventur.* 246
D*iabolum quis oratione laudârit.* 331
D*icendi genera haut plura eſſe, quàm tria, ac quomodo ea differant, fusè declaratum.* 16. *Dicendi genus unum aliquod primarium eſt in quavis oratione, atque id è ſcopo cognoſcitur.* 24. *Dicendi genera vel abſolutè tractantur, vel comparatè.* 25
D*ictum, & dictioſus.* 384
Διδάσκειν, *&* διδάσκαλοι *qui dicti.* 338
D*ido univira permanſit, nec Æneam aut vidit, aut videre potuit.* 122
D*idymus Alexandrinus fuit cæcus à quincto nativitatis anno.* 76
D*ifficilium facilis eſt venia.* 158
D*ignitas vultus à venuſtate quomodo differat.* 70
D*ignitatem qui amiſit, quomodo conſolandus.* 400
D*igreſſiones maximè conceſſæ in genere demonſtrativo.* 51. *Ea malè ſtatuitur diſtincta orationis pars.* 364. *Digreſſio aliud Fabio, aliud* Fortunatiano. 364
In exordio locum habet. Ibid.
D*ii gentium quomodo laudentur.* 51
D*ii quibus ſe animalibus cœlarint* Tiphœi *metu.* 94. *Diis penè ſingulis plantam aliquam dicarant gentiles.* 101
D*ioſcorides Cyprius unoculus.* 77
D*ionyſii Senioris apophthegma.* 238
D*ioxippi virtus Alexandro ingrata, quia non eſſet Macedo.* 277
Διψᾷν *pro* ἐπιθυμεῖν. 205
D*iſcendi cupiditas futuræ virtutis præſagium eſt.* 83
D*iſciplinæ diverſæ eâdem de re agunt, ſed diverſimodè.* 13. 195
D*iſpoſitionis doctrina prior eſt doctrinâ de elocutione: etſi contrario ordine de his agat Ariſtoteles.* 319. *Diſpoſitio verborum, & rerum, ad diverſas* Rhetorices *partes pertinent.* 322. *Diſpoſitio rerum quid.* Ibid.
D*iſſimulatores imprimis cavendi.* 241
D*ivinorum propriè non eſt* ἔπαινος. 46
D*iviſio unius rei quomodo & ſimplex, & multiplex ſit.* 330
D*ivitiæ magis in uſu, quàm poſſeſſione, conſiſtunt.* 36
D*ivitiæ malorum an mereantur dici bona.* 82
D*ivitias quæ vitia ſequantur.* 305
D*ivitum mores.* 304
Quam pœnam iidem, iuxta Lucianum, patiantur, ſi pauperes malè in hac vita tractarint. 305
Dixi *non dicebant olim, oratione qualibet finitâ, ut hodie fit.* 388
D*ocilis quomodo reddatur auditor.* 339
D*omeſticum malum maximè tangit angitque.* 262
D*ominatus inter regnum & tyrannidem eſt medius.* 39
D*omitii Afri dictum.* 314
D*omus unde laudentur.* 106
D*racone quidam olim genitos putarunt, Alexandrum Magnum, Scipionem, & Auguſtum.* 66
D*ubitatio fidem adimit.* 363
D*ubium quod ſit cauſæ genus.* 330
D*ulcare.* 379

Ebrioſus

E.

EBricſus homicidii reus. 164
Τὸ Ἐκβησόμενον *quomodo adſtruatur in ſtatu negotiali.* 140
Ἐκκλησίαι *Athenis duplices.* 28
Eccleſiaſtica conciones generis ſunt deliberativi. 25
Ἐκκλησιαστικὸν *genus quod, & cur ita dicatur.* 28
Educationis ac inſtitutionis vis. 83
Edulcare. 379
Ἐγκώμιον *quomodo differat ab* ἐπαίνῳ. 45
  Ἐγκώμιον *unde dictum.* Ibid.
Εἴδη. 14
Εἰκὸς *quid.* 10
Elogium. 329
Ἐνάργεια *narrationis virtus.* 361. *quid ea.* Ibid.
Ἔνδοξα, & πιθανὰ, *qui differant.* 8. Ἔνδοξον *quibus modis adſtruatur.* 140
Ennii verſus de diſpari vi orationis divitum pauperumque. 305, 306. *In iis vera lectio expenſa.* Ibid.
Ἔνστασις *quot, & quibus modis, fiat.* 380
Ἔντεχνα *argumenta, quæ.* 9. *Pertinent ad actionem continuam.* Ibid. *Eorundem diviſio.* 10
Enthymematibus & exemplis cur gaudeat magis orator, quàm ſyllogiſmo. 9
  Enthymemata maximè conveniunt generi iuridiciali. 19. *Enthymematum diviſio.* 316. *Enthymema cur curtum Iuvenali dicatur.* 375. *Enthymema nullum ſolâ propoſitione & aſſumptione conſtat; quod quidam veterum ſcripſere.* Ibid. *Nullum quoque tripartitum, contrà quàm tradiderunt rhetores.* 376. *Enthymematis nomine* κατ' ἐξοχὴν *quid interdum intelligant rhetores.* Ibid. *Quomodo ab encomio differat.* 45.414
Ἐπαίνου *triplex acceptio.* 45. *Vnde id nomen.* Ibi. *quomodo ab encomio differat.* 45.415
Epaminondas τῇ διανοίᾳ *ſe defendit adverſus eos, qui in lege Thebanâ* τὸ ῥητὸν *urgerent.* 160
Ἐπάνοδος *pro concluſione.* 385
Ἐπηρεασμὸς *quid propriè, quâ item Ariſtoteli ſignificet in Rhetoricis.* 121
Ἐπιβατήριος λόγος. 48
Ἐπίρωσις. 339
Epicedium, & threnus, quomodo differant. 413
Ἐπιχαιρεκακία. 2[illegible]9
Epicherema quamquam differat à ſyllogiſmo Topico, interdum tamen vocatur ſyllogiſmus Topicus. 374.
Epicureorum error, qui amicitiæ finem ſtatuebant utilitatem. 233
Ἐπιδεικτικὸν *genus malè* oſtentativum *tranſtulerunt.* 43
Ἐπίδειξις *etiam, contrà quàm Iulio Scaligero viſum, pro oſtentatione accipitur.* Ibid.
Ἐπιλέγειν. 385
Epilogus non eſt ſimpliciter neceſſarius in oratione. 323
  Epilogorum alii univerſæ orationis, alii certæ ſunt partis. 329. & 386
  Epilogi varia nomina. 385
  Epilogus quid. 386
  Eius quadruplex munus. Ibid. *Quadruplex eum variandi ratio.* Ibid.
  Gemina illius virtus. 387
Epinicia ad gratulationem pertinent, & unde originem ſumpſiſſe dicantur. 417
Ἐπιφορὰ *Sopatro quid.* 364
Ἐπιφώνημα *pro concluſione.* 385
Epiſtolarum materies varia. 390
Epithalamium quomodo ab hymenæo differat. 411
Epitogium. 320
Equi laus à quibus petatur. 90. *Cui Deorum ſacer apud Romanos, & Perſas.* 94
Error excuſat culpam, ne facinus vel ſcelus exiſtimetur. 156
Erubeſcere indicium eſt pudoris. 254
Ἐπιείκεια. 224
Ἤθη *num ſint affectus mitiores.* 194
Ἦθος *quomodo Latini exprimant.* Ibid.
Ἦθος, & πάθος, *qua ratione differant.* Ibid. & 286
Ἦθος *quid propriè.* 286
  Quibus impropriè tribuatur. Ibid.

Ἤθη quæ in orationis parte imprimis habeant locum. 323

Ἠθολογίαν omnino in Rhetoricis tradendam, oſtenſum, contra Falium, eiuſquè aſſeclas. 309

Ethologi qui. 194

Euæon interemptus unicum ob colaphum inflictum. 176

Εὐδαιμονία 35. Εὐδαιμονισμὸς quid 45

Εὐδοξία quid. 36

Εὐημερία quid. 216

Eventus quomodo adſtruatur in ſtatu negotiali. 140

Εὐγένεια quid. 36

Εὐγενεῖς qui. 301

Εὐγηρία quæ comprehendat. 36

Eunapius correctus. 72

Eunuchorum occurſus infelix. 78

Eunuchi an adulteri dici queant. 136

Εὐφυεῖς qui Græcis. 384

Euripidis mater olera vendidit. 62. Euripidis mors. 87

Εὐτραπελία quid. 384

Exceptio rei iudicatæ. 170

Exempla parentum, aut aliorum eiuſdem familiæ, maximè inflãmant ad gloriã. 282

Exempla maximè conveniunt generi deliberativo. 19. Ab horum uſu oratores quidam Ariſtoteli dicuntur παραδειγματώδεις. 377, 378. Exemplorum tria genera in quibus ſcholaſtici olim ſuos exercebant. 180. Alia eorum diviſio. 312 Exẽpla, an enthymemata, plus poſſint. 377

Exilium unde laudârit Dio. 110

Exordiendi vox quorum propria, & eius ἐτυμολογία. 327. Exordium quid. 328, 329. Exordium pro endoſimo. 328 Exordio, atque affectibus, in Areopago nullus erat locus. 116. Exordium non eſt ſimpliciter neceſſarium in oratione. 323. Eius prima diviſio in id, quod totius eſt orationis, & illud, quod in media oratione ponitur. Ibid. Eius triplex officium. Ibid. Altera diviſio in principium, & inſinuationem. 330 Diviſio tertia, in honeſtum, turpe, dubium, humile, & obſcurum. Ibid. Eiuſdem præceptum καθολικόν. 336. In exordio cauſſa interdum dividitur. 339 Quarta diviſio, iuxta Hermogenem, in πρότασιν, κατασκευήν, ἀπόδοσιν, & βάσιν. 340. Plures tamen partes eſſe, exordio Miloniana oſtenditur. Ibid. Exordii qui loci in genere demonſtrativo. 341. Quæ munera, ac loci, in genere iuridiciali. 342. Illud ipſum exordio orationis Milonianæ oſtenditur. Ibid. Qui loci eius in deliberativo. 346. Qui loci, iuxta Hermogenem. 347. Exordii virtutes, vitiaque. 349. Quæ ducuntur ab invocatione Deorum, aut reprehenſione ſuperioris temporis, ut vulgaris, deriſa à Tullio. Ibid. Eius formulæ, à quibus veteres auſpicabantur. 350. Vulgaria quomodo corrigantur. 351. Separatis quando uti liceat. 352. Exordiorum liber à Cicerone confectus, quò ex eo commodum ſeligeret. Ibid. Exordiorum liber Demoſtheni adſcriptus eſt ψευδεπίγραφος Ibid. Non ſemper ea vitioſa, quæ à γνώμη ordiuntur. 353 Eius cura plurimùm poſtrema eſſe debet. Ibid. Quando liceat ab eo auſpicari. Ibid. Interdum illo opus non eſt. 354

Expoſtulatio quid, & quotuplex, & quibus utatur argumentis, ac quo ordine ea collocet. 420

Exprobratio quomodo inſtituenda. 422

Extenuatio culpæ quomodo tractanda. 426

Exules quo pacto conſolemur. 398. 399.

F.

Fabius Maximus quo pacto oſtendere adnixus ſit, ſe non invidere P. Scipioni. 276. Cur tamen iure id plurimi fuerint ſuſpicati. Ibid.

Fabula quid. 313. Unde aliæ dicantur Æſopicæ, aliæ Libycæ, aliæ Sybariticæ, aliæ aliter. Ibid.

Fabula de aſini umbra. 337

Facta cuiuſmodi imprimis laudem mereantur. 84

Facultas quid Ariſtoteli propriè ſit. 1

Facultas, & voluntas, quomodo probetur.

tur. 128. *A poteſtate quomodo differat.* 131. *Malè exiſtimatur, ſub ea comprehendi ſigna.* Ibid.

Fames homines moroſiores reddit. 204

Febris quartanæ laus à quo ſcripta. 331

Felices planè cur ſint immiſericordes. 263

A Felice Accorombonio diſſenſum in ratione conciliandi duo Ariſtotelis loca. 115. *Eius σόφισμα, quo adulterorum ac nepotulorum Venereorum cauſam agit impudentiſſimè.* 213. *Hæc eiuſce ſententia impugnata, everſaque.* Ibid.

Felis, noctua, pica, aliaque id genus, laudata ab anonymo. 333

Feneſtra unde nomen. 248

Fictis exemplis cur utantur Rhetores *in ſtatuum doctrina.* 179

Ficus non floret, ſed lactet. 10

Fides pro contentione. 369

Fido, & fides, unde dicantur. 245

Fiducia quid. 243. *Qui confidant.* 244 *Fiduciæ cauſa.* 246. *Fiduciam quomodo gignat* Orator. 248

Finis eum locum in diſciplinis operatricibus obtinet, quem ſubiectum in ſcientiis. 1. *Finis Oratoris, orationis civilis, & oratoriæ facultatis, eſt perſuaſio.* 2

Finitivi ſtatus vulgaris definitio. 120. *Ea reiecta, veraque allata.* 134. *Aliquammulta eiuſce ſtatus exempla.* Ibid. *In finitivo ſtatu oportet paratas habere definitiones.* Ibid. *Loci eius* XII, *ex Hermogene.* Ibid. *Non eſt is ſtatus legalis, contrà quàm Cicero, & auctor ad Herennium putarunt.* 160. *In finitivo ſtatu quæ verſentur orationes Ciceronis.* 136

Firmamentum tum noſtrum, tum adverſarii, quo pacto callidè tractari poſſit. 373

Firmici Materni iudicium de variarum gentium moribus. 289

Forma vox unde. 236. *Formæ commendatio.* 69. *Forma bonum fragile, & periculo plenum.* 74. *Socratis, Theocriti Chii, & aliorum de ea ſententiæ.* Ibid.

Formidinis vox unde. 236

Formula, qua de mortuis uſi veteres. 210

Fortis non eſt, qui in adverſis ſibi manus adfert. 97

A Fortuna bonis quotſariam laudemur. 80

Fortunatianus, an rectè leges ſubiiciat remotioni, dubitatum. 157. *Eius locus emendatus.* 159. *Parum aptè προέκθεσιν, & προκατασκευὴν, diſtinctas ab exordio partes facit.* 324. *Haut rectè damnat exordia, quæ à ſententia incipiunt.* 353. *Eiuſdem gemina improbatur narrationis diviſio.* 158 *Allata ab eodem partitionis diſtributio reiecta.* 367

Fortunatorum mores. 308

Fori à curia diſcrimen. 28. *Forum quincuplex.* 113

Francorum periuria. 189

Fratres ac propinqui cur vehementius iraſcantur. 209

Fratriſne res bene ſe habent? Proverb. 274

Funebris oratio ad quod pertineat cauſæ genus. 23. *Funebrium orationum origo apud Græcos, & Latinos.* 412 *Earundem tres partes.* Ibid.

Funeſtorum mentionem omnem veteres abominabantur. 210

Furor pro ira. 200

Futum, & Futare quid. 380

G.

GAbrias, vide *Babrias.*

Galeata quæ exordia dicantur. 352

Galleaciorum familia in Italia unde nomen indepta. 69

Gellius perperam Epicteto tribuit verſus, qui ſunt Leonidæ. 74

Genera dicendi, vide *Dicendi genera.*

Genus potiùs ſpeciei pars eſt, quàm ſpecies generis. 5. *Generis, & ſpeciei, idem nomen eſſe poteſt.* 11

Generis ſive generalis ſtatus quis Ciceroni, & eius diviſio. 137

A Genere quomodo vituperemur. 67

Generoſus plus quàm nobilis. 302

Γενναῖοι 301

Gladio perire honeſtius, quàm laqueo. 87

Glorioſum. 140

Γνώμη *quid.* 314. Γνώμην *non eſſe ſemper enthymematis partem.* 314. Γνωμῶν *alia oſtendunt quid fiat, alia quid fieri debeat.* 314. Γνῶμαι *conveniunt orationi morate.* 372. *Eadem locum habent, cùm parùm valida ſunt argumenta.* 370

Gorgiæ in laudando modus, quo fiebat, ut nunquam deſtitueretur oratione. 51

Eius in iocis conſiliam. 384

Gracorum teſtium vanitas. 186. *Graci cuiuſmodi calculis uſi in abſolvendo, condemnandoque.* 389 *Gracos octingentos, quibus hoſtis partem corporis truncârat, puduit ſic redire ad ſuos.* 256.

Gratiam meritò inter affectus reponi, contra quoſdam Ariſtotelis interpretes oſtenſum. 258. *Gratia quid, qui ad gratificandum moveantur, & erga quos, & quas ob cauſas.* 258. *Gratia quomodo amplificetur, & imminuatur.* 259. *Gratiarum actio quibus ex argumentis petatur.* 413

ad Gratificandum qua ratione moveat Orator. 259

Gratulatoria oratio ad quod cauſſa genus referatur. 24

Gratulatio ex quibus argumentis petatur, & quo ordine ea diſponantur. 415, 416, 417

Grus Cereri ſacra. 94

Guilhelmus Conqueſtor, Anglia rex, nothus. 66

H.

H*Annibal unoculus.* 76

Harmodii melos. 61

Hartungi μνημονικὸν ἀμάρτημα. 411

Haſtam ſimul & caduceum mittere. 403

Hecata qua animantia ſacra. 94

Hecuba vafrum reſponſum. 252

Helena nunquam Troiam abducta. 124

Heliaum forum Athenis. 114

Heraclius lapis. 188

Hercules ſpurius. 65

Herennianus auctor malè definitionem ponit inter ſtatus legales. 161

Hermathena quid notârit. 83

Hermogenes rectène ſolam materiam contingentem ſubiiciat Rhetori. 10. *Malè epilogum ponit inter* κεφάλαια *ſtatuum.* 129. *Nec rectiùs* περιβολὴν *refert inter ſtatuum* κεφάλαια. 135

Eius quatuor exordii partibus, interdum & tertia, quartaque additur. 345

Ab Heſychio Illuſtri diſceſſum. 75

Heſychii libri de aneo ſerpente fictis fuere orationibus exornati. 181

B. *Hieronymus cur galeatum vocârit prologum, quem Bibliis præmiſit.* 353

Hieronymus Treutlerus malè propoſitionem facit narrationis partem. 365

Hinnulus ſi ſis, ne cum leone carnes partiare: *Critie dictum.* 307

Hippocratis non Coi, ſed Athenienſis liberi à Comicis perſtringi ſoliti. 303

Hippomachi dictum. 72

Homerus incerto patre natus. 65. *Vnde Meleſigenis nomen ſortitus.* Ibid. *Fuit cacus.* 75. *An eius ſit hymnus in Apollinem.* Ibid. *Iam grandis atate orbatus fuit luminibus.* 76

Homo universè quomodo laudetur. 54

Hominum commiſſa partim voluntaria, partim non voluntaria. 156

Homonymia ambiguitas. 167

Honeſtum quid. 19. *Trifariam adſtruitur.* 50. *Honeſtum quod ſit cauſæ genus.* 320

Honor quid. 37. *Honor eſt in honorante.* Ibid.

Horatius Cocles unde ſic dictus. 76

Horatii locus explicatus. 271

Hortativa oratio ad quod pertineat cauſa genus. 24

Hortatio à ſuaſione preſsè ſumptâ bifariam differt. 31. *Meritò nihilominus ſubiicitur generi ſuaſorio, ſeu deliberativo.* Ibid. *Vt à monitione differat.* 392

Eius loci. Ibid. & ſeq.

Hortenſium an Cicero amârit. 229
Horti unde laudentur. 106
Hoſtilis laus magna eſt virtutis argumentum. 85
Humilis cauſa quæ. 332. Qui ſe in eo genere exercuerint. Ibid.
Hymenæus ut differat ab epithalamio. 411
Hymnus, vide ὕμνος.
Hyperboli impudentia. 257
Hypotheſis quid. 4. Quando à Rhetoribus tractari cœpta. Ibid.

I.

A Iano Parrhaſio diſceſſum. 335
Iaſon Argonauta quid reſponſi dederit Medeæ merita ſua exprobranti. 260
Iaſon Pheræus, ſeu Theſſalus, tyrannus. 149. eius dictum. 332
Iephthe meretricis filius. 64
Ignatius diaconus auctor fabularum, quæ Gabriæ, vel Babriæ, adſcribuntur. 317
Ignominiâ qui alios afficiunt cur lætari ſoleant. 212
Ignorantiæ prætextus in provectis ætate haut meretur veniam. 157
Imperandi alteri ratio. 429
Imperatores à vulgo formâ & decore corporis æſtimantur. 71
Improbi homines imprimis impudentes. 257
Impudentia conſtantiæ nomine velata. 257
Inavilogus. 328
Indignatio quid, quomodo conveniat cum miſericordia, quomodo item tum ab hac, tum ab invidia differat. 69. Qui indignentur. 270. Quibus indignemur. 271. Indignorum tria genera. Ibid. Indignationis cauſa 272. Indignatio quomodo ab oratore concitetur. Ibid.
Indolis bonitas unde proficiſcatur, & in quibus conſiſtat. 80
Inductio Oratoria non enumerat neceſſariò omnes partes ſubiectas. 376
Infelices planè cur non tangantur miſericordiâ. 262
Inficialis ſtatus quis. 126
Ingenioſorum ſupra modum liberi ſæpe ſunt furioſi. 303
Ingenium ac mores ex corporis conſtitutione non raro cognoſci. 79
Inimici aperti minus damni dare ſolent, quàm qui norunt tegere animum exulceratum. 241
Iniuriæ magnitudo quomodo adſtruēda. 175
Iniuſtitiam qui laudarint. 351
Inſcitia non minus audacem facit, quàm peritia. 244
Inſinuatio exordij ſpecies, 330. Eius exemplum illuſtre in Milonianâ. 344
Intaphernis uxor cur fratris ſalutem prætulerit ſaluti coniugis, ac liberorum. 361
Interpretari factum alienum ſi velimus, quæ ratio ſit ineunda. 428, 429
Interpretum Ariſtotelis lapſus. 220
Interrogatio pro accuſatione. 187. Quomodo interrogatio in iudiciis inſtituenda. Ibid.
Invectiva quomodo ab obiurgatione differat. 420
Invētio Oratoria quid 7. Plurimùm eā differre à Dialecticâ inventione, oſtenſum contra nuper exorios artium corruptores. Ibid. & ſeq. Inventionem Dialecticam ac Rhetoricam delumbant, qui aridam captantes facilitatem negligunt axiomata, vera iudicii κριτήρια. 26
Invidentiam cur Cicero dicere malit, quàm Invidiam. 273. Invidiæ vox unde. Ibid. Invidia quid. Et quomodo ab æmulatione differat. Ibid. Qui invideant. 275. Quibus invideant. Ibid. Invidia ſolet velari nomine indignationis. 275. Invideant nobis ſatius, quàm ut miſereantur noſtri. 279. Invidiam quomodo alicui conflet orator. Ibid. Ea melior miſeratione. Ibid. Invidia facilè cietur in hominum animis. 280. Invidus oculus nocere creditus videndo. 273
Ioanne Pico naſcente, viſa orbicularis flamma adſtare ſupra caput parientis. 69
Iocari interdum oratorem, expedit. 383

Gorgiæ in iocis conſilium. 384
Iovi ſacra aquila. 94
Iphicrates, ſutoris filius, factus Athenienſium imperator. 61. Eius quædam generosè dicta. Ibid.
Iræ & iracundiæ diſcrimen. 200. Ira ut ab odio differat. 233. Ira quid Ciceroni. 201. Quid Ariſtoteli. Ibid. Quid Iulio Scaligero. Ibid. Ariſtotelica iræ definitio accuratè expenſa. Ibid. In eâ definitione triplicis temporis reſpectus concurrit. 203. Qui iraſcantur. Ibid. Ira melle dulcior. 206 Iram cur memorem dixerint Æſchylus, & Maro. Ibid. Irati cur non metuant. Ibid. Cur non iraſcamur iis, quos metuimus. Ibid. Ira cos fortitudinis, iuxta Peripateticos. Ibid. In ira tantùm Plutarchus improbum robur ponit. 207. Quibus iraſcamur. 208. Cauſſæ, ob quas iraſcamur. 211. Irati neſciunt, quæ dicant, ideoque quæ dicunt rata non ſunt. 200. Ira in auribus cur habitare dicatur. 208. Iratum quomodo reddamus auditorem. 215
Iſaaci Caſauboni laus. 218
Iſidori lapſus, dum ſtatuit epicherema tripartitum. 374. Malè facit aliquod enthymema concluſione carens. 375
Iſis periuros oculis orbare putabatur. 192
Iſmenus tibicen putabat ad artis ſuæ contemptum pertinere, quòd tibicinis nomen tam multis eſſet commune. 271
Iſocrates Buſiridem laudavit. 330. Sed πάρεργα conſectatus, ut in laude Helenes, ita & Buſiridis. 41. 51. Iſocratis ad Demonicum oratio eſt Iſocratis iunioris. 190. Iſocratica Rhetorices deſcriptio improbatur. 379
Iſthmum in Achaia qui irrito labore perfodere ſint aggreſſi. 14
Iucundum quid dicatur. 19. Cur non conſtituat æquè proprium cauſæ genus, atque honeſtum, utile, & iuſtum. 21 Non eſt diſtinctus locus ab utili. 33. Iucundum unde dictum. Ibid.
Iudex unde dictus. 154. Iudicis virtus gemina, ſapientia, & iuſtitia. 335
Iudicia ubi Romæ, ubi item Athenis exerceri ſolita. 113, 114
Iulii Cæſaris animam in ſtellam converſam, cur vulgus putârit: cur item ſimulacbro eius ſtella addi ſolita. 22. Mortem ſubitam prætulit lentæ. 87
Iulii Scaligeri laus. 2. 18. 45. Eius ſententia de dicendi generibus impugnata. 20 Deliberativi generis orationes non malè ſuaſorias vocari, contra eundem oſtenſum. 30. Fruſtra dubitat, an ἐπίδειξις etiam accipiatur pro oſtentatione 43. Ab eo diſſenſum ſuper diſcrimine ἐπαίνου, & ἐγκωμίου. 46. Recténe remotionem ſive tranſlationem ſubiiciat ſtatui coniecturali, quæſitum. 154 Eius iræ definitio. 202
Iulii Severiani laus. 178. Eius locus de ſtatibus emendatus. 120. Alter de duplici ordine reſtitutus. 371. Eiuſdem de στάσει locus correctus. 380
Iunoni animantia ſacra. 94
Iuramenta quadrifariam tractantur. 189. Iuramenti per Iovem lapidem, aut per ſalutem, formula vetus. 91
Iuratores qui vocentur. 187
Iuridicialis generis partes ſeu officia. 16. 113. Auditor in eo quis. 16. Quis ſcopus ratione auditorum, quis item ratione rei. 17, 18. Circa quod tempus verſetur. 16. 112. Loci eius variant pro ſtatibus. 115. Exordia in eo unde petantur. 342. Iuridicialis ſtatus quis. 138. Quotfariam conſideretur. 142. Dividitur in rationalem, & legalem. Ibid.
Ius ponendi imagines qui habuerint apud Romanos. 301
Ius, & æquum, quomodo differant. 111
Ius parum ſcitè Vlpianus à iuſtitiâ deducit: & quò reſpexerit. 154
Iuſtinus imperator patre natus armentario. 61
Iuſtitia eſt à iure, non contrà. 154. Iuſtitiæ laus. 112
Iuſtum aliter ſe habet in genere demonſtrativo, aliter in iuridiciali. 20. Iuſtum, & iniuſtum, conſiderantur, vel ratione legis,

legis, vel ratione hominum. 142
Iuvenum ſenumque mores inter ſe comparati. 292. Iuvenes cur creduli. 296 Cur facilè ſperent. 297. Cur verecundi. Ibid. Cur magnanimi. 298 Cur miſericordes. 299. Cur propenſi ad riſum. Ibid.
Iuventus quouſque extendatur. 291

K.

Καλῶς γεγονότες qui dicti. 36
Καθαρεύειν. 124
Καταφορὰ Sopatro quid. 364
Καταφρόνησις quid. 211
Κατάστασις Sopatro narrationis genus. 358
Κατάστασις inter exordium & narrationem interiecta, iuxta Apſinem. 324
Καθαρὸς θάνατος. 87
Keckermannus, & alii, refelluntur, qui contendunt, plura tribus eſſe genera cauſarum. 23
Κινεῖν. 236
Κεφάλαια quid Rhetores vocent. 127
Κεφάλαιον συνεκτικώτατον. 116
Κεφάλαιον εἰδικόν. Ibid.
Κεράσβολοι qui Platoni. 303
Κλῆσις, & πρόσκλησις differunt. 114
Κόλασις quid. 202
Κρινόμενον quomodo Latinis vocetur. 118. Κρινόμενον in ſtatu coniecturali locum non habet. Ibid. Κρινόμενον unde reſultet. Ibid.

L.

LAberii iudicium de iureiurando. 189
Lacedamoniis improbata amplificandi doctrina. 379
Lacyda erga Cephiſocratem beneficium. 232
Lamentatoria an ſubiiciatur uni è tribus cauſarum generibus. 23. Lamentatoria oratio qua complectatur. 418
Lampedo regis filia, uxor, mater. 51
Laqueo mortuis non parentatum: imò abiecti inſepulti. 87
In Laudationis perſona quos veterum imitari oporteat. 90
Laudes propria præſtant communibus. 86
Legalis ſtatus quis. 142. Quotuplex. 160
De legibus quæ cognoſcenda Oratori. 34 34
Legibus duabus pugnantibus, quomodo eius, quæ nobis favet, potiùs rationem habendam commonſtrare poſſimus. 166
A lege quomodo argumentemur. 184
Legem quomodo definiant Stoici. 148
Leges ſimiles aranearum telis. 318
Lenitatis definitio. 213. Lenes qui ſint. 216. Erga quos ſimus lenes. 218. Lenem quo pacto reddamus auditorem. 221
Leniores illi ſunt, qui ſapientiæ ſtudiis ſunt imbuti. 218
Leo homini proſtrato parcit. 219. Leo Cybellæ ſacer. 94
Leontium meretrix ad ſtudia animum appulit. 84
Ligariana Tullii commendata. 154
Lippi Brandolini laus. 430
Littera tabellis iudicum inſcripta quid ſignificarint. 188. Plures fuiſſe, quàm triplices. Ibid.
Livius multa è Polybio etiam ad verbum deſcripſit. 39
Locus quid. 13. Loci vocem aliter uſurpat Ariſtoteles; aliter Cicero, & Boethius. 311. Loci, quibus Orator utitur, præter aſſumptos, de quibus ſuo loco, vel Topici ſunt ac communiſſimi, vel communes tribus dicendi generibus, vel alicuius generis proprii. Ibid. Qui loci ſint tribus dicendi generibus communes. 14. Eorum doctrina poſt proprios locos tractari debet. 15. Locos communiſſimos cur tradat Ariſtoteles in Rhetoricis. 316
Logica alia communis, alia ſcientia alicui adaptata. 13
Longus pro ſtulto. 73
Lucæ Frutorii laus. 178
Luciani non videtur eſſe Charidemus. 109
Lucretius poeta philtro ab uxore in furorem actus. 149
Ludovico Pannonia rege naſcente, nulla

pars

pars corporis cute tegebatur. 69
Luiſini interpretatio Horatiana reiecta. 271
Luna bos ſacer. 94
Λύκειον forum Athenis. 114
Luti quis encomium ſcripſerit. 333
Lycurgi, Thraciæ regis, factum, vineta incidentis, quomodo laudari poſſit. 96
Lycurgus Lacedæmonius cur paucas tulerit leges. 162
Lydiæ fabulæ quæ dici credantur. 313
Lyſandro iuſtum viſum, quidquid eſſet utile Reip. 29. Lyſander exiguus erat, & claudus. 73
Lyſiæ in exordiis artificium. 346

M.

MAceries ſacra Iovi Herceo. 105
Μακαρισμὸς quid. 45
Magiſtratum non conſtituendum ſorte, oſtenditur ſimilitudine. 312
Magiſtri bonitas, ac malitia, ad diſcipuli laudationem, ac vituperationem, pertinet. 83
Magnes Heſychio aliud, quàm σιδηρῖτις. 188
Magnum & parvum in omnibus cauſarum generibus locum habere oſtenditur. 15. Eius doctrina quo loco tradi debeat, expenſum. 311
Maioragius falſus, cùm negat, ſtatum inveniri in genere demonſtrativo. 124
Malis è parentibus boni interdum filii naſcuntur. 63
Mandare aliquid quomodo debeamus. 429
Mandata an pertineant ad aliquod è tribus dicendi generibus. 23
T. Manlius quare filium occiderit. 147
Manus unde laudetur. 108
Marcomanus Rhetor. 171
Marinus Becichemus Scodrenſis de oratione nuptiali & funebri. 411
Maris celebrandi ratio. 102
Maro contra Servium defenſus. 156
Maronis locus è ſecundo Æn. illuſtratus. 202
Marti quæ animalia ſacra. 94. Quæ ei à Caribus, & Scythis, immolentur. Ibid.
Martiani Capellæ error. 157
Materia Rhetorices, vide Rhetorices materia.
Matrea ſcirpus. 274
Medea filios occidit. 10
Μίγας pro ſtulto. 73
Meletides. 58
Melitæus unde nutritus. 68
Mello proximus. 328
Memoria perperam quarta ſtatuitur Rhetorices pars. 6
Menander Comicus apud ſui ævi homines minori in honore fuit. 88
Menandri Rhetoris caput quoddam ſuppoſititium videri. 51, 52
Meneſthei apophthegma. 6
Μῆνις ut ab ὀργῇ differat. 200. Μῆνις quid, & unde nomen. 234
Mercurio quæ animalia ſacra. 94
Meretrices Atticæ utebantur veſte verſicolore, Romanæ verò togâ. 168
Mercënſium mos in regibus deſignandis. 71
Μεταλήψεως ſtatus propriè non eſt legitimus. 170. Eius prima acceptio pro ſtatu, præſcriptionem, & μετάληψιν preſſè dictam, comprehendente. 170. Hoc modo ſumpta dividitur in perfectam, & imperfectam. 171. Eius altera acceptio, quâ præſcriptioni opponitur. 171
Μετάστασις. 147
Μηλιχεῖον forum Athenis. 114
Metus ἔτυμον. 235. Eius definitio. 236 Qui metuant, & contrà. 237. Qui metuantur. 239. Metum quæ incutiant. 241 Quo pacto eum orator auditoribus incutiat. 242
Midæ in cunabulis formicæ grana tritici congerebant. 68
Militaris ſtatura quæ Livio dicatur. 71
Milone in laudando Cicero modum exceſſit. 119. 345. Milonianam Ciceronis malè referunt nonnulli ad ſtatum abſolutum. 146. Miloniana commendatio. 344
Miltiades cur perpetuo carceri addictus. 147

Mimi quare dicti Ethologi. 194
Mimi non egerunt in ipſa humo, nec inde dicti planipedes. 384
Mimici ioci in oratore damnati. Ibid.
Minutii demens conſilium. 309
Miſericordia apud Athenienſes Dea. 153
Miſericordia gemina definitio. 262. Qui miſereantur aliorum. Ibid. Quorum miſereantur. 265. Miſericordiæ cauſæ. 267. Miſericordes quomodo reddat orator auditores. 268
Miſeri facilè invident. 275. Miſeriæ ſigna quantopere miſericordiam cieant. 266
Moleſtia, & voluptas, affectuum ſunt pediſequæ. 197
Μόναρχος pro tyranno. 39. Monarchia quid, & quotuplex. 39.
Monitoriam orationem ſub ſuaſoria contineri. 390, 391. Monitio vel ſimplex, vel coniuncta obiurgationi. 391. Vtraque quomodo inſtituenda. Ibid.
Morata quomodo reddatur oratio. 361
Monſtroſa facies plurimùm monſtroſos indicat mores 77
Montes unde laudentur. 106
Morbus homines moroſiores reddit. 204
Mori pro patria dulce. 88
Mores quid. 194 & 286. Qui in oratore requirantur, iuxta Platonem, Ariſtotelem, Ciceronem. 287. Quando moribus auditorum, quando item publicis accommodari debeat oratio. 290 Mores auditorum quatuor ex rebus cognoſcere eſt. 290. Variant pro natione. 289. Mores iuvenum & ſenum. 291. & ſequent. Mores virilis ætatis. 300. Nobilium. 301. & ſequent. Divitum. 304. & ſeq. Potentum. 307. & ſeq. Fortunatorum. 308
Mulcare, & Multare, malè confunduntur vulgo. 379. Mulcare unde dictum. Ibid.
Mulieres unde laudari debeant. 68. Mulieribus Romanis vini uſus interdictus, non item paſſi. 169. Mulierum ac puerorum preces plus ad leniendum valent, quàm virorum. 220
Mundus unde laudetur. 109
Mureti rationes ſolvuntur, quibus adſtruere conatur, plura quàm tria eſſe cauſarum genera. 21. Eiuſdem opinio de epithalamij nomine refellitur. 411
Murium encomium à quo ſcriptum olim. 332. Mures quibus olim in bello, & contra quos auxiliati. Ibid.
Muſcam quis laudârit. 93
Μύθου definitio ex Græcis progymnaſmatum ſcriptoribus. 313
Mutos quo pacto conſolemur. 397
Myobarbum. 328
Myſo cur ignobilis habitus, qui ab Apolline iudicatus hominum ſapientiſſimus. 56

N.

Narratio an diſtinctum conſtituat cauſæ genus. 23. Non eſt neceſſaria orationis pars. 323. An locum habeat in genere deliberativo. 323 Vox narrationis unde. 355. Narratio quid. 356. Prima eius diviſio in hiſtoricam, & dramaticam. 355 Diviſio eius altera in ſimplicem, confirmatam, & illuſtratam. 356 Tertia in rectam & obliquam. 357 Quarta diviſio in procataſtaſin, narrationem propriè dictam, petitionem, & eius narrationem. 359. Cur dicatur eſſe rerum ut geſtarum, cùm oratoris non ſit falſa aſſerere. 356. Eſt argumentorum ſeminarium. Ibid. Quando locum non habeat, quando item perpetuâ, quando concisâ, quando mixtâ utendum ſit narratione. Ibid. Narratio cuiuſmodi ſit demonſtrativi generis. 357 De narratione ſex Ariſtotelis præcepta, eaque à Cicerone in Milonianâ eſſe obſervata, oſtenſum. 359. Narrationi quàm neceſſaria ſit perſpicuitas. 360 Narrationis hiſtoricæ, oratoriæ, & poëticæ ordo, in quo conveniant, & diſconveniant. 361. Narratio quomodo reddatur morata. Ibid. Narrandi gemina ratio, iuxta Hermogenem. 363 Narratio quando poſtponatur partitioni *cùm Demoſthenis exemplo, tum Fortunatiani præceptis oſtenſum.* 366

Narſes eunuchus. 77

Naſcimbeni Naſcimbenii ſententia diluitur, quo ſtabilire adnixus, ſtatum non habere locum in genere demonſtrativo. 124. *Idem malè ad deprecationem refert, cùm culpa transfertur in affectum.* 158

Natare in aquarum capitibus nefas. 103

Naturæ ordinem quando ſervare dicamur in genere demonſtrativo. 55. *Quando item in partibus orationis.* 325. *Ac ſpeciatim de confirmationis ac confutationis ordine naturali.* 370

Natura prava vincit inſtitutionem rectam. 83

Navigare nefas in lacubus nonnullis. 103

Nautæ Æſchylo cur θερμοὶ *dicantur.* 238

Νεανικὸν *pro magno.* 294

Neceſſariorum argumentorum appellatio latiùs in Rhetoricis patet, quàm Logicis. 12. *Neceſſarium non eſt diſtinctus locus ab utili.* 33. *Neceſſario unde nomen.* Ibid.

Neceſſitas gignit audaciam. 237

Negare citò, interdum pro beneficio eſt. 259

Negotialis ſtatus quis. 137. *Difficilior eſt iuridiciali, contrà quàm putarunt Rhetores antiqui.* 138. *Eius loci ſex, iuxta Hermogenem.* Ibid. *Quibus in orationibus Cicero hoc ſtatu utatur.* 141

Νέμεσις *quid.* 269

Nobilis ἔτυμον. 301. *Nobilis quis verè cenſendus.* 59. *Nobilitas quid.* 36. 301. *An ea ab alio donari poſſit.* 301 *Cur in honore.* Ibid. *Nobiles quot modis dicantur.* Ibid. *Qui apud Romanos habiti nobiles.* Ibid. *Quorum nobilitas dicatur in aſtragalis ſita.* Ibid. *Nobiles qui differant à generoſis.* 302. *Nobilium mores.* Ibid. *Eorum liberi cuiuſmodi eſſe ſoleant.* 303 *Cur eorum liberi crebrò parentibus diſſimiles.* 304

Noë quare eunuchus dictus. 77

Nomen cuique impoſitum putatur eſſe præſagium fortunæ. 69

Nominatim aliquem appellare, maioris eſt affectus argumentum. 211

Nota alia res propria, alia communes. 11 *Argumenta à notis communibus ducta crebrò fallunt.* Ibid.

Nothi Athenis vocati, qui non eſſent nati è cive Attica. 65. *Nothi cognomen olim ignominioſum non fuit.* 66

Num rectè ſe habent res fratris tui? *Proverbium.* 274

Nuntiantibus mala iraſcimur. 210

Nuptialis oratio quomodo inſtituenda. 410

O.

OBiurgatio quomodo inſtituatur. 419 *Obſcura cauſa quæ.* 333. *Obſcuritas triplex.* Ibid.

Odium quid, & quomodo ab ira differat. 233. *Odii atque inimicitiæ cauſa.* 232 *Odium quomodo in auditorum animis gignat orator.* 235

Οἰκειότης. 213

Οἰκονομία *quid, & an* τάξις *ab ea differat.* 322

Οἰκονομία *Apſini quid.* 370

Ὀλιγαρχία. 39

Ὀλιγωρεῖσθαι *quid Latinis.* 211. Ὀλιγωρίας *ſpecies tres.* Ibid.

Ὄνου σκιά. 338

Opes multorum malorum cauſa. 81

Opinati qui dicantur. 306

Ὀπός. 10

Optantes quali oratione utantur. 429

Oratio eſt character animi. 286

Orationum, ratione inventionis, alia magis ἀποδεικτικαὶ, *alia magis* παθητικαί. 24 *Orationis partes.* 322. *Orationis & quatuor, & quinque, & ſex partes ſtatui poſſunt; ex quibus quædam neceſſariæ ſunt ſimpliciter, quædam ſecundùm quid, quædam neceſſariæ non ſunt.* 323 *In orationis partibus alius eſt ordo naturalis, alius artificialis.* 325. *Falsò tradiderunt, eſſe ordinem earum artificialem,*

cialem, quando qui defendit priùs refutat, quàm confirmat. 370

Orator quibus imprimis diſciplinis debeat eſſe inſtructus. 9. In argumentando præcipuè utitur enthymemate, vel exemplo, & quæ de cauſa id fiat. Ibid. Oratorum mos improbatus, quo vitiis ſolent indere nomina vicinarum virtutum. 86 Orator interdum ſuam cauſam tuetur. 334. Oratorum duo genera apud Ariſtotelem. 377. Orator quomodo ſine invidia & moleſtia ſe laudare poſſit. 382 Oratorum veterum conſuetudo, qui cauſam vicerant. 389

Ordiendi vox quorum propria, & eius ἐτυμολογία. 327

Ordines qui reliquiſſent, quo apud Romanos ſupplicio affici ſoleant. 242

Ordinis commendatio. 321. Ordine aliò in narrando utitur orator, aut hiſtoricus, alio poeta. 361

Ordo non eſt artificioſus, quando qui defendit, priùs refutat, quàm confirmet. 370

Ὀργὴ quid, & ἔτυμον eius geminum. 200

Otho Iunius rhetor. 174

Ὄζοι exordii quid Licymnio. 339

P.

PAccuvii iudicium de iureiurando. 189

Pacta quomodo confirmentur, & infirmentur. 188. De pacto contendentium alteruter neceſſariò improbus eſt. 132

Palladi quæ animantia ſacra. 94

Palladium forum Athenis. 114

Pan τραγοσκέλης, Penelopes ex procis filius. 124

Πανήγυρις unde dicta. 44. Πανηγυρίζοντα quem vocet Dionyſius Halicarn. 44

Panegyricæ orationes quæ propriè dicantur. Ibid. Panegyricæ duplices. 409 Quomodo ſcribi debeant. Ibid. Panegyricus Plinii quem ordinem ſequatur, & quando habitus. Ibid.

Par ſtatus appellatio. 174

Παραβολὴ exempli ſpecies. 312

Παράβυστον forum Athenis. 114

Παράδοξον orationum exempla. 330

Παραγραφὴ quid. 128. In eâ quando diutiùs commorandum oratori. Ibid. Quomodo differat à μεταλήψει. Ibid.

Παρέκβασις. 364. Ea eſt duplex. Ibid.

Parentum nobilitas meritò in laude ponitur. 58. Potior eſt claritudine patriæ. 59. Parentum claritudo benevolentiam liberis conciliat. Ibid. A parentibus quomodo laudemur, ſi nobiles fuerint. 58. Quid agendum, ſi ignobiles. 59. Quid item, ſi infames. 63

Parrhaſii Epheſii pictoris dictum. 272

Parricidæ quo apud Romanos ſupplicio affecti. 164

Partitio quid. 365. Quando eam Demoſthenes narrationi præmittat: quando item præcedere eandem voluerit Fortunatianus. Ibid. Partitione quando utamur, eiuſque diviſio in ſeiunctionem, & enumerationem: & quando hâc, quando item illâ utamur. Ibid. Eius virtutes. Ibid. Partitio ſecunda non ſubiicienda ſtatim primæ; ſed ſuo loco partes partium adferri debent. 368. Partitio non adferenda, quaſi aliter oratio dividi non poſſit. Ibid. An ordo in partitione adhibitus in contentione ſemper ſervandus. Ibid.

Parvi non ſunt pulchri. 71. Parvis quæ patrocinentur. 72. Ad admirationem parvitas confert. Ibid. In homine etiam malitiei eſt argumentum. 73

Paſſiones an Latini dicant, quæ Græcis πάθη. 194

Paſſum quid, & an vini nomine contineatur. 169

Πάθη malè paſſiones transferri. 195 Quæ in orationis parte imprimis habeant locum. 323 Πάθος quoque in exordio locum habet. 346 Cætera περὶ πάθους, vide in Affectus.

Παθοποιΐας munus ac partes. 387

A Patria quomodo laudemur, ſi ea fuerit

illuſtris. 56. *Patriæ obſcuritas quomodo ad laudem trahatur.* 57

Patria cuiuſmodi ſit, nihil attinet. 58

Paucorum imperium quod dicatur. 40

Pavoris ἐτυμολογία. 236

Paupertas in honore erat apud veteres Romanos. 81. *Quando ex vitio verti debeat.* 82. *Paupertatis bona optimè à Dione exponi orationibus duabus.* 110. *Paupertas efficit iracundos.* 204

De Pecuniis quæ oratori cognoſcenda. 34

Pediculi encomium quis ſcripſerit. 333

Pelicanus cur omen proſperum fabris adferre crederetur. 95

Penelope meretrix fuit. 123

Percellendi vox unde. 236

Pericles de cauſa eclipſios habuit orationem. 22

Periuriorum pœna. 191

Peroratio, vide *Epilogus.*

In Perſonæ laudatione quos veterum imitari oporteat. 90. *In Perſonæ vituperatione qui veterum præierint.* 91

Perſuadere, rhetoribus quid. 3. *Perſuadetur aliter oratione civili, aliter philoſophicâ.* Ibid. *Perſuaſionem eſſe oratoris finem, contra Fabium, & nuperos artium corruptores, oſtenſum.* 2 *Nec quamvis tamen perſuaſionem æquè ſignari, ſed præcipuè illam æqui & boni.* Ibid.

Petitoria oratio deliberativo generi ſubiicitur. 32. *Quotuplex ea.* 401 *Quibus ex locis eius tractatio inſtituatur.* 32 item 401, 402, 403

Peto, unde. 235

Petri Nunneſii laus. 178. *Immeritò Hermogenicos exordiorum locos, ac univerſam eiuſdem de inventione doctrinam, prefert locis Ariſtotelicis.* 347

Phavorinus philoſophus in adulterio deprehenſus, quamquam eunuchus. 136

Philetarus, Pergameni imperii conditor, eunuchus. 77

Philippicarum Ciceronis penè omnium ſtatus. 141

Philippi, ſervi Fulvii Flacci, in tormentis conſtantia 189

Philippus Magnus qui alterum amiſerit oculum. 76. *Suſque deque tulit, quòd unoculus foret.* Ibid. *Idem lentam mortem poſthabuit ſubitæ.* 87

Philocratis prudens reſponſum. 216

Philoſophorum qui mortem ſibi conſciverint. 97

Phlegethonti unde nomen. 248

Φόβȣ *vox unde.* 235

Phocionis de miſericordia dictum. 261

Phœnix Soli ſacer. 94

Phreattium forum Athenis. 114

Piaſtus ex agricola factus rex Poloniæ. 85

Pica Baccho ſacra. 94

Pii dici non poſſunt, qui precantes non exaudiunt. 220

Pindarus melle nutritus. 68. *Eius ſcholiaſtes falſus, cum hymnum in Apollinem, qui Homeri eſt, attribuit Cynætho Chio.* 75

Piſci vulgari non inſunt ſpinæ. 247

Piſcium vitam qui vivere dicantur. 308

Πίστις *pro contentione.* 369

Πιθανὰ *quæ propriè dicantur.* 8

Pittaci lex, ut ebrii peccantes maiori pœnâ afficerentur, quàm ſobrii. 177

Pius pro clemente. 133

Plantæ laus unde petenda. 101. *Plantæ variæ variis diis dicatæ.* Ibid.

Platoni in cunis apes mel affuderunt. 68 *Eidem obiectum, quòd diſcipulum habuerit Callippum.* 250

Plinii oratio Traiano dicta impropriè panegyrica inſcribitur. 44. *Quem oratio ea ordinem ſequatur, & quando habita.* 409

Πλȣτοκρατία. 40

Plutarchi, & Simplicii, à Cicerone diſſenſus. 149

Poculum à Iove donatum Alcmenæ, aſſervatum eſt Spartæ. 65

Podagra laus à quo ſcripta. 331

Pœnitentia definitio. 219

Poetæ cur homines ſævos dicant natos è mari, ſaxo, vel leanâ. 67

Poli hiſtrionia. 285

Πολιτεία *quid preſſè accepta.* 40

Polycrates Socratis accuſationem ſcripſit. 260

Polybius fidem Græcorum ſuorum ipſe minoris putat, quàm Romanorum. 187

Polypus an fame ſibi ambedat cirros, non convenit inter ſcriptores. 274

Pons Traiani quomodo tum laudari, tum vituperari poſſit. 107

Porca in feriundo fœdere adhibita. 156

Poſſibile & impoſſibile in omnibus cauſarum generibus locum habere, comprobatur. 14. *Poſſibile quot modis aliquid eſſe oſtendatur.* 310. *Poſſibilis & impoſſibilis doctrina quo loco tradi debeat, expenſum.* 311

Poſtſcenium. 328

Potentum mores. 307

Prædia unde laudentur. 107

Prædicere qui alteri dignitatem aut infortunium velit, quomodo inſtituat orationem. 430

Præfecti non æquè, ac gregarii milites, periculis ſunt exponendi. 244

Præſcriptio μεταλήψεως *ſpecies.* 170

Præſumptiones quid. 131

Prætoris conſuetudo, peroratâ utrimque cauſâ. 388

Πράωσις *quid.* 215

Primiſlaus ex agricola rex factus Bohemiæ. 85

Principium quod exordii genus ſpeciatim dicatur. 330

Priſcianus malè negat ſiſto habere ſupinum. 117

Προαύλια. 328

Προβολή. 118

Προκατασκευὴ *propoſitionem & partitionem complectitur.* 364

Προκαταστάσεως *voce utitur aliter Hermogenes, aliter Sopater.* 359

Προκιθαρίσματα. 328

Πρόκλησις *erat vocatorum in Areopagum.* 114

Proclus Conſtantinopolitanus cur canis mutus diceretur. 221

Prodicus Sophiſta quomodo parare ſoleat attentionem. 338

Προέκθεσις. 365

Proles maſcula optari ſolet, non ſolùm quia præſtantior, ſed etiam quia minus oneroſa. 68

Prologium. 328

Prologi ἔτυμον. Ibid.

Προοιμίου *vera* ἐτυμολογία. 328

Προπεμπτικὸς λόγος. 418

Propoſitio ἁπλῶς *neceſſaria eſt, & quâ mente dicatur, eâ interdum opus non eſſe.* 322. 325. 366. *Cur eam prætereat Tullius in enumeratione partium orationis.* 323. *Propoſitio quid.* 365. *Eius munus.* Ibid. & 368 *Dividitur in ſimplicem, & multiplicem, quæ partitio vocatur.* 366. *Quando utrâque utendum.* 367. *Interdum expedit propoſitionem diſſimulare.* Ibid.

Propria rei nota. 11

Proſcenium. 328

Protoſedere. Ibid.

Prudentiam quo pacto oſtendat orator. 288

Prytaneum forum Athenis. 114

Pſeudourbanus. 328

Ptoliporthes, Penelopes ex procis filius. 123

Ptolemæus, primus eius nominis regum Ægypti, quo genere natus. 61

Publio Syro verſus perperam à ſummo viro tributus. 80

Pudor recténe inter affectus ponatur, non convenit inter Peripateticos. 248
  Pudori unde nomen. 248. *Pudor, & metus, quomodo differant.* 249
  Pudoris definitio. Ibid. *Quos pudeat.* Ibid. *Apud quos pudeat.* 250
  Quorum pudeat. 252. *Quanta eius vis ſit, eo docetur, quòd multos adegerit, ut mortem ſibi conſciſcerent.* 255. *Pudorem quo pacto exprimamus auditoribus.* 256

Puer Spartanus mori maluit, quàm ſordidè ſervire. 255

Pueritia vehementes ſunt affectus. 293

Pulicis quis encomium ſcripſerit. 333

Pultiphagus, & pultiphagonides. 328
Purgationis ſtatus cuiuſmodi. 148. Eius loci tredecim ex Hermogene. 150
Pyladis hiſtrionis dictum. 71

Q.

Quæſtio alia cognitionem reſpicit, alia actionem. 3. Alia finita, alia infinita. 3,4. Quæſtiones incidentes quæ dicantur. 118
Quæſtio, quatenus argumentum eſt ἄτεχνον. vide Tormentum.
Qualitatis ſtatus duplex. 137
Quantitatis ſtatus malè vulgò prætеritur. 121. Eius exempla in genere demonſtrativo. 121, 122. Loci eius in genere iuridiciali. 175
Queruli non amantur. 226
Quinctiliani de ſignis ſententia impugnata. 11. Haut rectè ἐπιδεικτικὸν genus oſtentationem vocat pro oſtenſivo. 43 Fallitur, cùm iuridiciale genus difficilius eſſe ait negotiali. 138
Quinctiliani declamationes patris, filii, an nepotis ſint, diſceptatum. 180
Quinctilianus fruſtra auget numerum argumentorum inartificialium, quem adduxerat Ariſtoteles. 183. Eius error, docentis morum doctrinam poſſe omitti in Rhetoricis. 309. Malè eos reprehendit, qui triplicem in exordiis faciunt perſonarum rationem. 334 Malè reprehendit Ariſtotelem, quòd ſcripſerit, auditorem interdum non attentum reddi debere. 339. Fallitur, cùm Salluſtium uſum ſcribit exordiis nihil ad hiſtoriam pertinentibus. 352 Malè propoſitionem facit confirmationis partem. 365. Eius præceptum de ordine membrorum partitionis ſervando in confirmatione, non eſt perpetuum. 368. Immeritò reprehendit Ariſtotelem, & Tullium, quòd fidei partes fecerint confirmationem, & confutationem. 369. Idem lapſus in duabus Aſpaſiis. 377

R.

Raphaëlis Regii error. 11. Alter eiuſdem. 43
Rara magis amantur. 99.226
Ratiocinatio, ſpecies ſtatus legalis, quid ſit. 163. Eius quatuor loci, ex Fabio. 164 Statum hunc immeritò quidam è ſtatibus excluſum eunt. 174
Rationalis ſtatus eſt ſpecies ſtatus iuridicialis. 142. Quid ſit. Ibid. Dividitur in abſolutum, & aſſumptivum. 143
Recapitulatio. 386
Recellere. 236
Refutari quæ debeant coniunctim, quæ ſingulatim. 382. Cætera vide in Confutatio.
De Regionum cuſtodia quæ oratori cognoſcenda. 34
Regionum laus unde petenda. 103
Rei capulares. 153
Reipublicæ quatuor ſtatus, ac ſingulorum finis. 38. Accuratè tamen loquendo ſunt tantùm tres formæ. Ibid. Singula autem forma duas ſub ſe comprehendunt. 39. Reipublicæ veræ formæ conferuntur inter ſe. 41. Reipublicæ ſtatum commutare eſt periculoſum. Ibid.
Relationis ſtatus quis. 147. Quomodo relatio & remotio differant. 148
Religens olim in laude, Religioſus in vitio ponebatur. 84
Remotionis ſtatus quis. 147. Quomodo differat à relatione. 148. An ſtatui coniecturali ſubiici debeat, ut cenſuit Scaliger. 154. Remotio in rem quomodo differat à purgatione. 155
Res pro cauſa. 336
Reus unde dictus, ac reum quoque eſſe, qui innocens eſt, nec modò qui defertur, ſed & actorem. 336
B. Rhenani laus. 378
Rhetoribus duplex erat materia: ſuaſoria, quæ conſilia; & controverſiæ, quæ iudicia imitabantur. 28. Rhetores non
neceſſe

neceſſe habent de ſingulis rebus præci-
pere, ſed tantùm de præcipuis. 109
Rhetoricæ Ariſtotelis quæ habentur, di-
verſæ ſunt à Theodectis, quæ deperie-
runt. 37. *Rhetorices Ariſtotelis*
definitio, finem, officium, ac materiam
oratoris complectitur. 3. *Rhetori-*
ces materia triplex adducta, eâque di-
ſtinctione variæ opiniones veterum con-
ciliatæ. Ibid. *Rhetorices univerſæ*
οἰκονομία ac diviſio. 6. *Rhetorice*
anxiam in definiendo ſubtilitatem philo-
ſophorum reſpuit. 35. 203
Riſu qui diſceſſerint. 88
Robertus Mancop, archiepiſcopus Armaca-
nus, à puero cæcus. 76
Roberti Titii correctio Horatiana impu-
gnatur. 253
Robortellius falsò ſtatuit, Ariſtotelem nihil
de ſtatibus præcepiſſe. 121. *Idem*
à Sigonio reprehenſus, quòd pervulgatâ
uſus exordiendi ratione videretur.
351
Romulus ſpurius. 66
Roſtra cur deſtinata laudandis defunctis. 17

S.

Sacerdotes variis in locis eunuchi. 77
Plurimùm valent ad leniendum.
221
Sacrilegus quis dicendus. 134
Σαλάκωνες. 305
Salluſtii non eſt invectiva in Ciceronem.
180. *Salluſtii exordia immeritò repre-*
henſa à Fabio. 352
Sargapiſus præ pudore ſibi vitam eripuit.
252
Saturno ſacrabatur ſaurix. 94
Sceleratorum pœnæ non cient miſericor-
diam. 267
Scipio è dracone genitus, iuxta nonnullos
66. *Scipio quamobrem omnium mili-*
tum edidicerit nomina. 211. *Scipio-*
nis ſententia, quâ neque avaro, neque
inopi, mandandam docet Reip. admini-
ſtrationem. 306
Sciſcitandi per epiſtolam ratio. 428
Σκολιὰ μέλη quæ. 417
Σκώμματα φορτικά. 384
Scripti & ſententiæ ſtatus quis, & qua-
tuordecim eius loci, ex Hermogene. 160
Status iis quibus in Ciceronis orationi-
bus inveniatur. 162
Σημεῖα quid. 10
Semiramis primùm putatur viros excidiſſe.
77
Seneca immeritò Maronis verſum de for-
ma reprehendit. 70. *Eius libri de*
ira mutili ſunt. 201. *Obiectum ei,*
quòd diſcipulum habuerit Neronem.
250
Senum mores comparati cum iuvenilibus.
292. uſque ad 300
Senes cur non excandeſcant tantopere. 294
Cur iidem avari. Ibid. *Cur ſuſpi-*
cioſi. Ibid. *Cur facilè deſperent.*
297. *Cur loquaces.* Ibid. *Cur*
loquacitati eorum ignoſci debeat. Ibid.
Cur inverecundi. Ibid. *Cur timidi.*
298. *Aliam ob cauſſam miſericordes*
ſunt, quàm iuvenes. 299. *Quare*
non ſint propenſi ad riſum. Ibid.
Cur animo ſæpe minùs lubenti morian-
tur, quàm adoleſcentes. 300
Sententiæ non ſunt frequenter affectandæ.
315
Septipes Sidonio gigantea eſt ſtatura.
71
Sermo animi index. 286. *In ea quæ*
ſpectentur. 287
Sertorius unoculus. 76
Servius immeritò culpat Maronem, quòd
porcum in feriundo fœdere dicat adhi-
bitum. 159
Severi Pertinacis patria. 58
Signorum definitio, & diviſio. 11
Signa in ſtatu coniecturali triplicia.
131
Similitudo quæ amorem, quæ item ſimulta-
tem atque odium pariat. 228
Simonides excelluit in ciendâ miſericordiâ.
268. *Quomodo excuſârit, quòd in*
ſenectute attentior ad rem videretur.
296. *Ratio, quâ oſtendebat, divites ſa-*
pientibus præſtare. 306. *Eius de iu-*
reiurando ſententia. 189
Simplicii à Cicerone diſſenſus. 149

Simplicioris ingenii homines minùs ad iracundiam proni. 205

Sitientes plerumque moroſiores. 207

Σμίνθος. 332

Socratis apud Xenophontem dictum de iis, qui bona optant externa. 55. *Socratis parentes.* 62. *Eius de forma iudicium.* 74. *Obiectum ei, quòd diſcipulum habuerit Alcibiadem.* 250 *Socratis vituperationem ſcripſit Polycrates.* 330. *Socraticorum mos.* 377

Soli ſacer phœnix. 94

Soli gladium monſtrabant, qui iure aliquem interemerant. 118

Sol non invidet veſperæ. *Adagio.* 276

Sophoclis de morte non conveniunt veteres. 87. *Sophocles emendatus.* 263

Sorte non conſtituendum magiſtratum, παραβολῇ *oſtenſum.* 312

Spadones aliquando regnarunt apud Perſas. 77

Spes an metui opponatur. 236. *Spes quid ſit.* Ibid.

Spurii nobiles eſſe non poſſunt. 36

Statura qua iuſta ſive media. 71

Statura imperatoria. 71

Στάσις *unde dicta.* 116. *Vſus & hac voce Æſchines.* 116

Status unde nomen acceperit. 117. *Status gemina definitio, una propria generis iuridicialis, altera omnibus cauſarum generibus communis.* 116. *Status unde naſcatur.* 116. & 118. *Status eſt quadruplex.* 120. *Malè putant, eum non habere locum in genere deliberativo.* 121. *Nec rectiùs eum inveniri negant in demonſtrativo.* Ibid. *Et in ſimplici themate locum habet.* 133 *Statuum doctrinam malè quidam, tanquam ſeculo noſtro inutilem, è Rhetoricis exturbant.* 125. *Falsò aiunt, ſolùm prodeſſe cauſis forenſibus.* 142 *Qui eam illuſtrarint, tum Graci, tum Latini rhetores.* 178. *In eâ fictis plurimùm exemplis utuntur rhetores.* 179. *Diverſos eſſe ſtatuum rhetoricorum locos à locis dialecticis, contra vitilitigatorem comprobatur.* 197 *Status coniecturalis, finitivus, generalis, negotialis, iuridicialis, ratiocinalis, legalis, abſolutus, aſſumtivus, quantitatis, &c.* vide *ſuo loco.*

Steſichori ſimilitudo. 313

Στοχασμός. 126

Stoicorum ſcitum de morte ſibi conſciſcendâ in adverſis. 97. *Stoica affectus definitio refutatur.* 197. *Stoici amicitiam inter virtutes reponunt.* 233 *Nihil ſibi praſtandum putant prater culpam.* 337. *Affectus omnes damnant.* 270. *Quâ mente dixerint, affectus nihil eſſe, niſi opiniones.* 196

Suaſionis vox trifariam accipitur. 32

Suaſorias falsò putarunt minùs prudentia requirere, quàm controverſias. 28 *Suaſoria ſubiiciuntur generi deliberativo.* 390. 391. & deinceps.

Συγχύσια. 223

Sulpicii Victoris locus illuſtratus. 370

Summa quaſtio Latinis quid. 117

Σύνθεσις, & οἰκονομία, *quomodo differant.* 322

Superianus Iſaurus tricenario maior feliciter literis operam dare cœpit. 50

Supplicium erga unum ſumptum iram erga alterum ſedare, cui pariter, aut magis fuimus irati. 216

Surdum quo pacto conſolemur. 397

Sybaritica fabula qua credantur. 313

Συλλογισμοῦ *ſtatus.* 163

Συλλογισμοῦ *vox à quibus ſumta.* 373, 374 Συλλογισμὸς *pro ſola concluſione.* 365

Syllogiſmus ex Ciceronis aliorumque Rhetorum ſententia, & quadripartitus, & quinquepartitus eſſe poteſt. 374 *Ea ſententia impugnatur.* Ibid. *Syllogiſmi partes ab Oratore ſape transponuntur, ſape inverſo planè ordine collocantur.* Ibid.

Technici

T.

Technici pro artium ſcriptoribus. 375
Τιμήματα qua dicantur. 11. Vnde iis nomen. Ibid.
Telephi pudor. 252
Terrori unde nomen. 236
Teredinis quis encomium ſcripſerit. 333
Teſtamentum qui condebant, bene ſibi in initio eius ominari ſolent. 210
Teſtium teſtimoniorumque diviſio, & quomodo ab iis argumentemur. 184: & ſtrictim pag. 128. Teſtes interrogari ſoliti ab accuſatore, & patrono. 128
Teſtimonia Gracorum cuius ponderis. 187
Thaletis iudicio quis feliciſſimus. 55
Θάρσους & θράσους diſcrimen. 243
Thebani ἀπαρτί. 104
Thematis ſimplicis tractatio cur quodammodo in Rhetoricis pratereatur. 5
Themiſtocles è meretrice natus. 65. Eius dictum de patria claritate. 56. Conſilia illi in numerato erant. 80
Theocriti Chii de forma iudicium. 74
Theonis locus. 167
Theophraſti characteres oratori utiles. 362
Theophilus ſeu Theodoſius Corydaleus. 430
Thermopotare. 328
Θέσις quid, & vox ea à quibus ſumpta. 4
Hanc ſolam tractabant Scholaſtici uſque ad tempora Phalerei. 4. Quomodo θέσιν ὑποθέσεως partem faciat Cicero. 5
Θέσεως alia, quàm ὑποθέσεως tractanda eſt ratio. 26
Thoma Corrai error, exiſtimantis negotialem ſtatum eſſe ſpeciem iuridicialis. 137
Idem malè docet, in enumeratione partium orationis pratermittendam propoſitionem, tanquam exordii partem. 324. 365.
Thraces dolent aliquo naſcente, gaudent mortuo. 396
Θρῆνος, & ἐπικήδιον, ut differant. 413
Thucydides adoleſcens, Herodoto hiſtoriam ſuam legente, admiratione viri, & ſimilis gloria deſiderio, lachrymas non tenebat. 283
Thuſcum iurgium. 382
Tiberii ſtatura. 71
Tiberius ob artis excellentiam invidebat fabro. 278
Timaum imitatus Ariſtoteles in ordine librorum ſcientia naturalis. 194
Τιμοκρατία cuiuſmodi. 40
Timon philoſophus unoculus. 76
Timon alter cur μισάνθρωπος. 265
Τιμωρία, & κόλασις, differunt. 202
Timor unde dictus. 235
Timere plus eſt, quàm vereri. 235
Reliqua de timore, vide in Metu.
Timotheus, Athenienſium imperator, meretricis filius. 65
Titinii verſus expoſiti. 380
Togâ Romana utebantur meretrices. 168
Τόπος. 14
Tormenta tertium ſunt argumentum inartificiale, & quotfariam ab iis argumentemur. 188
Totum partibus ſuis partim notius, partim ignotius. 15
Tranſlatio, ut eſt ſtatus aſſumtivus. 174
Tranſlatio, ut eſt ſpecies ſtatus legalis, quid ſit, & unde dicatur. 170
Quot modis fiat. 170. Num ſtatus ſit diſtinctus à ſtatu coniectura, finitionis, qualitatis, & quantitatis. 171
Trapezuntius malè ſtatuit, iuridicialem ſtatum interdum per ſe & primariò ineſſe generi deliberativo. 30. Idem lapſus, cùm genus demonſtrativum interdum ab omni controverſiâ immune eſſe autumat. 125. Falſus quoque, cùm deprecationem ſtatuum numero excludit. 158
Tribunalia qua nobiliora Athenis, quaque ignobiliora. 114
Tripudio unde nomen. 236
Troia nunquam capta à Gracis. 124

[illegible] quod ſit cauſæ genus. 330
Tydeus puſillus, & fortiſſimus. 72
Tyranni vox ætate Homeri ignota. 39
Crebrò in bonam ſumitur partem. Ibid.
Tyrtæus claudus. 78. *Eius laus.* Ibid.
Tzetzæ ſententia de Pane, Penelopes filio, reiecta. 124. *Immeritò reprehendit, quæ ab Hermogene de cataſtaſi ſcribuntur.* 359

V.

Valla lapſus, exiſtimantis inductionem ſemper inſtitui per interrogationem. 377
Varronis error, exiſtimantis veteres Romanos cognomine caruiſſe. 66
Vecors, vegrandis, veſanus, unde. 249
Veneri animantia ſacra. 94
Venialis ſtatus quis. 152
Venuſtas aliud à dignitate vultus. 70
Verba alicuius cur aliter ſæpe accipiantur, quàm oportet. 425
Verecundia vox unde. 248. Cætera vide in *Pudor.*
Vereri minus eſt, quàm timere. 235
Veriſimile quoque dici poteſt, quod rarò fit, modò ut plurimùm fieri, in vulgus ſit perſuaſum. 304
Veſanus unde. 249
Veſpaſianus ex lotio vectigal capiebat. 254
Veſtibulum Veſtæ ſacrum. 105
Veteres, antequam in ſenatu, aut concione, verba facerent, Deos precabantur. 350
Vici quomodo laudentur. 105
P. Victorii quoddam argumentum reiectum. 269
Victorinus malè facit aliquod enthymema concluſione carens. 375
Vigor corporis quàm diu duret. 291
Vigor animi quàm diu ſit. Ibid.
Vindicta ſive ultio, vide *Pœna.*
Vinum novum cur ab Æliano dicatur contumelioſum. 299
Virgilii liber IV. Æn. verſatur in argumento fictitio. 122
Eius locus è ſecundo Æn. illuſtratus. 202
Viros qui primum exciderint. 77. *Viri boni vehementer iraſcuntur.* 207
Virilis ætatis mores. 300
Virtutum tum dianoëticarum, tum ethicarum cauſa. 50. *Unde utraque laudentur.* 108. *Virtus afflicta, mirificè miſericordiam ciet.* 267
Vitrum ductile quidam Tiberii Cæſaris ætate efficiebat, atque eâ de cauſâ ab illo tantus artifex eſt interfectus. 278
Vituperatio quomodo inſtituenda. 89
In Vituperatione perſonæ qui veterum præierint. 91
Vlpiani Rhetoris error. 65
Vlpianus I. C. quò reſpexerit in ſuâ iuris ἐτυμολογίᾳ. 154
Vmbræ quis encomium ſcripſerit. 333
Vniverſaliora an ſemper particularibus debeant præmitti. 15
Vnoculi aliquot viri illuſtres. 76
Voluntas, & facultas, quomodo probetur. 128. & diſtinctiùs 130. *Voluntas in iudicando ſpectari debet, non factum.* 149
Vota noſtra quomodo alteri ſignificemus. 419
Vrbanitas quid. 384
Vrbes unde laudentur. 103
Vtile eſt, quod propter aliud bonum eſt. 18, 19
Vtile quotuplex, & qui loci eius, iuxta Hermogenem. 139
Vulcanus unde Mulciberi nomen adeptus. 379
Vxor quando capienda, ex ſententia Platonis. 291

X.

Xenophanis iudicium de improbo, iuramentum viro probo deferente. 190

Y.

Ὕβρις quid. 211
Ὕμνος nunc preſsè, nunc latè accipitur. 46
Ὑπόθεσις, vide *Hypotheſis.*
Ὑπόσχεσις. 365

Z.

Zabarella falsò putat, oratorem ſemper ſibi proponere actionem. 3
Ζῆλος quid propriè, & unde no
Ponitur & pro invidia. Ibid.
vide in Æmulatio.
Zenonis Eleatæ in tormentis constanti
189
Ζήτημα. 116
Ζῶα, & ζῶντα, interdum æquè latè patent. 47
Zopyri alucinatio, iudicantis de Socratis moribus. 79

FINIS.